

Univerzita Palackého
v Olomouci

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ ASPEKTY ŽIVOTA KATOLICKÉ CÍRKVE NA
MORAVĚ 16. A 17. STOLETÍ**

disertační práce

Vedoucí práce: Doc. Damián Němec, dr

Olomouc 2019

Mgr. ThLic. Tomáš Parma, Ph.D.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 31. března 2019

Tomáš Parma

OBSAH

Úvodem	1
Vstupní úvahy: Právní postavení katolické církve raně novověké Moravy	5
Vztah olomouckých biskupů k arcibiskupům pražským	5
Vztah biskupství k panovníkovi a moravským stavům	7
Volba olomouckých biskupů a problematika s ní spojená	11
Olomoucké biskupství a moravští nekatolíci v 16. a 17. století	14
Část první: Vývoj diecézní legislativy na raně novověké Moravě	19
Kapitola první: Tridentský koncil, jeho recepce a vliv na vývoj kanonického práva	20
Tridentský koncil a vývoj kanonického práva	21
Univerzální a partikulární právo v tridentském období	22
Recepce tridentského koncilu	24
Kapitola druhá: První pokus o recepci Tridentina na Moravě: diecézní synoda biskupa Prusinovského roku 1568.....	27
Příprava na Prusinovského synodu	27
Průběh synody: 10.–12. května 1568	30
Význam synody a další osudy synodálních usnesení	35
Kapitola třetí: Biskup Stanislav Pavlovský a diecézní synoda roku 1591	37
Svolání a průběh synody	37
První zasedání synody (12. listopadu 1591).....	38
Druhé zasedání synody (13. listopadu 1591)	40
Třetí zasedání synody (14. listopadu 1591)	41
Stručné zhodnocení synodu z roku 1591	42
Kapitola čtvrtá: Publikace tridentského dekretu <i>Tametsi</i> na Moravě v době episkopátu kardinála Dietrichsteina	43
Tridentský dekret <i>Tametsi</i> a jeho problematičnost	43
Spor o platnost sňatku mezi brněnským proboštem a olomouckým biskupem v roce 1604	46
Vyhlášení tridentského dekretu <i>Tametsi</i> v olomoucké diecézi v roce 1632.....	48
Patent Arnošta Platejse z roku 1635	50
Kapitola pátá: Snahy o obnovu církevního života bezprostředně po třicetileté válce (episkopát arcivévody Leopolda Viléma)	53
Biskupská volba po smrti kardinála Dietrichsteina: olomoucký kanovník nebo habsburský arcivévoda?	53
(Ne)přítomnost arcivévody Leopolda Viléma v olomoucké diecézi	58
Intronizace Leopolda Viléma v lednu 1639	58
Pobyt Leopolda Viléma na Moravě roku 1642 v čele vojsk	59

Poslední pobyt na Moravě v roce 1656.....	60
Zasedání olomoucké kapituly ve Vyškově roku 1650 a následující jednání	60
Soupis farností a jejich obsazení z roku 1651.....	64
Pastýřský list z roku 1653	65
Smrt Leopolda Viléma a jeho nástupce Karel Josef	66
Kapitola šestá: Biskup Karel II. z Liechtensteinu-Castelcornu a obnova života moravské církve v závěru 17. století.....	68
Volba olomouckým biskupem a její confirmace	68
Olomoucká kapitula a její vztahy k biskupovi.....	71
Zprávy ad limina jako pramen pro poznání dějin diecéze	74
Struktury diecézní administrativy: arcijáhensství, děkanáty a farnosti	77
Monitorium z roku 1666	81
Manželské právo	83
Strach z hereze, boj proti pověrám.....	85
Význam episkopátu biskupa Karla II.....	88
Část druhá: Obraz života raně novověké moravské církve v diecézní legislativě.....	90
Kapitola sedmá: Vztah církve a „státu“ na Moravě raného novověku	91
Rekatolizační legislativa na Moravě.....	91
Stavovské povstání a jeho potrestání.....	91
Právní rámec rekatolizace Moravy v letech 1621–1636.....	94
Právní rámec rekatolizace Moravy v závěru třicetileté války a ve druhé polovině 17. století ...	98
Postavení olomouckého biskupa.....	100
Několik poznámek o manském zřízení olomouckého biskupství v raném novověku	103
Duchovenský stav na zemských sněmech a soudech.....	104
Mimořádné daně týkající se duchovních	105
Církevní majetek a omezení v nakládání s ním.....	106
Církevní majetek chápaný jako součást královské komory a omezení jeho zcizování	106
Omezení nabývání církevního majetku (amortizační legislativa)	107
Problematika patronátního práva	109
Závěť duchovních	111
Kapitola osmá: Administrativní správa diecéze a její vrcholné orgány	113
Světící biskupové a koadjutoři	113
Světící biskupové kardinála Dietrichsteina	114
Světící biskupové habsburských arcivévodů Leopolda Viléma a Karla Josefa	115
Světící biskupové a koadjutoři Karla z Lichtensteinu-Castelcornu	115
Generální vikáři a oficiálové. Případní administrátoři biskupství. Biskupská konzistoř.....	118
Generální vikáři olomouckých biskupů v 16. století.....	118
Generální vikáři a oficiálové kardinála Dietrichsteina	120

Administrátoři diecéze a generální vikáři habsburských arcivévodů	120
Generální vikáři za episkopátu Karla II.	124
Kapitola devátá: Podoba duchovního působícího ve farní správě	125
Pojetí kněžství a duchovní život kněze	126
Kněžské společenství	128
Kněz jako kazatel	129
Liturgická role kněze	130
Kněžská starostlivost o kostel, faru a jejich vybavení	132
Vnějškovost kněze a jeho vystupování ve společnosti	133
Kapitola desátá Úloha řeholních společenství v životě diecéze	135
Řeholníci v diecézní pastoraci	135
Jezuité a formace kněžského dorostu	136
Kapitola jedenáctá Katecheze a náboženské vzdělávání	141
Katecheze v ustanoveních středověkých diecézních synod.....	141
Prusinovského diecézní synoda roku 1568.....	142
Pavlovského diecézní synoda roku 1591.....	144
Katecheze a diecézní legislativa v první polovině 17. století	144
Katecheze v legislativě biskupa Karla II. z Liechtensteinu-Castelcorna	145
Závěr: Církevní legislativa na Moravě v době konfesních střetů a státem prosazované rekatolizace	148
Seznam zkratk	151
Seznam citovaných archivních fondů.....	153
Seznam použité literatury.....	154
Staré tisky	154
Edice	155
Literatura	158
Anotace a klíčová slova.....	176
Přílohy (se zvláštním stránkováním).....	1
Příloha 1: Stručné životopisné charakteristiky olomouckých světících biskupů a generálních vikářů v 16. a 17. století.....	2
Melichar Pirnesius z Pirnu	2
Jan Křtitel Civalli	2
Ignác Hynek Novohradský z Kolovrat	3
Caesar Nardus z Montopole.....	3
Filip Fridrich Breuner (Breiner), říšský svobodný pán na Stubingu a Rabensteinu	3
Jan Gobbar (14. XI. 1613, Saint-Maur v Belgii – 11. III. 1665, Olomouc)	4
Bernard Bredimus (nar. před 1606, Trevír – 4. II. 1668, Olomouc).	4

Ondřej Dirre (14. XI. 1610, Olomouc – 21. XI. 1669, Brno).....	4
Jan Josef sv. p. Breuner (20. VII. 1641, Vídeň – 20. III. 1710, Praha)	5
Ferdinand Schröffel ze Schröffenheimu (28. I. 1639, Olomouc – 23. VIII. 1702, Olomouc)	6
František Antonín Losenstein (12. V. 1642, Vídeň – 8. VI. 1692, Vídeň).....	6
Giovanni Pietro Petrucci (snad 1589 – 28. XII. 1677)	7
Karel Julius Orlický z Laziska (10. IV. 1651, Opava – 24. VII. 1716, Olomouc).....	7
Příloha 2: Rudolf II. obnovuje titul říšských knížat pro olomoucké biskupy a polepšuje znak biskupství, Praha 10. VIII. 1588	9
Příloha 3: Přehled synodálních konstitucí Pavlovského synody z roku 1591.....	15
Příloha 4: František kardinál z Dietrichsteina, dekret <i>Dum inter sollicitudines</i> , Mikulov 4. XI. 163216	
Příloha 5: Patent Jana Arnošta Platejse generálního vikáře a oficiála olomoucké diecéze pro děkany, faráře a kaplany diecéze, Olomouc 17. VII. 1629	19
Příloha 6: Volební kapitulace olomoucké kapituly před volbou arcivévodý Leopolda Viléma, Olomouc 10. XI. 1637	22
Příloha 7: Matyáš Tengelott blíže do Vídně [Avancinimu?], Olomouc 23. VIII. 1662	28
Příloha 8: Karel II. z Liechtensteina-Castelcornu, dekret <i>Quamquam saepius</i> z 10. II. 1674	30
Příloha 9: Monitorium sive instructio brevis, pro decanis ruralibus ac Parochis dioecesis Olomucensis.....	32
PRAEFATIO	32
INSTRUCTIO PRO DECANIS	33
SEQUITUR FORMA VISITATIONIS.....	36
Placet hic etiam anectere formulam PROFESSIONIS FIDEI ex Bulla Pii IV. Pont. Maximi	40
INSTRUCTIO PRO PAROCHIS.....	41
Epilogus	54
Příloha 10: Karel II. z Liechtensteinu-Castelcornu, Relace ad limina za 27. quadriennium, Kroměříž 10. X. 1693.....	55
[Pars introductiva]	55
[mandat procuratorem Reharmond].....	55
[Status spiritualis (formalis)]	56
[Visitatio diaecesis; Monitorium; praedicatio]	56
[Missionarium labor et conversio acatholicorum]	57
[Formatio cleri].....	58
[Synodus diaecesana]	58
[Cultus divinus et sacramenta]	59
[Delicta saecularium contra immunitatem ecclesiasticam]	59
[Status materialis diaecesis].....	61
[Situs topographicus].....	61
[Cathedralis ecclesia].....	61
[Residentiae episcopales].....	62

[Capitula canonicorum]	62
[Divisio administrativa diaecesi]	63
[Monasteria]	63
[Loca pia]	64
[Conclusio]	65

ÚVODEM

Předkládána práce se snaží podat přehled souboru nařízení diecézního práva v olomoucké diecézi v 16. a 17. století. Jak ukázal podrobnější výzkum, diecézní nařízení jsou daleko početnější, než jak o tom mluvila dosavadní literatura, a velmi podstatné pro jejich pochopení a interpretaci jsou okolnosti jejich vzniku, zejména v případě dvou diecézních synod 16. a 17. věku. Je tak příspěvkem k právním dějinám olomoucké diecéze, které zejména pro období 16. a 17. století postrádají své souborné zpracování. V moderní historiografii se jimi okrajově zabýval Pavel Krafl, jehož zevrubná práce o synodách olomoucké diecéze¹ je zaměřena na středověké období a dvě doposud poslední diecézní olomoucké synody ponechává stranou svého zájmu. Z hlediska pojednání o církevní správě se ve své dizertaci některými aspekty dějin institucí moravské církve zabývala Kateřina Valová.² Různé aspekty i právního života diecéze nalezneme v různých pracích týkajících se moravských církevních dějin nebo různým aspektům činnosti biskupů. Mimořádně kvalitně byl v souvislosti s nedávnou výstavou „Olomoucké baroko“³ zhodnocena v jednotlivých studiích a katalogových heslech mecenát a kulturní podněty jednotlivých biskupů, kdy bylo možno navázat na předchozí poměrně rozsáhlý výzkum, jehož základní momenty představují např. práce Ondřeje Jakubce⁴, Martina Elbela, Radmily Prchal Pavlíčkové,⁵ popř. i autora této práce⁶ a mnoha dalších.

Kromě dnes již dost zastaralých kompendií, edic a příruček ovšem neexistuje souborná studie o právních poměrech a institutech v olomoucké diecézi v uvedeném období. Z těchto starších prací musíme na prvním místě zmínit ediční počín louckého premonstráta Antoina Theodora Fasseaua (asi 1725–1777),⁷ poznamenaný však množstvím nepřesností, omylů a

¹ KRAFL PAVEL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha, AV ČR 2014² (*Práce Historického ústavu AV ČR, B–10*).

² VÁLOVÁ Kateřina, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku*, Olomouc, Katedra historie FF UPOL 2002 (*Verbum*, 5). Studie se ovšem příliš nezabývá 16. stoletím. Srv. např. i autorčin příspěvek VÁLOVÁ Kateřina, *De vita et honestate clericorum na Moravě v raném novověku*, *StřM 17* (2003) s. 83–88, nebo podobnou studii PUMPR Pavel, *Nižší klérus na barokní Moravě mezi normou a realitou. Příspěvek k prosazování norem pro život kléru v olomoucké diecézi*, *ČMM 131* (2012), s. 311–340.

³ Srv. zejm. katalogy ELBEL Martin – JAKUBEC Ondřej (eds.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města, 1. Úvodní svazek*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010; JAKUBEC Ondřej – PERŮTKA Marek (eds.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780, 2. Katalog*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010; JAKUBEC Ondřej – PERŮTKA Marek (eds.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780, 3. Historie a kultura*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2011.

⁴ Za všechny jmenujme jeho disertační práci JAKUBEC Ondřej, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc, UP 2003 nebo JAKUBEC Ondřej (ed.), *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2009.

⁵ Srv. PAVLÍČKOVÁ Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu–Castelkorna 1664–1695*, Olomouc: UPOL 2001; PAVLÍČKOVÁ RADMILA, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice, Veduta 2008.

⁶ PARMA Tomáš, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno, Matice moravská 2011; PARMA Tomáš, „Bishops are not necessary for Reform.“ *Religious Orders in the Catholic Reconquista of Bohemia and Moravia: Two Case Studies*, in: GIANNINI Massimo Carlo (ed.), *Papacy, Religious Orders, and International Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Roma, Viella 2013, s. 165–181.

⁷ FASSEAU Arsenius Theodor (ed.), *Collectio Synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae in IV partes distributa*, Rezii 1766. Jeho korespondence s Bonaveturou Piterem je zachována v MZAB, fond E6, Benediktini Rajhrad 1054–1950, sign. Cc59bis; s F. M. Pelclem a Alexiem Habrichem tamtéž, sign. Ce10/1b.

chyb.⁸ Na základě jeho práce podal v letech 1847–1851 systematický výklad olomoucké diecézní legislativy dovedené až do vydání práce olomoucký profesor morální teologie a pozdější vídeňský arcibiskup Johann Rudolf Kutschker (1810–1881).⁹ Jeho čtyřsvazková práce je rozčleněna systematicky, a shrnuje i diecézní předpisy 18. a druhé poloviny 19. století.¹⁰ Zcela mimořádnou sbírkou pramenů představuje soubor prací Christiána rytíře d'Elverta (1803–1896), k němuž je ovšem spíše než jako k literatuře přistupovat spíše jako k archivnímu materiálu. Právních aspektů ve vztahu k zemskému právu se týká rozsáhlý rozbor Františka Kameníčka,¹¹ dnes již v mnohém antikvovaný. Mimořádnou hodnotu mají i Peřinkovy *Dějiny města Kroměříže*,¹² které jsou sice primárně zaměřeny na dějiny této biskupské rezidence, ale pojednávají o ní na pozadí dějin diecéze, navíc podaných s mimořádným vhladem do pramenů (arci)biskupského archivu. Mnohé lze nalézt i v Zuberových *Osudech moravské církve v 18. století*,¹³ neboť autor mnohdy pro vysvětlení situaci v osvíceném století podává exkurzy do starších dějin. Po roce 2000 se již začínají objevovat první serióznější rozborů předpisů o disciplinaci kléru,¹⁴ nebo o významných nástrojích disciplinace laiků, jimiž byly konfraternity.¹⁵ Spíše z kulturně-historického hlediska byl studován i vztah ke smrti a předpisy s ním spojené.¹⁶ Soubor prací Dalibora a Jany Janišových týkající se moravského zemského práva je v mnoha ohledech využitelný i pro

⁸ Vzhledem k tomu, že na jeho přehled budeme navazovat a jeho edice používat, odkazujeme na příslušná místa této práce pro jednotlivé kritické poznámky k jeho dílu, které má dodnes svou hodnotu, neboť nám zachovalo mnohé z pramenů a na mnohé upozorňuje, i když je nepřesně zařazuje a hodnotí.

⁹ KUTSCHKER Johann, *Sammlung der Vorschriften, nach welchen sich die Kuratgeistlichkeit bezüglich der Verkündigung des Wortes Gottes, der Spendung der heil. Sakramente, der seelsorglichen Geschäftsführung, dann ihres klerikalischen Wandels zu richten hat; mit besonderer Berücksichtigung der in den genannten Beziehungen dem Klerus der Olmützer Diöcese kundgemachten Anordnungen, I-IV*, Olmütz : Hölzel 1847–1850.

¹⁰ **I. Theil.** Enthaltend die Vorschriften über die Kundmachung der Gesetze, dann über die Matrikführung, die sogenannten Stolagebühren und mit diesen zusammenhängende Gegenstände der seelsorglichen Amtswirksamkeit, Olmütz 1847; **II. Theil.** Enthaltend die Vorschriften über die Spendung des heil. Sakramentes der Taufe und der Buße, unter Einbeziehung dergesetzlichen Bestimmungen über alle auf diese beiden Materien Bezug habenden Gegenstände der seelsorglichen Amtswirksamkeit, Olmütz 1848; **III. Theil.** Enthaltend die Vorschriften über die kirchlichen Ablässe und Bruderschaften, dann über andere fromme und gemeinnützige Vereine, Olmütz 1849; **IV. Theil.** Enthaltend die Vorschriften über die Spendung des allerheiligsten Altars-Sakramentes, des heiligen Sakramentes der letzten Oelung und den Krankenbesuch, Olmütz 1850.

¹¹ KAMENÍČEK František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, I–III*, Brno, Zemský výbor markrabství moravského 1900–1905; zejm. třetí díl práce.

¹² PEŘINKA František Václav, *Dějiny města Kroměříže, 5 sv. (I, II/1+2, II/3, II/4 a III)*, Kroměříž 1913–1950.

¹³ ZUBER Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století, I*, Praha, ČKCh 1987; ZUBER Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století, II*, Olomouc, MCM 2003.

¹⁴ VÁLOVÁ Kateřina, *De vita et honestate clericorum na Moravě v raném novověku*, StřM 17 (2003) s. 83–88; PUMPR Pavel, *Nižší klérus na barokní Moravě mezi normou a realitou. Příspěvek k prosazování norem pro život kléru v olomoucké diecézi*, ČMM 131 (2012) s. 311–340.

¹⁵ ORLITA Zdeněk, *Postní a velikonoční období v praxi olomouckých jezuitských sodalit v druhé polovině 17. století*, ČMM 125 (2006) s. 53–76; ORLITA Zdeněk, *Poslušná těla – poslušná mysl. Disciplinace v prostředí mariánských kongregací olomoucké diecéze v období raného novověku*, ČMM 172 (2008) s. 283–312; MALÝ Tomáš – MAŇAS Vladimír – ORLITA Zdeněk (eds.), *Vnitřní krajina zmizelého města. Náboženská bratrstva barokního Brna*, Brno, Statutární město Brno – Archiv města Brna 2010; MAŇAS Vladimír – ORLITA Zdeněk – POTŮČKOVÁ Martina (eds.), *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010.

¹⁶ MALÝ Tomáš, *Smrt a spása mezi Tridentinem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*, Brno, Matice moravská 2009 (*Knižnice Matice moravské*, 24).

zkoumání vztahů mezi církví a státem, respektive stavovskou moravskou obcí.¹⁷ Nedávno vyšla syntéza moravského berního systému ve druhé polovině 17. století přináší zajímavé syntetické pohledy i na církevní problematiku.¹⁸ S napětím očekáváme vydání dvousvazkového výstavního katalogu týkajícího se postavy biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcorna, který bude představovat výrazný posun v bádání o tomto biskupovi a završení několikaletého projektu celého týmu badatelů.

Cílem této práce je podat přehled souboru nařízení diecézního církevního práva na Moravě v období 16. a 17. století. Zde je zapotřebí učinit několik předběžných poznámek, které umožní pochopit kritéria výběru příslušných pramenů, i když tuto situaci budeme řešit především v první kapitole naší práce, na niž zde odkazujeme. Olomoucké biskupství bylo totiž v období *ancien régime* institucí mnohotvarou, která stojí z mnoha důvodů v průniku dvou společností, tedy společnosti pozemské a společnosti, která pozemské svazuje (re-ligo) se světem nadpozemským, tedy s Církví.¹⁹ Olomoucké biskupství a jeho biskup sice mělo jako primární cíl být duchovní institucí, na niž bychom mohli vztáhnout kán. 369 současného Kodexu kanonického práva, který diecézi definuje jako „*populi Dei portio, quae Episcopo cum cooperatione presbyterii pascenda concreditur, ita ut, pastori suo adhaerens ab eoque per Evangelium et Eucharistiam in Spiritu Sancto congregata, Ecclesiam particularem constituat, in qua vere inest et operatur una sancta catholica et apostolica Christi Ecclesia.*“ Ve středověké a novověké společnosti však biskup a biskupství nemohli existovat bez společenských vazeb, které pro ně představovaly garanci relativní autonomie a nezávislosti na světské moci: především šlo o pozemkový majetek, který byl jakožto „stolní (menzální)“ statky olomouckého biskupa teritoriálně organizován do jednotlivých biskupských panství, dále o lenní systém, který směrem nahoru vázal biskupa k českému králi, jehož byl přímým leníkem, a směrem dolů představoval komplexní strukturu drobnějších manských panství (lén), udělovaných biskupem. Nesmíme zapomínat ani na roli biskupa uvnitř stavovské obce soudobé Moravy, neboť jeho postavení, zvláště od roku 1588, kdy se stal zároveň říšským knížetem, jej stavělo do čela stavovské obce a reprezentace celé země. U olomouckých biskupů bychom tedy mohli schematicky rozlišovat mezi biskupem jakožto duchovním a jakožto knížetem (aristokratem), abychom mohli vymezit i různé oblasti jeho činnosti. Je to pro nás důležité právě pro vymezení pramenné základny, kdy nám v této práci půjde především o nařízení týkající se „diecéze“ jakožto partikulární církve, a ne „biskupství“ jakožto instituce světské povahy: pak bychom totiž museli pojednat i o mnoha jiných legislativních textech, jako jsou například instrukce pro hejtmany (úředníky), purkrabí či různé písaře jednotlivých panství, a řešit otázky související se vztahem těchto panství např. k moravským stavovským institucím, jejich kompetenci vzhledem ke svým panstvím ve většině případů (mimo otázky daní schválených zemským sněmem) biskupové popírali s odkazem na lenní závislost přímo na českém králi.

¹⁷ Pro úplnější bibliografii odkazují na seznam literatury.

¹⁸ DAVID Jiří, *Nechtěné budování státu. Politika, válka a finance na Moravě ve druhé polovině 17. století*, Brno: Matice moravská 2018.

¹⁹ Pro toto pojetí dějin církevního práva, srv. zejména četné studie Jeana Gaudemeta, zejm. jeho *Église et Cité. Histoire du droit canonique*, Paris, Cerf – Montchrestien 1994. Zde také pregnančně formuluje tuto až augustinovskou ambivalenci mezi « církví » a « obcí »: „Člověk, v každé zemi a v každém období, se včleňuje do dvou společností, oné pozemské, společnosti bezprostředních zájmů a pomíjejících radostí, kterou budeme nazývat „obec“ a do společnosti, která mu umožňuje zahlédnout větší naděje, možná vzdálenější a bezpochyby méně jisté, společnosti, která je „svazuje“ (religion, náboženství) a jiným světem, který každý z národů bral v potaz a který nabízí odpovědi na jinak neřešitelné otázky, a kterou křesťanství nazvalo „církev.““ (s. V).

Vymezení pramenné základny je tedy zcela v závislosti na tomto rozlišení mezi temporálním a spirituálním, které zná ostatně i raně novověká právní teorie a praxe, a promítlo se ostatně i do symbolické reprezentace biskupů, jejímž ukázkovým příkladem může být komplexní rituál biskupské intronizace, který se zformoval v závěru námi studovaného období.²⁰ Je však evidentní, že mnohdy jde duchovní a světské ruku v ruce a neoddělitelně se prolíná: tato osmóza je dána především skutečností, že jde o jedny a tytéž osoby, jedny a tytéž instituce, jichž se záležitosti týkají a které rozhodují.

Na úvod je nutno také podotknout, že v předkládané práci půjde především o osvětlení okolnosti vzniku diecézních nařízení, jejich *Sitz im Leben*, a jejich základní charakteristiku, a dále obsahový rozbor těchto dokumentů, respektive tematicky členěný rozbor jednotlivých oblastí života církve raného novověku (jako je např. život kléru a jeho disciplína, kněžská formace, výuka náboženství a katecheze, udílení svátostí, vztah k laikům a jejich disciplína/disciplinace, úcta ke svatým atp.).

Dalším kritériem výběru pramenné základny je potom problematika spojená s formální recepcí tridentského koncilu: zájem autora práce se tedy bude soustředit především na ty prameny, které vědomě odkazují na tridentský koncil a snaží se o realizaci jeho ustanovení. Tato tematika má totiž hlubší dopad, který přesahuje rámec dějin moravské církve, jež je možné tímto způsobem zapojit do obecnějšího rámce právně-církevních dějin v evropském a celosvětovém měřítku: v této perspektivě se ukazuje, že moravský případ i přes svá specifika zapadá do celkového trendu vývoje.

Podobně budu v doktorské práci klást některé otázky, na něž se mi – prozatím – nedaří nalézt odpovědi. Jak mne poučuje má zkušenost v práci s historickými prameny, odpověď se občas „vynoří“ v prameni, u něž by to badatel neočekával, leckdy v úplně jiných souvislostech, často i s velkým časovým odstupem. Je ovšem dobré otázku položit, pokud možno přesně ji zformulovat: jen tak je možné být připraven na nalezení správné odpovědi.

Na závěr bych chtěl poděkovat mnoha lidem, kteří mi svou radou, pomocí, podporou i příkladem pomohli při napsání této práce. Abych na nikoho nezapomněl, chtěl bych jmenovat pouze dva z mnoha: především vedoucího práce, doc. Damiána Němce, kněze Kazatelského řádu, bez něž by tato práce nemohla nikdy vzniknout, ale také mou rodinu, především mou manželku Ľubicu, která mi svou trpělivostí a péčí vytvořila prostředí, jež vznik práce umožnilo. Et in fine,

U. I. O. G. D.

²⁰ Srv. ELBEL Martin, *Slavnostní vjezd kardinála Troyera do města Olomouce*, in: ELBEL Martin – JAKUBEC Ondřej (eds.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města, 1. Úvodní svazek*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010, s. 229–235.

VSTUPNÍ ÚVAHY:

PRÁVNÍ POSTAVENÍ KATOLICKÉ CÍRKVE RANĚ NOVOVĚKÉ MORAVY

Cílem těchto řádků není podat úplný přehled postavení, vývoje a kanonicko-právní situace katolické církve na Moravě v 16. a 17. století, spíše nastínit několik hlavních aspektů, které budou prolínat celou prací a tudíž je záhodno na ně čtenáře upozornit již na počátku. Navíc poslouží k charakteristice základních aspektů právního postavení biskupství v 16. a 17. století: i vzhledem k zařazení kapitoly ve struktuře práce je zřejmé, že se bude jednat spíše o kapitolu obecnější povahy vzniklou kompilací starší literatury,²¹ která je doplněna kapitolou o vztahu církve a státu ve druhé části práce. Z důvodů omezeného rozsahu práce se zde navíc věnuji pouze několika tématům důležitým pro kanonistické hledisko, a ponechávám stranou např. administrativu biskupských statků i lenní systém s jeho strukturou a právem, protože by příliš odbíhaly od základního tématu práce.

Vztah olomouckých biskupů k arcibiskupům pražským

Při zřízení české církevní provincie, tedy při povýšení pražského biskupství na arcibiskupství v roce 1344, byla zároveň Praha vyňata z metropolitní pravomoci mohučského arcibiskupa, a bylo jí podřízeno jako sufragánní olomoucké biskupství i nově zřízené biskupství litomyšlské.²² Tato metropolitní jurisdikce Prahy vůči Olomouci byla ve středověku efektivně vykonávána, jak o tom svědčí prováděné vizitace i provinciální statuta vydaná Arnoštem z Pardubic na provinciální synodě v listopadu 1349, ale i mnoho dalších.²³ Zlom nastal až po odpadu pražského arcibiskupa Konráda z Vechty k husitství v roce 1421 a jeho následné suspenzi dne 21. prosince 1425, která zahájila takřka stopadesátiletou sedisvakanci na pražském arcibiskupském stolci. Ta byla po dlouhých jednáních vyřešena až v letech 1561–1562 obnovení pražského arcibiskupství a jmenováním nového arcibiskupa,²⁴ jímž se stal dosavadní vídeňský biskup Antonín Brus (Prus), původem z moravské Mohelnice (13. II. 1518 – 28. VIII. 1580).²⁵

V tomto období pražské sedisvakance se olomoučtí biskupové, kteří byli spolu s biskupy vratislavskými jedinými nositeli biskupského svěcení v českých zemích,²⁶ výrazně

²¹ Za všechny mohu uvést dobře dokumentovanou a na právní aspekty zaměřenou studii JANIŠ Dalibor, *Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství*, in: MIKULEC Jiří (red.), *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha: Nakladatelství Historický ústav 2013, s. 309–360.

²² KLIMENT VI., bula *Ex supernae providentia maiestatis*, Avignon 30. IV. 1344 – ed. KLICMAN Ladislav (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia I. Acta Clementis VI. pontificis romani 1342–1352*, Praha: Typis Gregerianis 1903, č. 363, s. 209.

²³ K otázce provinciálních synod se naposledy vyjádřil KRAFL P., *Synody...*, s. 99–110; odkazujeme na něj pro přehled statut i četné literatury k tématu.

²⁴ Brus byl již od r. 1552 velmistrem řádu křižovníků s červenou hvězdou. Konzistoriální bula potvrzující Antonína Brusa za pražského arcibiskupa je ze dne 5. IX. 1561, k faktickému obnovení arcibiskupství došlo zlatou bulou císaře Ferdinanda I. z 26. září 1562.

²⁵ Pro tato složitá jednání viz KAVKA František – SKÝBOVÁ Anna, *Husitský epilog na koncilu Tridentském a původní koncepcie habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561–1580*, Praha, UK 1969.

²⁶ Nepočítáme-li ovšem dočasné pobyty světicích biskupů z Itálie, které si dojednala kališná konzistoř kvůli svěcení utrakvistického kněžstva, jež místní biskupové odmítali provádět. Jednalo se nejprve o *Augustina Luciana de Bessariis*, biskupa ze Santorina, který přišel do Čech r. 1482, ale zemřel r. 1493. Druhým biskupem byl generální vikář modenského biskupa *Filip de Novavilla*, titulární biskup sidónský. ten přišel do Čech v květnu

osamostatnili a zvykli si na to, že žádného metropolitu nemají.²⁷ Kurie tento vývoj přijala se zpožděním, po confirmaci volby olomouckého biskupa vždy zasílali zároveň bulu pražskému arcibiskupovi s doporučením sufragána: byly ovšem zůstávaly v Olomouci a v arcibiskupském archivu se nacházejí dodnes.²⁸ Po zvolení Marka Kuena v roce 1553 ovšem došlo ke změně, kdy byl biskup doporučen jako sufragán arcibiskupovi mohučskému.²⁹ Odpovídalo by to i údajem z římského *Provinciale* vydaného v roce 1543, kde byli jako sufragáni mohučského arcibiskupa označeni biskupové v Praze a v Olomouci.³⁰ Týž postup byl zachován v případě volby Viléma Prusinovského v roce 1565,³¹ kdy již byl v Praze arcibiskup, ale i po volbě Tomáš Albíka z Helfenburka v roce 1574³² a Jana Mezouna v roce 1576.³³ Také tyto buly zůstaly v olomouckém archivu a nebyly odeslány ani do Mohuče a již Fratišek Kameníček z toho vyvozoval, že „*jest patrno, že se biskupové olomoučtí nechtěli podříditi ani Praze, ani Mohuči.*“ V případě papežských confirmací dalších olomouckých biskupů již tyto buly v olomouckém archivu nejsou, a zřejmě ani nebyly vyhotoveny.³⁴ Snad již kurie uznala faktickou nezávislost Olomouce, s níž se nechtěli smířit pražští arcibiskupové. Antonín Brus již v roce 1567 vznesl stížnost na biskupa Prusinovského pro upírání metropolitního práva a ve svých stížnostech pokračoval v průběhu často opakovaných olomouckých voleb až do roku 1579.³⁵ I nově zvolený pražský arcibiskup Martin Medek (též z Mohelnice) zval olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského na svou konsekraci jakožto sufragána, a sděloval, že i pokud se nedostaví, trvá na svém metropolitním právu.³⁶ Pavlovský odmítl závislost sufragána, že by to byla neobvyklá novota, a že bude hájit starobylá práva svého biskupství. Ve své zprávě *ad limina* z roku 1588 vyjadřuje navíc svůj nárok na to, aby olomoucké biskupství nebylo podřízeno ani Praze, ani Olomouci, ale bezprostředně Svatému

1504, ale záhy se dostal do sporu s kališníky a již v říjnu 1507 zemřel. Srv. MACEK Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha : Argo, 2001.

²⁷ Další vylíčení sporu: NAVRÁTIL Bohumil, *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*, Praha, Jubilejní fond královské české společnosti nauk 1909, s. 213–219; BÄHLCKE Joachim, *Kontinuität und Wandel im politischen Selbstverständnis der katholischen Geistlichkeit Mährens (1580–1640)*, in: SKUTIL Jan (red.), *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*, Praha–Brno: Magistrát města Brna – MVS Brno – Societas Praha 1995, s. 84–98; HUBER Kurt Augustinus, *Das Verhältnis der Bischöfe von Prag und Olmütz zueinander*, in: HUBER Kurt Augustinus (Hg. BÄHLCKE Joachim – GRULICH Rudolf), *Katholische Kirche und Kultur in Böhmen. Ausgewählte Abhandlungen*, Berlin – Hamburg – Münster, LIT 2005, s. 9–30.

²⁸ Tak tomu je např. v případě Jana Dubravia, kdy je v olomouckém archivu zachována doporučující bula Pavla III. z 27. VI. 1541 – ZAOpO, AO, pergamenové listiny, i. č. 65, sign. A I b 1.

²⁹ Bula Julia III. z 22. XII. 1553 – tamtéž, i. č. 88, sign. A I b 23.

³⁰ Hieronymus PAULI, *Provinciale omnium ecclesiarum cathedralium universi orbis cum practica stylo et formis cancellariae apostolicae*, Romae in vico Peregrini MDXLIII, nefol.; cit. podle TISCHER František, *K dějinám sporu arcibiskupův Pražských o právo metropolitní nad biskupy olomouckými*, VKČSN, tř. hist. 1906, č. III, s. 3.

³¹ Bula Pia IV. z 13. IV. 1565 – tamtéž, i. č. 111, sign. A I c 16.

³² Bula Řehoře XIII. z 8. X. 1574 – tamtéž, i. č. 139, sign. A I d 6.

³³ Bula Řehoře XIII. z 4. V. 1576 – tamtéž, i. č. 154, sign. A I d 17.

³⁴ KAMENÍČEK, *Zemské...*, III, s. 9. Již před více sto lety Kameníček soudil, že „otázka tato měla by se státi předmětem studia speciálního“; světlo do této problematiky by mohlo vnést pouze podrobné studium papežských register a konzistorních fondů v ASV.

³⁵ Podrobně tyto snahy rozepisuje a dokumenty vydává TISCHER F., *K dějinám sporu...*, s. 3–5; edice na s. 8–21. Srv. také REZEK Antonín, *O poměru biskupů Olomouckých k arcibiskupům Pražským v XVI. století*, ČČH 2 (1896) s. 39–42.

³⁶ Notářský zápis o dopisu pražského elekta Martina Medka olomouckému biskupu Stanislavu Pavlovskému z 26. IX. 1581, ed. TISCHER F., *K dějinám sporu...*, s. 21–22.

Stolci.³⁷ Zřejmě na tuto žádost obsaženou ve zprávě ad limina reagoval následujícího roku papež Sixtus V. pověřením Alfonsa Viscontiho, nuncia u císařského dvora, aby spor o metropolitní právo mezi Medkem a Pavlovským urovnal.³⁸

Také Medkův nástupce Zbyněk Berka z Dubé se snažil o obnovu metropolitních práv vůči Olomouci, a to již v roce 1594.³⁹ Když pak Berka z Dubé zaslal jako metropolita kardinálovi Dietrichsteinovi bulu o jubileu vyhlášeném papežem Klimentem VIII., kardinál ji nepřijal, aby se z toho nemohlo vyvozovat metropolitní právo pražských arcibiskupů vůči olomouckým.⁴⁰ Jde zřejmě o poslední projev sporu o metropolitní právo, o němž nemáme zmínek v průběhu zbytku 17. století. Berkovy snahy o zavedení metropolitního práva nad olomouckým arcibiskupstvím také dostaly své výtvarné vyjádření ve výzdobě soukromé kaple sv. Jana Křtitele v arcibiskupském paláci v Praze, kde vstup do presbytáře kaple lemují sochy olomouckého a litomyšlského biskupa. Výzdoba ze samého sklonku 16. století je ovšem hmotným vyjádřením nároku, který nikdy nedošel svého uplatnění.⁴¹ Při povýšení Olomouce na samostatnou metropoli v roce 1777 se v papežské bule mluví o „*cathedralem ecclesiam Olomucensem Sedi Apostolicae immediate subiectam*.“⁴² Je tedy zřejmé, že Olomouc, pravděpodobně díky váze osobnosti kardinála Dietrichsteina, si svou nezávislost vymohla, a užívala jí až do doby svého ustanovení samostatnou metropolí.

Vztah biskupství k panovníkovi a moravským stavům

Olomoucké biskupství mělo již od středověku velmi významné postavení, především díky rozsáhlým imunitním privilegiím a privilegii Karla IV. z roku 1348, jímž se spolu s moravským markrabstvím a vévodstvím opavským stalo přímým lénem českého krále.⁴³ Tím se vlastně

³⁷ „*Pragensis archiepiscopi eo in primis nomine, quod Olomucensis ecclesia aliquandiu archiepiscopatu illi fuerat incorporata, eam suffraganeam suam esse contendunt, quam subiectionem, dum recusant Olomucenses, fere etiam Moguntinum metropolitam excutiunt, seque tanquam immediate ab apostolica sede dependentes profitentur.*“ – zprávu ad limina vydal MAYER VON WALLERSTAIN UND AHRDORFF Max, *Unverzichtbare Rechte*, [als Manuskript gedruckt], Wien [1904], cit. pasáž na s. 53.

³⁸ Delepace papeže Sixta V. pro nuncia Viscontiho, Řím 16. VI. 1589 – ed. TISCHER F., *K dějinám sporu...*, s. 23.

³⁹ Berka sděloval Berka Zdeňku Vojtěchovi z Lobkovic, Praha 3. VII. 1594 – ed. TISCHER F., *K dějinám sporu...*, s. 24–25.

⁴⁰ Jasně o tom kardinál píše v dopise svým vyslancům u císařského dvora v Praze: „*Ego sum reverendissimi et illustrissimi archiepiscopi Pragensis amicus, servus et frater; suffraganeus autem non sum, jedoch si andecessore[s] [!] illum agnoverunt, agnosco et ego; illi nunquam, nec ego. Ipse suae ecclesiae procurat aquirere [!] ius, ego meae et Moguntinensi, quem metropolitanum dicti andecessores [!] agnoverunt et ego agnosco. Diß mecht ir herrn Erczbischoff vermaldden, unndt daß ich derhalben nit verman [=vermeine] in offendirt zur haben, ahn sein Vorwissen sufraganem [!] procurirt zue haben.*“ – Dietrichstein [členům své kroměřížské rady, kanovníku Janu Jakubovi Wackerovi a Kašparu Neuberovi], 1. III. 1602; koncept, bez adresy, ed. SNOPEK František, *K otázce poměru biskupů olomouckých k arcibiskupům pražským v 16. století*, ČČH 10 (1904) s. 444–445: 444.

⁴¹ Na pojetí sebezprezentace pražských arcibiskupů jako metropolitů v Čechách a na Moravě upozornil MAŤA Petr, „*O Felix bohemia, quando sacerdotum consiliis regebaris. Geschichte als Argument im politischen Denken des höheren Klerus Böhmens und Mährens im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, in: BÄHLCKE Joachim – STROHMEYER Arno (Hrsg.), *Die Konstruktion der Vergangenheit. Geschichtsdenken, Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa*, Berlin, Duncker & Humblot 2002, s. 309–322. K arcibiskupské kapli, viz OPATRŇA Marie, *Renesanční kaple sv. Jana Křtitele v Arcibiskupském paláci v Praze*, nepublikovaná bakalářská práce na KTK UK (vedoucí práce: Martin Zlatohlávek), Praha 2008 (tam i starší literatura).

⁴² Pius VI., bula *Suprema dispositione* o povýšení olomouckého biskupství na církevní metropoli, Roma 5. XII. 1777 – ed. *Bullarii romani continuatio*, Tom. VI, Parte I, Prato 1843, s. 429–432.

⁴³ Privilegium Karla IV. jakožto římského krále, Praha 7. IV. 1348 – CDM 7, n. 775, s. 564–567.

biskupství stalo jakýmsi státem ve státě a rovnocenným partnerem moravských markrabat, což v době námi studované také znamená, že biskupové se stali i významnými partnery stavovské obce. Mělo to i majetkový dopad, protože stolní statky olomouckého biskupa nespádaly pod zemské právo, ale pod přímou pravomoc panovníka jakožto českého krále, což bylo upraveno v roce 1531, kdy biskup Stanislav Thurzo uzavřel smlouvu s moravskými stavy.⁴⁴ Biskupové uzavírali landfrýdy jako přední účastníci, vedle panovníka a zemského hejtmána,⁴⁵ pravidelně se účastnili zemských soudů a sněmů, kde zasedali samostatně a hlasovali s panskou kurií. Právní postavení biskupa celkem dobře vystihuje článek „O knězi biskupu“ z Knihy drnovské, takřka identický s obdobným článkem Knihy tovačovské:

„Kněz biskup Olomúcký ten přísluší k králi českému a z svého zboží stolného před právem neodpovídá, kteréhož ve dskách není, než před králem musí každému práv býti. Také vedle země činí jako jiný obyvatel pro pokoje zachování. V soudu panském z práva nesedá, leč jeho k tomu povolají a žádají a on také seděti chce; než když král a pán země s soudu sedí, tehdy kněz biskup také seděti můž po pravé straně a súditi; však přísahu též k soudu jako jiný povinen jest učiniti. Také obyčej jest při sjezdích obecných zemských, když se sjedou, ze nejprv k biskupovi pro poctivost se sejdou, ač jest-li biskup nachylen k obecnímu dobrému a s zemí se srovnává, a odtud dále sjetí panské do kláštera se pokládá a tu dále obecné dobré se jedná. Pakli se co od země píše, a biskup v zemi jest, tehdy biskup napřed státi má. A ten biskup má své many i zvláštní svůj soud; to, což manství jeho jest, ku právu zemskému nepřisluší. A jestliže jest biskup Olomúcký pán z rodu zemského panského, tehdy z práva, ač chce, má v soudu zasedati a souditi, ne jako biskup, ale jako pán zemský a má míti místo po pravé straně pana hejtmána.“⁴⁶

I když podle tohoto ustanovení teoreticky olomoucký biskup nepatřil mezi zemské soudce, pokud nebyl z panského moravského rodu, obvykle nebyl z účasti na soudu vylučován. Bylo to dáno i skutečností, že biskupové v drtivé většině případů postupovali v souladu se zemskou obcí, až na výjimky. Jednou z nich byl spor biskupa Jana Mezouna z Telče se stavy v otázce článků, které měl odpřisáhnout na přelomu let 1576 a 1577 Rudolf II. při svém přijímání za markraběte. Mezi nimi se totiž nacházel článek o náboženské svobodě, na Moravě již tradiční: „aby Jeho Milost nás všechny i jednoho každého zvláště při víře zákona božího a náboženství křesťanského zůstaviti bez překážek všelijakých ráčil, tak, aby jeden každý mohl Pánu Bohu svobodně a spokojeně sloužiti podle toho, co by kdo za dobré podle zákona božího a naučení Páně poznal.“⁴⁷ V tomto případě byl ovšem rozšířen, a žádal, aby nekatolické vrchnosti mohly obsazovat fary na svých panstvích volně, bez prezentace biskupovi. Díky neústupnosti biskupa a některých katolických pánů byla schválena původní verze článku, ale i tak biskup odmítl dokument zpečetit. Stavy to chápaly

⁴⁴ Smlouva se stala součástí tištěných zemských zřízení: ČÁDA František (ed.), *Zemské zřízení znojenské z roku 1535, spolu s tiskem z roku 1562 nově vydané*, Praha 1937, s. 182–186.

⁴⁵ JANIŠ Dalibor, *K úloze institut landfrýdu v moravském zemském právu na prahu novověku (vznik a vývoj landfrýdů a role panovníka)*, FHB 25 (2010) s. 7–28.

⁴⁶ BRANDL Vincenc (ed.), *Kniha Drnovská*, Brno, nákladem vlastním 1868, s. 18–19. Kniha Tovačovská má jako kap. „O knězi biskupu Olomúckém“ takřka identické ustanovení – BRANDL Vincenc (ed.), *Kniha Tovačovská aneb Ctibora z Cimburku a z Tovačova pamět obyčejů, řádů a zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství Moravském*, Brno: nákladem vlastním 1868, kap. 216, s. 119.

⁴⁷ Článek se nacházel v prosbách z let 1526, 1563, 1576, v prvních dvou případech byl schválen i biskupy. Text podáváme podle NAVRÁTIL Bohumil, *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*, Praha, Jubilejní fond královské české společnosti nauk 1909, s. 10.

jako neúctu k zemskému právu, a při slavnostním vjezdu panovníka do Olomouce biskupovi, který byl z neurozeného rodu, nepřiznali významné místo při uvítacím ceremoniálu.⁴⁸

Po biskupu Prusinovském, který se jako první začal domáhat obnovení knížecího titulu, podle jeho názoru uděleného Karlem IV.,⁴⁹ se o toto privilegium začal zasazovat Stanislav Pavlovský. Už v roce 1586 žádal Viléma z Rožmberka o přímluvu u císaře, aby byla obnovena privilegia biskupství a zejména knížecí titul,⁵⁰ a v roce 1588 toho také dosáhl. 10. srpna 1588 císař Rudolf II. vydal listinu,⁵¹ v níž biskupa a jeho nástupce povyšuje do říšského knížecího stavu: „*k knížecímu stavu důstojenství vyvejšení a kloboučku znovu milostivě vyzdvihujeme a vysvětlujeme a knížecím jménem, důstojenstvím, titulem obdařujeme a ušlechťujeme*“. Zároveň byl olomouckým biskupům polepšen znak a byl jim potvrzen i titul „*Regiae Bohemiae Capellae Comes*“, tedy „*hrabě české královské kaple*“.⁵² O dva roky později, po sporu s císařem ohledně vlivu biskupa na manskou soustavu, získal biskup od císaře výsadu, že může pečetit landfrýd za many, kteří drželi pouze manské statky biskupství a neměli statky vlastní, mustrovat v případě války vlastní vojsko a dosáhl i rozšíření jurisdikce kroměřížského manského soudu.⁵³

Spor o soudnictví nad kněžstvem, který vedl biskup Pavlovský s moravskými stavy, byl vyřešen smlouvou z roku 1586,⁵⁴ která ovšem byla nejasná, neboť rozhodnutí bylo ponecháno na císaři Rudolfovi, který žádné rozhodnutí v této věci nevydal. Spory proto pokračovaly i v 17. století, pokoušel se je řešit i moravský zemský sněm roku 1612, ale v předbělohorském období se je vyřešit nepodařilo.⁵⁵

Posledním velkým privilegiem, které mělo i významný ekonomický dopad, bylo obnovené práva razit mince, získané biskupem Dietrichsteinem v roce 1608. Kardinál obratně využil

⁴⁸ Pro tento incident, srv. NAVRÁTIL, *Biskupství...*, s. 1–59; JAKUBEC Ondřej, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc, UP 2003, s. 57.

⁴⁹ Podle žádostí Prusinovského císaři Maxmiliánovi II. z 11. I. a 11. IV. 1567 – srv. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy...*, III, s. 19.

⁵⁰ KAMENÍČEK, *Zemské sněmy...*, III, s. 387–388.

⁵¹ Privilegium Rudolfa II., Praha 10. VIII. 1588. Originál listiny se nezachoval, zřejmě se ztratil v době třicetileté války. Z opisu v Saalbuchu jej vydal ZELENKA Aleš, *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*, Regensburg: Beheyem-Verlag 1979, 293–295; český překlad pořízený St. Pavlovským v roce 1590 vydal MÜLLER Karel, *Privilegium císaře Rudolfa II. pro olomoucké biskupy z roku 1588*, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava 1988, č. 36, s. 11–14 (tam i rozbor dochování pramenů). V příloze k této práci přejímám edici obou textů.

⁵² Tato součást titulatury olomouckých biskupů byla udělena Karlem IV. biskupu Janovi ze Středy 1. III. 1365 (CDM 9, n. 391, s. 290–291) a byla spojena s právy dvorského falckrabího. Srv. ZELENKA A., *Die Wappen*, s. 181. Od počátku 16. století byl také tento titul spojován s právem korunovat české krále v případě neobsazení pražského arcibiskupského stolce, ovšem listina se zmiňuje pouze o ceremoniálních výsadách při mši za účasti panovníka. Viz ZUBER Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století, I*, Praha, ČKCh 1987, s. 43–44.

⁵³ Srv. BREITENBACHER Antonín, *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem*, ČMM 30 (1906) s. 97–135, 228–270, 349–373; JANIŠOVÁ Jana (ed.), *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě (Edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556)*, Brno: Matice moravská 2007, s. 66–68; JANIŠOVÁ Jana, *Privilegium Rudolfa II. pro olomoucké biskupství z roku 1590. Právní argumentace biskupa Stanislava Pavlovského*, FHB 27 (2012), č. 1, s. 41–70 (v příloze edituje text privilegia v českém vidimusu, s. 61–67). Německý text edituje D'ELVERT, *SchrHSS* 29, s. 89–93.

⁵⁴ Text smlouvy ed. KAMENÍČEK, *Zemské...*, II, s. 596–598.

⁵⁵ K celému dlouhému a složitému případu viz BREITENBACHER Antonín, *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem*, ČMM 30 (1906) s. 97–135, 228–270, 349–373; JANIŠOVÁ J. *Šlechtické spory...*, 116–120.

sporu mezi císařem Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem, známého i v české historiografii pod pojmem „Bruderzwist“, a získal od císaře Rudolfa, až zoufale hledajícího spojence v boji proti bratrovi, který měl převahu, nejen osobní privilegia (titul tajného rady a předsednictví této instituce), ale především potvrzení stávajících privilegií a obnovení práva olomouckých biskupů na ražbu vlastní mince.⁵⁶

Episkopát kardinála Dietrichsteina je výjimečný i skutečností, že v pobělohorské období ve svých rukou kardinál spojil jak biskupskou funkci, tak i nejvyšší funkci ve vedení země. V polovině ledna 1621 byl jmenován moravským gubernátorem a plnomocným císařovým nejvyšším komisařem⁵⁷, takže ve svých rukou soustředil prakticky veškerou vládní moc v zemi.⁵⁸ V prosinci 1624 byl již jmenován prozatímním zemským hejtmanem („*správce ouřadu hejtmanského*“)⁵⁹ a 12. července 1628 byla definitivně obnovena hodnost zemského hejtmána,⁶⁰ ale svůj mimořádný vliv na správu země si kardinál zachoval až do své smrti v září 1636. Není úkolem této práce dopodrobna probrat činnost kardinála při vypořádání se s následky stavovského povstání (zejména potrestání jeho účastníků v konfiskačním procesu) a rekatolizaci země, jen je nutno zmínit skutečnost, že postava olomouckého biskupa byla v těchto procesech rozhodující.⁶¹ S předpisy pro rekatolizaci země čtenář bude seznámen ve druhé části práce.

Pro vývoj církve bylo významnou změnou vydání Obnoveného zřízení zemského pro Moravu v roce 1628. *Obnovené zřízení zemské pro Moravu* bylo vydáno 10. května 1628, na rok přesně po vydání obdobného dokumentu pro Čechy, a bylo vyhlášeno na zemském sněmu ve Znojmě 1. července 1628.⁶² Dokument byl připravován již od srpna 1624 a i když se nám příslušné prameny z činnosti přípravných komisí zachovaly pouze velmi špatně, je naprosto jasné, že v jeho přípravě hrál kardinál velkou roli a že pro jeho uskutečňování byla jeho role zcela zásadní. Obnovené zřízení znamenalo nejen opuštění principu volby panovníka, tedy výrazný krok k absolutizaci panovnické moci, a tím i k zániku stavovské monarchie, ale také právní zakotvení a shrnutí všech rekatolizačních nařízení, o nichž jsme se doposud zmínili. Katolické náboženství se stalo jediným uznávaným v zemi, zrušena byla i privilegia utrakvistů, duchovní stav se stal prvním v zemi (byl tedy zařazen před stav panský,

⁵⁶ Rudolfovo privilegium je z 25. I. 1608 – srv. VIDEMAN Jan – SUCHOMEL Dan, *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820)*, Kroměříž, ČNS Kroměříž 1997, zejm. s. 19–22 a 330–331; tam i starší literatura.

⁵⁷ MATĚJEK František, *Morava za třicetileté války*, Praha, HÚ ČAV 1992 (*Práce HÚ ČAV, A6*), 30–31.

⁵⁸ Srv. KNOZ Tomáš, *Pobělohorská konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař – zemský gubernátor*, ČMM 113 (1994) s. 101–114.

⁵⁹ Dekret Ferdinanda II., Vídeň 9. XII. 1624 – ed. HRUBÝ František (ed.), *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636, 1*, Brno 1934, s. 438.

⁶⁰ MATĚJEK F., *Morava ...*, s. 154, 168–169.

⁶¹ Pro stručný životopisný medailón kardinála Dietrichsteina, jakož i pro souhrn nejdůležitější literatury, si dovoluji odkázat na PARMA Tomáš, *František kardinál Ditrichštejn – tvůrce mikulovského genia loci*, in: SVOBODA Miroslav (red.), *Mikulov*, Praha, NLN 2013, 309–320. Ke konfiskacím a rekatolizaci viz vyčerpávající studii KNOZ Tomáš, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno, Matice Moravská – Filozofická Fakulta MU 2006.

⁶² Naposledy k tomuto zásadnímu dokumentu nové zemské ústavy KNOZ T., *Pobělohorské konfiskace*, s. 258–271, kde lze nalézt i odkazy na edice a starší literaturu. Dále viz JANIŠ Dalibor, *Postavení a činnost moravského zemského sněmu po roce 1620 (K institucionálním proměnám českého státu v Obnoveném zřízení zemském)*, in: MALÝ Karel – SOUKUP Ladislav, *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha: Karolinum 2006, s. 80–111; DAVID Jiří, *Odvážní moravští stavové a jejich pokus o zásah do Obnoveného zřízení zemského*, ČMM 125 (2006) s. 397–423.

do nějž byli zařazeni i vévodové a knížata, stav rytířský a zástupce královských měst). Obnovené zřízení navázalo na již zmíněnou praxi Drnovské a Tovačovské knihy nařízením, že stavové se mají před zahájením zemského soudu sejít v domě biskupa a projednat důležité otázky, a tím podtrhlo význam biskupovy pozice.

Volba olomouckých biskupů a problematika s ní spojená⁶³

Olomoucká kapitula náležela k těm, které měly právo svobodné volby biskupa. Toto právo jí přiznal již český král Přemysl I. Otakar a bylo uznáno i papežem Inocencem III.⁶⁴ S volbou biskupa bylo zřetelně spojeno i posílení vlivu kapituly na správu diecéze a její postupné oddělení od biskupství, zejména v oblasti majetkové. K tomuto oddělení došlo někdy v průběhu 13. století: na jeho počátku jsou darovací listiny adresovány olomouckému kostelu, a donace je plně nebo částečně „ad usum“ kapituly či kanovníka, postupně však ve vztahu ke kapitule začíná být používán výraz „possessio“.⁶⁵ I když kapitula a biskup ještě ve 14. století vlastnili některé majetky společně, již to nebylo výhodné a postupně se majetkové rozdělení utvrzovalo.

Kapitula díky právu volby získala také podstatný vliv na majetkovou správu diecéze, už za biskupa Brunona ze Schauenburku bylo třeba souhlasu kapituly při jakémkoli podstatném majetkovém převodu (dar, záměna, prodej, zástava, založení léna atp.) ze strany biskupa. Souhlas se postupně rozšiřuje i na správu diecéze: kapitula dává své placet i ke zřizování nových kostelů, prebend a patronátních práv. Kapitula se postupně stává partnerem biskupa, v mnoha smlouvách z 15. století již spolu s ním, jako jeho rovnocenný partner uzavírá smlouvy se třetí stranou, navíc kanovníci získávají výlučné postavení na diecézních synodách, jsou nadřazeni ostatnímu kléru.

Základním dokumentem, podle nějž se řídil život kapituly, byla její statuta.⁶⁶ Stanovy dostala kapitula již v roce 1316 od mohučského arcibiskupa Petra, v roce 1349 od Arnošta z Pardubic a v roce 1392 je znovu vysvětlil a doplnil jako papežský legát Jan Očko z Vlašimi. Již od 14. století však kapitula sama, nebo častěji se souhlasem biskupa připojuje nové články, nebo mění články stávající, poprvé je to doloženo v roce 1339. Zhruba ve stejné době začínají biskupové při své volbě potvrzovat kapitulní privilegia a statuta, z čehož se posléze vyvine zvyk uzavírat volební kapitulace.

Kromě majetkové samostatnosti kapituly, jejího volebního práva a samotných statut k tomu bude zapotřebí ještě poslední z faktorů, humanistická vzdělanost. Souvisí s krizí svobodné volby v 15. století, kdy díky se papežským provizím stává olomoucké biskupství po

⁶³ V této kapitule navazují na dvě studie Josefa Motala, vycházející z jeho doktorátu obhájeného na filosofické fakultě brněnské univerzity v roce 1926: MOTAL Josef, *Volební kapitulace biskupů olomouckých 1565–1579. I. Stopy v minulosti, dějiny a zevnější forma*, Kroměříž, nákladem vlastním 1928; MOTAL Josef, *Volební kapitulace biskupů olomouckých 1565–1579. II. Rekatolizační program. Zvláštní otisk z výroční zprávy arcibiskupského gymnasia v Kroměříži 1929–1930*, Kroměříž, nákladem vlastním 1930.

⁶⁴ Privilegium PŘEMYSLA I. z roku 1207 (blíže nedatováno, zachováno v inzertu papežské listiny citované dále) – CDB II, č. 59, s. 52–55; INOCENC III., bula *Iustis petentium desideris*, Řím 8. I. 1207 – CDB II, č. 62, s. 57–58. Srv. BREITENBACHER Antonín, *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zum Anerkennung des ausschliesslichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel*, Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 8 (1904).

⁶⁵ MOTAL Josef, *Volební kapitulace ...*, s. 5–6.

⁶⁶ Stále nepřilíš řešenou otázkou i pro středověké dějiny kapituly je vztah kapitulních stanov a statut synodálních. Kapitulní statuta čekají na své zhodnocení, zřejmě bude nutná i kritická edice, která v mnohém ozřejmí dějiny této dosud historiografií opomíjené instituce.

smrti biskupa Tasa z Boskovic hříčkou v rukou renesančního papežství, které je začalo obsazovat osobami z okolí papeže, a zvyšovat tak jejich příjmy.⁶⁷ Z této situace biskupství vyvedl až olomoucký kanovník Stanislav Thurzo z Béthlenfalvy, který díky rodinnému kapitálu (uherští Thurzové měli i rodinné svazky s augsburskými bankéři Fuggery) přesvědčil kurii, že je třeba jmenovat domácího biskupa. Stal se jím on sám a jeho episkopát znamenal v mnoha ohledech předěl mezi středověkem a novověkem. Thurzo je také znám jako centrální postava olomouckého humanistického okruhu, tvořeného i četnými olomouckými kanovníky.⁶⁸ Právě vytvoření humanistického okruhu a úcta ke vzdělanosti vedly Thurza k tomu, že roku 1502 inicioval nové kapitulní usnesení o tom, že za kanovníky budou moci být přijati pouze ti, kdo dosáhli doktorátu či licenciátu, rodilým Moravanům stačilo tříleté studium na univerzitě. Tento statut potvrdil papežský legát Pietro Isvalies i sám papež Julius II.⁶⁹ Právě v humanistickém okruhu biskupa Thurza zřejmě vzniká i vědecký kanonistický zájem o biskupskou volbu, který vedl krátce po jeho smrti ke vzniku volebních kapitulací.

V případě volby uskutečněné po smrti Stanislava Thurza r. 1540 a jeho nástupce Bernarda Zoubka ze Zdětína, který zemřel před papežským potvrzením r. 1541, se kanovníci poprvé dohodli na volební kapitulaci. Situace byla napjatá, proti sobě stáli dva výrazní kandidáti, kanovníci Jan Dubravius⁷⁰ a Jan Horák z Milešovy (zv. Hasenbergius), preceptor dětí Ferdinanda I. Aby situaci nekomplikovali, shodli se kandidáti na kompromisním řešení: Dubravius se zavázal, že v případě svého zvolení se zasadí o volbu Horáka svým koadjutorem. Tuto smlouvu potvrdil i sám císař Ferdinand I.⁷¹ a kapitula se mohla obávat díky silné pozici biskupa a jeho koadjutora, že by mohla být omezena její práva, a tak nově zvoleného biskupa zavázala kapitulacemi, které s výhradou dvou článků schválil.⁷²

Při volbě po smrti Dubravia v roce 1553, kdy byl zvolen dlouholetý kapitulní děkan Marek Khuen, kapitula volební kapitulace nevyžadovala, nebo spíše biskupa zavázala ústně – písemně pouze vydal slib, že bez souhlasu kapituly nesejíše závět.⁷³ Po jeho smrti byly

⁶⁷ K této nepřehledné krizové situaci srv. MACEK Josef, *K dějinám Olomouce na konci 15. století. Spory o olomoucké biskupství*, in: *Ročenka SOkA Olomouc 1986*, Olomouc 1987, s. 53–63; KALOUS Antonín, *Spor o biskupství olomoucké v letech 1482–1497*, ČČH 105 (2007) s. 1–38; BALETKA Tomáš, *Olomoucké biskupství v době sedísvakance. Osoby a instituce ve víru vzájemných interakcí (1482–1497)*, in: KRAFL Pavel (ed.), *Sacri canones servandi sunt : ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 540–544.

⁶⁸ HLOBIL IVO – PETRŮ EDUARD, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha, Academia 1992; ROTHKEGEL Martin (ed.), *Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó. Eine ostmitteleuropäische Humanistenkorrespondenz der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, Hamburg : Lit, 2007; BALETKA Tomáš, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských statků*, Sborník archivních prací 54 (2004), č. 1, s. 3–236.

⁶⁹ Pietro kardinál Isvalies jako papežský legát, Budín 1. IV. 1502 – ZAOpO, MCO, listiny, i. č. 595, sign. A V a 15; bula papeže Julia II., Řím 27. V. 1505 – ibidem, i. č. 613, poř. č. 712, sign. A V a 30. K legaci kardinála Isvaliese viz KALOUS Antonín, *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku (1450–1526)*, Brno, Matice moravská 2010, s. 356–361.

⁷⁰ K Dubraviovi naposledy souhrnně SKUTIL Jan, *Jan Dubravius. Biskup, státník, ekonom a literát*, Kroměříž, Muzeum Kroměřížska 1992 (edice *Kdo byl kdo na Kroměřížsku*, sv. 13), k volbě stručně na s. 30–31.

⁷¹ Díky tomu máme dochován její celistvý text. Potvrzení Ferdinanda I. je dáno v Praze 11. X. 1541, Motal cituje uložení: Archiv ministerstva vnitra v Praze, Kopiař č. 285, s. 72/73.

⁷² Pro tento případ srv. MOTAL J., *Volební kapitulace...*, I, s. 13–14.

⁷³ Srv. testament Marka Khuena z 9. X. 1564, vydaný se souhlasem olomoucké kapituly z 3. I. 1563 – AO, papírové listiny, i. č. 2232, sign. C III b 6/4; ed. ZELA Stanislav, *Náboženské poměry v Olomouci za biskupa Marka Kuena (1553–1565)*, Olomouc, n. vl. 1931, s. 187–197.

kapitulace výrazně rozšířeny a doplněny o rekatolizační program v tridentském duchu. Zároveň se změnil způsob jejich přijímání: zatímco Dubravius ještě sliboval až po provedené volbě, roku 1565 přísahali a podepisovali kapitulační články všichni kanovníci ještě před volbou. Nově zvolený biskup Vilém Prusinovský připsal za podpisy kanovníků ještě znovu své schválení článků se slibem je zachovávat „*virtute antefacti iuramenti*.“ Šlo tedy o jakousi konfederaci, nebo dokonce konkordát (termín je kapitulačními články používán) či obrannou smlouvu proti nepřátelům víry. Díky tomu, že po Prusinovského smrti se biskupové rychle střídali (v letech 1565–1579 bylo provedeno pět voleb), což souviselo s ambicemi chorého kanovníka Philipona Dambrowského, který biskupy zřejmě usmrcoval jedem, aby se sám mohl stát biskupem,⁷⁴ se text volebních kapitulací rychle ustálil. Pak začíná souvislá řada i dochovaných kapitulací, s výjimkou biskupa Dietrichsteina, který se ke kapitulacím nezavázal, ale většinu z obvyklých ustanovení dodržoval, jak je například patrné z jeho jednání ohledně biskupské závěti.⁷⁵ Volební kapitulace se zjevně používala v Olomouci při všech následných biskupských a arcibiskupských volbách, tedy až do sklonku 19. století.⁷⁶

Kapitulace se stala smlouvou vedoucích představitelů diecéze, a fakticky určovala vztah mezi kapitulou a biskupem. Byla také většinou striktně dodržována a zajišťovala kontrolu kapituly zejména nad zásadními majetkovými převody majetku biskupství: biskup potřeboval souhlas kapituly k závěti, prodeji majetku, půjčce nebo zástavě. Mnohá z ujednání byla z hlediska kanonického práva sporná a biskup by se mohl dovolávat kanonických předpisů a chtít zrušení dohody, například v otázce trestání kanovníků, kdy se biskup zavazoval sahat k trestům pouze ve výjimečně závažných případech, když děkan a kapitulní sbor nemohli zjednat nápravu, v každém případě vždy na podnět kapituly. V případě porušení kapitulačních článků byl stanoven dohodou trest exkomunikace a ztráty biskupského benefícia, kanovníci mohli biskupa z porušení kapitulace udat na provinční synodě, u římské kurie, nebo i u panovníka. Povinností biskupa bylo vymoci confirmaci kapitulace u Apoštolského Stolce, jinak se o to měla postarat kapitula, ale na biskupovy náklady. Biskup se zavazoval, že nebude v Římě činit kroky, aby byl od závazků osvobozen.

Volební kapitulace se obecně prosazovaly v souvislosti s prosazením volebního práva kapitul ve 13. století, mají své souvislosti s volebními kapitulacemi při volbách papežů a panovníků.⁷⁷ Papežové proti kapitulacím u biskupských voleb často zasahovali, už Inocenc III.

⁷⁴ K Dambrowského aféře srv. BREITENBACHER Antonín, *Příspěvek k dějinám reformace moravského kléru za biskupa Stanislava Pavlovského. Aféra Philiponova*, ČMM 31 (1907) s. 152–176, 444–445; NAVRÁTIL Bohumil, *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*, Praha, Jubilejní fond královské české společnosti nauk 1909; ŠVÁBENSKÝ Mojmír, *Paleografický problém. Edice závěti olomouckého děkana Jana Dambrowského, biskupotravce, z r. 1581*, in: WURMOVÁ Milada – MUSILOVÁ Milada – ŠTARHA Ivan (eds.), *140 let Státního oblastního archivu v Brně: sborník statí*, Praha, Tisková, ediční a propagační služba MV 1979, s. 157–172.

⁷⁵ K Dietrichsteinovým závětím viz PARMA Tomáš, *Commendants corpus nostrum exanime terrae... Biskupské testamenty kardinála Dietrichsteina a jeho pohřeb v olomoucké katedrále*, *Studia theologica*, roč. 17 (2015), č. 2, s. 203–220; DOI: 10.5507/sth.2015.021.

⁷⁶ Volební kapitulace olomouckých biskupů jsou – s výjimkou období 1565–1579 zpracovaného Motalem – stále ještě nezpracovaným tématem dějin moravské církve, tématem úzce souvisejícím s diecézí legislativou, která velmi výrazně upravuje legislativu univerzální a je s ní v rozporu. Bylo by zapotřebí důkladnějšího studia pramenné základny, abychom mohli zhodnotit zatím netušený význam tohoto pramene.

⁷⁷ Srv. CONDORELLI Orazio, *Principio elettivo, consenso, rappresentanza: itinerari canonistici su elezioni episcopali, provviszioni papali e dottrine sulla potestà sacra nei secoli XII–XIV*, *Rivista internazionale di diritto comune* 12 (2001) s. 163–247; CONDORELLI Orazio, *Principio elettivo, consenso, rappresentanza: itinerari canonistici su elezioni episcopali, provviszioni papali e dottrine sulla potestà sacra nei secoli XIV–XV*, *Rivista*

a Mikuláš III. prohlašovali za nulitní ta ustanovení, která obsahoval něco právně nepřipustného nebo porušujícího svobody církve.⁷⁸ V biskupstvích, která byla zároveň světskými knížectvími, šlo především o účast kapituly na správě knížecího majetku. V novověku také papež Řehoř XIII. vydal v roce 1584 konstituci *Inter Apostolicas*, v níž chtěl obnovit dekretál Mikuláše III. o zákazu kapitulací,⁷⁹ ale jeho snaha byla marná. Také snaha o potlačení volebních kapitulací papežem Inocencem XII.,⁸⁰ která se týkala i volebních kapitulací v kláštorech, neměla valného úspěchu, obvykle se obcházela uzavíráním tajných kapitulací, nebo tzv. věčných kapitulací v kapitulních statutech.⁸¹ Ani v Olomouci nedošlo ke zrušení volebních kapitulací, kapitula sice v textu kapitulací papežský zákaz zmiňovala, ale bránila se starobylostí zvyku i tím, že jsou v souladu s usnesení Tridentina.⁸²

Volební kapitulace u olomouckých voleb, byť v rozporu s obecným církevním právem, tedy vstupovaly do diecézní legislativy, stávaly se součástí uspořádání vztahů mezi biskupem, kapitulou a vedením diecéze (biskup se např. zavazoval vybrat generálního vikáře i členy konzistoře z řad kanovníků). Bude záležitostí dalšího komparativního studia jednotlivých případů, procesu jejich případného schválení Římem a zachování, popř. snah biskupů o zrušení některých ustanovení, navazujícího na studie Motalovy, vyvodit z této skutečnosti podrobnější závěry.⁸³ Je však zřejmé, že kapitula se prostřednictvím kapitulací projevovala jako stabilizující prvek administrace diecéze a biskupství, zabraňující nadměrnému umenšení biskupského majetku a zajišťující řádnou správu biskupství i diecéze.

Olomoucké biskupství a moravští nekatolíci v 16. a 17. století

Základním dokumentem týkajícím se náboženského života na Moravě z hlediska soužití různých skupin se již od 15. století stala Bazilejská kompaktáta, do nichž byla zahrnuta i Morava, přestože zde církevní a politické poměry byly výrazně odlišné od poměrů českých.⁸⁴ I když na Moravě nebyla tak silně zakotvena v zemském právu jako v Čechách,⁸⁵ přesto v něm byla silně přítomna, jak dokládá známý článek „*O duchovním právě*“ v Tovačovské knize citující jeden z nálezů zemského soudu: „*Také jakž přišlo jest v zemi tuto podlé kompaktátů srovnání, nálezové panští někteří učiněni jsou mezi faráři a osadnými, kteří k jich správám přísluší; neb někteří faráři všeteční lidem kostely zapovídali, do nich choditi nedadúc, pohřbovati nechtěli ani dítek křtíti ani manželuv vzdávati, kteříž také obyčeje při přijímání těla Buožihó neměli jako ten farář. I nalezeno jest pány, aby každý kněz povinnen byl osadným svým, srovnajte se s ním v přijímání nebo nesrovnajte, všemi svátostmi kostelními služebnost činiti, zpovídati, křtíti, vzdávati, pochovávat, olejem svatým mazati,*

internazionale di diritto comune 13 (2002) s. 111–202; DECOCK Wim, *Theologians and contract law: the moral transformation of the ius commune (ca. 1500–1650)*, Leiden: Brill 2013.

⁷⁸ Srv. PLÖCHL Willibald M., *Geschichte ...*, II, s. 214–215.

⁷⁹ ŘEHOŘ XIII., konstituce *Inter apostolicas*, Řím 7. IX. 1584 – ed. BULL ROM TAUR 8 (ed. 1883), s. 489–490.

⁸⁰ INOCENC XII., bula *Ecclesiae catholicae per universum*, Řím 22. IX. 1695 – ed. BULL ROM TAUR 20 (ed. 1870), n. 117, s. 716–721.

⁸¹ PLÖCHL, W. M., *Geschichte...*, III, s. 471–472.

⁸² ZUBER R., *Osudy...*, I., s. 15–16.

⁸³ V příloze této práce vydávám alespoň volební kapitulace přijaté před volbou arcivévod Leopolda Viléma.

⁸⁴ Podrobnější rozbor situace okolo přijetí kompaktát podává např. JANIŠ D., *Konfesijní poměry...*, s. 309–317, kde lze získat i základní informaci v relevantní literatuře.

⁸⁵ Základní dohodu o včlenění kompaktát do zemského práva na úrovni zemského zákona představuje v Čechách Kutnohorský mír z roku 1485 – k tomu heslo PARMA Tomáš, „Kutnohorský náboženský mír v roce 1485“ in: SCHELLE Karel – TAUCHEN Jaromír (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, v tisku.

*ktož toho žádost má, krom rozdávání; ten, ktož by jiny obycej měl, než kněz, ten sobě toho hled' tu, kdež se obejíti muož k svému spasení; tím jemu farář povinnen není. A takoví povinni jsou a mají desátky i vsecky poplatky kněžím dávati a žádný pán svých lidí v tom nemá zastávati, ani knězi v to sáhati. Pakli by učinil, to se před se vzíti muož, jak nahoře psáno, aby se knězi spravedlivé stalo. Také kněz muož z toho pohnati buď před hajtmána, buď před právo puohonem zemským. Než nechtěl-li by který kněz lidem svým osadným svátostmi dotčenými posluhovati a jináč se v tom míti, osadní nejsú jemu povinni nic dávati, ani pán který povinnen jest, v tom lidí svých opúštěti, by kněz bráti chtěl a nečiniti.*⁸⁶ Utrakvistická církev, která na Moravě postrádala svou vyšší organizační strukturu (utrakvisté ovšem na Moravě měli samostatné děkanáty), byla tedy v rukou olomouckého biskupa, či spíše jeho konzistoře.

Model legálního dvojvěří založeného na kompaktátech se však vztahoval na strany pod jednou a pod obojí (těžko je nazývat ještě v první polovině 16. století „konfesemi“)⁸⁷ a byl zaměřen proti „*bludům pikhartským a nekřesťanským*“, tedy zejm. proti Jednotě bratrské. Je otázkou, zda často citovaný výrok Viléma II. z Pernštejna († 1521): „*s Římany věřím, s Čechy držím, s Bratřími umírám...*“⁸⁸ je vyjádřením obecnějšího postoje. V každém případě tato koexistence víry pod jednou a pod obojí, chápaná – v zásadě správně – moravskou vysokou šlechtou jako koexistence dvou velmi blízkých podob víry, mezi nimiž nebylo příliš velkých dogmatických rozdílů, stála u zrodu široce pojaté tolerance. Tato náboženská tolerance, vztahující se v průběhu 16. století i na různé jiné náboženské skupiny a vůbec na svobodu svědomí, vedla Josefa Válku k používání termínu „nadkonfesijní křesťanství“.⁸⁹ Otázka časového vymezení a přesné definice pojmu sice zůstává stále otevřená, je však evidentní, že tolerance vůči různým podobám křesťanského učení byla v myšlení moravské šlechty (určující nepochybně základní poměry v celé zemi) vyžadovanou i na panovníkovi. Stavové žádají po Ferdinandu I. v roce 1526, před jeho přijetím za zeměpána, „*aby jeden každý mohl Pánu Bohu svobodně a pokojně slůžiti podle toho, což by kdo za dobré podle zákona a naučení Páně poznal*“.⁹⁰ Slova, která modernímu teologovi připomínají některé formulace

⁸⁶ BRANDL Vincenc (ed.), *Kniha Tovačovská aneb Ctibora z Cimburku a z Tovačova pamět obyčejů, řádů a zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství Moravském*, Brno 1868, s. 120–121. Srv. VÁLKA Josef, *Ctibor Tovačovský z Cimburka – O právě duchovním (K církevněpolitickým důsledkům husitské revoluce na Moravě)*, Z Kralické tvrže 11 (1984) s. 9–13.

⁸⁷ Zajímavým pohledem na utrakvismus jako na střední pozici mezi luterstvím a katolickou pozicí je DAVID Zdeněk V. *Nalezení střední cesty: liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, Praha: Filosofia, 2012.

⁸⁸ VOREL Petr, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha, Rybka Publishers 1999¹, s. 113.

⁸⁹ VÁLKA Josef, *Tolerance či koexistence? (K povaze soužití různých náboženských vyznání v českých zemích v 15. až 17. století)*, *Studia Comeniana et Historica* 18 (1988), č. 35, s. 64–75; VÁLKA Josef, *Komenský a nadkonfesijní křesťanství* *Studia Comeniana et Historica* 24 (1994), č. 51, s. 124–130; VÁLKA Josef, *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, in: VOREL Petr (red.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference, konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice, Východočeské muzeum – Historický klub 1995, s. 173–183; VÁLKA Josef, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Přerov: Muzeum Jana Amose Komenského 1995. Nověji MAŤA Petr, *Vorkonfessionelles, überkonfessionelles, transkonfessionelles Christentum. Prolegomena zu einer Untersuchung der Konfessionalität des böhmischen und mährischen Hochadels zwischen Hussitismus und Zwangskonfessionalisierung*, in: BAHLCKE Joachim – LAMBRECHT Karen – MANER Hans Christian (Hgg.), *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung: Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag*, Leipzig: Leipziger Universitätsverlag 2006, s. 307–331.

⁹⁰ SČ I, Praha 1877, s. 93.

koncilní deklarace *Dignitatis humanae*, ovšem nenašla u Ferdinanda I. ani u jeho nástupů pochopení: panovník se odvolával na kompaktáta, která již v této době představovala spíše zastaralý model koexistence, a chtěl potvrdit pouze ta privilegia, která měla své zakotvení v již existujících listinách.

Do sporu s moravskými stavy se dostal Ferdinand velmi záhy, když v roce 1538 dal zatknout rytíře Jana Dubčanského na Habrovanech a na Luči, vůdce malého náboženského společenství tzv. bratří habrovanských nebo lileckých, naukově blízkého zwinglianismu, vytvořeného na jeho panství na Vyškovsku roku 1528.⁹¹ Stavy protestovaly, panovník odpověděl, a na brněnském zemském sněmu na sv. Bartoloměje v roce 1539 byla zformulována jejich obsáhlá odpověď, vysvětlující principy náboženské tolerance na Moravě,⁹² v níž se dotýkají samotného základu této tolerance: „...bezpochyby znajíc Jejich královská Milost že lidé motcí k víře přinucováni býti nemohú, poněvadž víra není, nežli dar Boží a žádnému od žádného jiného, než od samého Boha dána býti nemuože...“ Poslové dostávají pověření, aby krále prosili, „ať nás Jeho královská Milost při tom, při čemž jsú od předkuov Jeho královské Milosti, pánovu našich, předkové naši i my zachováni byli, a podle takového Jeho královské Milosti milostivého připovědění, kteréž nám učiniti ráčil, milostivě zuostaviti a zachovati ráčí, jakž jsú od předkouov Jeho královské Milosti, pánouv našich, předkové naši i my zuostavováni byli, závazky, vězením ani žádnú motcí od víry a od toho, což známe, za spasení duší našich, nás neutiskujíc a mocí pro víru na nás nesahajíc.“ V roce 1546 vydal Ferdinand I. mandát pro moravské stavy, jímž nařizuje obsazovat fary pouze řádnými duchovními pod jednou či pod obojí, které měl schválit biskup, jenž měl i právo vizitovat fary.⁹³ Opakovaně také byla zdůrazňována povinnost pro držitele patronátního práva; také farníci měli poskytovat všechny platy a požitky, které k beneficiu patří. Na sněmu v roce 1550 Ferdinand, který chtěl revizi náboženských svobod, narazil na rozhodný odpor stavů, kteří ústy zemského hejtmána Václava z Ludanic prohlásili, že Morava spíše lehne popelem, než aby odstoupila od svých privilegií.⁹⁴

Náboženská svoboda na Moravě tedy byla chápána jako součást zemských svobod a privilegií, měla podle slov Dalibora Janiše výrazně „zemský“ charakter. Nebyla zakotvena v psaných privilegiích, spíše byla zvykovou součástí zemského práva, a díky nesouhlasu panovníka ani nebyla zařazena v zemském zřízení z roku 1545.⁹⁵

Konec vlády Ferdinanda I. je poznamenán jeho vítězstvím v otázce přijímání z kalicha, kdy papež Pius IV. vydal 16. dubna 1564 breve, které obsahovalo fakultu pro ordináře diecézí ve střední Evropě, aby o přijímání podobojí rozhodovali podle vlastního uvážení.⁹⁶ Papežská koncese umožnila olomouckým biskupům ovládnout moravské utrakvistické kněžstvo, které bylo mandáty Ferdinanda I. z roku 1563 výslovně svěřeno do pravomoci dolní konzistoře v Praze.⁹⁷ Na žádost biskupa Maxmilián II. vydal mandát z 26. ledna 1566, jímž dává

⁹¹ O tzv. Jednotě habrovanské, srv. ODLOŽILÍK Otakar, *Jednota bratří Habrovanských*, ČČH 29 (1923) s. 1–70, 301–357; HANÁK Jan, *Bratři a starší z Hory Lilecké*, ČMM 52 (1928) s. 39–124, 277–348; 53 (1929) s. 1–44.

⁹² Odpověď vydal KAMENÍČEK, *Zemské...*, III, s. 302–304 v pozn. 1.

⁹³ Ed. KAMENÍČEK, *Zemské...*, III, s. 585–586.

⁹⁴ JANIŠ D., *Konfesijní poměry...*, s. 320.

⁹⁵ JANIŠ Dalibor (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (Pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení)*, Brno: Matice moravská 2005.

⁹⁶ KAVKA František – SKÝBOVÁ Anna, *Husitský epilog na koncilu Tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha, UK 1969.

⁹⁷ Srv. dva mandáty Ferdinanda I. z 2. VIII. 1563 – ed. KAMENÍČEK, *Zemské...*, III, přílohy 29 a 30 na s. 616–619.

olomouckému biskupovi právo vizitovat utrakvistický klérus na Moravě.⁹⁸ Pro odpor stavů se ovšem zamýšlená vizitace nekonala. Podřízení utrakvistické strany olomouckému biskupovi ze strany panovníka, které se opakovalo ještě v roce 1581, znamenalo oslabení utrakvismu a paradoxně vedlo k posílení luterství.

Po nástupu Maxmiliána II. na trůn v roce 1564 se i přes jeho inklinaci k luteranismu v otázce formálního potvrzení náboženských svobod nic výrazně nezměnilo, i když došlo ke zmírnění napětí. To se projevilo i ve snahách o vytvoření společné konfese na Moravě. Již v roce 1566 se k vyznání víry o 16ti článcích, jehož hlavním autorem byl prostějovský humanista Pavel Aquilin, přihlásilo 200 moravských kněží.⁹⁹ Pokus o získání svobody vyznání podle augsburské konfese na zemském sněmu v roce 1569 díky odporu biskupa Prusinovského ztroskotal. Moravští nekatolíci později ani neprojeví zájem o Českou konfesi z roku 1575,¹⁰⁰ i když se v roce 1577 snažili přesvědčit panovníka, aby jim povolil náboženskou svobodu. O rok dříve, v roce 1576, byl vydán tzv. kunštátskomeziříčský církevní řád¹⁰¹ založený na augsburské konfesi, zřejmě zamýšlený jako základ zemské konfese, šířeji se však neuplatnil.

Asi nejrozšířenější nekatolickou konfesí bylo luterství, které si od poloviny 70. let 16. století začínalo vytvářet svou organizaci, kalkovanou na administrativním členění Moravy, ovšem chyběla jí centrální instituce. Až hodně pozdě si vytvořila podle F. Hrubého svou konzistoř. Podle téhož autora se luterství vnitřně sjednotilo na věroučném základě krátce před porážkou stavovského povstání, jeho organizace trvala až do roku 1624.

Jednota bratrská i přes svou tradici zůstávala nepřilíš početná, byť pevná ve své pozici, stejně jako kalvinismus, který na Moravu začal pronikat až na počátku 17. století.¹⁰² Od poloviny dvacátých let 16. století pronikali na Moravu novokřtění, poprvé doložení v roce 1526 v Mikulově.¹⁰³ I přes opakované snahy panovníků se ani tyto „zmatence ve víře“ nepodařilo z Moravy vyhnat: od roku 1570 bylo zemským sněmem schváleno jejich zdanění a tím jejich pobyt legalizován.

Náboženská tolerance byla tak silná, že rektor brněnského jezuitského noviciátu dokonce v roce 1581 napsal generálovi svého řádu, že v zemi se ke katolickému náboženství zná jen málokdo a skoro všechna šlechta je nekatolická. „*Již jsem obešel i daleké kraje, procestoval*

⁹⁸ Mandát Maxmiliána II., Augsburg 26. I 1566 – ed. KAMENÍČEK, *Zemské...*, III, s. 625–626.

⁹⁹ Konfese pak byla užívána především na Uherskobrodsku. Srv. ZEMEK Petr, *Konfese moravských (novo)utrakvistů z roku 1566*, *Studia Comeniana et Historica* 33 (2003) s. 109–149.

¹⁰⁰ HREJSA Ferdinand, *Česká konfese, její vznik, podstata, dějiny*, Praha, Česká akademie cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1912.

¹⁰¹ Ed. KAMENÍČEK, *Zemské...*, III, s. 649–655.

¹⁰² HRUBÝ František, *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, ČČH 40 (1934) s. 265–309; 41 (1935), s. 1–40, 237–268.

¹⁰³ K novokřtěncům na Moravě srv. HRUBÝ František, *Nové příspěvky k dějinám moravských novokřtěnců. Jejich význam na poli hospodářské a průmyslové výroby*, in: ODLOŽILÍK Otakar – PROKEŠ Jaroslav – URBÁNEK Rudolf (uspoř.), *Českou minulostí. Práce věnované ... Václavu Novotnému jeho žáky k šedesátým narozeninám*, Praha, J. Laichter 1929, s. 213–229; HRUBÝ František, *Die Wiedertäufer in Mähren*. Leipzig 1935; PÁNEK Jaroslav, *Moravští novokřtění. Společenské a politické postavení předbělohorských heretiků, sociálních reformátorů a pacifistů*, ČČH 92 (1994) s. 242–256; VLAS Vít, *Novokřtění v Münsteru*, Praha: NLN 2002; PAJER Jiří, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice: Ethnos 2006.

*jsem skoro celé Německo, ale zatím jsem nenašel na zemi jinou krajinu, kde by se nacházelo tolik sekt a falešných učení jako zde. Morava je takříkajíc jímkou všech herezí na světě.*¹⁰⁴

Rudolfův Majestát, který se jak známo na Moravu nevztahoval, vyvolal u moravských nekatolíků i snahu o dosažení písemné garance náboženské svobody. Král Matyáš však na formální vystavení privilegia pod vlivem kardinála Dietrichsteina nepřistoupil a na brněnském srpnovém sněmu ústně slíbil, že nikdo nebude pro nekatolickou víru pronásledován.¹⁰⁵

I když bychom na předchozí řádky mohli navázat líčením událostí náboženské povahy za třicetileté války, nechám toto líčení na závěr naší práce, protože by nás odvedlo od diecézní legislativy poměrně daleko.

¹⁰⁴ Brněnský rektor generálovi řádu, Brno 1. XI. 1581 – cit. KROESS Alois, *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu I.*, Wien 1910, s. 289.

¹⁰⁵ VYBÍRAL Zdeněk, *Stavovská Morava mezi Rudolfem II. a Matyášem (Vztahy mezi českou a moravskou stavovskou reprezentací a konfederace z roku 1608)*, ČMM 116 (1997) s. 347–386.

ČÁST PRVNÍ:

VÝVOJ DIECÉZNÍ LEGISLATIVY NA RANĚ NOVOVĚKÉ MORAVĚ

Kapitola první

Tridentský koncil, jeho recepce a vliv na vývoj kanonického práva

Když 5. prosince 1563 podepsalo 223 koncilních otců všechna usnesení tridentského koncilu, ukončeného předchozího dne, a začalo si balit svá zavazadla na cestu domů, je pravděpodobné že – jak říká poeticky Ludwig von Pastor – „*cítili, jak Boží ruka obrátila list v dějinách církve.*“ V každém případě začala nová etapa v dějinách samotného tridentského koncilu. Americký jezuitský historik John W. O'Malley ve své nedávno vyšlé knize¹⁰⁶ rozlišuje mezi historickou událostí tridentského koncilu a fenoménem „Trident“, který z koncilu vyšel, který však zahrnoval i mnohé z toho, co se v katolicismu vyvinulo po koncilu, a co bylo považováno jako jeho uskutečnění. Je to zřejmě osudem každého významného koncilu v dějinách církve, vždyť o podobném procesu bychom mohli mluvit i u druhého vatikánského koncilu, kde je jasným příkladem zejména liturgická pokoncilní proměna. Z „tridentského koncilu“ se tedy obrazně stává „Tridentinum“ a tento proces realizace koncilu převezme do svých rukou velmi pevně a důrazně papežství. „*Koncil byl zakončen, otevíralo se období jeho interpretace a aktualizace, v němž si papežství a kurie ponechávaly široký prostor k jednání.*“¹⁰⁷ Papež Pius IV., jehož pokladně se díky ukončení koncilu výrazně ulevilo, potvrdil nejprve *vivae vocis oraculo* v lednu 1564 a později i listinnou formou¹⁰⁸ všechny koncilní dekry, ale zároveň nastolil monopol v interpretaci koncilních usnesení, monopol striktně vyhrazený papežství. Byla pro to zřízena zvláštní a stálá kardinálská kongregace, *Sacra Congregatio pro executione decretorum concilii Tridentini*, krátce nazývaná Kongregace Koncilu, která byla jediným autentickým interpretem a komentátorem koncilních dekretů.¹⁰⁹

Papežství tak na dlouhou dobu vytvořilo strukturu filtrující závěry koncilu a zprostředkovávající jeho usnesení v katolickém světě, a tento filtr papežství využilo k přetvoření koncilu tak, aby odpovídal jeho představám o podobě katolicismu.¹¹⁰ Trident byl

¹⁰⁶ O'MALLEY John W., *Trent : what happened at the Council*, Cambridge, Mass. – London : Belknap Press, 2013. Cituji podle mě dostupného francouzského překladu: O'MALLEY John W., *Le Concile de Trente. Ce qui s'est vraiment passé*, Bruxelles, Lessius 2013, s. 333–334. K tomu srv. i zajímavý zhuštěný text téhož autora: O'MALLEY John W., *What Happened and Did Not Happen at the Council of Trent*, in *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, 1, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2018, s. 49–68.

¹⁰⁷ PROSPERI Adriano, *Il Concilio di Trento: una introduzione storica*, Torino, Einaudi 2001, s. 50.

¹⁰⁸ PIUS IV., bula *Benedictus Deus et Pater*, Řím 26. I. 1564 (ve skutečnosti zveřejněná až 30. VI. 1564) – ed. CT 9, 1965², s. 1152–1156. Čes. př. HRDINA Ignác Antonín, *Dokumenty Tridentského koncilu. Latinský text a překlad do češtiny*, Praha, Krystal OP 2015, s. 295–300.

¹⁰⁹ Ke kongregaci Koncilu srv. TROMP Sebastianus, *De manuscriptis acta et declarationes antiquas S. Congregationis Conc. Trid. continentibus*, Gregorianum 38 (1957) s. 481–502, 39 (1958) 93–129; *La Sacra Congregazione del Concilio. Quarto centenario dalla fondazione (1564–1964). Studi e ricerche*, Città del Vaticano 1964; celé číslo časopisu *Apollinaris* 37 (1964); CAIAZZA Pietro, *L'archivio della Sacra Congr. del Concilio (Primi appunti per il problema di riordinamento)*, Ricerche di Storia Sociale e Religiosa 42 (1992) s. 7–24.

¹¹⁰ V této práci není možné podrobněji pojednat o historiografii koncilu, ani o jeho interpretacích. Odkazuji proto pouze na studii DITCHFIELD Simon, *Tridentine Catholicism*, in: BAMJI Alexandra – JANSSEN Geert H. – LAVEN Mary (eds.), *The Ashgate Research Companion to the Counter-Reformation*, Farnham – Burlington: Ashgate 2013, s. 15–31. V roce 2013, kdy se slavilo 450. výročí ukončení koncilu, se odehrály dvě významné konference. První, *Trento and Beyond: The Council, Other Powers, Other Cultures*, omezená spíše na italskou historickou obec, v samotném Tridentu ve dnech 3.–5. října organizoval Historický italsko–německý institut ve spolupráci s Fundací Bruna Kesslera a předsedal jí známý italský modernista Adriano Prosperi. Druhá, *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, více zaměřená na mezinárodní prostředí, byla pořádána Lovaňskou univerzitou ve dnech 4.–6. prosince přímo v Lovani. Z lovaňské konference nedávno vyšel třísvazkový sborník: FRANÇOIS Wim – SOEN Violet (eds.), *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, 1-3, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2018 (*Refo500 Academic Series*, 35).

navíc postaven do naprosto ahistorické pozice tím, že jediné, co bylo publikováno, byly jeho oficiální dekrety. Veškerý archivní materiál (akta, diára sekretáře Massarelliho, přípravné protokoly, korespondence) ve vztahu ke koncilu dal papež Pavel V. shromáždit ve Vatikánském archivu, kde vznikl ve skříních LXII–LXIII fond dnes označený jako „Concilio Tridentino“. Na jeho konzultaci bylo uvaleno přísné embargo, které prolomila až Görresova společnost pro péči o vědu, která na začátku 20. století začala pracovat na edici „*Concilium Tridentinum : diariorum, actorum, epistularum, tractatum nova collectio*“ (zkráceně CT), jejíž první svazek vyšel v roce 1911 a poslední, devatenáctý, v roce 2001.¹¹¹ Z edic, které používáme v naší práci, je nutno ještě zmínit standardní vydání *Conciliorum oecumenicorum decreta*, soubor dokumentů ekumenických koncilů vydaný boloňskou dílnou Giuseppe Alberiga již v průběhu 2. vatikánského koncilu a dále přepracovávanou.¹¹²

Tridentský koncil a vývoj kanonického práva

Je snad zbytečné zdůrazňovat, že Tridentský koncil představuje zásadní obrat v dějinách institucí a kanonického práva, takže se v příručkách dějin práva mluví o „(po)tridentském období“. Je spíše zajímavé, jak se církevní právo v této době mění. Dekrety Tridentina ani neanulují, ani neruší předchozí legislativu, „neruší ji, ale ... dotváří, doplňují a obnovují ... a tak pokládají základy tridentského charakteru práva.“¹¹³ Na druhé straně ovšem koncil představoval „radikální inovaci vzhledem k disciplíně středověké církve, ale především vzhledem k základům právního systému a k procesu formování práva a církevní disciplíny.“¹¹⁴

Podstatným znakem této „kontinuální diskontinuity“ bylo vyčlenění souboru tridentských dekretů jako zvláštního legislativního celku, odděleného od starého *Corpus iuris canonici* a v jistém slova smyslu mu nadřazenému. Staré kanonické instituce a zákony nebyly zpochybněny, ale staly se nutným předpokladem reformy. Již zběžný pohled na kritickou edici koncilních dokumentů to dobře ilustruje: veškerá koncilní legislativa, obsažená zejména v reformních dekretech,¹¹⁵ je naplněná odkazy na předchozí koncily a dekretály. Problém byl ovšem v tom, jak zapojit hotový koncilní korpus do korpusu starého. Již na koncilu, v jeho

¹¹¹ Srv. GANZER Klaus, *La conclusione dell'edizione degli atti del concilio di Trento*, Annali dell'istituto storico italo-germanico in Trento 29 (2003) s. 389–403.

¹¹² Jsem si vědom toho, že v současné době je tato klasická edice již antikvována novou, podstatně obsáhlejší, která vychází pod názvem „*Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta*“ (CCCOGD) jako jedna ze samostatných řad edičního podniku Corpus Christianorum. Zatím vyšly svazky I (2006), II/1 a II/2 (2013) a III (2010), které edičně zpracovávají všechny všeobecné koncily uznávané římskokatolickou církví (od Niceje po II. vatikánský koncil). Připravovány jsou svazky IV (koncily ortodoxní církve v byzantském a pobyzantském období), V (koncily ortodoxních církví arménské, syrské a etiopské), VI (synody Reformace, ve dvou svazcích, z nichž první bude zahrnovat období od synody v Hombergu r. 1526 do westminsterské synody 1643–1652, druhý bude pokrývat období od synody v Cambridgi r. 1648 do Grand Rapids v roce 2010). Závěrečný sedmý svazek bude obsahovat všeobecný rejstřík a doslov (afterword). Nedávno vydaný český překlad koncilních dokumentů, vyšlý z pera prof. HRDINY, bohužel pracuje s textem starších edic z let 1877–1900.

¹¹³ PLÖCHL Wilibald Maria, *Geschichte des Kirchenrechtes, III*, Wien – München, Herold 1970², s. 197.

¹¹⁴ PRODI Paolo, *Note sulla genesi del diritto nella Chiesa post-tridentina*, in: ALBERIGO Giuseppe (a cura di), *Legge e Vangelo. Discussione su una legge fondamentale per la Chiesa*, Brescia, Paideia 1972 (*Testi e ricerche di Scienze religiose*, 8), s. 191–218: 191–192; KAŠNÝ Jiří, *Tridentský koncil a kanonické právo*, *Studia theologica* 10 (2008), č. 2, s. 50–59.

¹¹⁵ Existují tři typy koncilních dekretů: dogmatické, které mají teologicko-dogmatický obsah, reformní, jejichž obsah je především právní, a koncilové v tom nejužším slova smyslu, které se týkaly ustanovení koncilu o sobě samém: jde o dekrety o přerušení koncilu, jeho přenesení jinam, ukončení atp. Srv. PLÖCHL W. M., *Geschichte... III*, s. 201.

závěrečné fázi, se tím zabýval arcibiskup ze Sens Nicolas de Pellevé,¹¹⁶ který s odkazem na to, že „jak se mění časy, mění se i zákony“ i na skutečnost faktického nepřijetí Liber sextus ve Francii navrhol, aby byl revidován starý *Corpus iuris canonici* a bylo vytvořeno *verum ius pontificium*, uspořádané po vzoru justiniánských Institucí do systematického pojednání či zákoníku. Jeho návrh však již na koncilu zapadl. Ve svých závěrečných dokumentech koncil (podobně jako velké starověké sněmy) představuje vlastní činnost jako organický a autonomní celek rozhodnutí, který nemá být měněn. Papežská legitimizace koncilních ustanovení jako zákonů univerzální církve (a podřízený kuriální kontrole) napomohla k vytvoření jasně vymezeného a jasně izolovaného celku.¹¹⁷ Proto také nebylo přikročeno k obvyklé cestě, jak koncilní dokumenty zapojit do již existujícího práva, kdy by se z koncilních dekretů staly papežské dekretály tvořící novou součást sbírky *Corpus iuris canonici*: umožnila by se tak totiž stará praxe komentování a glosování kánonů ze strany kanonistické vědy, což v případě koncilních dekretů papežská bula *Benedictus Deus* zakazovala a vyhrazovala výlučně papežství, resp. Kongregaci Koncilu. Tak zůstal pouze na úrovni projektu pokus Pia IV., který pověřil kardinály Francesca Alciatiho, Uga Boncompagniho a Gabriele Paleottiho sestavením kompilace *Constitutiones Pii IV ex concilio tridentino*, proto také *Liber septimus decretalium Clementis VIII* z roku 1598 nikdy nedostal oficiální schválení. Ani druhé řešení, jímž byla cesta navrhovaná již na koncilu arcibiskupem Pellevém, se nesešlo u kurie s porozuměním, i když z něj vzešlo několik příruček, zejm. již roku 1563 vyšlé dílo umbrijského kanonisty Giovanniho Paola Lancellottiho *Institutiones iuris canonici*.

Tato jasná dezintegrace starého a nového kanonického celku je ovšem pouze jedním projevem zásadnější změny v chápání a pojetí kanonického práva jako celku, jež umožňuje mluvit o existenci tridentského kanonického práva. Další z projevů této komplexní změny nastává v oblasti tvorby práva, kde dochází k razantní a autoritativní centralizaci. Nejvyšším zákonodárcem univerzální církve se stává výhradně a výlučně papež, z práva mizí instituce přijetí zákona Božím lidem, i zvyklost je podrobena kontrole monarchy. Z toho plynoucí monopol interpretace sice umožnil sjednocení praxe i legislativy, ale na druhé straně zbrzdil (až zastavil) jak vývoj partikulární legislativy biskupské či synodální, tak i rozvoj kanonistické vědy. Zákon ve své pozitivní formulaci se navíc stává výlučným zdrojem práva, což mění samotnou jeho povahu. Z tohoto formalistického pojetí se kanonistika začne probouzet až v 18. století, ale v době námi studované vedlo toto pojetí k akcentování již započaté cesty oddělení kanonického práva a sakramentální teologie, kdy právo mnohdy ztrácí svůj teologický rozměr, což vede kanonisty k často excesivnímu příklonu k morální teologii.

Univerzální a partikulární právo v tridentském období

Otázkou, která nás z hlediska tematiky této práce zajímá především, je vztah mezi univerzální a partikulární legislativou. Ve středověku partikulární právo sloužilo k recepci a asimilaci všeobecné legislativy papežských a koncilních dekretálů, ale na druhé straně také vlastní partikulární legislativa byla podnětem pro legislativní aktivitu papežů, stimulovala

¹¹⁶ Srv. PRODI Paolo, *Il concilio di Trento e il diritto canonico*, in: ALBERIGO Giuseppe – ROGGER Iginio (a cura di), *Il concilio di Trento nella prospettiva del terzo millennio*, Brescia, Morcelliana 1997, s. 275–278.

¹¹⁷ Pro následující srv. FANTAPPIÈ Carlo, *Storia del diritto canonico e delle istituzioni della Chiesa*, Bologna: il Mulino 2011, s. 176–177.

ji.¹¹⁸ Tento vztah se v tridentské optice zásadně proměňuje, i když samo Tridentinum svým předpisem o každoročním konání diecézní synody a opakování provinční synody jednou za tři roky¹¹⁹ chtělo zřídit jeden z hlavních nástrojů pro uskutečnění církevní reformy.¹²⁰ Jasně je to formulováno v případě provinčních sněmů, které se mají konat „za účelem zlepšení mravů, nápravy přestupků, urovnání sporů i z jiných důvodů povolených svatými kánony.“ Po skončení Tridentina nastává relativně krátké období, kdy se partikulární synody slaví často, období spojené s velkými reformními postavami, mezi nimiž vyčnívá sv. Karel Boromejský (1538–1584). Arcibiskup milánský byl příkladem biskupské horlivosti a během svého devatenáctiletého episkopátu slavil jedenáct diecézních synod a šest synod provinčních, které se staly v katolickém světě normami. V roce 1582 vyšlo souborné vydání všech dekretů boromejských synod, *Acta ecclesiae Mediolanensis*, jehož další vydání (zejména skvělé vydání z roku 1599) se rozšířilo v katolickém světě a bylo velmi důkladně studováno. Více než sedm set stran velkého formátu, poznamenaných silnou osobností svatého Karla, vytvořilo model diecéze reformované podle tridentského koncilu do posledního detailu. Již v roce 1577 vydal navíc i známé *Instructiones Fabricae et Suppellectilis Ecclesiasticae*, na základě synodních předpisů vytvořené dílo o stavbě a vybavení kostelů, které ovlivnilo podobu katolických kostelů až dodnes.¹²¹ Doba Karla Boromejského a biskupů jeho ražení ovšem své synody slaví horlivě jen několik desetiletí po skončení tridentského koncilu, pak v takřka všech oblastech křesťanstva jejich konání začíná být čím dále tím řidší.¹²² Je to dáno dvojitým vlivem Říma, který chce usnesení synod kontrolovat a schvalovat, a absolutistických států, snažících se klást podmínky a překážky nezávislému církevnímu rozhodování.

Reforma kurie a vytvoření systému stálých kardinálských kongregací, provedená papežem Sixtem V. v roce 1588,¹²³ znamenala i rozšíření kompetencí Kongregace Koncilu, jedné z mála, která existovala ještě před reformou. Papež si vyhradil interpretaci dogmatických dekretů, reformní dekry interpretovala kongregace po konzultaci s papežem. Přísnějšímu dozoru byly podřízeny i provinční a diecézní synody: jejich závěry byly kongregaci zasílány, jí kontrolovány a potvrzovány. Kontrola již dříve zavedené povinnosti pravidelné biskupské návštěvy *ad limina*¹²⁴ byla koncilové kongregaci podřízena také. Papežství se především obávalo, aby se provinční koncily nestaly nástroji autonomie regionálních církví, ovšem jeho

¹¹⁸ Stručný přehled právních dějin diecézních synodů podává mj. TUFFERY-ANDRIEU Jeanne-Marie, *Un aspect du pouvoir législatif de l'évêque: le synode diocésain, du concile de Trente au Code de 1917*, *Revue de droit canonique* 55 (2005), 2, s. 355–376.

¹¹⁹ CONC. TRID., Sess. XXIV, Decr. de ref., can. 2 (COED 761); čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 217–218.

¹²⁰ LE BRAS Gabriel, *Dialectique de l'universel et du particulier dans le droit canon*, *Annali di storia del diritto* 1 (1957) s. 77–84.

¹²¹ Ke Karlu Boromejskému viz např. PAGLIUGHI Paolo, *Carlo Borromeo : i destini di una famiglia nelle lettere del grande santo lombardo*, Milano : Arnoldo Mondadori Editore, 2006.

¹²² DA NARDO Silvino, *Sinodi diocesani italiani. Catalogo bibliografico degli atti a stampa 1534–1878*, Città del Vaticano, BAV 1960; SAWICKI Jacobus Theodorus, *Bibliographia synodorum particularium*, Città del Vaticano: S. Congregatio de seminariis et studiorum universitatibus 1967; CAIAZZA Pietro, *Tra Stato e Papato. Concili provinciali post-tridentini (1564–1648)*, Roma, Herder 1992; CAIAZZA Pietro, *La prassi sinodale nel Seicento: un „buco nero“?*, *Ricerche di storia sociale e religiosa* 26 (1997) s. 61–109; PIOPPI Carlo, *I concili provinciali della chiesa cattolica di rito latino dal 1648 al 1914: uno sguardo d'insieme*, *Annales theologici* 20 (2006) s. 393–405.

¹²³ Pro základní popis sixtinské reformy viz DEL RE Niccolò, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici*, Città del Vaticano, LEV 1998⁴, s. 27–38. Základním dokumentem je bula SIXTA V. *Immensa aeterni Dei*, Řím 22. I. 1588, ed. BULL ROM TAUR VIII (vyd. 1863) 985–999 a DEL RE 1998, s. 497–512.

¹²⁴ SIXTUS V., *Romanus Pontifex beatissimi*, 20. 12. 1585, *Bull Rom Taur VIII* (vyd. 1863) s. 641–645.

přístup byl diferencovaný: zatímco v Evropě byly synody spíše potlačovány, mimo starý kontinent se synody konají daleko častěji a mají větší dopad.¹²⁵

Kongregace Koncilu ovšem progresivně získává kontrolu i nad samotným konáním synod: kardinál Giovanni Battista de Luca (1614–1683),¹²⁶ jeden z největších kanonistů druhé poloviny 17. století, již mluví o tom, že ke konání provinčního synodu metropolita musí mít souhlas kongregace, který je udělován až po dlouhém a pečlivém zkoumání situace. Také o diecézním synodu mluví jako o něčem, co by se nemělo odehrávat tak často, jak předepisuje koncil: „*Quovero ad synodum dioecesanam, pariter usus parum recepit huius decreti observantiam circa tempus, ut scilicet singulis annis celebrari deberet, cum ista frequentia, nedum episcoporum, sed etiam subditorum, superfluum incommoditatem, aliaque inconvenientia potius producere videatur [...]*“¹²⁷ Také slavné dílo Prospera Lambertiniho (papeže Benedikta XIV.) *De synodo dioecesana* z roku 1767 je spíše traktátem o správě diecéze, k němuž jsou přidány seznamy zakázaných témat a změn v diecézi, které se na synodech nesmějí provádět.

V potridentské době Řím spíše upřednostňuje centralistické modely komunikace mezi partikulárními církvemi a papežstvím, vyznačující se novými nástroji, o nichž tridentský koncil nic neříká: vysílání apoštolských vizitátorů, pravidelné biskupské návštěvy ad limina spojené se zprávami o stavu diecéze, zbytnělá role římských kongregací a intenzivní aktivita nunciatur vůči místním biskupům.

Změna vztahu mezi partikulárními církvemi a papežstvím tak bude samozřejmě hrát velkou roli i v pojetí diecézní legislativy olomoucké diecéze. Ještě předtím, než se začneme zabývat tímto konkrétním případem, musíme si všimnout dalšího okruhu otázek, spojených s recepcí Tridentina, která se nachází v úzké korelaci se vztahem mezi církví a státem v raném novověku.

Recepce tridentského koncilu

V následujících dvou kapitolách, ale vlastně i v celé práci, se budu zabývat tím, co bychom mohli nazvat spolu s O'Malleyem recepcí „Tridentu“ moravskou církví. Už samotné slovo recepce by mohlo být mnohoznačné, a tak předesílám, že je zde chápu jako „*proces přijetí koncilních rozhodnutí v právním slova smyslu, tedy ve smyslu promulgace a publikace koncilních dekretů, ale zároveň jako implementaci těchto dekretů do každodenního života církve a katolických křesťanů prostřednictvím legislativy partikulární církve*“¹²⁸ S recepcí Tridentina je totiž problém, spočívající v povaze církevního práva v raném novověku a jeho vnímání společností. Dekrety koncilu totiž měly být podle schvalovací buly Pia IV. být přijaty křesťanskými knížaty jako světský zákon.¹²⁹ V tom ovšem byl kámen úrazu v mnoha

¹²⁵ FANTAPPIÈ C., *Storia...*, s. 184

¹²⁶ Pro základní přehled viz MAZZACANE Aldo, heslo „De Luca Giovanni Battista“, in: DBI 38 (1990).

¹²⁷ DE LUCA Johannes Baptista, *Theatrum veritatis et iustitiae, XIV pars quinta. Adnotationes practicae ad sacrum concilium Tridentinum I.*, Venetiis 1698, 54; cit podle PRODI P., *Le note...*, s. 211–212.

¹²⁸ PARMA Tomáš, *La lente réception du Concile de Trente en Moravie*, in: FRANÇOIS Wim – SOEN Violet (eds.), *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, 1–3, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2018, vol. 2, 131–152. <https://doi.org/10.13109/9783666551086.131>.

¹²⁹ „*Ipsium vero carissimum filium nostrum Imperatorem electum ceterosque reges, res publicas ac principes Christianos monemus et per viscera misericordiae Domini Nostri Jesu Christi obtestamur, ut qua pietate concilio per oratores suos affuerunt, eadem pietate ac pari studio, divini honoris et populorum suorum salutis causa, pro Sedis quoque Apostolicae et sacrae synodi reverentia, ad eiusdem concilii exsequenda et observanda decreta praelatis, cum opus fuerit, auxilio et favore suo adsint, neque adversantes sanae ac salutari concilii doctrinae*

katolických státech: ve skutečnosti byl takto koncil přijat vlastně pouze ve státech Apeninského poloostrova,¹³⁰ v Polsku a v Portugalsku. Všude jinde to vyvolalo problémy. Ve Španělsku (respektive v jeho jednotlivých zemích) byl s přijetím problém a král Filip II. nakonec tridentské dekry přijal, ale s klauzulí „s rezervováním mých královských práv.“¹³¹ Podobně problematické bylo i přijetí ve Francii, kde se k němu panovník postavil odmítavě, takže byl přijat pouze zástupci francouzského kléru dne 7. července 1615 jako vnitřní reglementace církve.¹³²

Podobný problém byl i ve Svaté říši římské a v zemích pod přímou vládou Habsburků. Přijmout koncilní usnesení formou obecně platného světského zákona – z nichž mnohá obsahovala poměrně výbušné pozice ve vztahu mezi církví a světskou mocí – by totiž v říši znamenalo faktickou anulaci augsburského míru z roku 1555, a tedy i křehkou rovnováhu soužití konfesí. Koncil byl totiž v Německu vnímán jako potvrzení náboženského rozdělení, nikoli jako všeobecný koncil sjednocení, který chtěli zejména nekatolíci. Problematika přijetí koncilu narážela především na nedostatek jakékoli opory v právním systému, neboť platná konkordátní smlouva, vídeňský konkordát z roku 1448,¹³³ se platností kánonů na území Říše i v habsburských zemích vůbec nezabýval, týkal se výhradně otázek udělování církevních beneficií a jejich finančních dopadů (annáty, fructus medii temporis atp.). Kanonické právo bylo chápáno jako soukromé právo týkající se církve a toto pojetí bylo samozřejmě akcentováno i díky protestantské reformaci. Pregnantně to formuloval Konrad Repgen, když říká, že „Říše ve svém celku a pokoncilní církev se již nikdy nestaly dvěma korelujícími silami, jak tomu bylo až o roku 1521.“¹³⁴

V Německu by vznikl velký zmatek, a mohlo by dojít i k další válce,¹³⁵ a proto se Ferdinand I. ve svém slavném *Reformationslibellu* snažil spíše o uskutečnění míru z roku 1555, zejména o koncesi přijímání pod obojí.¹³⁶ Ani Ferdinandův nástupce Maxmilián II. koncilní dekry

opiniones a populis ditionis suae recipi permittant sed eas penitus interdicant.“ – PIUS IV., bula *Benedictus Deus et Pater*, cit. výše. Sr. EHSSES Stephan, *Der Schlußakt des Konzils von Trient*, Die Görres-Gesellschaft im Jahre 1914 : Jahresbericht und Abhandlungen 3 (1914) s. 43–53.

¹³⁰ Pro problematiku přijetí v Itálii: DITCHFIELD Simon, *In Sarpi's shadow: coping with Trent the Italian way*, in: GHIRINGHELLI Robertino (ed.) *Studi in memoria di Cesare Mozzarelli, I*, Milano : Vita e Pensiero, 2008, s. 585–606.

¹³¹ Problematikou recepce Tridentina v absolutních monarchiích se v Lovani zabýval Ignasi FERNÁNDEZ TERRICABRAS (Universidad Autónoma de Barcelona) v příspěvku *The Catholic Reformation and Absolutism: Implementation of the Decrees of the Council of Trent in the Absolute Monarchies*. Sr. i starší práci: ALBERIGO Giuseppe, *La „réception“ du Concile de Trente par l'Église catholique romaine*, Irénikon 58 (1985) s. 311–337.

¹³² TALLON Alain, *La France et le Concile de Trente (1518–1563)*, Rome : École Française de Rome, 1997.

¹³³ Pro vídeňský konkordát a bibliografii k němu sr. přehledové heslo PARMA Tomáš, „Vídeňský konkordát z roku 1448“ in: SCHELLE Karel – TAUCHEN Jaromír (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, v tisku.

¹³⁴ REPGEN Konrad, *Impero e Concilio (1521–1566)*, in: in PRODI Paolo – REINHARD Wolfgang (a cura di), *Il Concilio di Trento e il moderno*, Bologna : Mulino 1996, s. 55–99: 89.

¹³⁵ K problematice recepce v Říši sr. zejm. HECKEL Martin, *Die katholische Konfessionalisierung im Spiegel des Reichskirchenrechtes*, in REINHARD Wolfgang – SCHILLING Heinz (Hgg.), *Die Katholische Konfessionalisierung* (Münster : Gütersloher, 1995) s. 184–227; REPGEN K., *Impero....*

¹³⁶ FRIND Anton Ludwig, *Urkunden über die Bewilligung des Laienkelches in Böhmen unter Kaiser Ferdinand I.*, (*Abhandlungen der k. böhm. Gesellsch. der Wissenschaften. Classe für Philosophie, Geschichte und Philologie, Folge 6. Band 6, 4*), Prag, Verlag der kön. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, 1873; CONSTANT Gustave, *Concession à l'Allemagne de la communion sous les deux espèces: étude sur les débuts de la réforme catholique en Allemagne (1548–1621)*, Paris : Boccard 1923; KAVKA FRANTIŠEK – SKÝBOVÁ ANNA, *Husitský epilog na koncilu Tridentském a původní koncepci habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561–1580*, Praha, UK 1969.

nepřijal, i přes usilovnou snahu papežského nuncia Giovanniho Delfina,¹³⁷ naopak na augsburském říšském sněmu v roce 1566 vydal císařský reces, který znovu potvrzoval mír z roku 1555. I ve Svaté říši římské se tak usnesení Tridentina stala vnitřní normou katolické církve, nikoli obecně přijatým zákonem pro veškeré křesťanstvo.

Situace byla ještě komplikovanější v zemích pod přímou vládou Habsburků, které byly z augsburského míru z roku 1555 výslovně vyňaty. Týkalo se to i českých zemí, a dobře je to vidět na tridentském předpisu o provinčních synodách, z nichž první se měla odehrát do roka od ukončení koncilu a měla přijmout „*omnia et singula quae ab hac sancta synodo diffinita et statuta sunt.*“¹³⁸ Nový pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice, který si nárokoval i metropolitní práva nad Olomoucí, se rozhodl svolat provinční synodu, jak to vyjadřuje ve svých reformačních člancích z roku 1564.¹³⁹ Rozhodná opozice nekatolických stavů i císaře Maxmiliána II. však ovšem konání synody zabránila.

¹³⁷ Pro zákroky Delfina u císaře srv. STEINHERZ Samuel, *Nuntiaturberichte aus Deutschland, II. Abth. 1560–1572, 4. Nuntius Delfino 1564–1565* (Wien: A. Hölder, 1914), s. LII–LVIII.

¹³⁸ CONC. TRID., Sess. XXIV, Decr. de ref. gen., cap. 2 (CCCOGD 3, p. 162, l. 5070–5102); čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 262–263.

¹³⁹ DUDÍK Beda (ed.), *Reformations–Artikeln des Erzbischof's von Prag Anton Brus aus dem Jahre 1564*, AÖG 46 (1871) s. 215–234; PODLAHA Antonín, *Reformační artikule arcibiskupa Brusa z Mohelnice, dané kněžstvu diecese Pražské r. 1564*, ČKD 47 (1906) s. 64–67, 136–138, 206–209, 289–292. Přístupné též online: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=1766> (cit. 2011–04–05) K tomu i BOROVÝ Klement, *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský*, Praha, Dědictví sv. Prokopa 1873, s. 83–89. Pro diecézní synody a srovnání se seousedními Uhrami, viz TUSOR Péter, *Synoden in Ungarn in der frühen Neuzeit*, in: GREHE Johannes – WURST Gregor – STRIKA Zvezdan – FISCHER Hermann (Hrsg.), *Begegnung der Kirche in Ost und West im Spiegel der synodalen Strukturen. Festschrift für Petar Vrankić zum 70. Geburtstag*, Sankt Ottilien: EOS 2017, s. 331–353.

Kapitola druhá

První pokus o recepci Tridentina na Moravě: diecézní synoda biskupa Prusinovského roku 1568

Jak jsem již předeslal, pražskému arcibiskupovi Brusovi se po ukončení koncilu nepodařilo svolat provinční synodu; v Praze se ostatně synoda konala až v roce 1605, a jednalo se o synodu diecézní.¹⁴⁰ O to zajímavější je skutečnost, že uskutečnit diecézní synodu se podařilo v Olomouci, i když ne bez problémů.

Příprava na Prusinovského synodu

Olomoučtí biskupové se ke koncilu stavěli dosti rezervovaně: Jan Dubravius se z účasti na koncilu omluvil, zatímco jeho nástupce Marek Khuen se nechal na koncilu zastupovat prokurátorem, jímž byl kanovník Nicolas Kromer.¹⁴¹ Až energický a mladý biskup Vilém Prusinovský z Víckova (1534–1572),¹⁴² který nastoupil na biskupský stolec v Olomouci roku 1565, přinesl v pojmání biskupského úřadu v duchu rozhodné rekatolizace změnu, která znamenala i první pokus o přijetí Tridentina na Moravě.

Jednou ze snah tohoto biskupa se krátce po jeho zvolení stalo i svolání diecézní synody, a to v okamžiku, kdy bylo jasné, že konciliantní politika pražského arcibiskupa Brusa zřejmě nepovede ke svolání synody provinční.¹⁴³ Také v tomto případě biskup uskutečňuje jedno z reformních nařízení Tridentina, týkající se provinčních a diecézních synod. Provinční synody měly být slaveny každé tři roky, diecézní synody každoročně.¹⁴⁴ V olomoucké diecézi byla synoda slavena naposledy v roce 1498,¹⁴⁵ kdy byla pouze znovu vydána synodální statuta z roku 1461.¹⁴⁶ V souvislosti s přijetím usnesení koncilu se biskup Prusinovský odhodlal k naprosto samostatné aktivitě, kdy bez předběžné konzultace panovníka i svého metropolitě rozhodl o svolání synodu pouze podle předpisů koncilních dekretů. Teoreticky

¹⁴⁰ Srv. VACEK František, *Diecézní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století*, SHK¹ 5 (1896) s. 25–45.

¹⁴¹ Srv. zejm. KUBÍČEK Joannes Aloysius, *Promulgatio sacrosancti Concilii Tridentini in Moravia, Olomucii, sumptibus propriis* 1887, s. 8–17.

¹⁴² Pro postavu Viléma Prusinovského musíme nutně odkázat na obsáhlou studii MACOUREK Vladimír Antonín, *Počátky katolické restaurace na Moravě za biskupa Prusinovského (1565–1572)*, SHK² 28 (1927) s. 42–48, 96–102; 29 (1928) 69–73, 122–128; 30 (1929) s. 59–61, 113–121; 31 (1930) s. 27–33, 102–109, 175–183; 32 (1931) s. 8–13, 79–86, 196–201, 264–268; 33 (1932) s. 19–28, 83–87, 133–138, 199–202; 34 (1933) 28–32, 73–83.

¹⁴³ Pro Prusinovského synodu, viz závěrečné části dlouhého Macourkova „seriálu“, konkrétně z let 1932 a 1933. Macourek čerpá z Bratrského archivu, zejména ze zprávy pocházející z okolí Jana Blahoslava, biskupových kopií, ale i z pramenů jezuitských (Schmidl) důkladně reprodukovanych u Kroesse, i z literatury, z níž je nutno jmenovat především DUDÍK Beda (ed.), *Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1568*, Brünn 1870. Proto pouze stručně sumarizujeme Macourkův výklad.

¹⁴⁴ CONC. TRID., Sess. XXV, Decr. de ref., can. 2 (COED 761); čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 217–218.

¹⁴⁵ Ještě Macourek, ale i další autoři opakují chybu, kterou do historiografie diecézních synod zavedl zřejmě FASSEAU (op. cit., s. 50–62), který datuje vyškovskou synodu biskupa Stanislava Thurza do roku 1538, zatímco se ve skutečnosti konala roku 1498. Zůstává stále otevřenou otázkou, jak se Fasseauovi „podařilo“ posunout synodu o celých čtyřicet let. Díky tomuto omylu vlastně na Moravě vznikla nová synoda. Ke špatné dataci synody, viz např. KRAFL Pavel, *Moravské diecézní zákonodárství v druhé polovině 15. století*, in: KORDIOVSKÝ Emil – JAN Libor (reds.), *Vývoj církevní správy na Moravě. XXVII. mikulovské sympozium*, Brno: MZAB – SOKA Břeclav – MVS 2002, s. 329–335.

¹⁴⁶ K problematice středověkých synod na Moravě: KRAFL Pavel, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha, AV ČR 2014² (*Práce Historického ústavu AV ČR, B–10*).

měl na tento postup právo, z hlediska čistě církevní legislativy bylo svolání synody dokonce jeho povinností. Ve středoevropském prostoru ovšem jeho akce na vlastní pěst hrozila nezdarem.

Biskup se proto rozhodl alespoň otupit hrot odporu nejbližšího z protivníků, jímž byly moravské stavy. U příležitosti zasedání zemského soudu v Brně v postě roku 1568 zřejmě využil tradičního neformálního shromáždění moravské šlechty v biskupově sídle ještě před oficiálním zahájením jednání¹⁴⁷ a obrátil se na stavy jakožto na kolátory duchovenstva, aby své duchovní na jeho synodu poslali. Pro biskupa Prusinovského bylo důležité, aby se synody zúčastnilo veškeré moravské duchovenstvo, a obrátil se proto i na utrakvistickou a bratrskou šlechtu, s tím, že má na synodu přijet i se svým duchovenstvem, a zaručil svobodný příjezd i odjezd. Na šlechtu se obrátil během neformálního jednání, neboť nechtěl, aby synodu stavové projednávali na oficiálním jednání: byla záležitostí biskupa a pokud by stavové synodu povolovali nebo projednávali, chápal by to jako zásah do svých práv.

O to větší bylo jeho překvapení při soudním zasedání, kdy se Jetřich z Kunovic „ve šraňcích“ dne 23. března 1568, tedy při oficiálním jednání, na biskupa obrátil jménem panského stavu, který v biskupově projevu spatřoval „vlašské praktiky“, že stavové biskupovo pozvání nemohou přijmout.¹⁴⁸ Biskupovo svolání synody interpretoval jako něco, co mu nenáleží, protože concilium smí svolat pouze císař se souhlasem všeho křesťanstva, a vyčetl biskupovi všechny dosavadní úspěchy rekatolizace jako porušení náboženské svobody. „*Když jste nedávno mandát vymohl, jímž vám bylo dovoleno kněze před sebe povolávat na soud, způsobilo nám to nemalé obtíže, které až dosud odstraněny ani zmenšeny nejsou. Mimo to vymohl jste mandát, že spisy učených bohoslovců protestantských zde v markrabství prodávány býti nesmějí, z čehož vidno, že pravdu potlačiti chcete. Ale nepřestávaje na tom, zapověděl jste i sbory [bratří] na biskupských lénách, čehož nikdo z vašich předkův nečinil. Věztež tedy, že my toho, co nám Bůh dal, staň se, co staň, nikdy více se nevzdáme.*“¹⁴⁹ I když se podařilo přímo na jednání ukázat, že pan z Kunovic nemluvil za všechny stavy, protože nesouhlasila kurie duchovních a královských měst, a protestovali i někteří katoličtí páni, šlo o debakl promyšlené biskupovy politiky. Biskup se dokázal ovládnout a vyvrátil Jetřichova obvinění ve velmi zdařilém projevu, ale jeho záměr svolat synodu všeho duchovenstva na Moravě byl zmařen.

Od svého záměru však neustoupil, ostatně jeho zvací list na synodu je datován již před konáním soudu, určitě před 13. březnem 1568.¹⁵⁰ Veškerý klérus je v něm vyzván, aby se pod pohrůzkou církevních trestů dne 9. května 1568 dostavil osobně do olomoucké

¹⁴⁷ „*Jest také obyčej při sjezdích obecných zemských, když se sjeďú, ze najprv k biskupovi pro poctivost se sejdú, (ač biskup jest nachýlen k obecnímu dobrému a s zemí se srovnává) a odtud dále sjítí panské do kláštera se pokládá a tu dále obecné dobré se jedná.*“ – BRANDL Vincenc (ed.), *Kniha Tovačovská aneb Ctibora z Cimburku a z Tovačova pamět obyčejů, řádů a zvyklostí starodávnych a řízení práva zemského v Markrabství Moravském*, Brno: nákladem vlastním 1868, kap. 216, s. 119.

¹⁴⁸ Celý text projevu Jetřicha z Kunovic je i s biskupovou odpovědí zachován v biskupově kopiaři k roku 1568: ZAOPO, AO, nelistinná část, i.č. 62, sign. 8a, f. 46v–47v.

¹⁴⁹ Cit. podle KAMENÍČEK František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, III*, Brno, Zemský výbor markrabství moravského 1905, s. 456.

¹⁵⁰ Svolávací list neboli indikce synodu, březen 1568, DUDÍK Beda (ed.), *Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1568*, Brünn 1870, s. 13–17. Datace konvokačního listu obsahuje pouze zmínku o měsíci březnu (Macůrek interpretuje špatně slova „*Anno nativitatis domini 1568, die vero mensis Matrii, indictione undecima*“ a datuje listinu k 11. III.), již 13. III. 1568 však kroměřížský děkan Jakub Passer oznamuje kněžím svého děkanátu biskupovu vůli ohledně synodu (Ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 87–88).

katedrály, „*ad audiendum et cognoscendum imprimis ea, quae secundum verum et rectum scripturae sanctae intellectum sacrosque canones, et oecumenica concilia puram doctrinam catholicam pro salute animarum a omnium nostrum vocatione, utilia et necessaria a nobis proponuntur, tum vero, communicatis nobiscum consiliis, ad consultandum, decernendum et promulgandum, qua potissimum ratione in hac dioecesi pietas christiana cultusque divinus instaurari et augeri, zizania exstirpari, superstitiones, cuiusque generis abusus et scandala e domo Dei amoveri, disciplinae ecclesiastica restitui ac corrupta hominum vita reformari commode queat, quod ut facilius et expeditius praestetur, operae pretium esse existimamus, ut quilibet diligenter inquirat, et ita annotet singulos defectus et mala, quae in clero animarumque cura, tam in religionis catholicae labefactione, quam rerum corruptela irrepserunt, ut nobis in ipsa synodo bona fide deinceps referri et ostendi possint.*“¹⁵¹ Cituji tuto delší pasáž konvokačního listu především kvůli tomu, že ukazuje, k čemu byla v Prusinovského pojetí diecézní synoda určena: je řeč o poznání pravé víry a obnově diecéze, církevní disciplíny, reformě života a odstranění nedostatků v pastorační péči, nenalezneme zde však zmínku o podstatném důvodu svolání synody, jímž bylo přijetí závěrů tridentského koncilu.

Biskup svedl ještě další souboj o svou diecézní synodu ještě před jejím konáním, tentokrát ve Vídni u císařského dvora, kam na sklonku března vyslal svého kancléře kanovníka Martina Gerstmannu (pozdějšího biskupa vatislavského), který měl císaři referovat o brněnských událostech a jménem svého biskupa si na jeho protivníky stěžovat. Císař se však biskupa nezastal, zřejmě díky svým osobním sympatiím k luteranismu, a díky sympatizantům bratří v jeho bezprostředním okolí mohl špión Jednoty, bratr Nikodém, sledovat Gerstmannu na každém jeho kroku. Císař na druhé straně synodu biskupovi nezakázal, jak to učinil v případě pražské arcidiecéze, zřejmě proto, že s mladým a energickým Prusinovským nechtěl vstupovat do konfliktu.

O synodě jsme poměrně dobře informováni: máme početné soudobé záznamy jezuitské,¹⁵² zachovaly se zprávy bratra Nikodéma, ale i písemné líčení utrakvistického děkana Matěje Brodského, který byl přímým účastníkem synodálního dění, a konečně i synodální statuta, vydaná již v roce 1870 Bedou Dudíkem.¹⁵³

Hlavní tíha přípravných prací i konání synody samotné ležela na jezuitech, kteří do Olomouce přišli před necelými dvěma lety: jezuitskou kolej formálně založil Prusinovský 9. října 1566, kdy již jezuité několik měsíců v Olomouci pracovali. Prvním rektorem koleje byl P. Hurtado Pérez (asi 1526–1594), který se o několik let později stal i prvním rektorem olomouckého vysokého učení. Síly nově založené koleje na organizaci a zajištění tak náročného podniku, jakým byla diecézní synoda, nestačily, a tak se synody aktivně zúčastnili i provinciál Lorenzo Maggio, vídeňský profesor teologie Vojtěch Bouzek (jeden z prvních jezuitů z Čech) a rektor pražské koleje Heinrich Blysssemius. Do přípravné komise byli kromě

¹⁵¹ DUDÍK, *Statuten...*, s. 16.

¹⁵² Průběh synody líčí jezuitský autor SCHMIDL Joannes, *Historiae Societatis Iesu Provinciae Bohemiae Pars I. Ab Anno Christi 1555 ad Annum 1592*, Pragae 1747, s. 261–264; nověji KROESS Alois, *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu I.*, Wien 1910, s. 321–329.

¹⁵³ Všechny tyto prameny přesvědčivě zpracoval již Macůrek, takže se na jeho podrobné líčení opět můžeme odvolat. Dudíkova edice není prosta některých chyb a omylů; jejím hlavním nedostatkem je absence odkazů na ustanovení Tridentina event. přímých citací koncilních dokumentů, neodkazuje ani na citace z Písma sv. a církevních otců, což výrazně snižuje její cenu a zároveň by mělo být důvodem přepracované nové edice.

jezuitů, z nichž většina byla v Olomouci již od konce dubna, zařazeni i kanovníci kapituly, a připravili znění synodálních článků.

Otevřená stále zůstávala otázka slavnostní promulgace dekretů Tridentina. Tu vyřešil po svém příjezdu do Olomouce (7. května 1568) sám biskup Prusinovský, který z ohledu na stavy i císaře upustil od slavnostní promulgace a formálního složení tridentského vyznání víry. Synodální články však materiálně obsahovaly obsah tridentských dekretů a odkazovaly na ně. Koncilní usnesení tedy byla fakticky přijata jakožto součást diecézní legislativy, ale koncil jako takový nebyl slavnostně promulgován. Biskup Vilém tak na jedné straně učinil vlastně jediný výrazný ústupek politické moci, na straně druhé však přispěl k přijetí koncilu v diecézi možná více, než kdyby jeho usnesení byla slavnostně promulgována *en bloque*.

Synoda byla svolána na pondělí 10. května 1568, takže již v neděli (jednalo se o třetí neděli po velikonocích) se Olomouc zaplnila velkým množstvím duchovních. Rozhodujícím faktorem, který měl vliv na přítomnost duchovenstva, byl vždy majitel patronátního práva, který duchovní vysílal, ale mohl jim účast na synodě i zakázat. Počet katolických kněží je odhadován na 250–300, pocházeli z vyššího i nižšího duchovenstva diecézního i řeholního. Biskup chtěl na synodě i nekatolické duchovní, jejich účast však byla nevalná. Bratrští kněží na synodě oficiálně vůbec nebyli, Blahoslav pouze vyslal na zvědy bratra Nikodéma, jenž se veřejně vydával za luterána z Německa. Trochu lepší byla situace v případě utrakvistických kněží: pan Vratislav z Pernštejna, katolík, vyslal na synodu prostějovského děkana Matěje Brodského (Matthaeus Brodenus) a všechny jemu podřízené faráře. Jiní duchovní strany podobojí se ovšem vydávali za katolíky, máme zprávy o devíti kněžích, kteří si v hospodě, kde byli ubytováni, dali oholit bradu a vyholit tonzuru, aby je „*biskup mezi svejmi nepoznal, než aby se domníval, že jsou pepeženci.*“¹⁵⁴

Průběh synody: 10.–12. května 1568

Synoda byla naplánována do tří všedních dnů, aby příslušníci nižšího kléru nebyli zbytečně zatěžováni nadměrnými náklady na ubytování. První den synody měl poměrně nabitý program. Po slavnostním zahájení krátkou biskupovou latinskou promluvou a slavnostní mší zaujali předsedající svá místa, kapitulní arcijáhen Martin Schmalzer pronesl slova o kanonické poslušnosti vůči církevním představeným a následovalo kázání profesora rétoriky, českého jezuita Zikmunda Domináčka z Písnice.¹⁵⁵ Pojednávalo o synodách a koncilech, jejich podstatě, cílech a přínosu, při zmínce o kostnickém koncilu a odsouzení M. Jana Husa však vyvolalo rozhořčení nekatolických posluchačů. Pak již byla čtena první část synodálních statut, pojednávající o víře a o vnějších projevech katolické víry. Tato první část má celkem 13 kapitol: první jedná o vyznání víry a předepisuje vyznání víry Pia IV.¹⁵⁶ Druhá kapitola pojednává o knihách, které má mít duchovní u sebe a o biskupské cenzuře,¹⁵⁷ třetí část

¹⁵⁴ Dle MACOUREK, *op. cit.*, 1932, s. 84, který cituje Bratrský archiv.

¹⁵⁵ K Domináčkovu naposledy: BERÁNKOVÁ Hana, "La Nobilissimae nationis Italicae ad regni Poloniae proceres contra calumniatores defensio" di Sigismundo Dominatus (Domináček) di Písnice, in: VALENTOVÁ Kateřina – DOLEŽALOVÁ Eva – CHODĚJOVSKÁ Eva – HOJDA Zdeněk – SVATOŠ Martin (eds.), *Roma – Praga. Praha – Řím : Omaggio a Zdeňka Hledíková*, Praha : Scriptorium, 2009, s. 377–395.

¹⁵⁶ I. *De professione fidei christiana*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 18–20. DUDÍK, *Statuten...*, s. 20 mylně uvádí konfesi Pia V. i podle konfrontace s archivním materiálem se však jednalo o tzv. tridentské vyznání víry, předepsané bulou Pia IV. *Inunctum nobis*, Řím 13. XI. 1564 – BULL ROM TAUR 7, s. 327–329; čes. HRDINA, *Dokumenty...*, s. 306–309.

¹⁵⁷ II. *De libris recipiendis et eorum editonibus*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 20–22.

krátce mluví o farářích,¹⁵⁸ čtvrtá o křestních kmotrech,¹⁵⁹ pátá o učitelích (*praeceptores, ludimagistri, paedagogi et alii quicumque puerorum iuventutisque instituendae ministri*) a katechetech,¹⁶⁰ šestá o výuce teologie u katedrály, kolegiálních kapitul, konventních kostelů a ve větších městech,¹⁶¹ sedmá pojednává rozsáhle o kázání Božího slova,¹⁶² následuje šest kratších kapitol: o katechismu,¹⁶³ o zpovědi,¹⁶⁴ o památce na zemřelé,¹⁶⁵ o svátečních dnech,¹⁶⁶ o postech¹⁶⁷ a o úctě k obrazům.¹⁶⁸

Po přečtení této první části synodálních statut se biskup otázal přítomných duchovních, zda mají nějaké doplňovací nebo opravné návrhy: vyšší duchovenstvo odpovědělo placet, nižší duchovenstvo mlčelo. Následně se biskupův kancléř a oficiál tázali každého z účastníků synody zvlášť na souhlas se články, ohradil se pouze utrakvista Brodenus a jeho faráři, nebyl však po své protestaci pokládán za pars synodi, ale za jeho posluchače. Pak biskup po pěti hodinách ukončil první den synody a upozornil jeho účastníky, že na další dny jsou připraveny i disputace o sporných otázkách.

V úterý 11. května bylo zasedání zahájeno mší hradiského opata Kašpara z Litovle, kázal jezuita Wolfgang Pyrringer, rektor olomouckého konviktu. Následovala četba statut, která trvala tři hodiny. Druhá část statut pojednávala o svátostech a plně recipovala tridentickou nauku. První kapitola mluví o svátostech obecně¹⁶⁹ a vyzývá, „*ut doctrinam et dogmata de sacramentis omnibus et singulis, non aliquam novam et peregrinam, sed veterem planeque domesticam sanctae matris ecclesiae catholicae in sacro concilio Tridentino et in catechismo Romano doctissime definitam et explicatam, pastores, parochi, presbyteri et clerici istius dioecesis nostrae omnes obviis, quod aiunt, ulnis amplectatur, et oves plebesque sibi commissas ex illius praescripto instituant atque regant.*“¹⁷⁰ Je zdůrazňována nutnost kanonické investitury duchovního biskupem pro řádné udělování svátostí, předepsána olomoucká agenda a udílení svátostí v latinském jazyce, kvůli odlišení od nekatolíků. Druhá kapitola pojednává o křtu, kmotrech a křestních obřadech,¹⁷¹ třetí o svátosti bířmování¹⁷² vnímané jako udělující „*Spiritus Sancti gratia in robur et fortitudinem*“: udělovatelem této svátosti je výhradně biskup, děti ji mají přijímat po sedmém roce a mají znát vyznání víry a

¹⁵⁸ III. *De parochis et eorum officio*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 22–23.

¹⁵⁹ IV. *De patrinis et eorum officio*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 23–24.

¹⁶⁰ V. *De ludimagistris et eorum officio. Item de Catechistis*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 25–26.

¹⁶¹ VI. *De cathedra theologali et theologiae professoribus*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 26–27. Zde se nachází přímá odvolávka na Tridentinum, obsahově se jedná o CONC. TRID., Sess. V, Decr. II, cap. 1–9 (COED 667–669); čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 27–29.

¹⁶² VII. *De expressa verbi Dei praedicatione*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 27–37.

¹⁶³ VIII. *De catechismo*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 38.

¹⁶⁴ IX. *De confessione generali*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 38.

¹⁶⁵ X. *De memoria defunctorum*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 38–39.

¹⁶⁶ XI. *De festis diebus*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 39.

¹⁶⁷ XII. *De ieiuniis*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 40–41.

¹⁶⁸ XIII. *De imaginibus*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 27–37. Tak zde se nachází odkaz na Tridentinum, ke které se na svém posledním zasedání obrazy zabývalo: CONC. TRID., Sess. XXV, Decr. de invoc. sanctorum (COED 774–775); čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 242–244.

¹⁶⁹ I. *De sacramentis*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 42–45.

¹⁷⁰ DUDÍK, *Statuten...*, s. 42.

¹⁷¹ II. *De baptismi ministerio*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 45–45.

¹⁷² III. *De confirmatione*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 48.

Otčenáš, je připomenuta i duchovní příbuznost vznikající mezi kmotrem a kmotřencem, která představuje překážku k uzavření manželství. Čtvrtá kapitola pojednává o eucharistii,¹⁷³ ale analogicky k pojetí Tridentina není jedinou, která se eucharistie týká, neboť následuje kapitola o mešní oběti.¹⁷⁴ Stručně a na základě citátů církevních otců je popisována nauka o transsubstanciaci (používá se důsledně patristického termínu *transmutatio*), a je zmíněna i koncese Pia IV. povolující přijímání podobaří podmíněná uznáním platnosti přijímání podjednou ze strany přijímajícího, pojednává se o viatiku a podávání eucharistie nemocným (s povolením ordináře je možno v domě nemocného i sloužit mši), zmíněna je i povinnost velikonoční zpovědi a přijímání, které mají faráři evidovat, mluví se i o uchovávání svátosti ve svatostánku a konečně i o udělovateli svátosti. V kapitole o mešní oběti je opět odkaz na tridentskou nauku, a obsahuje spíše předpisy o tom, kdo může sloužit, že farář nemá povolovat sloužení mše neznámým kněžím, mluví se o latině jako liturgickém jazyce, o liturgických knihách, nutnosti zachování ritu římské církve a olomouckého kostela, mše mají být slouženy v době od rozednění do poledne, jedná se i o lidovém zpěvu, kdy nepovolené lidové písně nesmí být zpívány při mši. Šestá kapitola pojednává o svátosti smíření,¹⁷⁵ sedmá o posledním pomazání,¹⁷⁶ osmá o kněžském svěcení (nařizuje se i evidence kněží i udílených svěcení, která je v kompetenci arcijáhnů)¹⁷⁷ a devátá o svátosti manželství.¹⁷⁸ Kapitola o manželství je velmi stručná, po krátké definici manželství obsahuje pouze odkaz na tridentský dekret *Tametsi: „De clandestinis matrimoniis, de trina proclamatione copulandorum praemittenda, et aliis huius sacramenti impedimentis, divortii, separationibus, in integrum restitutionibus, quoniam in iure canonico e synodo Tridentina multa copiose descripta sunt, plura nobis hoc loco addere non convenit. Quare haec eadem nos amplectimur, et, ut per totam dioecesim nostram pro lege habeantur, denuntiamus.“*

Po tříhodinovém maratónu četby statut všichni přítomní s výjimkou utrakvistů pronesli své hlasité placet a na odpoledne biskup ohlásil disputaci o přijatých člancích, na niž zval všechny přítomné. Disputace ovšem byly odsouzeny k neúspěchu: kněžstvo se jich účastnilo pouze pasivně, nediskutovalo, takže jezuita Vojtěch Bouzek neměl žádného oponenta a role se musel z biskupova pověření ujmout pražský jezuitský rektor Blysemius. Utrakvista Brodenus z Prostějova se i přes biskupovy výzvy odmítal disputací účastnit. Nižšímu kléru bylo zřejmě jasné, že nemá dostatečnou znalost latiny ani důkladné teologické školení, takže se skutečně nemůže s jezuitskými vzdělanci měřit a že by jeho vystoupení bylo veřejným debaklem.

Středa 12. května 1568 byla zahájena slavnostní biskupovou mší, při níž způsobil pozdvižení bratr Nikodém, který odmítl pokleknout při pozdvihování. Po mši pronesl svou řeč opět rétor Domináček, tentokrát se týkala kněžské důstojnosti.¹⁷⁹ Biskup následně vyzval kněze, aby z Olomouce neodjížděli před ukončením synody, a stručně uvedl reformní synodální články jako nařízení moravské tradice, „*již podle příkladu svatých Cyrila a*

¹⁷³ IV. *De sacramento eucharistiae*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 49–53.

¹⁷⁴ V. *De sacrificio missae*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 53–55.

¹⁷⁵ VI. *De poenitentia*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 55–58.

¹⁷⁶ VII. *De sacramento extremae unctionis*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 58–59.

¹⁷⁷ VIII. *De sacramento ordinis*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 59–62.

¹⁷⁸ IX. *De sacramento eucharistiae*, ed. DUDÍK, *Statuten...*, s. 62.

¹⁷⁹ Následně byla vydána tiskem: DOMINÁČEK Z PÍSNICE Zikmund, *Oratio de sacerdotali dignitate, in synodo provinciali Olomvicensi habita a Sigismundo Dominaczek a Písnicz Pragensi*, Pragae : Ex officina Ioannis Cantoris, 1569. Titulní list reprodukuji v příloze této práce.

Metoděje. “Celý oddíl třetího dne je nazván „*De reformatione cleri*“ a má 29 různě dlouhých článků, jejichž tituly podávám v následující přehledové tabulce i s odkazy na Dudíkovu edici:

Název kapitoly	ed. DUDÍK s.
I. De vita et honestate praelatorum et clericorum	63–64
II. De sacro missae officio saepe celebrando	64
III. De horis canonicis numquam praetermittendis	65–66
IV. De curis et occupationibus clericorum	66–67
V. Quibus in libris legendis clerici potissimum versari debeant	67–69
VI. In qua potissimum virtute clerum praelucere decet	69–71
VII. Dissidia vitanda, et pax in spiritu charitatis retinenda	71–72
VIII. Quae boni pastoris praecipua sint officia	72–73
IX. De residentia	73
X. De vigilantia pastoralis	73–74
XI. De archipresbyteris cum potestate vicarii constituendis	74–75
XII. De ruralis decanibus	75–76
XIII. De visitatione	76–77
XIV. Que clero, ne corripiatur, cavenda	77
XV. Crapula et ebrietas quomodo vitanda	77–78
XVI. De mensa cleri	78–79
XVII. De continentia	79–80
XVIII. De habitu	80
XIX. De examine et institutione pastorum	80
XX. De potestate et iurisdictione ecclesiastica	81
XXI. De cultu et officio divino	81
XXII. De ceremoniis	81–82
XXIII. De superstitionibus	82
XXIV. De abusus tollendis	82–83
XXV. De hospitalium cura	83
XXVI. De monasteriis	83
XXVII. De scholis et aliis ex concilii Tridentini decretis observandis	83–84
XXVIII. De statutis ecclesiae Olomucensis servandis	84–85
XXIX. De synodis	85–86

Nejprve je po obecné výzvě k následování Krista odkázáno na všechna disciplinární ustanovení ekumenických koncilů, zejména Tridentského, ve druhém článku jsou všichni kněží vyzváni, aby o nedělích a svátcích sloužili mši, ve všední den, pokud sami neslouží, se mají zúčastnit mše jiného kněze. Klerikové, kteří přijali nižší svěcení, mají přijímat jednou za měsíc, jáhni a podjáhni dvakrát. Nařízena je i povinnost modlit se hodinky, kdo nemá breviář olomoucké diecéze, bude pokutován. Pátá, poměrně rozsáhlá kapitola, je zajímavým seznamem doporučené kněžské četby. Klérus je vyzván ke křesťanské lásce a k zanechání

sporů, je evokována povinnost rezidence stanovená tridentským koncilem, farářům se předepisuje povinnost vést seznam farníků, matriky narození a úmrtí. Mluví se i o rozdělení diecéze mezi arcikněže s pravomocemi generálního vikáře (používán je i termín arcijáhen), kteří mají čtyřikrát do roka pořádat setkání jim podřízených farářů, kde se budou vysvětlovat po částech synodální statuta. Dalším, již menším správním celkem diecéze jsou děkanáty, děkani kontrolují kněze a budovy farnosti, kněze také uvádějí do úřadu faráře a starají se o jeho pohřeb a pozůstalost. Je popsána vizitace diecéze, kterou vykonává biskup buď sám, nebo prostřednictvím vikáře či arcikněží, kdy kontroluje nejen nauku, udělování svátostí a kult, ale především život a disciplínu kléru. Kněží se mají vystříhat obžerství a opilství, nenavštěvovat hospody a pitky, jejich stůl má být střídavý, pokud jí společně, má se před jídlem něco krátce přečíst. Mluví se také o pohlavní zdrženlivosti, a proto se v domech kněží nemají zdržovat mladé kuchařky nebo ženy špatné pověsti: odkaz je opět na nařízení Tridentina. Kněz má být oděn do dlouhého taláru, ne zdobného světského oděvu. U dalších nařízení se často jen prostě odkazuje na tridentský koncil, některá skutečně obsahují jen několik vět. Na závěr se znovu potvrzují statuta Thurzovy synody z roku 1498 a jsou vypočteny názvy jejich kapitol. Poslední ustanovení se týká synod, kdy se s odkazem na koncil nařizuje každoroční synoda, již mají předcházet každoroční vizitace farností arcijáhny, jejichž závěry budou na synodu probírány. Na samý závěr jsou synodální ustanovení postoupena Apoštolskému stolci k opravě a schválení.¹⁸⁰ V celé části není zmínka o jednom z nevyhnutných předpokladů každé reformy kléru, jímž byla spolupráce s držiteli patronátních práv, tedy kolátory beneficií, přičemž právě jejich spolupráce byla pro uskutečnění reformy kléru rozhodující.

Třetí část působí dojmem, jako by na poslední chvíli redakční komise do statut včlenila vše, na co jinde zapoměla. Odkazy na Tridentinský koncil jsou velmi obecné, neobsahují odvolávky na konkrétní koncilní ustanovení. Možná to bylo úmyslem redaktorů i samotného biskupa Viléma, vždyť tímto způsobem by se mohlo nárokovat přijetí celého koncilu. Macourek se zamýšlí i nad tím, zda formulace 27. kapitoly, pojednávající o školách,¹⁸¹ není náhodou implicitním uznáním celého Tridentina, ale spíše se jedná o náhodný efekt způsobený spěšnou redakcí této části. Zůstává ovšem otázkou, jak by mohl vypadat definitivní text vydaný tiskem. K vydání, jak ještě uvidíme, totiž vůbec nedošlo, a tak je pouze hypotetickou otázkou, jak by mohl vypadat.

Vraťme se však k průběhu posledního dne diecézní synody. Ustanovení o reformě kněžského života totiž vzbudila značnou nevoli u duchovních a biskup musel využít své výmluvnosti, aby přiměl duchovenstvo k souhlasu, který se omezil především na jeho okolí. Před ukončením synody si ještě vzal slovo prostějovský děkan Brodenus, který se chtěl očistit od skutečnosti, že odmítl disputovat, což zřejmě vyvolalo domněnky o tom, že je s biskupem domluven a dostane za své mlčení nějakou tučnou prebendu, že si není jistý svou pravdou, nebo že je domýšlivý a pyšný. Brodenus sepsal po poradě s ostatními utrakvistickými kněžími z pernštejnských panství prohlášení,¹⁸² které chtěl ještě na synodu přečíst. Biskup jej však

¹⁸⁰ Jsem si vědom, že tento přehled tematiky je dosti stručný a že si bude vyžadovat podrobnějšího rozboru v doktorské práci.

¹⁸¹ „*Quae de seminario cleri, scholarumque instauratione, de purgatorio et suffragiis defunctorum, de veneratione reliquiarum et sanctorum invocatione, de indulgentiis, et ecclesiae ceremoniis, et cum primis quae de fide et reformatione morum in sacro oecumenico concilio Tridentino decreta sunt, ea secundum aeditos illius canones credi, doceri, et observari ab omnibus volumus.*“

¹⁸² Prohlášení vydává DUDÍK, *Statuten...*, s. 87–91.

odkázal na veřejné slyšení za přítomnosti účastníků synody po obědě, neboť bylo zapotřebí synod ukončit. Prusinovský pronesl závěrečnou řeč a byl zanotován ambroziánský chvalozpěv *Te Deum*: tím byla synoda u konce.

Oběd, na nějž byli pozváni účastníci synodu, již nebyl navštíven tak hojně: mnoho kněží již odjíždělo do svých farností, a pokud bylo menu sestaveno v souladu s šestnáctým článkem třetího oddílu synodních ustanovení, v němž se mluví o *frugalitas* a o preferenci duchovní stravy, zřejmě nebylo pro mnohé účastníky dostatečně přitažlivé. Nezúčastnil se jej ani děkan Brodenus, který se ovšem dostavil po obědě na veřejné slyšení, na němž přečetl své zdůvodnění skutečnosti, že se nezúčastnil disputací. Jeho představa o disputacích byla jiná, chtěl ustanovit rozhodčí, disputovat svobodně a po poradě s ostatními utrakvisty, navíc se odvolával na to, že náboženské otázky jsou v markrabství především záležitostí stavů, a proto není přípustné, aby o nich jednali pouze sami duchovní. Konečně naznačoval, že utrakvistické náboženství bylo znevýhodněno, byť nelze popřít, že synod o reformování církve byl skutečně svobodný. Biskup přijal jeho omluvu, formulovanou velmi uctivě, ve vlídném tónu. Pak pokračovaly odpolední disputace, jimž byl věnován i následující den, 13. května. Pak byl vyčerpán i program doprovodných akcí synody, většina účastníků odjela, jezuité z jiných zemí opustili Olomouc většinou 17. května.

Význam synody a další osudy synodálních usnesení

Již ve své době byla synoda vnímána různým způsobem. Pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice se dostal do nezáviděníhodné pozice. Papež Pius V. mu prostřednictvím nuncia Melchiora Bigliyi vyčítal, že nesvolal provinční synodu, když už i v Olomouci proběhla synoda diecézní, na což arcibiskup odpovídá nejprve 21. července 1568, kdy se odvolává na svou přítomnost v Tridentu, na poměry v zemi i na odpor císaře, ale proklamuje svou ochotu synodu svolat, když se o to nuncius zasadí u císaře.¹⁸³ Na opakovaný nátlak ze strany nuncia odpovídá dopisem z 9. září 1568¹⁸⁴, v němž vyjadřuje mj. i své mínění o olomoucké synodě, která podle něj měla spíše kontraproduktivní účinky a spíše zhoršila situaci církve na Moravě. Brusův postoj je umírněný, postoj pragmatického zkušeného politika, který je navíc pobouřen jednáním mladšího kolegy (a konkurenta): „*lubet nos Paulus apostolus iuxta scientiam sapere et obsequium nostrum rationabile esse debere. Non deessent mihi viri catholici, per quos iuvari infirmus possim, ut celebretur synodus, sed velim eam ad aedificationem, non ad destructionem celebrari, quantumvis socordiae et negligentiae, dum hoc conor, accuser.*“

I když o zhoršení stavu na Moravě, naznačovaném Brusem, nemáme žádné zprávy, je zřejmé, že její dopad na reálnou situaci byl minimální. Seminář zřízen nebyl, a i když se biskup postaral o vydání bible a katechismu v lidovém jazyce, již vizitace far byla problémem, protože vyžadovala součinnost panovníka a majitelů panství, takže ani nelze zjistit, zda se vizitace ohlášená na roku 1571 skutečně konala,¹⁸⁵ ani k opakování synody během Prusinovského episkopátu nedošlo. O tom, že statuta neměla velký dopad na život diecéze, svědčí i skutečnost, že nevyšla tiskem ani za života biskupa Prusinovského († 16. VII. 1572),

¹⁸³ Brus Bigliovi, Praha 21. VII. 1568, ed. BOROVÝ Klement, *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský*, Praha, Dědictví sv. Prokopa 1873, s. 257–259.

¹⁸⁴ Brus Bigliovi, Karlovy Vary 9. IX. 1568, ed. BOROVÝ K., *Antonín Brus ...*, s. 265–266.

¹⁸⁵ Žádost o císařské mandáty je z 19. února 1571. První měl být určen stavům jakožto držitelům patronátního práva, druhý klášterům spadajícím pod královskou komoru. Text žádosti KAMENÍČEK F., *Zemské sněmy...*, III, s. 642–644; k tomu i s. 355–356.

ani později. Biskup Stanislav Pavlovský v létě 1584 sice zřídil komisi pro revizi těchto statut, aby mohla být v diecézi zavedena,¹⁸⁶ ale k jejich vytištění nakonec nedošlo. Dochovaný text nám možná napoví proč: jeho povaha je velmi narativní či spíše homiletická, na synodě samotné fakticky nedošlo k právně závaznému přijetí dekretů Tridentského koncilu, obsahuje jen velmi málo církevněprávně závazných ustanovení. Synodální statuta z roku 1591 se o nich vůbec nezmiňují, a naopak tvrdí, že synod z roku 1591 je první, myšleno zřejmě po ukončení Tridentského koncilu. K „vymazání“ paměti na synodu z roku 1568 tedy zřejmě došlo ještě v 16. století a je otázkou, do jaké míry se jedná o vědomé rozhodnutí biskupa Pavlovského a jeho okolí a do jaké míry bylo dáno církevně-politickou situací na sklonku 16. století. Prozatím ovšem neznáme žádné prameny, které by nám tuto otázku pomohly vyřešit, zůstává otevřená i otázka, jak dalece byla tato synoda vnímána jako skutečná. Při předběžném uvažování o této synodě samozřejmě vyvstane otázka, zda Pavlovský nevyužil připravených textů pro vydání svého synodálního dokumentu, ale již zřejmý pohled na strukturu synodálních ustanovení z roku 1568 a 1591, i jejich pečlivější pročtení ukazuje, že textové přejímky a shody jsou minimální.

Jen tři rukopisy (z nichž pouze jeden úplný) nám zachovaly text synodálních statut. Na synodu se však zapomělo: Fasseau její materiály ani samotnou existenci neznal, přes zprávy u Schmidla o ní pochyboval i Gregor Wolny.¹⁸⁷ Až práce rajhradského polyhistora Bedy Dudíka synodu znovu uvedla do dějin, a poprvé také editovala texty synodálních statut. Jak jsem již naznačil, je otázkou, nakolik je text těchto statut hodnověrný, totiž nakolik by byl přepracován (doplněn) biskupem a jeho spolupracovníky, kdyby mělo dojít k jeho vydání. Dudík tedy uvedl synodu z roku 1568 i její usnesení v život (byť pouze v oblasti historiografie), a zvláště patrné je to poté, co badatel prohlédne stav zachování rukopisů, s nimiž pracoval.

Synoda z roku 1568 zůstává především svědectvím o reformním myšlení biskupa Viléma Prusinovského a jeho spolupracovníků, ukazuje na snahu po reformě, která spolu se založením olomoucké jezuitské koleje a vysokého učení náleží k největším úspěchům episkopátu Prusinovského, jehož mladý život byl zřejmě ukončen násilně. Jedná se zřejmě o prvního z řady olomouckých biskupů, otrávených kanovníkem a později kapitulním děkanem Janem Filiponem Dambrovským. Prusinovský zemřel ve věku 38 let a byl pochován v kostele u jím fundované jezuitské koleje, kde se jeho náhrobek i po velké přestavbě kostela nachází dodnes.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Srv. DUDÍK, *Statuten...*, 11. Materiál v ZAOpO, AO, kart. 218, i.č. 652, f. 270r–286v (*Censura synodi Prusinovskianae a 1584 ab episcopo St. Pavlovský procurata*).

¹⁸⁷ WOLNY Gregor, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abth. I. Olmüzer Ärdiöcese, Band 1*, Brünn, Selbstverlag des Verfassers 1855, s. 71.

¹⁸⁸ K náhrobku, srv. POJSL Miloslav, *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*, Uherské Hradiště, Historická společnost Starý Velehrad 2013, s. 175–180.

Kapitola třetí

Biskup Stanislav Pavlovský a diecézní synoda roku 1591

Svolání a průběh synody

Přípravou na diecézní synodu, nebo spíše na vydání synodálních statut Prusinovského zřejmě měla být generální vizitace diecéze, která byla vykonána v letech 1582–1583 za vedení oficiála Pavla Grünwalda (†1590), kanovníka olomoucké kapituly Petra Illicina (†1590) a jezuity Václava Šturma (1533–1601).¹⁸⁹ Vizitace zřejmě proběhla, ale komise jmenovaná biskupem Stanislavem II. Pavlovským roku 1584 Prusinovského synodu k vydání nakonec nepřipravila. Zřejmě bylo rozhodnuto, že bude lépe uspořádat novou synodu, která by dokumenty tridentského koncilu přijala i formálně. Příprava synodu chvíli trvala, sešel se až na konci roku 1591, a o jeho průběhu jsme informováni díky tisku synodních akt, který jej popisuje velmi podrobně.¹⁹⁰ Navíc o synodu pojednává ve svém *Zrcadle* Bartoloměj Paprocký,¹⁹¹ který nejprve stručně komentuje většinu ze sněmovních artikulů¹⁹² a následně pojednává o účastnících synodu, tedy o jednotlivých prelátech, kteří se sněmu zúčastnili, o jejich úřadech a řadách jejich držitelů. Díky Willenbergerovým rytinám máme přehled i o znacích a možná i skutečných podobách špiček olomouckého kléru v roce 1592–1593.

Biskup Stanislav svolal diecézní synodu konvokačním listem datovaným z Kroměříže 13. října 1599,¹⁹³ jímž zval veškerý klérus v diecézi, aby se dostavil na synodu, „*cui habendae summa necessitas, etsi mentem nostram graviter hucusque semper sollicitam reddidit, temporum tamen calamitas et communis boni promovendi non exigua omnibusque perspecta moles, conatibus ea in parte nostris obstetit*“. Za cíle synodu stanovil konvokační list reformování církevní disciplíny a šíření katolického náboženství v diecézi, termín začátku synody byl stanoven na úterý 12. listopadu, kdy se slavil svátek diecézních patronů sv.

¹⁸⁹ JAKUBEC O., *Kulturní prostředí...*, 62, cituje *Modus visitandi ecclesias quo visitationes a r.mo Olomucensi deputati uti debent* z 16. IX. 1582 – MZAB, fond G 83 Matice moravská, Kop. patentů 1579–1591, f. 129–135.

¹⁹⁰ *Acta et constitutiones synodi Olomucensis anno Domini MDLXXXI die XII. Novembris habitae et celebratae*, Olomouc, Dědicové Fridricha Milichtallera 1592. Text vydal podle tohoto starého tisku FASSEAU Arsenius Theodor (ed.), *Collectio Synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae*, Rezii, Ch. J. Hueth 1766, s. 62–119. Vzhledem k tomu, že tisk z roku 1592 nemá stránkování a že Fasseau se ve svém přepisu vzorně drží své předlohy (reprodukuje i drobné omyly a tiskařské chyby), budu text citovat podle jeho vydání. Je zajímavé, že literatura se průběhu tohoto synodu příliš nevěnovala. Podrobněji o něm pojednal ve svém životopise Pavlovského PROCHÁZKA Matěj, *Stručný životopis Stanislava II. Pavlovského, knížete biskupa Olomouckého. Výňatek z „Hlasu“*, Brno 1861, s. 103–120. Jinak se ovšem – pokud je mi známo – o synodu vyskytují pouze kusé zmínky, omezující se na konstatování, že se konal, i když literatury ke Stanislavu Pavlovskému již máme poměrně velké množství.

¹⁹¹ Bartoloměj PAPROCKÝ z Hlohol a Paprocké Voly, *Zrcadlo slavného markrabství moravského, v kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou vhlédá*, Olomucii : Apud Haeredes Friderici Milichtalleri, 1593, f. 204v–257v. K Paprockému, viz především HRABĚTOVÁ Irena, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, Brno: MU 1992; přehledně POKORNÝ Pavel R. – PALÁT Pavel, *Bartolomej Paprocký a jeho význam v české heraldice*, Praha: pobočka Heraldika ČNS, 1979 (= *Documenta heraldica*, ř. II., sv. 1).

¹⁹² Paprockého komentáře bychom mohli spíše označit za katecheze pro lid v českém jazyce, u některých artikulů totiž výslovně zmiňuje, že se týkají pouze kněží a vůbec je nekomentuje, a celková povaha jeho komentářů ukazuje, že nebyla určeny učenému publiku z řad duchovních. Vzhledem k prokazatelné církevní erudici většiny těchto textů (odkazy na církevní otce a další autority) je otázku, zda byl Paprocký skutečně jejich autorem.

¹⁹³ Stanislav Pavlovský kléru olomoucké diecéze, Kroměříž 13. X. 1591 – FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 62–63.

Kristýna a druhů, měla trvat ještě dva následující dny. Klérus se měl dostavit již o svátku sv. Martina, aby se na druhý den ráno mohl již dostavit do katedrály. Konvokační list byl podle staré zvyklosti vyvěšen *ad valvas* katedrály a hlavních olomouckých kostelů, brněnského kolegiátního kostela sv. Petra, byl zaslán prelátům diecézním i řeholním a prostřednictvím arcijáhnů byl sdělen děkanům a farářům.

První zasedání synody (12. listopadu 1591)

V den zahájení sněmovního jednání, o patnácté hodině (která podle tehdejšího počítání odpovídá naší deváté hodině dopolední) svátku sv. Kristýna, se sešlo vyšší duchovenstvo, které máme v synodních aktech¹⁹⁴ vypočítáno i co do osob, to znamená: kanovníci olomoucké kapituly,¹⁹⁵ opati,¹⁹⁶ probošti,¹⁹⁷ představení jezuitských institucí,¹⁹⁸ představitelé mendikantských řádů,¹⁹⁹ kanovníci brněnští,²⁰⁰ čestní vikáři katedrály,²⁰¹ a děkanů z olomouckého, brněnského, znojemského a opavského archidiakonátu.²⁰² Nižšího kléru, tedy farářů, kněží a kleriků bylo o něco méně než tři sta, a jejich jména nám tištěná synodální akta pochopitelně neposkytují. Synod začal biskupovou mší u hlavního oltáře katedrály, kdy mu kanovníci Strikonius a Martini sloužili jako jáhni spolu s dalšími, formulář byl vzat s votivní mše o Duchu svatém s připomínkou sv. Kristýna a druhů. Po pontifikálním požehnání biskup odložil v sakristii ornát, a oděn do pluvíálu v červené barvě přešel

¹⁹⁴ FASSEAU A. T., *Collectio...*, 119. Paprocký výčty rozšiřuje, ale je v tom veden hlavním záměrem svého díla, které je soupisové a genealogické, takže pro přehlednost uvádí např. všechny členy olomoucké kapituly, i když mnozí z nich se synodu zřejmě nezúčastnili.

¹⁹⁵ Kapitulní děkan Melchior Pynesius z Pyrnu, probošt a brněnský arcijáhen Jan Štyrnský ze Štyrnu, olomoucký arcijáhen a oficiál Teodor Engels z Gymnichu, scholastik a brněnský kanovník Jan Jerger, kanovník senior Václav Chyba z Kovačova, Ulrich Rittmann, Lukáš Laetus, znojenský arcijáhen Kryštof Stredelius, Matyáš Strikovius, Jan Tarnavský z Tarnavské Vole, Jiří Sekera, brněnský probošt Petr Grodecký z Brodu, Ludvík Grodecký z Brodu, mořický farář Jan Martinů a kroměřížský probošt Albert Kosubius. Paprocký přidává ve svém výčtu olomouckého a vratislavského kanovníka Adama Landeka, olomouckého a pražského kanovníka Adama Lindu, budyšinského děkana Řehoře Leisentritha, litoměřického probošta Zbyňka Berku z Dubé (zvoleného v roce 1592 za pražského arcibiskupa), kanovníka Matěje Resche z Resbachu, poznaňského arcijáhna Martina Kolaczského, Eliáše Hovoru z Vyškova, Bernanda Edera, Jan Iwického z Iwičné, děkana pražské metropolitní kapituly Jiřího Bartolda Pontana z Breitenberku, Jan Pavlovského z Pavlovic, Maxmiliána z Pernštejna, Václava Medka z Mohelnice, Františka z Dietrichsteina, Ludvíka z Molartu, Jana Lobensteina a Georgia Kremera. Ti zřejmě na synodu nebyli, i když byli olomouckými kanovníky, zřejmě nesídelními. O Pernštejnovi a Dietrichsteinovi pozitivně víme, že v té době studovali v Římě.

¹⁹⁶ Velehradský opat Ekkard ze Schwoben, hradištský Pavel Grünwald z Grünwaldu, loucký Sebastian Fuchs Badenský.

¹⁹⁷ Šternberský probošt Jan Rozenplut ze Švarcenbachu, který byl zároveň i brněnským kanovníkem a znojenským arcijáhmem a fulnecký probošt Jan. Paprocký přidává rajhradského probošta Kryštofa Soběkurského ze Soběkur, dále probošta u Všech svatých na olomouckém Předhradí, a křižovnického probošta u sv. Hypolita poblíž Znojma.

¹⁹⁸ Provinciál Bartolomej Viller, olomoucký rektor Jan Werner, regent konviktu Leonard Ruben a teolog Hurtado Pérez.

¹⁹⁹ Ludovicus Romanus, Hieronymus Jacobello, Jan Konrád Han, Dionýsius, Dominik a Jan Křtitel, dominikánští, františkánští a kartuziánští provinciálové, převorové a kvardiáni.

²⁰⁰ Christin Neufferle a Jan Fischer.

²⁰¹ kroměřížský kanovník Jan Schidlovinus a Michael Regulinus, na jehož místě uvádí Paprocký kroměřížského kanovníka Jana Konůpku alias Semelku.

²⁰² Paulus Brosiwius, Thomas Krentzius, Nicolaus Judex, Jan Stirnitzko, Edigius Faber, Leopold Caesar, Georgius Kosteletz.

k hlavnímu oltáři a usedl na faldistorium. Na evangelní straně v presbytáři zasedli olomoučtí kanovníci a představitelé jezuitského řádu, na straně epištolní ostatní představitelé vyššího kléru, v dolních řadách uprostřed děkani a mimo presbytář všichni ostatní kněží a klerikové. Tento podrobný popis synodních akt zde reprodukuji i proto, že se v Paprockého *Zrcadle* zachoval dřevoryt zobrazující stejný zasedací pořádek (je reprodukován v příloze práce), a vlastně by bylo možné identifikovat jednotlivé osoby.

Po úvodních modlitbách předepsaných římským pontifikálem a zpěvu hymnu *Veni Creator Spiritus* se všichni posadili na svá místa, a vyslechli si slavnostní protestaci velehradského opata týkající se toho, že díky exempci jeho řádu by neměl být povinován účastí na synodním shromáždění. Na to mu biskup odpověděl, že na synod opata exemptního řádu nepovolal, ale láskyplně a otcovsky pozval, což opata uspokojilo a mohlo se přikročit k zahajovací biskupově řeči.²⁰³ V ní připomněl předpis každoroční diecézní synody i pravidelných vizitací diecéze, které ovšem nemohly být jeho předchůdci ani jím samotným uskutečňovány, a stručně promluvil o významu tridentského koncilu, přičemž zároveň uvedl řeč kapitulního děkana Pyrnesia.

Pyrnesius vystoupil hned po biskupovi na kazatelnu naproti svatostánku²⁰⁴ a pronesl poměrně dlouhou chvalořeč k biskupu Pavlovskému a všem shromážděným o Tridentinu.²⁰⁵ Po něm vystoupil první synodální promotor kanovník Jan Jerger, který pronesl slavnostní „*Praefatio*“, tedy synodální předmluvu či úvod, obsahující formální zveřejnění tridentského koncilu v olomoucké diecézi:²⁰⁶

„[...] *ut Summi Pontificis Pii IV. felisis recordationis mandato tanquam filii ecclesiae paratissimi pareamus, in hac nostra prima Synodo,*²⁰⁷ *ad maiorem Dei gloriam nostram omnium salutem, Sanctaeque orthodoxae religionis propagationem [...] Sacrosanctum Oecumenicum et Generale Concilium Tridentinum sancte et reverenter palam recipimus atque amplectimur [...] Huius itaque Sacro-Sancti Oecumenici Concilii Tridentini Canones et Decreta vobis omnibus praesentibus, qui sancte et religiose moniti una nobiscum in eiusdem receptionem consensistis, sicut et aliis quibusque absentibus in praesentiarum proponimus, promulgamus, in usum inducimus, publicamusque [...]*“

Preface dále obsahuje odkaz na jeden z posledních dekretů koncilu o zachovávání koncilních dekretů,²⁰⁸ přičemž při problémech se zachováváním koncilních předpisů má biskup hledat pomoc a radu u apoštolského nuncia u císařského dvora nebo u samotného papeže. Po skončení četby synodní preface a oficiálním přijetí Tridentina byla na pokyn

²⁰³ Úvodní Pavlovského alokuci reprodukuji synodální akta (FASSEAU A. T., *Collectio...*, 65–67); text reprodukuje v originále i v českém překladu PROCHÁZKA M., *Stručný životopis...*, s. 104–110.

²⁰⁴ Kazatelna je jasně patrná i na vyobrazení u Paprockého. PROCHÁZKA M., *Stručný životopis...*, s. 110 chápe nesprávně výraz „*consensa cathedra ex opposito ciborii collocata ... orationem habuit*“ jako „na kazatelnu vystoupil a před vystavenou velebnou Svátostí ... řeč měl.“

²⁰⁵ Pyrnesiova *oratio*, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 67–74.

²⁰⁶ FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 74–76.

²⁰⁷ Zmínka o tom, že se jedná o první synodu, je velmi zajímavá. Myslí se tím zřejmě první synoda po Tridentinu, čímž se dává najevo, že synoda konaná v roce 1568 vlastně synodou ani nebyla, není o ní žádná ostatně zmínka ani v dalších synodních člancích. Je tedy otázkou, zda bylo upuštěno od jejího publikování připravovaného v roce 1584 záměrně, a zda ji vůbec počítat mezi skutečné diecézní synody.

²⁰⁸ CONC. TRID., Sess. XXV, Decr. de recipiendis et observandis decretis concilii (COED 798); čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 285–286.

biskupa přečtena první synodální konstituce²⁰⁹ o vyznání víry. Po jejím přečtení všichni poklekli a druhý synodní promotor, olomoucký kanovník Jiří Sekera z Písnic přečetl tridentské vyznání víry předepsané Piem IV.²¹⁰ Všichni účastníci synodu, biskupem počínaje, pak jednotlivě s rukou na Písmu přísahali na toto vyznání víry slovy „*Sic me Deus adiuvet et haec sancta Evangelia*“.

Po tomto zřejmě dosti dlouhém obřadu následovalo čtení druhé synodální konstituce, která se týkala heretických a zakázaných knih. Klerikům se předepisovalo, aby u sebe pod trestem exkomunikace *latae sententiae* nedrželi knihy ze seznamu prohibit vydávaných Sv. Stolcem, arcijáhni měli při vizitacích důkladně prohlížet kněžské knihovny, v nichž se kromě jiného měl nacházet i výtisk seznamu Indexu zakázaných knih a exemplář buly Pia IV o indexu zakázaných knih,²¹¹ kterou konstituce integrálně reprodukuje.

Po přečtení druhé konstituce i papežské buly se biskup zeptal všech přítomných, zda souhlasí, aby se první sezení diecézní synody zakončilo. Katedrálou zaznělo sborové Placet, načež biskup oznámil zahájení druhého zasedání následujícího dne ráno, při zaznění zvonů a ještě před tím, než se shromáždění rozešlo, určil synodální soudce, jmenované veřejně kancléřem, totiž kapitulního děkana Pynesia, arcijáhna a oficiála Štyrnského a kanovníka Oldřicha Rittmanna, doktora obojího práva. Po tomto posledním aktu se všichni rozešli.

Druhé zasedání synody (13. listopadu 1591)

Za zvuku zvonů se v katedrále ráno shromáždili všichni, kdo tam byli i předešlého dne, a jednání bylo zahájeno slavnou mší kapitulního děkana Pynesia, po níž ze sakristie vyšel v pluvíálu a s pontifikáliemi biskup Pavlovský, následovaný preláty, a zaujali svá obvyklá místa. Po hymnu *Veni Creator* a dalších obřadech předepsaných Pontifikálem následovala promluva jezuity Leonarda Rubena, teologa a regenta olomouckého semináře (konviktu), která se týkala pastýřského úřadu a kněžské důstojnosti.²¹²

Po této učené promluvě kancléř na příkaz biskupa přečetl a promulgoval devět synodálních konstitucí (3–11), jejichž tématem byla bohoslužba a udělování svátostí. První tři se týkaly mše a vybavení kostela: kněží mají před sloužením mše zpytovat svědomí, mají se zpovídat alespoň jednou za měsíc, aby mohli mši sloužit často, a uctivě dodržovat liturgické předpisy, být pečlivě oděni do liturgických rouch a chovat se při slavení mešní oběti vážně, s úctou a zbožností, liturgické úkony nemají odbývat (pozornost je věnována řádnému provádění znamení kříže, které se při slavení mše velmi často opakovalo). Následují podrobné předpisy o čistotě kostela, parament, a vůbec liturgického vybavení. Další dvě konstituce (6–7) se zabývaly modlitbou breviáře, kdy je zdůrazňována povinnost klerika řádně se modlit hodinky, svátosti a svátostiny udělovat podle diecézní agendy,²¹³ a modlit se

²⁰⁹ Ve vydání synodálních akt jsou jednotlivé články v nadpise označeny jako „Caput“, v doprovodném textu, který je v oficiálním vydání vyznačen petitem, je ovšem jasně použito termínu „*constitutio synodalis*“, který mi připadá v tomto kontextu přesnější. Na jiných místech se ovšem také mluví o kapitolách synodálních statut (*caput III. statutorum synodalium*). Přehled synodálních konstitucí podávám v příloze práce.

²¹⁰ PIUS IV., bula *Iniunctum nobis*, Řím 13. XI. 1564 – srv. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 306–309.

²¹¹ PIUS IV., bula *Dominici gregis custodiae*, Řím 24. III. 1564 – ed. BULL ROM TAUR 7 (ed. 1862) s. 281–282. Bula je v koncilních aktech špatně vročena, do roku 1563.

²¹² FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 81–87.

²¹³ Biskup zařídil její vydání v letech 1585–1586. První díl agendy byl určen pro slavení svátostí (*Agenda seu modus administrandi Sacramenta secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis, ad usum eiusdem dioecesis*, Krakov 1585), druhý popisoval ostatní ceremonie (*Agenda Caerimonialia secundum ritum cathedralis*

podle Římského breviáře Pia V. (ten bude biskupem zakoupen v dostatečném množství exemplářů a dovezen do Olomouce), a ne podle starého breviáře vydaného biskupem Thruzem, který má ostatně v diecézi snad jen 10% kněží, a biskup se stará i o vydání diecézních proprií. Po přečtení této konstituce žádal velehradský opat, aby se směl on i jeho bratři do doby, než bude zajištěno vytištění cisterciáckého breviáře, modlit Breviář římský, neboť podle konstituce Pia V. o zavedení římského breviáře²¹⁴ ty řády, které na to mají nárok a jimž to Sv. Stolec povolí, budou mít breviář vlastní. Toto povolení synod opatovi bez problémů udělil.

Zbylé konstituce druhého synodálního dne byly věnovány nejprve kázání slova Božího, kdy kromě předpisů o ortodoxnosti kázání je zaváděna i povinnost, aby o nedělních kázáních a v postě alespoň část kázání byla věnována křesťanské nauce, pro výuku jsou jmenovány jak Tridentický katechismus, tak katechismus sv. Petra Kanisia, a mají být v kostelech vyučovány vždy večer (*circa Salve*) alespoň v době postní. Devátá konstituce se týká udílení svátostí, kdy byli kněží nejprve vyzýváni, aby se vyvarovali simonie, aby užívali předepsaných liturgických knih a formulací, aby udílení svátostí doprovázeli vhodnou katechezí, aby vedli křestní a oddací matriky. Zpověď neměli kněží přijímat hromadně, ale měli jí naslouchat jednotlivě, ne v různých skrytých místech kostela (za oltářem, v zapadlých částech kostela), ale na místě k tomu určeném, zejména v případě zpovědi žen. Důraz byl kladen i na jurisdikci faráře, která neměla být porušována. Desátá konstituce mluví krátce o svatých olejích, které si faráři mají vyžádat od arcijáhnů ve velikonočním oktávu, a nemají pro ně posílat děti (*homunciones prophanos*), ale aspoň kostelníka, když už není dostatek kleriků. Jedenáctá konstituce se týkala předpisů o přijetí putujících kněží (*sacerdotes peregrinos*), kteří nejsou vybaveni doporučujícím dopisem svého ordináře.

Po čtení těchto devíti konstitucí bylo za obvyklých ceremonií toto synodální zasedání ukončeno a stanoven termín třetího zasedání na devátou hodinu následujícího dne.

Třetí zasedání synody (14. listopadu 1591)

Zahajovací mši posledního synodního zasedání sloužil pontifikálně Jan Rozenblut ze Švarcenbachu, probošt kláštera augustiniánů-kanovníků ve Šternberku,²¹⁵ po ní brněnský probošt Petr Grodecký zazpíval podle předpisů Pontifikálu evangelium, biskup zanotoval hymnus *Veni Creator*. Následovala promluva kapitulního arcijáhna a oficiála olomoucké kurie Theodora Engelse, zaměřená tématicky na církevní disciplínu.²¹⁶

Tématika promluvy byla zároveň i hlavním tématem třinácti synodálních konstitucí (12–24), čtených následně biskupským kancléřem. Jejich přehled se nachází v příloze této práce, jejich zhodnocení ponecháváme na pozdější dobu. Poslední konstituce je věnovaná synodálním konstitucím, které měly být vydány tiskem, aby je mohl mít každý klerik diecéze

ecclesiae Olomucensis, ad usum eiusdem dioecesis, Krakov 1586). Srv. JAKUBEC O., *Kulturní prostředí ...*, s. 323–326.

²¹⁴ PIUS IV., bula *Quod a nobis postulat*, Řím 9. VII. 1568 – ed. BULL ROM TAUR 7 (ed. 1862) s. 685–688.

²¹⁵ Rozenblut (asi 1550–1602) je známý především jako autor kancionálu, který začal připravovat krátce po synodu, v roce 1593, a vydal jej v roce 1601 v Olomouci u Jiříka Handla pod názvem *Kancionál, to jest sebrání zpěvův pobožných, kterých k duchovnímu potěšení každý veřejný křesťan na vejroční svátky i jiných svatých památky i časy užívati může*. Rozenblutovo dílo bylo až do vydání Šteyerova kancionálu v roce 1683 nejrozsáhlejším českým katolickým zpěvníkem. Srv. např. BITNAR Vilém, *Postavy a problémy českého baroku literárního*, Praha, G. Franzl 1939, s. 133–173.

²¹⁶ Její text reprodukuje opět synodální akta: FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 98–105.

u sebe. Arcijáhni, „*qui ob partem sollicitudinis pastoralis oculi episcoporum non immerito vocantur*“, byli pověřeni, aby zachovávali starý zvyk diecéze a vizitovali jim svěřené okrsky, a to pod kanonickým trestem zbavení úřadu.

Na závěr pronesl biskup sedící na faldistoriu vznosnou latinskou závěrečnou řeč (*peroratio*), v níž použil působivě obrazu olomoucké církve jako loďky na moři, která získala svůj kompas v přijetí naukových a reformních dekretů Tridentina a diecézních statut, takže bude moci s plachtou víry proplout všemi bouřemi a protivnými větry. Synoda tak byla ukončena a všichni faráři se dali zapsat u svých arcijáhnů nebo děkanů (nahlásili jim jména a příjmení, farnost v ní působí anebo jiné místo), klérus celé diecéze byl ještě z biskupova nařízení obdařen čtyřicetidenními odpustky a pozván na oběd.

Stručné zhodnocení synodu z roku 1591

Tento zběžný přehled průběhu synodu si vyžaduje alespoň stručného zhodnocení. Nejprve je třeba konstatovat, že kromě samotných synodálních akt a Paprockého líčení se zatím nepodařilo nalézt další relevantní prameny týkající se synodu.²¹⁷ Sama akta jsou ovšem poměrně podrobná: kromě preface a vlastních konstitucí obsahují i pět obsáhlých kázání pronesených na synodu a popisují alespoň hlavní rysy průběhu synody.

Další charakteristikou synodálních akt je jejich zřejmá provázanost s texty tridentského koncilu, na něž je na mnoha místech přímo odkazováno v tištěných marginálních poznámkách. Velmi zajímavou skutečností je i jmenování tří synodálních soudců, které využívá ustanovení Tridentina.²¹⁸ Koncil předepsal, aby na provinčních a diecézních synodách byli ustanoveni alespoň čtyři synodální soudci, které by v případě potřeby mohla římská kurie nebo nuncius delegovat pro řešení případů v jednotlivých diecézích, aby se přenesením do Říma řešení případů neprotahovalo.²¹⁹

Zcela zásadní roli ovšem hraje tato diecézní synoda v přijetí tridentských dekretů a vůbec celého koncilu, které je v tomto případě formální a naprosto jasné, i když zůstává evidentně omezené na moravské katolické duchovenstvo, recepční preface zřetelně říká: „[...] *a nobis [jde o biskupa], successoribus nostris, nec non universo dioecesis nostrae clero in iudicio et extra iudicium, sancte et inviolabiliter imposterum sine ulla tergiversatione servandum [...]*.“²²⁰ Nemáme žádnou zmínku o účasti nekatolických duchovních, a je pravděpodobné, že synod byl jak biskupem a klérem, tak i moravskou společností vnímám jako čistě vnitrocírkevní záležitost katolického kléru.

²¹⁷ Například souhrnná olomoucká kronika vydaná Dudíkem si k roku 1591 všímá tři věci: skutečnosti, že biskup Pavlovský 23. ledna posvětil pro Olomouc tři zvony, množství obilí, a mimořádného úkazu na nebi dne 6. září – DUDÍK Beda (ed.), *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*, Brünn, Rohrer 1858, s. 40.

²¹⁸ CONC. TRID., Sess. XXV, Decr. de ref, cap. 10 (COED 791); čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 273–274.

²¹⁹ O tom podrobněji PLÖCHL W. M., *Geschichte...*, IV, s. 366.

²²⁰ FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 75–76.

Kapitola čtvrtá

Publikace tridentského dekretu *Tametsi* na Moravě v době episkopátu kardinála Dietrichsteina

Postava olomouckého biskupa kardinála Dietrichsteina a její vliv na vývoj katolicismu na Moravě je i vzhledem k délce jeho episkopátu (1599–1636) natolik významná, že by si zasloužila obsáhlou monografii. I když bádání o kardinálovi již vyšlo ze svých počátků a k jeho postavě již existuje slušná řada studií,²²¹ i na poli primárního archivního výzkumu je stále mnoho práce. Proto se v této kapitole budu zabývat jenom jedním z problémů, který se snad nejlépe váže k recepci Tridentina, neboť je spojen s přijetím tridentského dekretu u reformě manželství, známého pod svým incipitem jako *Tametsi*.

Tridentský dekret Tametsi a jeho problematičnost

Na předposledním (XXIV.) slavnostním zasedání Tridentského sněmu dne 11. listopadu 1563 byl přijat jak dogmatický dokument *Doctrina de sacramento matrimonii* s příslušnými naukovými kánony,²²² tak – mezi dalšími rozsáhlými dekrety o reformě – i *Canones supra reformatione circa matrimonium*,²²³ známé jako dekret *Tametsi*. Dokument začíná těmito slovy: „*Jakkoli není pochyb o tom, že tajná manželství (matrimonia clandestina), uzavřená svobodným souhlasem kontrahentů, jsou platnými a skutečnými manželstvími, pokud je církev neprohlásila za neplatná, a proto lze oprávněně odsoudit ty (a svatý synod je také odsuzuje svým anathematem), kdo popírají, že jsou pravá a platná, a kteří chybně tvrdí, že manželství uzavřená dětmi bez souhlasu rodičů jsou neplatná a že záleží na rodičích, zdali je prohlásí za platná či za neplatná; přesto svatá Boží církev taková manželství měla ze spravedlivých důvodů vždy v ošklivosti a zakazovala je.*“²²⁴ V citovaném textu je jasně patrné jisté napětí, mohli bychom říci takřka protimluv. Formulace dekretu totiž odráží bouřlivou debatu²²⁵, která mu na jednání sněmu předcházela a která reflektovala komplikovanou a

²²¹ I stručný výčet prací by zabral poměrně dosti místa, a proto si dovolím citovat pouze poslední zásadnější monografie, v nichž dychtivý čtenář nalezne podrobnější bibliografii: BALCÁREK Pavel, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice, Veduta 2007 (*Osobnosti českých dějin*, 5); PARMA Tomáš, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno, Matice moravská 2011; BRÁZDOVÁ Lucie, *Hudba a kardinál Dietrichstein 1599–1636*, Olomouc, UPOL 2012.

²²² COED 753–755; čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 203–206.

²²³ COED 755–759; čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 206–214.

²²⁴ COED 755; CCCOGD 3 (2010) 126–128, l. 3824–3889; čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 206–207.

²²⁵ Pro následující výklad, srv. především PLÖCHL W. M., *Geschichte...*, IV, s. 191–337; KOP František, *O vývoji a závaznosti dekretu Tametsi (Ukázka ze studia vývoje práva manželského)*, Všeherd, X (1929), s. 56–60, 96–99, 120–134; SCHILLEBEECKX Edward, *Il matrimonio. Realtà terrena e mistero di salvezza*, Cinisello Balsamo, Edizioni Paoline 1993⁵, s. 325–337; GAUDEMET Jean, *Église et Cité. Histoire du droit canonique*, Paris, Cerf – Montchrestien 1994, s. 663–665; ZARRI Gabriella, *Il matrimonio tridentino*, in: PRODI Paolo – REINHARD Wolfgang (a cura di), *Il Concilio di Trento e il moderno – Das Konzil von Trient und die Moderne*, Bologna, Mulino 1996, s. 437–483; HRDINA Antonín Ignác, *Tridentský dekret „Tametsi“*, Revue církevního práva č. 11, 1998, 233–237; PROSPERI Adriano, *Il Concilio di Trento: una introduzione storica*, Torino, Einaudi 2001, s. 133–137; KAŠNÝ Jiří, *Uzavírání manželství: historicko-kanonický pohled*, in: KAŠNÝ Jiří, *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, České Budějovice 2006, s. 13–29; BOSSY John, *Křesťanství na Západě 1400–1700*, Praha, Karolinum 2008, s. 35–43; ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS Nicolás, *Tridentský koncil a nerozlučitelnost manželství: hermeneutické reflexe dosahu jeho určení*, Revue církevního práva č. 62, 21 (2015) s. 7–21; O'MALLEY J. W., *Le Concile de Trente...*, s. 272–278. Pro moravské poměry také odkazují na PARMA T., *František kardinál...*, s. 354–364; své závěry zde rozpracovávám z kanonického hlediska a dále rozvíjím.

společensky velmi závažnou problematiku. Luther totiž popřel sakramentalitu manželství, připustil možnost rozvodu a tvrdil, že souhlasu rodičů je k manželství bezpodmínečně zapotřebí.²²⁶ To na jedné straně odporovalo katolické nauce o manželství, pro niž byl podle dekretů Alexandra III. zahrnutých do sbírky *Corpus iuris canonici* platným manželstvím i příslib manželství (tedy vlastně zasnuby), po němž následovalo tělesné spojení dvou slibujících (*matrimonium per verba de futuro copia carnali subsecuta*), na druhé straně (díky tvrzení o nutnosti rodičovského souhlasu) ladilo s běžně zachovávanou praxí, která mnohdy byla sankcionována civilní autoritou. Francouzští biskupové na koncilu, podporovaní i některými svými kolegy z Itálie, usilovali o jasné zrušení tajných manželství a zavedení rodičovského souhlasu jako podmínky platnosti manželství.²²⁷

Krizi koncilního jednání ukončil papežský legát na koncilu kardinál Giovanni Girolamo Morone (1509–1580) díky předefinování pojmu „tajné manželství“. Ani koncilním otcům totiž nebylo úplně jasné, zda výraz *matrimonium clandestinum* označuje manželství uzavřené bez souhlasu rodičů, nebo pouze neveřejně (pro většinu to asi bylo totožné), popřípadě také manželství uzavřené bez církevní asistence, jen souhlasem kontrahentů a následnou konzumací. Slova dekretu *Tametsi* hned v první větě odsuzovala Lutherovo tvrzení o nutnosti rodičovského konsenzu, ale jedním dechem tvrdila, že jej církev vždy vyžadovala. Tajné manželství je potom pro koncil takové, které není uzavřeno podle jím předepsané formy. Tato „tridentská forma“ představuje takřka revoluční změnu: „veřejnost“ manželství již není zaručena přítomností rodin obou snoubenců, ale přítomností faráře nastávajících manželů a dvou nebo tří svědků, ohlášením celé farní obci o třech po sobě jdoucích nedělích nebo zasvěcených svátcích. Z prosté smlouvy mezi kontrahenty se stává smlouva slavnostní a veřejná.

Tím, že požadavkem, aby sezdávajícím byl farář jednoho z kontrahentů, dal sbohem Shakespearovým Otcům Lorenzům, koncil zajistil místní kontrolu nad sňatkem a zároveň jej předefinoval ze společenského obřadu, který byl záležitostí rodiny (byť se většinou konal ve dveřích kostela a za požehnání kněze), na obřad církevní, slavnostně uzavíranou smlouvu. Oproti předchozímu modelu, kdy se manželství realizovalo postupně od zasnub (smlouvy mezi rodinami) k předání nevěsty a následnému tělesnému spojení, jemuž předcházelo kněžské požehnání prstenů a svatebního lože, „*Tridentský koncil nahradil tyto přechodové rity svátostí, která měnila rázně a okamžitě, v němž se odehrála, status toho, kdo ji přijal.*“²²⁸ Jasně to dokládá zrušení zasnub, ale třeba i místo uzavírání: po vydání *Rituale Romanum* v roce 1614²²⁹ se již manželství neslaví *ante faciem ecclesiae*, ale před oltářem, uvnitř kostela. Je jasné, že k přijetí takové změny nedošlo ihned: přenesení manželství dovnitř

²²⁶ LUTHER Martin, *Vom ehelichen Leben* (O manželském životě), 1522; ed. WA 10 II 275-304. Český překlad Hany Volné a Ondřeje Macka, v: LUTHER MARTIN, *Kdybych měl nekonečně světů... Výbor z díla I.*, Praha, Lutherova společnost 2008, s. 117–143. Tamtéž je přeložena Lutherova „*Oddávací knížka pro obyčejné faráře*“, vzniklá v letech 1523–1529 (s. 156–159).

²²⁷ Ve Francii platily jako státní zákon tzv. *Ordonnances de Blois* Jindřicha III. z roku 1579, pro jejichž text srv. Ed.: DECRUSY-ISAMBERT François-André – TAILLANDIER Alphonse-Honoré (eds.), *Recueil général des anciennes lois françaises, depuis l'an 420 jusqu'à la Révolution de 1789*, t. 14, Paris, Belin-Leprieur 1829, n. 103, s. 380–463. Podle čl. 40–44 (s. 391–392) a čl. 181 (s. 423) bylo zapotřebí ke sňatku dětí mladších 25 let souhlasu rodičů, pod exemplárními tresty, pro děti znamenající i vyloučení z dědictví po rodičích.

²²⁸ PROSPERI A., *Il Concilio...*, s. 136.

²²⁹ SODI Manlio – FLORES ARCAS Juan Javier (eds.), *Rituale Romanum. Editio princeps (1614)*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2004.

kostela i zrušení zasnub a prosazení jeho církevního ritu samozřejmě naráželo na přirozenou rezistenci lokálních tradic a ostatně i na státní autoritu.

Také na Moravě se ještě na konci 15. století pravděpodobně nepoužíval zvláštní rituál pro uzavírání manželství, vždyť prvotisk *Agenda Olomucensis* z roku 1486 obsahuje pouze rubriku *ad introducendam sponsam*,²³⁰ tedy uvedení nevěsty po svatební noci do kostela kvůli rituálnímu očištění (hodně podobné rituálu uvedení ženy do kostela po porodu), ale nikoli obřad pro uzavírání manželství. Důvod je nasnadě: manželství pravděpodobně nebylo uzavíráno v kostele a za nutné účasti kněze.

Tridentský dekret *Tametsi* představoval výjimku v kanonickém právu v mnoha ohledech, ale zejména co do podmínek platnosti. Platnost tohoto dekretu, který měl tak zásadní dopad na každodenní život většiny obyvatelstva křesťanského světa, totiž byla podmíněna tím, že musel být publikován v každé farnosti v lidovém jazyce, a vstoupil v platnost až měsíc po takovémto publikování. „*Aby pak tato spasitelná nařízení nezůstala před nikým skryta, nařizuje synoda všem ordinářům, aby se co nejrychleji postarali, aby tento dekret byl lidu vyhlášen a vykládán v jednotlivých farních kostelech jejich diecézí, a ať se to děje v prvním roce co nejčastěji, a dále pak kdykoli to uznají za prospěšné. Synoda dále stanovuje, aby tento dekret v každé farnosti nabyl účinnosti po třiceti dnech počítaných ode dne prvního vyhlášení v této farnosti.*“²³¹ Jedná se skutečně o „výjimečný postup, jedinečný v dějinách kanonického práva“,²³² který přinesl nemalé problémy s určením účinnosti dekretu: kdy a zda vůbec v té které farnosti začal platit. Někteří kanonisté se v moderní době²³³ snažili detailně zjišťovat farnosti nebo alespoň oblasti, které byly dekretu podřízeny, ale jejich zjištění nejsou ani kompletní, ani prostá nejistot a váhání.

Problémů bylo ovšem více:²³⁴ pokud v některé farnosti byla silná nekatolická menšina a měla svou komunitu, dekret pro ni neplatil, stejně jako v případě, že farnost, která byla původně katolická, se stala nekatolickou a nekatolíci tvořili většinu populace. Pokud navíc jeden ze snoubenců nebyl podřízen předepsané formě, sdílel svou imunitu i s druhým snoubencem. Účinnost dekretu tedy byla zároveň teritoriální a osobní: tam, kde byl dekret promulgován, byla všechna tajná manželství neplatná, tam, kde neplatil, se zneplatňovala pouze ta manželství, která byla uzavřena *in fraudem legis*, tedy těch, kdo přicházeli do farnosti (oblasti), kde dekret neplatil, aniž by v ní měli domicil nebo kvazidomicil, aby se vyhnuli platnosti zákona. Šlo tedy o uplatnění zásady, že manželství je nutno uzavřít před vlastním farářem jednoho z kontrahentů²³⁵ a místní zvyky či partikulární legislativa občas upravovala skutečnost, že pro dovolenost se mělo jednat o faráře nevěsty. Problematická ovšem byla i sama otázka, jak přesně definovat domicil nebo kvazidomicil, která byla

²³⁰ *Agenda Olomucensis*, Brunnae : [Conradus Stahel et Mathias Preinlein], 1486, f. 26rv.

²³¹ COED 756–757; čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 209.

²³² BRIDE André, heslo „Propre curé“, in: VACANT Jean Michel Alfred – MANGENOT Eugène (dir.), *Dictionnaire de théologie catholique*, 13, Paris: Letouzey & Ané 1936, col. 737–757:743.

²³³ Za všechny jmenujme pečlivého Pietra Gasparriho: GASPARRI Petrus, *Tractatus canonicus de matrimonio*, II, Paris: Beauchesne 1904³, s. 528–570.

²³⁴ Srv. BRIDE A., heslo „Propre curé“, col. 744–745.

²³⁵ Koncil ovšem používá pouze výraz *parochus*, aniž by specifikoval dále, a díky neužití přesného termínu (*praesente proprio parochi*) se rozvinula teoretická diskuse právě otomto výrazu, v praxi se ovšem uplatňoval dekret v evidentním smyslu „vlastního faráře. Pro diskusi, srv. BOUDINHON Auguste, *Le Mariage et les fiançailles ; nouvelle législation canonique, commentaire du décret "Ne temere" (2 août 1907)*, Paris, Lethielleux, 1912⁸, s. 23n.

vyřešena až na samém sklonku 19. století. Tridentská forma zavazovala pouze a výhradně katolíky, a nevztahovala se ani na smíšená manželství, jak rozhodl např. Benedikt XIV. ve své deklaraci *Matrimonia quae in locis* z roku 1741,²³⁶ týkající se manželství uzavřených ve španělském Nizozemí: pokud se jednalo o manželství mezi protestanty nebo smíšená, nevztahovala se na ně tridentská forma. Jeho rozhodnutí potom Sv. Stolec následně vztahoval i na jiné oblasti, např. na Japonsko nebo Curaçao. Sporným otázkám a nepřehlednosti situace učinil konec až dekret z doby Pia X. *Ne temere* z 2. VIII. 1907,²³⁷ který následně recipován Kodexem kanonického práva z roku 1917.

Spor o platnost sňatku mezi brněnským proboštem a olomouckým biskupem v roce 1604²³⁸

Tridentský dekret *Tametsi* tedy byl z mnoha hledisek problematický, především kvůli komplikované úpravě platnosti. Plně se to ukázala při jednom ze sporů kardinála Dietrichsteina s jedním z předních prelátů jeho diecéze, brněnským proboštem Eliášem Hovorou (Hovoriem) z Vyškova. Hovorius v průběhu konání zemského sněmu v Olomouci sezdal 11. ledna 1604 moravského zemského hejtmana Ladislava Berku z Dubé a z Lipého s Alžbětou ze Žerotína. Jednalo se tedy o sňatek v těch nejvyšších společenských špičkách tehdejší Moravy, oddávající byl velmi inteligentní, vzdělaný a neklidný prelát, jenž byl navíc Dietrichsteinovým protivníkem při biskupské volbě po smrti biskupa Pavlovského.²³⁹ Ještě před volbou Hovorius navíc v Římě studoval spolu s olomouckým kanovníkem Maxmiliána z Pernštejna, dalším z Dietrichsteinových rivalů. V roce 1589 byl prokurátorem biskupa Pavlovského pro návštěvu *ad limina*²⁴⁰, jako doktor obojího práva navíc Hovorius kardinála převyšoval vzděláním, po smrti Pavlovského byl také jedním z administrátorů vakantního biskupství. Již z několika jeho zachovaných dopisů z Říma je patrné, že sympatiemi k Františkovi z Dietrichsteina neoplýval ani v době studií.²⁴¹ Po svém nástupu na olomoucký stolec však kardinál dokázal uznat jeho kvality, např. na sklonku roku 1601 jej vyslal do Vratislavi, aby projednal nějakou záležitost s tamním biskupem a kapitulou a v doporučujícím dopise o něm kardinál říká: „*valde confidens mihi sit.*“²⁴² Hovorius byl člověk neklidný a svárlivý, který asi vzájemné antipatie s kardinálem spíše živil, než aby je utišoval, jak je

²³⁶ BENEDIKT XIV., deklarace *Matrimonia quae in locis*, Řím 17. VIII. 1741 – DSch 2515–2520.

²³⁷ Jde o dekret Kongregace Koncilu, ASS 40 (1907) s. 525–530; DSch 3468–3474. Srv. TUMPACH Josef, *Dekret "Ne temere" o zásnubu a manželství*. (1 - 5), ČKD 1907, 639-657, 1908 47-56, 148-150, 221-241; cit dle: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=28892> (2016)

²³⁸ Pro podrobnější popis tohoto sporu si dovoluji poukázat na studii PARMA Tomáš, *A uslyšíte věci, které se hodí pro kaplana, a ne pro mitru“ Nepokojný prelát Eliáš Hovora z Vyškova a první pokus o pontifikálie pro brněnského kapitulního probošta*, Brno v minulosti a dnes 2019, v tisku.

²³⁹ K této velmi zajímavé volbě již existuje celá řada literatury, již cituji a shrnuji v PARMA T., *František kardinál...*, s. 108–111.

²⁴⁰ MAYER VON WALLERSTAIN UND AHRDORFF Max, *Unverzichtbare Rechte*, [als Manuskript gedruckt], Wien [1904].

²⁴¹ Srv. KOTYK Jiří, *Maxmilián z Pernštejna (1575–1593)*, Východočeský sborník historický 5 (1996) s. 89–98; KOTYK Jiří, *Maxmilián z Pernštejna (1575–1593)*, Heraldika a genealogie 30 (1997) s. 189–198.

²⁴² ZAOpO, AO, sign. 15, i.č. 488, kart. 9, f. 161: Dietrichstein biskupovi a kapitule ve Vratislavi, Kroměříž 16. XII. 1601 (koncept). Zřejmě šlo o záležitost zvoleného biskupa Bonaventury Hahna, jehož volba byla na nátlak Rudolfa II. kurií zrušena.

zřejmé z dlouhého dopisu, jímž si na něj kardinál stěžuje přímo papeži Klimentu VIII.;²⁴³ jeho stížnost obsahuje dvanáct položek.

Jedním z důvodů, které stížnost neuvádí, by mohla být i žádost Marie z Pernštejna a brněnské kapituly papeži, aby udělil Hovoriovi právo nosit pontifikálie.²⁴⁴ Marie z Pernštejna zde vystupuje jako členka rodu, který si činil nárok na patronátní právo vůči tišnovskému klášteru, jehož abatyše měla právo prezentace brněnského proboštví. Její supplika byla předána Dietrichsteinovi jako ordináři, byl informován papežovým nepotem Cinziem Aldobrandinim, jemuž za to v lednu 1604 děkuje a dodává, že jeho agent mu o Hovoriovi sdělil ústně informace, z nichž sezná věci, které jsou vhodné spíše pro místo kaplana, a ne pro mitru.²⁴⁵ V každém případě, tato speciální pokrývka hlavy byla přiznána až jednomu z Hovoriových nástupců, proboštu Hynkovi Novohradskému z Kolovrat, v roce 1609.²⁴⁶

Poslední z nářků kardinálovy stížnosti se týká již zmíněného sňatku. Zemský hejtman chtěl slavit svatbu ve vlastním domě v Olomouci²⁴⁷ a žádal brněnského probošta, aby jej sezdal. Nebyly učiněny ohlášky a nebyl pozván vlastní farář (*sine interventu proprii parochi*). Hovorius si žádal licenci (je možné, že na rozdíl od kardinála použil přesnější termín delegaci) od samotného biskupa, který mu ji však odepřel, protože si byl vědom nějakých dalších překážek (*impedimenta*), a žádal alespoň, aby se svatba odložila do druhého dne. Pronesl prý při tom slova: „*Nec prohibeo, nec concedo, moneo tamen vos, ut sacrorum canonum et sacrosancti concilii Tridentini rationem habeatis.*“ Poté, co kardinál z domu odešel, Hovora oděn do superpelice a štolý zemského hejtmana sezdal, což si kardinál – zřejmě správně – vyložil jako veřejné znevážení své osoby, včdyt v té době se konal v Olomouci zemský soud, na němž byla přítomna valná část vyšší moravské šlechty. Pohár kardinálovy trpělivosti přetekl, a tak Hovoria s odvoláním na Tridentický koncil a Pavlovského synodu prohlásil *ipso facto* za suspendovaného z úřadu a beneficií; jednalo se tedy o suspenzi *ab officio et beneficiis latae sententiae*.²⁴⁸ Hovorius se odvolal ke Svatému Stolci, a požíval dále výnosy ze svého brněnského benefícia a olomoucké scholasterie. Kardinál dal sekvestrovat statky Hovoriových beneficií a navrhl, aby provinilec písemně požádal o odpuštění formulí „*Cum me offendisse et digne suspensum esse fatear, illustrissimam Celsitudinem Vestram humiliter oro, ut parcere dignetur, maiorem in posterum reverentiam et obedientiam promittens.*“

²⁴³ Dietrichstein Klimentu VIII., Kroměříž 6. IV. 1604 – z kopie v Bočkově sbírce MZAB ed. KRISTEN Zdeněk (ed.), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. 3. Epistulae et acta Johannis Stephani Ferreri 1604–1607, I.1*, Praha: Institutum historicum, 1944, n. *20, s. 436–445. Tuto stížnost měl papeži předat kardinálův agent Fabio Ursolini, jak píše Dietrichstein papeži 12. IV. 1604. ed. ibidem, n. *22, s. 446–448.

²⁴⁴ Suplika Marie z Pernštejna a brněnské kapituly o povolení používání pontifikálií pro Eliáše Hovoria, probošta brněnské kolegiátní kapituly a jeho nástupce, 5. VII. 1603 - Archivio della Congregazione delle Cause dei Santi (ACCS), Sacra Rituum Congregatio, fondo Positiones et Rescriptum, n. 518.

²⁴⁵ „*Ringratio dunque V. S. ill.ma perciò di tutto cuore et in particolare per conto del Hovorio, del quale V. S. ill.ma, se si degnarà ascoltare mio agente, intenderà cose degne di cappellano non che di mitra.*“ Dietrichstein kardinálu S. Giorgio, Olomouc 20. I. 1604 – ASV, Fondo Borghese, III, 102ab, f. 85rv + 94rv.

²⁴⁶ Kolovrat podal svou suppliku již v polovině roku 1608, v kongregaci ritů byla schválena až 9. V. 1609 – srv. ACCS, Sacra Rituum Congregatio, fondo Positiones et Rescriptum, n. 2032 (9. 5. 1609), fol. 2rv + 3rv.

²⁴⁷ Jednalo se o dům čp. 409 na Horním náměstí (č. 36, dnes 27), zvaný „U zeleného (zlatého) stromu“. Dnes na místě tohoto a sousedních domů stojí budova České pošty (čp. 378). Srv. NATHER Wilhelm. *Kronika olomouckých domů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci; Opava: Zemský archiv Opava, 2007, II, s. 21–23.

²⁴⁸ K tomu blíže, viz PLÖCHL W. M., *Geschichte...*, V, s. 85–88.

Hovorius kardinálovu výzvu dlouho ignoroval, navíc vystrojil zemskému hejtmanovi a jeho ženě na petrovském proboštví slavnou hostinu, očernil kardinála u císařského dvora a získal mnoho přímluvců na svou stranu (mezi nimi i pražského arcibiskupa Berku, příbuzného zemského hejtmana, a Francesca Gonzagu z Castiglione). Po třech měsících se Hovorius opakovaně odvolal,²⁴⁹ a žádal proto od kardinála dimisoriální listiny (*apostoli*), kterými soudce potvrzoval, že dotyčný může ve věci svého odvolání jednat. Neměl na ně tak úplně nárok, neboť měl žádat do třiceti dnů od prvního odvolání, ale kardinál mu je přesto vydal.

Vzhledem k tomu, že případ se dostal až ke kurii, byl nuncius Giovanni Stefano Ferreri vyzván v polovině května 1604, aby věc prošetřil a urovnal. Probošt byl podle papežova nepota v nepravu, a navíc se odmítl kardinálovi omluvit, když jej chtěl omilostnit. Nuncius měl probošta přesvědčit, aby se rozhodl „*rendere il debito honore et rispetto al suo superiore*“, neboť to rozhodně nepoškodí jeho reputaci, která bude spíše pošpiněna jeho zatvzrostí a tím, že by se obrátil na světskou autoritu, což by mohlo poškodit církev jako takovou.²⁵⁰ Ferreri o tom napsal kardinálu Dietrichsteinovi ihned poté, co příkaz z Říma dostal²⁵¹ a zároveň mu psal i o Hovoriových námitkách vůči formulaci odprošení, kterou kardinál požadoval. Nejzajímavější je ovšem postscriptum dopisu, které odhaluje důležitou skutečnost. Hovorius se totiž ve věci uzavření manželství bránil tím, že tridentský dekret *Tametsi* nebyl v diecézi publikován „*secundum formam concilii*“, i přesto, že koncil byl klérem diecéze přijat a dokládá to i skutečností „*že není zachováván v celé provincii.*“²⁵²

Hovorius se v létě roku 1604 s kardinálem smířil, a mohl se tak postavit před daleko významnější soud, neboť již 30. srpna 1604 zemřel na morovou nákazu.²⁵³

Tento celkem nepříliš známý případ týkající se nejenom kněžské a biskupské autority, ale především recepce Tridentina, nám ukazuje, že církevní právníci na Moravě si byli již na počátku 17. století jasně vědomi problematičnosti dekretu *Tametsi*, a díky tomu se mohla situace začít o něco později řešit.

Vyhlášení tridentského dekretu *Tametsi* v olomoucké diecézi v roce 1632

Dietrichstein, nebo snad nějaký erudovaný právník z jeho okolí, si tuto nutnost řešení uvědomil až poměrně pozdě. Až v roce 1632, symbolicky o svátku sv. Karla Boromejského, vydal v Mikulově dekret řešící tuto situaci. Proto, aby mohl být rozeslán do všech farností,

²⁴⁹ Odvolání z 2. IV. 1604 reprodukuje Dietrichstein ve své stížnosti papeži – KRISTEN Z., *Epistulae...* III.I.1, s. 443.

²⁵⁰ Kardinál San Giorgio Ferrerimu, Řím 15. V. 1604 – ed. KRISTEN Z., *Epistulae...* III.I.1, s. 91–92.

²⁵¹ Ferreri Františku kard. Dietrichsteinovi, Praha 2. VI. 1604 – NA Praha, Sběrka opisů z italských a vatikánských archivů, kart.94g, i. č. 521. Dopis měl být zařazen do Kristenovy edice pod číslem *61, sám Kristen na něj odkazuje, ale zatím jsem nenašel výtisk jeho edice, který by nekončil číslem *32 a stranou 464. Je tomu zřejmě na vině rok vydání edice, 1944.

²⁵² „*M'ero scordato un'altra ragione che allega il prevosto, ma però in modo di discorso, parendomi molto mortificato et ambizioso della gratia di V. S. ill.ma. Dice esserli stato detto da quelli che lo dichiarorno suspeso a nome di V. S. ill.ma che lui era incorso nelle censure del concilio di Trento per quel fatto del matrimonio. Risponde che non essendo quel decreto pubblicato secundum formam concilii, non habbia singola pena, non ostante che il concilio sia ricevuto dal clero e che sia vero, allega l'inosservanza del decreto in tutta la provincia.*” – ibidem.

²⁵³ TENORA Jan, *Presentační právo abatyší tišnovských na proboštví u sv. Petra v Brně*, Hlídka 42 (1925) s. 337–345, 393–402, 441–450, 485–492, 529–534:412. Někteří autoři udávají jako rok smrti 1606, ale musím dát za pravdu Janu Tenorovi, neboť již 16. IX. 1604 tišnovská abatyše Anna prezentuje kardinálovi Hovoriova nástupce na úřad brněnského probošta – ZAOpO, fond AO, papírové listiny, i.č. 1545, sign. AIVa17/1.

byl vydán tiskem; jeden exemplář se zachoval v archivu vídeňské nunciatury.²⁵⁴ Kardinál v něm nejprve zmiňuje přijetí Tridentina na synodě zorganizované jeho předchůdcem, a pak mluví o obtížích, s nimiž se setkávají soudci diecézního tribunálu při řešení manželských kauz kvůli nejistotě, již vyvolává dekret *Tametsi*. Následně je tento tridentský dokument (přesněji jeho první kapitola²⁵⁵) integrálně inzerován do textu Dietrichsteinovy listiny, která dále pokračuje a nařizuje jeho publikování. Duchovním činným v pastorační (omnibus et singulis parochis, curatis et concionatoribus, tam religiosis quam saecularibus) je nařízeno, aby ihned po jeho přijetí, o nejbližší neděli a dvou následujících, koncilní dekret ve svých kostelech zveřejnili. Faráři pak měli svým ovečkám v prvním roce velmi často, jak uznají za vhodné vysvětlovat podrobně obsah a dopad dekretu, jenž vstoupil v účinnost po 30 dnech od prvního publikování. I to měli kněží sdělit lidu z kazatelen, a hlavně měli začít dekret aplikovat v každodenním životě.

Nemáme zatím mnoho dokladů o tom, jak faráři kardinálův dekret respektovali. Zatím se mi podařilo nalézt pouze zprávu o jeho uskutečňování v případě biskupského města Vyškova. Skutečnost vydání tohoto biskupova nařízení zaznamenal do nejstarší matriky své farnosti tehdejší vyškovský děkan Adam Mořic Tabernator ze Sternfelsu,²⁵⁶ který zde také zaznamenal i skutečnost, že toto nařízení bylo dne 1. května 1633 skutečně vyhlášeno a vstoupilo v platnost o třicet dní později.²⁵⁷ Vyškov je tak jednou z mála farností, kde máme provedení tohoto dekretu doloženo a kde podle něj začaly být vedeny novým způsobem i matriky, což je mj. dokladem toho, že vyškovská farnost byla i v rámci olomoucké diecéze jednou ze vzorových farností. Podobně byl dekret vyhlášen ve farnosti Nový Jičín, jejímiž patronátními pány byli jezuité, a to již 13. II. 1633 a o dvou následujících nedělích, a podobně i v nedalekém Seitendorfu (Hladké Životice).²⁵⁸

Kardinál svůj počín oznámil na začátku následujícího roku (26. I. 1633) nunciovi Ciriacu Roccimu, který mu následně gratuloval²⁵⁹. Podobně o tom kardinál zpravil kongregaci Propagandy²⁶⁰ a papeže Urbana VIII., jehož současně požádal o mimořádné fakulty při

²⁵⁴ Dekret kardinála Dietrichsteina *Dum inter sollicitudines*, Mikulov 4. XI. 1632 – ASV, Arch. Nunz. Vienna, vol. 71, f. 7r. Fasseau jej nezná, i když v jím vydaném Platejsově patentu z roku 1635 (viz níže) je citován. Text vydávám v příloze práce.

²⁵⁵ COED 755–757; čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 206–209.

²⁵⁶ MZAB, Sběrka matrik 1579–1949, inv. č. 13260, pag. 148.

²⁵⁷ „*Noveris successor et lector charissime, Sacrosancti oecumenici Concilii Tridentini decretum de Reformatione matrimonii anno 1633 die 1° Maii promulgatum ac publicatum, nec non a die nominata receptum fuisse, suumque robur in loco isto triginta dies post habere accepisse, quod quia a singulis exigit parochos, ut nomina contrahentium testiumque diligenter adnotent, hic a me prestitum esse advertes, quem in inchoato ordine sequere. Vale.*“ – Tamtéž, pag. 149. Skutečnosti si povšiml v jedné ze svých prvních prací i učený benediktin DUDÍK Beda, *Beiträge zur Geschichte Mährens. 1. Etwas über die Einführung des Tridentinum in Betreff der Ehen in Mähren*, Österreichische Blätter für Literatur und Kunst IV, 1847, č. 293, s. 1161–1163.

²⁵⁸ „[1633] 13 Februarii, Concilium Tridentinum de matrimonio ses. 24 cap. 1 proclamatum fuit 1°, in sequentibus a. dominicis 2° et 3°. Hoc idem in Seitndorf factum.“ Srv. analistické záznamy na několika stranách nejstarší dochované novojičínské matriky (*Annales Ecclesiae Neotitschiniensis*) z let 1628–1633: ZAO, Sběrka matrik Severomoravského kraje 1571–1951 (1980), inv. č. 1971, sign. NJ I 1, Matrika narozených ř. k. farnosti Nový Jičín 1626–1680, pag. 400; dostupné online: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be8707fa-f13c-102f-8255-0050568c0263&scan=222> (cit. 2019-03-13).

²⁵⁹ Ciriaco Rocci Dietrichsteinovi, Wien 25. II. 1633 – ASV, Arch. Nunz. Vienna, vol. 71, f. 6r (záznam v registru).

²⁶⁰ Dietrichstein kardinálům Kongregace Propagandy, Mikulov 24. II. 1633 – Archivio Storico della Congregazione per l'evangelizzazione dei popoli o „de propaganda fide“ (APF), Lettere, vol. 13, n. 75, f. 1rv.

dispenzaci od překážek manželství.²⁶¹ Důvodem jeho žádosti byla skutečnost, že mnoho jeho diecezánů žilo v manželstvích uzavřených nekatolickými duchovními, kteří často při uzavírání těchto manželství nebrali v potaz předpisy kanonického práva a sezďávali snoubence, kteří byli nejenom ve třetím nebo čtvrtém stupni pokrevního příbuzenství, ale dokonce i ve druhém. Navíc obyvatelé diecéze, které nebylo možno dispensovat, utíkali do oblastí, kde mohli žít v již uzavřeném manželství bez problémů, tedy asi nejčastěji do Slezska nebo do Uher. Bylo samozřejmě těžko představitelné, že by se pravděpodobně značné množství z hlediska kanonického práva neplatných manželství, která již byla obdařena dětmi, podařilo fakticky separovat. Dietrichstein proto žádal o fakultu dispensovat snoubence a manžele ve třetím stupni pokrevnosti i švagrovství, kterou by mohl delegovat na svého generálního vikáře anebo oficiála. Kongregace Propagandy proto navrhla, aby biskup měl vůči obráceným nebo se obracejícím z hereze právo zdarma dispensovat ve 3. a 4. stupni pokrevnosti i švagrovství a legitimovat jejich potomstvo. O svazcích mezi lidmi ve druhém stupni pokrevnosti (jednalo se tedy prakticky o manželství strýce nebo tety s neteří nebo synovcem) měl kardinál referovat Propagandě, aby to mohla projednat přímo s papežem. To však vlastně bylo nadbytečné, protože podobnou fakultu, poskytovanou pouze některým nunciům, dostal kardinál od Posvátného Oficia již v polovině roku 1626.²⁶²

Patent Arnošta Platejse z roku 1635

Reglementace uzavírání manželství v diecézi ovšem byla ještě dále zpřesněna v roce 1635 prostřednictvím patentu generálního vikáře Platejse.²⁶³ Kardinál ve své péči o povinnosti pastýře pověřil svého generálního vikáře, aby vydal patent, v němž zmíní „*difficultatum defectuumve articulos*“ a předepíše „*illis occurrendi modum*“.

Nejprve se jedná o publikaci tridentského dekretu o reformě manželství, nařízenou kardinálem v roce 1632. Mnozí faráři z neznalosti, někteří možná kvůli vlastnímu pohodlí nebo z touhy po mrzkém zisku zvali snoubence k podpisu svatební smlouvy i se svědky buď na faru, nebo se nechávali zvat do domu jednoho ze snoubenců, kde se nechávali bohatě hostit a obdarovávat penězi. Podpis svatební smlouvy tak byl oddělen od církevního obřadu sňatku. Kvůli odstranění tohoto zlovyku (*abusus*) kardinál nařizuje, aby se uzavírání manželského kontraktu po trojích ohláškách odehrávalo za přítomnosti dvou svědků „*[...] non alibi, quam [...] in ipsa ecclesia parochiali tempore peragenda sacerdotalis copulationis, ante altare [...]*“.

Po tomto upřesnění se do hledáčku pozornosti Platejsova patentu dostávají i další části tridentského dekretu o reformě manželství. Nejprve jde o jeho druhou hlavu, týkající se

²⁶¹ Dietrichstein papeži Urbanu VIII., Mikulov 24. II. 1633 – APF, Lettere, vol. 13, n. 75, f. 3r–4v.

²⁶² Záznam o zasedání Posv. Officia coram S.mo 23. VII. 1624: „*lecto memoriali exhibito nomine ill.mi card.lis Dietrichstein ep. Olomucen petens dispensari cum suis diaecesanis qui in gradibus prohibitis matrimonia contraxerunt. S. mus concessit eidem ill.mo card.li facultatem dispensandi cum suis diaecesanis catholicis qui 3° et 4° gradu affinitatis vel consanguinitatis coniuncti nulliter et de facto matrimonium contra...., ut de novo servata forma Sac. Concilii Tridentini contrahere valeant prolemque susceptam et suscipendam legitimam declarandi.*“ – Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede (ACDF), S. O., Decreta S. O., anno 1626, f. 127r. Kardinál ovšem také mohl jednat pouze o obnovení fakulty.

²⁶³ Patent Jana Arnošta Platejse, generálního vikáře a oficiála olomoucké diecéze, pro děkany, faráře a kaplany diecéze, Olomouc 17. VII. 1629 – ZAOpO, AO, papírové listiny, i. č. 1611, sign. A IV b 25/7 (originální tištěný patent, reprodukován v příloze této práce); opis ve Středovského *Apografech*, II, 295–297; ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 120–122, text inserován v tisku biskupa LIECHTENSTEINA-CASTELCORNA z roku 1674 (viz poslední kapitola), f. 3r–5v.

překážky duchovního příbuzenství.²⁶⁴ Již koncilní text obsahuje nařízení o tom, že za kmotry dítěte má být přijímán pouze jeden kmotr, anebo maximálně dva, muž a žena, aby duchovní příbuzenství vznikalo „pouze mezi nimi a křtěncem samým a jeho otcem a matkou, jakož i mezi křtícím a pokřtěným a otcem a matkou pokřtěného.“ Pokud by se při křtu dítěte dotýkalo („drželi jej“) více lidí, jak bylo do té doby zvykem, nebudou skutečnými kmotry: do matriky, kterou má farář svědomitě vést, budou jako kmotři zapsáni pouze nejvýše dva z nich. Tato ustanovení koncilu, jejichž smyslem je zabránit vzniku příliš intenzivní duchovní spřízněnosti uvnitř komunity, v níž by po několika křtech mohl být znemožněn vznik manželství, takřka doslova opakuje Platejsův dekret. Ustanovení zároveň ukazuje na instituci kmotrovství jako sociálně významného fenoménu, který stmeloval celé rurální společenství. Na rozdíl od ustanovení „*De patrinis et eorum officio*“ Prusinovského synody z roku 1568, které bylo zacíleno na předávání víry dětem v domácí katechezi, v níž měli své nezastupitelné místo i kmotři, je Platejsovo nařízení vycházející z nařízení Tridentina zaměřeno výlučně na právní aspekt záležitosti.

Katechezi je ovšem věnováno další z nařízení Platejsova patentu, které opakuje starší (zatím nenalezený) kardinálův předpis o tom, že faráři mají o nedělích na sklonku odpoledne vysvětlovat mládeži základy křesťanské víry, tedy katechismus.²⁶⁵ Faráři ovšem tuto povinnost vyplývající z jejich úřadu (*quibus tamen id ex officio et pastoralis vocatione incumbit*) dosud zanedbávali, a proto jsou vyzýváni, aby začali vyučovat nedělní katechismus a pokračovali v tom.

Jako dílo ďáblovo a překážka reformování diecéze je popsána praxe, která se na Moravě zřejmě ujala po zrušení piánské koncese přijímání pod obojí pro laiky, kdy faráři podávali po laickém přijímání Těla Kristova abluci z mešního kalicha, tedy vodu nebo víno zbylé po vymytí kalicha (...*desumenda ex calice post laicam Eucharistiae communionem ablutione...*). Tato praxe je popisována jako pověřčivá (snad byla doprovázena magickými inkantacemi stařen) a je všem přísně zakázána, stejně jako vydávání abluce za přijetí skutečné eucharistie pod způsobou vína. Tuto praxi máme po zákazu přijímání z kalicha doloženu i v Čechách, a to ještě hluboko do 17. století.²⁶⁶

Ustanovení celého dekretu jsou zakončena oznámeními o sankcích, které jsou pouze obecným odkazem na trestní předpisy kanonického práva, s tím, že mohou jít až k privaci beneficií v diecézi.

* *
*

Jak je patrné, kardinálu Dietrichsteinovi a jeho okolí leželo přijetí Tridentina i v jeho detailech velmi na srdci. Dekret *Tametsi* navíc hrál důležitou roli ve formaci celého (nejen) moravského křesťanstva, na jeho cestě k „potridentskému katolicismu“. Jak ještě uvidíme, na změnu matřimoniální praxe a nahlížení na manželství nestačil pouze jeden jediný biskupský

²⁶⁴ COED 757; čes. HRDINA I. A., *Dokumenty...*, s. 209–210.

²⁶⁵ Podobná ustanovení ovšem měla jak Prusinovského synoda z roku 1568 (*De catechismo*), tak Pavlovského sněm v roce 1591, který o podobné praxi mluví v ustanoveních konstituce *De praedicatione verbi Dei*.

²⁶⁶ WINTER Zikmund, *Život církevní v Čechách. Kulturně–historický obraz z XV. a XVI. století*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1895–1896, I, s. 285–286.

výnos: kromě připomenutí ze strany generálního vikáře Platejse bude dekret opakován oficiálně ještě dvakrát: v roce 1653 a v roce 1674.

Kapitola pátá

Snahy o obnovu církevního života bezprostředně po třicetileté válce (episkopát arcivévodý Leopolda Viléma)

Biskupská volba po smrti kardinála Dietrichsteina: olomoucký kanovník nebo habsburský arcivévoda?

Po smrti kardinála Dietrichsteina dne 19. září 1636 vznikl dnes již celkem známý střet mezi olomouckou kapitulou a císařským dvorem, týkající se svobodné volby biskupa. Císař Ferdinand II. chtěl prosadit na olomoucké biskupství svého mladšího syna Leopolda Viléma Habsburského,²⁶⁷ což dal kapitule zřetelně najevo prostřednictvím svých komisařů. Kapitula však zdůrazňovala právo svobodné volby, garantované explicitně i v okamžiku zvolení kardinála Dietrichsteina ze strany papeže i císaře.²⁶⁸ Navíc chtěla zvolit duchovního, který by skutečně byl biskupem a vykonával povinnosti svého úřadu: u Leopolda Viléma, který v době volby měl 22 let a byl již biskupem ve třech diecézích,²⁶⁹ aniž by přijal jakékoli vyšší svěcení, se to skutečně dalo očekávat jen velmi těžko. Kapitula se tedy v tomto okamžiku vzepřela císařově vůli a zvolila 12. listopadu 1636 olomouckým biskupem svého probošta Jana Arnošta Platejse z Platenštejna, známého svými aktivitami v rámci dosavadního průběhu rekatolizace jakožto generálního vikáře nuncia Carla Caraffy, ale i jako generálního vikáře olomoucké diecéze.²⁷⁰ Současně vyslala ze svého středu dva kanovníky (Kašpara Karase z Rombštejna a Francisca Requesense) nejprve k císaři Ferdinandovi II. do Řezna, kde právě pobýval na říšském sněmu, a pak do Říma, aby žádali o papežskou confirmaci volby.²⁷¹

²⁶⁷ Zatím nejpodrobnější prací o tomto válečníkovi a velkém sběrateli umění oděným do církevního hávu je studie SCHREIBER Renate, „*ein Galeria nach meinem Humor*“. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien – Milano, Kunsthistorisches Museum – Skira 2004 (*Schriften des Kunsthistorischen Museums* 8). Na tomto místě upozorňuji na zlomky registratury Leopolda Viléma, týkající se jeho biskupství Pasov, Štrasburk a Olomouc, uloženou ve Österreichisches Staatsarchiv Wien (ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA), Sammlungen und Selekte (SUS), Reichsakten (RA), Fasz. 29, Kart. 49.1 Srv. také JANHUBA František, *Církev a stát na Moravě v době rekatolizace před a po Bílé Hoře*, nepublikovaná habilitační práce, Litoměřice 1987, s. 169–180; v rukopise však k této kapitole chybí poznámky pod čarou Farářské relace z roku 1651 pak autor rozebírá na s. 256–266. Janhubou citovaná disertační práce SVOBODA Alois, *Náboženské poměry na Moravě v letech 1637–1657*, disert. práce TF UK, Praha 1939, mi v době psaní tohoto textu nebyla dostupná.

²⁶⁸ Garance byla chápána jako nezbytná, neboť Dietrichstein byl v okamžiku volby již kardinálem, a proto by kurie mohla beneficium uprázdněné následně smrtí kardinála chápat jako spadlé na papeže a právo svobodné volby by takto zaniklo. Papež Kliment VIII. proto brevem z 24. IX. 1599 olomoucké kapitule garantuje právo svobodné volby – kopie breve viz ZAOpO, AO, sign. AIVa15/4a, ed. TENORA 1906A, s. 71–73 (n. 33).

²⁶⁹ Pro jeho „církevní rozměr“ si dovoluji upozornit na rukopis Bibliothèque royale de Belgique – Koninklijke Bibliotheek van België, Bruxelles (dále jako: KBR), Ms. 8476 – 8479, o němž se pečlivý inventarizátor belgické královské knihovny Joseph VAN DEN GHEYN (*Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, 6, Bruxelles, H. Lamertin 1906; s. 509–510, n. 4199) domnívá, že jde o rukopis ze staré knihovny bolandistů z Antverp, ale který je podle našeho názoru jakýmsi dotazníkovým souborem pořízeným Nicolaem Avancinim pro oslavný životopis arcivévodý, který měl zřejmě vyjít k jeho padesátinám, ale vyšel až po jeho smrti v roce 1665: *Leopoldi Gvilielmi, arcidvcis Avstriae, principis pace et bello incltyi, virtvtes a R. P. Nicolao Avancino ... descriptae, Antverpiae, ec officina Plantiniana Balthasaris Moreti M.DC.LXV*. V rukopise se nacházejí údaje o biskupstvích Pasov (f. 1r–16v), Štrasburk (f. 17r–25v), Vratislav (f. 26v–43v, 66v) a Olomouc (f. 44v–68v).

²⁷⁰ K jeho osobě viz podrobnou studii: LIVA Václav, *Jan Arnošt Platejs z Platenštejna. Příspěvek k dějinám pobělohorské reformace*, ČMM 54 (1930) s. 15–78, 293–336; JANHUBA F., *Církev a stát*, s. 152–168.

²⁷¹ Děkan Jan Fridrich Breuner a celá olomoucká kapitula papeži Urbanu VIII., Olomouc 25. XI. 1636 – originál: BAV, Barb. lat. 6884, f. 129r–130v; opis ZAOpO, MCO, listiny, i.č. 1662, poř. č. 1265, sign. B II d 11.

V Řezně pro uznání Platejsovy volby působil také kapucín František [Polonus] z Rozdražewa, Platejsův zpovědník, známý i svou úpravou kralické Bible pro potřeby katolíků, již si u něj objednal kardinál Dietrichstein.²⁷² Ten neváhal poslat císaři velmi odvážný dopis, v němž jeho syna, arciknížete Leopolda Viléma prohlašoval za naprosto nevhodného pro spravování olomoucké diecéze, vždyť i pasovská diecéze²⁷³ nebyla již přes čtyřicet let vizitována, a moravské církvi by se jistě vedlo stejně. Naopak je tam zapotřebí horlivého a schopného biskupa.

Kanovníci v Řezně nepochodili, císař je zřejmě ani nepřijal,²⁷⁴ a tak se odebrali do Říma, kam dorazili 30. ledna 1637.²⁷⁵ Průběh celého procesu lze relativně dobře sledovat díky zprávám císařského velvyslance v Římě, Scipiona Gonzagy, knížete z Bozola a následně i vévody ze Sabionety, a císařského auditora Roty Cornelia Heinricha Motmanna,²⁷⁶ i když jejich pohled je zjevně jednostranný, neboť byli součástí klientské sítě císaře a jeho dvora. Zadání, kterého se dostalo velvyslanci, ale především auditorovi Roty, bylo jasné: snažit se prohlásit volbu za neplatnou, nebo dosáhnout vrácení kauzy k rozhodnutí apoštolskému nunciiovi ve Vídni, popřípadě co nejvíce protahovat její confirmaci všemi možnými (i nemožnými) prostředky. Ze samotného zadání je navíc zřejmé, že císařská strana nechtěla jednat veřejně, ani nebyl formálně zahájen soudní spor: velvyslanec měl nechat jednat Motmanna, jemuž pokyn ke všemožné obstrukci olomoucké volby neoficiálně zaslal Sebastian Lodron, biskup z Gurku. Začalo ovšem být zřejmé, že zneplatnění volby bude jen těžko proveditelné. I když císař Ferdinand III., který nastoupil po svém zemřelém otci, měl dojem, že se jedná o „*electionis negotium*“, i on varoval svého ambasadora i před přílišnou

Elekt Platejs papeži Urbanovi VIII, Olomouc 25. XI. 1636 – originál tamtéž, f. 128rv+131rv. Téhož dne napsala kapitula i Platejs o tomtéž i kardinálu–nepotovi Barberinimu – tamtéž, f. 132rv–135rv.

²⁷² Srv. ASCPFB I.1, s. 54-55, který edituje jeho projev před císařem z 11. XII. 1636. K Františkovi z Rozdražewa, viz MATĚJKA Pacifik Miroslav, *Střípek z pobělohorské rekatolizace. P. František z Rozdražewa*, in: ČORNEJOVÁ Ivana (red.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5.6.2003*, Praha, Karolinum 2003, 111–151; stručně reinterpretuje PARMA, *František kardinál*, s. 406-407.

²⁷³ Pasovská diecéze byla spravována od roku 1598 členy habsburského rodu, do roku 1625 Leopoldem Štýrským/Pasovským, po jeho rezignaci právě Leopoldem Vilémem, který byl jeho synovcem. Oba jmenovaní nikdy nepřijali vyšší svěcení, Leopold Pasovský (neslavně známý jako vůdce vpádu Pasovských do Prahy v roce 1611) se dokonce po své rezignaci oženil; na svá dvě biskupství (Pasov a Štrasburk) rezignoval ve prospěch synovce Leopolda Viléma.

²⁷⁴ To by mohlo být patrné jak ze supliky, kterou císaři oba kanovníci adresovali 2. XII. 1636 (citována ve druhém svazku Ziegelbauerova *Olomutium Sacrum* – ZAOPO, rkp. MCO 538, pag. 260–262), tak i z dopisu kapucína Františka z Rozdražewa císaři (výňatek citován tamtéž, pag. 262–264). Zřetelně o tom mluví korespondence vyslance a auditora Motmanna citovaná níže, která referuje o tom, že sami kanovníci v Římě mluvili o tom, že v Řezně jednali pouze s císařovými úředníky a od nich dostávali informace. Dokládá to mj. i dopis Heřmana Questenberga jeho bratrovi, strahovskému opatovi z Questenberka z 12. XII. 1636, který cituje JANHUBA F., *Církev a stát*, s. 166.

²⁷⁵ Cornelius Heinrich Motmann Antonu Wolfradtovi, vídeňskému biskupovi, Roma 31. I. 1637 – originál: HHStA, Staatenabteilung, Ausserdeutsche Staaten, Italien, Roma, Korrespondenz, kart. 54, f. 1r–2v.

²⁷⁶ Zprávy z let 1637–1638 jsou uloženy v HHStA, Staatenabteilung, Ausserdeutsche Staaten, Italien, Roma, Korrespondenz, kart. 54. Zatím jsem neměl možnost studovat císařovy odpovědi, které by se v konceptech nebo opisech měly v témže fondu nacházet také. Pro účely této práce jednání pouze stručně shrneme, jeho peripetie si jistě zasluhují zvláštní studii, a to po podrobnějším pramenném výzkumu (částečně v HHStA a zejména v archivech a knihovnách vatikánských). Jak ukázal František Janhuba, bude zapotřebí i projít korespondenci strahovského opata Kašpara z Questenberka.

snahou věci urychlit.²⁷⁷ Papež pro olomoucký případ jmenoval zvláštní (partikulární) kongregaci, v jejímž čele byl jeho bratr, kardinál Antonio Barberini senior (1569–1646); je možné, že se její práce zúčastnil i pražský arcibiskup kardinál Harrach, který v roce 1637 pobýval v Římě na návštěvě ad limina; byl však spíše kritikem Platejsovy volby, než jejím obhájcem.²⁷⁸ Práci této kongregace se snažil ovlivnit auditor Motmann, ale zřejmě bezúspěšně, když mu nebyla – podle jeho vlastních slov – ani sdělována data jejích zasedání. Mottmann, zřejmě v předtuše výsledku nechtěného císařskou stranou, všemožně očerňoval i oba kanovníky, včetně výroku o tom, že mají od kapituly a samotného Platejse k dispozici u jednoho římského kupce dosti vysokou částku osmi tisíc dukátů na úplatky u kurie. V kurii se ovšem vyskytovali i odpůrci volby: kardinál Harrach na sklonku července mluvil s kardinálem Berlingerem Gessim, který zpochybňoval samu platnost volby.²⁷⁹ O týden později si Harrach poznamenal, že velvyslanec dostal císařův dopis s příkazem, aby se snažil přenést proces o platnosti volby před vídeňského nuncia Baglioniho, jinak Platejsovi nedá ani souhlas ke svěcení, ani temporální vládu nad biskupstvím.²⁸⁰ Na začátku září²⁸¹ kongregace i přes veškeré Motmannovy snahy rozhodla ve prospěch Platejsův. To již byl ovšem zvolený olomoucký biskup několik týdnů mrtev, zemřel 21. srpna 1637, aniž by došlo k papežskému potvrzení jeho volby: do Říma dorazila zpráva o jeho úmrtí až po rozhodnutí kongregace,²⁸² ale ještě před formálním projednáním v konzistoři a vyhotovením konfirmační buly. Kardinál Harrach již 16. září poznamenal, že „s Platejsovou smrtí okamžitě přestaly veškeré spory o této volbě“ a dodává, že velvyslanec dostal i oficiální zprávu těch kanovníků, kteří volili arcivévodu; tato zpráva by mohla přispět ke zneplatnění volby.²⁸³ Platejsův osud komentoval často citovanými slovy jeho přítel Heřman Questenberg: „*Bonus Platisius episcopatus sui confirmationem a Romanis involutam nunc in caelestibus impetravit.*“²⁸⁴

Motmann chtěl navrhnout papeži i jeho nepotovi, aby papež dal olomoucké biskupství Leopoldu Vilémovi prostřednictvím papežské provize, a tak se buď vyloučila, nebo předem

²⁷⁷ Ferdinand III. Gonzagovi, Wien 24. IV. 1637 – opis u ZIEGELBAUER M., *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 253–256.

²⁷⁸ Harrach do Říma dorazil 3. července 1637; pravým důvodem jeho cesty byly zprávy o zhoršení zdravotního stavu papeže Urbana VIII. a tudíž možnost konání konkláve. Z Říma pak odjel až na počátku roku 1638. Srv. CATALANO Alessandro, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu a protireformace v Čechách*, Praha, NLN 2008, s. 231–238.

²⁷⁹ "Io poi ho visitato il cardinal [Berlinghiero] Gessi, il quale in materia d'Olmütz mostrava di non capire come Plateis avesse i voti legittimi, non havendo havuto di 18 che nuove, perché l'asserire che quei dell'arciduca non valevano, invalidava ben anche la sua elezione, ma non giustificava però l'altra. - Harrachovo Diarium z roku 1637, 23. VII., ed. CATALANO Alessandro – KELLER Katrin, *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667), II*, Wien – Köln : Böhlau, 2010, s. 174.

²⁸⁰ "L'ambasciator ha nuovo ordine dell'Imperatore che, in materia d'Olmütz, debba ad ogni modo procurare che il processo conficiendo sopra la validità di quella elezione sia commesso al nuntio di Vienna, e seguendo in Roma altrimenti, egli non darà le promotoriali, né le regalie al Platais." – ibidem, 30. VII, s. 183.

²⁸¹ Cornelius Heinrich Motmann Ferdinandu III., Roma 12. IX. 1637 – HHStA, Staatenabteilung, Ausserdeutsche Staaten, Italien, Roma, Korrespondenz, kart. 54/Motmann 1637, f. 51r–52v: mluví o rozhodnutí kongregace 10. IX. ráno.

²⁸² Motmann Ferdinandu III., Roma 19. IX. 1637 – ibidem, f. 53r–54v.

²⁸³ "Per la morte del Plateis cessò qui subito tutta lite sopra quella elezione. Diede però l'ambasciator sull'ultimo una scrittura sottoscritta da tutti quelli canonici che diedero il voto all'arciduca dove raccontando il fatto della elezione mostravano assai chiari i molti difetti occorsivi." – Harrachovo Diarium z roku 1637, 16. IX., ed. CATALANO – KELLER, *Die Diarien*, II., s. 215.

²⁸⁴ Srv. JANHUBA F., *Církev a stát*, s. 168.

ovlivnila volba kapituly, nebyla mu však udělena audience,²⁸⁵ takže jednal pouze v zákulisí. Rychle bylo zřejmě rozhodnuto o tom, že musí proběhnout nová a legitimní volba, a proto se auditor alespoň snažil dokazovat, že olomoucká církev je vakantní již od smrti kardinála Dietrichsteina a ne od smrti Platejsovy, a že tedy Platejs vlastně nebyl biskupem.²⁸⁶ Olomoučtí kanovníci Karas a Requesens z Říma odjeli 27. září 1637, a napsali vídeňskému nunciiovi Baglionimu, možná i prostřednictvím kardinála–nepota, aby pozdržel volbu až do jejich příjezdu. I tomu se snažil Motmann marně zabránit.

V Olomouci je již 10. listopadu 1637 datována volební kapitulace,²⁸⁷ již podepsali i kanovníci Karas a Requesens, kteří si tedy z Říma skutečně pospíšili. Kapitulace také opatrně mluví o olomouckém stolci uprázdněném smrtí kardinála Dietrichsteina, nezmiňuje tedy vůbec Platejse. K volbě došlo 16. listopadu²⁸⁸ a jednomyslně, aklamací, byl zvolen arcivévoda Leopold Vilém, jehož jménem děkan Breuner přijal symbolicky klíče od katedrály.²⁸⁹ Leopold Vilém už 18. prosince v Bratislavě k volební kapitulaci připojil svou akceptační doložku: tak se volební kapitulace stala jakousi „*konkordátní smlouvou*“ (termín používá již Ziegelbauer i sama kapitulace) mezi biskupem a jeho kapitulou. Vzhledem k tomu, že při dalších jednáních se sbor kanovníků na tuto kapitulaci odvolává, vydávám ji v příloze k této práci.

Poměrně dlouho trval proces římské confirmace, až do 28. září 1638,²⁹⁰ kdy papež udělil arcivévodovi v konzistoři olomouckou diecézi, a to s retencí diecézí Štrasburk, Pasov a Halberstadt²⁹¹ a benediktinských klášterů Hersfeld a Murbach-Lure, jejichž byl komendatárním opatem.²⁹² Papež Barberini, jehož nesympatie k Habsburkům je dosti známá, tak chtěl dát zřejmě najevo i svou nevoli zásobit církevními příjmy mladého

²⁸⁵ Svědčí to mimo jiné i o tom, že Motmann nebyl v Římě příliš uznáván, ostatně již proces jeho jmenování císařským auditorem Roty na počátku roku 1627 nebyl úplně čistý. K Motmannovi (†24. IV. 1638), srv. BLAAS Richard, *Die kaiserliche Auditoriat bei der Sacra Romana Rota*, Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 11 (1958) s. 37–152: 64–68.

²⁸⁶ Platejs je tradičně řazen do série olomouckých biskupů, neboť i podle výroku partikulární kardinálské kongregace byla jeho volba platná. Je ovšem evidentní, že formálně nedošlo k papežské confirmaci volby, a že Platejs proto ani nemohl přijmout biskupské svěcení, takže o něm musíme mluvit jako o biskupu–elektovi (podobně se ostatně tituloval i relativně dlouhou dobu biskup Bruno za Schaenburku, srv. POKORNÝ PAVEL R., *Elekční pečeť olomouckého biskupa Bruna*, in: Heraldická ročenka 1977, s. 62–65).

²⁸⁷ Volební kapitulace před volbou arcivévody Leopolda Viléma, notářský instrument ze dne 10. XI. 1637 s akceptační doložkou arcivévody Leopolda Viléma z 18. XII. 1637: opis ZAOpO, AO, papírové listiny, inv. č. 1615, sign. AIVb25/5; opis u ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 268–285; opis MZA, fond G 12 Cerroniho sbírka, II, rukopis 2, i.č. 139, f. 64v–70r.

²⁸⁸ Císařovým komisařem pro volbu byl Jiří Adam Bořita z Martinic, srv. jeho instrukci z 4. XI. 1637 – ZAOpO, MCO, listiny, i.č. 1164, sign. B II d 12 (opis).

²⁸⁹ Breunerova zpráva o volbě pro arcivévodu Leopolda Viléma, Olomouc 17.11.1637 – ZAOpO, MCO, listiny, i.č. 1166, poř. č. 1269, sign. B II d 14 (opis).

²⁹⁰ Tak HC IV, 264. Papežská confirmační listina, opis jejíhož českého překladu se nachází v ZAOpO, AO, papírové listiny, i.č. 1616, sign. A 4 b 26/1, je ovšem datována k 5. VIII. 1638. Podle klasického inventáře Vatikánského archivu, známého jako „Schedario Garampi“ je datace papežské confirmace k 28. VII. 1637 (ASV, Arch. Cons., Acta Misc., vol. 130). Otázku může vyřešit pouze podrobnější studium pramenů in situ.

²⁹¹ K halberstadtské volbě, srv. OPEL Otto Julius, *Wahl des Erzherzogs Leopold Wilhelm zum Bischof von Halberstadt durch lutherische und katholische Domherrn im Jahre 1628*, Sonderdruck aus dem 18. Bd. der Neuen Mittheilungen d. Thüringisch Sächsischen Geschichts- und Altertumsvereins, Halle: Schwetschke 1891.

²⁹² HC IV, s. 264. V letech 1629–1635 byl arcivévoda také knížetem–arcibiskupem magdeburským (HC tuto arcidiecézi vůbec nezná, v kurii ji považovali za zaniklou od r. 1553). V případě Magdeburku a Halberstadtu se jednalo o biskupství sekularizovaná, halberstadtské ostatně bylo v rámci dohod vestfálského míru v roce 1648 zrušeno.

arcivévodu, u nějž se nedalo očekávat, že by se dal na církevní dráhu naplno a spíše se věnoval kariéře vojenské. Celkem dobře je to patrné z popisu jedné z papežských audiencí udělených velvyslanci Gonzagovi v době tohoto sporu: „[...] Jeho Svatost se mne s velkou něhou ptala na zdraví Vašeho Veličenstva, zda je Jeho Veličenstvo císařovna, moje milostivá paní, těhotná, a že pro ni vyprošuje dalšího mužského potomka, pro větší upevnění Nejjasnějšího domu [habsburského], tázala se po věku a pevnosti zdraví Nejjasnějšího arcivévody Leopolda Viléma a řekla, že by bylo lépe spíše než za každou cenu jej směřovat ke kněžství, dát jej ke zbraním (*disse ch'era meglio applicarlo all'armi ch'alla pretaria per ogni accidente*), a stejně se mne ptala na věk a zdraví Nejjasnějších arcivévodů innsbruckých, a nakonec projevila velkou lásku a něhu k zachování Nejjasnějšího domu. [...]“²⁹³ Papež tedy hořkou pilulku svého názoru na církevní kariéru mladého arcivévody dokázal podat ve skutečně silném cukrovém obalu proklamace zájmu o osudy habsburského domu. Z doby o hodně pozdější, z roku 1660, pochází zpráva vídeňského nuncia Carla Caraffy ml., jenž rozmlouval ve věci potvrzení volby na tridentského biskupa pro Zikmunda Františka Tyrolského²⁹⁴ s arcivévodou Leopoldem Vilémem, který se jej zeptal, zda se v Římě opravdu říká, že udělit diecézi knížeti z rakouského domu znamená vehnat ovečky do vlkovy tlamy, *un mettere le peccore in bocca de' lupi*. Nuncius mu odpověděl, že za tím je zřetelná zlomyslnost a zaujatost toho, kdo to tvrdí, a že přece papež mu udělil potvrzení pro Vratislav²⁹⁵ velmi rychle, i přes to, že již měl tři další biskupství a dvě opatství. Arcivévodu tím přesvědčil, takže nuncia ujistil o své oddanosti papeži.²⁹⁶ Nic to ovšem neubírá na skutečnosti, že v Římě tento bonmot zřejmě opravdu koloval, ani na tom, že papežská dispens pro Leopolda Viléma byla v příkrém rozporu se snahou tridentského koncilu o zabránění kumulace konzistoriálních beneficií. „Nikdo, ať již je jeho důstojnost, stupeň nebo přednost sebevětší, ať se neodvažuje v rozporu se svatými kánony přijmout a držet současně více metropolitních nebo katedrálních církví titulem nebo komendou nebo jakoukoli jinou formou. Neboť za šťastného musí být považován ten, kdo jedinou církev dokáže spravovat dobře, plodně a ke spáse duší jemu svěřených.“²⁹⁷ Podle téhož ustanovení se měl mnohoobročník vzdát ostatních biskupství během šesti měsíců v případě, že byly udělovány svobodně Svatým stolcem, anebo do jednoho roka, a ponechat si jen jedno biskupství podle svého výběru. Jinak měla být biskupství považována za vakantní a dotyčnému biskupovi mělo být ponecháno pouze to, které získal jako poslední. Biskup měl být také vysvěcen do lhůty stanovené kánony (tedy do tří měsíců podle ustanovení Chalcedonského koncilu²⁹⁸), odklad byl možný pouze na

²⁹³ Scipio Gonzaga Ferdinandu III., Roma 23. V. 1637 – HHStA, Staatenabteilung, Ausserdeutsche Staaten, Italien, Roma, Korrespondenz, kart. 54/Gonzaga 1637, f. 59r–65v.

²⁹⁴ Tento poslední Habsburk tyrolské linie byl zvolen tridentským biskupem 7. II. 1659, papež Alexandr VII. jej však odmítl potvrdit. Až do roku 1665, kdy se vzdal všech církevních hodností, byl pouze tridentským elektorem, i přes silný tlak císaře Leopolda I. aby se mu konfirmace dostalo.

²⁹⁵ Šlo o potvrzení dalšího z biskupských titulů Leopolda Viléma, který byl v roce 1656 „zvolen“ biskupem vratislavským. Srv. STRNAD Alfred A., *Wahl und Informativprozeß Erzherzog Leopold Wilhelms von Österreich, Fürstbischof von Breslau (1656–1662). Nach römischen Quellen*, ASKG 26 (1968) s. 153–190. Od roku 1642 byl Leopold Vilém také velmistrem Řádu německých rytířů.

²⁹⁶ Carlo Carafa jun. do Říma, Laibach 9. IX. 1660, ed. LEVINSON 1913, n. 236, s. 703. Tamtéž na s. 562–567 o celé záležitosti tridentské volby (a příslušné dopisy ve výběrové edici). O přirovnání k vlku a ovci viz již dopis z 2. VII. 1660, n. 227 na s. 697.

²⁹⁷ CONC. TRID., VII sess., *Decr. ref.*, can. 2.: COED 687; HRDINA, *Dokumenty...*, s. 217–218.

²⁹⁸ CONC. CHALCEDON., can. 25 – COED 98.

maximálně šest měsíců.²⁹⁹ Oslyšena zůstala také naléhavá výzva koncilu papeži, „aby do čela jednotlivých církví stavěl pastýře co nejlepší a nejvhodnější, a to o to více, že náš Pán Ježíš Kristus bude požadovat z jeho ruky počet z krve Kristových oveček, které zhynou díky špatné vládě nedbalých pastýřů, kteří zapomínají na svou povinnost.“³⁰⁰

Vraťme se však ještě k olomoucké volbě, kterou A. Catalano hodnotí jako „jeden z posledních vznětů bojovné vize církve“, který na Moravě předznamenal její definitivní porážku, když byli v roce 1638 preláti postaveni do podřízené pozice vůči šlechtě na zemských sněmech.³⁰¹ Olomoucká dvojí volba v letech 1636/1637 je tedy jedním z rozhodujících obrátů ve vývoji státu a církve v pobělohorském období a znamená jasné vymezení rolí, kdy převahu získává stát. Oproti situaci v samotných Čechách jde o mírné zpoždění, které zapříčinila samotná osoba kardinála Dietrichsteina, jenž ve svých rukou spojoval vedoucí postavení v církvi i při správě země.³⁰² Leopold Vilém dostával spolu s konfirmacemi jednotlivých biskupství většinou také papežský dispens od rezidence, a dostal jej i k výkonu nizozemského místodržitelství,³⁰³ je také zřejmé, že bychom v papežských konfirmacích našli také nařízení o nutnosti zajistit duchovní správu prostřednictvím administrátora a světícího biskupa, to ovšem nic neubíralo na skutečnosti, že se jednalo o neplnění jedné ze základních povinností každého biskupa.

(Ne)přítomnost arcivévod Leopolda Viléma v olomoucké diecézi

Intronizace Leopolda Viléma v lednu 1639

Krátce po papežské konfirmaci své volby, jíž se stal olomouckým biskupem, se Leopold Vilém své diecéze skutečně ujal. Svůj vjezd do Olomouce slavil v lednu 1639,³⁰⁴ a ze zachovaného popisu je zřejmé, že právě při intronizaci Leopolda Viléma stojíme u zrodu slavnostního rituálu vjezdu olomouckého biskupa do jeho sídelního města,³⁰⁵ jak jej známe

²⁹⁹ CONC. TRID., VII sess., *Decr. ref.*, can 9.: COED 687; HRDINA, *Dokumenty...*, s. 65. XXIII sess., *Decr. ref.*, can. II: COED 746; HRDINA, *Dokumenty...*, s. 189.

³⁰⁰ CONC. TRID., XXIV sess., *Decr. ref.*, can I.: COED 761; HRDINA, *Dokumenty...*, s. 216–217.

³⁰¹ SRV. CATALANO Alessandro, *Vos Ecclesiastici semper diversum (occlamandi desiderio) ab aliis vultis. Le rôle de l'ordre des prélats à la diète de Bohême après 1627, XVIIe siècle* 63 (2011) s. 19–30: 25–27. Catalano ve své argumentaci cituje jeden z dopisů kardinála Harracha (ze 3. XII. 1636), který „nepřímo potvrzuje, že biskupská volba Platejse olomouckými kanovníky byla opravdovou odplatou za přemrštěným vměšováním se politické moci.“

³⁰² Ke vztahům mezi církví a státem na Moravě, srv. také BÄHLCKE Joachim, *Kontinuität und Wandel...*, s. 84–98.

³⁰³ Otázka dispensů ještě nebyla dostatečně řešena a vyžadovala by si hlubšího pramenného studia zejm. vatikánských fondů. Ze zatím pouze zběžného proslívání Pieralisiho rukopisných inventářů fondu *Barberiniani latini* Apoštolské vatikánské knihovny vyplývá, že materiál ve vztahu k Leopoldu Vilémovi by se měl nacházet zejm. ve svazcích BAV, Barb. lat. 6862 a 6888.

³⁰⁴ PEŘINKA, II/1–2, s. 164 udává datum 3. ledna, olomoucká souhrnná kronika říká k roku 1639: **1639. Hat der neu erwählte Bischoff Leopold den 10. Januarii seinen Einzug gehalten.** (DUDÍK B., *Olmützer Sammel-Chronik ...*, s. 51). K volbě a intronizaci, srv. ZAOPO, MCO, kart. 203, dign. F a 8/2, i. č. 3559.

³⁰⁵ Tak to naznačil ve svém rozboru tohoto výjimečného rituálu ELBEL Martin, *Slavnostní vjezd kardinála Troyera do města Olomouce*, in: ELBEL Martin – JAKUBEC Ondřej (eds.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města, 1. Úvodní svazek*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010, s. 229–235:234. Dosud neznámý bruselský pramen zjevně potvrzuje jeho hypotézu: pouze manské přísahy a cesta mezi Kroměříží a Olomoucí se odehrály až po intronizaci.

v pozdější době, a proto jej rozebereme podrobněji.³⁰⁶ Kanovníci Karas, Miutini a kapitulní notář Tengelott jej přivítali už ve Slavkově, a doprovodili do Olomouce. Před Olomoucí čekaly kočáry kanovníků, zemského hejtmána hraběte ze Salmu, členů královského tribunálu a ostatní šlechty i manů olomouckého biskupství. Při vjezdu do města byl přivítán zbrojenou městskou gardou a všichni jej doprovodili do biskupské rezidence. Následujícího dne, oděn do biskupského oděvu (zjevně do fialové kleriky – tak je vyobrazen i na portrétu dochovaném v majetku CMTF) se z paláce odebral v procesí kléru a kanovníků v superpelicích a rochetách do katedrály, přičemž byl následován zemským hejtmánem, pány a nižší šlechtou a velkým množstvím lidu. V katedrále se odehrály obvyklé obřady biskupské investitury, kázal kapitulní děkan Breuner, následovalo *Te Deum* a průvod se ve stejném pořádku odebral zpět do paláce, kde následovaly světské oslavy. Víme také o existenci intronizační medaile.³⁰⁷

Po olomouckých slavnostech se arcivévoda odebral do Kroměříže, kde po přečtení papežských bul pro biskupské many došlo za přítomnosti šlechty a církevních představitelů ke složení manské přísahy. 24. ledna 1639 založil v Kroměříži fundaci pro 12 seminaristů v olomoucké jezuitské koleji.³⁰⁸ Pak se Leopold Vilém přes Vyškov, Brno a Mikulov vrátil zpět do Vídně. Podle Peřinky jeho pobyt na Moravě trval zhruba tři týdny.

Pobyt Leopolda Viléma na Moravě roku 1642 v čele vojsk

Další z pobytů Leopolda Viléma na Moravě již nebyl příliš „biskupský“.³⁰⁹ Arcivévoda se zdržoval na Moravě na počátku 40. let 17. st., i když důvodem jeho pobytu nebyla duchovní správa diecéze, ale boj se Švédy, neboť byl v té době vrchním velitelem císařské armády (generalissimem). Jeho hlavní stan operoval mezi Kroměříží a Vyškovem v březnu 1642, kdy se Morava dostala do pozornosti švédských vojsk pod vedením generála Lennarta Torstenssona. Na počátku června 1642 Švédové obsadili Olomouc, která se až do roku 1650 stala hlavní základnou jejich operací na Moravě. V té době se arcivévoda vyskytoval v Brně, kde se ubytoval v biskupském paláci, zatímco dvořany ubytoval v paláci dietrichsteinském. 14. června opustil Brno a s vojskem odtáhl k Vyškovu, kde rozbil hlavní stan v biskupském zámku. Tam také v červenci vydal salvaguardie pro biskupské statky, ale již 15. července se s vojskem pohnul k Prostějovu a dále do Slezska, když následoval Torstensonovu armádu bez střetu až do Saska, kde se odehrála 2. listopadu bitva u Breitenfeldu, v níž byli císařští poraženi. Arcivévoda Leopold Vilém pak na jaře 1643 rezignoval na funkci generalissima.³¹⁰

Také jeho další úřad byl světské povahy. V listopadu 1641 zemřel kardinál-infant, Don Ferdinand Rakouský, guvernér Nizozemí, které bylo tehdy pod nadvládou španělské koruny, nebo spíše krále Filipa IV., jednoho ze španělských Habsburků. Král chtěl nejprve úřad obsadit svým levobočkem, Donem Juanem d’Austria, ale nakonec to díky odporu nizozemské šlechty nebylo možné. Protože neměl k dispozici žádného infanta, rozhodl se toto místo

³⁰⁶ K intronizaci viz zejména dopis Matyáše Tengelotta [Avancinimu?], Olomouc 23. VIII. 1662 – KBR, Ms. 8476–8479, f. 54r–57v. Tengelott byl účastníkem a očitým svědkem událostí. Text vydávám v příloze.

³⁰⁷ ŠMERDA Jan, *Medaile a žetony olomouckého biskupa Leopolda Viléma*, Zprávy brněnské pobočky ČNS 1984, č. 49, s. 6–8.

³⁰⁸ Leopold Vilém zakládá olomoucký biskupský alumnát a vydává jeho regule, Kroměříž 24. I. 1639 – MZAB, fond E28 Jezuité v Olomouci 1567–1773, akta, D 1/5, opis: KBR, Ms. 8476–8479, f. 64r–65v.

³⁰⁹ Srv. MENČÍK Ferdinand, *Několik slov k válečnému tažení r. 1640*, ČČH 2 (1896) s. 108–110.

³¹⁰ Srv. PEŘINKA František Václav, *Dějiny města Kroměříže, II/1–2*, Kroměříž: národní výbor 1947, s. 193–201. K tomu i BROUCEK Peter, *Erzherzog Leopold Wilhelm und der Oberbefehl über das kaiserliche Heer im Jahre 1645*, Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien 4 (1969) s. 7–38.

obsadit jedním z rakouských Habsburků, a volba padla právě na arcivévodu Leopolda Viléma. Mohl totiž uklidnit i situaci v Nizozemí, pobouřeném chováním a zásahy posledních španělských guvernérů (sám Španělem nebyl), a navíc – v důsledku války s Francií – mohl také získat válečné vavříny, které mu příležitost bojů se zkušeným vojenským velitelem Torstensonem odepřela. Již v červnu 1647 přijel arcivévodou do Bruselu a ujal svého úřadu, který zastával až do května 1656, kdy se navrátil zpět do otcovských zemí. Z Bruselu si přivezl slavnou sbírku asi 500 obrazů, mezi nimiž byla i plátna Tiziánova, Giorgionova, Tintorettova i umělců vlámských, jako Rubens, Breughel, Van Dyck, i jeho osobní malíř Teniers, a také několik cenných soch. Tato sbírka se stala jednou z podstatných součástí dnešního Kunsthistorisches Museum ve Vídni.³¹¹

Poslední pobyt na Moravě v roce 1656

Po svém návratu do Vídně a účasti na pražské korunovaci Leopolda I. v září 1656 se Leopold Vilém při návratu naposledy zastavil na Moravě.³¹² Poslední moravský pobyt biskupa a jeho doprovodu, který měl 149 osob a 256 koní, začal v Bruntále, rezidenci Řádu německých rytířů, dne 21. října. Od 6. do 18. listopadu byl v Olomouci, odpoledne 18. listopadu již přijel do Vyškova, kde se zdržel do 20. nebo 21. listopadu, protože 22. byl v Brně a 27. listopadu ve Wolkersdorfu, 29. listopadu už byl znovu ve Vídni.

Zasedání olomoucké kapituly ve Vyškově roku 1650 a následující jednání

Olomoucká kapitula se na samém sklonku třicetileté války, v době mezi podepsáním vestfálského míru a odchodem švédských vojsk, která zde čekala na vyplacení válečných kontribucí, začala znovu organizovat, aby mohla přispět k obnově pastorační činnosti a chodu diecézních struktur na Moravě. Děkan kapituly Zikmund Miutini ze Spillimbergu vydal dekret o svolání kapitulního zasedání již 17. května 1650 z brněnského biskupského paláce,³¹³ podobně bylo oznámeno zasedání i biskupu Leopoldu Vilémovi do Belgie.³¹⁴ Tímto zasedáním se zde budeme zabývat nejenom proto, že bylo důležité z hlediska dalšího vývoje moravské církve, ale také proto, že premonstrátský učenec Antoine Théodore Fasseau označuje ve své práci toto kapitulní zasedání termínem *synodus*, který je zjevně nepřesný a zavádějící. Díky jeho omylu ovšem máme vydáno tiskem několik pramenů, které můžeme snáze používat.³¹⁵

³¹¹ K belgickému pobytu stručně LEFÈVRE Joseph, HESLO „Léopold Guillaume“, in: *Biographie nationale ... de Belgique*, Supplément, T. IX/1, Bruxelles 1971, col. 531–538. Ke sběratelství: LOWITZSCH Nadja, *Erzherzog Leopold Wilhelm, Sammler und Erbauer eines Galeriegebäudes: Erzherzog Leopold Wilhelm, Begründer der Gemäldesammlung des Kunsthistorischen Museums in Wien und sein eigenständiger Galeriebau in Brüssel*. Saarbrücken: Südwestdt. Verl. für Hochschulschr., 2009; HAAG Sabine, *Sammellust: die Galerie Erzherzog Leopold Wilhelms; eine Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien; 17. Juni bis 28. September 2014*. Wien: Kunsthistorisches Museum, 2014.

³¹² Tento poslední prokazatelný pobyt biskupa na Moravě popisuje PEŘINKA, II/1–2, s. 393–396.

³¹³ Svolávací dekret děkana a celé kapituly pro kanovníky rozptýlené po Moravě, Rakousku a jiných provinciích, Brno 17. V. 1650 – opis ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 294–296; ed. FASSEAU, s. 125.

³¹⁴ Olomoucká kapitula biskupu Leopoldu Vilémovi, s.d. [paulatim ante 13. VI. 1650] – opis ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 292–293; ed. FASSEAU 1766, s. 124.

³¹⁵ FASSEAU, s. 124–135; vydané prameny jsou přepsány z Ziegelbauerova *Olomucium sacrum*. O vyškovském kapitulním zasedání a jeho výsledcích stručně zpravují také piarističtí historikové PILARZ Adolphus – MORAVETZ Franciscus, *Moraviae historia politica et ecclesiastica*, III., Brunae: J. S. Siedler 1787, s. 541–542. Krátce se o

Zasedání tedy bylo svoláno ještě před oficiálním odchodem švédských vojsk do Vyškova, který zejména v tomto období, i v důsledku vypálení Kroměříže v roce 1643, přebírá některé funkce hlavní „venkovské“ biskupské rezidence.³¹⁶ Olomouc, sídlo kapituly a tradiční místo jejích zasedání, která se odehrávala obvykle dvakrát do roka, byla stále ještě obsazena švédskými vojsky. Po mši k Duchu svatému se sedm přítomných rezidenčních kanovníků olomoucké kapituly shromáždilo na vyškovské faře, kde se odehrálo oficiální zasedání olomoucké kapituly.³¹⁷ Na zasedání byli přítomni následující rezidenční kanovníci: děkan Miutini, arcijáhen Sorina, scholastik Mercurian, Francisco Requesens, Jan Gobbar, Jan Kryštof Orlík z Laziska a Kristián Paynk. Jeho průběh byl striktně vymezen právními předpisy: kanovníci, přivítání děkanem Miutinim, nejprve obnovili svůj slib zachovávat mlčení o obsahu kapitulních zasedání, povolání veřejní notáři a dva svědci konstatovali, že svolávací dekret byl přibit na vrata vyškovského děkanského kostela, sňali jej a veřejně nahlas přečetli v kapitulním zasedání, následovalo slavnostní prohlášení (protestace) děkana před notáři a svědky, že i přes nepřítomnost některých rezidenčních kanovníků se kapitula může platně usnášet, obsadit vakantní preposituru a kanonikáty uprázdněné v kapitulním měsíci, optovat prebendy a obediencie a usnášet se na kapitulních konstitucích (statutech).

Prvním problémem k řešení byla otázka nepřítomných rezidenčních kanovníků, jichž bylo deset, chyběli kanovníci Santhilier, Lustrier a Pedro Requesens, právo na rezidenci by měl i vídeňský biskup Filip Fridrich Breuner. Prokurátorem Breunera a Pedra Requesense byl ustanoven Francisco Requesens, u Santhiliera a Lustriera tento úkol plnil kanovník Gobbar. Bylo také zapotřebí rozhodnutí o uprázdněných rezidenčních kanonikátech: v průběhu osmi let zemřeli kanovníci Stredle (1642), Karas (1646), Bertold Kropf (po 1641) a Josef Negroni (?), uprázdněna byla také hodnost probošta kapituly.³¹⁸

Při hodnocení stavu diecéze a kapituly bylo nejprve konstatováno, že kapitulní statky jsou zpustlé a zničené, a že k jejich obnově bude zapotřebí několika let, že katedrála a její sakristie je vyrabovaná, že v Olomouci není kde bydlet a co jíst; popis zrušení je skutečně expresivní a dlouhý. Proto se kanovníci dohodli, že do svých řad po nějakou dobu nebudou

něm zmínil i NEUMANN Augustin Alois, *Paběrky z kapitulního archivu v Olomouci II.*, Brno: vl.n. 1940 (zvl. otisk z Hlídky 1939).

³¹⁶ Na skutečnost „vážného narušení“ centrální funkce Kroměříže nově upozornila PAVLÍČKOVÁ Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu–Castelkorna 1664–1695*, Olomouc: UPOL 2001, s. 29, 89–102 aj.

³¹⁷ Průběh zasedání i obsah jeho jednání známe jednak ze zprávy kapituly Leopoldovi Vilémovi (Velká Bystřice 3. XII. 1650, opis ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 296–306; ed. FASSEAU 1766, s. 126–129; srv. NEUMANN Augustin Alois, *Paběrky z kapitulního archivu v Olomouci II.*, Brno 1940, s. 6–7), ale také ze zlomků protokolu kapitulního zasedání, které se nacházejí ve víceru vyhotovení v ZAOpO, MCO, nelistinná část, kart. 2, i. č. 2594; dále existuje nedatovaný koncept dopisu kapituly Leopoldu Vilémovi někdy z roku 1650 – MCO, nelistinná část, kart. 1082, i. č. 5363, f. 3r–4v. Z těchto pramenů čerpá i následující výklad.

³¹⁸ Proboštem kapituly byl zvolen v roce 1629 Jan Arnošt Platejs, po jehož volbě na biskupa zůstala hodnost probošta neobsazena až do jeho smrti, kdy vídeňský nuncius Malatesta Baglioni dne 2. X. 1637 zakázal na jeho místo zvolit nového kanovníka a probošta kapituly. Na žádost kapituly vyjádřenou prokurátorem Josefem Negronim vydal nuncius 17. III. 1639 listinu, jíž svůj zákaz ruší (ZAOpO, MCO, listiny, sign. B II d 20/1, i. č. 1175, poř. č. 1298). Ta byla kapitule prezentována podle přípisu na versu 28. dubna, 30. dubna byl na přímluvu císaře a Leopolda Viléma zvolen na uprázdněný kanonikát Josef Negroni, 2. prosince téhož roku byl zvolen proboštem kanovník Karas. Srv. koncept protokolu zasedání z 29.–30. IV. 1639 (s přípisem o volbě probošta) – ZAOpO, MCO, nelistinná část, kart. 2, i. č. 2592. Od Karasovy smrti 6. I. 1646 bylo tedy proboštví uprázdněno, až 16. IX. 1653 byl proboštem zvolen Francisco Requesens.

nikoho přijímat:³¹⁹ v následujících osmi letech mělo být maximálně osm rezidenčních kanovníků,³²⁰ a u olomoucké katedrály pouze osm vikářů, kvůli zajištění bohoslužeb. Protože kapitula měla celkem 12 členů (tedy rezidenčních kanovníků, kteří měli nárok na podstatnou část z příjmů, existovali však i kanovníci nerezidenční, čekatelé rezidence, jejichž příjmy byly podstatně nižší), příjmy neobsazených kanonikátů měly být určeny pro výživu stávajících kanovníků a na obnovu ekonomie kapitulních statků.³²¹

V dlouhém dopise Leopoldu Vilémovi byly vypočteny požadavky kapituly, nejprve ohledně kultu. Kapitula požadovala, aby se biskup zasadil o shromáždění zbytků liturgického mobiliáře katedrály, rozptýleného po Olomouci, a aby byl podle požadavků sakristána Tomáše Felixe na jeho náklady doplněn. Cílem bylo zprovoznit katedrálu ihned po odchodu Švédů, protože jinak by se v ní nemohly odehrávat bohoslužby, což by ve srovnání s jinými menšími kostely ve městě bylo pro katedrálu i biskupa urážlivé. K tomu by měl být využit i depot stříbrných předmětů uložený prý někým neznámým u olomouckých měšťanů, kdy je zapotřebí zabránit použití liturgických předmětů k profánním účelům. Z katedrálních vikářů zbyli pouze čtyři, a tak by měl Leopold Vilém požádat regenta olomouckého konviktu, aby kapitule vybral dostatečný počet alumnů, z nichž by se vikáři mohli stát, a aby na několik let určil jasnou sumu z biskupských příjmů, z níž by mohli být živeni, neboť kapitulní příjmy to prozatím neumožňují. Kanovníci také chtěli mimořádnou dodávku dřeva z biskupské vesnice Bělkovice, aby se mohly opravit vikářské domy, protože dřevo z kapitulních lesů bude sotva stačit na opravu veřejných budov a kanovníckých domů.

Další soubor požadavků se týkal administrace diecéze. Před svým odchodem do Belgie Leopold Vilém přislíbil podle ustanovení volební kapitulace (čl. 24) ustanovit generálního vikáře vybraného *ex gremio capituli* a vybaveného jurisdikcí místního ordináře, a tak jej kapitula prosí, aby urychleně vybral někoho z rezidenčních kanovníků, protože správa diecéze tím trpí. Po smrti administrátora a generálního vikáře Kašpara Karase v roce 1646 totiž nebyl generální vikář ustanoven. Kapitula také chtěla, aby byla vytvořena konzistoř (*tribunal ecclesiasticum sive consistorium*), složený z kanovníků a jiných duchovních, nikoli z laiků, jak tomu bylo dříve, a aby po odchodu Švédů generální vikář i konzistoř sídlili v Olomouci. Také je zapotřebí schopného administrátora v časných věcech, zejména ve

³¹⁹ Kanovníci zde explicitně navazují na kapitulní statut (ustanovení) ze 4. V. 1621, tedy z období bezprostředně po stavovském povstání, kdy bylo zapotřebí také obnovit ekonomickou úroveň kapitulního hospodaření. Podle tohoto stanovení, přijatého i kardinálem Dietrichsteinem, na památku 20 měsíčního vyhnanství a vězení kanovníků během „ohavné rebelie“, neměl být v průběhu následujících tří let nikdo přijat k rezidenci. Analogická byla situace v roce 1650, devastace však měla podstatně větší rozsah, i vzhledem k tomu, že vyhnanství bylo takřka osmileté.

³²⁰ Počet byl na nátlak Leopolda Viléma v roce 1654 následně zvýšen na deset kanovníků, jak o tom kapitula zpravuje biskupa asi v polovině roku 1655 – Kapitula Leopoldu Vilémovi, nedatováno [post 19. VI. 1655], opis u ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 312–314; ed. FASSEAU 1766, s. 130–131. V roce 1660 pak – opět po nátlaku ze strany biskupa a po takřka deseti letech od vyškovského ustanovení – stoupl na dvanáct. Srv. ZUBER, *Osudy moravské církve, I.*, s. 53–54.

³²¹ Při jednání padlo více návrhů. Nejprve bylo navrženo zastavit přijímání rezidenčních kanovníků na 13 let a 9 měsíců, ale protože by tato doba byla příliš dlouhá, navrhlo se její zkrácení na 8 let. Kanovník Santhilier (zjevně prostřednictvím prokurátora Gobbara) navrhoval i omezení počtu nerezidenčních kanovníků, také na osm, takže by z celkového počtu kapitulárů (31) zbylo pouze 16 kanovníků. Ostatní kanonikáty chtěl zrušit, ale to bylo fakticky nemožné, protože by se musely změnit fundace kapituly i jednotlivých kanonikátů. Další z návrhů počítal se zatížením kapitulních statků hypotékou s 6% úrokem, kdy by se věřiteli daly všechny plody a příjmy kapituly do té doby, než by byla hypotéka splacena. To by však znamenalo zatížit i nástupce současných kanovníků, takže ani tento návrh nebyl přijat.

sporech knížectví olomouckého biskupství a markrabství moravského. Za čtyři roky, kdy je arcivévoda v Belgii, se jím jmenovaný administrátor Roderich Santhilier neobjevil na Moravě, což má velmi tíživý dopad na situaci církve a náboženství v zemi. Proto má Leopold Vilém přikázat Santhilierovi, aby se odebral do diecéze. V opačném případě nabízejí administrátora ze svých řad, který za tři roky postaví biskupství na nohy a navíc bude brát jen poloviční plat. Kanovníci také žádali, aby se ohledně vytyčování hranic nic neuzavíralo bez vědomí kapituly a přítomnosti jejích komisařů. Chtěli, aby byla v císařské kanceláři zaplácena taxa za konfirmaci privilegií olomouckého kostela, aby byl pořízen inventář biskupského stříbra, které do Vídně odvezl Leopold Vilém, aby se odtamtud vrátil biskupský archiv, když už jej pověření kanovníci uspořádali a naskládali do krabic. Naléhali také na to, aby arcivévodovi vídeňští radové konzultovali ve věcech olomouckého biskupství kanovníka Pedra Requesense, který je s arcivévodou v Bruselu jako kanovník *ad latus*.

Nářky nad špatnou situací biskupství byly ovšem v nejbližším okolí arcivévody chápány také jako obvinění samotného biskupa z nedostatečné starosti o biskupství. Kapitula, jejímiž členy byli stále někteří kanovníci, kteří v roce 1636 volili arcivévodova protivníka Platejse, se tedy mohla lehce dostat do nepříjemné pozice, a proto v dopise arcivévodovu kancléři Johanu Wickhovenovi vysvětlují, že vina za špatný stav biskupství padá především na nepřítomnost administrátora v zemi.³²²

Jak jsme již viděli v přehledu administrátorů, hrabě Santhilier byl skutečně odvolán, a administrátorem se stal na jeho místě kapitulní probošt Mercurian, který do doby, než Švédové opustili Olomouc, spravoval biskupství z hukvaldského hradu, z něž také spolu s kanovníkem Gobbarem navštívil švédského velitele Olomouce Valentina Wintera. Při rozhovoru s ním se zabývali i osobou minoritského kvardiána v Olomouci Paulina Zaczkowicze, jednoho z mála katolických duchovních, který byl v městě celou dobu pobytu Švédů. Zaczkowicz se v závěru švédského pobytu mj. zasloužil i o záchranu mnoha paramentů a cenných kultovních předmětů (kalichů, monstrancí atp.). Na Winterovu otázku, jak bude odměněn za mnohá příkoří, která vytrpěl, mu byla dána odpověď, že již dostal mnohé farnosti v okolí Olomouce, na něž vždy rezignoval, ale že se o něm přemýšlí jako o světícím biskupovi, neboť olomoucké diecézi sufragán chybí.³²³ Kvardián Zaczkowicz se sice světícím biskupem v Olomouci nestal, ale dostalo se mu cti, kterou vymohl u Apoštolského Stolce biskup Leopold Vilém: vzhledem k tomu, že diecéze neměla světícího biskupa, byl to právě minoritský kněz, který rekoncilioval po odchodu Švédů (8. VII. 1650) olomouckou katedrálu a všechny olomoucké kostely.³²⁴ Tímto symbolickým aktem očištění se uzavírá dlouhá doba třicetileté války a začíná období obnovy církve na Moravě.

Arcivévoda Leopold Vilém tedy většinu požadavků olomoucké kapituly z vyškovského zasedání roku 1650 splnil. Měl však zřejmě námitky vůči redukci počtu kanonikátů, protože komplikovala jeho snahu prosadit mezi kanovníky „své“ kandidáty.³²⁵ Je to patrné z další

³²² Výňatek z nedatovaného dopisu je reprodukován u ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 307–308.

³²³ K záchraně liturgického mobiliáře i k rozhovoru Mercuriana s Winterem, srv. Zaczkoviczovu kroniku: DUDÍK Beda (ed.), *Chronik des Minoriten-Guardians ...*, s. 606–611.

³²⁴ 17. července byly rekonciliovány hřbitov, katedrála a kaple sv. Anny. 23. července byl očištěn kostel sv. Mořice a 24. července bylo vykonáno procesí městem, od sv. Mořice na dóm, kde bylo slouženo slavnostní Te Deum. IBIDEM, s. 611. Srv. také olomouckou souhrnnou kroniku: DUDÍK Beda (ed.), *Olmützer Sammel-Chronik ...*, s. 61.

³²⁵ Viz ZUBER, *Osudy*, I., s. 53-54.

korespondence, ale také ze dvou zevrubných vizitací olomoucké kapituly, jež biskup nařídil. První z nich vykonali pasovský oficiál Jošt Höpfner, olomoucký oficiál Ondřej Dirre a kapitulní notář a asesor Matyáš Tengelott z Valtelliny v roce 1659.³²⁶ Hlavním vizitátorem byl Höpfner, jehož tajná relace, mluvící o prohřešcích jednotlivých kanovníků a nepořádcích v kapitule se nám dochovala.³²⁷ Ke druhé vizitaci došlo o dva roky později, v říjnu 1661, vizitátorem byl tentokrát litoměřický biskup Maxmilián Rudolf Schleinitz, jemuž sekundoval Jakub Tavonath, pasovský konsistoriální rada.³²⁸ Také z této vizitace máme zprávy o jejich výsledcích.³²⁹ Druhé vizitaci se ovšem kapitula také bránila, na svém zasedání dne 22. října 1661 se vypořádala systematicky se všemi výtkami ve 24 bodech,³³⁰ které také jako dopis zaslala biskupu Leopoldu Vilémovi.³³¹ Kapitula vehementně popírala všechna nařčení ze světského ducha, označovala je spíše za urážky a odpovídala na konkrétní „gravamina“ ve stejném duchu. Navíc biskupovi připomínala jeho závazky ve volební kapitulaci: potvrzení privilegií diecéze i kapituly císařem a papežem, zřízení a dostatečné fundování alumnátu pro 12 studentů, přítomnost zástupců kapituly při slibech nových biskupských manů, nepřítomnost laiků v konzistoři, atd. Odpověď vypadá, jakoby kapitula přešla do protiútoky, a zároveň obsahuje i několik nových požadavků.

Soupis farností a jejich obsazení z roku 1651

Péče o duchovní vývoj země a podnět k její rekatolizaci vzešel po ukončení třicetileté války a odchodu švédských vojsk především od moravského zemského sněmu. Sněm konaný v letech 1649–1650 byl doprovázen vydáním řady císařských patentů pro Moravu, které byly obdobou patentů pro Čechy. Majitelé deskovních statků, kteří ještě nebyli katolíky, se měli obrátit do dvou měsíců, jinak pozbývali právo intabulovat statky. Vrchnostem bylo zakázáno trpět nekatolické úředníky, predikanti měli být pozatýkáni. Po císařském napomenutí ze srpna 1651 jej stavy na sněmu na konci tohoto roku³³² požádaly, aby obnovil staré rekatolizační patenty, a sněm ustanovil zvláštní komise: hlavní s celozemskou působností a jí podřízené komise v jednotlivých krajích. Zřejmě v souvislosti s činností těchto komisí nařídil biskup Leopold Vilém 31. října 1651, tedy ještě před započítím sněmu, aby byl pořízen

³²⁶ Koncept instrukce pro vizitátory, Wien 26. IV. 1659 – ZAOpo, AO, kart. 267, sign. A 20/7–4, i. č. 872, f. 2r–7v. Zpráva Höpfnera o začátku vizitace, Olomouc 24. V. 1659 – ibidem, f. 14Brv+15r–16v. Leopoldův reskript na odpověď kapituly na výsledky vizitace, Bratislava 3. IX. 1659 – ibidem, f. 8r–11v.

³²⁷ „Tajná relace“ Höpfnerova, s.d. – ibidem, f. 12r–14v.

³²⁸ Instrukce Leopolda Viléma pro Maxmiliána Rudolfa Schleinitze a Jakuba Tavonatha na vizitaci olomoucké kapituly, Wien 24. IX. 1661 – ibidem, f. 26r–41v.

³²⁹ Jde o několik dokumentů z pera biskupa Schleinitze z října 1661 – ibidem, f. 43r–47v.

³³⁰ Srv. protokol kapitulního zasedání – MCO, kart. 2, i. č. 2606 (Prot. 1660–1664), nefol. (v rukopise 5 fólií).

³³¹ Dopis je takřka identický s konceptem v protokolu kapitulního zasedání – opis ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 316–327. Ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 132–135 s příznačným titulem „*Responsum Capituli Olomucensis Serenissimo suo episcopo de falsis accusationibus a perversis hominibus in ipsos canonicos latis*“.

³³² Sněm se konal ve dnech 3. XI. – 22. XII. 1651; srv. REZEK Antonín, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha první. Od míru Westfálského až do smrti císaře Ferdinanda III. (1648–1657)*, Praha: I. L. Kober 1892, 274nn. a D'ELVERT Christian, *Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreißigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert*, Brno 1867 (=SchrHSS 16), 695 n. Rezek podrobně popisuje složení jednotlivých komisí.

soupis farností a farářů.³³³ Faráři měli do 14 dnů dodat zpečetěný soupis stavu farnosti děkanům, ti pak arcijáhnům, kteří jej doručí konzistoři. Po lokalizaci farnosti a identifikaci faráře (původ, příp. přílučnost k řeholi, a eventuálně dimisoriálky pokud není inkardinován do diecéze) byl povinný údaj o získaných nižších i vyšších svěceních, popis kostelů ve farnosti, údaj o vlastníkovu patronátního práva, soupis farností exkurendo a jejich filiálek, stav kostela a farní budovy, zadržované desátky, výnosy farního majetku, počet katolíků a nekatolíků ve farnosti, popř. zda ví o neobsazené farnosti, a děkan měl navíc uvést i všechny kláštery v děkanátě.³³⁴

Pastýřský list z roku 1653

Z diecézních předpisů doby Leopolda Viléma musíme zmínit ještě pastýřský list, který jeho jménem vydal generální vikář Klaudius Sorina roku 1653.³³⁵ Již samo datování o svátku sv. Karla Boromejského (4. XI.) je symbolické, protože o stejném svátku vydal dekret podobného obsahu v roce 1632 kardinál Dietrichstein, jak jsme viděli. Cíl tohoto Sorinova dekretu je stejný jako v případě o 21 let starším: zveřejnit tridentský dekret *Tametsi*, který je v jeho rámci také reprodukován. Úvodní a závěrečná část se pochopitelně liší, po vzletné arenze následuje narace, která popisuje jak skutečnost vzniku tridentského nařízení, tak i historii přijetí koncilních dekretů na Pavlovského synodu v roce 1591, tak i nařízení kardinála Dietrichsteina z roku 1632. Díky nepřízni času a nezkušenosti lidí upadlo toto kardinálovo nařízení v zapomnění, a tak je mnoho těch, kdo i přes kanonické překážky tělesného a duchovního příbuzenství (*cognatio*) odcházejí uzavírat incestní manželství k predikantům do Uher a do Slezska. Někteří faráři a duchovní správci navíc buď z neznalosti, nebo z touhy po zisku tato zdánlivá manželství uznávají a potvrzují, takže je mnoho manželství neplatných, potomstvo z nich vzešlé je nelegitimní, a vzniká velká škoda pro mnoho lidí, kteří žijí v trvalém konkubinátu a možná také incestu, takže budou věčně zavrženi, a žijí v omylu, jako kdyby uzavřeli skutečné manželství. Proto se biskup Leopold Vilém rozhodl neopravit tuto situaci a nařizuje všem v diecézi, aby zachovávali dekret Tridentina o manželství, který je následně celý reprodukován. Prikazuje všem příslušníkům kléru, aby sobě svěřenému lidu vše v lidovém jazyce jasně vyložili, a to ne jednou, ale opakovaně, několikrát do roka. Dekret je třeba zachovávat při uzavírání manželství, nikdy neopomínat trojí ohlášky před uzavřením sňatku (jen výjimečně a se svolením generálního vikáře), ty, kdo jsou bez trvalého bydliště a neznámé sezdvát pouze po zralé úvaze, konzultovat biskupskou konzistoř a snažit se zjistit, zda nejde o někoho, kdo již jednou manželství uzavřel. Kněží nemají pod trestem obsaženým v dekretu oddávat nikoho z cizí farnosti.

Zopakována jsou i nařízení patentu z roku 1635 o kmotrech při křtu, kdy má být pouze jeden kmotr, nejvýš kmotr a kmotra, aby se nemnožilo duchovní příbuzenství, která je překážkou k uzavření manželství. Zasahuje také proti pověřčivým praktikám, především pověřčivému léčení nemocí zařikáváním, litím vosku nebo olova na čelo nemocného člověka nebo zvířete, kněží mají vysvětlovat, že tyto pověry jsou jen k zatracení duše a jsou hloupé a

³³³ O něm JANHUBA, *Církev a stát na Moravě*, s. 256–266. Cituje při tom relace, zachované z celkem 76 farností, v jeho době uložené v ZAOPO, ACO, Relace o stavu farností diecéze olomoucké 1651 (vyloučeno ze spirituálií). Na tomto místě pouze stručně rezumují jeho výzkum.

³³⁴ Překlad konzistorního nařízení sdělujícího mandát Leopolda Viléma podává JANHUBA, op. cit., s. 260–262.

³³⁵ Dekret Klaudia Soriny, generálního vikáře a oficiála biskupa Leopolda Viléma, a biskupské konzistoře *Refrigescente charitate*, adresovaný všem duchovním olomoucké diecéze, Olomouc 4. XI. 1653 – text je zachován v dekretu Karla II. z Liechtensteinu Castelcornia z 10. II. 1674, f. 6r–13v. Dekret také vydává FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 161–166.

nedovolené. Faráři proto mají dbát na výuku katechismu pro mládež o nedělích a svátcích. Kněží ať jsou si vědomi, že v případě závažnějších přečinů mohou být potrestáni i ztrátou benefícia.

Tento pastorační list je svědectvím o velmi složité pastorační situaci v diecézi po třicetileté válce, již si špičky diecézního kléru začínaly být vědomy. Jak ještě uvidíme, nejedná se o poslední nařízení, které v této oblasti bylo vydáno.

Smrt Leopolda Viléma a jeho nástupce Karel Josef

Arcivévoda Leopold Vilém byl po smrti svého bratra Ferdinanda III. v dubnu 1657 vážným pretendentskem na hodnost římského císaře, ale podporoval svého mladého synovce Leopolda I.³³⁶ Zemřel ve věku nedožitých 49 let ve Vídni 20. listopadu 1662.

Po jeho smrti kapitula nařídila všem farářům i ostatnímu kléru vyzvánět zvony umíráček a odsloužit pohřební vigilie a mši i s obvyklými obřady.³³⁷ Kapitula chtěla odsloužit obřady a v katedrále připravit *castrum doloris*, ale 2. prosince ještě nebylo určeno datum.³³⁸ Během sedisvakance diecézi spravoval administrátor Kstelle.

Nástupcem zemřelého biskupa se stal jeho synovec arcivévoda Karel Josef. Tento syn Ferdinanda III. a Marie Leopoldiny Tyrolské se narodil 7. srpna 1649 ve Vídni.³³⁹ Byl určen k duchovní kariéře, a tak již 3. září 1661 přijal od vídeňského biskupa Breunera tonsuru. O pár měsíců později, 13. dubna 1662, jej pasovská kapitula zvolila za koadjutora biskupa Leopolda Viléma a její postulaci potvrdil papež Alexandr VII. již 1. září 1662. Strýc Leopold Vilém jej mezitím stihl v květnu 1662 určit za svého koadjutora v úřadu velmistra řádu německých rytířů, následně mu udělil uvolněný olomoucký kanonikát (12. VI. 1662) a vyžádal mu papežský dispens, aby mohl přijmout i olomoucké a vřatislavské biskupství (27. X. 1662). Dostalo se mu i strýcova komendatárního opatství Murbach–Lure. Po smrti Leopolda Viléma byl zvolen i biskupem ve Vřatislavi a v Olomouci. Olomoucká volba byla jednomyslná a proběhla aklamací dne 15. února 1663 poté, co císař potvrdil již 18. ledna všechna privilegia biskupství i kapituly.³⁴⁰ Papež Chigi udělil své konfirmace obou voleb 23. IV. 1663 s nařízením, že před dosažením plnoletosti se mladík nesmí vměšovat do duchovní správy svých diecézí. V Olomouci byl Karel Josef intronizován 26. VI. 1663, jeho prokurátorem byl při tom salzburský děkan Karel z Liechtensteina-Castelcornu. Administrátorem biskupství se stal kapitulní scholastik Jan Vilém Libštejnský z Kolovrat, který musel na podzim roku 1663 zorganizovat zřizování biskupského a kapitulního vojska, jež pod velením Valeriána

³³⁶ Srv. KUBEŠ Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*. České Budějovice, Veduta, 2009.

³³⁷ Dekret olomoucké kapituly o pohřebních ceremoniích arcivévody Leopolda Viléma, Olomouc 25. XI. 1662 – KBR, Ms. 8476–8479, f. 60rv.

³³⁸ Matyáš Tengelott neznámému knězi [Avancinimu?], Olomouc 2. XII. 1662 – KBR, Ms. 8476–8479, f. 59rv.

³³⁹ K Leopoldu Vilémovi, srv. POJSL Miloslav, *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*, Uherské Hradiště, Historická společnost Starý Velehrad 2013, s. 96 (tam citovány i běžné příručky a přehledy); VIDEMAN Jan – SUCHOMEL Dan, *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820)*, Kroměříž, ČNS Kroměříž 1997, s. 127; D'ELVERT Christian, *Die Hoch- und Deutschmeister und olmützer Bischöfe Leopold Wilhelm und Carl Joseph, Erzherzoge von Oesterreich*, Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1863, s. 49–55, 61–62. Srv. také HC IV, s. 264, 275, 373.

³⁴⁰ Kapitula žádala papeže o potvrzení postulace volbou 15. II. 1653 – opis ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 329–340. K popisu volby viz i NEUMANN Augustin, *Z paměti preláta Hufnagla*, Sborník historického kroužku 20 (1919) 26–56: 41–42.

Podstatského z Prusinovic bránilo zemi proti tureckým nájezdům. Na konci roku 1663 pak onemocněl sám trojnásobný biskup, a jeho nemoc se mu stala osudnou. Arcibiskup Karel Josef zemřel dne 21. ledna 1664 v Linci, v nedožitém patnáctém roce svého života a necelý rok po svém zvolení. Byl pohřben v kapucínské kryptě ve Vídni dne 21. února 1664.³⁴¹

³⁴¹ POJSL Miloslav, *Olomoučtí biskupové...*, s. 255–256.

Kapitola šestá

Biskup Karel II. z Liechtensteinu-Castelcornu a obnova života moravské církve v závěru 17. století

Biskup Karel z Liechtensteinu-Castelcornu představuje v olomouckém prostředí jednoho z nejdéle působících biskupů, který měl navíc šanci realizovat své záměry v relativně klidném období. Jeho postava je známa především díky mecenátu a stavitelské činnosti, biskupské a knížecí reprezentaci, péči o dobrý chod biskupského hospodářství, podpoře hudby, péči o umělecké sbírky a knihovnu, založení zahrad v Kroměříži a ve Vyškově, péči o mincovnu a mincování,³⁴² ale chybí zhodnocení jeho činnosti pro správu a obnovu diecéze po třicetileté válce. Přestože tato část jeho aktivit není nezanedbatelná, pokud odhlédneme od obecných generalizujících shrnutí, věnoval se jí důkladněji zatím ve své nepublikované práci brněnský archivář Jaroslav Dřímál.³⁴³ V této kapitole bych chtěl především shrnout jeho výzkum a doplnit jej o několik pramenů především vatikánské provenience, především o jeho relace *ad limina*, jimž dosud nebyla věnována dostatečná pozornost. I když tato stať, jejíž prostor je jasně vymezen, nemůže být podrobnějším zhodnocením Liechtensteinova episkopátu, bude se alespoň snažit o vytýčení hlavních linií jeho duchovních a pastoračních aktivit.

Volba olomouckým biskupem a její confirmace

Původ, mládí a salcburské počátky Karla z Liechtensteinu-Castelcornu jsou podrobně popsány jinde,³⁴⁴ a proto můžeme rovnou přistoupit k popisu a charakteristice počátků dlouhého „olomouckého finále“ jeho života.³⁴⁵ Olomoucká biskupská volba po smrti čtrnáctiletého arcibiskupa Karla Josefa Habsburského, k níž došlo 27. ledna 1664, byla po dlouhé době volbou skutečně svobodnou, jak to postřehl anonymní autor z řad olomoucké kapituly ve svém spise *Religiosa discussio electionis episcopi Olomucensis*, který zřejmě vznikl již po smrti arcibiskupa Leopolda Viléma v roce 1662.³⁴⁶ V císařské rodině se totiž nevyskytoval žádný arcibiskup, který by mohl být vhodným kandidátem na zvolení a kandidatura dvou císařských kandidátů, hessensko-darmstadtského landkraběte kardinála Fridricha, i naprostého laika, bavorského kurfiřta Ferdinanda Marii, nebyla dvorem

³⁴² Pro tyto aktivity pouze odkazuji na připravovanou publikaci o biskupu Karlovi: JAKUBEC Ondřej (red.), *Karel z Liechtensteinu-Castelcornu: Olomoucký biskup a duchovní aristokrat střední Evropy*, v tisku. Ke zhodnocení biskupa Karla v historiografickém diskurzu, srv. především kapitolu Radmily PRCHAL PAVLÍČKOVÉ *Vzpomínání na biskupa: Konstrukce paměti ve funerálních památkách a historiografii 18. až 20. století* již cituji podle rukopisu poskytnutého laskavě redaktorem práce.

³⁴³ DŘÍMÁL Jaroslav, *Náboženská činnost Karla II. Lichtenštejna v biskupství olomouckém*. Státní disertační práce obhájená na Masarykově univerzitě, Brno 1928 – Archiv města Brna, Fond T7, Pozůstalost Jaroslava Dřímala, kart. 25, i. č. 145 (za poskytnutí kopie práce děkuji Archivu města Brna). Rukopis habilitační práce JANHUBA František, *Církev a stát na Moravě v době rekatolizace před a po Bílé Hoře*, Litoměřice 1987 se i přes slibný název osobou biskupa Karla již nezabývá.

³⁴⁴ Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Biskup Karel v kontextu: salcburská předejhra a olomoucké finále*, in: JAKUBEC Ondřej (red.), *Karel z Liechtensteinu-Castelcornu: Olomoucký biskup a duchovní aristokrat střední Evropy*, v tisku.

³⁴⁵ Volbě a následné papežské confirmaci se podrobněji věnovali: DŘÍMÁL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 29–41; ŠIGUT František, *Volba olomouckého biskupa Karla z Liechtenštejna a její zákulisí*, *Slezský sborník* 68 (1970), 43–52 (zřejmě Dřímala nezná); k popisu volby viz i NEUMANN Augustin, *Z pamětí preláta Hufnagla*, *Sborník historického kroužku* 20 (1919) 26–56: 44.

³⁴⁶ Rozebírá jej DŘÍMÁL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 27–29, který udává archivní uložení: Archiv arcibiskupský v Kroměříži, v Registratur: Erzbisthum: Fach 64, fasc. 1, kus 2 (s. 150). Opis se nalézá ve volebních aktech biskupa Karla.

prosazována příliš razantně a ztratila podporu před rezolutním požadavkem kapituly na skutečného biskupa, který by v diecézi sídlil a působil jako její pastýř.³⁴⁷ Císař Leopold ostatně 28. února 1664 potvrdil listem Liechtensteinovi, že souhlasí s termínem volby, stanoveným kapitulou na 12. března, doporučoval mu volební komisaře a vyjadřoval mu i svou podporu v případě, že bude zvolen.³⁴⁸

Den před ohlášeným termínem volby byly sestaveny a všemi patnácti přítomnými kanovníky majícími právo volby zpečetěny volební kapitulace o 33 člancích,³⁴⁹ které byly v podstatě opisem volebních kapitulací vytvořených po smrti kardinála Dietrichsteina v roce 1637. 12. března se volitelé sešli v kapli sv. Anny u olomouckého dómu, kde byl za obvyklých obřadů čtrnácti hlasy hned v prvním kole zvolen biskupem olomoucký a pasovský kanovník, salcburský kapitulní děkan Karel z Liechtensteinu-Castelcornu. Po sdělení výsledku volby ji ovšem nejprve odmítl, a teprve na naléhání kapitulního děkana Petrucciho i ostatních kanovníků se rozhodl výsledek volby přijmout.³⁵⁰ Následujícího dne psal zvolený biskup císaři, papežskému nunciovi i do Salcburku, protože chtěl nejenom potvrzení své volby, ale také povolení retence svých dalších beneficií, především salcburského děkanátu. Vyslanci biskupa a kapituly se stali kapitulní scholastik Jan Vilém Kolovrat a kanovník Vavřinec Jan Rudavský, kteří nejprve jeli do Řezna, kde sídlil císařský dvůr, a Kolovrat následně do Říma, kde měl požádat o papežskou confirmaci a dispenz nutný k retenci kanonikátů a prelatury.³⁵¹ Již v Řezně ovšem bylo zřejmé, že olomoucký elekt určitě nebude moci podržet děkanství salcburské kapituly, i přes to, že by to pro něj zcela jistě znamenalo vítaný zdroj příjmů; vzhledem k důležitosti úřadu bylo jen těžko představitelné, že by jej mohl zastávat někdo, kdo v Salcburku nesídlil.³⁵²

Výsledkem takřka čtyřměsíčního jednání kanovníka Kolovrata byla série dokumentů papežské kanceláře, po jejímž doručení mohlo dojít k uvedení biskupa do úřadu. V říjnu 1664 se zvolený biskup, který se krátce po volbě navrátil do Salcburku, aby zařídil své záležitosti i stěhování do Olomouce, navrátil zpět do své diecéze.³⁵³ Po přijetí v Louce u Znojma přespal

³⁴⁷ I přes to, že – jak správně konstatuje Šigut – jak kardinál Fridrich, tak kurfiřt Ferdinand byli císařovými kandidáty a že je prosazovali i císařští komisaři, zřejmě již i oni byli instruováni, že vhodným kandidátem by mohl být i Liechtenstein-Castelcornu. Jak ukazuje případ olomouckého elekta Platejse, nelze si představit, že by kandidát, který by byl zvolen proti vůli císaře, měl šanci na úspěšnou confirmaci a následné vedení diecéze.

³⁴⁸ DRÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 31.

³⁴⁹ ZAOPO, MCO, i. č. 1281, sign. B11a45, poř. č. 1404 (originál); AO, papírové listiny, i. č. 1673, sign. AIVc35/8 (prostý opis, doplněno číslování kapitulací). Volebním kapitulacím se kromě DRÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 32–36 věnoval i František ŠIGUT, *Volební kapitulace olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna*, nevydaný strojopis, uložený v ZAOPO, fond *Pozůstalost Františka Šiguta 1929–1970*, kart. 10, inv. č. 108.

³⁵⁰ Srv. ŠIGUT F., *Volba olomouckého biskupa Karla*, s. 50–51, kde je citován i i dopis salcburskému arcibiskupovi Guidobaldu Thunovi ze 13. března 1664: „...welcher Waal aber, betheuere es doch, mir auf ieden andern lieber gefallen wehre, dann auf mich, gestalte ich nicht allein meine Undanklichkeit zue hohem Amt und Würde, sondern aus andern erheblichen Ursachen mehr vorgesehen, dass ich vast hart und ungerne daran komme, mich zum Assens und Einwilligung zu resolviren...“

³⁵¹ Biskupova instrukce je datována v Olomouci 18. III. 1664 – ZAOPO, MCO, kn. 43, sign. E125, inv. č. 2908, fol. 27r–33v. Tamtéž i kredenciály a doporučující dopisy biskupa i kapituly.

³⁵² Biskup se nakonec musel vzdát jak salcburského děkanství, tak i olomouckého a pasovského kanonikátu. Srv. listina Alexandra VII., Řím 11. VIII. 1664 (ZAOPO, AO, i. č. 320, sign. Allc17, cum filo serico), která mluví pouze o retenci salcburského kanonikátu.

³⁵³ Stručný popis lze nalézt v ZAOPO, AO, sign. C 19, inv. č. 24: „Relation und außführlich Beschreibung alles, des jenigen so nachvolbrachter Wahl des Hochwürdigten Fürsten und Herrn, Herrn Caroli Bischoffen zu Olmütz,

v Chrlicích, odkud se přes Vyškov vydal do Kroměříže, kde se ubytoval „*in dero bischöfl. zwar gantz ruinirten Residenz*“. Tam mu bylo doručeno papežské breve pro administraci olomouckého biskupství před svěcením.³⁵⁴ V jeho důsledku se mohlo konat slavnostní ujetí se úřadu (*possessio*): průvod vyjel z Kroměříže do Olomouce 27. října 1664, následujícího dne došlo k intronizaci, doprovázené pro olomoucké biskupství pověstnými oslavami.³⁵⁵ Další dokumenty se vztahovaly k biskupskému svěcení: konfirmační bula papeže Alexandra VII. datovaná 11. srpna 1664,³⁵⁶ doplněná o obvyklé povolení ke svěcení biskupem, který by mohl mít za spolukonsekrátory dva biskupy nebo i opaty,³⁵⁷ a plnomocné odpustky pro ty, kdo budou přítomni první biskupově pontifikální mši nebo jeho první vizitaci.³⁵⁸ Ke svěcení skutečně došlo již 2. listopadu 1664: na rozdíl od ujetí se úřadu nebo slavnostech následujících jsme o něm informováni pouze okrajově a můžeme se pouze domnívat, že svěcení uděloval pomocný olomoucký biskup Jan Gobbar, jemuž asistovali dva premonstrátské opaty: loucký Norbert Pleyer a zábrdovický Godefried Olenius.³⁵⁹ Potvrzuje to ostatně i analistický záznam starobrněnského preláta Hufnagla.³⁶⁰ Tím ovšem nebylo uvedení do úřadu ukončeno: po souhlasu císaře Leopolda I. s výkonem temporálií z 5. ledna 1665 došlo ke komplikovanému jednání o obsahu lenní přísahy, které vedlo i k udělení léna

Herzogen, deß Heyl. Röm. Raichs Fürsten, der königl. Böheimbischen Capellen und von Lichtenstain Graffen, in einem so andern, so wohl mit Gelegenheit dero Abreiß von Saltzburg, darauff beschehenen Possessnehmung, Consecration, Außschreibung der Belehnung, vobrachten Raiß nach Wien, und aldorten erfolgten Belehnung, Besuchung des ersten Landrechts und Landtag, vorgangen und observirt worden.“ (dále cituji jen jako „Relation“), fol. 2r–13r. Rukopis podobného obsahu se nachází v ZAOpO, MCO, kn. 43, sign. EI25, inv. č. 2908.

³⁵⁴ Alexandr VII., breve *Cum sicut accepimus*, Řím 28. VI. 1664 – AO, ZAOpO, AO, pergamenové listiny, i. č. 314, sign. Allc11.

³⁵⁵ „Relation“, fol. 34v–43r.

³⁵⁶ Konfirmační bula Alexandra VII., Řím 11. VIII. 1664 – ZAOpO, AO, pergamenové listiny, i. č. 316, sign. Allc13 (originál, cum filo canapis). Stejného data jsou další papežské listiny, vyzývající k poslušnosti diecézní klérus (tamtéž, i. č. 317, sign. Allc14), many olomouckého kostela (tamtéž, i. č. 318, sign. Allc15) a lid olomoucké diecéze (tamtéž, i. č. 319, sign. Allc16).

³⁵⁷ Alexandr VII., breve pro biskupa Karla, Řím 23. VIII. 1664 – tamtéž, i. č. 325, sign. Allc22.

³⁵⁸ Alexandr VII., dvě breve pro biskupa Karla, Řím 14. VIII. 1664 – tamtéž, i. č. 322 a 323, sign. Allc19 a Allc20. Poměrně kuriózní je povolení nosit malý biret i při bohoslužbách ze zdravotních důvodů, které svědčí o biskupově chatrném zdraví: Alexandr VII., breve z 3. IX. 1664 – tamtéž, i. č. 326, sign. Allc23.

³⁵⁹ Datum vyplývá z oznámení, které biskup Karel adresoval již 3. XI. 1664 biskupským manům (opis v „Relation“, fol. 45v–46v). V intronizačním průvodu z Kroměříže se nachází jediný biskup, Gobbar, a pouze dva vyjmenovaní opaty na privilegovaných místech (Pleyer a Olenius), proto se domnívám, že právě oni se účastnili biskupské konsekrace. Časový odstup mezi intronizací a biskupským svěcením, které bylo zřejmě spíše komorní slavností, je dán i skutečností, že církevní předpisy stanovovaly pro konsekrátory před svěcením přísný půst. I proto svěcení nezapadalo do programu nákladných a hýřivých oslav intronizace. Svěcení bylo uděleno v neděli, připomínka všech věrných zemřelých připadající běžně na 2. listopadu se podle liturgických pravidel překládala na pondělí.

³⁶⁰ „*In festo sanctorum apostolorum Simonis et Judae R. mus et Ill. mus princeps et novus episcopus, Carolus comes de Liechtenstein, accepit solemniter sui episcopatus possessionem Olomucii, adfuerunt in magno numero eius feudatorii vasalli, paulo post secundam novembris ex dispensatione pontificis ad evitandas magnas expensas fuit consecratus a R. mo D. no Johanne Gobbar, canonico et sufraganeo Olomucensi, assistentibus duobus abbatibus Prukensi et Zabrdowicensi, his tribus et R. mo D. no Dirre, canonico Olomucensi et praeposito Peterbergensi, amico meo singularissimo, quia publicavit bullam et alia peregit, dedit cuilibet 150 fl.; ego invitatus ab ipso domino episcopo, Olomucium venire non potui ob adversam aliquam valetudinem et alios respectus.*“ – srv. NEUMANN Augustin, *Z paměti preláta Hufnagla*, Sborník historického kroužku 20 (1919) 26-56: 46.

olomouckého biskupství a knížecí hodnosti dne 15. dubna ve Vídni.³⁶¹ Následně mohl biskup přijmout holdování („*Huldigungsact*“) svých manů a poddaných v Kroměříži, k čemuž došlo 11. srpna 1665.³⁶² Námi citovaný rukopis se také zabývá prvním příjezdem biskupa na zemský soud v Brně dne 5. ledna 1666³⁶³ a na zemský sněm tamtéž dne 13. března 1666,³⁶⁴ zjevně v kontextu sporů o prvenství biskupa na zemských soudech a sněmech, které je ve stavovské obci tohoto období velmi často diskutovaným problémem.³⁶⁵

Olomoucká kapitula a její vztahy k biskupovi

Olomoucká kapitula představovala instituci, která měla silný vliv na život diecéze. V době volby biskupa Karla ji tvořilo 15 sídelních (rezidenčních) kanovníků (ti byli po většinu roku zavázáni k rezidenci v Olomouci, a měli poměrně vysoké příjmy), a zhruba stejný počet kanovníků nesídelních (domicelářů; v Olomouci nerezidovali, často šlo o studenty, kteří měli z kapituly určité příjmy). Počet kanovníků kolísal: po třicetileté válce se kapitula rozhodla snížit své stavy na 8 rezidenčních kanovníků, aby mohla obnovit kapitulní majetek a zvýšit tak ztenčené příjmy svých členů, na nátlak arcivévod Leopolda Viléma byl počet zvýšen v roce 1654 na 10 a v roce 1660 na 12.³⁶⁶ Zvláštní postavení mezi sídelními kanovníky zaujímal kapitulní prelát (dignitář), tedy děkan, probošt (byl zároveň arcijáhnem brněnským), arcijáhn a scholastik, důležité bylo i postavení probošta brněnské kapituly, který byl vždy členem kapituly olomoucké, dále kustoda (faráře) katedrály, rektora kostela sv. Anny v bezprostřední blízkosti katedrály, kanovníka seniora, faráře u sv. Mořice v Olomouci, a konečně probošta u sv. Mořice v Kroměříži. Kapitula se řídila svými statuty a pravidelně dvakrát do roka se scházela na generálních shromážděních. K zajištění liturgického provozu v katedrále, které patřilo k jednomu z hlavních úkolů kapituly, bylo zapotřebí sboru katedrálních vikářů: v roce 1664 jich bylo devět, ale čtyři místa byla ještě neobsazena.³⁶⁷ K dalšímu personálu katedrály patřili i kaplani, zpovědník, kazatelé, choralisté a zpěváci, zvoníci a ministranti v čele s bonifantem.³⁶⁸

Preláti olomoucké kapituly v době episkopátu Karla Lichtensteina-Castelcorna

Kapitulní děkani		Kapitulní probošti	
1658–1672	Giovanni Pietro Petrucci	1659–1672	Eliáš František Kastle
1672–1673	Eliáš František Kastle	1672–1695	Volfgang Vojtěch Kriechbaum
1673–1689	Jan František Poppen	1695–1696	Karel Julius Orlík z Laziska

³⁶¹ Popis podává „*Relation*“, fol. 97r–103v. V tomto svazku se nachází i opisy různých memoriálů doprovázených listinnými doklady, které se týkají privilegií olomouckých biskupů.

³⁶² „*Relation*“, fol. 135v–164r.

³⁶³ „*Relation*“, fol. 164v–176v.

³⁶⁴ „*Relation*“, fol. 177r–214v.

³⁶⁵ „*Relation*“ obsahuje i popisy jednání biskupa na zemských sněmech a soudech až do roku 1684, a dále opis Balbínova krátkého traktátu „*De titulo Regiae Capellae Bohemiae Comitum, quo celsissimi et reverendissimi principes Olomucenses episcopi insigniuntur.*“

³⁶⁶ ZUBER R., *Osudy I.*, s. 53–54.

³⁶⁷ Srv. záznam zasedání kapituly dne 5. XII. 1664 – ZAOpo, MCO, nelistinná část, kart. 2, i. č. 2606, nefol.

³⁶⁸ K hudebně-liturgickému provozu katedrály viz Jiří SEHNAL, *Hudba v olomoucké katedrále v 17. a 18. století*. Brno, Moravské muzeum 1988; Marek VEČEREK, *Liturgická praxe v olomoucké katedrále v XVII. a XVIII. století*, nepublikovaný rukopis diplomové práce na CMTF UP, Olomouc 2014.

1689–1694	Jan Josef Breuner	1696–1709	Adam Maxmilián z Lichtensteinu- Castelcornu
1696–1716	Karel Julius Orlick z Laziska		
Kapitulní arcijáhni		Kapitulní scholastikové	
1658–1665	Jan Gobbar	1660–1665	Vilém Vojtěch Libštejnský z Kolovrat
1665–1668	Vilém Vojtěch Libštejnský z Kolovrat	1665–1668	Ondřej Dirre
1668–1669	Ondřej Dirre	1668–1689	Jan Josef Breuner
1669–1692	Jiří Fridrich ze Salburgu	1689–1702	Ferdinand Schröffel ze Schröffenheimu
1692–1695	Adam Maxmilián z Lichtensteinu- Castelcornu		

Při volebních kapitulacích zavazovala budoucího biskupa k mnoha omezujícím závazkům ve svůj prospěch. Kapitula chtěla kontrolovat biskupovo jednání v co nejširším slova smyslu: zvolenec se zavazoval, že všechny závažnější majetkové přesuny, včetně udílení lén, nebude konat bez souhlasu kapituly, která dostávala až třetinu z taxy za udělení léna, že bez svolení kapituly neuzavře závět, nejmenuje ředitele biskupských statků, a že sufragán, generální vikář, oficiál i čtyři asesoři konzistoře budou vybráni *ex gremio capituli*. Biskup ovšem k těmto omezením své svobody nezůstal netečný: už v roce 1674 dosáhl u papeže Klimenta X. právo svobodně nakládat se svým majetkem v závěti,³⁶⁹ a toto právo potvrdil i Klimentův nástupce Inocenc XI. roku 1686.³⁷⁰ Tento biskupův postup, který byl v rozporu s formálním závazkem obsaženým v kapitulacích,³⁷¹ však představoval jednu z třech ploch ve vztazích mezi biskupem a kapitulou. Než přistoupíme k popisu řešení tohoto problému i dalších sporů, musíme předeslat, že si tyto spory zřejmě nelze představovat jako spory osobní: raně novověký člověk dokázal rozlišovat mezi právní rovínou sporu a mezi osobním vztahem, který tato právní rovina nutně nemusela ovlivňovat.³⁷² Nemůžeme si tedy spory mezi biskupem a kapitulou, popř. jinými církevními i světskými institucemi, představovat primárně

³⁶⁹ Kliment X., facultas testandi, breve, Řím 29. III.1674 – AO, perg. listiny, sign. AIIId36, inv. č. 353.

³⁷⁰ Inocenc XI. breve z 20. IV. 1686 – AO, perg. listiny, sign. CIIa13, inv. č. 875; opis tamtéž, papírové listiny, sign. CIIc13/5, inv. č. 2346.

³⁷¹ Poslední (33.) kapitulace obsahovala následující závazek: „*Haec omnia et singula praelati et canonici infrascripti ante inchoatam electionem se diligenter quicumque fuerit electus observaturum et illis satisfacturum spondeat ac juret renuntiando omnibus exceptionibus iurium et legum auxiliis, indultis etiam gratii et dispensationibus quibuscunque contra praemissa facientibus.*“ – volební kapitulace cit. v pozn. 8.

³⁷² V rámci začínajících sporů s kapitulou píše například kapitulní děkan Petrucci biskupovi z Olomouce 11. IX. 1664: „*Se troppo scrivo, perdoni V.E., perché forsi 'l cuordoglio mi traporta, ma non trapassarò giamai i limiti della dovuta modestia e sommissione. Quanto alla mia persona, in privato mi dia pur quello li pare, che se ne formarano i convenienti giudicii, et io lo riceverò per gratia, amore e confidenza, ma la supplico a non volermi esport' in publico con vilipendio, nel dar principio delle mortificationi nella mia persona contr' ogni mio merito. Credo che V. E. ci vorrà reger con amore, che non ha limiti si ristretti nell'honorar chi serve e desidera servir un vescovo e prencipe si degno come lei. Se però non sperassi veder saldata la piaga, sarei con sua buona licenza a bacciar humilmente le mani, e pregarla d'una sol gratia esento da ogni titolo.*“ – AO, kart. 68, fol. 331–333.

jako osobní nevraživost, ale jako snahu o vyjasnění právní, ekonomické, administrativní a společenské situace, kdy i ceremoniální nároky představují významný prvek sociální stratifikace společnosti.

Citovaný dopis kapitulního děkana Breunera pochází z doby před intronizací biskupa, a pravděpodobně je reakcí na biskupovu snahu o zavedení nového modelu vztahu mezi biskupem a kapitulou. Kapitula si zřejmě v době, kdy představovala takřka výlučně jediné zpřítomnění vyššího kléru v diecézi, tedy fakticky od smrti kardinála Dietrichsteina v září 1636, zvykla na své výsadní postavení, které bylo omezováno pouze sporadicky nepřítomnými držiteli biskupského úřadu Leopoldem Vilémem a Karlem Josefem. Pokusy o vizitaci kapituly v letech 1659 a 1661 byly spíše vizitacemi liturgického provozu katedrály, a navíc – jak jsme viděli – se jim kapitula úspěšně bránila. Proto, když kanovníkům na sklonku roku 1664 sdělil biskupův ceremoniář, že biskup podle římského *Caeremoniale episcoporum* požaduje při své vánoční pontifikální mši v katedrále asistenci děkana a čtyř nejstarších kanovníků, kapitula jej na svém mimořádném zasedání suše odmítla s odkazem na staré liturgické zvyky, zavedené již kardinálem Dietrichsteinem.³⁷³ Biskup Lichtenstein-Castelcorno na to odpověděl dopisem o dva dny později, kdy pohrozil, že o těchto problémech bude referovat do Říma.³⁷⁴ I když přesně nevíme, jak dopadla vánoční bohoslužba roku 1664, korespondence biskupa s kapitulou na téma zavádění římského ceremoniálu pokračovala až do roku 1670, kdy kapitula celocírkevní liturgické předpisy přijala.³⁷⁵

Liturgický provoz katedrály úzce souvisel s počtem kanovníků: biskup v relaci do Říma roku 1689 upozornil, že kanovníků není dostatek, že neplní své povinnosti a i přes rozmnožení kapitulních statků odmítají přijmout další členy.³⁷⁶ Na závěr pohnuté debaty se kapitule podařilo při volbě koadjutora Losensteina prosadit do volebních kapitulací závazek dotovat dva nové kanonikáty,³⁷⁷ a po jeho smrti se jí podařilo prosadit podobný požadavek do volebních kapitulací Karla Josefa Lotrinského.³⁷⁸ V souvislosti s touto volbou se biskup Lichtenstein kapitule také odškodnil za to, že si u papeže vymohl testamentární dispozici se svým majetkem. Biskup dal každému kanovníkovi za svou osobu po 100 dukátech, a za své nástupce složil kapitál 10000 zl. jejichž úroky se měly každoročně vyplácet.³⁷⁹

³⁷³ Protokol mimořádného zasedání kapituly dne 11. XII. 1664, v knize protokolů Vavřince Jana Rudavského z let 1660–1664: „... *insolitum videri omnibus, quod peteret, adeoque non posse ad ea assentire Fidele Capitulum, quod hucusque sub antecessoribus Suae Celsitudinis practicum non fuit.*“ – ZAOPO, MCO, nelistinná část, kart. 2, i. č. 2606, nefol. Dopis děkana Petrucciho biskupovi, Olomouc 11. XII. 1664 – AO, kart. 267, fol. 49–50. K tomu i NEUMANN Augustin, *Z paměti preláta Hufnagla*, Sborník historického kroužku 20 (1919) 26–56: 46.

³⁷⁴ Biskup Karel olomoucké kapitule, Kroměříž 13. XII. 1664 – ZAOPO, MCO, listiny, i.č. 1294, sign. B III b6/2.

³⁷⁵ Viz VEČEREK M., *Liturgická praxe*, s. 51–52.

³⁷⁶ Jde o jedinou relaci, jejíž text se ve vatikánském archivu v příslušném konvolutu nezachoval, zřejmě právě z důvodu, který udává i prokurátor Reharmond: „*in puncto augendi numero canonicorum*“. Odkazují zde proto na ZUBER, *Osudy I*, s. 53–55.

³⁷⁷ „...*coadjutor, postquam ad regimen actuale venerit, quantocius fieri poterit, duos canonicos residentes fundaturus sit, quos etiam prima vice, qua fundator, citra praeiudicium senii nominabit, quorum quilibet praeter chori portiones, quibus alii gaudent, saltem octingentos florenos Rhenanos annuatim, praeterea vero de reliquis proventibus nihil obtineant.*“ – 15. volební kapitulace, ZAOPO, MCO, i. č. 1413, sign. BIII d6/4, poř. č. 1536, nefol.

³⁷⁸ O volební kapitulaci i o zřízení 13. a 14. kanonikátu, srv. ZUBER, *Osudy I*, s. 54–55.

³⁷⁹ Fundaci v této podobě schválil císař i papež. Podrobněji viz DRÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 124–125.

Již před tím, 21. října 1685, biskup zvětšil kanovnické příjmy o další donaci, vázanou ovšem na přítomnost kanovníků v katedrále a na bohoslužby sloužené za osobu biskupa Karla po jeho smrti. V podobném duchu byla koncipována i další fundace z 18. prosince 1690, která šla ruku v ruce s rozdělením svátků v církevním roce na sedm tříd, podle nichž dostali kanovníci příslušnou částku za účast na kapitulních bohoslužbách. Tyto dvě finanční dotace tedy zvyšovaly příjmy reálně rezidujících kanovníků, kteří zajišťovali bohoslužby na olomouckém dómu.³⁸⁰ Podobným způsobem 18. září 1691 vytvořil fundaci i pro katedrální vikáře. Současně bylo určeno pro jednotlivé svátky, zda má být hlavním celebrantem biskup, sufragán, jeden z prelátů nebo konkrétní kanovník. Biskup Karel tak nejenom posílil postavení kanovníků a katedrálních vikářů a učinil z členství v olomoucké kapitule skutečně vyhledávanou církevní prebendu, ale zároveň zajistil důstojné slavení dómské liturgie. Podobně jako olomoucká metropolitní kapitula byla zajištěna i kolegiální kapitula v biskupském rezidenčním městě, Kroměříži, a to štědrá fundací z roku 1693, v níž mj. založil dva nové kanonikáty a zajistil dostatečně příjem děkana, probošta, čtyř kanovníků a čtyř vikářů, i dalšímu personálu kolegiálního kostela sv. Mořice, zejm. hudebníkům. Na svůj rod pamatoval nejen půjčkou, ale i udělením bohatě dotovaného kroměřížského probošství svému synovci Maxmiliánovi Adamovi.³⁸¹

Ve vztahu k olomoucké kapitule je třeba upozornit na důležitou změnu v jejím složení, k níž došlo během Lichtensteinova episkopátu: za její kanovníky začínají být stále více ustanovováni příslušníci šlechtického stavu, v podstatě s výjimkou kanovníka Hausera jmenovaného v roce 1682 byli všichni noví kanovníci šlechtického původu,³⁸² a velmi často z prostředí nejvyšší šlechty.³⁸³ I když se jedná o proces nezakotvený v kapitulních předpisech, kapitula tak nastoupila cestu ke šlechtické výlučnosti, která byla fakticky opuštěna až v období první Československé republiky.³⁸⁴

Zprávy ad limina jako pramen pro poznání dějin diecéze

Návštěvy ad limina a zprávy o stavu diecéze, které byly papeži a římským dikasteriím pravidelně podávány, patřily pro tridentskou reformu vedle rezidenční povinnosti biskupů a povinnosti pravidelné vizitace diecéze k základním prostředkům vlivu biskupa na chod jemu svěřeného stáde. V případě biskupa Karla jsme svědky plnění této biskupské povinnosti příkladným způsobem. Historiografie se jim ovšem věnovala pouze okrajově, protože ve druhé polovině 20. století zřejmě přestaly být k dispozici v biskupském archivu. Znal je ještě Beda Dudík, který je viděl v kroměřížském arcibiskupském archivu,³⁸⁵ později byly přeneseny

³⁸⁰ Podrobnější popis těchto fundací, viz DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 126–128. Rozdělení svátků viz např. v knize statut olomoucké kapituly – MCO, knihy, i. č. 2883, sign. E I 37, kniha č. 18. K fundacím pro kapitolu, kanovníky a vikáře, srv. AO, kart. 269.

³⁸¹ DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 134–140.

³⁸² Po smrti Hauserově v roce 1690 byl ostatně na jeho místo jmenován Jan Felix Želecký z Počenic.

³⁸³ Složení kapituly i směřování k exkluzivitě šlechticů si povšiml již DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 120.

³⁸⁴ K tzv. šlechtické exkluzivě v olomoucké kapitule a jejímu vzniku, viz zejm. Jitka JONOVÁ, Otázka obsazování uprázdněných kanonikátů olomoucké kapituly v době episkopátu arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana, *Studia Theologica* 19 (2017), n. 1, s. 21–44, doi: 10.5507/sth.2017.002; Jitka JONOVÁ, Jednání o obsazení uvolněných kanonikátů olomoucké kapituly ve 30. letech 20. století a úsilí o schválení nových kapitulních stanov, *Studia Theologica* 19 (2017), n. 4, s. 283–302, doi: 10.5507/sth.2017.066.

³⁸⁵ Beda DUDÍK, *Bibliothek und Archiv im fürstebischöflichen Schlosse zu Kremsier*, Wien 1870, s. 105. Mluví o relacích z let 1667, 1675, 1685, 1689 a 1693.

do konzistorního archivu v Olomouci, ještě Jaroslav Dřímál je pro svou disertaci z roku 1928 opsal, pak ovšem byly nezvěstné.³⁸⁶ Až současnost, umožňující studium pramenů ve vatikánských archivech, nám dává příležitost seznámit se s jejím obsahem.³⁸⁷

Quadriennium	Předepsaný rok návštěvy	Skutečný rok návštěvy	Prokurátor
21	1667	1667	Jan Fridrich z Valdštejna
22	1671	1672	Christoph Fischer
23	1675	1675	Fridrich ze Salburgu
24	1679–1681	1683	Karel Julius Orlík z Laziska
25	1683	1685	Petr Reharmond
26	1687	1689	Petr Reharmond
27	1691	1693	Petr Reharmond
28	1695	–	–

Jak ukazuje i přehledná tabulka, biskup Karel vykonával povinnou návštěvu ad limina vždy prostřednictvím prokurátora, který na jeho místě navštívil „apoštolské prahy“, tedy baziliky apoštolů Petra a Pavla, vykonal audienci u papeže a předal v Olomouci připravenou relaci o stavu diecéze. Ve vatikánských archivech máme zachovány texty relací z let 1667, 1672, 1675, 1682, 1685 a 1693; jak již bylo předesláno, chybí pouze zpráva z roku 1689. Obzvláště důležitá je poslední z relací, podaná roku 1693, která je nejpropracovanější co do rozsahu, kvality informací i latinského jazyka, a představuje jakousi „duchovní či biskupskou závěť“ biskupa Karla.³⁸⁸ Velmi podobná (někdy až identická) struktura zpráv umožňuje srovnání vývoje některých důležitých aspektů vývoje církevního života.

Předně se dozvídáme o rozloze diecéze, která zahrnuje celé markrabství moravské a vévodství opavské a krnovské. Ohledně počtu diecezánů, v první relaci mluví biskup o přesném čísle 370585 těch, kdo přijímají velikonoční svátosti, v dalších relacích již mluví sumárně o více než 400 tisících věřících, z nichž je určitá část nekatolíků: v roce 1667 jich bylo 23544, v roce 1672 jen 17544, roku 1693 již 32544. Čísla jsou ovšem nejistá, protože zřejmě někdy biskup mluví o celé diecézi, někdy jen o markrabství bez slezských částí. To se týká i uváděných počtů obrácených nekatolíků, kdy v relaci z roku 1672 se mluví o devíti tisících, zpráva z roku 1683 udává 2617 konvertitů, v následující relaci z roku 1685 jde pouze o 200 osob, což je zdůvodňováno tureckým ohrožením a uherskými válkami. Relace z roku 1693 udává počty obrácených ve dvou slezských vévodstvích, která z náboženského hlediska spadala podle vestfálského míru do jiného „režimu“ a nekatolické vyznání v nich bylo chráněno i zásahy braniborského a saského kurfiřta: v roce 1675 bylo obráceno více než 2000 osob, v letech 1675–1681 došlo k 2304 konverzím, roku 1685 něco přes 200, a pak do roku 1689 více než tisíc; k roku 1693 prý zbývá v obou vévodstvích 1603 nekatolíků. Dalším velkým centrem populace, která si zachovávala nekatolické vyznání, bylo šternberské panství, jež náleželo v průběhu druhé poloviny 17. století nekatolickým württemberským

³⁸⁶ Srv. ZUBER R., *Osudy I*, Praha 1987, s. 34–35.

³⁸⁷ Pro Lichtensteinovy návštěvy ad limina a související relace o stavu diecéze, srv. jejich přehled: Tomáš PARMA, *Návštěvy ad limina olomouckého biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcornu a jeho zprávy o stavu diecéze*, *Studia theologica* 19 (2017), N. 4, pp. 141–159, DOI: 10.5507/sth.2017.078.

³⁸⁸ Proto je její text také vydán jako příloha této práce.

vévodům (z linie Württemberg-Oels). Diecézní klérus i biskupem vydržovaní jezuitští misionáři³⁸⁹ se přičinili o konverzi více než 9 tisíc lidí, a na panství byly katolickému kultu navráceny čtyři kostely, z toho kostel Nejsv. Trojice ve Šternberku vysvětil sám biskup Karel. Relace ad limina nás zpravují i o počtech biřmovaných: při příležitosti generální vizitace diecéze, kterou vykonal světící biskup Breuner za asistence konzistorních notářů Kryštofa Fischera a Jakuba Jana Hladila v letech 1677–1682,³⁹⁰ bylo biřmováno celkem 38824 pokřtěných, přičemž kvůli morové nákaze nebyl ještě vizitován archidiakonát olomoucký. Zároveň bylo konsekrováno 19 kostelů a 55 oltářů. Relace nás také zpravují o prosazování pravidelné katecheze ve farnostech, které se měly pro mládež i dospělé odehrávat ve farním kostele v neděli v odpoledních hodinách. Toto ustanovení se v olomoucké diecézní legislativě objevuje již od 16. století, biskupu Karlovi musíme přičíst zásluhu na jeho důsledném prosazování. Monitorium z roku 1666 se této farářské povinnosti věnuje hned na několika místech, a biskup jeho dodržování kontroloval prostřednictvím děkanských vizitací. V roce 1676 navíc tato praxe byla uzákoněna sněmovním usnesením,³⁹¹ takže se tuto praxi podařilo biskupovi prosadit celkem rychle a všeobecně.

Relace pravidelně referují o biskupském semináři, který v olomoucké diecézi formálně neexistoval, a to až do počátku 19. století. Biskup Karel se ve volebních kapitulacích zavázal k jeho zřízení a oddělení od jezuitského konviktu,³⁹² a připojil i závazek, že se u římské kurie postará, aby papežští alumni v tzv. Collegiu Nordicu po ukončení studia a přijetí kněžského svěcení sloužili tři nebo čtyři roky v olomoucké diecézi, než se navrátí do vlasti.³⁹³ Instituci semináře nahrazoval soubor fundací, které umožňovaly biskupským seminaristům studovat a přebývat v jezuitském konviktu. Se vzděláváním souvisí i podrobnější popis vyučovaných teologických předmětů, který nalezneme podrobně popsán v relaci z roku 1693. Klerikové studují u jezuitů spekulativní a morální teologii i kanonické právo, a po svěcení, k němuž jsou přijímáni *titulo mensae*, jsou zařazováni do farní správy. Vzhledem k tomu, že jezuitská univerzita byla založena a dotována olomouckými biskupy, není nutné zřizovat v diecézi teologální prebendu pro zajištění výuky teologie v diecézi, jak tomu chce tridentský koncil. Olomoučtí kanovníci navíc musí mít univerzitní tituly z teologie, filosofie nebo kanonického práva, a v diecézi také existují řeholní učiliště premonstrátů, dominikánů a františkánů.

³⁸⁹ Srv. rukopis *Relatio de Missionibus pro reductione et conversione Haereticorum* – ZAOpo, AO, knihy, i.č. 297, sign A12a. Jezuitským misiím jak na Opavsku a Krnovsku tak na panství šternberském věnoval pozornost František Šigut, jehož práce zůstaly v rukopisu, srv. ZAO, Pozůstalost Františka Šiguta 1929–1970, kart. 10, 11 a 18. Popisuje je také DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 90–108.

³⁹⁰ Ke generální vizitaci, viz AO, kart. 213; MCO, kart. 199.

³⁹¹ SVÁTEK Josef, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha třetí. Vladaření císaře a krále Leopolda I., Díl II.*, Praha 1894, s. 94.

³⁹² Třetí volební kapitulace zní: „*Seminarium cleri secundum decreta Concilii Tridentini, ut antehac jam pie institutum fuerat, sed ob injuriam temporum intermissum est, de novo fundabit, et in illo alumnos duodecim potissimum harum partium bonae indolis adolescentes Boemicae et Germanicae linguae gnaros alimentabit, qui omnes pro majori cultus divini augmento ac hujus cathedrae majestate diebus festivis inserviant, quatuor vero eorundem ad minimum consuetis aderunt foundationibus, secus et experta incorrigibili negligentia a convictu, cujus curam Patres Societatis tenent, separentur, ac in proprium ecclesiae viciniorum et comodiorem locum transferantur, qui quidem logicam ad minus, et casus conscientiae audiant, priusquam ad curam animarum admittatur.*“ (pramen cit. v pozn. 8).

³⁹³ „*De Pontificiis vero alumni, qui ex diversis diaecesibus recipiuntur, agatur apud Sedem Apostolicam, quatenus absolutis studiis receptisque sacris ordinibus ad curam animarum tribus vel quatuor annis in Marchionatu Moraviae suscipiendam adstringantur.*“ – Volební kapitulace č. 4.

Moravské stavy navíc zřídily nedávno místo profesora práva (1679), který vykládá právo světské i kanonické.

Často opakovaným tématem je otázka diecézního synodu, kdy biskup opakovaně vysvětluje, proč synod nemohl uskutečnit. V roce 1675 mluví o tom, že synod se neuskutečnil kvůli sporům s exemptními řeholníky a jejich faráři, a pro nebezpečí, že pokud faráři budou absentovat z farností (zejména v oblasti Slezska a na uherských hranicích), využijí toho nekatoličtí tajní kazatelé a dojde k odpadům nově obrácených na katolickou víru. V roce 1682 se k těmto důvodům přidává i mor a uherské rebelie a v roce 1685 války, ale ještě v roce 1693 biskup kardinálům slibuje, že až se vnější podmínky uklidní, synod zorganizuje.

Biskup si také opakovaně stěžuje na porušování církevní imunity ve třech oblastech: přenesení sporů o desátky a patronátní právo z kompetence církevního soudu na soud zemský, ustanovování farářů na řeholních farách exemptních řádů s pominutím biskupské jurisdikce a skutečnost, že poddaným bylo vrchností zabraňováno ve svobodném výběru partnera z jiného panství tím, že nebyli propouštěni k jiné vrchnosti.³⁹⁴

Jak je patrné, pravidelně a svědomitě vypracovávané zprávy, podávané během návštěvy *ad limina*, jsou pramenem, který při výzkumu dějin diecéze nelze pominout, protože představují celkový pohled na moravskou církev (v této době ještě nesvázaný předepsanou strukturou), a ukazují jistou autoprezentaci biskupa v papežském Římě. Na tomto místě bylo možné pouze popsat podrobněji obsah zpráv, je však patrné, že by bylo nutno jejich obsah podrobit kritičtějšímu rozboru a ověřit údaje, které občas působí dojmem, že biskup – nebo spíše konzistoř, která se na přípravě zpráv zřejmě podílela výrazným způsobem – zdůrazňoval pozitivní aspekt mnohých procesů, které zřejmě mají i svůj aspekt negativní.

Struktury diecézní administrativy: arcijáhenství, děkanáty a farnosti

Olomoucká diecéze byla od doby biskupa Jindřicha Zdíka (1126–1150) rozdělena na arcijáhenství, jejichž nositelé zároveň členy olomoucké kapituly. V 17. století z původních šesti archidiakonátů existovaly čtyři: olomoucký (arcijáhen byl jedním z prelátů kapituly), brněnský (náležel brněnské kolegiální kapitule), znojenský a opavský.³⁹⁵ Arcijáhenství ovšem byly příliš rozsáhlé jednotky, a funkce arcijáhna spočívala víceméně jen v přezkušování kléru před svěcením, popř. v rozdílení posvátných olejů o velikonočních. Podstatně významnější roli hrály děkanáty, které tvořily hlavní prvek komunikace mezi biskupem a jeho konzistoří a jednotlivými faráři. Proto se pozornost biskupa Karla od počátku jeho episkopátu zaměřila právě na strukturu děkanátů: na počátku jeho episkopátu bylo v diecézi 27 děkanátů, ale již v relaci *ad limina* z roku 1667 biskup oznamuje, že jejich počet bude brzy rozmnožen, aby každému děkanovi byl podřízen odpovídající a jasně určený počet farářů.

V době zaslání relace o stavu diecéze byl tento proces již v plném proudu:³⁹⁶ již v roce 1665 byl obnoven zaniklý děkanát třebíčský a oddělením od děkanátu Uherské Hradiště vznikl děkanát strážnický. V roce 1670 byly zřízeny děkanáty v Jaroměřicích, Bučovicích a v Bílovci, v květnu 1671 vznikly děkanáty dolnokounický, židlochovický a hustopečský. V roce 1672 vznikly děkanáty v Boskovicích, Hlučíně a Slavonicích. V roce 1673 byl zřízen děkanát v Hostěradicích a počet děkanátů se tak ustálil na 39. Jejich strukturu velmi dobře zachycuje tzv. *Instrumentum Tengelottianum*, soupis farností olomoucké diecéze a jejich rozdělení do

³⁹⁴ Tyto problémy jsem podrobněji popsal jinde: PARMA T., *Relace ad limina*, s. 154–159.

³⁹⁵ Josef FOLTYNOVSKÝ – Jan TENORA, *Bl. Jan Sarkander. Jeho doba, život a blahoslavení*, Olomouc 1920, s. 57.

³⁹⁶ Pro vývoj děkanátů a popis arcijáhenství, srv. viz DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 53–58.

děkanátů, jehož sepsání v únoru 1677 dokončil konzistorní notář Matyáš Tengelott z Veltlína.³⁹⁷ Pečlivá revize Jaroslava Dřímala jej vedla ke zjištění, že pod biskupskou jurisdikci v roce 1677 spadalo 458 obsazených far, rozdělených do 39 děkanátů. Kostelů bylo v olomoucké diecézi zhruba dvojnásobně více, přičemž některé představovaly kostely filiální, spadající tedy pod nějakou faru, některé byly farní, ale ve farnostech administrovaných farářem jiné farnosti, tedy spravovaných tzv. in commendam, nebo ex currendo.³⁹⁸ Výsledky jeho výzkumu jsem shrnul do stručné tabulky, a přidal k nim i zajímavý údaj z jiného pramene, který mluví pro takřka všechny děkanáty také o počtu kléru a jím vyživovaných osob o několik měsíců dříve.³⁹⁹

Arcijáhenství	Děkanát	počet obsazených farností	farnosti in commendam /filiální kostely	kostelů celkem	počet osob živených z cír. fondů v roce 1676
Olomouc: 17 děkanátů, 189 obsazených farností, 309 kostelů	Olomouc	17	6	23	56
	Kroměříž	12	5	17	47
	Uherské Hradiště	15	8	23	70
	Strážnice	9	9	18	32
	Uherský Brod	14	4	18	75
	Holešov	7	6	13	27
	Přerov	9	6	15	37
	Lipník	11	5	16	56
	Valašské Mezeříčí	9	11	20	41
	Moravská Ostrava	13	5	18	55
	Budišov nad Budišovkou	10	14	24	35
	Uničov	12	3	15	58
	Šumperk	12	7	19	49
	Mor. Třebová	8	6	14	37
	Svitavy	8	3	11	49
	Mohelnice	12	8	20	38
Prostějov	11	14	25	70	
Brno:	Brno	19	5	24	62

³⁹⁷ *Repertorium collationum et iurium patronatus decanatum et parochialium ecclesiarum totius diocesis Olomucensis conscriptum, et in quatuor arcidiaconatus repartitum*; originál: ZAOpO, ACO, kniha 22; opis podává Jan Jiří Ignác STŘEDOVSKÝ, *Apographa Moraviae II* – Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Kroměříž, Zámecká knihovna v Kroměříži, i. č. 14731), p. 1–66.

³⁹⁸ viz DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, rukopisná příloha za s. 142 o XX stranách.

³⁹⁹ „*Numerus seu Specificatio familiae decanorum seu parochorum ruralium dioecesis Olomucensis*“, který se zachoval jako příloha konceptu dopisu biskupa olomoucké konzistoři, Vyškov 16. VIII. 1676 – ZAOpO, AO, kart. 152/inv. č. 565, fol. 124r–127v. Podle samotného textu biskupovy instrukce se jedná o členy „familie“ jednotlivých děkanů, tedy samotné děkany, faráře, administrátory, kaplany a jejich pokrevní příbuzné, kteří s nimi žijí na farách. Tento seznam připravila konzistoř obeláním jednotlivých děkanů; chybí v něm pouze specifikace pro doubravnický děkanát.

10 děkanátů, 118 obsazených farností, 232 kostelů	Boskovice	10	9	19	56
	Doubravník	9	14	23	
	Velké Meziříčí	16	15	31	62
	Dolní Kounice	11	18	29	41
	Židlochovice	8	7	15	29
	Hustopeče	10	14	24	41
	Mikulov	10	9	19	33
	Bučovice	10	10	20	37
	Vyškov	15	13	28	70
Znojmo: 6 děkanátů, 85 obsazených farností, 149 kostelů	Znojmo	18	16	34	48
	Hostěradice	9	6	15	31
	Jaroměřice	15	12	27	50
	Třebíč	11	12	23	43
	Telč	20	14	34	74
	Slavonice	12	4	16	50
Opava: 6 děkanátů, 66 obsazených farností, 153 kostelů	Opava	18	21	39	68
	Krnov	13	20	33	43
	Osoblaha	9	10	19	40
	Bruntál	8	13	21	37
	Bílovec	9	18	27	20
	Hlučín	9	5	14	36
Celkem	39	458	385	843	1803

Pro úplnost je zapotřebí dodat, že počet děkanátů se do konce episkopátu biskupa Lichtensteina-Castelcorna ještě zvedl o dva: v roce 1690 vznikl děkanát měřínský a roku 1694 děkanát podivínský. Svůj záměr i stěžejní roli děkanů v administrativní struktuře diecéze pak biskup popisuje v jednom z odstavců své relace ad limina z roku 1693: „*Původně byla celé diecéze rozdělena do pouhých 27 okrsků nebo venkovských děkanátů (decanatus rurales). Aby děkani mohli lépe a přesněji dohlížet na jim svěřené faráře, rozšířil jsem jejich počet až na čtyřicet. Jejich úkolem je být představenými určitého počtu jim podřízených farářů a dohlížet na ně, sdělovat a předkládat jim dekrety a příkazy moje nebo mého biskupského úřadu, řešit lehčí případy pochybností [jde o morálně-právní dubia], a pokud jde o pochybnosti závažnější nebo o prohřešky, obracet se na mne nebo můj úřad, a konečně mají tyto své faráře a jejich kostely každoročně vizitovat a o všem podat podrobnou zprávu.*“ Děkanáty a farnosti byly konečně také rozděleny do čtyřech tříd, podle nichž se řídila především výše konzistorní taxy za investituru kněze do farnosti: v první třídě (27 zl.) byly všechny děkanáty a 12 farností, ve druhé třídě (21 zl.) 79 farností, ve třetí třídě (18 zl.) 195 farností, 237 jich bylo ve čtvrté třídě, kdy farář při investituře platil konzistoři 15 zl.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ STŘEDOVSKÝ (pozn. 82) p. 115–130. Vzhledem k tomu, že děkanátů je počítáno 40, musel tento dokument, nazvaný „*Syllabus decanatum et parochiarum, tum residentialium, sive suos curatos habentium, tum etiam commendatarum dioecesis Olomucensis in quatuor classes distributarum in ordine ad taxam cancellariae deponendam pro investituris, in hanc seriem sub Carolo II. Olomucensi episcopo, redacta*“, vycházet ze stavu v letech 1690–1694. Zahrnuje 563 farností.

Úloha děkanů je však popsána ještě podrobněji v dokumentu, který představuje asi první pastorační příručku v dějinách diecéze, *Monitorium sive Instructio brevis pro Decanis ruralibus ac Parochis Dioecesis Olomucensis*, jímž se budu zabývat v samostatné podkapitole.

Jak jsme si již všimli, biskup Karel se samozřejmě věnoval i farnostem a jejich počtu, který se ovšem v průběhu jeho episkopátu změnil pouze nevýrazně. Sám biskup mluví v relaci ad limina z roku 1693 o tom, že zřídil během svého působení 19 nových farností, což při počtu asi tisícovky farností není příliš mnoho. Obsazeno bylo v této době podle zprávy asi 600 farností, a ostatní obsadit nešlo, protože nebyly dostatečně ekonomicky zajištěny. Biskup nařikal nad tím, že patroni farářům zadržují desátky a fundace kostelů, a proto musí farnosti svěřovat okolním farářům, což vytváří problém pro udělování svátostí a kontakt s duchovním pro část obyvatel diecéze, a to zejména v zimních měsících. Proto také biskup nemohl rozmnožit počet farností tak, jak by si představoval: již tak chabě dotované farnosti nebylo možné rozdělovat. Situaci proto ve větších farních obvodech řešil ustanovováním kaplanů: v roce 1693 mluví o 73 kaplanech v oněch 19 nově zřízených farnostech.

Ustanovení *Monitoria* byla dále upřesňována dalšími nařízeními. 8. října 1671 vyšlo nařízení o tzv. děkanských matrikách,⁴⁰¹ v níž měly být zaznamenány údaje především o majetku jednotlivých farností;⁴⁰² jeden z exemplářů měl být chován na konzistoři, jeden uložen na děkanství. Nařízení z 23. dubna 1682 klade na srdce děkanům, aby napomínali výstřelky jim podřízených farářů a nezatajovali je,⁴⁰³ již 17. srpna téhož roku vydal biskup nařízení o štolových poplatcích, které zůstalo v platnosti až do roku 1749.⁴⁰⁴ Podle nařízení z 5. VIII. 1687 mohli faráři používat kostelní peníze k vlastní potřebě pouze se svolením církevních představených, a dohled nad uložením peněz měla mít konzistoř. Na počátku roku 1689 vyšlo ustanovení o přísném zachování nedělního klidu, které bylo vztaženo i na židy.⁴⁰⁵ V prosinci roku 1689 bylo nařízeno, že faráři si nemají vybírat kaplany podle libovůle, ale mají se postarat o jejich řádné jmenování konzistoří.⁴⁰⁶ V závěru svého episkopátu, dne 6. XI. 1690, ještě biskup vydal nový předpis o vedení farních matrik v diecézi.⁴⁰⁷ V roce 1694 vyšla nová diecézní agenda, kterou z pověření biskupa Karla připravil svitavský děkan

⁴⁰¹ K významu děkanských matrik pro naše kulturní dějiny, viz František SPURNÝ, Význam děkanských matrik pro dějiny jižní Moravy, *Jižní Morava* 1974, II, s. 85–91. Srv. také viz DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, 86–87.

⁴⁰² Bylo třeba shromáždit údaje o patronátních právech a patronech, kostelech, kaplích, oltářích, paramentech, liturgickém vybavení, zvonech, fundacích, dlužích, pozemkovém majetku fary i kostela, desátkách, špitálech, fundacích pro kaplany a na platy učitelů atp.

⁴⁰³ Toto nařízení, obsažené již v *Monitoriu*, bylo zpřísněno a opakováno vícekrát: 12. XII. 1689, 5. I. 1693 a 13. XII. 1694. – srv. viz DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 78.

⁴⁰⁴ WOLNY Gregor, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abtheilung 1, Olmüzer Ärzdiöcese: Band 1*, Brünn 1855, s. 99.

⁴⁰⁵ Toto nařízení, původně přísně zakazující obchod provozovaný v neděli, bylo již 9. května zmírněno, protože bylo dovoleno prodávat maso a chléb soukromě, v domě (ne v obvyklém místě obchodu) – srv. viz DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 82.

⁴⁰⁶ Dekret z 12. XII. 1689 byl opakován ještě 5. I. 1693. Faráři se totiž domnívali, že pokud byl kněz již jednou konzistoří aprobován, je aprobován trvale, zatímco konzistoř ustanovovala na konkrétní místo. Srv. viz DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 75.

⁴⁰⁷ Vedení matrik nařízené Tridentinem bylo ustanoveno již v *Monitoriu*; dne 9. II. 1688 přikázal biskup děkanům, aby od farářů požadovali opisy matrik, které měly být zaslány konzistoři spolu s vizitační zprávou.

Melchior Sün. ⁴⁰⁸ Kromě toho, že obsahuje popis ritů, které má kněz při slavení liturgie i pobožností dodržovat, je zároveň i stručným shrnutím teologie a práva, které se k liturgii (především k udělování svátostí) vážou, jak si později ukážeme na příkladu manželství.

Základní otázkou Castelcornova episkopátu je problematika obsazování far. Jak si již velmi dobře povšiml Jaroslav Dřímál, obsazování far v olomoucké diecézi se odehrává ve dvou odlišných situacích, kdy je velký rozdíl, zda biskup obsazuje faru, kde je vlastníkem patronátního práva (fara leží na biskupském panství nebo je držitelem patronátního práva biskup), anebo faru, kde je patronátním pánem někdo jiný, šlechtic nebo město, popřípadě i církevní vrchnost (kapitula, klášter).

Závažným omezením biskupových pravomocí byla skutečnost, že již v roce 1649 císař odňal církevnímu soudu a biskupské jurisdikci kompetenci ve věcech sporů o desátky a patronátní právo: právní podstatou tohoto rozhodnutí byla povaha patronátního práva, které Obnovené zřízení zemské chápalo jako typ majetkového práva, nerozlučně spojeného s panstvím nebo půdou, a proto byl jako kompetentní ustanoven zemský soud. ⁴⁰⁹ I přes snahu konzistoře a biskupa, který se obracel i přímo na papeže, římské kongregace a nuncia, se tento stav nepodařilo změnit. Problém to představovalo především v případech vrchností zadržovaných desátků, kde bylo velmi obtížné u zemského soudu dosáhnout příznivého rozsudku, a navíc proces byl nákladný a zdoluhavý. Zcela jasně mohl biskup rozhodovat na svých panstvích, omezený vliv měl na statcích udílených jako manství olomouckého kostela, na statcích světské vrchnosti neměl vliv žádný. Kvůli svému neúspěchu bylo 7. září 1684 rozhodnuto, že z kněžské pokladny bude placen zvláštní advokát pro vymáhání odpíraných desátků, jímž se stal konzistorní notář dr. Jan Bernard Mayerswald. O něco lepší pozici měl biskup v otázkách patronátního práva, neboť sice teoreticky také patřily do kompetence zemského soudu, ale biskup takřka vždy mohl namítat, že patronátní právo patří jemu, protože v předbělohorské době původně patřilo nekatolickým vrchnostem, které o něj nedbaly a proto – *iure devolutionis* – přešlo na biskupa. Pokud tato situace nastala, musela se na zemský soud obrátit vrchnost, a nikoli duchovní, jako tomu bylo v případě neplacení desátků. Fakticky si tedy biskup v této oblasti zachoval svůj vliv, neboť v zájmu vrchnosti bylo mít fary obsazené a vyhnout se zbytečným sporům o patronátní právo, které by mohly vést i k jeho ztrátě.

Monitorium z roku 1666

Jak již bylo řečeno, již krátce po svém zvolení a příjezdu do diecéze ⁴¹⁰ dal biskup Karel vydat asi první pastorační příručku v dějinách diecéze. *Monitorium sive Instructio brevis pro*

⁴⁰⁸ *Agenda Seu Rituale Olomucense, Ad Usum Romanum, quoad accommodatum, complectens Sacramentalia, Caeremonialia et Extraordinaria, Animarum Curatoribus scitu neccesaria*, Brunae : Franciscus Ignatius Sinapi, 1694.

⁴⁰⁹ K tomu blíže viz D'ELVERT Christian, *Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz und insbesondere seines mehrhundertjährigen Kampf mit den mährischen Ständen und der Staatsgewalt*, Brno, C. Winiker 1895 (=SchrHSS 29), s. 101–109; Jiří M. HAVLÍK, *Spor českého duchovenstva o imunitu církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, ČČH 107 (2009): 769–796; Alessandro CATALANO, *Vos Ecclesiastici semper diversum (occlamandi desiderio) ab aliis vultis. Le rôle de l'ordre des prélats à la diète de Bohême après 1627*, XVIIe siècle 63 (2011): 19–30; souhrnně a v obecnější perspektivě Nicolas RICHARD, heslo „Imunitu“, in: Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (reds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, II. (D–J), Plzeň: Aleš Čeněk; Ostrava: KEY Publishing, 2016, s. 787–795 (tam i další literatura); DŘÍMÁL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 63–73; PARMA T., *Relace ad limina*, s. 154–156.

⁴¹⁰ Karel z Liechtensteinu-Castelcorna byl zvolen olomouckým biskupem 12. III. 1664; nejprve volbu odmítl, ale na opakovaný nátlak kapituly ji ještě téhož dne přijal. Po volbě se ovšem musel vrátit do Salcburku, kde byl

Decanis ruralibus ac Parochis Dioecesis Olomucensis vyšlo roku 1666 v Olomouci u Víta Jindřicha Ettela⁴¹¹ a podle titulního listu publikace jej z příkazu biskupa vydal olomoucký generální vikář a biskupská konzistoř. Alois Kubíček, jediný, kdo této příručce věnoval samostatnou studii,⁴¹² se mylně domníval, že generálním vikářem Liechtensteinovým byl v té době Jan Josef Breuner,⁴¹³ již od roku 1657 tuto funkci zastával olomoucký kanovník Jan Petr Petrucci, a to až do roku 1672, kdy rezignoval a všechny své funkce z důvodu stáří. Jemu a celé konzistoři tedy musíme připsat autorství tohoto důležitého pastoračně-právního dokumentu, který na tomto místě bude alespoň stručně obsahově charakterizován. Teprve po Petrucciho rezignaci se stal olomouckým generálním vikářem kanovník a světicí biskup Jan Josef Breuner, jenž se v roce 1695 následně stal pražským arcibiskupem.⁴¹⁴ Během více než dvaceti let působení v čele olomoucké konzistoře se Breuner seznámil s Monitoriem jistě více než důkladně, takže jej krátce po svém nástupu na pražský arcibiskupský stolec mohl vydat (1697) pro svou arcidiecézi, takřka beze změn a pod názvem *Instructio brevis pro Vicariis foraneis ac Parochis Archi-Dioecesis Pragensis*.⁴¹⁵ Monitorium doporučoval pro olomoucký klérus nástupce biskupa Karla ještě v roce 1707, tedy po více než čtyřiceti letech, v konstitucích o církevní disciplíně hned na jejich začátku.⁴¹⁶ Olomouckou verzi komentoval ještě v 18. století ředitel biskupských statků Karel Ferdinand Schertz (†18. X. 1724).⁴¹⁷

děkanem kapituly a generálním vikářem arcidiecéze, takže musel vyřídit mnoho záležitostí, a také se přestěhovat. Mezitím, 21. VIII., byl také potvrzen papežem, a tehdy také přijel do Kroměříže. Slavnostní intronizace v Olomouci se odehrála 27. X. 1664.

⁴¹¹ *Monitorium sive Instructio brevis pro Decanis ruralibus ac Parochis Dioecesis Olomucensis, autoritate et iussu reverendissimi et celsissimi principis ac domini, domini Caroli, Dei gratia episcopi Olomucensis, S. R. I. principis, ducis, Regiae capellae Bohemiae et de Lichtenstein comitis etc. Per eiusdem Celsitudinis Suae generalem Vicarium et episcopale consistorium editum ac promulgatum Anno M.DC.LCVI. Typis Viti Henrici Ettelii, Typographi Olomucensis.*

⁴¹² KUBÍČEK Alois, *Monitorium sive instructio brevis*, Časopis katolického duchovenstva 44 (1903) s. 349–353, 463–466. O *Monitoriu* ovšem mluví daleko více studií, i když se jej přímo netýkají. Můžeme vzpomenout např. VÁLOVÁ Kateřina, *De vita et honestate clericorum na Moravě v raném novověku*, StřM 17 (2003) s. 83–88, ale i mnoho dalších.

⁴¹³ Opírá se při tom o heslo v Ottově slovníku naučném; KUBÍČEK A., *Monitorium...*, s. 350.

⁴¹⁴ K němu viz zejm. PODLAHA Antonín, *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX., I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694–1710)*, Praha, Dědictví svatého Prokopa 1917.

⁴¹⁵ *Instructio Brevis, Pro Vicariis Foraneis ac Parochis Archi-Dioecesis Pragensis, Autoritate Et Jussu Reverendissimi, [et] Celsissimi Principis, Domini Domini Joannis Josephi Ex Comitibus Breüner, Dei Gratia Archi-Episcopi Pragensis, Legati Nati, S.R.I. Principis, Regni Boemiae Primatis, Carolo-Ferdinandae Universitatis Cancellarii Perpetui, &c. edita & promulgata. Anno Domini M. DC. XCVII, Pragae : Typis Archi-Episcopalibus, in Collegio S. Norberti, per Samuel. Beringer, [1697].*

⁴¹⁶ „*Ut antedictum Monitorium, quoad omnes et singulos articulos accurate et lenissime ab omnibus observetur, in quem finem illud omnimode innovamus confirmamusque.*“ – Biskup KAREL JOSEF LOTRINSKÝ, *Constitutiones de disciplina ecclesiastica*, Kroměříž 4. XI. 1707, Const. I, ed. Arsenius Theodor FASSEAU, *Collectio Synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae in IV partes distributa*, Rezii 1766, s. 167.

⁴¹⁷ Viz opis jeho komentáře je ve II. svazku Středovského *Apograf*, s. 279–285. Schertz je znám mj. jako autor oslavného popisu moravského zemského znaku (1699) spisku *Magia posthuma per iudicium illud pro et contra suspenso nonnullibi iudicio* z roku 1704. K němu viz KYŠUČAN Lubor, *Duchařina na barokní způsob aneb spis Karla Ferdinanda von Schertze Magia posthuma a jeho druhý život*, in: DANIEL Ladislav – HRADIL Filip (eds.), *Město v baroku, baroko ve městě*, Olomouc 2012 (= Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 304, 2012, Supplementum), s. 68–73; MAIELLO Giuseppe, *Racionalismus Karla Ferdinanda Schertze a Magia posthuma*, *Slavica litteraria* 15 (2012), 2, s. 215–222. Český překlad Schertzovy *Magia Posthuma* vydal MAIELLO Giuseppe, *Vampyrismus a Magia posthuma. Vampyrismus v kulturních dějinách Evropy a Magia posthuma Karla Ferdinanda Schertze (první novodobé vydání)*, Praha, EPOCHA 2014².

Struktura této příručky je celkem jednoduchá: po předmluvě (proemium) následuje 24 instrukcí pro venkovské děkany, v jejichž rámci se nacházejí i předpisy pro děkanskou vizitaci farnosti, pak je zařazeno tridentské vyznání víry,⁴¹⁸ používané při převzetí farnosti, a za ním se nachází 70 instrukcí pro faráře. Celé dílo je zakončeno závěrečnou exhortací.⁴¹⁹ Textově i obsahově Monitorium zcela jasně reflektuje synodální statuta z roku 1591 a pouze lehce je po takřka osmdesáti letech aktualizuje. Ustanovení synody z roku 1591⁴²⁰ byla přetvořena do systematické příručky pro farní pastorační a mnohdy jsou takřka doslovně přejímána, samotné uspořádání témat vychází z pořadí synodálních usnesení. Krátká ustanovení v celkem jednoduché latině obsahují podstatná ustanovení synody ve formě přijatelné pro farní klérus, a jsou daleko lépe použitelná v každodenním životě. Odkazuje na to především předmluva Monitoria,⁴²¹ která začíná nářkem nad tím, že kněží nejsou na úrovni své doby a svého povolání, z čehož vyvozuje nutnost nařízení, která by shrnula povinnosti děkanů a farářů, vytvořila jakési jejich zrcadlo, a zároveň zavedla pravidla pro vizitaci jakožto „*conventissimum medium sacris canonis praescriptum*“ pro vykořevení a nápravu neřádů. Autor předmluvy doufá, že kněží budou předpisy následně obsažené v Monitoriu poslušně zachovávat, „*si non virtutis amore, saltem formidine poenae.*“

Podle obsahu tedy tato příručka vznikla zcela jasně v olomouckém prostředí, není nutno hledat její vzory jinde, například ve vzorech salzburského prostředí, kdy by mohly být importem z předchozího působení biskupa Karla. Byla obratným způsobem, jak i při nemožnosti svolání diecézní synody rozšířit mezi klérus alespoň aktualizovaná ustanovení synody předcházející. Tak to ostatně prezentoval sám biskup ve své relaci ad limina z roku 1693, kde mluví o monitoriu v souvislosti s vizitací diecéze, a při popisu děkanských vizitací je charakterizuje jako náhradu diecézního synodu.

Sumárně a velmi stručnou formou jsou do *Monitoria* zakomponovány i předpisy nařízení z roku 1632, 1635 a 1653 i s odkazy na tridentský dekret *Tametsi*, z něž vycházely. Zřejmě ovšem bylo nutné poskytnout kněžím ve farní správě tyto texty v jejich integralitě znovu a postarat se zejména o opětovné zavedení těchto předpisů tam, kde ještě nebyl respektovány. Proto vyšlo i Lichtensteinovo nařízení z roku 1674, o němž pojednáváme v následující kapitole.

Manželské právo

Již Monitorium z roku 1666 se věnovalo otázkám uzavírání manželství a upozorňovalo faráře na nutnost postupovat podle tridentského dekretu *Tametsi*, který pro platnost manželství určoval jedinou možnou formu, tedy jeho uzavření před farářem jednoho z kontrahentů a dvěma svědky, po vykonaných trojích ohláškách.⁴²² Tento koncilní dekret ovšem obsahoval i ustanovení o tom, že v platnost vstoupí v každé z farností katolického světa pouze tehdy, když bude slavnostně vyhlášen a vysvětlen věřícím. Olomoučtí biskupové proto již dříve dávali dekret *Tametsi* vyhlášovat: kardinál Dietrichstein jej vyhlásil v roce 1632 a prostřednictvím generálního vikáře Platejse v roce 1635, roku 1653 provedl podobné

⁴¹⁸ Tridentské vyznání víry uvozené slovy „*Placet hic etiam annectere formulam PROFESSIONIS FIDEI ex bula Pij IV. Pont. Maximi – Monitorium...*“, s. 32–37

⁴¹⁹ Epilogus – *Monitorium...*, s. 84–87.

⁴²⁰ Přímý odkaz na synodální ustanovení obsahuje pouze předpis pro faráře č. LX, který pojednává o ustanoveních ohledně vnějšího vzhledu kněze.

⁴²¹ Praefatio – *Monitorium...*, s. 3–6.

⁴²² *Monitorium*, n. XX, s. 51–52.

vyhlášení generální vikář Klaudius Sorina a toto nařízení bylo zahrnuto do diecézního rituálu z roku 1659. Stále zde ovšem existovalo jisté nebezpečí, že by v diecézi mohly existovat farnosti, v nichž by dekret neplatil, protože nebyl vyhlášen. Proto tato nařízení biskup Karel obnovil v roce 1674 v dokumentu, do něž byla zahrnuta i dvě nařízení předešlá⁴²³ a zřejmě právě díky němu došlo k plné recepci tohoto tridentského dekretu, i když zvyková rezistence pravděpodobně v některých místech trvala déle.

Podle nařízení z 5. I. 1693 měli faráři a děkani při žádostech o dispenz od překážek pokrevní příbuznosti a švakrovství připojit schéma příbuznosti ženicha a nevěsty.⁴²⁴ Manželství je také věnována příslušná část diecézní agendy z roku 1694,⁴²⁵ která popisuje podrobně nejenom rituální stránku uzavírání manželství, ale je zároveň doplněna i shrnutím hlavních teologických a právních otázek, které se manželství týkají. Obsahuje i řešení pochybností o tom, který farář má právo přijmout manželský slib snoubenců, a přináší text tridentského dekretu Tametsi nejenom latinsky, ale také německy a česky, a nalezneme zde i krátké pojednání o manželských překážkách. Zajímavé je především pojednání o místě uzavírání manželství: v této době je jím již kostel, před jehož hlavním oltářem se výměna manželských slibů měla odehrávat už podle římského rituálu z roku 1614, ale stále zůstává možnost uzavřít manželství v domě jednoho ze snoubenců za přítomnosti faráře a svědků, ale snoubenci mají potom přijít do kostela na mši a k přijetí manželského požehnání. Manželství bylo možné uzavírat celoročně, ale v době adventní a postní se sňatku nežehnalo, nekonalo se uvedení nevěsty do domu ženicha, ani neměla být pořádána slavnostní hostina.⁴²⁶

Již od roku 1672 si biskup ve svých relacích ad limina pravidelně stěžoval, že majitelé statků a panství odmítají propouštět z poddanství ty ze svých poddaných, kteří se zamilovali do poddaných z jiného panství, a často již došlo k zásnubám, obvykle proto, že dítě již bylo na cestě. V pobělohorské době uzavírání manželství poddaných bez propuštění z poddanství sice neznamenal jeho neplatnost, ale bylo postihováno trestně. Vrchnostenské povolení sňatku bývalo i odpíráno, pokud budoucí manželství nebylo dostatečně hospodářsky zajištěno (mělo se tak zabránit nárůstu vesnické chudiny destabilizujícího společnost), vrchnosti se také bránily tomu, že pracovní síla opouštěla jejich panství, a navíc se za povolení platilo.⁴²⁷

Tím byla pro biskupa Karla porušena Tridentem vyhlášená svoboda uzavírat manželství (*libertas matrimonii*), a navíc docházelo k tomu, že poddaní, kterým bylo po uzavření zásnub

⁴²³ Karel II. z Lichtensteinu-Castelcora, tištěný dekret *Quamquam saepius*, Olomouc 10. II. 1674. Srv. exemplář uložený ve Vědecké knihovně v Olomouci (sign. 36.053) pod katalogovým názvem *Caroli episcopi Olomucensis renovatio statutorum Francisci principis a Dietrichstein episcopi Olomucensi respectu uniformitatis contractus matrimonium*. Jeho úvodní část edituje FASSEAU (pozn. 88), s. 123. K proklamaci tridentského dekretu *Tametsi* na Moravě, viz Tomáš PARMA, *La lente réception du Concile de Trente en Moravie*, in Wim FRANÇOIS – Violet SOEN (ed.), *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, Göttingen 2018, vol. 2, 131–152.

⁴²⁴ DŘÍMAL J., *Náboženská činnost Karla II.*, s. 80.

⁴²⁵ *Agenda Seu Rituale Olomucense*, tom. I., s. 239–265.

⁴²⁶ Konkrétní příklady manželských sporů a dispensací nalezneme v ZAOpO, AO, kart. 218, inv. č. 653, kde je z doby episkopátu Karla II. asi 200 folií dokumentů.

⁴²⁷ Srv. Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu (Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě)*, Praha 1949², s. 109 a 207–208; Jiří KLABOUCH, *Politický konsens k manželství v Čechách (z novějších dějin manželství v našich zemích)*, Praha 1960; Jaroslav ČECHURA, Norma, knížecí reskripty kontra každodenní praxe a praktiky: mýtus a realita tzv. schwarzenberského zákazu sňatků, *Jihočeský sborník historický* 81 (2012), s. 164–194.

(*sponsalia de futuro*) odepřeno propuštění z poddanství, odcházeli do jiných diecézí, kde uzavírali manželství před cizími faráři, a tedy neplatně, a po návratu spolu buď žili tajně, anebo v jiné diecézi cizoložně, anebo utíkali do nekatolických oblastí a přestávali být katolíky. K manželskému právu se vztahuje i prosba o poučení, obsažená ve zprávě z roku 1672, jak postupovat v případě, že jeden z manželů byl unesen tureckými nájezdníky, což je situace, která se vyskytla v nedávné době na Moravě, kde bylo uneseno několik tisíc lidí. Není naděje na jejich návrat, ani jistá zpráva o jejich smrti. V olomoucké diecézi měli ti z manželů, kteří uneseni nebyli, zakázáno uzavírat nová manželství, ale kvůli výchově dětí, ekonomickým problémům nebo nebezpečí nezdrženlivosti, uzavírali nová manželství mimo diecézi, často i s tichou podporou svých vrchností.

Jak je patrné, otázka řádného slavení manželství, které v době potridentské přešlo z čistě privátní a rodinné sféry do roviny celospolečenské instituce, kontrolované církví i místní komunitou,⁴²⁸ byla pro biskupa velmi důležitá a věnoval se jí v průběhu celého biskupského působení.

Strach z hereze, boj proti pověrám

Již při popisu obsahu relací ad limina byla stručně zmíněna otázka protireformace, tedy zásahů proti nekatolíkům, kteří stále na Moravě existovali. Rekatolizační snahy byly otázkou, kterou řešily především stavovské a vládní instituce. Na zemském sněmu v roce 1649 stavy žádaly císaře Ferdinanda III., aby podporoval potírání nekatolického vyznání. Sněm konaný od 3. listopadu do 22. prosince 1651 zřídil pět krajských komisí, které měly vizitovat stav farností, na něž měla dohlížet spolu se stavy i církev. Tyto komise ovšem nebyly příliš činné, a hlavním činitelem snahy o náboženské sjednocení Moravy v lůně katolické církve se stali jezuité a jejich misijní stanice. Biskup o činnosti jím financovaných jezuitských misionářů průběžně informoval do Říma, a soustředil se především na misijní činnost ve dvou slezských vévodstvích, na šternberském panství a na Rýmařovsku. Současně upozorňoval i na křehkost výsledků misijní činnosti: konvertité ke katolické víře by mohli i odpadnout ke své původní víře, zejména v důsledku činnosti nekatolických kazatelů ze Slezska a z Uher. Tato skutečnost pro něj byla i důvodem, proč neslat diecézní synod: i několikadenní nepřítomnost katolických duchovních ve farnostech by mohla znamenat vyklizení pole pro činnost nekatolických duchovních.

Biskup Karel měl tedy k Tovaryšstvu Ježíšovu od počátku svého episkopátu velký respekt, který ostatně dával okázale najevo přítomností na jejich oslavách. Již roku 1666 světil jezuitům poutní místo v Tuřanech, a podporoval je i jinými prostředky. Původní respekt a nadšená podpora ovšem poněkud ochladly díky známému olomouckému cenzurnímu sporu, který započal v roce 1674.⁴²⁹ Předehrou sporu se stal rozporuplný způsob výuky tří jezuitských učitelů v olomoucké koleji: P. Jana Tannera (1623–1694), P. Wilhelma Froelicha (1634–1709) a P. Jana Sieminského (1637–1700). Tito otcové se snažili vyučovat nově a jejich experiment spočíval ve formulování nejasných tezí, jež měly vyprovokovat studenty k přemýšlení a diskusi. Spor okolo „novotářů“, kteří vystupovali agresivním způsobem a zesměšňovali při výuce ostatní, rozdělil na několik let olomouckou kolej. Novotáři byli denuncováni u generála řádu, P. Jana Pavla Olivy, který jejich teze dal přezkoumat jezuitským

⁴²⁸ K tomu např. John Bossy, *Křesťanství na Západě 1400–1700*, Praha 2008, s. 35–43.

⁴²⁹ Pro stručné shrnutí celého sporu i starší literatury odkazují na PARMA Tomáš, *Jezuitská kolej v Olomouci 2. polovina 17. století a olomoucký spor o cenzuru*, in: Aleš LEBEDA (ed.): *Jakub Kresa. Život a dílo významného českého matematika 17. století*, Smržice: Tiskárna Jola pro Obec Smržice 2015, 87–94.

cenzorům.⁴³⁰ I když toto přezkoumání dopadlo pro novotáře příznivě, dostal se spor v lednu 1674 bez vědomí generála řádu i na pořad jednání olomouckého biskupa Castelcornu, který byl celým případem vyděšen a požadoval, aby dotčení otcové byli odvoláni z olomoucké koleje a přeřazeni do takového řeholního domu, kde by nemohli vyučovat. Pro těžký úkol zklidnění situace v jezuitské koleji i urovnání vztahů s biskupem byl vybrán P. Nicolaus Avancini (1611–1686), jehož řádový generál jmenoval svým vizitátorem v české jezuitské provincii. Jeho svízelná jednání byla ukončena až na sklonku roku 1675, kdy Kongregace římské inkvizice, kam byl případ posléze předán, vynesla osvobozující rozsudek ohledně novátorských tezí.

To se ovšem již rozhořela další sporná kauza: už 4. května 1675, po smrti univerzitního kancléře P. Bartholomea Kichlera SJ, biskup sdělil jezuitskému provinciálovi Honeneggerovi, že si hodlá cenzuru knih vyhradit pouze pro sebe, a o měsíc později následoval dekret biskupské konzistoře jedinému knihtiskaři v Olomouci, kterým se mu zakazovalo tisknout bez povolení biskupského úřadu cokoli od jakéhokoli autora, duchovního nebo laika. Jezuité se ovšem nedali, a do svého boje s biskupem, který trval několik let, zapojili císaře Leopolda I., jeho jezuitské zpovědníky, vídeňského nuncia, papežskou Kongregaci pro nauku víry i samotného papeže. Jezuité sice spor v prvním kole prohráli, Kongregace Posv. Officia v červnu 1679 vydala dekret o tom, že nesmí tisknout žádné publikace bez úchvaly olomouckého ordináře, ale spory pokračovaly dále. Ještě v roce 1681 znovu císař biskupovi nařídil, aby se navrátil k předchozí praxi, ale biskup se nevzdával a v roce 1687 donutil jezuitu, aby žádal o povolení tisknout knihy udělované vždy na 5 let a aby se v knihách jimi vydávaných objevila klauzule *cum licentia ordinarii*. Právě tyto spory zřejmě vedly biskupa k tomu, že svou přízeň přenesl právě v tomto období na piaristický řád. I v tomto případě měl svého předchůdce v kardinálu Dietrichsteinovi, jenž piaristy na Moravu uvedl.

Postoj biskupa Karla i razantní prosazování vlastních práv musíme připsat nejenom snaze o prosazení a obranu biskupské jurisdikce, ale také strachu z hereze: na počátku stálo obvinění otců Tannera, Frölicha a Sieminského z odklonu od katolické věrouky. Je spojen i s bojem proti lidové pověřivosti, zjevně vnímané jako pokleslá forma heterodoxie. Nařízení o aplikaci dekretu *Tametsi* z roku 1674, kterého jsme si již povšimli, obsahuje i appendix, který se zabývá některými pověřivými praktikami. Dozvídáme se, že k zahánění lidských chorob bývá používána svěcená voda, ale i různé předměty z kostelního vybavení, např. klíče od kostela jsou používány k otevírání zarostlých uší ovcí, jsou škrabány křtitelnice a srdce zvonů, aby se vzpřimily uřknuté údy, a že faráři a kostelníci tyto věci poskytují věřícím, aniž by se ptali, k čemu je budou používat. Biskup tyto praktiky přísně zakazoval a za nedodržování těchto nařízení si vyhradil trest podle svého uvážení.

Na těchto několika příkladech můžeme sledovat velkou obavu před pronikáním hereze do řad katolického kléru i snahu o vymýcení pověr mezi obecným lidem. Zatímco lidová pověra je fenoménem, který křesťanský klérus v Evropě zná, dokáže s ním nažívat a dokonce jej i využívat k posílení evangelizace svěřeného lidu, heterodoxie uvnitř samotného kléru představuje závažný problém. Morální poklesky příslušníků kněžské vrstvy jsou známy, diecézní administrativa je umí řešit⁴³¹ a v zásadě nepředstavují až na výjimky závažný problém, odchylka od pravé víry je jen něčím těžko představitelným a tolerovatelným. Z toho plyne i biskupova tvrdošijnost a prudkost ve sporu s jezuitskou kolejí: jeho zděšení vyplývá ze

⁴³⁰ K tomu: HAVLÍK Jiří M., *Contra (duos) Patres Societatis Jesu 1672–1675. Jan Tanner TJ a Vilém Frölich TJ, průběh sporu o jejich teze a jeho dopady*, FHB 26 (2011), č. 1, s. 143–163.

⁴³¹ Srv. např. PUMPR, *Nižší klérus*.

skutečnosti, že ti, které považoval za rozhodné obhájce a šířitele pravé víry, se sami navzájem dokážou obviňovat z hereze. A právě tento strach zřejmě stojí i za často diskutovaným postojem biskupa Karla v jiném případě, jímž jsou čarodějnické procesy na Losinsku a Šumpersku. Biskupa se nejprve netýkaly, byly záležitostí majitelů panství, kteří v roce 1678 ve Velkých Losinách ustanovili vrchnostenský inkviziční tribunál vedený Františkem Jindřichem Bobligem z Edelstadtu.⁴³² Ten ovšem při výsleších začal systematicky shromažďovat údaje o možných účastnících čarodějnické pověry v nedalekém Šumperku, jehož obyvatelé byli jako případní vyslyšení zajímaví i z ekonomického hlediska. Již v srpnu 1679 dal ochranný pán města, kníže Karel Eusebius z Liechtensteina souhlas se zřízením inkvizičního tribunálu ve městě.

V zápisech o výsleších se velmi záhy začínají objevovat i jména dvou kněží, šumperského děkana Kryštofa Aloise Lautnera a rýmařovského děkana Jana Františka Bapsta, a tak po konzultaci pražského apelačního soudu se inkvizitor obrátil na olomouckého biskupa Karla, do jehož jurisdikce oba kněží spadali. V případě Bapsta, jehož obvinění nebyla souhlasná, biskup odmítl tohoto kněze Bobligovi vydat; Bapst se v roce 1686 po Lautnerově upálení zachránil před možným obviněním útekem, zřejmě do Itálie. Proti Lautnerovi byla ovšem svědectví početnější, a tak biskup ustanovil již 24. srpna 1680 vyšetřovací komisi, již předsedal Boblig a byla dále složena z biskupova ceremoniáře Petra Reharmonda, jeho sekretáře Eliáše Isidora Schmidta a mohelnického děkana dr. Jiřího Vojtěcha Winklera, který byl mj. Lautnerovým spolužákem ze studií. K ustanovení komise došlo jen několik dní po zatčení děkana Lautnera. Záhy došlo k zajímavému pokusu o Lautnerovo osvobození ze strany místních duchovních: faráři Tomáš König z Losin, Eusebius Leander Schmidt ze Sobotína a rapotínský kaplan Jiří Antonín Lachnit již 9. září 1680 osvědčili, že čtyři usvědčené čarodějnice doznaly před popravou, že z čarodějnictví při výsleších útrpným právem falešně obvinily tři kněze: Lautnera, Bapsta a rapotínského faráře Tomáše Sartoria. Lautnerův případ toto svědectví sice neovlivnilo, ale zřejmě zabránilo zatčení Bapsta a Sartoria, který ostatně krátce poté zemřel. Boblig začal shromažďovat i výpovědi obviňující další kněze (losinského faráře Königa, který byl přeložen, kaplana Lachnita, bludovského faráře Czapka a další). Fakticky se ovšem jedinou obětí z kněžských řad stal právě děkan Lautner. O jeho mnohdy až heroickém vzdoru krutému fyzickému týrání bylo napsáno již poměrně mnoho: k necelé stovce obětí losinsko-šumperského pronásledování čarodějnic se připojil 18. září 1685, kdy byl v Mohelnici olomouckým světicím biskupem Breunerem degradován z kněžského stavu a následně upálen. Stalo se tak poté, co biskupská komise vynesla 1. září 1685 rozsudek a 8. září jej biskup Karel potvrdil.

Zůstává otázkou, kterou se zabývali již mnozí autoři, proč vzdělaný biskup, známý svým mecenatismem a podporou umění, jehož působení v moravské diecézi lze hodnotit jako rozhodný přínos, souhlasil s vydáním jednoho z relativně vysoce postavených kněží, který zřejmě z řad diecézního kléru vynikal svým vzděláním, inteligencí a kulturou, a to do rukou

⁴³² Ze základní literatury o losinských a šumperských procesech vybírám alespoň Karen LAMBRECHT, *Hexenverfolgung und Zaubereiprozesse in den schlesischen Territorien*, Köln 1995; Vojtěch CEKOTA – Miloš KOUŘIL– František SPURNÝ, *Šumperský děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*, Šumperk 2000; Pavla SLAVÍČKOVÁ, Soudce Heinz Friedrich Boblig z Edelstadtu, in: Martin ELBEL – Ondřej JAKUBEC (eds.), *Olomoucké baroko 1/ Úvodní svazek: Proměny ambicí jednoho města*, Olomouc 2010, 174–181. K historiografii: Zuzana HARAŠTOVÁ, "Kladivo na čarodějnice" Václava Kaplického jako historický pramen?, *Historica Olomucensia* 41 (2012), s. 285–299. Průběhem těchto procesů se zabývá podrobněji Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Biskup Karel v kontextu: salcburská předehra a olomoucké finále*, in: JAKUBEC Ondřej (red.), *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu: Olomoucký biskup a duchovní aristokrat střední Evropy*, v tisku.

sadistického právníckého eléva bez jakýchkoli skrupulí. Jak si všimla R. Prchal Pavlíčková, biskup Karel vyrůstal a žil v prostředí, v němž čarodějnické procesy nebyly ničím neobvyklým, a v místě, které na něj jako na duchovního mělo výrazný formační vliv, Salcburku, probíhaly procesy proti čarodějnicím ve stejné době také. Mohli bychom uvažovat o vlivu biskupova okolí: jeho sekretář Eliáš Schmidt, bratr sobotínského faráře Eusebia Schmidta (ten vlastně čarodějnické procesy na losinském panství vyvolal), udržoval s Bobligem korespondenci, v níž jej nazýval svým otcem. Mohli bychom – jako Karen Lambrecht – klást hon na čarodějnice do vzdálené souvislosti s rekatolizačním úsilím na Moravě, nebo je širěji zapojit do procesu sociální disciplinace obyvatelstva jako jednu z jeho významných represivních komponent, nebo si vybrat i jiné z interpretačních schémat, kterých bylo vypracováno nemálo.⁴³³ V souvislosti s biskupem Karlem se nám však nabízí i kontext strachu z hereze v prostředí moravského kléru: čarodějnictví je v této době ještě stále chápáno jako apostaze, odpadnutí od křesťanské víry, a jako příklon k herezi. Je možné, že právě tento důvod byl jedním z těch, které biskupa Karla vedly souhlasu s upálením kněze Lautnera; možná měl tento případ (v prostředí kléru nakonec jediný) zvednutým prstem varující všechny moravské kněze, že je zapotřebí zachovávat církevní disciplínu, tím momentem, kdy „*formido poenae*“ nahradí onu nedostatečnou „*virtutis amor*“. Při současném stavu znalosti pramenů ovšem toto tázání se po možných biskupových motivacích zůstává v čistě spekulativní rovině. Je také zajímavé, že ani o sporech s jezuitou (které se však vedly u kurie), ani o čarodějnických procesech a odsouzení kněze nenalezneme v jinak podrobných zprávách ad limina ani čárku. Svědčí to mj. i o tom, že biskup Karel i olomoucká konzistoř si byli vědomi, že v papežském Římě by již tyto snahy nebyly přijaty s pochopením.⁴³⁴

Význam episkopátu biskupa Karla II.

„Od počátku, kdy jsem přijal správu svého biskupství, jsem se v srdci řídil základní povinností mého pastýřského úřadu, a veškeré síly mého těla i ducha proto byly zaměřeny k tomu, abych zabezpečil šíření katolické víry, reformu mravů, zachovávání církevní kázně duchovními, kteří mi byli podřízeni, a uchování imunity kléru.“⁴³⁵ Těmito slovy charakterizuje ve své poslední relaci ad limina, kterou jsem již jednou označil jako jeho biskupskou závěť, sám biskup Karel svůj episkopát. Na přecházejících stranách jsem se pokoušel o charakteristiku alespoň některých stěžejních procesů a fenoménů, které utvářely chod moravské církve v posledních desetiletích 17. věku. Jsem si vědom, že mnohé zůstalo stranou: nebyl prostor zmínit se o životě náboženských bratrstev, o fenoménu poutních míst a poutí všeobecně, o liturgických reformách a duchovní hudbě, o duchovních proudech, které se dotkly moravského kléru, ani o výuce teologie a příbuzných oborů v Olomouci i jinde; mnohých fenoménů (zejména vztahu církve a státu) jsem se mohl dotknout pouze okrajově. Mé řádky zůstávají především na rovině církevně-právní a administrativní, ale toto hledisko je – společně se zdůrazněním biskupova uměleckého mecenátu – zřejmě jedním z podstatných interpretačních kritérií biskupovy osobnosti, která nám však i přes množství pramenného materiálu zůstává skryta. Biskup Karel žil a působil v době obnovy společnosti po třicetileté válce a během svého dlouhého episkopátu dokázal svému biskupství – a

⁴³³ Pro přehled, viz nedávno česky vyšlou studii Wolfgang BEHRINGER, *Čarodějnictví. Globální historie*, Praha 2016.

⁴³⁴ K pojetí čarodějnictví v centru katolické církve, viz Reiner DECKER, *Die Päpste und die Hexen. Aus den geheimen Akten der Inquisition*, Darmstadt 2003.

⁴³⁵ Relace ad limina z 10. X. 1693.

v mnoha případech i samotné moravské krajině – dát pořádek, tvar a řád, a vtiskl mu tak podobu, kterou si bude ještě dlouho zachovávat. Aniž bych chtěl být vůči jeho postavě, která měla i své stinné stránky, panegyrický, myslím, že mohu svůj text klidně zakončit oslavnými slovy olomouckého kněze Františka X. Richtera z počátku 19. století: „*I kdyby všichni mlčeli, samo kamení by hlásalo jeho chválu, vždyť po zničení Švédy biskupství našel jako cihlovou stavbu, a zanechal je jako vznešenou stavbu mramorovou.*“⁴³⁶

⁴³⁶ „*si omnes tacuerint, lapides ipsi eis laudis loquerentur, qui episcopatum a ruinis Suevicis prope lateritium invenit, auguste marmoreum reliquerit.*“ – František Xaver RICHTER, *Augustini Olomucensis episcoporum series*, Olomouc 1831, s. 242.

ČÁST DRUHÁ:

OBRAZ ŽIVOTA RANĚ NOVOVĚKÉ MORAVSKÉ CÍRKVE V DIECÉZNÍ LEGISLATIVĚ

Kapitola sedmá

Vztah církve a „státu“ na Moravě raného novověku

Rekatolizační legislativa na Moravě

Na tomto místě je zapotřebí předeslat, že rozsah přítomné práce neumožňuje podrobnější rozbor fenoménu rekatolizace v jeho reálném provádění: v následujících řádcích této části chci pouze shrnout právní předpisy, které se rekatolizace na Moravě týkaly a které se dotýkají tématu této práce jakožto předpisy vstupující do života olomoucké diecéze a v mnoha ohledech výrazně ovlivňující její život. Mohli bychom možná mluvit i o jisté nepsané a nevyslovené asumpci světského práva do práva kanonického. Navíc nám už jen pouhý přehled těchto předpisů umožňuje konstatovat, že vůdčí roli v procesu rekatolizace měl panovník a zemské instituce, nikoli církve.

Stavovské povstání a jeho potrestání

Násilným vyvrcholením střetu mezi konfesemi, jež bylo současně střetem mezi stavovskou obcí bránící svou autonomii a panovníkem, který chtěl vytvořit centralizovanější monarchii, bylo české stavovské povstání zahájené pražskou defenestrací v květnu 1618. Bezprostředně po ní byl jmenován polním generálem nad veškerým válečným lidem na Moravě olomoucký biskup kardinál Dietrichstein. Po smrti císaře Matyáše v březnu 1619 a po předcházející internaci kardinála Klesla se Dietrichstein stal jedním z významných spolupracovníků arciknížete Ferdinanda, od června 1617 zvoleného a korunovaného českého krále.⁴³⁷

Kardinál se snažil Moravu pacifikovat, neutralizovat a udržet pod vládu habsburského domu. Morava se ovšem díky vojenským akcím Čechů i díky aktivitě radikálů z řad nekatolické šlechty ke stavovskému povstání přidala, i když poměrně pozdě, na začátku května 1619. Přebírat, při kterém se kardinálovi hrozilo defenestrací z oken Dietrichsteinského paláce na Zelném rynku, jej uvedl do svízelné situace. Nejprve byl obviněn ze zrady⁴³⁸ a držen v domácím vězení, ale po neúspěšném Thurnově tažení na Vídeň byl (již v červnu) propuštěn, aby mohl vyjednávat s Ferdinandem II. ve Vídni. Tato jednání byla neúspěšná, Ferdinand vyslal na jižní Moravu vojska vedená Dampierrem, která zemi plenila až do Dampierrovy porážky u Dolních Věstonic 5. srpna 1619. Výsledek této bitvy inicioval ostrý zásah vzbouřených stavů proti katolické straně: k vyhnání jezuitů ze země, k němuž došlo již v květnu,⁴³⁹ se na srpnovém obecním sjezdu v Brně⁴⁴⁰ přidalo vypovězení kardinála na věčné časy ze země, byly zkonfiskovány biskupské, kapitulní, klášterní i dědičné

⁴³⁷ Ferdinand byl přijat za krále 5. června 1617, korunovace proběhla ve svatovítské katedrále 29. června téhož roku, tedy o svátku sv. Petra a Pavla. I když je v literatuře rozšířeno tvrzení, že korunovační obřad prováděl olomoucký kardinál, ve skutečnosti byl pouze korunovací přítomen (spolu s kardinálem Kleslem) a obřady prováděl pražský arcibiskup Jan Lohelius.

⁴³⁸ Obvinění ze zrady (vznesené i proti Karlu st. ze Žerotína a Karlu z Lichtenštejna) se zakládalo na skutečnosti, že na samém konci dubna 1619 Albrecht z Valdštejna sebral v Olomouci zemskou hotovost a převezl ji do Vídně, kam odvedl i svůj pluk, financovaný moravskými stavy. Přední katolíci, mezi nimi i kardinál, prý o této akci měli vědět.

⁴³⁹ Patent moravských direktorů o vyhnání jezuitů z 6. V. 1619 – ed. URBÁNKOVÁ-HRUBÁ Libuše, *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů*, Praha 1979, 43–44.

⁴⁴⁰ O něm podrobněji KAMENÍČEK FRANTIŠEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, II*, Brno, Zemský výbor markrabství moravského 1902, 510-516 a KOUDELA MIROSLAV, *Olomouc za vlády stavovského direktoria (Květen–Prosinec 1619)*, Ročenka OAO 9/28 (2000) 70–87.

kardinálové statky, manové olomouckého biskupa byli propuštěni z manství,⁴⁴¹ olomoučtí a brněnští kanovníci byli vzati do vazby, přístup katolíků k významným úřadům byl výrazně omezen. Byla obsazena biskupská města Vyškov a Kroměříž, po delším obléhání i kardinálův Mikulov (3. II. 1620): Kroměříž, Mikulov a Hulín pak moravští direktori darovali na jeho žádost Fridrichu Falckému po holdování v únoru 1620 v náhradu za zrušená regalia olomouckého biskupství, biskupskou Chropyni pak dostala jeho manželka Alžběta.⁴⁴² Morava je v té době stále vojenským bojištěm, a již od poloviny roku se převaha klonila na habsburskou stranu, která byla lépe organizovaná a díky španělským a papežským finančním subsidiím měla i vojenskou převahu.

Zpráva o porážce stavovského vojska na Bílé Hoře a následném útěku protikrále Fridricha Falckého dostihla olomouckého biskupa ve Vídni. Tam žil ve stísněných finančních poměrech, odkázán pouze na císařskou a španělskou podporu, kterou musel využívat např. i k vydržování moravských katolických exulantů, zejm. členů olomoucké kapituly. Bezprostředně po bělohorské bitvě vedl u sv. Štěpána děkovnou bohoslužbu s kázáním, a ihned začíná podnikat kroky k tomu, aby potrestání povstalců na Moravě bylo mírné. Už 20. prosince vedl spolu s Karlem st. ze Žerotína smírné poselstvo k císaři, v lednu 1621 byl jmenován moravským gubernátorem a plnomocným císařovým nejvyšším komisařem.⁴⁴³ Konzultativní komise, ustanovená hned na začátku ledna 1621, se podrobně zabývala tématy, která jí císař zadal, a vytýčila pod vedením kardinála Dietrichsteina program jak potrestání povstalců, tak i rekatolizačního úsilí a jeho předpokladů.⁴⁴⁴ Díky jeho osobnímu vlivu jakožto předsedy přípravné komise pro potrestání povstalců a evidentně i vzhledem k tomu, že stavovské povstání na Moravě nenabývalo nikdy takové intenzity, se potrestání povstalců odehrálo daleko mírnějším způsobem než v Čechách. O hrdelní povaze rozsudků bylo rozhodnuto ve Vídni v případě Moravy 11. února 1621, v době, kdy byl kardinál snad již na cestě do Říma na konkláve po smrti papeže Řehoře XV.⁴⁴⁵ Ty direktory, kteří neutekli ze země, dal kardinál zatknout, a oznámil jim císařovým jménem, že budou souzeni za zradu panovníka, a že tudíž budou možné i hrdelní tresty. V té době již ovšem věděl nebo tušil, že tyto tresty sice budou vyneseny, ale nakonec budou zaměněny za mírnější postihy, zejm. majetkového charakteru.

Potrestání povstalců bylo běžným prostředkem výkonu panovnické moci v celé Evropě, a bylo jedním z projevů sílící moci stále více se centralizujícího státu na úkor ostatních činitelů

⁴⁴¹ Patent direktorů o propuštění olomouckých manů, 19. srpna 1619, ed. TAMTÉŽ, s. 267–268.

⁴⁴² K holdování v Brně došlo 6. února 1620, 7. února Fridrich Falcký vznesl své požadavky a stavové na ně odpověděli, v polovině února již přijímal holdování v Olomouci – podle Památek sněmovních (MZA, fond **A3 Stavovské rukopisy 1348-1884**, inv. č. 6) podává KAMENÍČEK, *op. cit.*, s. 525–530.

⁴⁴³ „A protož Vám všem i jednomu každému obzvláště nakonec poroučeti ráčíme, přikazujíce, abyšte to vše, co by tak kolivěk v čas trvající komisi od Jeho Lásky jménem a na místě Našem řízeno a ustanoveno bylo, vedle předešlého Našeho nařízení i hned poslušně, bezevšech vejmluv, tak jakoby se to vlastně od Nás stalo, výkonati a ve všem bez odporosti zadosti činiti hleděli, pod uvarováním hněvu a nemilosti Naší císařské a královské, jinače nikoliv nečiníce.“ – ed. D'ELVERT, *SchrHSS 22*, s. 567–568. O kardinálových pravomocech a komunikaci s císařem: KNOZ Tomáš, *Pobělohorská konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař – zemský gubernátor*, ČMM 113 (1994) 101–114.

⁴⁴⁴ Srv. MATĚJEK FRANTIŠEK, *Morava za třicetileté války*, Praha, HÚ ČAV 1992, 31–32; D'ELVERT, *SchrHSS 22*, s. 76–86.

⁴⁴⁵ K cestě na konkláve, viz PARMA T., *op. cit.*, s. 163–166. Není ovšem jasné, zda kardinál nevyrazil až po přijetí tohoto zásadního rozhodnutí.

majících původně účast na vládní moci příslušného regionu.⁴⁴⁶ Tresty zaměřené vůči povstalcům, kteří byli obviněni ze zločinu urážky majestátu, byly zároveň provázeny zřetelně restituční tendencí: měly napravit z hlediska panovníka protiprávní konfiskace prováděné během stavovského povstání. Samotný soudní proces započal 5. července 1622, po velké kardinálově pouti do mariánských Tuřan, a již 3. listopadu 1622 byly na brněnské radnici obviněným přečteny rozsudky. Jedenáct trestů smrti a další poměrně vysoké tresty (utěti ruky, dlouhé vězení či nucené práce) pro předáky stavovského povstání z řad vyšší i nižší šlechty a měšťanstva bylo změněno na tresty nižší třídy, a souběžně s vynesením rozsudků začal konfiskační proces. Potrestání bylo následně ukončeno v listopadu 1622 vyhlášením císařova generálního pardonu, který se týkal pouze těch povstalců, kteří zůstali v zemi a veřejně se distancovali od účasti na povstání, a výslovně se nevztahoval na tresty majetkové a finanční povahy. Těmto osobám pak byl na jejich žádost udělován pardon individuální.

Konfiskace majetku byla v drtivé většině případů nutně spojena s následným přidělováním konfiskovaných statků nebo jejich prodejem. Císařská dvorská komora se nemohla starat o rozsáhlé majetky, které navíc ve válečné době rychle ztrácely na hodnotě. Navíc bylo potřeba odměnit císařovy věrné, popř. uhradit jeho dluhy. I když došlo k velkým změnám v držení pozemkového majetku (vrchnosti změnilo více než 23 tisíc poddaných), konfiskace v podstatě pokračovaly v trendech navazujících na předbělohorské období: skupina nejbohatších šlechticů (Lichtenštejnové a Dietrichsteinové) se výrazně vyčlenila z běžné společnosti, až na několik výjimek se mezi nejbohatší aristokraty nedostal nikdo, kdo neměl inkolát v zemi již před povstáním. Mnoho držitelů své statky obratem prodávalo a v zemi se neusadili. Celkově konfiskace potvrdily obecnější trendy vývoje evropské společnosti a její skladby i centralizace a etatizace společnosti, orientované stále více na centrum panovnického dvora.

Kardinál Dietrichstein byl vedoucí postavou celého procesu díky svým mimořádným znalostem prostředí i majetkových poměrů a celé společnosti. Právě v jeho kanceláři se soustřeďovaly všechny údaje o takřka 250 potrestaných osobách a jejich majetku, shrnuté na závěr první fáze konfiskací do známého Konfiskačního a úpadkového protokolu (*Konfiscations- und Crida-Protocoll*), vypracovaného mezi červencem 1623 a září 1624. Z nabyvatelů konfiskátů musíme jmenovat bratry Liechtensteiny, kardinála samotného jakožto zástupce rodu, který měl právo odkázat své statky svému synovci Maxmiliánovi⁴⁴⁷ a asi čtyřicítce dalších šlechticů. Drobné zisky z konfiskátů připadly i městu Mikulovu (statky Krakorec a Ludmírov) a některým církevním institucím, jak uvidíme později. Jinak ovšem církevní instituce specificky nabyvateli konfiskátů nebyly, počítalo se spíše s jejich podporou ze strany šlechtických majitelů statků, jimiž velmi záhy mohly být výlučně osoby katolického vyznání.

Mimořádná fáze správy Moravy, kdy byl kardinál Dietrichstein jejím gubernátorem, tedy přímo panovníkovým zmocněncem, byla ukončena jeho jmenováním zemským hejtmánem,

⁴⁴⁶ Moravským pobělohorským konfiskacím byla věnována obsáhlá studie prof. Knoze (KNOZ TOMÁŠ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno, Matice Moravská – Filozofická fakulta MU 2006), jejíž hlavní myšlenkové linie se zde snažím shrnout.

⁴⁴⁷ Za své zásluhy byl kardinál povýšen císařem Ferdinandem II. r. 1623 na dědičného říšského knížete s titulem císařský ujec *cum iure adoptandi*, tedy s právem adoptovat člena svého rodu, který by zdědil jeho titul. Ve svém testamentu pak zřídil ze svých majetků majorátní fideikomis, jehož prvním dědicem i uživatelem knížecí hodnosti se stal jeho synovec Maxmilián.

k čemuž Ferdinand II. přikročil 9. prosince 1624.⁴⁴⁸ I přes právně relevantní změnu titulatury však Dietrichstein díky váze své osobnosti zůstával fakticky stále císařovým místodržitelem, o němž se hovořilo jako o „místokráli“.⁴⁴⁹ Obdobně jako po smrti Karla z Liechtensteina v Čechách, i na Moravě se císař přikročil k zásadní změně vládních struktur až po kardinálově smrti, kdy místodržitelskou vládu nahradil byrokratickým úřadem moravského tribunálu.⁴⁵⁰

Právní rámec rekatolizace Moravy v letech 1621–1636

Rekatolizace, zejména v počáteční fázi spojená s násilnými projevy, nebyla součástí potrestání rebelů, spíše ji musíme považovat za paralelní proces, který byl akcelerován i díky tomu, že v čele země stál kardinál, jenž byl zároveň čelným církevním představitelem. Rekatolizační snahy byly na počátku spojeny s potlačením stavovského povstání a měly nejvíce násilný charakter zejména v královských městech. Jedním z prvních rekatolizačních aktů bylo opětovné povolání jezuitů. Již 18. ledna 1621 přijelo do Olomouce na dvou vozech 34 jezuitů, kteří velmi záhy obnovili provoz univerzity: vyučovat se začalo již 10. března.⁴⁵¹ Krátce poté vydal na příkaz císaře z 23. ledna 1621 kardinál Dietrichstein dekret z 28. března, v němž došlo k restituci a reintrodukcii jezuitů na Moravě. Bylo očištěno především jejich dobré jméno, neboť za povstání byli ve stavovském patentu označeni za buřiče, podněcováče vzpoury a zhoubce vlasti a byl jim restituován veškerý majetek zabavený za povstání.⁴⁵²

Již 19. dubna 1622 byl vydán zákaz nekatolíkům v Brně a v Olomouci, aby vyjížděli z města do okolí, kde se konaly nekatolické bohoslužby. 2. srpna 1622 byl vydán zákaz posílat sirotky do nekatolických škol.⁴⁵³ První skupinou, na niž se cíleně zaměřilo rekatolizační úsilí, byli novokřtěnci, které kardinál vykázal nejprve ze svých statků a pak na příkaz císaře proti nim vydal první patent o jejich vykázání z celé Moravy již 28. září 1622.⁴⁵⁴ Novokřtěnci ovšem na řadě panství zůstávali, mnohdy se vraceli, a vzhledem k jejich hospodářským úspěchům se

⁴⁴⁸ Ferdinand II., český dekret kardinálu Dietrichsteinovi o jeho jmenování zemským hejtmanem, Vídeň 9. XII. 1624 – ed. HRUBÝ, *Moravské korespondence a akta*, I, 438.

⁴⁴⁹ srv. VÁLKA JOSEF, *Česká společnost v 15. – 18. století. II. Bělohorská doba*, Praha 1982, s. 69–71.

⁴⁵⁰ Pro tribunál existuje základní studie z pera Vladimíra VAŠKŮ, *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636 – 1749*, Brno 1969.

⁴⁵¹ DUDÍK Beda (ed.), *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*, Brünn, Rohrer 1858, s. 47; FIALA Jiří, *Jezuitská akademie a univerzita v Olomouci (1573–1773)*, in: kol., *Univerzita v Olomouci (1573–2009)*, Olomouc, UPOL 2009, 27–58: 33.

⁴⁵² Srv. latinská verze: *Copia decreti ex mandato clementissimo S. Caesariae Regiaeque Hungariae et Bohemiae Majestatis Ferdinandi II. per illustrissimum et reverendissimum principem et Dominum, Dn. Franciscum Dei Gratia cardinalem a Dietrichstain, etc. publicatum, quo infames contra Societatem Jesu in Moravia sparsae injuriae castigantur et penitus tolluntur. Primo impressum Brunae typis Christoph. Haugenhofferi, Anno M.CD.XXI. Iam vero secundo Viennae Austriae typis Gregorii Gelbhaar*; pro německou verzí: *Abschiedt, So in Namen und von wegen Der Röm. Kayserl. auch zu Hungaren und Böhmen Königl. May: unsers allergnädigsten Herrn, zwischen ... Herrn Ambrosio Spinola, Margrafen zu Sesto ... an einem, Unnd dann ... Herrn Moritzen, Landgraffen zu Hessen ... am andern Theil, in der Churfürstlichen Stadt Bingen den 26. Martii (5. April), verfasst und geschlossen worden Decret. So auß genedigsten Befelch der Röm: Kays: auch zu Hungern und Böhaim Königl. May: Ferdinandi deß Andern/ [et]c. Durch ... Herrn Frantzen V: Gottes G: Cardinaln V. Dieterichstain Publiciert, und dadurch die Mähren wider die Societet Jesu Unbillich ergangene diffamation völlig widerumb cassit und aufgehebt worden*, Nürnberg, Lochner 1621 a Augsburg, Mang 1621.

⁴⁵³ Srv. D'ELVERT, *SchrHSS* 23, s. CCLXXIX–CCLXXXIV.

⁴⁵⁴ Císařův příkaz je ze 17. IX. 1622 (ed. D'ELVERT, *Schr HSS* 16, 147–148; 880–881). Kardinálův patent přepsán v rukopise *Memoria piarum rerum gestarum et dilatae religionis catholicae in Moravia*, BAV, Ottob. lat. 827, fol. 44r–49v (německý text a latinský překlad); z kardinálem opravovaného konceptu jej s datem 27. IX. vydává SNOPEK FRANTIŠEK, *Akta kardinála Dietrichštejna z let 1619–1635*, ČMM 39 (1915), 112–114.

jich nezbavovaly rády ani katolické vrchnosti: na Moravě se o nich přestává mluvit až po skončení třicetileté války.⁴⁵⁵

K výraznější rekatolizaci Moravy jako celku ovšem mohli Ferdinand II. a František Dietrichstein přikročit až poté, co to dovolily válečné události. Velký rozmach rekatolizačního úsilí následoval především po uzavření druhého míru s Gáborem Bethlenem (8. V. 1624): do té doby se kardinál věnoval rekatolizaci víceméně na svých vlastních panstvích nebo na některých panstvích katolické šlechty. Využíval při tom především jezuity, kteří pořádali v jednotlivých lokalitách lidové misie, v roce 1624 navíc k jezuitským kolejím v Brně a v Olomouci přibýly nově založené koleje ve Znojmě a v Jihlavě, o rok později i v Opavě.⁴⁵⁶ 30. listopadu 1624 vydal kardinál patent, jímž se všichni nekatoličtí „*predikanti, poněvadž skrze takové zlé a zavedené lidi předešlá ohavná rebelie ztropen jest, beze všech odkladův a průtahův odpraveni, a leč by od svých bludův přestati chtěli, z celého markrabství tohoto moravského vykázání a vypověděni byli.*“⁴⁵⁷ Krátce poté Dietrichstein jmenoval dva reformační komisaře, Jana Jakuba Magniho a kanovníka olomoucké kapituly Jana Arnošta Platejse z Plattenštejna, jimž dal rozsáhlou instrukci o tom, jak mají provádět protireformaci a vybavit je vojenskou ochranou a asistencí.⁴⁵⁸ Instrukce obsahovala diferencované přístupy vůči významnějším majitelům jednotlivých panství (*přednější páni obyvatelé*), vůči méně významným majitelům (*kteří tak vzácné vhlédnosti nejsou*) a vůči biskupským manům. K „*pánům obyvatelům markrabství tohoto Moravského, na jejichž gruntech až posavad jacíkoliv predykanti se zdržují a svá exercitia provozují*“ měl být postup v zásadě mírný a měl respektovat jejich vrchnostenská práva. Komisaři se u pána ohlásili, a požádali jej o spolupráci. K vyhnání predikantů mělo ovšem dojít v každém případě: buď po dobrém, když příslušný majitel spolupracoval, nebo poněkud ráznějším způsobem, jestliže se odkaz na poslušnost císaři minul účinkem. Predikanti měli být svoláni, přečten jim vypovídací patent a měli být vybídnuti ke konverzi ke katolicismu. Kostely měly být uzavřeny a zapečetěny, na místní radnici měly být vyvěšeny příslušné patenty, na místě mohli být zanecháni zmocněnci komisařů, aby dohlédli na jejich vykonání. Méně významné majitele panství si mohli komisaři předvolat do nějakého města. Na statcích manů olomouckého biskupa „*žádného takového povolného processu užívati potřeby nebude*“, protože případní nekatoličtí duchovní budou prostě vykázáni a manové se budou za tento přestupek biskupovi odpovídat. Komisaři pracovali na různých panstvích intenzivně zejména v roce 1625, ale i později.⁴⁵⁹ Problém ovšem nastal s obsazením prázdných far a kostelů: na Moravě nebyl dostatek katolických kněží, ještě v roce 1636 jich bylo méně než jeden pro dvě farnosti.

⁴⁵⁵ Samotný kardinál musel nařízení o vystěhování novokřtěnců mnohokrát opakovat, např. 27. XI. 1622, 13. IV. 1623, v roce 1625, nebo 17. XII. 1628 – ibidem, *passim*.

⁴⁵⁶ O jezuitských misiích souhrnně TENORA JAN, *Jezuitské missie na Moravě v letech 1558-1653*, Hlídka 22 (1905) 638–643, 697–704, 772–780, 851–869, 938–944.

⁴⁵⁷ Patent kardinála Dietrichsteina o vyhnání predikantů, Mikulov 30. XI. 1624, ed. HRUBÝ FRANTIŠEK, *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636, 1*, Brno 1935, 436–437. Reskript císaře Dietrichsteinovi o témže vyd. D'ELVERT, *op. cit.*, 281–282.

⁴⁵⁸ Instrukce reformačním komisařům z 8. XII. 1624, ed. SNOPEK, *op. cit.*, 123–126; patent pro generály a ostatní důstojníky z téhož dne, ed. ibidem, 126–127. Instrukci rozebírá MATĚJEK, *op. cit.*, s 130–131. Komisařům při jejich činnosti asistovali vojáci z oddílu Maxmiliána Lichtenštejna.

⁴⁵⁹ Srv. jejich zprávu kardinálovi z 25. I. 1625, ed. D'ELVERT, *Schr HHS 16*, s. 282–287. Komisaři se pohybovali na panství Náměšť ve vlastnictví Karla st. ze Žerotína, Kunštát Schmida z Freihofenu, Šternberk ve vlastnictví knížat minstenberských a Hofmannově Rýmařovu.

V lednu 1625 byl vydán kardinálův patent vypovídající nekatolické měšťany z královských měst,⁴⁶⁰ ale svědectví o pomalosti jeho provádění svědčí o tom, že mnohdy zůstalo pouze u slovních proklamací. Následně Ferdinand II. vydal reskript, v němž kardinála poučoval o tom, jak má být postupováno při katolické výchově sirotků ze šlechtického stavu.⁴⁶¹ Na jeho základě posléze kardinál zakázal těm, kdo se vystěhovali ze země, aby s sebou brali sirotky a poddané.⁴⁶² Celé protireformační úsilí pak takřka zastavil vpád Mansfeldova a dánského vojska na Moravu ve druhé polovině roku 1626, který vyvolal další vlnu valašského odporu, k němuž se přidalo i povstání v Dolních Rakousích. Nebezpečí se podařilo zažehnat až v polovině roku 1627 díky válečnému úspěchu Albrechta z Valdštejna.

Dalším důležitým dokumentem byl rekatolizační patent pro moravskou šlechtu, který vydal přímo císař Ferdinand II. o svátku sv. Cyrila a Metoděje roku 1628.⁴⁶³ Spojení s působením moravských věrozvěstů zcela jistě nebylo náhodné, vyzdvihl je ostatně i sám kardinál Ditrichštejn, když patent zveřejňoval o několik týdnů později, o svátku Zvěstování v Brně. Při té příležitosti měl v tamním jezuitském kostele kázání, kde podtrhl souvislost „rekatolizace“ s „katolizací“ země v dobách Cyrila a Metoděje.⁴⁶⁴ Samotný patent se odvolával spíše na dobu „dobrého spůsobu a zrostu, v kterémž jest za živobyті ... císaře Karla IV. bylo“ a nařizoval, aby se všichni jeho poddaní, kteří nebyli katolického vyznání, k němu obrátili a srovnali se tak s panovníkem ve víře. Shrnoval a opakoval předchozí nařízení o vyhnání nekatolických duchovních, nařizoval Dietrichsteinovi vyhlášení svého patentu na zemském soudu a umožňoval mu jmenovat komisaře, kteří by toto nařízení vyhlásili v jednotlivých moravských krajích. Všichni moravští páni i rytíři se měli obrátit na katolickou víru do šesti měsíců po vyhlášení patentu, pokud by nechtěli, měli se z markrabství vystěhovat po prodání statků katolíkům, na což dostali dalších šest měsíců. Aby se zabránilo majetkovým ztrátám, bylo také nekatolíkům povoleno zplnomocnit někoho v zemi, aby provedl majetkové vyrovnání i po jejich odchodu. Lhůta k přestupu na katolickou víru byla ostatně po konzultaci s kardinálem prodloužena o dalšího půl roku, do konce března 1629.⁴⁶⁵ Císař v tomto prolongačním patentu zároveň přikázal, aby původně nekatolické kostely a fary, na mnoha místech doposud uzavřené, byly obsazeny katolickými kněžími. Katolíky měli být i vedoucí úředníci správy jednotlivých panství, případní šlechtičtí sirotci měli být vychovávaní striktně katolicky katolickými poručníky. Patent zároveň zakazoval vycházet z markrabství kvůli účasti na nekatolických bohoslužbách, které byly na Moravě již zakázány, a nařizoval odevzdat kardinálovi všechny nekatolické knihy. Byl pravděpodobně ještě jednou prolougován, snad do září 1629, a od roku 1630 se nekatoličtí šlechtici na Moravě vyskytovali

⁴⁶⁰ Srv. KAMENÍČEK, III, s. 523 a Snopek, op. cit., s. 104.

⁴⁶¹ Ferdinand II., reskript kardinálovi Ditrichštejnovi o katolické výchově sirotků, 28. II. 1626. Ed. D'ELVERT, *SchrHSS* 16, Brno 1867, 288; latinské znění podle CARAFA Carlo, *Commentaria de Germanica Sacra restaurata sub Summis PP. Gregorio XV. et S. D. N. Urbano VIII., regnante Aug. et Pissimo Imp. Ferdinando II.*, Coloniae Agrippinae 1639, Dodatek, s. 80–81.

⁴⁶² Patent kardinála Ditrichštejna z 4. IV. 1629. D'ELVERT, *SchrHSS* 23, s. CCLXXIX–CCLXXXIV.

⁴⁶³ Ferdinand II., patent Praha 9. III. 1628, naposledy vydán: HRUBÝ FRANTIŠEK, *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636, 2. 1625 – 1636 (Listy Karla St. z Žerotína 1628–36)*, Brno 1937, č. 53, s. 87–92.

⁴⁶⁴ Text německy prosloveného kázání se zachoval v tištěné podobě. K němu naposledy PARMA TOMÁŠ, *Cyrilometodějský kult v prostředí olomouckých biskupů raného novověku*, in: JEMELKOVÁ SIMONA (red.), *Mezi Východem a Západem. Svatí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí*, Olomouc 2013, 48–53.

⁴⁶⁵ Ferdinand II., patent prodlužující lhůtu přestupu šlechty na katolickou víru, Vídeň 2. IX. 1628, ed. HRUBÝ, *Moravské korespondence a akta*, II, č. 90, s. 148–152.

pouze sporadicky.⁴⁶⁶ Tak byla na Moravě fakticky realizována ustanovení augsburského míru z roku 1555, z nichž byly dosud země pod vládou Habsburků vyňaty.

Již první prolongační patent byl vydán poté, co vyšel základní dokument určující nadlouho právní, náboženské a politicko-správní poměry na Moravě. *Obnovené zřízení zemské pro Moravu* bylo vydáno 10. května 1628, na rok přesně po vydání obdobného dokumentu pro Čechy, a bylo vyhlášeno na zemském sněmu ve Znojmě 1. července 1628.⁴⁶⁷ Přípravováno bylo již od srpna 1624 a i když se nám příslušné prameny z činnosti přípravných komisí zachovaly pouze velmi špatně, je naprosto jasné, že v jeho přípravě hrál kardinál velkou roli a že pro jeho uskutečňování byla jeho role zcela zásadní. Obnovené zřízení znamenalo nejen opuštění principu volby panovníka, tedy výrazný krok k absolutizaci panovnické moci, a tím i k zániku stavovské monarchie, ale také právní zakotvení a shrnutí všech rekatolizačních nařízení, o nichž jsme se doposud zmínili. Katolické náboženství se stalo jediným uznávaným v zemi, zrušena byla i privilegia utrakvistů, duchovní stav se stal prvním v zemi (byl tedy zařazen před stav panský, do nějž byli zařazeni i vévodové a knížata, stav rytířský a zástupce královských měst). O rekatolizaci se v něm výslovně praví:

„Co se náboženství dotýče – poněvadž to vůbec vědomé a zřejmé jest, kterak rozdvojení v náboženství hned od toho času, jak se v Našem království českém i v jiných přivtělených zemích počalo a vyzdvihlo, netoliko veliké války a roztržitosti vzbudilo a s sebou přineslo, ale i v této, proti Nám nedávno povstalé rebellii ti, kteříž se stavové pod obojí jmenovali, pod praetextem jejich v rozdílných časech vymožených privilegií zastávání toho všeho počátkem a příčinou byly, tak že My, poněvadž jsme již toto Naše dědičné margkrabství skrze dosti těžké a veliké vojenské náklady, spolu i s královstvím českým brannau rukau zase dosáhnouti a k poslušnosti Naší přivésti přinuceni byli, v tom jsme se na konec pro lepší upevnění a uvarování k těm podobným rozdvojení a odtud pocházejících nebezpečností, jakby v již jmenovaném království Našem českém a v tomto margkrabství moravském s strany religie postupováno beyti mělo, takto milostivě resolvírovati ráčili: pročez to neproměnitelně jmíti chceme a nařizujíc ustanovovati ráčíme, aby nad tím vším, což jsme až posavad s strany religie a náboženství hned od toho času, jakž Nám Pán Bůh všemohací v tomto margkrabství moravském vítězství dáti ráčil, skrze rozličné Naše milostivé resolutí nařizovati ráčili, pevně a stále ochranná ruka držána byla a to vše cožby proti tomu čelilo a ztenčení neb ujmu téhož Našeho svatého katolického náboženství, tak jakžto na onen čas při sněmích obecních skrze reversy, resolutí, privilegia a jiné těm podobné ustanovení neb pořádky nařizeno a od stavův, jenž se pod obojí jmenovali, kteréhokoli času k jejich užitku vymoženo a zavříno bylo, se vztahovalo, nyní i na časy budaucí věčně cassírovati, rušiti a v nic obracovati ráčíme; a ti všickni, jenž by je zase znova vzbuzovati a na předešlou cestu uvésti pokaušeli, za zjevné buřiče a rušitele obecného pokoje skutečně držáni a čest, hrdlo i statek ztratiti mají. A nemá budaucně žádný do země aneb do měst, leč by v svatém katolickém náboženství s Námi se srovnával, přijímán býti.“⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ Srv. HRUBÝ, *Moravské korespondence a akta*, II, pozn. 4 na s. 152.

⁴⁶⁷ Naposledy k tomuto zásadnímu dokumentu nové zemské ústavy KNOZ T., *Pobělohorské konfiskace*, s. 258-271, kde lze nalézt i odkazy na edice a starší literaturu.

⁴⁶⁸ OZŘ pro Moravu, čl. 13; ed. JIREČEK Hermenegild (ed.), *Codex Iuris Bohemici V.3: Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae*, Praha – Vídeň – Lipsko 1890, s. 31.

Právní rámec rekatolizace Moravy v závěru třicetileté války a ve druhé polovině 17. století

Tento článek bude v zemském právu již trvale přítomný a bude dalšími ustanoveními interpretován a zpřesňován, alespoň na teoretické rovině. Rekatolizace ovšem v průběhu třicetileté války postupovala velmi pomalu, a setkávala se s odporem obyvatelstva, nekatolíci v důsledku válečných událostí v zemi buď zůstávali, nebo se do ní navraceli, popřípadě starost o majetek (namísto jeho prodeje) svěřovali katolíkům, kteří v zemi zůstávali legálně. Ferdinand III. již na počátku roku 1638 vydal znovu reformační patent,⁴⁶⁹ jeho uskutečňování však zabránila švédská fáze třicetileté války a okupace značné části Moravy švédským vojskem v letech 1642-1650.⁴⁷⁰ Teprve po uzavření vestfálského míru bylo možné v rekatolizaci pokračovat, a tak již v srpnu 1649 vydává zemský sněm usnesení o jednotě obyvatel markrabství v katolickém náboženství, v němž stavové vyjádřili vděčnost císaři za uzavřený mír a přání, aby se katolické náboženství hojně rozvíjelo. Proto měly vrchnosti dohlížet na náboženství poddaných a jít jim příkladem. Ve věcech víry se mělo postupovat podle dřívějších nařízení a patentů. Na závěr stavové panovníka žádali, „*daß sie zuabwendung der etwo hereinschleichenden Irrthumben, und deß darauß etnstehenden Unheilß, allergnädigst und vest halten wollen, damit die Ständt, umb so viel besser unter Ihrer May. allergenedigsten Protection, in der bestendigen Einigkheit, und ohne eintzigen Zwispalt und Glaubens zertrennung ruhig leben mögen.*“⁴⁷¹ Podobně i sněm na začátku září 1650 se věnoval náboženství: stavové prosili panovníka, aby nic nedal na nátlak protestantů a na Moravě aby vše zůstalo při „*obecné, pravé samospasytedlné katolické apoštolské víře, při kteréž živi i mrtvi býti žádají, milostivě přichrániti a zachovati ráčil.*“⁴⁷²

Na tyto stavovské rezoluce odpověděl císař řadou patentů proti nekatolíkům, které byly obdobou patentů vydaných v Čechách. Nařízení z 8. ledna 1651 bylo zaměřeno na nekatolické duchovní, kteří měli být chytáni a vězněni. 21. února 1651 byla vydána císařova rezoluce o tom, že nekatolíci nesmí činit nové vklady do zemských desk, ale že se do dvou měsíců mají stát katolíky, nebo si stanovit pro správu majetku katolické zástupce.⁴⁷³ Patenty z 3. a 23. března, založené na situaci v třebečském panství, nařizovaly, aby se nekatoličtí úředníci na panstvích do 6 týdnů stali katolíky, nebo budou zbaveni úřadu a potrestáni.⁴⁷⁴ Ve sněmovních propozicích ze 3. srpna 1651 vyzýval stavy, aby projevíly svou horlivost v boji proti kacířství, a chtěl mít soupis míst, kde se nekatolíci nacházejí. Sněm, který zasedal ve dnech 3. XI. – 22. XII. 1651,⁴⁷⁵ se mj. usnesl i o komisích prohlídek far, tzv. farských komisí,

⁴⁶⁹ Ferdinand III., reformační patent z 11. I. 1638 – ed. D'ELVERT, *SchrHHS 16*, s. 449-451.

⁴⁷⁰ Sr. MATĚJEK František, *Švédové na Moravě za třicetileté války*, ČmorM – vědy společenské 73 (1988) 127-161; 75 (1990) 141-172; pro případ Olomouce, sr. PARMA Tomáš, *The Stormy Path to a Single Religion, 1600-1650*, in: KALOUS Antonín (ed.), *The Transformation of Confessional Cultures in a Central European City: Olomouc, 1400-1750*, Roma: Viella 2015, s. 95-120.

⁴⁷¹ Usnesení podle sněmovního tisku vydává D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 576-577.

⁴⁷² Usnesení ze sněmovního tisku vydává D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 601-602.

⁴⁷³ Ed. D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 602-604.

⁴⁷⁴ REZEK Antonín, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha první. Od míru Westfálského až do smrti císaře Ferdinanda III. (1648-1657)*, Praha: I. L. Kober 1892, s. 273; D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 675-677.

⁴⁷⁵ Sněmovní usnesení výběrově vydává D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 606-613; českou verzi podle sněmovních tisků ed. JANIŠ Dalibor, *Postavení a činnost moravského zemského sněmu po roce 1620 (K institucionálním proměnám českého státu v Obnoveném zřízení zemském)*, in: MALÝ Karel – SOUKUP Ladislav (eds.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha: Karolinum 2006, 80-111: 109-110.

kdy hlavní komisi byly přiděleny i komise krajské. Složení těchto komisí udává následující tabulka:⁴⁷⁶

	za duchovní stav	za panský stav	za rytířský stav	za městský stav
hlavní komise	Claudius sv. p. Sorina, děkan olomoucké kapituly a generální vikář únor 1657: Petr de Requesens, oficiál	Jan hr. Rottal, zemský hejtman a direktor únor 1657: Gabriel Serenyi, zemský hejtman	Jan Jakartovský ze Sudic, podkomoří, hofrychtěř a assesor při tribunálu	<i>v hlavní komisii nebyl zastoupen; biskup olomoucký měl právo přidat další dvě osoby jako zástupce biskupství</i>
olomoucký a přerovský kraj	Sebastian Lustrier z Liebensteinu, scholastik	Jan Baltazar Vetter sv. p. z Lillie na Čechách, hejtman olom. kraje	Bernard Václav Bartodějský z Bartoděj na Opatovicích	Jiří Řehoř z Olomouce únor 1657: Martin Neumann z Olomouce
brněnský kraj	Gottfried Olenius, opat zábrdovický	Lev Vilém hrabě z Kounic únor 1657: Ferdinand Frant. Max hr. z Heussensteinu	Zdeněk Diviš Vlkovský z Ouberovic únor 1657: Karel Václav Chorynský z Ledské	Jan Heuffer z Brna
znojenský kraj	Benedikt Lachenius opat loucký únor 1657: Tomáš von Schlessin, probošt peltemb.		Jindřich z Blíru a na Žiroticích únor 1657: Adam Matyášovský z Matyášovic	Fridrich Greuer ze Znojma
jihlavský kraj	Engelbert Benátko, probošt novoříšský	Ferdinand Arnošt sv. p. z Bukova únor 1657: Vilém Dubský z Třebomyslic	Hendrich Matyáš Krabice z Weitmile	Jakub Koucman z Jihlavy
hradištský kraj	Jan Salix, opat velehradský	Gotfried Horecký sv. p. z Horky	Absolon Chorynský z Ledské	Ignatius Jelínek, královský rychtář z Hradiště

Krajské farské komise měly provést soupis far (zejména neobsazených) a jejich majetku i stavu kostelů podle instrukcí komise hlavní; nešlo tedy o skutečné reformační komise jako v Čechách. Zároveň se administrátor biskupství Merkurian zavázal, že konzistoř zřídí vizitační duchovenské komise, která se bude zabývat obsazenými farami,⁴⁷⁷ a že dosáhne u Leopolda Viléma, aby financoval studium dalších šesti biskupských alumnů v olomoucké koleji. O vlastní rekatolizaci obyvatelstva se měly postarat především světské – politické – instituce: tribunál, krajští hejtmani, městské rady a rychtáři, vrchnosti na jednotlivých panstvích, jejich rekatolizační úsilí nebylo příliš silné. Proto z přísně reformovaných Čech mnohdy poddaní utíkali na Moravu, kde reformační komise nepracovaly. Z tohoto důvodu sněm konaný ve dnech 2.–23. prosince 1652 přijal na výzvu císařských komisařů usnesení, aby nekatolické vrchnosti a jejich úředníci již nebyli v zemi trpění, byli pozatýkáni, vězněni čtyři týdny a

⁴⁷⁶ Srv. REZEK, op. cit., s. 275, 281.

⁴⁷⁷ Komise skutečně vznikly a vyvíjely činnost, jak jsme viděli v přechozím textu.

následně vypovězeni ze země. Statky „*odporníků svaté církve*“ měly být prodány v dražbě tomu katolíkovu, který za ně dá nejvíc.⁴⁷⁸ Sněm také urgoval na císaři instrukce pro hlavní farskou komisi i pro krajské komise: instrukcí se však do smrti Ferdinanda III. komise nedočkaly, a tak vůbec nezačaly pracovat. Vrchnosti ovšem na poddané nechtěly ve věcech náboženství vyvíjet přílišný nátlak, protože se báli jejich zběhnutí, které by znamenalo ekonomickou paralyzaci vrchnostenského hospodářství.

Protože nekatolické vrchnosti se snažily o odklad k vystěhování ze země, protože prý nemohly prodat své statky, vydal moravský tribunál patent ze 3. března 1654, v němž nařizoval okamžité vystěhování nekatolíků ze země, a pokud do 14 dnů neprodají své statky, budou sekvestrovány a prodány v dražbě tomu, kdo nabídne nejvíce. Po zaplacení dluhů dostane peníze nekatolický „prodejce“.⁴⁷⁹ Tato opatření vedla k poměrně rychlému vystěhování zbytků nekatolické šlechty, vrchnostenského úřednictva, a konečně i měšťanstva. Zůstávalo ovšem množství nekatolických poddaných: pouze systematická pastorační práce misionářů a učitelů náboženství mohla přinést trvalý výsledek v podobě přesvědčených katolických obyvatel. Náboženské postoje moravských Valachů po roce 1648, kteří naoko praktikovali katolické náboženství a v srdci zůstávali luterány, je dobrým dokladem mezi rekatolizačního úsilí.⁴⁸⁰ Rekatolizační úsilí v církevní režii, jak jsme viděli, se rozvinulo až po nástupu biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu, kdy došlo ke generální vizitaci diecéze a systematické pastorační činnosti. Ale ještě v této době se o náboženství usnášejí i zemské sněmy: tak v červnu 1667 sněm řeší otázku přecházení nekatolických poddaných do sousedního Slezska, a vyžaduje trestání takovýchto poddaných;⁴⁸¹ vysílání misionářů na paství, kde se nacházeli nekatolíci, řešil sněm v červnu 1668,⁴⁸² v červnu 1669 nařizují sněmovní usnesení, že mlýny, hamry na železo a měď, ale i sklárny a úřady hajných a lovčích mají být svěřovány pouze dobrým katolíkům, aby se znemožnilo ukrývání nekatolických kazatelů.⁴⁸³ Únorový sněm v roce 1667 znovu zřídil farské a kolaturní komise,⁴⁸⁴ které dokonce i dostaly své instrukce, ale do konce 17. století nemáme zprávy o tom, že by vyvíjely nějakou činnost. Rekatolizace v tomto období není až na výjimky ze strany státu prováděna násilným způsobem, na rozdíl od „tvrdé“ rekatolizace 18. století.

Postavení olomouckého biskupa

Již na počátku této práce jsem se dotkl postavení olomouckého biskupa v moravské společnosti, a v této úvaze je nyní nutno pokračovat. Již jsme si všimli, že biskup byl předním členem stavovské obce, a toto jeho postavení bylo výrazně posíleno po obnovení jeho knížecího titulu Rudolfem II. v létě roku 1588.⁴⁸⁵ O rok později požádal biskup Pavlovský panovníka o potvrzení dalších výsad biskupství, jemuž Rudolf II. vyhověl majestátem z 14.

⁴⁷⁸ D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 616-620.

⁴⁷⁹ D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 624; 626-627.

⁴⁸⁰ DOSTÁL František, *Valašská povstání 1620/1644. Z bojů východomoravského venkovského lidu po jménem Valachů*, Vsetín, MNV 1966.

⁴⁸¹ D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 675-676.

⁴⁸² D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 676.

⁴⁸³ D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 676-677.

⁴⁸⁴ REZEK Antonín, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha druhá. Vladaření císaře a krále Leopolda I., Část I.*, Praha: I. L. Kober 1893, 349-353.

⁴⁸⁵ Text privilegia z 10. VIII. 1588 v příloze této práce.

července 1590.⁴⁸⁶ Obsah listiny se týká především biskupských manů: biskupové za ně pečtili landrýd, sestavovali z nich za války vlastní vojsko, kroměřížský manský soud soudil jejich spory i v kriminální oblasti. Podobně i biskup Dietrichstein dosáhl nejenom potvrzení obou privilegií v roce 1607, ale následujícího roku i obnovení mincovního regálu biskupů.

Obnovené zřízení zemské pro Moravu z roku 1628, připravené pod kardinálovým přímým vedením, přineslo výsadní postavení celého duchovního stavu uvnitř moravské stavovské obce, jak ještě uvidíme, ale také přednostní postavení olomouckého biskupa, který „*knížata předcházeti a svá místa před nimi jmiti*“ má. Olomoucký biskup tedy předcházel i ostatní knížata a vévody a za kardinálových bezprostředních nástupců, tedy arcivévodů Leopolda Viléma a Karla Josefa se toto ustanovení příliš nemohlo realizovat, neboť je na sněmech a soudech zastupovali administrátoři biskupství, kteří přirozeně nemohli mít stejné postavení jako samotný biskup. Biskupský administrátor Jakub Merkurian se v zastoupení biskupa v roce 1640 dožadoval, aby mohl vstoupit na samostatné jednání panského stavu a mít zde privilegované přednostní místo. Vzhledem k tomu, že sám z knížecího stavu nebyl (a proto neměl přístup do jednání panského stavu), Ferdinand III. rozhodl, že administrátor, zastupující biskupa Leopolda Viléma, má právo být přítomen na zemském soudu, a jeho místo je za nejvyššími zemskými úředníky, pokud pochází z panského stavu nebo hraběcího rodu (tedy po podkomořím a před ostatními preláty); totéž mělo platit i v době sedisvakance.⁴⁸⁷

Po nástupu biskupa Karla z Lichtensteina-Castelcorna v roce 1664 problém zvláštního postavení uvnitř stavovské obce znovu ožil. V roce 1665 si biskup stěžoval císaři Leopoldovi I., že moravský zemský hejtman Ferdinand z Dietrichsteina,⁴⁸⁸ nositel knížecího titulu, mu upírá přední místo, které mu podle zákona náleží. Během třicetileté nepřítomnosti biskupa na soudech navíc zaniklo i zvláštní biskupské sedadlo a na jeho místě vznikla knížecí lavice, která byla pro biskupa místem pro reprezentanty panského stavu. Ve stejné optice výsadního a předního postavení biskup Karel také nárokoval setkání nejvyšších zemských úředníků před zahájením zemského soudu v domě biskupa, který byl takto „vzvednut“ ze svého domu a „přivezen“ na místo jednání. Tato praxe je doložena již ve druhé polovině 15. století, výslovně ji zmiňuje Kniha Tovačovská a je zakotvena i v moravském OZŘ: „*Když čas přijde k držení saudu zemského, tehdy mají každého času vždycky Naši auředníci a saudcové zemští v Olomauci anebo v Brně pospolu shromážděni, nejprvé do biskupského domu společně se sjeti, a tu o všelijaké potřeby, kteréž by při saudu zemském řízeny býti měly, mezi*

⁴⁸⁶ ZAOpO, AO, papírové listiny, inv.č. 2270, sign. C III b 10/2a; LDK II, Perg. listiny, inv. č. 327, sign. T I a 3a. Ed. D'ELVERT, *SchrHSS* 29, s. 89–93. K tomu naposledy JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory*, s. 66–68.

⁴⁸⁷ Reskript Ferdinanda III. adresovaný zemským úředníkům, Řezno 15. X. 1640, ed. D'ELVERT, *SchrHSS* 16, s. 489–490. Srv i D'ELVERT, *SchrHSS* 29, s. 116; DAVID, *Nechtěné budování*, s. 244.

⁴⁸⁸ K této osobnosti, pro moravské dějiny možná stejně důležité jako jeho prastrýc kardinál, viz např. SMÍŠEK Rostislav, *Důvěra nebo nenávisť? Obraz Španěla v korespondenci císaře Leopolda I. s knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina*, ČMM 123 (2004) s. 47–76; DAVID Jiří, *Ferdinand z Dietrichsteina v zemských službách. Projev rodové kontinuity nebo péče o kariéru?* In: KORDIOVSKÝ Emil – SVOBODA Miroslav (reds.), *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. Mikulovské sympozium 11.–12. října 2006*, Brno, MZA – SOKA Břeclav – MVS 2007, s. 391–398; SMÍŠEK Rostislav, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, In: BŮŽEK Václav – DIBELKA Jaroslav (eds.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku* (= Opera historica 12), České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2007 s. 65–111; SMÍŠEK Rostislav, *Knihy poznámek Ferdinanda z Ditrichštejna z let 1683–1697. Kritická edice*, In: BŮŽEK Václav (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků* (= Opera historica 13), České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2009, s. 307–398.

*sebau se domluviti, potom do kláštera jeti, mši svatau slyšeti, a odtud sejdauce se v saudnici saud zemský, ranním jitrem, v jistau hodinu (kterauž Náš hejtman zemský jak saudcím zemským tak i jednomu každému pro správu jmenovati má) osaditi a vykonávati.*⁴⁸⁹

Biskupova stížnost se setkala s úspěchem: císař 8. srpna 1665 potvrdil jeho ceremoniální nároky,⁴⁹⁰ a biskup Karel 5. ledna 1666 vjel slavnostně do Brna, stavové se před zemským soudem znovu začali scházet v jeho paláci, a na soudu dostal své privilegované místo.⁴⁹¹ Spory se zemským hejtmanem Ferdinandem z Dietrichsteina však pokračovaly a hrozilo, že sněmovní jednání bude naprosto paralyzováno. Až jmenování Dietrichsteina nejvyšším hofmistrem císařovny roku 1667 a z toho vyplývající nutnost pobytu ve Vídni znamenala ukončení sporů.⁴⁹²

Privilegované místo v zemské soudnici bylo vyžadováno především kvůli přímé vazbě biskupa k panovníkovi jakožto českému králi: z již citovaného rozhodnutí Karla IV, se olomoucký biskup stal přímým léníkem českého krále a České koruny podobně, jako jím byl moravský markrabě nebo opavský vévoda. Vyjádřením této vazby se stalo i slavnostní skládání léního slibu císaři jakožto českému králi, které biskup Karel nově zavedl. Olomoucký biskup chápal sebe sama jakožto „sousedu“ moravských markrabat, nezávislého vévodu a knížete, který není podřízen ani moravským zemským úřadům a tribunálu. Proklamované a nárokované postavení však prakticky nebylo uplatňováno ve své síle: v rámci výběru berně byly zemskými i krajskými úředníky běžně zahrnovány i biskupské manské a lenní statky.⁴⁹³ Za Karla III. Lotrinského dokonce biskup nárokoval, aby mu panovnická nařízení nebyla sdělována prostřednictvím moravského zemského tribunálu, ale přímo českou dvorskou kanceláří. Proto na počátku 18. století tzv. *Elaboratum moravicum*, nerealizovaný kompilační návrh na novelizaci Obnoveného zřízení zemského, obsahuje i návrhy na omezení církevní pravomoci a nezávislosti.⁴⁹⁴ Přehnané nároky biskupa nakonec vedly k vydání dvorského dekretu z roku 1726, který nezávislé postavení olomouckého biskupství v této podobě rušil.⁴⁹⁵ Otázka přednostního postavení biskupa na zemském sněmu byla následně řešena i v 18. století.⁴⁹⁶ Třetí plochy přetrvávaly: ještě v závěru tereziánského období se olomoucké biskupství dostalo do sporu se zemským soudem o jurisdikci nad biskupskými leníky.⁴⁹⁷

⁴⁸⁹ OZŘ pro Moravu, čl. 56, ed. JIREČEK, s. 65.

⁴⁹⁰ Dvorský dekret z 8. VIII. 1665 adresovaný zems. hejtmanovi Dietrichsteinovi ed. D'ELVERT, *SchrHSS* 16, s. 893–894.

⁴⁹¹ Pro popis sporu i ceremonií, viz PAVLÍČKOVÁ Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu–Castelkorna 1664–1695*, Olomouc: UPOL 2001, s. 74–80; srv. také NEUMANN Augustin, *Z paměti preláta Hufnagla*, Sborník historického kroužku 20 (1919) 26–56.

⁴⁹² DAVID, *Nechtěné budování*, s. 245.

⁴⁹³ DAVID, *Nechtěné budování*, s. 245.

⁴⁹⁴ URFUS Valentin, *Pokus o revisi moravského zemského zřízení na počátku 18. stol. a tzv. "elaboratum Moravicum"*, ČMM 89 (1970) s. 46–65; URFUS Valentin, *Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století*, Právněhistorické studie 23 (1980), s. 147–160.

⁴⁹⁵ Srv. JANIŠ Dalibor, *Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství*, in: MIKULEC Jiří (red.), *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha: Nakladatelství Historický ústav 2013, s. 309–360: 359.

⁴⁹⁶ ZUBER Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století, I*, Praha, ČKCh 1987, s. 25–27.

⁴⁹⁷ DAVID Jiří, *Mezi tradicí a realitou. Šlechtický zemský soud na tereziánské Moravě – agenda a složení stavovské instituce v posledních dekádách její existence (1740–1783)*, Cornova: Revue České společnosti pro výzkum 18. století 8 (2018), č. 1, s. 21–52.

Několik poznámek o manském zřízení olomouckého biskupství v raném novověku

Na tomto místě je zapotřebí alespoň stručně zmínit otázku manského zřízení olomouckého biskupství, i když nemůžeme o této problematice pojednat systematictěji. K tématu existuje dnes již velmi obsáhlá literatura;⁴⁹⁸ dotkl jsem se jej i na přechozích stranách této práce. Proto na tomto místě podávám pouze několik hlavních momentů sloužících čtenáři k orientaci.

Podle dohody, kterou uzavřel v Brně dne 22. září 1531 s moravskými stavy biskup Stanislav I. Thurzo, nespádaly stolní a lenní statky olomouckých biskupů pod zemské právo, ale pod jeho vlastní lenní soud.⁴⁹⁹ Podobnou dohodu uzavřel i biskup Stanislav II. Pavlovský 14. ledna 1582 na zemském sněmu s ostatními stavy: osoby rytířského i panského stavu, které jsou v držení lenních statků nebo jsou v biskupových službách, se ve sporech o ně neobraceli k zemskému, ale k manskému právu. Již citované privilegium Rudolfa II. z roku 1590 tento stav ratifikovalo a posilovalo pozici biskupa vůči manům. Přijato bylo na lenním soudu v Kroměříži dne 1. VI. 1591. Kardinál Dietrichstein v pobělohorském období rozhodl na lenních soudech v Kroměříži dne 1. prosince 1625 a 4. prosince 1628,⁵⁰⁰ že na lenním soudu budou vždy zasedat dva olomoučtí kanovníci, protože olomoucká kapitula je v držení různých lenních statků. Ferdinand III. potom v roce 1648 ustanovil, že biskupští mani i v kriminálních záležitostech mají být souzeni lenním soudem⁵⁰¹ a v roce 1650, že mají získat habilitaci, tedy povolení k držbě lenních statků do šesti měsíců.⁵⁰² Na základě toho administrátor Mercurian 3. ledna 1653 vydal patent pro biskupské many a držitele biskupských lén, že se každý, kdo

⁴⁹⁸ Z ní vybírám alespoň: D'ELVERT Christian, *Die Praxis des olmützer bischöflichen Lehenrechtes*, in: SchrHSS 17, Brno 1868, pars II-IV (samostatné stránkování), s. 116–132; BRANDL Vincenc, *Manský soud biskupství olomouckého*, ČMM 15 (1891) 5–18; 109–118; MALÝ Josef, *Příspěvek k dějinám manství olomouckého kostela v letech 1590–1640*, VMOp 37 (1932) 20–42, 76–97; SEDLÁČEK František, *K dějinám manství biskupství olomouckého v letech 1590–1640*, VMOp 38 (1933) 18–24; MALÝ Josef, *Několik poznámek k dějinám manství biskupství olomouckého v letech 1590–1640*, VMOp 38 (1933) 24–28; JIRÁSEK Jiří, *Manské statky olomouckého biskupství ve druhé polovině 16. století*, ČMM 76 (1957) 20–41; HRABOVÁ Libuše, *Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství ve druhé polovině 13. století*, Praha 1964; SOVADINA Miloslav, *Lenní listiny biskupa Bruna*, SAP 24 (1974), s. 426–460; BALCÁREK Pavel, *Manský soud v Kroměříži a jeho knihy v letech 1600–1618*, in: WURMOVÁ Milada – MUSILOVÁ Milada – ŠTARHA Ivan (eds.), *140 let Státního oblastního archivu v Brně: sborník statí*, Praha: Tisková, ediční a propagační služba MV 1979, s. 193–219; BALCÁREK Pavel, *Poddanské stížnosti před manským soudem v Kroměříži v letech 1591–1618*, ČMM 99 (1980), 52–74; BALCÁREK Pavel, *Stížnosti manských poddaných na Kroměřížsku*, Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1982, 23–27; JANIŠ Dalibor, *Lenní systém olomouckého biskupství za episkopátu Dětřicha z Hradce (1281–1302). K problematice lenních a lokačních listin*, ČMM 116 (1997), s. 325–346; JANIŠ Dalibor, *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*, in: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 347–362; KYASOVÁ Věra, *Příspěvek k problematice lenního zřízení biskupství olomouckého*, Věstník musea v Kroměříži, 1960, s. 148–155; LAPČÍK Stanislav, *Nástin vývoje lenní organizace olomouckých biskupů a arcibiskupů*, Olomoucký archivní sborník 3, 2005, s. 38–55. JANIŠ Dalibor, *Ceremoniál přijímání lén a lenních přísah na středověkém dvoře olomouckých biskupů*, In: *Dvory a rezidence ve středověku. III. všední a sváteční život na středověkých dvorech*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2009 s. 149–163; JANIŠOVÁ Jana, *Privilegium Rudolfa II. pro olomoucké biskupství z roku 1590. Právní argumentace biskupa Stanislava Pavlovského*, FHB 27 (2012), č. 1, s. 41–70.

⁴⁹⁹ MZAB, A1 – Stavovské listiny, inv. č. 637. Edice listiny viz KAMENÍČEK, *Zemské sněmy, II*, s. 577–579, č. 9; JANIŠOVÁ, *Zřízení zemské ... 1604*, s. 434–436.

⁵⁰⁰ D'ELVERT, *SchrHSS 17*, s. 122–123.

⁵⁰¹ Ferdinand III., rezoluce z 30. VIII. 1648, ed. D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 555.

⁵⁰² Ferdinand III., rezoluce z 26. VIII. 1650, ed. D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 592–593.

nárokuje držení léna, má do konce května 1653 ohlásit, prokázat titul držby a požádat o zápis do manských desek, a to pod pokutozu konfiskace ¼ lenní držby.

Duchovenský stav na zemských sněmech a soudech

Biskupovo výjimečné postavení nebylo dáno pouze jeho příslušností k duchovnímu stavu, který – jak jsme viděli – se stal v Obnoveném zřízení zemském prvním stavem v zemi. Ve srovnání s českým textem byla jeho formulace 14. titulu *O stavu duchovním* náročnější, dokonce během tisku došlo ke změně jeho znění, takže máme zachovány dvě tištěné verze. První z nich – evidentně ovlivněná osobně kardinálem Dietrichsteinem – předpokládala, že duchovní stav zastupují na sněmu olomoucký biskup a infulovaní preláti v čele s olomouckou kapitulou, pokud jsou v držení alespoň jednoho deskového statku. Článek byl doplněn o ustanovení o proboštu mikulovské kapituly, který měl mít díky zvláštní císařské milosti místo pod uvedeným prelátý poté, co nabyde zemskodeskový statek.⁵⁰³ Druhá verze je mírně odlišná: na zemském sněmu mohli zasedat i preláti neinfulovaní, a to ti, kteří se po staletí sněmů účastnili; podmínkou zůstala držba deskového statku. Právo zasedat na sněmu dostali také představení rytířských řádů, které měly na Moravě vlastní komendy; mezi účastníky sněmu se ovšem nedostali představení nových řeholních společenství, především držitelé mnoha deskových statků, jimiž byli moravští jezuité. Z výčtu také vypadl mikulovský probošt. Výsledná podoba duchovního stavu tedy dostala tuto podobu: kromě biskupa a dvou zástupců olomoucké kapituly (kteří ovšem disponovali pouze jedním hlasem)⁵⁰⁴ se sněmovního zasedání účastnilo třináct řeholních představených: čtyři zástupci premonstrátských klášterů (opati z Hradiska, Louky, Zábřovic a probošt novoříšský), dva cisterciáckí opati (Velehrad, Žďár), dva kartuziánští probošti (Olomouc, Královo Pole), probošt rajhradského benediktinského kláštera, probošt peltenberských křižovníků s červenou hvězdou, a tři augustiniánští probošti (Brno u sv. Tomáše, Šternberk, Olomouc u Věch svatých). Brněnští kanovníci se sněmu účastnili jako zástupci olomoucké kapituly, pokud

⁵⁰³ Tuto první verzi vydává JIREČEK Hermenegild, *O Obnovením Zřízení Zemském markhrabství Moravského z r. 1628*, ČMM 15 (1891) s. 273–284, na s. 275: „Doch also und dergestalt, daß allein der Bischoff, dessen Thumb-Capitul und diejenige Geistliche, welche ein Inful oder Bischoffshut zu tragen durch Privilegia oder von Altershero berechtigt, und darneben in Unserer Land-Tafel eingeschriebene Güter besitzen (inmassen dan sinst Niemand, so im Lande nicht angesessen, zu denen Land-Tägen zugelassen werden solle) zu gedachten Landtägen berufen oder beschrieben, und bey solchen Zusammenkünfften den ganzen Geistlichen Stand und die samendliche Clerisey repräsentiren, also diese Thumb-herren und infulirte Geistliche, sambtlich in denen Landtägen und andern gemeinen Landsachen, da der gantze Geistliche Stand von Ihnen vertreten und repräsentirt würdet, nicht weniger dan gedachter Bischoff denen Hertzogen und Fürsten vorgehen und Ihre Session und Stimmen so wol vor denen selben als denen Herren haben, also schließlichen der Bischoff die oberste Stelle, nach Ihme aber, da sonst khein Bischoff vorhanden, die nechste Stelle dem Capitul vor allen andern Prälaten gebühren solle. Unter denen Prälaten Wir auch auß sonderlichen Gnaden den Probst von Niclaßpurg die Stelle alsdan wan Er würde Ladgüter besitzen, gnedigst verwilliget haben.“

⁵⁰⁴ Olomoucká kapitula měla být reprezentována na sněmech dvěma kanovníky již podle volební kapitulace z roku 1565. Když se ovšem stalo, že na zasedání zemského sněmu kapitula prezentovala dva rozdílné hlasy, což císaře pobouřilo, neboť jedno těleso přeci nemůže mít dva rozdílné názory: „ganz unförmlich aber würde es seyn, dass diese unius et eiusdem Corporis Abgesandte 2 Vota distincta haben sollten, sondern weil si beyde nur ein Subiectum repräsentiren, also auch nur ein Votum, dessen sich zuvor untereinander bereden, und einer aus ihnen beyden dey der Versammlung vorbringen möge, ablegen können.“ Aby se zabránilo škodlivým následkům a veřejnému skandálu, rozhodl tedy císař podle resriptu datovaném v Prešpurku 29. XII. 1637, že dva zástupci kapituly mají mít pouze jeden hlas. Po sporech mezi kapitulními zástupci, a v rozporu s žádostí Leopolda Viléma, císař následně 30. I. 1649 rozhodl, že pokud by vota dvou zástupců kapituly byla rozdílná, jejich hlas je neplatný. Srv. [D'ELVERT Christian], *Die Vertretung des Olmützer Kapitels im Landtage*, Notizenblatt 1867, n. 5, s. 37-38.

docházelo k personálnímu průniku, a až po vzniku brněnského biskupství v roce 1777 se stali účastníkem sněmu i brněnský biskup a v devadesátých letech 18. st. také zástupce brněnské kapituly.⁵⁰⁵ Ve srovnání s předbělohorským obdobím došlo tedy k restrikci počtu duchovenských účastníků: v předbělohorském období se sněmům mohli účastnit i zástupci brněnské kapituly, šestnáct představených mužských klášterů a osm představených ženských klášterů.⁵⁰⁶

V období po vydání Obnoveného zřízení privilegované postavení duchovního stavu představovalo velké množství třecích ploch: v polovině 30. let o zastoupení v různých stavovských komisích, následně o počet hlasů kapitulních zástupců na sněmu a precedenční spory mezi duchovními a císařskými komisaři,⁵⁰⁷ až po spor mezi knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina a biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelcornu. Z dalších třenic můžeme jmenovat spory o oslovení kapituly, která si vydobyla označení „Würdig“,⁵⁰⁸ nebo její vynětí z jurisdikce moravského tribunálu v roce 1654.⁵⁰⁹

Mimořádné daně týkající se duchovních

Ke sporům došlo i v případě vypisování mimořádných daní. Zemský sjezd a sněm v roce 1655 řešil i mimořádnou daňovou pomoc dvorské komoře, která se mj. dotýkala také nižšího kléru. Ten měl být zdaněn 1/15 svých ročních příjmů. Reakce administrátorů biskupství a olomoucké kapituly byla velmi ostrá. Administrátor Castelle prohlásil, že se necítí být vázán rozhodnutím sněmu, protože nebyla konzultována kapitula, a to i přesto, že usnesení sjezdu dne 22. září 1655 ratifikoval císař. Na začátku listopadu 1655 podal Castelle první ze svých protestací na moravské zemské hejtmánství. Světská správa zareagovala prudce, došlo dokonce k pokusu o vojenskou exekuci biskupských statků, který ovšem nebyl úspěšný. V únoru 1656 dokonce olomoucký arcijáhen Pedro de Requesens dal přibít na vrata olomouckých kostelů patent, v němž veřejně odmítl vypsanou daň, ale i skutečnost, že světské úřady pro potřeby zjištění její výše sepisovaly příjmy duchovních, i samotnou hrozbu vojenské exekuce.⁵¹⁰ Spor se dostal až před dvorskou kancelář, církevní subjekty však daně nezaplátily, až do roku 1667 byly vedeny jako dlužné daně, pak se o nich prostě přestalo mluvit.

Druhý spor nastal v roce 1659, kdy stavové osvobodili duchovní od jejich platby formou zvláštní milosti, kterou prezentovali jako výsledek intervence arcivévody Leopolda Viléma. Turecké nebezpečí s sebou přineslo mimořádné daňové zatížení, ale i protesty českého duchovenstva pod vedením pražského arcibiskupa Jan Bedřicha z Valdštejna.⁵¹¹ V tomto případě vyřešil situaci papež bl. Inocenc XI., který financování válek s Turky z církevního majetku odsouhlasil. Nuncius Francesco Buonvisi pak dokonce radil císaři i k prodeji

⁵⁰⁵ CHLUMECKY Peter, *Darstellung der altständischen Verfassung des Markgrathums Mähren*, Brünn 1861, 6-7; DAVID, *Nechtěné budování*, s. 242–243.

⁵⁰⁶ KAMENÍČEK, *Zemské sněmy*, III, s. 73–74.

⁵⁰⁷ D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 889.

⁵⁰⁸ D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 507–508.

⁵⁰⁹ D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 625–626.

⁵¹⁰ Text protestace vydává DAVID, *Nechtěné budování*, s. 179-180.

⁵¹¹ HAVLÍK Jiří M., *Jan Fridrich z Valdštejna : arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha: Vyšehrad 2016, S. 70-95 (tam i další literatura).

mariacelenského pokladu, a přispěl osobně značnou částkou ze svého majetku.⁵¹² Moravský klérus pak přispěl částkou 30 tisíc zlatých, podobně byla turecká daň vypisována ještě v letech 1684–1697.⁵¹³

Církevní majetek a omezení v nakládání s ním

Již od 14. století se v českých zemích začínají objevovat omezení, týkající se nakládání s církevním majetkem. Církev a její instituce měla právo nabývat majetek od dob Konstantinových, ale nakládání s tímto majetkem a jeho nabývání začalo být ve vrcholném středověku regulováno ze strany panovníka či státu. Církev (a její instituce, korporace a nadace) byla samozřejmě uznávána za plnoprávnou právnickou osobu, která je způsobilá nabývat majetek a disponovat s ním, ale obecný zájem vedl panovníka k tomu, aby tuto kapacitu reguloval. Někdy byly navíc majetky náležející církevním institucím chápány jako součást královské komory, zejména tam, kde panovník nebo jeho předchůdci byli přímými fundátory příslušné instituce. Omezení nakládání s církevním majetkem byla dvojího typu: první se týkalo dispozice (prodej, zcizování, zástava) s majetkem, který již byl v církevních rukou, druhé pak nabývání nových statků církevními institucemi (běžně nazývané amortizační legislativa).

Církevní majetek chápaný jako součást královské komory a omezení jeho zcizování

Klášterní statky, jak již bylo řečeno, byly chápány jako součást královské komory. Rukopis dvorské komory, datovaný k roku 1528, vydaný d'Elvertem,⁵¹⁴ rozlišuje mezi kláštery, které patří královské komoře,⁵¹⁵ které komoře patřily, ale jsou nyní spravovány jinými fojty,⁵¹⁶ a kláštery, které nepatří královské komoře a nejsou řízeny podkomořím.⁵¹⁷ V roce 1568 byl seznam doplněn moravským podkomořím Jáchymem Zoubkem ze Zdětína.⁵¹⁸ Klášterní statky byly tímto připodobněny královským městům (ta se na řečeném seznamu nacházejí také): jako spravované podkomořím byly vyňaty z pravomoci zemského soudu a spadaly pod soud podkomořský. Král měl právo vybírat od klášterů roční úrok, ukládat jim válečnou berni, půjčovat si peníze na klášterní majetek a zastavovat jej, při ohrožení země mohl sáhnout po kostelním jmění.⁵¹⁹ Tento stav ukončilo *Declaratio dubiorum* Obnoveného zřízení zemského z roku 1638, kdy byly kláštery vyňaty z komorního zboží, a byly svěřeny královskému

⁵¹² Srv. PARMA Tomáš, *Papežství a státní rekatolizace Českých zemí (1620–1740)*, In: ČERNUŠÁK Tomáš (red.), *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha, Academia 2017, 235–274: 259–260.

⁵¹³ D'ELVERT, *SchrHSS 29*, s. 195.

⁵¹⁴ D'ELVERT Christian, *Zur österreichischen Verwaltungs-Geschichte, mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder*, Brünn: Winiker 1880 (=SchrHSS 24), s. 74–78.

⁵¹⁵ Hradisko u Olomouce, Velehrad, Louka u Znojma, Peltenberg, Vilémov, klášter ve Znojmě u P. Marie, Oslavany, Dalešice, Želiv (jeho vesnice na Moravě).

⁵¹⁶ Předklášteří u Tišnova, klášter sv. Kateřiny v Olomouci, klášter u Věch svatých v Olomouci, klášter u sv. Jakuba v Olomouci, klášter Panny Marie v Brně, klášter u sv. Tomáše v Brně, některé vesnice kláštera Hradištského, Nová Říše, Rajhrad.

⁵¹⁷ Klášter Králové na Starém Brně, kartouza v Králově Poli u Brna, kartouza v Olomouci, zaniklý klášter v Dolních Kounicích.

⁵¹⁸ Seznam cituje zástavy deseti vesnic velehradského kláštera na Opavsku, pěti vesnic louckého kláštera, opuštěný dalešický klášter byl zastaven, stejně jako ženský klášter v Oslavanech.

⁵¹⁹ Srv. KAMENÍČEK František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, III*, Brno: Zemský výbor markrabství moravského 1905, s. 74–84.

prokurátorovi v důsledku císařského *ius advocatiae*: panovník byl pojímán jako *supremus ecclesiae fautor et canonum custos*.⁵²⁰

V souvislosti s tím je nutné zmínit i zákaz pro konventy a kláštery, ale i pro ostatní církevní instituce, který jim zabraňoval bez panovníkova svolení nakládat s majetkem, tedy jej zastavovat, prodávat, darovat nebo směnit. V Čechách byl zakotven opět ve Vladislavském zřízení zemském, na Moravě platil obdobně. Byl přejat i do Obnoveného zřízení zemského pro Moravu, kde článek 24 začínal jasnými slovy: „*Žádný praelát, nebo konvent, aneb kterákoliv duchovní osoba aneb opatrovník statkův duchovních nemohau a nemají nic od jejich duchovenství, statkův a užitkův bez jistých kanovníckých prostředkův a Našeho, budaucích dědicův Našich, králův českých a margkrabat moravských, jakožto předních ochrancův a opatrovníkův dovolení, zastavovati, prodávati, darovati a jakýmkoliv způsobem odcizovati.*“⁵²¹ Koupě církevního majetku bez povolení zeměpána byla neplatná, statek se navracel zpátky k duchovní instituci i s navrácením požívaných užitků, zaplacená cena propadla královské komoře a kupec mohl být podle panovníka uvážení potrestán pokutou. Ještě v roce 1700 nařídil císař Leopold I. moravskému tribunálu, aby dbal „*fürohin, wan die Geistliche vermittelt der auf die immobilia führenden Executionen in einige unbewegliche Gütter in posses kommen sollten, Sie zu alienirung derselben ad Laicos anhalten zu lassen.*“⁵²²

Omezení nabývání církevního majetku (amortizační legislativa)

Asi prvním příkladem podmínění nabývání církevního majetku souhlasem panovníka je nařízení byzantského císaře Nicefora Foky (963–969) odvolané jeho nástupcem již v roce 987. Již *Maiestas Carolina* obsahovala ustanovení, „*žádnému aby neslušelo ... zbožie svého všelikého ... zcela neb rozdielně nižádným rozumem ani při dáti, prodati, převesti nebo jiným kterýmž bud' odlučovanie zápisem proměnití k osobám, městóm neb zboróm, nebo v ruce mrtvé nebo v jiná miesta všelikého pokolenie osob, kteréžto osoby samy svými životy z toho zbožie nemohlyby z práva slúžiti a hotovy býti královskému zpósobení a přikázanie.*“⁵²³ Ustanovení nikdy nepromulgovaného zákoníku Otce vlasti nás uvádí do problematiky institucí „mrtvé ruky“ (*manus mortua, Tote Hand, Mortmain*), kdy nedocházelo k převodu majetku v rámci dědické posloupnosti, ale setrval v rámci trvajících institucí, „*které takřka křečovitě držely se toho, co jednou byly zachytily, aniž vůbec něčeho pustiti nesměly.*“⁵²⁴ Nevýhodou pro panovníka či stát byla samozřejmě skutečnost, že z převodu nemovitosti neprofitoval prostřednictvím poplatků při převodu. Mezi instituce tohoto typu patřila především církev a její korporace, omezená i při prodeji takového majetku: logicky tak rostla její majetková základna, což mělo i významný dopad na mobilitu a rozvoj společnosti.

⁵²⁰ Srv. D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 473.

⁵²¹ JIREČEK Hermenegild (ed.), *Codex Iuris Bohemici V.3: Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae*, Praha – Vídeň – Lipsko 1890, s. 33–35.

⁵²² Resoluce z 4. X. 1700 – ed. D'ELVERT, *Schr HSS 16*, s. 725.

⁵²³ MAIESTAS CAROLINA, čl. 32, *Ne bona fidelium in manus mortuas transferantur*. Text podávám podle edice F. Palackého, AČ 3, 65–180:115–116. Novější edice Bernd-Ulrich HERGEMÖLLER: *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. Für das Königreich Böhmen von 1355*, München 1995 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 74) mi nebyla dostupná.

⁵²⁴ HENNER Kamil, *O rakouských zákonech amortisačních*, Praha: Fr. Řivnáč 1892, s. 7. K problematice mrtvé ruky viz také PRAŽÁK Jiří, heslo „Amortisační zákony“, OSN 2, 1889, s. 190–191; SOLDÁT Alois, heslo „Amortisace“, in: ČSB 1, 1912, s. 396–398; PUZA R., heslo „Tote Hand“, in: LexMA 8, col. 894–895.

Maiestas Carolina, i když nikdy nenabyla právní platnosti, odrážela přesto stávající právní zvyklosti. Amortizační praxi máme doloženu již ve 13. století, kodifikace se jí dostalo ve Vladislavském zřízení zemském z roku 1500. Moravský zemský sněm se v Olomouci 25. června roku 1511 usnesl ohledně prodeje nemovitých statků duchovním: „*jakož někteří zboží prodadouce, sobě z desk vymaží a na věčnost to listy spravují, těch prodají a zpráv takových aby víc nebylo. Pakli by kdo tak na ten způsob z duchovních osob statek pozemský koupil, ten statek na zemi spadnouti má. Než kněze biskupa Jeho Milosti osobě ani budoucím potomkuom biskupóm Olomouckým to k žádné škodě býti nemá.*“⁵²⁵ Toto usnesení, původně rozhodnutí zemského soudu, bylo projednáváno na sněmu v roce 1516, kdy se proti němu ohradili členové prelátského stavu,⁵²⁶ a proto nebylo zařazené do Zemského zřízení. Znovu bylo přijato sněmovním usnesením roku 1518, jen s tím, že bez povolení zakoupený statek měl připadnout ne zemi, ale panovníkovi,⁵²⁷ a v této podobě bylo zařazeno do zemských zřízení z let 1535,⁵²⁸ 1545⁵²⁹ a 1562; ocitlo se i v zemském zřízení markrabství z roku 1604.⁵³⁰ Zásada ovšem nebyla dodržována příliš doslovně: bez povolení zakoupení zboží nebývalo konfiskováno, jen je prelát musel obratem prodat, jako tomu bylo v případě koupě provedené opatem na Hradisku u Olomouce v roce 1575, který byl vyzván, „*více aby se toho na budoucí časy ... nedálo.*“⁵³¹ Kláštery a kapituly však mohly přikupovat nové statky, pokud prodaly odpovídající množství stávajících pozemků; stavovské povolení bylo zapotřebí i ke koupi poddaných ke klášterům nebo ke vkladu do zemských desek.. Proto se pravidelně dělaly odhady kupovaných statků.

Tato zásada se kupodivu nestala součástí Obnoveného zřízení zemského pro Moravu z roku 1628, když ovšem duchovní stav 19. července 1628 žádal, aby svobodné statky mohly být duchovenstvem zapisovány do zemských desek bez královského povolení, Ferdinand II. to rázně odmítl.⁵³² Již *declaratio dubiorum* Ferdinanda III. z roku 1638 se zabývá problémem, že statky prodané duchovním, ale i knížecím osobám vytvářejícím fideikomisy vlastně připravují panovníka o zisk a že by mohlo docházet k postupnému vymizení šlechty jako

⁵²⁵ Čl. 11. sněmovních usnesení, *Aby duchovní lidé statku pozemského nekupovali*. KAMENÍČEK František (ed.), *Jednání sněmovní a veřejná v Markrabství moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabí Moravského roku 1527*, in: AČ 10, Praha 1890, s. 241–352: 346.

⁵²⁶ Žádost prelátského stavu adresovaná stavu panskému na olomouckém sněmu z roku 1516 vydává KAMENÍČEK František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, II*, Brno, Zemský výbor markrabství moravského 1902, s. 561–563.

⁵²⁷ JANIŠ Dalibor (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I*. Praha 2010, s. 72–73.

⁵²⁸ ČÁDA František (ed.), *Zemské zřízení moravské z roku 1535, spolu s tiskem z roku 1562 nově vydané*, Praha 1937, s. 105–106.

⁵²⁹ JANIŠ Dalibor (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (Pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení)*, Brno: Maticе moravská 2005, s. 209.

⁵³⁰ JANIŠOVÁ Jana, *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*, Dolní Břežany: Scriptorium 2015, s. 380–381.

⁵³¹ KAMENÍČEK František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, III*, Brno, Zemský výbor markrabství moravského 1905, s. 79.

⁵³² „*dasz hinführo die geistlichen Güter, wann dieselben entweder von den Geistlichen erkaufft oder sonst an sie kommen oder auch auf vorhergehende Canonische Requisita verwendet werden, der Land-Tafel eingeschrieben werden mögen, doch also und dergestalt, desz sonsten alles dasjenige, so in unserer neuen Landes-Ordnung deszwegen versehen, in acht genommen, und allezeit ein gewisser Schein, dasz die Alienation der Geistlichen Güter mit Unserem u. Unser Nachkommen Consens geschehen, bey der Land-Tafel vorgewiesen werde.*“ – reskript Ferdinanda II. z 19. VII. 1628, ed. HENNER, *O rakouských zákonech amortisačních*, s. 21.

takové, protože by se nakonec již neměla kde zakupovat. Panovník tento závažný problém chtěl dále diskutovat v příslušné komisi.⁵³³ Situaci nakonec řešil ještě Leopold I., který již v září 1660 nařídil, aby kláštery nebo duchovní koleje nekupovaly v markrabství nemovitosti bez panovníkova výslovného souhlasu, a pokud ke koupi takto dojde, musejí majetek řádně zapsat do zemských desek.⁵³⁴ V září 1669 dále sdělil tribunálu své rozhodnutí, že duchovní instituce by namísto nemovitostí měly získávat roční penze nebo nájemní platy, chtěl změnit postupy „*in onerosis et lucrosis acquisitionibus et translationibus stabilium ad manus ecclesiasticas*“, přikázal také, aby světští obyvatelé markrabství bez panovníkova souhlasu duchovním nepřeváděli nemovitý majetek.⁵³⁵ Již o dva měsíce později panovník prohlásil, že toto nařízení nemělo za cíl duchovní vyloučit „*a commercio et acquisitione bonorum temporalium privative*“, ale je způsobem, jak omezit a-mortizaci světských statků do církevních rukou, a tím i postupné ukrajování statků náležejících světským osobám, zmenšování „*statu saecularis*“.⁵³⁶ Tečkou za touto legislativní várkou pak byl mandát Leopolda I. z března 1670, který vydal „*als obriste Vogt- und Schutz-Herr der Geistlichkeit*“, a který opakuje a zdůrazňuje předchozí ustanovení.⁵³⁷ Pragmatika z roku 1669 byla Leopoldem I. obnovena ještě v roce 1688 s dodatkem, že o panovnícké povolení nemá žádat kupující duchovní, ale prodávající světský majitel a že ve zvláštních případech má být ve smlouvě specifikováno, že koupí duchovním neztrácí statek svou světskou povahu (*weltliche Eigenschaft*).⁵³⁸ Tato ustanovení pak přešla plynule do zákonodárství 18. století a vyvrcholila v amortizační legislativě Marie Terezie z roku 1771 (shodné pro všechny země monarchie), již zrušil až konkordát z roku 1855.⁵³⁹

Problematika patronátního práva

Problematiky patronátního práva se dotklo v jednom ze svých článků i obnovené zřízení zemské. Článek 25 se rozhodně staví proti zcizování fundací ze strany fundátorů: fundaci jednou učiněnou nelze odvolat nebo zrušit, založením – tedy darováním majetku – fundátor o majetek přišel, jedná se o cizí statek a proto není možné (jak to často dělali nekatolíci) již učiněnou fundaci obrátit na jiný účel, „*aby takové od jich předkův vyzdvižené fundatí zase k sobě obracetí a jinam odcizovati mohli*“. Panovník za sebe i za své nástupce, „*jakožto*

⁵³³ D'ELVERT Christian, *Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreißigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert*, Brno 1867 (=SchrHSS 16), s. 468.

⁵³⁴ Leopold I. moravskému tribunálu, Ebersdorf 21. IX. 1660 – ed. D'ELVERT, *Schr HSS 16*, s. 723. Stejně nařízení vyšlo i pro Čechy, srv. HENNER, *O rakouských zákonech amortizačních*, s. 26.

⁵³⁵ D'ELVERT, *Schr HSS 16*, s. 723–724.

⁵³⁶ Leopold I., Wien 4. XII. 1669 – ed. D'ELVERT, *Schr HSS 16*, s. 724.

⁵³⁷ Leopold I., Wien 5. III. 1670 – ed. D'ELVERT, *Schr HSS 16*, s. 724–725.

⁵³⁸ Srv. rozhodnutí Leopolda I. z 30. III. 1688, D'ELVERT, *Schr HSS 16*, s. 725. Byl to například případ koupě statků Rokytnice a Vinary (na Přerovsku) olomouckou jezuitskou kolejí roku 1669, nebo koupě statku Kunštát brněnským klášterem u sv. Josefa.

⁵³⁹ K obecným přehledům amortizační legislativy, viz také HOLDER Karl, *Die neueren Forschungen zur Geschichte der staatlichen Amortisationsgesetzgebung*, Archiv für katholisches Kirchenrecht 84 (1903) 22–38; HOLDER Karl, *Beiträge zur Geschichte der Amortisationsgesetzgebung unter der Regierung der Kaiserin Maria Theresia (1740–1780)*, Archiv für katholisches Kirchenrecht 84 (1903) 283–298; GILOMEN Hans-Jörg, *Renten und Grundbesitz in der Toten Hand: Realwirtschaftliche Probleme der Jenseitsökonomie*, In: JEZLER Peter (Hrsg.), *Himmel, Hölle, Fegfeuer. Das Jenseits im Mittelalter*, Zürich 1994, s. 135–148; dostupné online: <https://www.academia.edu/3402560>; RÖHRKASTEN Jens, *Amortisationsgesetze und Wahrnehmung religiöser Orden in Spätmittelalter*, in: FELTEN Franz J. – KEHNEL Annette – WEINFURTER Stefan (Hgg.), *Institution und Charisma*, Köln – Weimar – Wien, Böhlau, 2009, 149–158.

chrámův Páně v tomto Našem dědičném margkrabství moravském přední advokáti, patronové a ochráncové“, prohlašuje svůj dohled nad církevními fundacemi, jejich ochranu i skutečnost, že změna fundace vyžaduje panovnické potvrzení.⁵⁴⁰

Závažným problémem pro realizaci patronátního práva se stalo přenesení sporů o desátky a patronátní právo před světské soudy.⁵⁴¹ Vycházelo se při tom z obnoveného zřízení zemského, které přikázalo spory o nemovitosti zemskému soudu. Vše začalo jedním sporem o patronátní právo a desátky. Šlo o spor mezi Janem Františkem Venským, v letech 1644–1650 farářem v Uherském Brodě, městem Uherský Brod a jeho majitelem, Lvem Vilémem z Kounic. Farář žaloval u biskupské konzistoře v Olomouci město a jeho pána o desátky, které mu nebyly placeny. Konzistoř vynesla dne 22. června 1647 rozsudek ve prospěch faráře, ale město se bránilo před královskými úřady. Protahování soudního sporu vedlo až k rozhodnutí Ferdinanda III. ve věci uherskobrodského sporu: 16. října 1649 vydal císař Ferdinand III. rozhodnutí adresované moravskému tribunálu, v němž prohlásil rozsudek biskupské konzistoře za neplatný, protože nebyl vynesena ve věci kompetentním soudem: „[...]Wir das von gedachtem Consistorio in dieser Sachen publicirtes Urtheil auß von Einem incompetenten Judice in dießem Land gancz vor null unndt krafftloß der Execution unfehig erkennen [...]“.⁵⁴² Nad uherskobrodskou farou byl pravděpodobně v letech 1652/3–1657 vyhlášen interdik.⁵⁴³

Další soudní spor o desátky z konce roku 1650 vedl ke stejnému výsledku: šlo o spor mezi opatem velehradského kláštera a královským městem Uherské Hradiště.⁵⁴⁴ Rozsudek olomoucké konzistoře byl vynesena již 1. XI. 1641, ke kasaci ze strany císaře došlo 29. VII. 1651⁵⁴⁵ a navíc Ferdinand III. prohlásil svá rozhodnutí za novelu Obnoveného zřízení zemského a nařídil ji začlenit do nového výtisku zákoníku. Došlo tedy k tomu, že spory o desátky a patronátní právo byly odňaty kompetenci církevního soudu a přiděleny světským soudům, a to v době, kdy byl olomoucký biskupský stolec obsazen císařovým bratrem, arcivévodou Leopoldem Vilémem, jehož radům byla tato skutečnost pouze sdělena.⁵⁴⁶

⁵⁴⁰ JIREČEK Hermenegild (ed.), *Codex juris Bohemici V.3: Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae*, Praha – Vídeň – Lipsko 1890, s. 35.

⁵⁴¹ K této problematice viz zejména: D'ELVERT Christian, *Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz und insbesondere seines mehrhundertjährigen Kampf mit den mährischen Ständen und der Staatsgewalt*, Brno, C. Winiker 1895 (=SchrHSS 29), s. 101–109; Jiří M. HAVLÍK, *Spor českého duchovenstva o imunity církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, ČČH 107 (2009): 769–796; **Alessandro CATALANO**, *Vos Ecclesiastici semper diversum (occlamandi desiderio) ab aliis vultis. Le rôle de l'ordre des prélats à la diète de Bohême après 1627*, XVIIe siècle 63 (2011): 19–30; souhrnně a v obecnější perspektivě Nicolas RICHARD, heslo „Imunity“, in: Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (reds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, II. (D–J), Plzeň: Aleš Čeněk; Ostrava: KEY Publishing, 2016, s. 787–795 (tam i další literatura).

⁵⁴² Ed. D'ELVERT Christian, *Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreißigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert*, Brno 1867, s. 578–579 (=Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 16).

⁵⁴³ Ke komplikované situaci, viz především ZEMEK Petr, *Reformace, protireformace a rozvinutí poreformačního katolictví v Uherském Brodě. Křesťanská víra v proměnách času*, Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, 2006, s. 259–307.

⁵⁴⁴ K němu, viz Rudolf HURT, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě, I. 1205–1650*, Olomouc: Akademie Velehradská, 1934, s. 272–273.

⁵⁴⁵ Ed. D'ELVERT, *SchrHSS 16*, s. 604–605 (oznámení mor. tribunálu a olomoucké kapitule). Zajímavá je argumentace moravským zemským sněmem z roku 1608, který představoval vrchol snah o získání politických výhod ze strany nekatolíků.

⁵⁴⁶ Dvorská kancelář radům Leopolda Viléma, Wien 29. VII. 1651 – d'ELVERT, *Beiträge*, s. 605–606.

Při své volbě se biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcorna zavázal, že zřídí pro tyto případy fiskála olomouckého oficialátu (viz kapitulace č. 24) a v roce 1684 najal advokáta s ročním platem 300 zlatých, placeným z pokladny kléru. Roku 1694 byl Karel III. Lotrinský zavázán ve volebních kapitulacích (kapitulace č. 31) složit 10 tisíc zlatých na financování kapitulního prokurátora, což d'Elvert klade do vztahu ke sporům o desátky, ale z textu kapitulací to přímo nevyplývá.

Karel Castelcorno pak ve svých relacích ad limina⁵⁴⁷ připisoval neodevzdávání desátků farářům ze strany vlastníků pozemkových majetků i nedostatek kněží v diecézi, a opakovaně žádal kardinály Kongregace Koncilu, aby zasáhli u papeže, který by prostřednictvím nuncia měl přesvědčit císaře o změnu této legislativy. Vyjadřoval také obavu, že pokud se této ingerenci světského práva do církevních záležitostí neučiní přítrž, budou nakonec laici rozhodovat o manželských sporech. Jeho žádost vždy kardinálové vyslechli, přednesli papeži, který pověřil nuncia k jednání, ale tato snaha byla marná. Biskup komentoval problematiku v relaci z roku 1672 slovy *surdis fabula canitur*, a jeho stížnosti na tuto skutečnost můžeme skutečně opakovaně číst v každé z jeho relací ad limina.

Závěť duchovních

Krátce po svém intronizačním pobytu na Moravě v roce 1639 se arcivévoda Leopold Vilém v červenci 1639 obrátil na svého bratra, císaře Ferdinanda III., a vložil mu, že na Moravě po smrti farářů se obvykle kolátoři zmocní jejich pozůstalostí, přičemž se ani nepostarají o jejich pohřeb (a těla zesnulých dlouho leží nepohřbena). Pro žijící kněze je demotivující i skutečnost, že po smrti jejich majetek přijde vniveč, nemají proto zájem na řádné správě církevního majetku a o farní hospodářství. Leopold Vilém proto císaře žádal, aby farářům – v souladu s papežskými privilegii z doby jagelonské, která upadal v zapomnění – umožnil platně učinit závěť, přičemž část majetku samozřejmě bude odkázána kostelu, na rozvoj kultu a údržbu farního domu.⁵⁴⁸

Následně biskup požádal oficiála Kašpara Karase, aby jej zpravil o tom, jak se k problematice závětí staví jednotlivé kapituly, resp. jejich beneficiáti. Karas z Brna dne 1. října 1642 odpověděl s odkazem na buly papeže Julia II. adresované králi Vladislavovi Jagelonskému a moravským stavům, které je vyzývaly k podpoře kléru v jeho nakládání s majetkem. Následně popsal situaci jednotlivých kapitul: beneficiáti (tedy kanovníci i vikáři) olomoucké kapituly v souladu s výše zmíněnými papežskými bulami mají právo sepsat závěť všichni a v případě, že zemřou bez závěti, jejich majetek dědí kapitula, nikoli kolátoři.⁵⁴⁹ Brněnská kolegiáta na tom byla stejně, v kroměřížské kapitule byl dědicem biskup, pokud ovšem neudělil kroměřížskému kapitulnímu proboštovi *ius testandi*. V případě smrti řeholního preláta (opata, převora atp.) původně v důsledku řeholních slibů zesnulého dědila královská komora, po roce 1620 Ferdinand II. nařídil, aby dědil klášter nebo konvent.

Žádost arcivévody Leopolda Viléma, opřená i o tuto podrobnou zprávu, nezůstala oslyšena. Ferdinand III. sdělil roku 1644 v propozicích pro zemský sněm moravským stavům,

⁵⁴⁷ K tomu srv. PARMA Tomáš, *Návštěvy ad limina olomouckého biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcorna a jeho zprávy o stavu diecéze*, *Studia theologica* 19 (2017), N. 4, pp. 141–159, DOI: 10.5507/sth.2017.078.

⁵⁴⁸ Srv. D'ELVERT, *SchrHHS* 29, s. 99–101: na tomto místě pouze stručně resumuji d'Elvertovy výzkumy založené na pramenném materiálu v HHStA ve Vídni.

⁵⁴⁹ V případě olomoucké kapituly nešlo o jediného kolátora: archidiakonát a scholasterie byly pod patronátem olomouckého biskupa, panovník byl kolátorem tří královských kanonikátů, papež měl kolaturu těch kanonikátů, jejichž držitelé zemřeli v papežských (tedy lichém) měsíci. V případě brněnské kapituly byla kolátorem proboštského úřadu abatyšské tišnovského kláštera; také v Brně existovaly královské kanonikáty.

že chce dát farářům v markrabství právo svobodně odkazovat v závěti. Stavové na zemském sněmu téhož roku přijali usnesení, podle něž faráři dostali právo disponovat testamentárně se svým majetkem, přičemž jeho třetinu byli povinni odkázat kostelu, u něž zemřeli. Pokud farář zemřel bez závěti, dostával kostel polovinu jeho jmění, druhá polovina připadla blízkým příbuzným, a pokud takoví nebyli, byla druhá polovina dána na zbožné účely.⁵⁵⁰

⁵⁵⁰ „die Pfarrer hinführo macht von Ihrem vermögen auf den Todtsfall zu disponiren haben sollen, doch dergestalt und mit disem Beding, daß sie den dritten Theill Ihrer hinterbleibended Substanz der Kirchen, bey welcher sie absterben, verschaffen, da sie aber intestati und ohne Disposition abgingen, alß dann die halbe Verlassenschaft der Kirchen, und die andere Helffte des Verstorbenen nechsten Befreundten unweigerlich gefolget, da aber keine Agnati ober Befreundte vorhanden, die besagte Helffte ad pias causas gewendet werden soll.“ – podle Pamětních knih sněmovních a ze sněmovních tiskuů ed. D'ELVERT, *Schr HHS 16*, s. 533.

Kapitola osmá

Administrativní správa diecéze a její vrcholné orgány

Na tomto místě je zapotřebí přehledně shrnout vývoj vrcholných orgánů diecézní správy, které biskupovi sloužily ke správě diecéze, tedy především vývoj úřadu světících biskupů, výjimečně i koadjutorů, generálního vikáře, popřípadě administrátorů biskupství, oficiála a konzistoře. Tato kapitola je doplněna krátkými biogramy jednotlivých světících biskupů, které čtenář nalezne v příloze práce.

Světící biskupové a koadjutoři

Pro výkon specificky biskupských funkcí (udílení biřmování a kněžského svěcení, svěcení olejů, benedikování opatů, konsekrace kostelů nebo jejich rekonzilování, oblačka řeholnic) bylo v případě, že sídelní biskup nepřijal biskupské svěcení nebo nebyl s to tyto funkce vykonávat kvůli přílišnému zaneprázdnění, množství udílených svátostí a svátostin, vysokému věku nebo nemoci, vhodné mít v diecézi klerika s biskupským svěcením, který je vykonával za něj. Takový „*vicarius in pontificalibus*“ byl zván sufragán biskup, světící biskup nebo pomocný biskup, a byl titulárním biskupem některé ze zaniklých diecézí „*in partibus infidelium*“.⁵⁵¹ Tradičně dostával olomoucký světící biskup (v pramenech označovaný běžně jako sufragán – v Polsku se tento termín používá dodnes) titulární diecézi Nikopolskou,⁵⁵² většinou měl právo podržet si své předchozí prebendy (často v olomoucké kapitule), aby jeho sustentace příliš nezatěžovala příjmy biskupství.

Podle seznamu olomouckých světících sufragánů v arcibiskupském archivu⁵⁵³ byl prvním olomouckým světícím biskupem kvardián brněnského minoritského kláštera **Martin** (†1321), který se stal roku 1304 titulárním biskupem nikopolským.⁵⁵⁴ Dalším v řadě byl **Dětrich z Portic** (Theodoricus Kagelwit, ca 1300 – 17. XII. 1367), od roku 1346 titulární biskup sarepský a krátce, v letech 1347–1351 olomoucký sufragán. Tento významný politik a spolupracovník Karla IV. se potom stal biskupem mindenským (1353–1361) a arcibiskupem magdeburským (1361–1367).⁵⁵⁵ Augustinián-eremita zřejmě polského původu **Vilém z Kolína** († 1501–8) působil jako titulární biskup nikopolitánský a pomocný olomoucký delší dobu, snad již od roku 1442 až do své smrti („*per annos circiter 40 egit*“).⁵⁵⁶ Vystřídal jej jeho

⁵⁵¹ Pro přehled světících biskupů, viz údaje v různých svazcích HC, dále přehlednou práci GOTTWALD Jiří – SULOVSKÝ Jan (eds.), *Z dějin arcibiskupství olomouckého. Série pořadů ČRo Olomouc r. 1997*, Olomouc, MCM 1997, s. 61–63 (není bez omylů).

⁵⁵² V pramenech uváděno pod různými tvary (*Nicopolitanus, Nigropolensis aj.*): Podle HC IV, 259 jde o více diecézí *in partibus infidelium*, které bývaly často zaměňovány. Ani vatikánské prameny dobře nerozlišují mezi Nikopolí v Arménii, v Epiru, v Dolní Moesii a u Nestu.

⁵⁵³ MCO, Kart. 247, i.č. 3660, sign. F b 1.

⁵⁵⁴ POJSL Miloslav, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420. (Monumenta Moraviae et Silesiae Sepulcralia, sv. 1)*, Olomouc, UPOL 2006, s. 191.

⁵⁵⁵ HC I, s. 321, 342, 552, 556. Naposledy např.: FAJT Jiří – SUCKALE R., *Okruh rádců*, in: FAJT Jiří (ed.), *Karel IV. Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437*, 2006, s. 181–183; HÖRSCH Markus, *Karel a duchovenstvo - biskupové jako opory říšské politiky: k roli vzájemných vazeb ve vývoji "parléřovského umění" za Karla IV.*, in: FAJT Jiří – HÖRSCH Markus (eds.), *Císař Karel IV. : 1316-2016 : první česko-bavorská zemská výstava*, Praha: Národní galerie, 2017, s. 208–217.

⁵⁵⁶ DŘÍMAL Jaroslav, *Biskup Vilém z Kolína*, ČMM 55 (1931) 1-42; BALETKA Tomáš, *Olomoucké biskupství, jeho správa a písemnosti na přelomu 15. a 16. století*, in: AUC – *Philosophica et historica 2 -1999, Z pomocných věd historických XV, Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, 55-64; srv. NITECKI Piotr,

spolubratr **Ondřej Wismann/Bysman**, doktor teologie. Roku 1509 se stal nikopolským titulárním biskupem a olomouckým sufragánem **Martin Göschl** (* před 1480, †po 1533), humanistický vzdělanec, olomoucký generální vikář a probošt dolnokounického kláštera, který se roku 1525 přiklonil k luteranismu a oženil se s mniškou domu, který mu byl svěřen. Zemřel v biskupském vězení někdy po roce 1533.⁵⁵⁷ Po Thurzově smrti byl olomouckým koadjutorem **Jan Horák-Hasenberger** (cca 1500–1551), vzdělaný humanista, preceptor dětí Ferdinanda I. a protivník Jana Dubravia při biskupské volbě, následně i probošt litoměřický. Od roku 1542 byl olomouckým světícím biskupem a titulárním nikopolským **Martin Přemyslovic** (†1549), opat premonstrátského kláštera na Hradisku u Olomouce. Olomouckým sufragánem a titulárním biskupem nikopolským od roku 1551 byl žďárský cisterciácký opat **Václav [Meyer]** († 6. VI. 1561).⁵⁵⁸ Pak následuje v seznamu světících biskupů přestávka: v Olomouci byli poté schopní diecézní biskupové, a tak se se světícími biskupy setkáváme až v době kardinála Dietrichsteina.

Světící biskupové kardinála Dietrichsteina

Ani kardinál však neměl svého světícího biskupa hned, zpočátku vykonával biskupské funkce sám. Až v létě roku 1603 byl jmenován prvním kardinálovým sufragánem kapitulní děkan **Melchior Pirnesius z Pirnu** († 27. VII. 1607), ale vysvěcen byl až v roce 1605. Po jeho smrti byl na začátku roku 1608 jmenován titulárním biskupem nikopolským a olomouckým sufragánem minoritský provinciál **Jan Křtitel Civalli** († 29. I. 1617), vysvěcen kardinálem Dietrichštejnem 10. srpna 1608 v kostele sv. Mořice v Kroměříži. Po smrti Civalliho ovšem jednání s kurií trvalo poměrně dlouho, k potvrzení jmenování jeho nástupce v konzistoři došlo po takřka dvou letech od jeho smrti.⁵⁵⁹ Stal se jím brněnský kapitulní probošt **Ignác (Hynek) Novohradský z Kolovrat** († 24. X. 1628) jako titulární biskup nikopolský. Po desetiletém působení zemřel a došlo k dalšímu byrokratickému martyriu v kurii kvůli jmenování nového světícího biskupa, které trvalo opět skoro dva roky, protože k rozhodnutí došlo v tajné konzistoři 9. IX. 1630.⁵⁶⁰ Mezitím vykonával funkce světícího biskupa františkán **Caesar Nardus z Montopole** († 1633), titulární biskup ansarijský, pohybující se na císařském dvoře. V roce 1630 byl potvrzen regulérní olomoucký světící biskup s titulem biskupa v Joppe, **Filip Fridrich von Breuner** († 22. V. 1669). V kurii byla nastolena i otázka jeho titulární diecéze, která nebyla jasná a ani v kurii nevěděli, zda je diecéze nigropolská skutečně vakantní a o jakou diecézi se vlastně jedná, a proto byl vybrán titul v palestinském Joppe. Papežské buly byly Dietrichsteinovi zaslány agentem Pietrem Mattou až 28. XII. 1630. Olomoucký kanovník a kandidát na projektované plzeňské biskupství však přijal biskupské

Biskupi Kościoła katolickiego w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny, Instytut Wydawniczy "Pax", wyd. 2, Warszawa 2000.

⁵⁵⁷ LOSERTH Johann, *Bilder aus der Reformationszeit in Mähren: Dr. Martin Göschel, Probst des Frauenstiftes Kanitz*, Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 1 (1897) s. 65–72; BALETKA Tomáš, *Disiecta membra k církevní správě na Moravě v 1. polovine 16. století*, in: XXVII. Mikulovské sympozium 2002. *Vývoj církevní správy na Moravě*, Brno 2003, s. 125–131: 126; ROTHKEGEL Martin, *Nepřátelé-přátelé umění. Obrazoborectví a renesanční sběratelství v mikulovské křtěnecké reformaci (1526–1535)*, RegioM 2008, s. 118–134.

⁵⁵⁸ Jmenovací bula Julia III. je z 2.12.1551, srv. AO, perg. listiny, sign. Alb14, inv. č. 79.

⁵⁵⁹ V tajné konzistoři dne 3. IX. 1618: ASV, Arch. Concist., Acta Misc., vol. 38, f. 245v.

⁵⁶⁰ ASV, Arch. Concist., Acta Misc., vol. 39, f. 227r. K průběhu jednání, viz PARMA, *František kardinál*, s. 328–329.

svěcení až 5. září 1635, takže kardinálovi mohl být nápomocen pouze v posledním roce jeho pozemského života. Ve druhé polovině roku 1639 se pak stal sídlením biskupem vídeňským.

Světící biskupové habsburských arcivévodů Leopolda Viléma a Karla Josefa

K Breunerovu jmenování došlo krátce po intronizaci arcivévodou Leopolda Viléma na olomoucké biskupství, a bylo jasné, že světícím biskupem je nutno podmínkou fungování diecéze, vedené mladíkem bez vyššího svěcení. Světícím biskupem s titulem diecéze Tiberiadské (Tiberiaden.) byl v roce 1640⁵⁶¹ jmenován **Kašpar Karas z Rombštejna**, který tuto funkci vykonával až do své smrti v roce 1646. Zároveň s ním ovšem působil v diecézi i administrátor **Stredele**, který byl také světícím biskupem, ale jak víme, zemřel již na sklonku roku 1642. Titulární diecézi tiberiadskou „zdědil“ po svém předchůdci Karasovi jeho nástupce, **Zikmund Miutini ze Spillimbergu** (13. III. 1601 – 11. X. 1650), jmenovaný titulárním biskupem v roce 1647 a vysvěcený v roce 1648.⁵⁶² Po jeho smrti se o sufraganeát marně ucházel kanovník **Jan Kryštof Orlík z Laziska**;⁵⁶³ světícím biskupem se však stal kanovník a arcijáhen **Jan Gobbar** původem z Belgie (14. XI. 1613 – 11. III. 1665), který byl titulárním biskupem megarským (Megaren.) jmenován 26. VIII. 1652 a ještě téhož roku byl konsekrován.⁵⁶⁴

Světící biskupové a koadjutoři Karla z Lichtensteinu-Castelcornu

Prvního světícího biskupa, **Jana Gobbara**, který mu udělil biskupské svěcení, Karel Lichtenstein Castelcornu „zdědil“ po svých předchůdcích; byl jmenován ještě arcivévodou Leopoldem Vilémem v roce 1652. Jeho smrt v březnu 1665 znamenala pro biskupa Karla návrh nového světícího biskupa, jímž se měl stát **Bernard Bredimus** (asi 1606–1668). Někdy v dubnu 1665 došla do Říma Lichtensteinova žádost o confirmaci nového sufragána a započal se takřka tříletý příběh marné snahy o toto potvrzení. Hlavním protagonistou tohoto boje se stal tehdejší biskupův agent, konzistoriální advokát Francesco Giussani. Ten již 20. května 1665 píše, že se postará o jmenování nového pomocného biskupa;⁵⁶⁵ v průběhu roku 1665 chce po biskupovi sdělení o titulární diecézi sufragána Gobbara a také peníze na vyřízení confirmačních bul. V srpnu se již situace komplikuje, biskup je vyzván, aby vydal prohlášení, že diecéze vždy měla potřebu sufragánního biskupa,⁵⁶⁶ informační proces měl být veden v Římě. To asi vyvolalo problém, protože v březnu 1666 se čekalo na odpověď nuncia,⁵⁶⁷

⁵⁶¹ Již 2. XII. 1639 píše Leopold Vilém Karasovi, že v důsledku jmenování Breunera vídeňským biskupem se uprázdnil olomoucký sufraganeát, a že jmenoval jej. Karas 11. II. 1640 děkuje arcivévodovi za jmenovací dekret a prosí o zahájení procesu jmenování u apoštolského nuncia ve Vídni. Srv. AO, kart. 252, sign. A18/10, i.č. 802, fol. 2r–17v. O olomoucký sufraganeát nejprve projevil zájem štrasburský sufragán Paul hr. Aldringen (dopis Leopoldu Vilémovi, Gráz 7. VII. 1639; fol. 5-6), ale arcivévoda jej 18. VIII. odmítl, protože sibil sufraganeát udělit členovi olomoucké kapituly (fol. 7).

⁵⁶² K procesu jmenování, viz AO, kart. 252, sign. A18/10, i.č. 802, fol. 18r–58v. Srv. HC IV, 378. Jmenovací bula Inocence X. *Apostolatus officium meritis* z 16. III. 1648 – ZAOpO, AO, pergamenové listiny, i. č. 295, sign. A II b 20.

⁵⁶³ Orlík byl doporučován kardinálem Harrachem; o sufraganeát se Orlík marně pokoušel i po Gobbarově smrti – viz AO, kart. 252, sign. A18/10, i.č. 802, fol. 59r–75v.

⁵⁶⁴ K procesu jmenování, viz AO, kart. 252, sign. A18/10, i.č. 802, fol. 76r–101v. Srv. HC IV, 237. Jmenovací bula Inocence X. z 20. VIII. 1652 – ibidem, i. č. 297, sign. A II b 22.

⁵⁶⁵ Francesco Giussani biskupu Karlovi, Caprarola 20. V. 1665 – AO, kart. 73, fol. 278r–279v. Giussaniho dopisy uložené ve fondu AO a týkající se případu jsou početnější než námi citovaný výběr; mnohé by zřejmě osvětlily i materiály vídeňské nunciatury uložené ve Vatikánském archivu.

⁵⁶⁶ Giussani biskupovi, Řím 6. VIII. 1665 – AO, kart. 73, fol. 189r–190v.

⁵⁶⁷ Giussani biskupovi, Řím 13. III. 1666 – AO, kart. 71, fol. 190r–191v.

podle sekretáře Konzistoriální kongregace Agostina Favoritiho se však na nejbližším setkání kongregace očekávalo pozitivní rozhodnutí. Formální zasedání se ovšem dlouho nedařilo uskutečnit: podařilo se to až na sklonku srpna 1666, kdy kardinálové zpochybnili nutnost olomouckého sufragána s poukazem na skutečnost, že dřívějším biskupům byl dáván pomocný biskup proto, že byli kardinály, nebo habsburskými arcivévodami (kteří neměli biskupské svěcení a v diecézi nerezidovali). V situaci, kdy v Olomouci sídelní biskup reziduje a navíc má biskupské svěcení, zřejmě nebyla pocítována nutnost dávat mu světicího biskupa.⁵⁶⁸ Na biskupa Karla toto sdělení po několikaměsíčním Giussaniho ujišťování o bezproblémovosti „praktiky“ muselo působit jako studená sprcha, ale své snahy se nevzdal.

V kontextu dalších jednání vznikl – asi někdy v prosinci roku 1666 – memoriál *Causae ob quas episcopus Olomucensis suffraganeo opus habeat*.⁵⁶⁹ Do jeho přípravy biskupovi spolupracovníci zapojili i historiografické autority jezuitského řádu, Bohuslava Balbína a Jiřího Crugeria.⁵⁷⁰ Memoriál vypočítává celkem pět důvodů, proč má mít olomoucký sídelní biskup svého biskupa světicího: 1. Velká olomoucká diecéze má asi tisíc farností, a po švédských válkách je třeba znovu světit a rekonzilovat kostely, kaple, oltáře, zvony, hřbitovy, na což by jeden biskup nestačil. 2. Olomoucký biskup není pouze biskupem (*non est tantum episcopus*), ale i říšským knížetem, který se musí od své katedrály často vzdalovat kvůli majetkovým a politickým záležitostem. 3. Jako říšské kníže se také biskup musí chovat, a proto se musí přemísťovat s velkým doprovodem, takže vysílat kvýkonu některých biskupských funkcí sufragána je méně nákladné. 4. Biskupové a sufragáni sousedních diecézí jsou příliš vzdáleni, a proto se nedá žádat, aby přijeli biskupské úkony zajistit. 5. Již od dob Pia V. se dodržuje úzus, že ty diecéze, které vždy sufragány měly, je mají mít i nadále a Olomouc své sufragány měla, a proto na ně má nárok i nyní. Součástí memoriálu byl i výčet dosavadních olomouckých sufragánů. Podle tohoto memoriálu připravil advokát Giussani v kuriálním stylu supliku, kterou chtěl rozdat všem členům kongregace, stále se však čekalo na její další zasedání.⁵⁷¹ Kongregace se sešla 26. března 1667, ale rozhodnutí o olomouckém sufragánovi bylo odloženo, protože kardinálové neměli dostatek právně ověřených podkladů.⁵⁷² Celá záležitost se protáhla také v důsledku smrti papeže Alexandra VII. v květnu 1667 a měsíčního konkláve, v němž byl zvolen Klement IX. Ani v novém pontifikátu nebyla záležitost vyřízena, i když biskup Karel věnoval naléhavé žádosti o sufragána celý odstavec ve své relaci ad limina z června 1667.⁵⁷³ Bredimus i přes agentovu snahu a kuriální kontakty nebyl potvrzen až do své smrti v únoru 1668 a Francesco Giussani možná i v důsledku tohoto

⁵⁶⁸ Giussani biskupovi, Řím 4. IX. 1666 – AO, kart. 72, fol. 17r–18v; podobně Giovanni Petingier biskupovi, Řím 11. IX. 1666 – tamtéž, fol. 21r–22v. K Petignierimu srv. Jana ZAPLETALOVÁ, (Art) Agents: Giovanni Petignier and the Network of Agents of the Olomouc Bishop Karl von Lichtenstein-Castelcorneo, *Umění Art LXV*, 2017, č. 4, s. 347–362.

⁵⁶⁹ MCO, kart. 247, i.č. 3660, sign. F b 1. Zachováno v jednom originále a třech kopiích, i se seznamem olomouckých světicích biskupů. Další opisy i s doprovodnou korespondencí jsou uchovány v AO, kart. 251, sign. A18/9, i. č. 801, fol. 130r–149v.

⁵⁷⁰ Srv. dopisy Bohuslava Balbína (Balbín Bartoloměji Kicherovi SJ do Olomouce, Jičín 25. XI. 1666; další nedatované) a Jiřího Crugeria (30. XI. 1666) v konvolutu v AO citovaném v předešlé poznámce.

⁵⁷¹ Giussani biskupovi sekretáři Pietru Paolovi Mazzucchimu, Řím 19. III. 1667 – AO, kart. 73, fol. 172r–173v.

⁵⁷² Giussani biskupovi, Řím 26. III. 1667 – AO, kart. 73, fol. 182r–183v.

⁵⁷³ Relace ad limina za 21. quadriennium, Kroměříž 30. VI. 1667 – ASV, Congr. Concilio, Relat. Dioec., 597A, nefol. Podle odpovědi kard. Celsiho, prefekta Kongregace Koncilu, byla jeho žádost předána Konzistorní kongregaci, srv. Celsi biskupovi Karlovi, Řím 3. XII. 1667 – ASV, Congr. Concilio, Relat. Dioec., 597A, nefol.

neúspěchu přestal být biskupovým agentem.⁵⁷⁴ S novým agentem i sufragánem měl již biskup více štěstí, zřejmě také proto, že se v konzistoriální kongregaci podařil prosadit názor, že v olomoucké diecézi existuje reálná potřeba pomocného biskupa i v případě, že sídelní biskup má odpovídající svěcení, reziduje v diecézi a není ani kardinálem, ani členem panovnického rodu. Po Bredimově smrti biskup Karel nominoval rodilého Olomoučana **Ondřeje Dirreho** (14. XI. 1610–21. XI. 1669), kterého papež konfirmoval v konzistoři 11. června 1668 s titulem biskupa nikopolského, konsekrován byl 16. července téhož roku. Zemřel ovšem již v následujícím roce, a tak se biskup Karel musel ohlížet po sufragánovi znovu. Tentokrát se jeho volba povedla, protože jím jmenovaný **Jan Josef Breuner** (1641–1710) sloužil jako olomoucký sufragán velmi dlouho. Papež Kliment X. jej konfirmoval v konzistoři dne 11. VI. 1668 jako titulárního biskupa nikopolského. Na biskupa byl vysvěcen v Brně biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelcorna dne 1. března 1671. V roce 1672 se stal generálním vikářem olomoucké diecéze, dne 7. listopadu 1689 byl zvolen kapitulním děkanem. Na tyto funkce rezignoval v roce 1695, poté, co jej císař jmenoval pražským arcibiskupem a byl konfirmován papežem. Ačkoli biskup Karel zemřel krátce po jeho intronizaci, stihl ještě jmenovat nového sufragána, jímž se stal kanovník a farář u sv. Mořice v Olomouci **Ferdinand Schröffel ze Schröffenheimu** (1639 –1702), papežskou konfirmaci však získal až po smrti biskupa Karla.

Na sklonku svého života, s ohledem na svůj věk a zdravotní stav, se biskup Karel rozhodl zajistit své nástupnictví na olomouckém biskupském stolci, a požádal kapitolu i papeže Alexandra VIII. o dovolení nechat zvolit svého koadjutora s právem nástupnictví. Po prozkoumání v Konzistoriální kongregaci papež v lednu 1690 koadjutorskou volbu povolil, a tak mohla kapitula stanovit datum volby a informovat císaře. Po jeho souhlasu kapitula přistoupila dne 17. dubna 1690 k volbě, z níž vzešel jako koadjutor **František Antonín Losenstein** (1642–1692). Papež jeho volbu potvrdil již v červnu, císař v listopadu a krátce poté jej také povýšil do říšského knížecího stavu. Losenstein, jmenovaný titulárním biskupem v Dura, přijal biskupské svěcení dne 11. II. 1691, avšak svého nástupnictví po biskupovi Karlovi se nedočkal, protože zemřel již v červnu roku 1692.

Jeho předčasná a neočekávaná smrt postavila stárnoucího biskupa před nutnost nově volby koadjutora: i v tomto případě se o hry vložil císařský dvůr, který se snažil i přes nevoli biskupa Karla prosadit za koadjutora třináctiletého císařova synovce **Karla Josefa Lotrinského**.⁵⁷⁵ Jednání vídeňské diplomacie s papežem Inocencem XII. vedla k tomu, že papež ustanovil kardinálskou komisi, která se 25. března 1694 usnesla, že Karel Josef může být zvolen olomouckým koadjutorem s právem nástupnictví, ale že se temporálií může

⁵⁷⁴ V dubnu 1668 píše nový agent Giovanni Battista Goggi, že čeká na jméno nového sufragána, a že otci Francesca Giussaniho vyplatil 75 scudi dlužné mzdy. Připojuje i Giussaniho kvitanci, v níž je vyjádřeno, že dotyčný již nemá vůči biskupovi žádné pohledávky. Giussani se přestěhoval do Milána, a jeho korespondence s biskupem záhy utichá. Srv. Giovanni Battista Goggi sekretáři Mazzucchimu, Řím 14. IV. 1668 – AO, kart. 76, fol. 38r–40v; Giussani biskupovi, Miláno 2. V. 1668 – tamtéž, fol. 82rv.

⁵⁷⁵ K jeho osobě, viz HC 5, 296, 299, 387; Metoděj ZEMEK, *Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku až po nynější dobu, I.–II.*, nedatovaný rukopis uložený v ZAOpO, II, n. 82; Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století, I*, Praha 1987, s. 91–104; Wolfgang SEIBRICH, heslo *Karl Joseph Ignaz von Lothringen*, in: Erwin GATZ (red.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648–1803*, Berlin 1990, s. 218–220; Radmila PAVLÍČKOVÁ, "Tichý pohřeb" trevírského kurfiřta Karla Lotrinského ve Vídni 1715–1716, *ČMM* 127 (2008) 313–333.

ujmout až ve svých 25 letech a spirituálíí až ve 30 letech.⁵⁷⁶ Kapitula původně alespoň zčásti nechtěla mladíka biskupem zvolit, ale císařský komisař hrabě Oldřich Kinský⁵⁷⁷ ji zastrašil, při přesvědčování členů kapituly mu podle některých autorů pomáhal i kanovník Ferdinand Schröffel. Karla Josefa zvolila kapitula dne 13. září 1694,⁵⁷⁸ následně jej potvrdil v jeho úřadu papež,⁵⁷⁹ a po smrti biskupa Karla se mladičský lotrinský vévoda stal olomouckým biskupem.

Generální vikáři a oficiálové. Případní administrátoři biskupství. Biskupská konzistoř.

Kromě světicích biskupů, kteří diecéznímu biskupovi pomáhali při výkonu duchovních biskupských funkcí, byl další důležitou postavou ve správě diecéze generální vikář. Tento úřad se v církevní hierarchii vyvíjel již ve středověku a v době potridentské se z něj stal úřad, který musel být v diecézi vždy obsazen. Generální vikář, který stejně jako biskup byl místním ordinářem se stabilní a řádnou jurisdikcí na celém území diecéze, tedy představoval druhou osobu diecéze ihned po biskupovi, a v některých případech jej i zastupoval, byť jej biskup mohl kdykoli odvolat. Jeho exekutivní moc se týkala administrování diecéze, mohl provádět vizitace farností a kontrolovat ekonomických chod církevních institucí, často i přímo ustanovovat faráře. V olomoucké diecézi – jako na mnoha dalších místech Evropy – byl zároveň oficiálem (soudním vikářem) církevního soudu, takže běžně užíval titulu „*(in spiritualibus) vicarius generalis et officialis*“. Z praktických důvodů byl často právě on i světicím biskupem.⁵⁸⁰ Administrátoři biskupství pak nastupovali do funkce v době sedisvakance, nebo pokud biskup nebyl schopen vykonávat plně svůj úřad, jako tomu bylo v případě habsburských arcivévodů Leopolda Viléma a Karla Josefa, nebo na sklonku námi studovaného období v případě episkopátu Karla III. Lotrinského.⁵⁸¹

Generální vikáři olomouckých biskupů v 16. století

Stav bádání o generálních vikářích olomoucké diecéze je takřikajíc v plenkách, a nemůžeme se tak opřít o žádnou komplexní studii, která by se tomuto tématu věnovala, a prameny olomouckého (arci)biskupství či kapituly nemají pro toto období příslušné systematické oddíly: situace se mění až v 17. století.⁵⁸² Proto na tomto místě podávám pouze

⁵⁷⁶ K průběhu celého případu, viz kopiář o ustanovení koadjutora v r. 1694 – AO, inv. č. 151, sign. A25. K průběhu volby a rezistencím kapituly, viz ZUBER, *Osudy, I*, s.91–92.

⁵⁷⁷ Leopold I. ustanovuje Františka Oldřicha Kinského komisařem při volbě, Vídeň 3. IX. 1694 – MCO, listiny, i. č. 1449, sign. BIVa8/1, poř. č. 1579.

⁵⁷⁸ Volební kapitulace z 13. IX. 1694 – ZAOpO, MCO, i. č. 1453, sign. BIVa8/5, poř. č. 1583.

⁵⁷⁹ Inocenc XII., Řím 20. XI. 1694 – ZAOpO, MCO, i. č. 1459, sign. BIVa13/1, poř. č. 1589.

⁵⁸⁰ K vývoji úřadu generálního vikáře všeobecně, viz Carlo FANTAPPIÉ, *Introduzione storica al diritto canonico*, Bologna 2003, s. 146, 172. Specifickými monografiemi jsou Édouard FOURNIER, *Les origines du Vicaire général. Étude d'histoire et droit canon*, Paris 1922; Édouard FOURNIER, *L'origine du vicaire général et des autres membres de la Curie diocésaine*, Paris 1940. Pro české poměry: Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha 1971; Stanislav PŘIBYL, *Úřad generálního vikáře*, nepublikovaná licenciátní práce na KTF UK v Praze (vedoucí práce: Ignác Hrdina), Praha 2012. Pro obsazení úřadu generálního vikáře olomoucké diecéze po roce 1639 můžeme odkázat na práci VÁLOVÁ Kateřina, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku*, Olomouc, UPOL 2002, s. 60–63.

⁵⁸¹ Jeho episkopát již ovšem v této práci nestudují, protože je předmětem rozboru klasických monografií Rudolfa Zuberu.

⁵⁸² Ani Wolného církevní topografie nepřináší seznam generálních vikářů. Jediný, kdo se jimi alespoň trochu zabýval, byl (pro dobu kardinála Dietrichsteina a pozdější) Christian D'ELVERT, *SchrHSS 22*, s. LX–LXII, kterého v následujících řádcích doplňuji o novější literaturu i vlastní výzkumy.

výčet zatím zjištěných generálních vikářů a oficiálů, přičemž není jasné, zda vždy docházelo ke spojení obou úřadů. Snad bude tento výčet podnětem a východiskem dalšího bádání.⁵⁸³

- 1489–1503 **Konrád Altheymer** z Wassenburku
- 1503–1512 **Řehoř Nitsch z Löwenbergu**
- 1512–1517 **Martin Göschl**, současně světící biskup
- 1520–1521 **Ondřej Pisciculus**⁵⁸⁴
- 1521 **Řehoř Nitsch z Löwenbergu** (†7. VII. 1533)
- 1525–1528 **Bernard Zoubek ze Zdětína** (†12. III. 1541 jako zvolený biskup olomoucký)
- 1531–1532 **Zikmund Gloczer**
- od roku 1536 **Mgr. Jan Schömberger** (také Jan Prokuratorův ze Šumperka, † 4. VI. 1541)⁵⁸⁵
- 1542–1549 **Jan Perger**⁵⁸⁶
- **Jindřich Gabrielův z Opavy** (†před 22. XII. 1546), doložený v roce 1546 jako generální vikář a oficiál⁵⁸⁷
- **Martin Schmolzer** (†16. IX. 1580) od 1551 do smrti generální vikář a oficiál⁵⁸⁸
- **Jan Had z Hadersdorfu** (Hadius) †20. XI. 1570 v úřadu generálního vikáře a oficiála⁵⁸⁹
- **Mikuláš Kromer** 1564 jmenován generálním vikářem diecéze⁵⁹⁰
- **Jan Grodwalski z Grodwaldu, zv. Vyškovský** (†19. VI. 1576) se stal generálním vikářem pro smrti Hadově⁵⁹¹ a byl jím do 30. XII. 1571
- **Jan Grodecký z Brodů**, jmenován Vilémem Prusinovským generálním vikářem a oficiálem na sklonku roku 1571 na místo Vyškovského⁵⁹² a byl jím až do svého zvolení biskupem olomouckým dne 16. VII. 1572
- **Pavel Grünwald** (†13. IV. 1590), oficiál již 1582⁵⁹³
- **Theodor Engels z Gymnichu** (†30. XII. 1598) oficiál po Grünwaldovi⁵⁹⁴
- **Jan Jerger** (†asi 1600), roku 1597 jmenován jako generální vikář⁵⁹⁵
- **Oldřich Rietmann** (†1605) 1576 doložen jako generální vikář a oficiál⁵⁹⁶

⁵⁸³ První část přehledu (až do Jana Schömbergera) přejímám z: BALETKA Tomáš, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských panství*, disertační práce na FF UK (vedoucí práce: Ivan Hlaváček), Praha 2002, s. 13.

⁵⁸⁴ Listina Ondřeje Piscicula ze 3. I. 1521, MCO, listiny, inv. č. 710, sign. AVd21.

⁵⁸⁵ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 558.

⁵⁸⁶ Stanislav I., Bernardi et Joannis XIV officialis, cfr. ZIEGELBAUER, *Olomutium sacrum III*, ZAOpO, rkp. MCO 539, pag. 123. ZEMEK, *Přehled*, I, n. 582.

⁵⁸⁷ ZAOpO, AO, perg. listiny, inv. č. 71, sign. Alb6a: listina Jindřicha Gabrielova ze 7. IV. 1546. ZEMEK, *Přehled*, I, n. 590.

⁵⁸⁸ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 646.

⁵⁸⁹ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 655.

⁵⁹⁰ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 672.

⁵⁹¹ ZELA, *Náboženské poměry*, s. 69–70. ZEMEK, *Přehled*, I, n. 669.

⁵⁹² Vilém Prusinovský, 2. XII. 1571, MCO, kart. 247, i.č. 3660, sign. Fb1.

⁵⁹³ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 699.

⁵⁹⁴ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 729.

⁵⁹⁵ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 742.

⁵⁹⁶ ZAOpO, AO, inv. č. 1496, sign. A IV a 10/4. Listina Rietmanna jako generálního vikáře a oficiála, Olomouc 22. XII. 1576. ZEMEK, *Přehled*, I, n. 694.

Generální vikáři a oficiálové kardinála Dietrichsteina

V případě episkopátu kardinála Dietrichsteina již je možné sestavit pravděpodobně úplnou řadu generálních vikářů a oficiálů. Začíná **Janem Jergerem** a kapitulním arcijáhmem **Oldřichem Rietmannem**, kteří byli generálním vikářem a oficiálem již v předchozím období. V roce 1603 Rietmann rezignoval na svou funkci z důvodu věku a generálním vikářem se stal **Jan Jakub Wacker z Wackenfelsu**,⁵⁹⁷ který zemřel roku 1612.⁵⁹⁸ Po jeho smrti se stal oficiálem a generálním vikářem **Martin Václav z Greifenthalu**, probošt kapituly, zmíněn je již 2. IV. 1613⁵⁹⁹. Zemřel 23. srpna 1617. **Václav Pilar z Pilhu**, který v roce 1606 vystoupil z jezuitského řádu, se v roce 1610 stal olomouckým kanovníkem, ale byl i ředitelem biskupských statků, oficiálem a kapitulním proboštem. V roce 1622 na své funkce rezignoval, vstoupil opět do jezuitského řádu a zemřel 5. I. 1630.⁶⁰⁰ Jako generální vikář vystupoval i světitel biskup **Giovanni Battista Civalli**, až do své smrti v lednu 1617.⁶⁰¹ Zřejmě přímo po něm nastoupil **Jan Křtitel Zoeschius**, který zemřel r. 1627.⁶⁰² Následoval kanovník **Karel z Hüttendorfu**, do roku 1631.⁶⁰³ Jeho nástupcem se stal **Jan Arnošt Platejs z Platenštejna**, zvolený po Dietrichsteinově smrti olomouckým biskupem.⁶⁰⁴

Administrátoři diecéze a generální vikáři habsburských arcivévodů

Skutečná správa diecéze za více než dvacetileté biskupské vlády arcivévodů Leopolda Viléma spočívala na administrátorech diecéze.⁶⁰⁵ Po papežské confirmaci arcivévodova

⁵⁹⁷ Kopie oznámení o jmenování, adresovaného olomoucké kapitule z Olomouce dne 25. VI. 1603: ZAOpO – AO, i.č. 490, sign. 16, kart. 26, nefol. (řazení podle datace).

⁵⁹⁸ ZAOpO, AO, Kopiář latinské korespondence Františka Dietrichsteina 1612-1617, i.č. 118, sign. 39, f. 21v-22r: Julio Caesari Wacker canonico Olom., Cremsirii 24.V.1612: condolet de obitu Joannis Jacobi Wacker scholastico, officiali et cancellarii, patruelis.

⁵⁹⁹ František kard. Dietrichstein biskupskému oficiálovi Martinu Václavovi z Greifenthalu, Kroměříž 2. IV. 1613 – ZAOpO, AO, Kopiář latinské korespondence Františka Dietrichsteina 1612-1617, i.č. 118, sign. 39, f. 66rv. Srv. také listinu, v níž František z Dietrichsteina rozšiřuje příjmy olomoucké koleje, Olomouc 13. I. 1614 – transumpt ve vidimus olomoucké kapituly z 24. V. 1636: ZAOpO, AO, papíroové listiny, sign. G III a 7/2, poř. č. 5633: „...Martinus Wenceslaus a Greyffenthal, praepositus, prothonot. Apost. Sacrique Lateranensis Palatii comes, archidiaconus districtus Brunensis, praefati ill.mi et r.mi d.ni principis consiliarius et curiae officialis...“ V dopise Dietrichsteina olomoucké kapitule, Mikulov 13. II. 1614 – ZAOpO, AO, Kopiář latinské korespondence Františka Dietrichsteina 1612-1617, i.č. 118, sign. 39, f. 105v-106r: ...Quantum vero ad usum ovorum et lactiniorum per imminentem Quadragesimam attinet ... d.no Praeposito tanquam officiali nostro licentiam impertimur... ZEMEK, *Přehled*, I, n. 760.

⁶⁰⁰ ZEMEK, *Přehled*, I, n. 775.

⁶⁰¹ Giulio Cesare Ginanni ad Franciscum card. Dietrichstein, Olomouc 30. I. 1617 – MZAB, RAD, kart. 432, i.č. 1906/100 (Ginanni), f. 56rv-57rv

⁶⁰² Jan Fridrich Breuner kardinálu Dietrichsteinovi, Olomouc 23. VI. 1627 – MZAB, RAD, kart. 429, inv. č. 1905/110: ... *Excellentiam V.ram celare non possumus amantissimum confratrem nostrum eundemque Excellentiae V.rae fidelissimum consiliarium, officialem et in spiritualibus vicarium generalem d.num Joannem Baptistam Zoechium* ...

⁶⁰³ Karel z Hüttendorfu Františkovi kard. Dietrichsteinovi, Olomouc 9. X. 1631 – MZAB, RAD, kart. 432, i.č. 1906/159 (Hüttendorf), f. 1rv-2rv – podává zprávu o tom, že úřad oficiála předal již svému nástupci.

⁶⁰⁴ O něm blíže v přechozích kapitolách této práce.

⁶⁰⁵ Nejpršnějším zdrojem informací jsou v tomto ohledu PEŘINKOVY *Dějiny města Kroměříže*. Kvůli absenci řady dokumentů v (arci)biskupském archivu Peřinka využíval prameny dnes uložené v ZAOpO ve fondu ZAOpO, Lenní dvůr Kroměříž 1249–1890 (1929) – zkratka LDK, zejména jeho registratury. Manskému soudu biskup změny administrátorů pravidelně oznamoval. Je tedy možné Peřinkovy výzkumy použít. Jen zřídka se dají doplnit o údaje z rukopisného přehledu olomouckých kanovníků Metoděje Zemka uloženého v ZAOpO, protože Zemek z Peřinky sám čerpá.

zvolení přestala být diecéze spravována administrátory v době *sede vacante*, jimiž byli od smrti kardinála Dietrichsteina kanovníci Filip Fridrich Breuner, Ondřej Orlík z Laziska a Kašpar Karas.⁶⁰⁶ Kapitula po biskupově konfirmaci jmenovala administrátorem biskupství kanovníka **Kašpara Karase z Rombštejna na Polanovicích** (1597–1646), jmenovaného posléze i generálním vikářem a oficiálem a v roce 1640 světicím biskupem namísto Filipa Fridricha Breunera, který se stal sídelním biskupem vídeňským.⁶⁰⁷

V administraci biskupství Karase, pobývajícího spíše ve Vratislavi, vystřídal již 6. ledna 1640 kanovník **Jan Kašpar Stredele Montani z Bergenu**, jmenovaný zřejmě zároveň i olomouckým generálním vikářem, který však byl již od roku 1613 pasovským oficiálem a od r. 1631 tamním světicím biskupem.⁶⁰⁸ Stredele zůstal v Olomouci i poté, co ji krátce před dobytím Švédy opustili i ostatní kanovníci a biskupská konzistoř, která se usídlila v Brně. Svůj pobyt v okupované Olomouci zaplatil administrátor životem. V polovině prosince 1642 na něm švédští vojáci brutálně vymáhali kontribuce, na něž podle kapitulačního akordu sepsaného při vydání města v červnu 1642⁶⁰⁹ neměli nárok, a proto administrátor požadovaných několik tisíc tolarů odmítal zaplatit. Do biskupské rezidence vpadlo 24 vojáků, kteří šedesátiletého administrátora uzavřeli společně s děkanem kapituly, Zikmundem Miutinim. V místnosti, kde byla uzavřena okna, na ně celý den a noc foukali tabákový kouř. Stredele se silně nachladil a zřejmě došlo k poškození jeho cest dýchacích, takže o deset dní později, 28. prosince 1642 zemřel.⁶¹⁰ Jeho pohřeb na začátku ledna 1643, který byl slaven s veškerou možnou pompou, se odehrál za účasti celé švédské posádky, a svou slavnostností na ni velmi zapůsobil. K poslednímu odpočinku jej doprovodili i všichni vyšší švédští důstojníci, zřejmě pronásledovaní i výčitkami svědomí a obavami z nepokojů ve městě. „*Nárek a pláč žen, zvláště švédských, zaplnil ulice a náměstí*“, říká Zaczkowicz, který se pohřbu účastnil jako jeden z hlavních aktérů.⁶¹¹

Po smrti Stredeleho se stal administrátorem biskupství olomouckého i pasovského kanovník **Roderich hrabě Santhilier zu Goldenbrunn**, který ovšem již na počátku roku 1643 odjel do Vídně, kam také přenesl biskupský archiv.⁶¹² Po protestech kapituly, o nichž ještě

⁶⁰⁶ PEŘINKA, II/1–2, s. 159.

⁶⁰⁷ HC IV, 378.

⁶⁰⁸ PEŘINKA, II/1–2, s. 176; HC IV 379.

⁶⁰⁹ Akord z 4./14. VI. 1642 (datace podle juliánského a gregoriánského kalendáře), na jehož redakci za Olomouc pracovali plk. Miniati a administrátor Stredele, text ve Fladeho deníku ed. DUDÍK Beda (ed.), *Tagebuch des feindlichen Einfalls der Schweden in das Markgrafthum Mähren während ihres Aufenthaltes in der Stadt Olmütz 1642–1650 geführt von dem olmützer Stadtschreiber und Notar Magister Heinrich Flade*, AÖG LXV 1884, s. 307–485: 9–12 a Kux Johann, *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz bis zum Umsturz 1918*, Reichenberg – Olmütz, Anstalt für Sudetendeutsche Heimatforschung 1937, 194–195. Český zestručněný překlad: KOUDELA Miroslav – KAŠPAR Zdeněk, *Švédové v Olomouci (1642–1650)*. Olomouc, Danal 1995², s. 15–17.

⁶¹⁰ Událost podávám podle Fladeho deníku, ed. DUDÍK, *Tagebuch...*, s. 368. O incidentu se zmiňují i další prameny, z nichž Flade je pravděpodobně nejpřesnější.

⁶¹¹ DUDÍK Beda (ed.), *Chronik des Minoriten–Guardians des St. Jakobs–Kloster in Olmütz, P. Paulinus Zackowic über die Schwedenherrschaft in Olmütz vom 1642 bis 1650*, AÖG LXII 1881, s. 451–611: 491–492. Zaczkowiczova kronika udává, že krátce nato zemřel i kapitulní děkan Miutini, ovšem jeho údaj není pravdivý: ve skutečnosti se Miutini ještě v roce 1647 stal olomouckým světicím biskupem a zemřel na samém sklonku roku 1650. Dezinformace o jeho úmrtí byla často publikována a v některých titulech z nedávné minulosti se stále ještě objevuje.

⁶¹² DUDÍK Beda, *Bibliothek und Archiv im fürstebischöflichen Schlosse zu Kremsier*, Wien, Wilhelm Braumüller 1870, s. 66. PEŘINKA II/1–2, s. 204, 210, 345. Hrabě se sám podepisoval jako Santhilier, ale máme doloženy různé podoby ortografie jeho jména: Santiler, Sainthilier, de Saint-Hilaire atp.

budeme mluvit, Santhilier v roce 1650 rezignoval, a na jeho místo Leopold Vilém jmenoval již na sklonku roku 1650 staříčkého probošta kapituly **Jakuba Mercuriana** (†. VII. 1653).⁶¹³ Po jeho smrti byl jmenován dočasným administrátorem kanovník **Francisco de Requesens**, který byl Mercurianovým nástupcem i v hodnosti kapitulního probošta.⁶¹⁴ Pocházel ze staré španělské šlechty, jež působila ve správě Nizozemí, jeho otec Louis de Requesens y Fenollet byl místodržitelem této španělské državy, jeho strýc Alonso byl posléze biskupem, působil i ve střední Evropě, a byl jedním ze spolupracovníků kardinála Dietrichsteina (asi byli i příbuznými, kardinálova babička z matčiny strany byla rozená Requesensová). Zřejmě díky němu se jeho synovci Pedro a Francisco stali olomouckými kanovníky. Francisco ovšem nezůstal administrátorem olomoucké diecéze příliš dlouho. V červnu 1655 se vzdal svého administrátorského úřadu, 22. X. rezignoval na proboštsví i kanonikát, a s povolením Leopolda Viléma odešel ze země. Poslední léta svého života strávil v římské jezuitské koleji Germanicum u kostela sv. Apolináře; koleji a kostelu také odkázal veškerý svůj majetek a zemřel tam v roce 1662.⁶¹⁵

Správa diecéze byla svěřena administrátorovi **Eliáši Františkovi Kastellemu** († 12. VIII. 1673),⁶¹⁶ který byl od r. 1652 olomouckým kanovníkem (od r. 1654 sídelním), v roce 1659 se stal proboštem a roku 1672 děkanem olomoucké kapituly. Kastle zůstal v úřadě administrátora až do biskupovy smrti a působil v něm ještě za krátkého episkopátu jeho nástupce Karla Josefa Habsburského. Na své kapitulní funkce Kastle poté, co úplně oslepl, dne 12. VI. 1673 rezignoval.

Diecéze ovšem měla i své generální vikáře. Posledním generálním vikářem kardinála Dietrichsteina byl od roku 1631 kanovník **Platejs**,⁶¹⁷ nám již známý zvolený biskup olomoucký, během jehož episkopátu generální vikář nebyl jmenován. Leopold Vilém jmenoval nejpozději na začátku roku 1639⁶¹⁸ generálním vikářem administrátora **Karase**, jenž tento úřad vykonával až do své smrti 6. ledna 1646, byl ovšem také generálním vikářem ve Vratislavi. Po jeho smrti, která nastala v průběhu švédské okupace valné části Moravy, nebyl úřad generálního vikáře obsazen, jak si kapitula stěžuje ještě v červnu 1650. Obsazení úřadu ještě chvíli trvalo, až 3. února 1652 jmenoval biskup kapitulního arcijáhna **Klaudia Sorinu z Mantovy** (1578–1658), jenž pro vysoký věk odstoupil již 5. března 1655,⁶¹⁹ po několikaletých sporech s moravským tribunálem kvůli desátkům a patronátnímu právu.⁶²⁰ Po

⁶¹³ Podle dopisu Leopolda Viléma manskému soudu z Bruselu dne 28. XII. 1650 byl v té době Merkurián již jmenován. Srv. PEŘINKA, II/1–2, s. 378.

⁶¹⁴ Leopold Vilém to z Bruselu oznámil lennímu soudu až 20. XI. 1653, definitivním administrátorem byl Requesens jmenován 16. II. 1654. – PEŘINKA, II/1–2, s. 381–382.

⁶¹⁵ STEINHUBER Andreas, *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom*, I–II, Herder, Freiburg im Breisgau 1906², I, s. 624; II, s. 13.

⁶¹⁶ Administrátorem byl nejprve dočasně, 6. VIII. 1655 byl jmenován natrvalo. V únoru 1656 jej musel biskup sesadit, protože odmítl vykonat císařské kontribuční patenty, ale už 3. V. 1656 je znovu jmenován jako administrátor. – PEŘINKA II/1–2, s. 381.

⁶¹⁷ Platejsův předchůdce Karel z Hüttendorfu podává kardinálovi zprávu o tom, že úřad oficiála již předal svému nástupci Platejsovi, Olomouc 9. X. 1631 – MZAB, RAD, kart. 432, i.č. 1906/159 (Hittendorf), f. 1rv–2rv.

⁶¹⁸ Janhuba udává datum 10. XII. 1639, ale Karas vystupuje jako „in spiritualibus generalis vicarius et officialis“ již v tištěném patentu kněžím diecéze, udělujícím dispenz věřícím od přísného postu (tj. konzumace mléčných výrobků a vajec, *lacticiniorum et ovorum*) na celý rok z 18. února 1639, srov. ZAOPO, AO, kart. 212, inv. č. 639 (dekrety konzistoře 1639-1823), fol. 1-3.

⁶¹⁹ Ke jmenování i rezignaci, viz AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 102r–157v.

⁶²⁰ Srv. JANHUBA, *Církev a stát na Moravě*, s. 220.

jeho rezignaci byl na místo předsedajícího konzistoře dočasně jmenován kanovník **Jan Vavřinec Rudawski** (†8. VIII. 1665), který na svůj post rezignoval poté, co byl generálním vikářem dne 16. XII. 1655 jmenován **Pedro de Requesens** (†11. XI. 1657).⁶²¹ Pedro byl kanovníkem a *latere* biskupa Leopolda Viléma během jeho bruselského pobytu, je v této době doložitelný i v bruselských pramenech. Po jeho smrti na sklonku roku 1657 byl jmenován kanovník **Ondřej Dirre**, rodilý Olomoučan (14. XI. 1610 – 21. XI. 1669), který úřad vykonával do roku 1663; na sklonku života se stal i sufragánním biskupem.⁶²² V roce 1664 jej jako generální vikář nahradil kapitulní děkan **Jan Petr Petrucci** († 28. XII. 1677), který na svůj úřad rezignoval až v roce 1672.⁶²³

V době vlády habsburských arcivévodů hrál důležitou roli i administrátor biskupského majetku, tedy administrátor *in temporalibus*. Pro arcivévodu Leopolda Viléma byla samozřejmě jednou ze zásadních otázek správa hmotných statků biskupství, která byla tradičně spojena s funkcí regenta biskupských panství, který obvykle sídlil v Kroměříži. Za Leopolda Viléma se tento vztah, zejména na počátku, poněkud rozvolňuje. Ihned po své intronizaci jmenoval arcivévoda správcem biskupských statků (regentem) **Šimona Friedricha z Bergu**, který se ovšem v temporální správě příliš neosvědčil.⁶²⁴ Bydlel nejprve na Mírově, od roku 1639 v Kroměříži. Berg byl v okamžiku, kdy Švédové dobyli v červnu 1643 Kroměříž, zajat, chvíli se nevědělo, zda je vůbec naživu, nakonec byl propuštěn ze zajetí až 17. září 1643, ale již 29. února 1644 byl mrtev.⁶²⁵

Na jeho místo nastoupil **Jan Mikuláš Reiter z Hornbergu**, který byl původně vojákem. Vyznamenal se v bitvě u Lützenu v roce 1632, po ní se stal podplukovníkem a generálem-adjutantem arcivévodě Leopolda Viléma. Byl vzdělaný, uměl několik řečí a miloval hudbu.⁶²⁶ Za sídlo si nejprve zvolil Hukvaldy, které byly v době probíhající války daleko bezpečnější než jiná biskupská sídla. Až do rezignace administrátora Santhiliera byl Reiter vedoucí postavou biskupské správy, administrátor sídlil ve Vídni, takže celkem logicky hlavní váha rozhodování ležela na regentovi. Až s nástupem administrátora Requesense se z vrchního regenta opět stává úředník podřízený administrátorovi, neboť tajní radové biskupa Leopolda Viléma ve Vídni rozhodli dne 8. XII. 1654, že roční účty již nebude zasílat do Vídně, ale Requesensovi.⁶²⁷ Tak tomu bylo i za administrace Eliáše Kastleho. Reiter byl regentem biskupských panství do své smrti v roce 1669, po něm nastoupil šlechtic **Karel Schertz**. Ten zemřel v roce 1676 a pak již biskup Karel vládl sám, bez regenta či administrátora. Až po nastoupení Karla III. Lotrinského se administrátoři *in temporalibus* objevují znovu.⁶²⁸

⁶²¹ Pedra Requesense Válová (s. 62) evidentně neodlišuje od jeho bratra Francisca a činí z nich jednu osobu (se jménem František Petr). Ke jmenování, viz AO, kart. 252, sign. A18/10, i.č. 802, fol. 158r–185v.

⁶²² Ke jmenování, viz AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 186r–215v a 219r–242v. Zčásti se jeho korespondenci věnoval NEUMANN Augustin Alois, *Z korespondence generálního vikáře olomouckého prel. Ondř. Dirre (Paběrky z kapitulního archivu v Olomouci III.)*, Věstník Jednoty duchovenstva, 32 (1939); též zvl. otisk.

⁶²³ Ke jmenování i rezignaci, viz AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 243r–260v.

⁶²⁴ PEŘINKA, II/1–2, s. 164.

⁶²⁵ Srv. PEŘINKA II/1–2, s. 212–214.

⁶²⁶ PEŘINKA II/1–2, s. 246.

⁶²⁷ PEŘINKA II/1–2, s. 379–380.

⁶²⁸ PEŘINKA II/1–2, s. 990–991.

Generální vikáři za episkopátu Karla II.

Prvním generálním vikářem biskupa Karla byl olomoucký kapitulní děkan italského původu **Giovanni Pietro Petrucci** (snad 1589–1677), jenž tuto funkci zastával již v předchozím episkopátu (od r. 1664),⁶²⁹ a biskup Karel jej při nástupu na biskupský stolec potvrdil.⁶³⁰ Na děkanskou funkci rezignoval 31. III. 1672,⁶³¹ ovšem úřad generálního vikáře a oficiála mu byl prodloužen o rok, a protože na úřad formálně nerezignoval, byl jej zbaven až roku 1675.⁶³² Odešel do Itálie, kde zemřel 28. XII. 1677.⁶³³ Jeho nástupcem se stal v letech 1672–1694 nám již známý světící biskup **Jan Josef Breuner**. Na samotném sklonku svého života, dne 28. VII. 1695, biskup Karel jmenoval jeho nástupcem **Karla Julia Orlíka z Laziska** (1651–1716), který se po Castelcornově smrti stal i administrátorem olomouckého biskupství.

Generální vikář a oficiál stál jako prezident (*praeses, director*) v čele **konzistoře**, která představovala vrcholný orgán církevní správy v diecézi: měla administrativní a soudní pravomoci, které biskup specifikoval ve své instrukci ze 7. července 1676.⁶³⁴ Konzistoř dohlížela na faráře, jejich ustanovování a mravy,⁶³⁵ jejichž neregulérnosti někdy řešila i soudní cestou, ale řešila také manželské kauzy, v této době ještě plně a výlučně podřízené církevnímu soudu. Prezidentovi byla podřízena celá struktura konzistoře, jejímiž hlavními úředníky byli čtyři asesori (přisedící), vybraní z řad kanovníků, kteří měli funkci vlastních soudců církevního soudu. Jeho písemnou agendu zajišťoval konzistorní notář, vyšetřování a dohled nad mravy kléru prováděl především konzistorní fiskál (žalobce), vyhotovení písemností bylo úkolem konzistorních písařů (kancelistů, v naší době byli dva), posel se staral nejen o doručování písemností, ale také o úklid místností soudu a o jeho vězení. Obžalování měli samozřejmě právo na advokáta, a proto existovali i konzistorní advokáti braní do přísahy (jako ostatně většina personálu konzistoře). Konzistorní komisař se staral především o pozůstalosti kněží a jejich soupisy. Svou úlohu měl v konzistoři i arcijáhen olomoucké kapituly, který tradičně prováděl přezkušování kandidátů kněžství před svěcením a vedl jejich evidenci.

⁶²⁹ Petrucci vystupoval i *sede episcopali vacante* jako *generalis vicarius et officialis*, srv. listina pro Bohuslava Dubského ze Střebonic, Olomouc 7. XII. 1662 – AO, listiny, sign. AIVc 35/6.

⁶³⁰ Karel z Lichtensteinu-Castelcornu, konfirmační dekret z 2. IX. 1664 – ZAOpO, AO, kart. 252, sign. A18/10, i.č. 802, fol. 243–245.

⁶³¹ ZAOpO, MCO, Listiny a listy, B III b 23/3.

⁶³² Petrucci biskupu Karlovi dne 28. I. 1676 z Milána – AO, kart. 94, fol. 17–18.

⁶³³ Naposledy Tomáš PARMA, „*Raduji se, že se tento Ital stal Moravanem a zvětšil počet věrných Vaší Excelence*“. *Italové v olomoucké kapitule v době episkopátu kardinála Dietrichsteina*, in: SVOBODA Miroslav (red.), „*Morava jako zrcadlo Evropy*“. *Etnické menšiny na Moravě do roku 1918*, Brno 2011, s. 211–226 (tam i starší literatura). Podle náznaků některých pramenů by se mohlo jednat o dvě osoby stejného jména.

⁶³⁴ O konzistoři v našem období viz Kateřina VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku*, Olomouc 2002; o instrukcích pro konzistoř specificky: Kateřina VÁLOVÁ, *Instrukce biskupů pro olomouckou konzistoř. „Curia episcopalis“ v letech 1676–1777*, *AUPO Historica* 29 (2000) 107–114.

⁶³⁵ K tématu kněžských mravů, srv. Kateřina VÁLOVÁ, *De vita et honestate clericorum na Moravě v raném novověku*, *Střední Morava* 17 (2003) s. 83–88; Pavel PUMPR, *Nižší klérus na barokní Moravě mezi normou a realitou. Příspěvek k prosazování norem pro život kléru v olomoucké diecézi*, *ČMM* 131 (2012), s. 311–340.

Kapitola devátá

Podoba duchovního působícího ve farní správě

Texty diecézních synod byly určeny především duchovním, zabývaly se jejich životem, chováním, působením ve farní správě i celkově v životě moravské společnosti. Z tohoto početného materiálu je tedy možné sestavit obraz kněze v duchovní správě, reflektující obraz kněze podaný v dokumentech tridentského koncilu.⁶³⁶ Z předpisů o chování faráře je zřetelně cítit základní předpis Tridentina o kněžském úřadu, jež velmi dobře vystihl kanovník Léon Cristiani v dnes již klasické citaci: „*Kněz je reprezentantem Ježíše Krista, obětníkem Nového zákona, mužem Božím, člověkem evangelním... Člověkem, z jehož držení, oblékání, gest, slov a celého života je patrná vážnost, zralost, umírněnost, vnější i vnitřní rovnováha a navíc k tomu všemu plnost ducha náboženského. Pro tridentský koncil je dokonalý kněz především dokonalým a čestným člověkem, ctnostným, soudným a svědomitým; všechny jeho přirozené kvality však mají být prodchnuty, hýbány, rozehřáty a pozvednuty k nadpřirozenu duchem náboženským (religio), jímž je naplněn. Základní text se nachází v první kapitole dekretu o reformě z 22. sezení: ...'Ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus nil nisi grave, moderatum ac religione plenum prae se ferant... Je nutné, aby všichni klerikové povolání na vinici Páně přizpůsobili svůj život a všechny své zvyky, aby oblečením, způsobem chování, chůzí, řečí a v jiných věcech ukazovali pouze postoj vážný, vyrovnaný a plný náboženství. Ať utíkají i před lehkými nedostatky, které by u nich vypadaly jako závažné, aby jejich činnost u všech mohla být v úctě.'* Tato slova budou neustále dokola opakována, komentována a uváděna v život.“⁶³⁷

Takovýmto komentářem koncilního dokumentu jsou i olomoucké předpisy, tedy závěry synody z roku 1568, synody z roku 1591 a především ustanovení Monitoria z roku 1666, která ovšem v drtivé většině případů pouze stručně opakují ustanovení synody z roku 1591. V této kapitole bych chtěl jejich ustanovení alespoň stručně a systematicky shrnout, přičemž první z dokumentů bude citován pouze okrajově vzhledem k tomu, že neměl reálný dopad na

⁶³⁶ Z početné literatury k tomuto tématu cituji (bez nároku na úplnost např. MEERSSEMAN Gilles Gérard, *Il tipo ideale di parroco secondo la riforma tridentina nelle sue fonti letterarie*, in: *Il Concilio di Trento e la riforma tridentina: atti del Convegno storico internazionale, Trento, 2-6 settembre 1963*, vol. 1, Roma: Herder, 1965, s. 27–44; MONTANARI Daniele, *L'immagine del parroco nella riforma cattolica*, Archivio storico per le provincie parmensi 30 (1978) s. 71–146; MICCOLI Giovanni, „*Vescovo e re del suo popolo*“ *La figura del prete curato tra modello tridentino e risposta controrivoluzionaria*, in: CHITTOLO G. – MICCOLI Giovanni (eds.), *Storia d'Italia, Annali IX. La chiesa e il potere politico dal medioevo all'età moderna*, Torino: Einaudi 1979, s. 881–928; PIERRARD Pierre, *Le prêtre français du Concile de Trente à nos jours*, Paris, Desclée, 1986; PROSPERI Adriano, *Educare gli educatori: il prete come professione intellettuale nell'Italia tridentina*, in: *Problèmes de l'histoire de l'éducation. Actes des séminaires organisés par l'École française de Rome et l'Università di Roma - la Sapienza (janvier-mai 1985)*, Rome: École Française de Rome, 1988. pp. 123–140, dostupné online: https://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1988_act_104_1_3270; TURCHINI A., *La nascita del sacerdozio come professione*, in *Disciplina dell'anima, disciplina del corpo e disciplina della società tra medioevo ed età moderna*, a cura di P. Prodi, Bologna 1994, s. 225–256; SCHORN-SCHÜTTE Luise, *Priest, Preacher, Pastor: Research on Clerical Office in Early Modern Europe*, Central European History 33 (2000), s. 1-39; VISMARA Paola, *Il 'buon prete' nell'Italia del Sei-Settecento. bilanci e prospettive*, Rivista Di Storia Della Chiesa in Italia, 60 (2006), n. 1, s. 49–67. dostupné online: JSTOR, www.jstor.org/stable/43051518; ROSA Mario, *Clero cattolico e società europea nell'età moderna*, Roma-Bari: Laterza 2006; JANSE W., PITKIN B. (reds.), *The Formation of Clerical and Confessional Identities in Early Modern Europe*, Leiden-Boston 2006; BECCHI Egle – FERRARI Monica (reds.), *Formare alle professioni. Sacerdoti, principi, educatori*, Milano: FrancoAngeli 2009. Další specifickou literaturu lze nalézt u PUMPR, *Nižší klérus*.

⁶³⁷ CRISTIANI Léon, *L'Église à l'époque du Concile de Trente*, Paris 1948, s. 209.

život kléru, protože mu zůstal naprosto neznámý. Stojí však za to si jej povšimnout, neboť je reflexí podoby a stavu diecéze a jejího života v první polovině 16. století. Důraz však kladu na synodu z roku 1591, kdy je navíc možné využít i jadrných komentářů Bartoloměje Paprockého, a především na *Monitorium*, které se vlastně výhradně týká kléru, jeho života a působení. To ovšem cituji pouze, pokud ustanovení synody z roku 1591 mění nebo zpřesňuje, tedy v naprostém minimu případů.

Pojetí kněžství a duchovní život kněze

Diecézní předpisy se nezabývají přímo teologií kněžství, teoretickým pojetím velikosti a důstojnosti kněžského poslání. Jejich primární účel je ryze praktický: jde o úkol kněze v církvi, jeho poslání, jeho určení, a z toho vyplývající životní styl. Právě na „vita et honestas sacerdotum“ je kladen primární důraz: vychází se z myšlenky, že pokud má kněz hlásat lidu tajemství pravé víry a úkoly křesťanské lásky, musí to dělat především příkladem. *“Quæ de orthodoxæ fidei mysteriis, nec non de christianæ charitatis officiis per Sacerdotes populo proponi solent, longa experientia compertum est, vix debitam persuasionis vim, ac efficaciam sortiri, nisi illorum tradendorum ratio universa vitæ inculpatæ exemplo salutari ab iis, per quos traduntur, comprobetur.”*⁶³⁸ Kněz má uvažovat o důstojnosti a velikosti svého úřadu, že je prostředníkem mezi Bohem a lidmi, a má se snažit žít tak, aby této důstojnosti byl hodný. Jeho životem má být modlitba, meditace a snaha o morální čistotu, aby byl hoden přinášet mešní oběť.⁶³⁹ Statuta z roku 1568 mluví o knězi jako o tom, kdo je „*segregatus in sortem sanctorum*“ a má se zabývat především modlitbou nejenom za sebe, ale i za ty, kdo mu byli svěřeni.⁶⁴⁰ Celou kapitolu⁶⁴¹ věnuje také popisu knihovny duchovních, jejichž četba má být zaměřena „*ut verbi Dei mysteria ad ministerium vocationis suae rite exequendum inde haurirent.*“ Kromě Písma svatého a církevních otců, posvátných kánonů a klasiků církevních dějin (Eusebius, Socrates Scholasticus, Evagrius, Sozomenos), mají číst i středověké sumy teologie (Antonina, Sylvestrina), některé liturgické příručky (*Rationale divinorum*; je však řeč i o liturgických knihách olomoucké diecéze) a nedávno vyšlé direktorium zpovědníků od Juna Polanca. Roku 1568 byl také kladen důraz i na účinnou křesťanskou lásku, která je skutečným naplněním ortodoxní víry.⁶⁴²

Monitorium z roku 1666 je, jak jsme si již všimli, aktualizovaným výběrem ze synodálních konstitucí z roku 1591, ale i obsáhlým komentářem k reformním dekretům Tridentina, kde je ideál kněze aplikován na péči o duše farníků a o farní majetek. „*Officium enim pastoris non*

⁶³⁸ Synoda 1591, cap. XII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 105.

⁶³⁹ „*Cogitet turpe esse Doctori, quem culpa redarguit ipsum, consideret quanta sit Officii sui dignitas et maiestas, cumque non ignoret se mediatorem inter Deum et homines constitutum esse, ita dignitatem suam tueatur, ne se tanto honore indignum praebeat. Dies et noctes in lege Domini meditetur, quidque ipsum facere conveniat, sedulo attendat, ita ut ad lucem et facem quandam ad vitam beatam tendentibus praeferre videatur.*“ – ibidem.

⁶⁴⁰ „*Omne igitur studium, omnis cura, labor et sollicitudo illorum versari debet in quaerendo, non sibi tantum, sed his etiam, qui illorum curae committuntur, regno coelorum, et ut in qua vocatione vocati sunt, in eadem permaneant, et illi satisfacere studeant. Quod quidem ita fecerint commodissime, si, praemissis ad Deum horis memoratis, orationibus, supplicationibus et sacrificiis quicquid reliquum fuerit temporis, id non in ludis et iocis, non in cubilibus et commensationibus, non in otio aut saeculari negotio, sed in sacrarum literarum studiis et lectionibus, in legis divinae meditationibus, in spiritalibus exercitationibus, in ministerio verbi Dei transigant et consumant.*“ – Synoda 1568, cap. III/4, ed. DUDÍK, s. 66–67.

⁶⁴¹ Synoda 1568, cap. III/5, ed. DUDÍK, s. 67–69.

⁶⁴² Synoda 1568, cap. III/5, ed. DUDÍK, s. 69–71.

*solum est pabulum ovibus non subtrahere, verum etiam deducere ad illud.*⁶⁴³ „*Sane animas a se neglectas de manibus ipsorum reposcet Deus.*“⁶⁴⁴ Až jímavě působí nařízení o poskytování svátostí nemocným: „*Nullus ipsis tam vilis, et abiectae sortis, ac conditionis videri debet, ad quem statim, quocunque tempore, etiam intempesta nocte vel pluvia, ac frigido coelo, non currant, non tantum dum vocantur, sed etiam ultro, cum sciunt probabile instare periculum, eidemque solatium, cum spirituale, tum temporale, iuxta vires, cum charitate impendant, recepturi pro calice frigidae amplissimam mercedem et pro spirituali obsequio specialem et iustam retributionem.*“⁶⁴⁵

Z toho vyplývá i nutnost dodržování slibu kněžského celibátu, jemuž se synodní předpis z roku 1591 věnuje v článku 13,⁶⁴⁶ v němž je arcijáhnům kladeno na srdce, že si při vizitacích mají všimnout toho, zda ve svých domech nemají nějaké nečestné ženy pro svou potěchu, nebo s nimi neudrží kontakty jinak, zda se nepokouší o manželské soužití se ženami po svěcení. Kněží jsou vyzýváni, aby se snažili vyhnout na svých farách i přítomnosti svých pokrevních příbuzných: matky, tety nebo sestry, i když to kánony povolují. Klerikové také nemají vstupovat do klášterů mnišek bez výslovného svolení ordináře nebo řádového vizitátora, a to pod hrozbou exkomunikace *latae sententiae* a kněžského vězení.⁶⁴⁷ V Paprockého komentáři je silně přítomná polemika s nekatolickým pojetím kněžství a negací jeho svátostnosti: „*Tu tehdy hroznou záповěd a těžký zákon v Církví Boží protivníci její vidouc, odstoupili od ní, lidu jí velice ošklivíce z toho svýsti chtějí, že Ordo non est Sacramentum. Však jím na to jeden každý snadnickou odpověd dáti může, že to tak není. Jest svátost a od samého Pána Boha ustanovená, i skrze Syna jeho Pána a Spasitele našeho (kterýž jest byl nejvyšším knězem na světě, jehož bez pořádku toho zanechati nechtěl) potvrzená. A tak každý snadno se domaká falše a svodu protivníkův těch a chrtův Satanových, kteřížby ten Sacrament haněti chtěli: ač pak to činí i činiti budou, však ozdoby Boží žádný nezhaní. Takové pak kteříž to haní, činíce se sami nejlepšími bez všelijakého důvodu aby z Pána býti měli: my je rozumíme za onyno syny Sceve, o nichž v Skutcích apoštolských čteme, kteříž činiti chtěli takové skutky jaké jsou činili apoštolé. Ale co za odpověd Ducha Svatého vzali, tam to dostatečně napsáno nejdeš, kdež jím mluví: "Iesum novi et Paulum scio, vos autem qui estis." A protož ti a takoví jsou vlastní potomci jích, o nichž Mistr jejich ví, a dobře je zná.*“⁶⁴⁸ Výzva k dodržování celibátu je velmi jasná a jadrná: „*A tak srozuměj tomu faráři, poznej sebe každý kněže, usmysli sobě oppate, i ty probošte aneb mnichu jenž na faře bydlíš, kterak živ býti máš, a ne tak jak jsi navykl s kuchařkami aneb s dětmi jejich se voziti, ale ani v domu svém při vlastní matce jích chovati nemáš, tak aby znáti bylo, kdo jest služebník Boží, a kdo někoho jiného. Pán vybírá k službě své zákonníky: ty mu pak zákonníchat nepřimnožuj. Jižť jest Pán jinácejší pořádek v té míře učiniti ráčil, ne takový jaký chtějí míti ženichové ti, kteříž z synův svých hodných aneb nehodných k skáze a k svědení lidu Božího v božnicích predykanty činí.*“⁶⁴⁹

Další důraz kladou diecézní předpisy na střídmost v pití a jídle: klerik se nemá v noci potulovat po náměstích nebo cizích domech, ale – s výjimkou situací, kdy si to vyžaduje např.

⁶⁴³ Instr. 27 – *Monitorium...*, s. 57.

⁶⁴⁴ Instr. 28 – *Monitorium...*, s. 57.

⁶⁴⁵ Instr. 29 – *Monitorium...*, s. 57–58.

⁶⁴⁶ Synoda 1591, cap. XIII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 106–107.

⁶⁴⁷ Synoda 1591, cap. XXIII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 115.

⁶⁴⁸ PAPROCKÝ, *Zrcadlo*, fol. 218r (komentář k čl. o celibátu).

⁶⁴⁹ PAPROCKÝ, *Zrcadlo*, fol. 221v (komentář k čl. XXIII).

asistence nemocných a umírajících – se má v noci zdržovat ve svém domě.⁶⁵⁰ Nemá se opíjet vínem, neboť opilost „*mentis inducit exilium*“, a před oči jsou mu kladeny výstražné příklady starozákonních hrdinů (Noema, Lota, Holoferna). V hospodách se má kněz stravovat pouze tehdy, pokud je na cestách nebo na pouti.⁶⁵¹

Kněžské společenství

Klerikové se navzájem mezi sebou mají ctít: „*aby uctivost, pravou lásku a srdečnou milost mezi sebou zachovávali.*“⁶⁵² Podřízení mají mít v úctě nadřízené: „*eis debitam reverentiam domi et foris exhibeant*“; vyšší klérus se pak k podřízeným má chovat laskavě a má mu jít příkladem.⁶⁵³ Klerikům je opakován zákaz kartaginského synodu žalovat se navzájem u světských soudů.⁶⁵⁴ Článek pojednávající o střídmosti obsahuje i zajímavé ustanovení o průběhu společných kněžských hostin, z něž se dozvídáme, že kněží se nejčastěji scházeli k výroční oslavě nějakého zemřelého, k oslavě zasvěcení kostela nebo ke slavení primice, první mše novokněze. Pokud bylo zapotřebí, aby se konalo společné jídlo, synoda z roku 1591 stanovila, že je nutno na úvod požehnat stůl a na závěr hostiny společně poděkovat modlitbou. Hostina se měla odehrát bez nestřídmostí v jídle a pití, zejména bylo zapotřebí vyhnout se opilství a předhánění v tom, kdo vypije větší počet pohárů vína.⁶⁵⁵

Pojítkem mezi kněžími diecéze jsou ovšem nejenom tyto příležitosti, ale i struktury církevní administrativy. Synod z roku 1591 kladl důraz především na roli arcijáhnů, příliš se nezabýval úlohou děkanů. Na rozdíl od synodálních konstitucí z roku 1568, které předpokládaly (zřejmě nepřilíš realisticky) děkanátní setkání každý měsíc a setkání kněží archidiakonátu každého čtvrt roku,⁶⁵⁶ statuta z roku 1591 pouze předepisují, že arcijáhni, „*qui ob partem sollicitudinis pastoralis oculi episcoporum non immerito vocantur ... ad quos munus visitationum obeundarum de iure et antiqua dioecesis huius consuetudine pertinet*“, mají každoročně biskupa zpravit o tom, jak v jejich okrsku probíhají vizitace.⁶⁵⁷ Kněží, kteří nejsou z olomoucké diecéze, mají být přijímáni ke slavení svátostí pouze tehdy, když mají

⁶⁵⁰ Synoda 1591, cap. XIV, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 107.

⁶⁵¹ „*Tabernas itaque publicas bibendi vel edendi causa nisi peregrinationis necessitate compellantur, ingredi, atque ibidem cum hominibus prophanis ad patinas variis nidoribus fumantes, meroque aut cerevisia spumantes pateras turpiter haerere sibi nefas putabunt, convivia et commessiones, choreas, aleas, aliosque infames lusus omnino vitabunt etsi forte honesti cuiuspiam viri mensae adhibiti fuerint, modestiae ac gravitatis clericalis memores caveant diligenter, ne tantopere vel epularum illecebris, vel foecundiorum calicum ubertate, atque vini potentia obruantur, ut distento ventre, et mente poculorum calore perturbata, in plausus et risus inconditos solvantur, et fabellas inanes ibidem referendo, aut in cantos lascivos prorumpendo, scurras et histriones potius, quam sacerdotes se exhibeant.*“ – Synoda 1591, cap. XV, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 107–108.

⁶⁵² PAPROCKÝ, *Zrcadlo*, fol. 220v (komentář k čl. XXI). Podobně mluví o tom, že se klerici mají vyvarovat sporů a snažit se o „pokoje v duchu křesťanské lásky“, i synoda z roku 1568, cap. III/7 – ed. DUDÍK, s. 71–72

⁶⁵³ Synoda 1591, cap. XX, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 112.

⁶⁵⁴ Synoda 1591, cap. XXI, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 112–113.

⁶⁵⁵ „*In convivio autem, id omnibus curae erit, ne se invicem indecora ad potus aequales invitatione et obligatione gravent, neve pro salute aliorum (ut inter saeculares fieri solet) immania pocula exhauriant, id enim sicut indecens est et onerosum, ita a servis Dei remotissimum esse debet. Barbaricum namque ingurgitandi se se morem, cum ii omnes, qui excelsiorum quorumvis officiorum functionibus exercendis destinantur, studiose fugere soleant, equidem Sacerdotes, quorum muneris amplitudinem humanis verbis explicare difficile est, foetidam ingluviem sectari, et nocturno (ut ille) foetore mero certare diurno, non solum minime decet, sed abominabile imprimis est, ac horrendum.*“ – Synoda 1591, cap. XV, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 107–108.

⁶⁵⁶ Synoda 1568, cap. III/11, 12 a 13, ed. DUDÍK, s. 74–77.

⁶⁵⁷ Synoda 1591, cap. XXIV, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 115–116.

dimisoriální listiny svého ordináře, nebo alespoň potvrzení o tom, že jsou kněží. Tak se zabráni jako tomu, že by svátosti udělovali falešní kněží nebo zběhlí řeholníci.⁶⁵⁸

Oproti tomu Monitorium z roku 1666 klade stěžejní důraz na roli děkanů, kterým je věnována zvláštní instrukce.⁶⁵⁹ Na úvod je děkan ztotožněn s arciknězem: „*decanus ruralis, qui et archipresbyter in iure appellari consuevit*“, protože je představen kněžím (prebyterům). Je správcem své farnosti, a zároveň i jemu podřízených farářů, jeho pravomoc je delegovaná biskupem, nemá soudní povahu a neobsahuje pravomoc trestat či pokutovat. Spory mezi faráři proto řeší na úrovni vztahové, *suaviter et amicabiliter sine forma iudicii*. Děkan uvádí do úřadu nové faráře, vede jejich evidenci, dohlíží na to, aby se nevzdalovali z farnosti, aby neumenšovali svá beneficia tím, že se domluví s kolátorem nebo jeho úředníky na postoupení určité části desátků nebo výnosů z benefičiálních pozemků. Děkan každý měsíc vybírá od farářů potvrzení, že se řádně vyzpovídali. Navštěvuje nemocné kněze, má jim zprostředkovat přijetí svátostí, dohlédnout na to, aby sepsali závěť, když pracují ke konci, a po jejich smrti dohlédnout řádně na její vykonání a sepsání inventáře pozůstalosti, zařídit důstojný pohřeb se mší a hodinkami za zemřelé, pohřebními obřady a střídanou hostinou. Následně zařizuje s kolátorem obsazení beneficia. Farářům předává konzistoriální nařízení a kontroluje, zda byla zveřejněna, rozděluje svaté oleje přijaté od arcijáhna, dbá na provedení řádného soupisu majetku farností v Matrikulách, a na trojí zvonění klekání, zejména na večerní, po němž může následovat ještě čtvrté zvonění vyzývající k modlitbě za zemřelé. Jednou ročně provede vizitaci všech farností svého děkanátu, o níž podá zprávu na konzistoř. Pro tuto vizitaci je vložen do předpisů i obsáhlý formulář.

Kněz jako kazatel

Na kázání slova Božího byl v přímé souvislosti s ustanoveními tridentského koncilu reagujícími na protestantskou reformu kladen velký důraz. Zatímco synodální statuta z roku 1568 nabízí velmi dlouhý a relativně rozsáhlý homiletický traktát,⁶⁶⁰ synoda z roku 1591⁶⁶¹ je ohledně této problematiky daleko stručnější a daleko více technická. Nikdo z kněží, diecézních nebo řeholních, nemá kázat pokud nedostal od biskupa licenci nebo požehnání, a to pod hrozbou trestu uvěznění. Kněží mají vystupovat na kazatelnu „*jen když jsou dobře připraveni*“ a nemají z ní hlásat nic, co by bylo možné označit za urážlivé pro Boha a pro lidi, nebo příliš lidské úsudky. Hlásat je nutné především evangelium: „*Evangelium enim ex ipsius Christi Domini praecepto omni Creaturae annuntiandum, et praedicandum esse per orbem universum nemo Christianus est, qui non norit.*“ Při kázání je třeba nejprve vyložit pravdy víry, pak má být posluchač přiveden ke cvičení křesťanské lásky. O nedělích a v době postní má kazatel část kázání věnovat výkladu katechismu (buď Římského, nebo Canisiova), tak, aby celý katechismus probral za jeden rok, a jeho promluva nemá být zaměřena pouze na děti, ale i na dospělé.⁶⁶² Rozbor „homiletického traktátu“ synodálních statut z roku 1568 by vydal na samostatnou studii, zajímavá je např. skutečnost, že statuta se věnují i kněžím, kteří jsou špatnými kazateli, protože jsou nevzdělaní a nemají kazatelské schopnosti. Synoda doporučuje, aby se – namísto zesměšňování sebe i samotného kázání – pro ně našla jiná

⁶⁵⁸ Synoda 1591, cap. XI, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 96–97.

⁶⁵⁹ *Instructio pro decanis – Monitorium...*, s. 7–32. Na s. 20–31 je v rámci XXIII. instrukce o vizitacích zařazen formulář pro děkanskou vizitaci farnosti: *Forma visitationis*.

⁶⁶⁰ Synoda 1568, cap. I/7, ed. DUDÍK, s. 27–37.

⁶⁶¹ Synoda 1591, cap. VIII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 94–95.

⁶⁶² Synoda 1591, cap. VIII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 94–95.

církevní funkce, která by jim vyhovovala lépe.⁶⁶³ Méně zdatným je doporučováno i čtení starých homilií nebo homilií připravených současnými autory namísto přípravy homilie vlastní.

Liturgická role kněze

Liturgických předpisů je evidentně velké množství, protože liturgie tvoří jednu z podstatných složek náplně kněžské činnosti. Důraz je samozřejmě kladen na slavení eucharistie, které je v centru křesťanské liturgie: „*Divinissimum sacrae eucharistiae sacramentum, quanto reliquis novae legis sacramentis a Christo Domino institutis nobilitate et dignitate propter realem ipsiusmet Domini in eo prasentiam antecellere non ambigitur, tanto majori quoque veneratione et cultu exquisitori est prosequendum ab iis, quorum salutis causa institutum fuit.*“⁶⁶⁴ Kněz byl měl ke mši přistupovat se svědomím nezatíženým hříchem, po zpytování svědomí a zpovědi, kterou by měli kanovníci i kněží ve farní správě vykonat alespoň jednou za měsíc.⁶⁶⁵ Statuta z roku 1568 předepisovala kněžím povinnost celebrovat mši alespoň o nedělích a zasvěcených svátcích „*ne in vanum gratiam Dei, et hoc sacrum officium accepisse videantur*“; ti, kdo přijali nižší svěcení, mají alespoň jednou za měsíc přijmout eucharistii.⁶⁶⁶ K oltáři má kněz přistupovat oděn do liturgického oděvu, má používat humerál, albu a další paramenta, a to čisté, pečlivě a vkusně oděné. Když jde od sakristie k oltáři, nemá se dívat po všech okolo, ani jako malý chlapec otáčet hlavu na všechny strany. Gesta předepsaná liturgickými knihami má konat s úctou, liturgické texty recitovat jasným hlasem a zřetelně, pokud se během mše obrací na lid, nemá se chovat a tvářit jako šašek. Ruce má spínat a rozpínat decentně, množství znamení kříže, které tehdejší liturgie předepisovala, nemá odbývat rychlým pohybem palců. Jeho vystupování má být takové, aby z něj bylo možné postřehnout především jeho vnitřní zbožné rozpoložení.⁶⁶⁷ V roce 1591 byl kladen důraz také na doporučení správných liturgických knih, tedy agendy a breviáře: dvousvazková Pavlovského agenda byla ještě skoro novinkou knižního trhu, řešila se spíše otázka breviáře, vydaného v diecézi naposledy za Stanislava Thurza: po vydání římského breviáře biskup přikázal přivést jeho výtisky v roce 1591 do Olomouce (zřejmě tam v době konání synody ještě nebyly) a synoda nařizovala, že si každý z účastníků synody musí breviář do měsíce alespoň zakoupit, pod pokutou třech hřiven na účely kněžského semináře. Biskup také zamýšlel vydat tiskem breviářová diecézní propria, jejich revize však vyžadovala více času a zřejmě byla hotova až v době episkopátu kardinála Dietrichsteina.⁶⁶⁸

Ohledně udílení svátostí obecně synoda v roce 1591 zdůrazňovala v souladu s ustanoveními tridentského koncilu, že kněz nemá za udílení svátostí vyžadovat žádné peníze, aby to nevypadalo jako kupčení se svatými věcmi. Udílení svátostí má být doprovázeno správou katechizací obecného lidu. Při udílení křtu a uzavírání manželství mají

⁶⁶³ „*Quoniam vero nonnulli presbyteri et pastores minores adeo rudes et indocti reperiuntur, ut ipsimet ex ingenio, inventione aut dispositione propria, scripturas commode tractare et enarrare, aut rite apud populum concionari nequeant, ac, si id-privata Minerva facere conentur, ineptias suas non sine vulgi offendiculo produunt, et ridiculi apparent: hos-certe praestaret-ad aliam functionem ecclesiasticam, illis magis convenientem, applicare.*“ – Synoda 1568, cap. I/7, ed. DUDÍK, s. 35.

⁶⁶⁴ Synoda 1591, cap. III, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 87–88.

⁶⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶⁶ Synoda 1568, cap. III/2, ed. DUDÍK, s. 64.

⁶⁶⁷ Synoda 1591, cap. IV, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 88–89.

⁶⁶⁸ Synoda 1591, cap. IV, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 91–93.

o udílených svátostech vést evidenci, tedy matriky. Svátostná zповěď má být udílena na veřejně viditelném místě, nikoli v sakristii, za oltářem nebo v nějakém zapadlém koutě kostela, zejména pokud kněz zpovídá ženy. Farář nemůže cizím farníkům bez licence jejich vlastního faráře udílet křest, zpovídat je, podávat eucharistii nebo je sezdávat.⁶⁶⁹

Udílení svátostí se daleko více věnovala synoda z roku 1568, kde dokonce každé svátosti byla věnována zvláštní kapitola, a ustanovení o svátostech tak tvořila celou druhou část synodálních akt.⁶⁷⁰ Poměrně rozsáhlá část synodních ustanovení obsahovala zejména poučení o svátostech katechetického typu, z právních ustanovení musíme zmínit zdůraznění kanonického ustanovení udělovatelů svátostí v úvodní kapitole,⁶⁷¹ u křtu je nutno zmínit i zvláštní kapitolu věnovanou kmotrům, kteří mají svůj úřad vykonávat svědomitě a účinně spolupůsobit při náboženské výchově dětí a mládeže.⁶⁷² Svátost biřmování je chápána jako pokračování křtu: „*Sicut in baptismo datur Spiritus Sanctus in remissionem peccatorum, ita in confirmatione rite peracta conceditur eiusdem Spiritus Sancti gratia in robur et fortitudinem, pugnam cum hostibus nostris inituris, et sub Christi vexillo strenue militaturis, qua sic adiuti et recreati, commodius contra spiritualia nequitiae pugnare, et impetum fortis armati propulsare queamus.*“⁶⁷³ Kapitola o eucharistii je dosti obsáhlá, věnuje se i přijímání podobojí, povoleném Piem IV. i pro katolíky, pokud ovšem vyznají, že Kristus je přítomen v obou způsobech, a že by bylo možné jej cele přijmout i pod jednou způsobou. Zopakován je i příkaz jednou za rok o velikonocích přistoupit ke zповědi a přijmout eucharistii.⁶⁷⁴ Následující kapitola o mešní oběti⁶⁷⁵ je po vzoru ustanovení tridentského koncilu vyčleněna zvlášť a zabývá se předpisy pro slavení mše, kdy jsou kromě římského ritu zmíněny i schválené zvláštní předpisy diecéze olomoucké, latinský ritus je závazný, kněz nesmí celebrovat, pokud je ve stavu smrtelného hříchu, neznámí kněží bez povolení nesmějí celebrovat také. S výjimkou právem povolených případů není dovoleno sloužit mši před úsvitem a po poledni, anebo pokud v kostele probíhá mešní kázání. Pokud je u kostela (zmíněna je obzvlášť katedrála) působí více kněží, mají celebrovat pouze jeden po druhém, nikoli současně. Je zakázána abuzivní praxe „*missarum dimidiarum vel truncatarum*“, tedy mší, kde kněz recituje pouze mešní kánon bez ostatních předepsaných částí mše. V kostele ať se při mši nezpívají světské nebo vulgární písně.

O zповědi se okazuje na předpisy koncilu, mluví se o kanovnících penitenciářích u kapitulních kostelů v Olomouci, Kroměříži a v Brně, kteří mají mít fakultu absoluace hříchů rezervovaných biskupovi. V ostatních velkých městech (Znojmo, Telč, Třebíč atd.), v archidikonátech a děkanátech v odlehlých oblastech mají být buď v klášteřích nebo u některých významnějších farních kostelů vybráni vicepenitenciáři se stejnými pravomocemi.

⁶⁶⁹ Synoda 1591, cap. IX, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 95–96.

⁶⁷⁰ Synoda 1568, cap. II/1-9, ed. DUDÍK, s. 42–62.

⁶⁷¹ „*hortamur in Domino omnes et singulos parochos et sacerdotes, in pascendo grege Domini cooperatores nostros, atque illis in virtute sanctae obedientiae demandamus, ut quicumque in aliquo oppido vel villa apud quemcunque populum, per patronum ecclesiae vel plebem recepti, vel recipiendi, munus pastorale, ministerium verbi Dei, et administrationem sacramentorum exercere debeant, non prius id sibi usurpent, quam a nobis, quibus eiuscemodi functionis per universam dioecesim ordinaria potestas concessa est, recogniti, idonei reperti, ad opus sui ministerii admissi et investiti fuerint.*“ – Synoda 1568, cap. II/1, ed. DUDÍK, s. 45.

⁶⁷² Křtu je věnována cap. II/2, ed. DUDÍK, s. 45–47, ale o kmotrech pojednává zvl. cap. I/4, DUDÍK, s. 23–24.

⁶⁷³ Synoda 1568, cap. II/3, ed. DUDÍK, s. 48.

⁶⁷⁴ Synoda 1568, cap. II/4, ed. DUDÍK, s. 49–53.

⁶⁷⁵ Synoda 1568, cap. II/5, ed. DUDÍK, s. 53–55.

Zpovědník musí mít zvláštní zpovědní jurisdikci od biskupa. Zdůrazňována je nutnost zachování zpovědního tajemství; pokud se chce nějaký penitent vyzpovídat u jiného kněze než svého faráře, má mu to být dovoleno, ale má být vyžadováno potvrzení o vykonané zpovědi. Zpovědník má jasně a zřetelně vyslovovat předepsanou formuli absoluce.⁶⁷⁶ Při udílení posledního pomazání má farář dbát na to, aby se tato sviátost neudělovala již polomrtvým lidem, kteří ztratili vědomí, „*sed dum adhuc integris sensibus vigent, de quorum tamen morte timetur*“.⁶⁷⁷

V kapitole o kněžském svěcení jsou probírány jednotlivé stupně svěcení, kdy biskupské svěcení je chápáno jako důstojnost kněžství (sacerdocium), nikoli jako odlišný stupeň: „*Minister et dispensator eorum omnium ordinum est solus episcopus, cuius hoc nomen non est ordinis, sed dignitatis et officii.*“ Olomoucký arcijáhen má vést seznamy udílených svěcení a seznamy kněží v celé diecézi.⁶⁷⁸ Ve stručné kapitole o manželství je odkázáno především na tridentské předpisy, které jsou uznány za platné pro celou diecézi.⁶⁷⁹

Další část synodálních předpisů je věnována liturgii hodin, kde je zdůrazňována především povinnost kleriků s vyšším svěcením pravidelně a každodenně modlit se breviářové hodinky v jejich celku, nahlas, důstojně a bez zbytečného spěchu, s pozorností a zbožností, a s duchem obráceným k Bohu, a z knih, které jsou k tomu předepsány.⁶⁸⁰

Kněžská starostlivost o kostel, faru a jejich vybavení

Kněz má být především čistý vnitřně, od hříchu, ale má se starat také o čistotu domu Božího, jak je to vyžadováno již ve Starém Zákoně. Proto synoda z roku 1591 vyžaduje, aby v kostele byla buď řádně konsekrované oltáře, bez zlomeného oltářního kamene a porušené pečeti sepulchra s ostatky svatých, anebo nekonsekrované oltáře, na nichž je položeno tzv. altare portatile, tedy konsekrovaný oltářní kámen s ostatky. Čistota se má týkat především kostelního prádla: oltářní ubrusy, antependia, paly, purifikatoria, mantilia, ale i paramenta: kazule, pluviály a další. Také ostatní vybavení kostela má být udržováno v čistotě: jde především o svícny, mešní konvičky, kalichy, patény, relikviáře, které mají být ukládány ve zvláštní skříni, vyložené na plátěném nebo hedvábném ubruse. Zvláštní péče má být věnována svatostánku pro ukládání eucharistie, který má být očištěn od pavučin, prachu, a ciborium s Nejsvětější svátostí má být opatřeno korporálem a pláštíkem, a do svatostánku mohou být ukládány i posvátné oleje (Monitorium to již posléze zakazuje a che pro oleje zvláštní uzamčenou skříň nebo svatostánek). Klíč od svatostánku nemá být svěřován laikovi, aby nedocházelo ke svatokrádežnému nebo pověřivému nakládání se svátostí. Konsekrované hostie je nutno každých čtrnáct dní vyměňovat, staré má kněz konzumovat před ablucí při mši. Svatostánek má být opatřen věčným světlem, které by mělo hořet stále. Také křtitelnice má být udržována v čistotě, spolu se svěcenou vodou v ní má být uzavřena. Knězi je před oči stavěn výstražný vzor starozákonních synů Eliho, kteří si svou nedbalostí o Boží věci v chrámu vysloužili špatný konec: při péči o čistotu a nádheru Božího chrámu jde o úctu, kterou je stvoření povinováno svému Stvořiteli.⁶⁸¹ Zvláštní kapitolu synoda z roku 1591

⁶⁷⁶ Synoda 1568, cap. II/6, ed. DUDÍK, s. 55–58.

⁶⁷⁷ Synoda 1568, cap. II/7, ed. DUDÍK, s. 58–59.

⁶⁷⁸ Synoda 1568, cap. II/8, ed. DUDÍK, s. 59–62.

⁶⁷⁹ Synoda 1568, cap. II/9, ed. DUDÍK, s. 62.

⁶⁸⁰ Synoda 1591, cap. VI, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 90–91.

⁶⁸¹ Synoda 1591, cap. V, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 89–90.

věnuje posvátným olejům (olej katechumenů, křížmo, olej pomazání nemocných): ty biskup svěští o velikonočních svátcích a v diecézi je rozdělují arcijáhni: faráři je mají u arcijáhnů každoročně vyzvedávat ve velikonočním oktávu, a nepoužívat staré oleje z předchozích let, o nichž Monitorium říká, že mají být spáleny. Pro oleje ovšem nemají posílat malé hochy, ale kleriky, a pokud je nemají, alespoň kostelníky nebo správce, s úctou je vyzvednout u arcijáhnů v zapečetených pyxidách.⁶⁸²

Vnějškovost kněze a jeho vystupování ve společnosti

Synoda v roce 1591 se také věnovala tomu, jak má vypadat zevnějšek kněze: nemají být vousatí (zejména nemají mít vousy nad horním rtem), ani s přerostlým vlasovým porostem, s vlnitými nebo nakulmovanými vlasy: mají mít vlasy nakrátko střižené.⁶⁸³ Namají tedy připomínat ani lesní muže, ani ženštiny s pěstěnými vlasy, což Paprocký komentuje slovy: *“Pro dvě věci preláte máš se toho vystříhati: nejprve proto, aby těmi svými hysatinami velebným svátostem Těla a Krve Páně nějaké hanby neučinil. Potřebí jest tehdy v té míře na to pozor míti, a jakožto ustavičnému služebníku Božímu ustavičně v čistotě sobě zalibovati. Nechod’ preláte mezi lidmi jako beran neostřižený, aby skrze to v ošklivost všemu lidu neupadl, nebo přijdešli ku pohrdání, žádné uctivosti míti nebudeš. A když již počestnost mezi lidmi stratíš, nětco víceji k tomu přistoupí...”*⁶⁸⁴ Kněz má nosit tonzuru, která je připomínkou trnové koruny Kristovy.⁶⁸⁵

Oděv duchovního jej má zřetelně odlišovat od ostatních, a proto nemají chodit ve světském oděvu, jejich taláry nemají být příliš krátké, nemají se odívat do křiklavých barev, jako je zelená nebo červená a vyhýbat se všemu, co by připomínalo oděv světský. Oděv běžného kněze nemá v ničem připomínat oděv preláta, nemá proto být hedvábný, který je vyhrazen kanovníkům, nebo doktorům, nemají používat ozdoby, hedvábné šňůry a střapce, kožešiny jako je sobolina na ozdoby rukávů či límce. Stejně tak nemají nosit více prstenů, což je vyhrazeno prelátům, doktorům nebo některým magistrům. Kočáry mají používat pouze na delší cesty, na koni nemají jezdit s pozlacenými ostruhami nebo botami ozdobenými zlatem či jinými cennými kovy.⁶⁸⁶ Kněžím je také zapovězeno nosit útočné zbraně (s výjimkou delších cest), protože jsou služebníky evangelia pokoje.⁶⁸⁷

Ve vztahu ke světským autoritám, zejména k držitelům patronátního práva, je nutné respektovat jurisdikci biskupa a jeho konzistoře, jimž jediným náleží ustanovování farářů, se samozřejmým respektováním práva kolátora na prezentování duchovního na příslušný úřad: *„...statuimus et decernimus, ut nullus imposterum beneficium ecclesiasticum ex manu laici sive is patronus sit, sive simplex territorii, in quo id beneficium situm est tenutarius suscipere audeat, cum patronis laicis non nisi ius presentandi competat, institutio vero ad ordinarium spectet, quemadmodum etiam ad illum personae presentatae de iure pertinet examen, et approbatio seu improbatio.”*⁶⁸⁸

⁶⁸² Synoda 1591, cap. X, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 96.

⁶⁸³ Synoda 1591, cap. XVII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 109.

⁶⁸⁴ PAPROCKÝ, *Zrcadlo*, fol. 219r.

⁶⁸⁵ Synoda 1591, cap. XIX, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 111.

⁶⁸⁶ Synoda 1591, cap. XIX, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 110–111.

⁶⁸⁷ Jmenovány jsou: *bombardas, framaeas, machoreas, sicas, gladios, fascas*. Srv. Synoda 1591, cap. XVIII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 110.

⁶⁸⁸ Synoda 1591, cap. XIX, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 110–111.

Zapovězeno je také šenkování vína nebo piva v domech kleriků, z nichž se nemají dělat hospody, a klerikové nesmí plnit roli hospodských. Výjimku tvoří řeholní preláti, kteří smí mimo klášterní budovy šenkovat desátkové víno. Trestem stanoveným za porušení tohoto zákazu, bude víno konfiskováno biskupovým fiskálem, a duchovní dostane pokutu, která je vyhrazena uvážení biskupa.⁶⁸⁹ Klerik se má vyhýbat všem dalším světským záležitostem, nesmí vystupovat jako prokurátor, rychtář, starosta, právník, ani na světském soudu, pokud ovšem zdarma, z čisté křesťanské lásky, nezastupuje zájmy chudých (sirotků a vdov), kteří by si jinak služby právníka nemohli dovolit. Mají se vyhýbat lovům, štvanicím a honitbám, jak je k tomu vybízí i Paprocký: „*Ty pak preláte měj se na péči, a ne štváním zajicův, ale věcmi tobě náležitými se zaneprázdňuj, tvá rozkoš na samém toliko Pismě svatém ať záleží.*“⁶⁹⁰ Konečně se nemají nechat pohltit hospodářskými starostmi o farní majetek a zapomínat pro ně na duchovní záležitosti: „*Circa rem familiarem curandam ea moderatione utentur, ut non ex radice cupiditatis et avaritiae, sed partim otii fugiendi, partim vitae honeste sustentanda causa, ad exercitia oeconomica descendere nonnunquam videantur. Quocirca illi merito sunt reprehendendi, qui ad domesticarum rerum curam omnes animi et corporis conatus conferunt, neglectisque spiritualibus, ad quae vocati sunt, primariam de agris, vineis et pecoribus sollicitudinem gerunt, plusque temporis stivae premendae et fulcis ducendis, quam sacerdotalis officii exercitio impendunt.*“⁶⁹¹

⁶⁸⁹ Synoda 1591, cap. XVI, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 109.

⁶⁹⁰ PAPROCKÝ, *Zrcadlo*, fol. 221r.

⁶⁹¹ Synoda 1591, cap. XXII, ed. FASSEAU A. T., *Collectio...*, s. 114.

Kapitola desátá

Úloha řeholních společenství v životě diecéze

Není v možnostech rozsahu této práce věnovat se dopodrobna roli řeholních společenství v životě diecéze, její definici přesahuje i pouhý výčet řeholních domů v olomoucké diecézi: pro závěr námi studovaného období jej lze nalézt v relaci ad limina biskupa Karla II. z roku 1693.⁶⁹²

Řeholníci v diecézní pastoraci

Je však nutné alespoň stručně se zamyslet nad úlohou řeholníků v diecézní pastoraci, kterou lze jasně postřehnout především v období episkopátu kardinála Dietrichsteina.⁶⁹³ Vyhnání nekatolických duchovních znamenalo počátek kolapsu stabilní duchovní péče, jehož základním „místem“ je farnost a farní kostel. K faktorům, které přispěly velmi silně k jeho prohloubení, je nutno přičíst válečné události na Moravě před rokem 1650, tak precizně popsané zejména Františkem Matějkem.

Dietrichstein si byl plně vědom toho, že vyhnání nekatolických duchovních způsobilo vážný problém existence křesťanství v moravském prostoru. Už na sklonku roku 1622 psal prefektu kongregace Propagandy, kardinálu Saulimu, že kvůli vyhnání predikantů musí svěřovat více farností jednomu knězi a žádal, aby papež nařídil jezuitům zintenzívnění misíí, a aby do této činnosti zapojil i jiné řády, alespoň rok nebo dva, pak snad bude možno nalézt jiné řešení. Kongregace jeho žádost projednala a již v lednu 1623 mu nový prefekt, kardinál Ludovisi napsal, že se jedná s generály jezuitů, dominikánů a františkánů o vyslání vhodných kněží pro pastoraci. Dietrichsteinovi na jeho nářky nad nedostatkem kněží ostatně dal své pokyny i nuncius Carafa, který mu napsal, že v případě Znojma má pro zajištění péče o město zbavené predikantů získat jakékoli řeholníky a případně je donutit k převzetí péče o farnosti odebrané nekatolickým duchovním.⁶⁹⁴

Carafa o situaci znovu zpravuje kongregaci v červnu 1623, kdy uvádí jako příklad úspěšnosti misijního působení pobyt kapucínského kazatele Bonaventury z Kolína ve Fulneku, kde obyvatelstvo města Komenského nejenom spálilo obraz zimního krále a přinášelo na hranici knihy bratrského biskupa, ale prosilo katolického misionáře, aby zůstal déle a zajistil bohoslužby ve městě, které jich bylo zbaveno.⁶⁹⁵ O misionáře v polovině roku 1624 žádal Propagandu také kardinál Harrach pro pražskou arcidiecézi a kongregace pověřila kardinála Barberiniho, aby záležitost projednal na audienci dané generálům jezuitů, dominikánů, františkánů a augustiniánů. Člen papežské rodiny měl vyzvat generály těchto řádů, aby Harrachovi a Dietrichsteinovi zaslali co největší počet svých řeholníků, kteří uměli česky, německy nebo polsky.⁶⁹⁶

⁶⁹² Pro údaje o jednotlivých řeholních domech odkazují na FOLTÝN Dušan a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha, Libri 2005.

⁶⁹³ K tomu viz Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 301–320.

⁶⁹⁴ Dietrichstein Saulimu, Mikulov 30. XI. 1622; Ludovisi Dietrichsteinovi, Řím 14. I. 1623; Carafa Ludovisimu, Řezno 8. II. 1623 (ASCPFB I/1, n. 23, 46 a 54).

⁶⁹⁵ Carafa Ludovisimu, Vídeň 3. VI. 1623 (ASCPFB I/1, n. 73). K dobře popsanému misijnímu působení Bonaventury z Kolína, viz KOLLMANN Hynek, P. *Bonaventura z Kolína, kapucín, reformátor města Fulneku. Studie z archivu sv. kongregace de propaganda fide v Římě*, Sborník historického kroužku 3 (1894) 87–105.

⁶⁹⁶ Suplika, podaná Propagandě pro Harracha Heinrichem Corneliem Motmannem na začátku srpna 1624 (ASCPFB II/1, n. 144); jednání Kongregace Propagandy 24. VIII. 1624 (IBIDEM, s. 218).

Tendence obsazování far řeholními kněžími pak pokračovala v průběhu třicetileté války a v období vlády habsburských arcivévodů Leopolda Viléma a Karla Josefa. Ale již v jejich době administrátoři diecéze začali dávat přednost diecéznímu kléru, zřejmě i proto, že po třicetileté válce se začínají postupně rozrůstat jeho řady. Velkým zlomem se pak stal episkopát Karla II. z Lichtensteina-Castelcornia, který můžeme charakterizovat jako vyvrcholení snah o vytlačení řeholních kněží z farní správy. Biskup při tom narážel zejména na světské kolátory, pro které byli řeholníci výhodnější, neboť se většinou spokojovali pouze s částí příjmů z benefícia, tedy s nižšími příjmy než diecézní klérus. Biskup Karel byl v tomto případě ochoten vstupovat do mnohdy ostrých konfliktů se světskými patrony i se samotnými exemptními řádami, ať již šlo o maltézske rytíře, řád německých rytířů (zejména na panství Bruntál), premonstráty, benediktiny a cisterciáky, a mnohdy i ženskými řeholními řádami (cisterciáčky, klarisky).⁶⁹⁷

Jezuité a formace kněžského dorostu

Významnou roli v životě diecéze zastávali jezuité, řád spojený s rekatolizací naprosto zásadním způsobem. I když zde nemohu pojednat o celkovém vývoji tohoto důležitého fenoménu moravských církevních dějin komplexně, protože by to vydalo na samostatnou práci, která by zcela jistě nebyla první, budu se zde zabývat především významem působení jezuitů na moravské vysoké školství a na formaci diecézního kléru.

O založení jezuitské koleje v Olomouci se neúspěšně pokusel již biskup Marek Khuen v roce 1555.⁶⁹⁸ Pravým zakladatelem jezuitské koleje se v Olomouci stal až biskup Vilém Prusinovský, který svým zápalom i využitím osobních kontaktů jezuitů doslova donutil, aby i přes původně velmi slabé materiální zabezpečení vytrvali v Olomouci, věnovali se vyučování v návaznosti na olomouckou katedrální školu⁶⁹⁹ a založili zde kolej, která vstoupila v život o svátku svatého Františka z Assisi, 4. října 1566.⁷⁰⁰ Biskup od počátku tlačil na to, aby v Olomouci vznikla nejvyšší forma jezuitské koleje, tedy univerzitní.⁷⁰¹ To bylo od jezuitů očekáváno jak ze strany olomoucké kapituly, tak ze strany moravské veřejnosti. V průběhu prvních šedesáti let existence koleje se ovšem tohoto cíle nepodařilo dosáhnout, i přes to, že olomoucká kolej získala již v roce 1573 právo udílet akademické tituly až do úrovně doktorátu z filosofie a teologie, a posléze další a početná panovnická privilegia, která ji již v roce 1617 definitivně pozvedla na úroveň tradičních jezuitských univerzit.⁷⁰² Významnou

⁶⁹⁷ Přesahuje možnosti této stati tyto spory probírat podrobně. Kromě obligátního odkazu na Dřímálovu disertaci si dovoluji odkázat i na svou stručnou stať: PARMA T., *Relace ad limina* (tam i další literatura).

⁶⁹⁸ ZELA Stanislav, *Náboženské poměry v Olomouci za biskupa Marka Kuena (1553–1565)*, Olomouc, n. vl. 1931, s. 72.

⁶⁹⁹ Srv. NOVÁK Jan V., *Studijní řád katedrální školy olomoucké*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída fil.-hist.-jazyk., 1898, s. 1–12.

⁷⁰⁰ Srv. MACOUREK, *Počátky katolické restaurace*.

⁷⁰¹ Jezuitské předpisy, z nichž byly v této době vyňaty zaalpské země a Indie, rozdělovaly koleje s výukou do čtyř skupin: 1) nejmenší koleje měly uživit alespoň 20 jezuitů, a měly tři profesory; 2) koleje druhého stupně měly být schopny vydržovat alespoň 30 jezuitů a měly 5 profesorů; 3) koleje třetího stupně (*akademie*), kde se přednášela i filosofie, musely pojmout alespoň 50 jezuitů; 4) koleje čtvrtého stupně, které zahrnovaly „studium generale“ neboli univerzitu, měly živit alespoň 70 jezuitů. Generál Acquaviva na sklonku 16. století počty zvýšil u třetího stupně na 60 a čtvrtého na 100. Srv. NOVOSAD Josef, *Počátky olomoucké univerzity*, nepublikovaná disertační práce na CMTF, Olomouc [1946], uložena v ZAOPO, UO, knihy, inv. č. 538, ev. č. 490, s. 1–2.

⁷⁰² Pro tento vývoj, srv. především citovanou práci NOVOSAD, *Počátky*, ale i četné další studie, z nichž vybírám: NAVRÁTIL Bohumil, *Jezuité olomoučtí za protireformace I. 1558–1590*, Brno 1916; KROESS Alois, *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu*, Wien-Olomouc 1910–2012 (4 sv.); UHRVÁ-VÁVROVÁ

podporu představovala činnost jezuitského diplomata a polyhistora Antonia Possevina,⁷⁰³ díky níž v Olomouci vznikl v letech 1578–1579 mezinárodní papežský seminář, tzv. Collegium Nordicum, který jí dal velmi důležitý mezinárodní rozměr.⁷⁰⁴

Vzhledem k neexistenci biskupského semináře se ovšem právě Collegium Nordicum stalo obětí snahy olomouckých biskupů o jeho náhradu. Biskupové se sice pravidelně ve svých volebních kapitulacích zavazovali k tomu, že diecézní seminář zřídí, ale k jeho faktickému ustanovení došlo až na počátku 19. století.⁷⁰⁵ Biskupský seminář byl strukturálně propojen s jezuitským konviktem, v němž přebývali i šlechtičtí studenti (ti za svůj pobyt platili) a chudí studenti (pro ty posléze vznikla Pavlovského nadace a seminář sv. Františka Xaverského). Už od roku 1586 se olomoucký biskup Pavlovský snažil získat některá místa v koleji, založené pro 50 papežských alumnů „*e Suetia, Gothia, Vandalia, Norvegia, Dania, Pomerania, Prussia, Livonia, Moscovia, Rusia seu Lithuania et Hungaria ... ex septentrionali et inferiori Saxonia*“, pro potřeby olomoucké diecéze. Prvním z biskupů, jemuž se povedlo fundaci třiceti (v původní verzi padesáti) papežských seminaristů převést ve prospěch diecéze, byl kardinál Dietrichstein.

Již při své první biskupské návštěvě Olomouce navštívil ve dnech 4. a 5. VI. 1600 kardinál jezuitskou kolej a dal jejímu rektorovi P. Pedrovi Jiménezevi najevo, že bude chtít pro své diecézní seminaristy místa Collegia Nordica a zároveň však okamžitě věnoval 1000 tolarů na výchování asi 16 biskupských alumnů, které jezuitům svěřil do výchovy.⁷⁰⁶ Papežské povolení kardinál od Klimenta VIII. získal, pravděpodobně při svém pobytu v Římě v květnu roku 1601. Je datováno 9. VI. 1601 a povoluje, aby z fundace pro třicet alumnů jich mohlo být patnáct

OLGA, *Listář olomoucké univerzity 1566–1946*, Olomouc 1946; NEŠPOR Václav, *Dějiny University olomoucké*, Olomouc, Národní výbor Olomouc 1947; KRISTEN Zdeněk, *K počátkům vysokého učení v Olomouci*, StřM 1 (1966) 19–35; ZIMPRICH RICHARD, *Olmütz als deutsche Hochschulstadt in Mähren*, Esslingen am Neckar, Bruno Langer 1974; ŠANTAVÝ František – HOŠEK Emil, *Organizace, pečeti a insignie olomoucké univerzity v letech 1573–1973*, Olomouc, UPOL 1980; Jiří FIALA – Leoš MLČÁK – Karel ŽUREK, *Jezuitský konvikt. Sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci. Dějiny – Stavební a umělecké dějiny – Obnova a využití*, Olomouc 2002; FIALA Jiří – KAŠPAR Zdeněk – MLČÁK Leoš – POJSL Miloslav – URBÁŠEK Pavel, *Univerzita v Olomouci (1573–2013)*, Olomouc: UPOL, 2013².

⁷⁰³ K jeho osobnosti, viz např. FLOROVSKÝ Antonín V., *Čeští jesuité na Rusi. Jesuité české provincie a slovanský východ*, Praha, Vyšehrad 1941; naposledy QUIRINI-POPLAWSKA Danuta (red.), *Antonio Possevino SJ (1533–1611). Žycie i dzieło na tle epoki*, Akademia Ignatianum: Kraków 2012.

⁷⁰⁴ Zakládací bula papeže Řehoře XIII. je až z 6. VI. 1579, ale již 10. XII. 1578 vydal papežský nepot kardinál Como „*ratio et leges*“ papežského semináře (ed. NAVRÁTIL 1916, č. 93, s. 179–182; ASCPFB II/1, n. 124b, s. 117–119 a 119–121 z Platejsova opisu) a již 28. III. 1579 mu v Olomouci dává Antonio Possevino příslušný výklad (ed. IBIDEM, č. 95, s. 183–188). Srv. HOFMANN Albert, *Antonio Possevinos Bemühungen um die sogenannten Nordischen Päpstlichen Seminäre 1578–1585. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Pädagogik des 16. Jahrhunderts nach unveröffentlichten Akten*, Koblenz: Görres-Druckerei 1929; GROBELNÝ Andělín, *Polští a ruští studenti na olomoucké univerzitě v letech 1576–1663*, Opava 1954; KOUŘIL MILOŠ, *Skandinávští studenti na olomoucké univerzitě v době předbělohorské 1*, Sborník k dějinám moravského školství, Přerov 1971; HOJDA Zdeněk, *Několik poznámek k dějinám Collegia Nordica v Olomouci*, in: Historická Olomouc a její současné problémy IV : sborník referátů z celostátního symposia, konaného v Olomouci 9.-12.2.1982, Olomouc: Univerzita Palackého, 1983, s. 47–63; HOJDA Zdeněk, *Collegia Nordica v Olomouci a Braněvě 1578–1619*, AUC–HUCP 30 (1990)/1, 49–95; Miller Jaroslav, *Urban Societies in East-Central Europe, 1500–1700*, Oxon – New York: Routledge, 2016, s. 62–65.

⁷⁰⁵ Srv. KREJČOVÁ Jana, *Arcibiskupský kněžský seminář v Olomouci. Data – osoby – budovy*, Olomouc: AKS, 2010 (tam i starší literatura).

⁷⁰⁶ SCHMIDL 1749, 231. Srv. TENORA 1906A, 35–36. K následujícímu vývoji, viz Parma, František kardinál. s. 304–308.

použito pro službu olomoucké diecéze, a volně o nich mohl rozhodovat kardinál, a to po dobu celého svého života.⁷⁰⁷ Za pontifikátu Klimenta VIII. byla ještě poskytnuta dvě fundovaná místa pro Jana Kavku z Říčan, využitelná k formaci farářů z jeho panství. Dietrichstein se však o univerzitu i seminář staral jednak finanční podporou, tak již v předbělohorském období svou snahou o zrušení augustiniánského proboštví u Všech svatých na olomouckém Předhradí a převedení jeho majetků na olomouckou kolej.⁷⁰⁸ Navíc podpořil jezuity v jejich snaze o potvrzení privilegií koleje císařem, k němuž došlo v důsledku studentské krize z roku 1617.⁷⁰⁹

Situace výuky na jezuitské akademii se změnila po porážce stavovského povstání díky nadaci císaře Ferdinanda II. z roku 1624, který jednak odškodnil jezuitskou kolej za poškození během stavovského povstání darem statků Čejkovice a Kobylí,⁷¹⁰ ale také věnoval jezuitskému konviktu komorní město Nový Jičín s jeho velkostatkem.⁷¹¹ Tato nadace byla určena na vydržování šlechtických chovanců i alumnů biskupských, kteří byli určeni k duchovní službě. Jezuité díky svému dobrému hospodaření i darům mohli ještě přikoupit statek Řimice u Holešova (1651) a dvůr v Hejčíně (1653), k nimž se přidaly i další dotační tituly: Greiffenthalova nadace z roku 1650 a Gobbarova z roku 1655. Původně dvanáct alumnů vydržoval u olomouckých jezuitů i sám biskup: jejich postavení upravil již arcivévoda Leopold Vilém v roce 1639. K dalším církevním chovancům jezuitského vysokého učení je nutno přidat i papežské alumny Collegia Nordica, kteří se ovšem po smrti kardinála Dietrichsteina nepočítali mezi alumny diecézní. Relace ad limina olomouckého biskupa Karla II. pak pravidelně referují o biskupském semináři, který v olomoucké diecézi formálně neexistoval, a to až do počátku 19. století, a udávají počty alumnů koleje rozdělení podle jednotlivých fundací.

Počty diecézních alumnů v jezuitském konviktu (podle relací ad limina biskupa Karla II.)					
	Ferdinandovští	biskupští	Greiffenthalovští	Gobbarovští	CELKEM
1667	30	6	6	4	46
1675	30	12	6	3	51
1682	14	12	6	3	35
1685	14	12	6	3	35
1693	14	12	6	3	35

⁷⁰⁷ Breve Klimenta VIII. *Circumspectioni tuae specialem gratiam* pro Dietrichsteina, Řím 9. VI. 1601 (ed. ASCPFB II/1, n. 124g, opis také MZA, fond G 12, Cerroniho sbírka, II, rukopis 2, i.č. 139, f. 77v.

⁷⁰⁸ TENORA Jan, *Pokus o odevzdání kláštera Všech Svatých v Olomouci jezuitům r. 1617*, Hlídka 43 (1926) 153–159, 207–213, 262–271, 309–314, 359–363, 410–414, 459–464, 494–502; CHLÁDEK Oldřich, *Kláštery v ohrožení. Spory o rušení českých a moravských klášterů starých řádů v předbělohorském období*, nepublikovaná disertační práce na KTF UK (vedoucí práce: Jaroslav Čechura), Praha 2016.

⁷⁰⁹ O tom podrobně NOVOSAD, *Počátky*, s. 65–70.

⁷¹⁰ Listina je datována 17. XII. 1624.

⁷¹¹ KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, 298 i jinde (ad vocem). Donace byla zlistiněna 16. července 1624, text: WALLNER Julius, *Geschichte des Convictes in Olmütz von der Gründung bis zur Vereinigung mit der k. k. Theresianischen Akademie in Wien (1566–1782)*, Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 6 (1902) 219–262; 7 (1903) 77–162: 144–147; český překlad: Jiří FIALA – Leoš MLČÁK – Karel ŽUREK, *Jezuitský konvikt. Sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci. Dějiny – Stavební a umělecké dějiny – Obnova a využití*, Olomouc 2002, s. 51–54.

Vzdělání kněží v období před tridentským koncilem bylo – s výjimkou těch, kdo aspirovali na vyšší církevní funkce (a mohli si dovolit nákladnější přípravu na většinou zahraniční univerzitě) – nepříliš valné úrovně. Na kněze mohl být vysvěcen již ten, kdo uměl číst, psát a měl základy latiny, tak že dokázal pokud možno korektně přečíst texty nutné k udílení svátostí a porozumět jim alespoň na základní úrovni. V jezuitských kolejích byla příprava na kněžství dvojího typu. Na nižších stupích škol byla umožněna základní příprava na pastorači, kdy adept (platilo to v zásadě i pro jezuity, kteří zůstávali koadjutory) absolvoval gymnázium (humaniora), následně kurz dialektiky (stručný přehled filosofické logiky a noetiky) a pak se věnoval praktickým pastoračním a morálním problémům v kurzu *casus conscientiae*. Toto praktické teologické vzdělání bylo vnímáno jako dostačující po kněze ve farní správě, a mohlo se odehrávat i na kolejích, které poskytovaly pouze vzdělání gymnaziálního typu. Úplné teologické vzdělání univerzitního typu, které bylo předepsáno i pro jezuitské profesy *quattuor votorum*, zahrnovalo jako celý kurz všech filosofických disciplín, tak i úplnou škálu teologických předmětů spekulativní scholastické teologie a bylo delší: odehrávalo se pouze na nejvyšším stupni jezuitských škol, studiu generale, tedy univerzitě. Jezuitské předpisy, od sklonku 16. století i jejich *Ratio studiorum*, přesně určovaly názvy předmětů i dobu jejich studia.

Olomoucká kolej od svého počátku poskytovala základní praktické vzdělání nutné pro pastorači, ale již biskup Prusinovský po jezuitách vyžadoval vzdělání univerzitního typu. To jezuité nemohli poskytnout jak z důvodu nedostatečných lidských zdrojů rakouské provincie, tak z důvodu nedostačující biskupské dotace. I když Prusinovský a všichni jeho nástupci byli velkými příznivci a často i odchovanci jezuitských škol, navýšit dotaci se podařilo pouze výjimečně. Svou roli v tom hrála také rezistence olomoucké kapituly, či spíše jedné z kanovníckých frací, v jejímž čele stál nechvalně proslulý Filipon Dambrovský. Kanovníci kritizovali jezuity, že neplní to, co je po nich požadováno, a odmítali do svého středu přijmout absolventy jezuitské akademie s tím, že olomoucký kanovník má za podmínku přijetí triennální studium na zahraniční univerzitě. Až císařská privilegia, udělovaná postupně až do roku 1617, znamenala jistý obrat v postojích olomoucké kapituly. Jezuitská kolej se již na začátku osmdesátých let 16. století pokusila o plnou výuku filosofie a teologie: u filosofie se to alespoň částečně zdařilo, pokus o teologii univerzitního typu byl úspěšný jen nakrátko (1582-1584), jak píše Josef Novosad: „*mor roku 1584 sklátil tuto fakultní teologii po kratičkám životě do hrobu, z něhož povstala teprve roku 1617, a to zase jen na krátkou chvíli.*“⁷¹² Plnou výuku teologie pak umožnila již zmíněná ferdinandovská dotace z roku 1624 a následný rozvoj olomouckého vysokého učení, které se mohlo v letech 1628 a 1630 rozdělit poprvé na dvě fakulty a po osmiletém intermezzu za švédské okupace města, poznamenané problematnou činností olomouckého Patera Georga Pelinky, který z neopatrnosti prozradil Švédům knihy deponované v koleji a zapříčinil tak jejich deportaci do Švédska v lodních sudech, mohli znovu obnovit svou vzdělávací činnost v nebyvalém rozsahu.⁷¹³

⁷¹² NOVOSAD, *Počátky*, s. 45.

⁷¹³ Ke švédské okupaci Olomouce naposledy PARMA, *The Stormy Path*, s. 115-120. Ke knižnímu transportu organizovanému švédskými vojsky srv. např. SCHIECHE Emil, *Umfang und Schicksal der von den Schweden 1645 in Nikolsburg und 1648 in Prag erbeuteten Archivalien*, Bohemia (Jahrbuch des Collegium Carolinum) 8 (1967), s. 111–133; PROCHÁZKA Jiří, *Bible lobkovická a tzv. švédská kořist z Prahy, Olomouce a Mikulova*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Počátky knihtisku. Sborník z 8. odborné

Ve své relaci z roku 1693 biskup Karel II. podrobně popsal i skladbu vyučovaných teologických předmětů. Klerikové studovali u jezuitů spekulativní a morální teologii i kanonické právo a po svěcení, k němuž jsou přijímáni *titulo mensae*, byli zařazováni do farní správy. Vzhledem k tomu, že jezuitská univerzita byla založena a dotována olomouckými biskupy, nebylo podle biskupa nutné zřizovat v diecézi teologální prebendu pro zajištění výuky teologie, jak tomu chtěl tridentský koncil. Olomoučtí kanovníci navíc museli mít univerzitní tituly z teologie, filosofie nebo kanonického práva, a v diecézi také působila řeholní učiliště premonstrátů, dominikánů a františkánů. Moravské stavy navíc v roce 1679 zřídily katedru profesora práva, který vykládal právo světské i kanonické: jezuité se úspěšně bránili společností vyžadované právnické fakultě olomouckého vysokého učení.

Biskupský seminář jako samostatná instituce však zůstával zbožným přáním olomouckých biskupů i kapituly, která je obligátně zařazovala mezi závazky budoucího biskupa ve volebních kapitulacích až do začátku 19. století, kdy v Olomouci konečně – po období, v němž působil josefinský generální seminář – vznikl arcidiecézní kněžský seminář.

konference v Olomouci. Sdružení knihoven ČR – SVK Olomouc, Brno 1999, s. 53–56; PUMPRLA Václav, *Odvoz olomouckých knih do Švédska v r. 1647*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 5. odborné konference v Olomouci. Sdružení knihoven ČR – SVK Olomouc, Brno 1996, s. 17–20; KOSTLÁN Antonín – PETR Stanislav – TOŠNEROVÁ Marie, *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. I. Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven*, Praha: Archiv AV ČR, Komise pro soupis a studium rukopisů, 1995.

Kapitola jedenáctá

Katecheze a náboženské vzdělávání

V této kapitole bych se chtěl dotknout dějin katecheze v olomoucké diecézi v období 16. a 17. století. Hned na začátku je ovšem zapotřebí položit si několik zásadních otázek, které tuto problematiku vymezují. První z nich se týká samotné definice katecheze, respektive skutečnosti, zda naše dnešní vymezení katecheze, zahrnující zejména rozlišení mezi vlastní katechezí a školní výukou náboženství, lze vztáhnout na katechezi v 16. a 17. století. Přijetí současného vymezení by totiž bylo nejenom anachronismem, ale zcela zjevně by naší práci ochudilo například pomínutí skutečnosti, že v jezuitských školách bylo běžné, že katechismus byl zařazen do normálního rozvrhu výuky, a to nejčastěji na sobotu odpoledne, kdy nejprve žáci opakovali předešlé lekce, a následně byly vykládány nové články.⁷¹⁴ Další otázka se týká problematiky zachycení skutečného průběhu a formy katecheze v tomto období: není asi příliš pravděpodobné, že by se nám podařilo získat podrobnější popis průběhu a rozvržení látky, než jaký podává např. slavný dopis Antonia Possevina *De necessitate, utilitate ac ratione docendi catholici catechismi*, v jehož třetí části nalezneme celkem podrobný popis, jak má katecheta pracovat.⁷¹⁵ Musíme pouze spoléhat na to, že ti faráři, kteří se podřídili požadavku Tridentina, zakotveném i v diecézním partikulárním právu, se inspirovali Possevinovým dopisem. Na Moravě 17. století navíc většina z nich byla odchovanci jezuitského vysokého učení v Olomouci, a proto můžeme takovou inspiraci (přímou či nepřímou) předpokládat. Připomenutí předpisu o tom, jak má katecheze vypadat, nás navíc vede i k tomu, abychom se zamýšleli, zda vůbec byla praktikována. V poměrně dlouhém období, pokrývajícím více než 200 let, poznamenaném navíc v převážné době svého trvání i konfesioním rozdělením raně novověkého křesťanstva, je velmi obtížné na tuto otázku odpovědět, stejně ostatně jako na předchozí. V tomto příspěvku se proto budu zabývat pouze ustanoveními diecézního práva týkajícími se katecheze, tedy zejména nařízeními synod z roku 1568 a 1591 a dalšími biskupskými předpisy 17. století.

Katecheze v ustanoveních středověkých diecézních synod

Již v pozdně středověké olomoucké církvi existovala snaha o regulaci školského systému, který byl navázán především na síť farní správy. Na synodě olomoucké diecéze, kterou olomoucký biskup Jan VII. Volek zorganizoval roku 1349,⁷¹⁶ před známou provinciální synodou pražského metropolity Arnošta z Pardubic (konala se ve dnech 11.–12. XI. 1349), byla vydána statuta, mezi nimiž se objevuje i ustanovení o tom, že jmenování rektora školy je vyhrazeno místnímu faráři nebo jeho stálému vikáři.⁷¹⁷ Také synoda, kterou slavil antiochijský patriarcha a olomoucký biskup Václav Králík z Buřenic ve Vyškově 1. září 1413,⁷¹⁸ se zabývala výukou ve školách. Nejprve v podstatě doslovně převzala ustanovení Volkovy

⁷¹⁴ Srv. KOŠÁK František, *Dějiny české katechetiky, 1-2*, Olomouc, MCM 1922, 56-57.

⁷¹⁵ K tomu viz např. B. P., *Katechetická metoda P. Antonína Possevina S. J.*, *Pastýř duchovní* 10 (1893), 673-740.

⁷¹⁶ Tato synoda bývá ve starší literatuře mylně datována i do let 1342 nebo asi 1400, ale jak přesvědčivě ukázal Pavel Krafl, konala se roku 1349; KRAFL Pavel, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha, AV ČR 2003, s. 71 a 80; edice statut synody: IBIDEM, s. 145-174.

⁷¹⁷ Č. 16, *De magistris* (KRAFL, *Synody*, s. 167-169). V tomto ustanovení se dále řeší otázka kostelních starších (*vitricus, Kirchengvater*).

⁷¹⁸ I tato synoda bývá ve starší literatuře mylně datována (1412, 1419), ale konala se roku 1413. Edice statut synody: KRAFL, *Synody*, 175-204.

synody o ustanovování rektorů farních škol,⁷¹⁹ a přidala k nim zákaz zřizování nových škol bez zvláštního důvodu a bez biskupského schválení.⁷²⁰ Katecheze přímo se dotýká ustanovení diecézních statut biskupa Tasa z Boskovic z roku 1461 o tom, že svátost eucharistie nemá přijímat nikdo, kdo nemá věk potřebný k rozlišování (*aliquem annos discretionis non habentem*) a kdo nezná modlitbu Páně a Symbolum.⁷²¹ Toto ustanovení posléze bylo přežato do statut synody konané za biskupa Stanislava Thurza 3. května 1498 ve Vyškově.⁷²²

Prusinovského diecézní synoda roku 1568

Pozdně středověká ustanovení se týkají především farních škol a o katechezi se z nich dozvídáme pouze to, že k udělení prvního sv. přijímání bylo nutno znát Otčenáš a Krédo. Poněkud jiná situace nastala v 16. století, kdy se diecézní zákonodárství změnilo v souvislosti s konáním Tridentského koncilu. Tento koncil uložil povinnost biskupům, aby o nedělích a zasvěcených svátcích zajistili výuku dětí v jednotlivých farnostech, která měla být zaměřena na osvojení základů víry a k poslušnosti vůči Bohu a rodičům. Výuka měla být konána prostřednictvím těch, kdo jsou k takové výuce pověřeni (nejčastěji tedy samotní faráři nebo kaplani) a v případě nutnosti k tomu měli být donuceni církevními cenzurami.⁷²³ Tridentinum tak stojí u tradiční podoby katechizace dětí, která se odehrávala většinou o nedělním či svátečním odpoledni a stojí také za vydáním slavného Římského katechismu z roku 1566.

Dva roky po vydání tohoto katechismu se v Olomouci konala po sedmdesáti letech další diecézní synoda, kterou svolal reformní biskup Vilém Prusinovský z Víckova. Text synodních ustanovení se katechezí zabývá na více místech. Nejvíce se této tematiky týká první část synodu. Již ve statutu o kmotrech a jejich úkolu⁷²⁴ se zdůrazňuje, že kmotři mají neustále pobízet rodiče, aby děti již od útlého věku vyučovali „*principia et elementa fidei christianae*“ a když vyrostou, mají se zasadit o jejich vzdělání „*in reliquis catholicae fidei rudimentis et constitutionibus, quae cathecheses seu cathechismi vocantur*“. Zodpovědnost rodičů i kmotrů totiž vyplývá z příkazu evangelia: jako „*mandatum et edictum*“ jsou uvedeny dva spojené výroky ze synoptických evangelií, Mt 19,14 par. a Mt 18,6 par. Rodiče často dbají na světskou výchovu dětí, k řemeslu nebo k zemědělství, ale zanedbávají jejich morální vzdělání a zbožnost, takže děti vyrůstají jako dobytek a jako dobytek se v dospělosti chovají. Proto i

⁷¹⁹ Č. 31, *De electione rectoris scholarum* (KRAFL, *Synody*, s. 193-194).

⁷²⁰ Č. 32, *Statutum, ut in villis scolas non habeant* (KRAFL, *Synody*, 193-194). Důvodem zákazu byla skutečnost, že nově založené školy zřejmě neměly dostatek žáků a ni kvalifikovaných pedagogů, a že docházelo ke krádežím (zřejmě díky nedostatečnému finančnímu zajištění nebo je tím míněn odliv žáků ze stávajících škol).

⁷²¹ Č. 6 (KRAFL, *Synody*, s. 221).

⁷²² Také tato synoda byla mylně datována do roku 1538, viz FASSEAU Arsenius Theodor (ed.), *Collectio Synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae*, Rezii, Ch. J. Hueth 1766, s. 50-61, ale již prvotisk jejích statut ji umísťuje na začátek Thurzova episkopátu, do roku 1498 (jediný úplný exemplář je v olomoucké Vědecké knihovně pod sign. 60.839). Ustanovení Boskovicových statut jsou přežata i s identickým číslováním, a to zřejmě proto, že biskup Tas nevydal svá diecézní statuta na synodě, takže byla potvrzena synodou jeho nástupce. Srv. KRAFL, *Synody*, s. 71-72, 80, edice statut: s. 211-212).

⁷²³ Concilium Tridentinum, sess. XXIV, de reformatione, can. 4: „*lidem etiam saltem dominicis et aliis festivis diebus pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et obedientiam erga deum et parentes diligenter ab iis ad quos spectabit doceri curabunt et si opus sit etiam per censuras ecclesiasticas compellent.*“ (COED 763).

⁷²⁴ Synod 1568, I-4, *De patris et eorum officio*, ed. DUDÍK Beda, *Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1568*, Brünn 1870, s. 23-24.

duchovní pastýři nemají zanedbávat vštěpování víry „*in animis rudium*“. Výzva ke kmotrům a rodičům je ve stručnější podobě opakována v ustanoveních o křtu druhé části synodu.⁷²⁵

Doslova krátkým traktátem o katechezi je pak statut o učitelích a katechetech, který následuje hned po textu věnovaném kmotrům.⁷²⁶ Faráři mají dbát na to, aby učitelé (*praeceptores, ludimagistri, paedagogi et alii quicumque puerorum iuventutisque instituendae ministri*) byli výlučně katolíci a mají jim připomínat, že ze své pedagogické činnosti budou jednou skládat účty Bohu. Mají totiž děti a mládež formovat nejenom k humanitnímu vzdělání, ale zároveň jim mají předat „*elementa verae christianae pietatis cum timore Dei, qui est principium sapientiae*“, mají v jejich duších, které jsou nepopsanou deskou, vytvořit božský obraz druhého Adama, po vzoru chlapce Ježíše v chrámu. Pokud by učitelé zanedbávali náboženskou výchovu a nedbali ani napomenutí faráře, má je pohnat před svého ordináře. Aby nebyli zanedbáni ti, kteří nechodí do školy, nemají učitele anebo soukromé vychovatele, má zejména na venkově farář zajistit sám anebo prostřednictvím katechetů, které vybere mezi kleriky, aby o neděli a zasvěcených svátcích odpoledne svolal katechumeny (zřejmě se nejedná o ty, kteří se připravují na křest, ale spíše na přijetí dalších svátostí) zvoněním do kostela, a tam jim v mateřském jazyce vykládal „*katolický katechismus, který byl biskupem schválen, vydán a nabídnut k vysvětlování*“. Po obsahové stránce se má katecheta starat, aby se uměli klanět Bohu, zachovávat jeho přikázání, vzdávat úctu jeho svatým, jejich ostatkům a obrazům, poslouchat a ctít své rodiče a světské představené: důraz je kladen na ctnost poslušnosti, jíž ostatně Kristus zasloužil lidstvu spásu. „*Z toho důvodu byli v prvotní církvi katecheté, kteří osvěcovali katechumeny skryté v temnotě světských omylů, světlem křesťanské nauky.*“ Poslední odstavec tohoto delšího textu je věnován katechezi ve větších městech, kde je buď více farních kostelů, nebo větší počet obyvatel, takže je nezvládné jeden kněz a klerik. V takových případech má být ustanoveno více katechetů, a pokud jimi nemohou být kněží, ať se vybírají alespoň mezi kleriky. Katecheté budou dostávat roční plat od farářů a představených kostelů, a bylo by vhodné, aby na jejich výživu a plat přispívala i příslušná obec, k jejímuž prospěchu tyto katecheté jako rozsevači pravé víry ve vlasti pracují. „*Jestliže totiž nebude tímto způsobem mladé osení vlasti očištěno od špatných názorů jako od omamného býlí a nebude svaženo počátky pravé moudrosti, jež spočívají v bázni Boží, obce nebudou moci šťastně vzkvétat.*“

Po článku o výuce teologie (je nutno si uvědomit, že olomoucká jezuitská kolej byla v této době ještě v plenkách a nebylo jasné, zda a jak se budou jezuité výuce teologie věnovat) a dlouhém pojednání o kázání slova Božího následuje krátký článek o katechismu.⁷²⁷ I tento článek je celkem zajímavý, protože podává definici obsahu katecheze: „*catechismus brevis, seu institutio fidei christianae*“ totiž sestává z obsahu modlitby Páně, andělského pozdravení, apoštolského vyznání víry a desatera přikázání. Faráři je proto mají o svátcích a nedělích pokaždé zřetelně recitovat, „*aby si je mohli zapsat do paměti děti zanedbávané rodiči, aby o nich mohla rozjímat světácká mládež, aby mohli z paměti vyvolat zapomětliví starci to, co hluboko zapadlo.*“ Tento základní obsah víry také vytváří skutečnou křesťanskou identitu, a proto „*kdo nedbá na to, aby se jim vyučil, nebude přijat k žádné ze svátostí ani počítán mezi skutečné křesťany.*“

⁷²⁵ Synod 1568, II-2, *De baptismi ministerio*, ed. DUDÍK, *Statuten*, s. 45-47.

⁷²⁶ Synod 1568, I-5, *De ludimagistris et eorum officio. Item de Catechistis*, ed. DUDÍK, *Statuten*, s. 25-26.

⁷²⁷ Synod 1568, I-8, *De catechismo*, ed. DUDÍK, *Statuten*, s. 38.

I když synoda upadla v zapomenutí a neměla příliš velký dopad na moravský klérus a společnost, biskup již dříve vydal katechismus, o kterém mluví v synodním usnesení⁷²⁸, v roce 1571 vyšel katolický překlad Nového zákona do němčiny a biskup žádal prostřednictvím pana z Rožmberka o český překlad *Římského katechismu* Jana Stráněnského v Počátkách.⁷²⁹ Nemůžeme proto mluvit o absenci vlivu synody na moravské prostředí, už jen proto, že její konání je spojeno se silnou a výraznou osobností biskupa Viléma Prusinovského, zakladatele olomoucké univerzity a prvního z řady biskupů rozhodné katolické reformy.

Pavlovského diecézní synoda roku 1591

Daleko důrazněji bylo Tridentinum přijato na následující (a dlužno říci, že dosud poslední) olomoucké diecézní synodě, kterou svolal do Olomouce roku 1591 biskup Stanislav II. Pavlovský. Kromě formálního přijetí tridentských dekretů byly na synodu přijaty také vlastní konstituce, z nichž je pro katechezi důležitá konstituce o kázání slova Božího.⁷³⁰ V jejím závěru je totiž pojednáno i o katechismu, jemuž má být věnována o nedělních dnech a v postě⁷³¹ alespoň jedna část kázání, v postě pak večerní hodina (*tempore quadragesimali circa Salve*). Výslovný odkaz na příslušnou pasáž reformního dekretu 24. zasedání Tridentina umožňuje i interpretaci směřující i k nedělnímu odpolednímu katechismu, v diecézi je doplněn intenzivnější katechizací v postním období. Faráři mají používat buď Římský katechismus, anebo menší katechismus Kanisiův, který je dostupný i v národních řečech (v češtině i v němčině). Katechismus má být vykládán buď ve školách, pokud se v příslušné farnosti nacházejí, anebo v kostelích, a to klasickou formou otázek a odpovědí, které jsou přednášeny v národním jazyce a následně vykládány. Katechismus má být rozvržen tak, aby mohl být každoročně probrán, a nemá se omezovat pouze na děti, ale mají být přítomni i dospělí.

Katecheze a diecézní legislativa v první polovině 17. století

Je ovšem otázkou, jak bylo toto nařízení všeobecného koncilu i diecézní synody respektováno. Když v roce 1632 vydal kardinál Dietrichstein dekret, kterým správnou formou zavádí dosud nerespektovaná tridentská nařízení o manželství, nebyl příliš respektován, a proto nařídil svému generálnímu vikáři Arnoštu Platejsovi z Platenštejna v roce 1635, aby vydal dekret pro všechny kněze ve farní správě, který by jeho předchozí nařízení opakoval.⁷³²

⁷²⁸ Macourek (op. cit., 1933, s. 73-74) s odkazem na Praskův registář biskupova kopiáře z roku 1568 (Úvod, s. 6) tvrdí: „První český katechismus, jehož vydání v synodálních člancích výslovně slíbil, vydal ještě v roce synody (1568) v Prostějově.“ Knihopis ovšem nezná žádnou knihu, která by v tomto roce v Prostějově vyšla. Omyl možná vychází i z toho, že slovesný tvar příslušné věty lze chápat buď jako perfektnum, nebo jako futurum. Pokud jej budeme chápat jako perfektnum, můžeme vztáhnout tvrzení o vydaném katechismu na *Katechismus neb nawedení křesťanské kratičce sepsané od doktora Henr. Scribonia, probošta Pražského*, které podle Knihopisu, jenž se opírá o výčet v Prusinovského kopiáři a Jungmannovy údaje (nebyl dosud zjištěn žádný výtisk), sepsal *Jindřich Scribonius* (Píšek) z Horšova Týna a vydal jej v Prostějově u Jana Günthera roku 1552. Také sám Scribonius ve svém druhém katechismu, vyšlém v Praze roku 1556, mluví o prvním vydání.

⁷²⁹ PRASEK, *Kopiář z r. 1568*, č. 83b.

⁷³⁰ VIII. *De praedicatione Verbi Dei, Acta et constitutiones synodi Olomucensis anno Domini MDLXXXI die XII. Novembris habitae et celebratae*, Olomouc 1592, fol. K-1^v; FASSEAU, *Collectio Synodorum*, s. 94-95.

⁷³¹ V postním období šlo zřejmě o každodenní katechezi.

⁷³² Platejsův dekret ze 17. VII. 1635 vydává FASSEAU, *Collectio Synodorum*, s. 120-122.

Opakováno bylo i předchozí Dietrichsteinovo nařízení⁷³³ o provádění nedělní katecheze: farářům bylo nařízeno, „aby každou neděli kvečeru [doslova post tempus pomeridianum, tedy po siestě] nabízeli mládeži základy křesťanské víry, které se běžně nazývají katechismy, v těchto základech ji vyučovali a vhodným způsobem objasňovali obtížné otázky.“ Protože tohoto biskupova patentu uposlechli pouze někteří řeholníci a jen velmi málo farářů, je jim nařizováno, „aby toto nutné a prospěšné duchovní cvičení co nejdříve začali konat a nikdy v něm nepřestávali, s výjimkou závažné a neodkladné překážky.“ Kardinál si byl dobře vědom toho, že vzdělání dětí je daleko důležitější než často povrchní vynucené konverze ke katolicismu, jak o tom svědčí jímavá pasáž z jeho dopisu Francescu Ingolimu, v níž hodnotí relativně krátké působení piaristů v Mikulově a jejich náboženské vzdělávání mládeže: „To jsou ty pravé stromky, v jejichž neochvějnost v pravé víře doufám, protože i když se dospělí heretici obrátí, možná to dělají kvůli strachu z trestu, a proto nejsou dostatečně zakořenění a jako třtiny rozechvělé se otřásají a často vykoření náporom i slabého větru, ať již války, nebo jiné změny. Ti však, kdo jsou od útlého věku zaléváni vláhou pravého náboženství, když dospějí, budou jako rozkošatělé duby, pevní v jakékoli bouři ďábelských nástrah.“⁷³⁴

Jeho nařízení o katechezi ovšem neobsahovalo žádnou sankci, navíc bylo vydáno v průběhu třicetileté války, a proto není divu, že zjevně nebylo příliš respektováno, i když se kardinál ve své relaci ad limina poslané do Říma v roce 1636 mj. chlubil i tím, že farářům nedělní katechismus nařídil.⁷³⁵ Po skončení třicetileté války proto generální vikář diecéze jménem nepřítomného biskupa arcivévody Leopolda Viléma Habsburského vydává roku 1653 dokument nazvaný *Epistula pastoralis*, ve kterém opakuje mnohé, co bylo z diecézních nařízení zanedbáváno. Mimo jiné mluví také o katechezi, kterou mají všichni faráři praktikovat o nedělích a svátečních dnech ve vhodnou dobu ve svých kostelích, jak to vyplývá z povinností úřadu faráře. Mladí si mají osvojit základy křesťanské víry (*fidei christianae rudimenta*), „aby tak, napájení pravou zbožností, nasávali i lepší a svatější mravy a vyrůstali v lidi, kteří jsou křesťany nejenom jménem, ale i ve skutečnosti. Neboť bez tohoto vyučování se v dospělosti sotva budou moci odlišit od ateistů.“

Katecheze v legislativě biskupa Karla II. z Liechtensteinu-Castelcorna

Biskup Karel Liechtenstein-Castelcorno se ve svém *Monitoriu* zabývá i katechezí, jíž je věnován nejprve článek 18.⁷³⁶ Faráři mají každou neděli vyučovat mládež *catechisticam doctrinam et rudimenta articulosque christianae fidei*, jak jim to bylo již vícekrát nařízeno. S odkazem na zde již citovanou pasáž Tridentina o nedělní katechezi se poprvé v olomouckých diecézních nařízeních mluví i o trestu za nedodržení tohoto předpisu: ti, kdo nebudou katechismu vyučovat, budou k tomu donuceni příslušnými cenzurami. Ty nejsou specifikovány, ale vzhledem k tomu, že dekret 24. tridentského zasedání odkazuje na přechodí zasedání koncilu za papeže Pavla III., je možno vztáhnout na ně ustanovení z reformačního dekretu 5. zasedání koncilu,⁷³⁷ které mluví o povinnosti kázání (v roce 1546

⁷³³ Platejs mluví o *publicas patentes*, které byly před několika lety adresovány *omnibus et singulis parochis*. Podobné nařízení se nám prozatím nepodařilo nalézt.

⁷³⁴ Dietrichstein Kongregaci Propagandy, Mikulov 5. V. 1633, cit. podle PARMA, *František kardinál*, s. 311.

⁷³⁵ Pro edici této relace ad limina, viz PARMA Tomáš, „*Modernus Olomucensis dioecesis meae status*“. *Le visite ad limina del Francesco cardinale Dietrichstein, vescovo di Olomouc (1570-1636) e le sue relazioni sullo stato della diocesi*, RHM 50 (2008) s. 335-382, příslušná pasáž na s. 373.

⁷³⁶ *Monitorium*, Instructio pro parochis, XVIII.

⁷³⁷ Concilium Tridentinum, sess. V, Decr. secundum super lectione et praedicatione (Decr. de ref.), can. 11 (COED 669): „*Id vero si quis eorum praestare negligat [...] provida pastoralis episcoporum sollicitudo non desit*

ještě ne o katechismu) pro všechny kněze ve farní správě a říká, že pokud by někdo po napomenutí biskupa nadále zanedbával svou kazatelskou povinnost déle než tři měsíce, má k tomu být donucen prostřednictvím církevních cenzur nebo jinak, podle uvážení biskupa, který může dokonce z příjmů příslušného církevního benefícia vyhradit částku, která by umožnila uhradit někoho, kdo úkol bude zastávat namísto faráře. Pokud z nejrůznějších důvodů není možná nedělní odpolední katecheze, má se katechismus přednášet po nedělním kázání (tedy přede mší), a má trvat minimálně čtvrt hodiny (*minus per quadrantem medium*). Tento způsob s sebou přináší i další výhodu: budou tak vzděláváni i dospělí, kteří jsou často nábožensky méně vzdělaní než děti.

Následující ustanovení⁷³⁸ se týká přijímání svátostí: aby lidé „s větší zbožností, úctou a užítkem“ přijímali svátosti, má být podle nařízení Tridentina farníkům zbožně a rozumně a lidovým jazykem vykládána „síla, výtečnost a užívání“ svátostí, k čemuž slouží Římský katechismus vydaný z příkazu koncilu Piem V. Katecheze se týká i ustanovení o učitelích farních škol,⁷³⁹ kteří mají být katolíci, bez jakéhokoli podezření z hereze, a mají děti vyučovat i základům náboženství: ať usilovně děti vyučují „nejenom ve světských naukách (in litteris), ale i ve zbožnosti, skromně se modlit, poslouchat představené a rodiče, v paměti uchovat základy víry (prima fidei rudimenta).“

Úkol katecheze, svěřený především farářům, má být kontrolován při děkanských vizitacích. Formula visitationis předepisuje děkanům, že mají sledovat, zda farář nevystupuje na kazatelnu nepřipraven, zda do kázání nemíchá věci urážlivé nebo směšné, zda jsou prodchnuty snahou osvětlovat křesťanskou nauku. Po kázání se má recitovat Otče náš, Zdrávas Maria, Krédo a Desatero.⁷⁴⁰

Monitorium podávalo na dlouhou dobu základní obraz toho, jak má vypadat kněz ve farní správě, a jeho četba by určitě prospěla i dnešním kněžím. Jak již bylo zmíněno, na konci 17. století byla vydána i jeho verze pro pražskou arcidiecézi a ještě na začátku 18. století jej olomoucký biskup Karel III. Lotrinský ve svých konstitucích pro farní klérus⁷⁴¹ předepisuje jako základní příručku, kterou svými nařízeními pouze doplňuje a aktualizuje. Také jeho ustanovení se dotýkají katecheze,⁷⁴² ale jsme již v době, která přžesahuje časový rámec naší práce.

Bylo by zapotřebí detailnějšího výzkumu, jenž by se dotýkal reálné situace v jednotlivých farnostech, využíval zpráv dochovaných farářských a děkanských relací⁷⁴³ i farních kronik a

ne illud impleatur: Parvuli petierunt panem et non erat qui frangeret eis. Itaque ubi ab episcopo moniti trium mensium spatio muneri suo defuerint per censuras ecclesiasticas seu alias ad ipsius episcopi arbitrium cogantur ita ut etiam si ei sic expedire visum fuerit ex beneficiorum fructibus alteri qui id praestet honesta aliqua merces persolvatur donec principalis ipse respiciens officium suum impleat. – V *Monitoriu* je také použito stejného biblického citátu (Lam 4,4).

⁷³⁸ *Monitorium*, Instructio pro parochis, XIX.

⁷³⁹ *Monitorium*, Instructio pro parochis, LV.

⁷⁴⁰ *Monitorium*, Instructio pro decanis, Forma visitationis.

⁷⁴¹ KAREL III. LOTRINSKÝ, Konstituce pro klérus olomoucké diecéze, Kroměříž 4. XI. 1707 – FASSEAU, *Collectio Synodorum*, s. 167-171.

⁷⁴² Zejména konst. VII (FASSEAU, *Collectio Synodorum*, s. 168), která již výslovně nařizuje katechismus pro všechny farníky po nedělním kázání, a to v souvislosti s královským nařízením na zemském sněmu.

⁷⁴³ Dobrým metodologickým příkladem je již citovaná práce Pavla Pumpra: PUMPR Pavel, *Nižší klérus na barokní Moravě mezi normou a realitou. Příspěvek k prosazování norem pro život kléru v olomoucké diecézi*, ČMM 131 (2012), 311-340.

jiných podobných dokladů lokální farní správy, který by umožnil srovnat ideální normu s konkrétní žitou realitou jednotlivých farností. Z uvedeného přehledu diecézních norem totiž jasně vyplývá, že požadavek nedělní odpolední katecheze mládeže, který se na sklonku studovaného období rozšířil o nařízení o výuce katechismu pro všechny farníky, časově umístěné mezi nedělní kázání a slavení mše, nebyl asi příliš respektován. Nařízení jsou stále opakována a takřka konstantně obsahují i nářek nad tím, že katechismus je zanedbáván. V dalším výzkumu by bylo také zapotřebí zhodnotit, jaké katechismy a katechetické příručky byly na Moravě skutečně používány: že šlo především o Římský katechismus a katechismy Kanisiovy, je nasnadě, ale bylo by dobré zhodnotit a podrobněji probrat i jiné tisky katechetické povahy,⁷⁴⁴ které se na Moravě vyskytovaly, ev. ověřit četnost jejich výskytu. Další výzkum by tak mohl výrazně přispět k našemu obrazu o tom, jak na Moravě v období raného novověku katecheze skutečně probíhala.

⁷⁴⁴ Pro česky psané příručky se o to pokusila z literárně-vědného hlediska doc. Bočková (Bočková Hana, *Knihy nábožné a prosté. K nábožensky vzdělávací slovesné tvorbě doby barokní*, Brno, Matice moravská 2009), ale její práce není dostatečně využitelná pro studium církevních dějin, i když může v mnohém pomoci.

ZÁVĚR

CÍRKEVNÍ LEGISLATIVA NA MORAVĚ V DOBĚ KONFESNÍCH STŘETŮ A STÁTEM PROSAZOVANÉ REKATOLIZACE

Na závěr nezbyvá než stručně zhodnotit a rekapitulovat vývoj církevní legislativy na Moravě v 16. a 17. století a zhodnotit její význam jak v době jejího vzniku, tak i v následném období. Ještě před tím, než alepoň stručně zhodnotím tyto skutečnosti, bych chtěl poukázat na možné obecnější směry výzkumu dějin moravské církve v daném období. Kanonistický rámec práce totiž neumožňuje postihnout vývoj církve v jeho celku: církevní předpisy jsou samozřejmě jenom jednou z komponent církevního života, která má svou nespornou důležitost, ale nepředstavují celkový pohled na dějiny daného období. Stranou zájmu této práce proto zůstávají tak zásadní a důležité fenomény, jako jsou vnitřní katolické misie, jejichž hlavními činiteli byli především jezuité a kapucíni, život laických asociací věřících, jimiž byla raněnovověká bratrstva nebo nejrůznější struktury života farních společenství, k nimž patřily například i špitály a organizovaná charitativní pomoc. Do diecézní legislativy tyto struktury explicitně nepronikají, tvoří však každodennost církevního života, kterou není možné na úrovni celodiecézních předpisů zachytit. V případě bratrstev můžeme mluvit i o projevu legislativní moci biskupa, který schvaluje stanovy konfraternit, podobně tomu může být i v případě špitálů. Stranou nutně musí zůstat i život jednotlivých farností a řeholních společenství, výzkum „konfesionalizace zezdola“, o jehož nutnosti jsem naprosto pevně přesvědčen: představoval by však mravenčí práci, která zjevně přesahuje možnosti jednoho lidského života. I přes to, že tato práce má vzhledem ke stanovené metodologii vzaté z oboru církevního práva zcela jasné limity, může se stát východiskem pro další historický výzkum.

Po této premise je již možné přistoupit k závěrečnému shrnujícímu zamyšlení nad významem diecézní legislativy ve studovaném období. Především je nutné zdůraznit, že katolická církev má v tomto období paradoxně omezené možnosti působení: v době konfesijně rozdělené společnosti je jednou z mnoha náboženských společností, která v určitém slova smyslu představuje skupinu silnou a privilegovanou, především díky ekonomickému, společenskému, politickému a kulturnímu významu olomouckého biskupství a jeho vrcholných představitelů ve stavovské obci. Biskup je ve většině případů uznávaným předním členem stavovské obce, a ve většině případů je vybírán z panského stavu; jeho pozice je ovšem slabší, pokud z této společenské vrstvy nepochází. Podobně je tomu i s členy olomoucké kapituly i kapitul kolegiálních, popřípadě s ostatními zemskými preláty, jejichž výběr je na Moravě dán především tradicí. Nově etablovaná řeholní společenství (jezuité, kapucíni, piaristé) sice tvoří součást společnosti, ale nikdy se nestanou součástí stavovské reprezentace. Poté, co se po porážce stavovského povstání stane katolicismus jedinou povolenou konfesí (i to má své limity, jak to dokazuje přítomnost tajných nekatolíků v celém 17. i 18. století, a to až do toleranční doby, kdy přítomnost nekatolických věřících vystoupí na povrch legality), alespoň na první pohled je možné říci, že operační možnosti církve jsou značné. Toto zdání při detailnějším pohledu ovšem dostává úplně jiné kontury: i v pobělohorském období zůstává manévrovací prostor církve, její možnost ovlivňovat rozhodné procesy vývoje společnosti, značně omezený. Katolická církev rozhodně není silou, která by dokázala ovlivnit zásadnějším způsobem proces rekatolizace a jeho průběh: tento proces je řízen státem, to znamená především panovníkem a centrálními orgány jeho vlády, ale i v pobělohorském období stavovskou obcí v jejím celku, kde rozhodnou sílu představuje – podobně jako v předchozím období – šlechta. Představy vysokých církevních představitelů o nezávislosti církve po porážce stavovského povstání velmi rychle vzaly za své před realitou

jejího omezeného vlivu. Panovník a vládnoucí složky společnosti dokázali círev ovlivňovat zejména na úrovni obsazování vysokých církevních úřadů, jak je to jasně patrné z případů voleb členů habsburského rodu na olomoucký biskupský stolec; takových příkladů bychom však v habsburské monarchii dokázali najít daleko více. Také obsazování běžné farní správy se odehrávalo pod taktovkou majitelů panství, jejichž vliv byl daleko silnější, než bychom si dokázali představit.

Do tohoto rámce je pak nutné umístit církevní legislativu: viděli jsme, jak bylo problematické přijetí závěrů tridentského koncilu po právní stránce, a ještě daleko problematičtější byla jejich realizace. Zákaz kumulace vysokých církevních beneficíí byl v mnoha případech pouze čistě teoretickým principem, jehož (ne)realizaci nedokázalo zabránit ani papežství. Na úrovni nezávislosti církevní jurisdikce vyvstávalo velké množství problémů, které ukazovaly, že nezávislost duchovních na světské moci je pouze iluzorní. Samotné osudy diecézní synody z roku 1568, která byla nadlouho „vymazána“ z historie až do té míry, že ještě v první polovině 19. století bylo možné zpochybňovat samonou existenci této synody, je dobrým příkladem. Podobně jako jinde v katolické Evropě, i v habsburské monarchii vlastně nedošlo k celospolečenské recepci koncilních dekretů: zůstaly pouze vnitřními předpisy církve, a jako takové byly přijaty na moravské diecézní synodě roku 1591. I když v tomto případě došlo k divulgaci synodálních nařízení a dokonce i k jejich propagaci prostřednictvím komentářů v Paprockého Zrcadle, zůstávají tato nařízení spíše vnitrocírkevními předpisy. Jasně tento trend posléze ukazuje i Monitorium z roku 1664: jde o čistě vnitrocírkevní předpis určený výhradně duchovním, s jehož obsahem se zcela jistě neseznamoval přímo křesťanský lid, a pravděpodobně byl ignorován i vyššími společenskými vrstvami.

Osudy tridentského dekretu *Tametsi* jsou dalším dokladem jisté bezzubosti církevní legislativy: opakovaná nařízení o jeho promulgaci v jednotlivých farnostech, rozprostřená do celém průběhu 17. století, nesvědčí pouze o problematické formulaci validity samotného dekretu, ale také o tom, že byl v daných společenských podmínkách pouze obtížně realizovatelný.

Až poslední desetiletí 17. století přinášejí určitou možnost systematické organizovatelnosti církevního života a jeho ustálení, a to především díky houževnatému úsilí biskupa Lichtensteina-Castelcornu a jeho okolí. V prostoru vykolíkováném panovníkem a vládnoucími vrstvami dokáže tento vznešený aristokrat přinést stabilitu a systém do církevního života a položit základy budoucího vývoje, v němž církev na Moravě sloužila jako vzor i pro církve českou. I když stále přetrvává přítomnost tajných nekatolíků, navenek vystupujících jako katolíci, je závěr 17. století dobou relativního klidu umožňujícího usazení církevních struktur a formulaci předpisů, které sice zůstanou vnitrocírkevními (je to ostatně dáno jejich samotnou povahou), ale jako takové znamenají výraznou a trvalou formulaci praxe církevního života a (auto)prezentace jeho představitelů, především na úrovni farního kléru. Tyto základy moravského kléru „přejdou do krve“ natolik, že historikovi z katolického prostředí přijde někdy až stydno tyto předpisy opakovat a resumovat, protože pro něj – z dnešního anachronního pohledu – představují soubor důvěrně známých skutečností. Diecézní legislativa raného novověku tak svědčí o tom, že církevní struktury jsou – v důsledku své vlastní povahy – strukturami trvajících, jejichž vývoj představuje silnou kontinuitu.

Diecézní předpisy raného novověku tak z tohoto hlediska neztrácejí na jisté aktuálnosti ne ani díky tomu, že by jejich konkrétní ustanovení byla stále platná, ale díky tomu, že vytvořily jistý archetyp postavy kněze nebo pojetí církevního života, který v mnoha ohledech i

s mnoha změnami v zásadě přetrvává dodnes, dále žije vlastním životem a rozvíjí se. Proto snad tato práce může být přínosem nejenom k poznání a pochopení vývoje v období, které je studováno, ale také podnětem k sebereflexi dnešního křesťanského společenství, které chce prožívat svou víru a svědčit o ní v dnešní společnosti.

SEZNAM ZKRATEK

U zkratek knižních titulů a edic uvádím pouze hlavní titul, bibliografické údaje jsou v přehledu použité literatury. U zkratek archivních fondů odkazují na přehled archivních fondů.

BULL ROM TAUR	Bullarium Romanum, Taurinensis editio
ASCPFB	Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustranda
ACDF	Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede
AČ	Archiv český
ASV	Archivio Segreto vaticano
CCCOGD	<i>Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta : editio critica</i>
CDB	<i>Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae</i>
CDM	<i>Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae</i>
COED	<i>Conciliorum oecumenicorum decreta</i>
CONC. TRID.	Zkratka používaná k citaci dokumentů tridentského koncilu
CT	<i>Concilium Tridentinum : diariorum, actorum, epistularum, tractatum nova collectio</i> , edidit Societas Gorresiana
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Matice moravské
ČSB	Český slovník bohovědný
D'ELVERT, <i>SchrHSS 17</i>	D'ELVERT Christian, <i>Weitere Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder im siebzehnten Jahrhundert</i> , Brno 1868
D'ELVERT, <i>SchrHSS 22</i>	D'ELVERT Christian, <i>Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder insbesondere Mährens im 17. Jahrhunderte. Dritter Band</i> , Brno 1875
D'ELVERT, <i>SchrHSS 23</i>	D'ELVERT Christian, <i>Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz und insbesondere seines mehrhundertjährigen Kampf mit den mährischen Ständen und der Staatsgewalt</i> , Brno, C. Winiker 1895
D'ELVERT, <i>Schr HSS 16</i>	D'ELVERT Christian, <i>Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreißigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert</i> , Brno 1867
DBI	<i>Dizionario biografico degli Italiani</i>
DSchH	DENZINGER Heinrich – HÜNERMANN Peter – HOFFMANN Joseph (ed.). <i>Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum</i>
FHB	Folia Historica Bohemica
HC	<i>Hierarchia catholica medii et recentioris aevi</i>
HHStA	Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien
LexMA	Lexikon des Mittelalters

MZAB	Moravský zemský archiv v Brně
NA Praha	Národní archiv v Praze
OSN	Ottův slovník naučný
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv Wien
SHK	Sborník historického kroužku
SchrHSS	Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde
ZAO	Zemský archiv v Opavě
ZAOpO	Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc

SEZNAM CITOVANÝCH ARCHIVNÍCH FONDŮ

ACCS: Archivio della Congregazione delle Cause dei Santi, Città del Vaticano

ACDF: Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Città del Vaticano

ASV: Archivio Secreto Vaticano, Città del Vaticano, Fondo Borghese

HHStA: Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, fond Staatenabteilung

KBR: Bibliothèque royale de Belgique – Koninklijke Bibliotheek van België, Bruxelles, rukopisné fondy

Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Kroměříž, Zámecká knihovna v Kroměříži

MZAB: Moravský zemský archiv v Brně, fond Sběrka matrik 1579–1949

MZAB: Moravský zemský archiv v Brně, fond G140 Rodinný archiv Dietrichsteinů v Mikulově (RAD)

MZAB, fond G 12 Cerroniho sbírka

NA: Národní archiv v Praze, fond Sběrka opisů z italských a vatikánských archivů (Přepisy)

ÖStA: Österreichisches Staatsarchiv Wien, fond Finanz– und Hofkammerarchiv

ZAOpO: Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, fond AO, Arcibiskupství olomoucké.

ZAOpO: Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, fond ACO, Arcibiskupská konsistoř v Olomouci (1202) 1452–1950.

ZAOpO: Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, fond MCO, Metropolitní kapitula v Olomouci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Staré tisky

- Acta et constitutiones synodi Olomucensis anno Domini MDLXXXI die XII. Novembris habitae et celebratae*, Olomouc, Dědicové Fridricha Milichtallera 1592.
- Instructio Brevis, Pro Vicarijs Foraneis ac Parochis Archi-Dioecesis Pragensis, Autoritate Et Jussu Reverendissimi, [et] Celsissimi Principis, Domini Domini Joannis Josephi Ex Comitibus Breüner, Dei Gratia Archi-Episcopi Pragensis, Legati Nati, S.R.I. Principis, Regni Boemiae Primatis, Carolo-Ferdinandae Universitatis Cancellarii Perpetui, &c. edita & promulgata. Anno Domini M. DC. XCVII*, Pragae : Typis Archi-Episcopalibus, in Collegio S. Norberti, per Samuel. Beringer, [1697].
- Agenda Olomucensis*, Brunnae: [Conradus Stahel et Mathias Preinlein], 1486.
- DE LUCA Johannes Baptista, *Theatrum veritatis et iustitiae, XIV pars quinta. Adnotationes practicae ad sacrum concilium Tridentinum I.*, Venetiis 1698
- DOMINÁČEK Z PÍSNIČE Zikmund, *Oratio de sacerdotali dignitate, in synodo provinciali Olomucensi habita a Sigismundo Dominaczek a Pisnicz Pragensi*, Pragae: Ex officina Ioannis Cantoris, 1569.
- FASSEAU Arsenius Theodor (ed.), *Collectio Synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae in IV partes distributa*, Rezii 1766.
- Instructio Brevis, Pro Vicarijs Foraneis ac Parochis Archi-Dioecesis Pragensis, Autoritate Et Jussu Reverendissimi, [et] Celsissimi Principis, Domini Domini Joannis Josephi Ex Comitibus Breüner, Dei Gratia Archi-Episcopi Pragensis, Legati Nati, S.R.I. Principis, Regni Boemiae Primatis, Carolo-Ferdinandae Universitatis Cancellarii Perpetui, &c. edita & promulgata. Anno Domini M. DC. XCVII*, Pragae: Typis Archi-Episcopalibus, in Collegio S. Norberti, per Samuel. Beringer, [1697].
- Karel II. z Liechtensteina-Castelcorna, tištěný dekret *Quamquam saepius*, Olomouc 10. II. 1674. Srv. exemplář uložený ve Vědecké knihovně v Olomouci (sign. 36.053) pod katalogovým názvem *Caroli episcopi Olomucensis renovatio statutorum Francisci principis a Dietrichstein episcopi Olomucensi respectu uniformitatis contractus matrimonium*.
- Leopoldi Gvilielmi, arcidvcis Avstriae, principis pace et bello incltyi, virtvtes a R. P. Nicolao Avancino ... descriptae*, Antverpiae, ec officina Plantiniana Balthasaris Moreti M.DC.LXV.
- Monitorium sive Instructio brevis pro Decanis ruralibus ac Parochis Dioecesis Olomucensis, autoritate et iussu reverendissimi et celsissimi principis ac domini, domini Caroli, Dei gratia episcopi Olomucensis, S. R. I. principis, ducis, Regiae capellae Bohemiae et de Lichtenstein comitis etc. Per eiusdem Celsitudinis Suae generalem Vicarium et episcopale consistorium editum ac promulgatum Anno M.DC.LCVI*. Typis Viti Henrici Ettelii, Typographi Olomucensis.
- PAPROCKÝ z Hlohol a Paprocké Voly Bartoloměj, *Zrcadlo slavného markrabství moravského, v kterémž jeden každý stav dávnost, vzáctnost i povinnost svou vhlédá*, Olomucii: Apud Haeredes Friderici Milichtalleri, 1593.
- PAULI Hieronymus, *Provinciale omnium ecclesiarum cathedralium universi orbis cum practica stylo et formis cancellariae apostolicae*, Romae in vico Peregrini MDXLIII, nefol.
- PILARZ Adolphus – MORAVETZ Franciscus, *Moraviae historia politica et ecclesiastica, III.*, Brunae: J. S. Siedler 1787.

SCHMIDL Joannes, *Historiae Societatis Iesu Provinciae Bohemiae Pars I. Ab Anno Christi 1555 ad Annum 1592*, Pragae 1747.

Copia decreti ex mandato clementissimo S. Caesareae Regiaeque Hungariae et Bohemiae Majestatis Ferdinandi II. per illustrissimum et reverendissimum principem et Dominum, Dn. Franciscum Dei Gratia cardinalem a Dietrichstain, etc. publicatum, quo infames contra Societatem Iesu in Moravia sparsae injuriae castigantur et penitus tolluntur. Primo impressum Brunae typis Christoph. Haugenhofferi, Anno M.CD.XXI. Iam vero secundo Viennae Austriae typis Gregorii Gelbhaar.

Abschiedt, So in Namen und von wegen Der Röm. Kayserl. auch zu Hungaren und Böhmen Königl: May: unsers allergnädigsten Herrn, zwischen ... Herrn Ambrosio Spinola, Margrafen zu Sesto ... an einem, Unnd dann ... Herrn Moritzen, Landgraffen zu Hessen ... am andern Theil, in der Churfürstlichen Stadt Bingen den 26. Martii (5. April), verfasst und geschlossen worden Decret. So auß genedigsten Befelch der Röm: Kays: auch zu Hungern und Böheim Königl. May: Ferdinandi deß Andern/ [et]c. Durch ... Herrn Frantzen V: Gottes G: Cardinaln V. Dieterichstain Publiciert, und dadurch die Mähren wider die Societet Jesu Unbillich ergangene diffamation völlig widerumb cassit und auffgehbt worden, Nürnberg, Lochner 1621 a Augsburg, Mang 1621.

CARAFI Carlo, *Commentaria de Germanica Sacra restaurata sub Summis PP. Gregorio XV. et S. D. N. Urbano VIII., regnante Aug. et Pissimo Imp. Ferdinando II.*, Coloniae Agrippinae 1639

Edice

ALBERIGO Giuseppe – DOSSETTI Giuseppe L. – JOANNOU Perikles–P. – LEONARDI Claudio – PRODI Paolo (a cura di), **Conciliorum oecumenicorum decreta. Edizione bilingue, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna 2002².**

Bullarii romani continuatio, Tom. VI, Parte I, Prato 1843.

Bullarium diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis editio, I–XXIV, Augustae Taurinorum [Torino] 1857–1872.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, 18 svazků, Brno 1836–1903.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, 15 svazků, 1904–2013.

Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta : editio critica. (CCCOGD) Vydané svazky: 1. *The Oecumenical councils from Nicaea I to Nicaea II (325–787)*, ed. ALBERIGO Giuseppe ... [et al.]. Turnhout: Brepols, 2006; II/1, *The general councils of Latin Christendom : from Constantinople IV to Pavia–Siena (869–1424)*, ed. GARCÍA Y GARCÍA Antonio ... [et al.]. Turnhout: Brepols, 2013; II/2, *The general councils of Latin Christendom : from Basel to Lateran V (1431–1517)*, ed. LAURITZEN Frederick ... [et al.]. Turnhout: Brepols, 2013; III, *The Oecumenical Councils of the Roman Catholic Church : from Trent to Vatican II (1545–1965)*, ed. GANZER Klaus – ALBERIGO Giuseppe – MELLONI Alberto. Turnhout: Brepols, 2010.

Concilium Tridentinum : diariorum, actorum, epistularum, tractatum nova collectio, edidit Societas Gorresiana (Freiburg im Breisgau, Herder 1911–2001, 19 sv. *Jednotlivé svazky: 1: Concilii Tridentini diariorum pars prima: Herculis Severeoli commentarius. Angeli Massarelli diaria 1.-4. / collegit edidit illustravit Sebastianus MERKLE, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1965; 2: Concilii Tridentini diariorum pars secunda: Massarelli Diaria 5.-7., L. Pratani, H. Seripandi, L. Firmani, O. Panvinii, A. Guidi, P. G. De Mendoza, N. Psalmai commentarii / collegit edidit illustravit Sebastianus MERKLE, Friburgi Brisgoviae: Herder,*

1965; 3/1: *Concilii Tridentini diariorum partis tertiae volumen prius: Aistulphi Servantii, Philippi Musotti, Philippi Gerii, Gabrielis Paleotti scripturae conciliares* / collegit edidit illustravit Sebastianus MERKLE, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1931; 3/2: *Concilii Tridentini diariorum partis tertiae volumen secundum: Antonii Manelli libri pecuniarum pro Concilio expensarum . Libri introitus et exitus datariae . Expensae et perscriptiones variae . Indices patrum subsidia accipientium . Res annonariae . Expensae factae ad commercia per cursum publicum inter Romam et Concilium habenda* / collegit edidit illustravit Humbertus MAZZONE, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1911; 4: *Concilii Tridentini actorum pars prima: Monumenta concilium praecedentia, trium priorum sessionum acta* / collegit edidit illustravit Stephanus EHSES, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1964; 5: *Concilii Tridentini actorum pars altera: acta post sessionem tertiam usque ad Concilium Bononiam translatum* / collegit edidit illustravit Stephanus EHSES, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1964; 6/1: *Concilii Tridentini actorum partis tertiae volumen prius: Acta concilii bononiensis a Massarello Conscripta* / ex collectionibus Sebastiani MERKLE ; auxit edidit illustravit Theobaldus FREUDENBERGER, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1950; 6/2: *Concilii Tridentini actorum partis tertiae, volumen secundum: Vota patrum et theologorum originalia in Concilio Bononiensi prolata vel in scriptis data quotquot inveniri potuerunt* / collegit edidit illustravit Theobaldus FREUDENBERGER, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1972; 6/3: *Concilii Tridentini actorum partis tertiae, volumen tertium: summaria sententiarum theologorum super articulis lutheranorum de sacramentis purgatorio, indulgentiis, sacrificio missae in Concilio Bononiensi disputatis* / collegit edidit illustravit Theobaldus FREUDENBERGER, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1974; 7/1: *Concilii Tridentini actorum partis quartae volumen prius: acta concilii iterum Tridentum congregati a Massarello conscripta (1551-1552)* / colligere coeperunt inter alios Aloysius POSTINA et Stephanus EHSES ; auxit illustravit prelo subicere inchoavit Ioachimus BIRKNER ; quo immatura morte praevento opus perfecit Theobaldus FREUDENBERGER, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1961; 7/2: *Concilii Tridentini actorum partis quartae, volumen secundum: orationes et vota theologorum patrumque originalia in Concilio iterum Tridentum congregato prolata vel in scriptis data quotquot inveniri potuerunt cum actis miscellaneis* / collegit edidit illustravit Theobaldus FREUDENBERGER, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1976; 7/3: *Concilii Tridentini actorum partis quartae, volumen tertium: acta preparatoria mandata instructiones relationes, Concilium iterum Tridentum congregatum spectantia, cum praesidentium Imperatoris principumque, germanorum oratorum episcoporum abbatum theologorum quorundam litteris* / collegit edidit illustravit Theobaldus FREUDENBERGER, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1980; 8: *Concilii Tridentini actorum pars quinta, complectens acta ad praeparandum concilium, et sessiones anni 1562 a prima (17.) ad sextam (22.)* / collegit edidit illustravit Stephanus EHSES, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1964; 9: *Concilii Tridentini actorum pars sexta, complectens acta post sessionem sextam (22.) usque ad finem concilii (17 sept. 1562-4 dec. 1563)* / collegit, edidit, illustravit Stephanus EHSES, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1965; 10: *Concilii Tridentini epistularum pars prima, complectens epistulas a die 5 martii 1545 ad concilii translationem 11 martii 1547 scriptas* / collegit edidit illustravit Godofredus BUSCHBELL, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1965; 11: *Concilii Tridentini epistularum pars secunda: complectens additamenta ad tomum priorem et epistulas a die 13 martii 1547 ad Concilii suspensionem anno 1552 factam conscriptas* / collegit edidit illustravit Godofredus BUSCHBELL, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1937; 12: *Concilii Tridentini tractatum pars prior: complectens tractatus a Leonis 10. temporibus usque ad translationem Concilii conscriptos* / collegit edidit illustravit Vincentius SCHWEITZER, Friburgi Brisgoviae: Herder,

- 1930; 13/1: *Concilii Tridentini tractatum partis alterius volumen prius: complectens tractatus a translatione Concilii usque ad sessionem 22. conscriptos / ex collectionibus Vincentii SCHWEITZER ; auxit edidit illustravit Hubertus JEDIN, Friburgi Brisgoviae: Herder, 1967; 13/2: Concilii Tridentini tractatum partis alterius, volumen secundum: Tractate nach der 22. Session (17. September 1562) bis zum Schluss des Konzils / herausgegeben und bearbeitet von Klaus GANZER, Freiburg etc.: Herder, 2001.*
- ČÁDA František (ed.), *Zemské zřízení moravské z roku 1535, spolu s tiskem z roku 1562 nově vydané*, Praha 1937.
- DENZINGER Heinrich – HÜNERMANN Peter – HOFFMANN Joseph (ed.). *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum – Symboles et définitions de la foi catholique*, Paris, CERF 1996.
- DUDIK Beda (ed.), *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*, Brünn, Rohrer 1858.
- DUDIK Beda (ed.), *Chronik des Minoriten-Guardians des St. Jakobs-Kloster in Olmütz, P. Paulinus Zackowic über die Schwedenherrschaft in Olmütz vom 1642 bis 1650*, AÖG LXII 1881, s. 451–611.
- EUBEL Konrad – GAUCHAT Patrick – RITZLER Remigius – SERFIN Pirmin, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, 1–9, Monasterii–Patavii 1898–2002.
- HRUBÝ František (ed.), *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636, 1*, Brno 1934.
- HRUBÝ FRANTIŠEK (ed.), *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636, 2. 1625 – 1636 (Listy Karla St. z Žerotína 1628–36)*, Brno 1937.
- JANIŠ Dalibor (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518-1570. 1. Památky sněmovní I*. Praha 2010.
- JANIŠ Dalibor (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (Pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení)*, Brno: Matice moravská 2005.
- JANIŠOVÁ Jana, *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*, Dolní Břežany: Scriptorium 2015.
- JIREČEK Hermenegild (ed.), *Codex Iuris Bohemici V.3: Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae*, Praha – Vídeň – Lipsko 1890.
- KAMENÍČEK František (ed.), *Jednání sněmovní a veřejná v Markrabství moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabí Moravského roku 1527*, in: AČ 10, Praha 1890, s. 241–352.
- KLICMAN Ladislav (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia I. Acta Clementis VI. pontificis romani 1342–1352*, Praha: Typis Gregerianis 1903.
- KRAFL PAVEL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha, AV ČR 2014² (*Práce Historického ústavu AV ČR, B–10*).
- KRISTEN Zdeněk (ed.), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. 3. Epistulae et acta Johannis Stephani Ferreri 1604-1607, I.1*, Praha : Institutum historicum, 1944
- SODI Manlio – FLORES ARCAS Juan Javier (eds.), *Rituale Romanum. Editio princeps (1614)*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2004.
- URBÁNKOVÁ-HRUBÁ Libuše, *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů*, Praha 1979

Literatura

- ALBERIGO Giuseppe, *La „réception“ du Concile de Trente par l'Église catholique romaine*, Irénikon 58 (1985) s. 311–337.
- ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS Nicolás, *Tridentský koncil a nerozlučitelnost manželství: hermeneutické reflexe dosahu jeho určení*, Revue církevního práva č. 62, 21 (2015) s. 7–21.
- B. P., *Katechetická metoda P. Antonína Possevina S. J.*, Pastýř duchovní 10 (1893), 673–740.
- BAHLCKE Joachim, *Kontinuität und Wandel im politischen Selbstverständnis der katholischen Geistlichkeit Mährens (1580–1640)*, in: SKUTIL Jan (red.), *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*, Praha–Brno: Magistrát města Brna – MVS Brno – Societas Praha 1995, s. 84–98., s. 9–30.
- BALCÁREK Pavel, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice, Vedita 2007 (*Osobnosti českých dějin*, 5).
- BALCÁREK Pavel, *Manský soud v Kroměříži a jeho knihy v letech 1600–1618*, in: WURMOVÁ Milada – MUSILOVÁ Milada – ŠTARHA Ivan (eds.), *140 let Státního oblastního archivu v Brně: sborník statí*, Praha: Tisková, ediční a propagační služba MV 1979, s. 193–219.
- BALCÁREK Pavel, *Poddanské stížnosti před manským soudem v Kroměříži v letech 1591–1618*, ČMM 99 (1980), 52–74; BALCÁREK Pavel, *Stížnosti manských poddaných na Kroměřížsku*, Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1982, 23–27.
- BALETKA Tomáš, *Disiecta membra k církevní správě na Moravě v 1. polovině 16. století*, in: XXVII. Mikulovské sympozium 2002. *Vývoj církevní správy na Moravě*, Brno 2003, s. 125–131.
- BALETKA Tomáš, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských panství*, disertační práce na FF UK (vedoucí práce: Ivan Hlaváček), Praha 2002
- BALETKA Tomáš, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských statků*, Sborník archivních prací 54 (2004), č. 1, s. 3–236.
- BALETKA Tomáš, *Olomoucké biskupství v době sedisvakance. Osoby a instituce ve víru vzájemných interakcí (1482–1497)*, in: KRAFL Pavel (ed.), *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 540–544.
- BALETKA Tomáš, *Olomoucké biskupství, jeho správa a písemnosti na přelomu 15. a 16. století*, in: AUC – *Philosophica et historica 2 -1999, Z pomocných věd historických XV, Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, 55–64.
- BECCHI Egle – FERRARI Monica (reds), *Formare alle professioni. Sacerdoti, principi, educatori*, Milano: FrancoAngeli 2009.
- BEHRINGER Wolfgang, *Čarodějnictví. Globální historie*, Praha 2016.
- BERÁNKOVÁ Hana, *"La Nobilissima nationis Italicae ad regni Poloniae proceres contra calumniatores defensio" di Sigismundo Dominatius (Domináček) di Písnice*, in: VALENTOVÁ Kateřina – DOLEŽALOVÁ Eva – CHODĚJOVSKÁ Eva – HOJDA Zdeněk – SVATOŠ Martin (eds.), *Roma – Praga. Praha – Řím : Omaggio a Zdeňka Hledíková*, Praha: Scriptorium, 2009, s. 377–395.
- BITNAR Vilém, *Postavy a problémy českého baroku literárního*, Praha, G. Franzl 1939.

- BLAAS Richard, *Die kaiserliche Auditoriat bei der Sacra Romana Rota*, Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 11 (1958) s. 37–152.
- BOČKOVÁ Hana, *Knihy nábožné a prosté. Knábožensky vzdělávací slovesné tvorbě doby barokní*, Brno, Matice moravská 2009.
- BOROVÝ Klement, *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský*, Praha, Dědictví sv. Prokopa 1873.
- BOSSY John, *Křesťanství na Západě 1400–1700*, Praha, Karolinum 2008, s. 35–43.
- BOUDINHON Auguste, *Le Mariage et les fiançailles ; nouvelle législation canonique, commentaire du décret "Ne temere" (2 août 1907)*, Paris, Lethielleux, 1912⁸.
- BRANDL Vincenc (ed.), *Knih Drnovská*, Brno, nákladem vlastním 1868.
- BRANDL Vincenc (ed.), *Knih Tovačovská aneb Ctibora z Cimburku a z Tovačova pamět obyčejů, řádů a zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství Moravském*, Brno: nákladem vlastním 1868.
- BRANDL Vincenc, *Manský soud biskupství olomouckého*, ČMM 15 (1891) 5–18; 109–118.
- BRÁZDOVÁ Lucie, *Hudba a kardinál Dietrichstein 1599–1636*, Olomouc, UPOL 2012.
- BREITENBACHER Antonín, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Archivní studie, I.–II.*, Kroměříž: [L. Prečan] 1925–1927.
- BREITENBACHER Antonín, *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zum Anerkennung des ausschliesslichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel*, Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 8 (1904).
- BREITENBACHER Antonín, *Příspěvek k dějinám reformace moravského kléru za biskupa Stanislava Pavlovského. Aféra Philiponova*, ČMM 31 (1907) s. 152–176, 444–445.
- BREITENBACHER Antonín, *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem*, ČMM 30 (1906) s. 97–135, 228–270, 349–373.
- BROUCEK Peter, *Erzherzog Leopold Wilhelm und der Oberbefehl über das kaiserliche Heer im Jahre 1645*, Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien 4 (1969) s. 7–38.
- CAIAZZA Pietro, *L'archivio della Sacra Congr. del Concilio (Primi appunti per il problema di riordinamento)*, Ricerche di Storia Sociale e Religiosa 42 (1992) s. 7–24.
- CAIAZZA Pietro, *La prassi sinodale nel Seicento: un „buco nero“?*, Ricerche di storia sociale e religiosa 26 (1997) s. 61–109.
- CAIAZZA Pietro, *Tra Stato e Papato. Concili provinciali post-tridentini (1564–1648)*, Roma, Herder 1992.
- CATALANO Alessandro**, *Vos Ecclesiastici semper diversum (occlamandi desiderio) ab aliis vultis. Le rôle de l'ordre des prélats à la diète de Bohême après 1627, XVIIe siècle* 63 (2011) s. 19–30.
- CEKOTA Vojtěch – KOUŘIL Miloš – SPURNÝ František, *Šumperský děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*, Šumperk 2000.
- CONDORELLI Orazio, *Principio elettivo, consenso, rappresentanza: itinerari canonistici su elezioni episcopali, provvisori papali e dottrine sulla potestà sacra nei secoli XIV–XV*, Rivista internazionale di diritto comune 13 (2002) s. 111–202.
- CONSTANT Gustave, *Concession à l'Allemagne de la communion sous les deux espèces: étude sur les débuts de la réforme catholique en Allemagne (1548–1621)*, Paris: Bocard 1923
- CRISTIANI Léon, *L'Église a l'époque du Concile de Trente*, Paris 1948.

- ČECHURA Jaroslav, *Norma, knížecí reskripty kontra každodenní praxe a praktiky: mýtus a realita tzv. schwarzenberského zákazu sňatků*, Jihočeský sborník historický 81 (2012), s. 164–194.
- ČERNUŠÁK Tomáš (red.), *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha, Academia 2017
- D'ELVERT Christian, *Die Hoch- und Deutschmeister und olmützer Bischöfe Leopold Wilhelm und Carl Joseph, Erzherzoge von Oesterreich*, Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1863, s. 49–55, 61–62.
- D'ELVERT Christian, *Die Praxis des olmützer bischöflichen Lehenrechtes*, in: SchrHSS 17, Brno 1868, pars II-IV (samostatné stránkování), s. 116–132
- D'ELVERT Christian, *Die Vertretung des Olmützer Kapitels im Landtage*, Notizen-Blatt der historisch- statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1867, n. 5, s. 37–38.
- D'ELVERT Christian, *Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz und insbesondere seines mehrhundertjährigen Kampf mit den mährischen Ständen und der Staatsgewalt*, Brno, C. Winiker 1895.
- D'ELVERT Christian, *Zur österreichischen Verwaltungs-Geschichte, mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder*, Brünn: Winiker 1880 (=SchrHSS 24)
- DA NARDO Silvino, *Sinodi diocesani italiani. Catalogo bibliografico degli atti a stampa 1534–1878*, Città del Vaticano, BAV 1960.
- DAVID Jiří, *Ferdinand z Dietrichsteina v zemských službách. Projev rodové continuity nebo péče o kariéru?* In: KORDIOVSKÝ Emil – SVOBODA Miroslav (reds.), *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. Mikulovské sympozium 11.–12. října 2006*, Brno, MZA – SOkA Břeclav – MVS 2007, s. 391–398.
- DAVID Jiří, *Mezi tradicí a realitou. Šlechtický zemský soud na tereziánské Moravě – agenda a složení stavovské instituce v posledních dekádách její existence (1740–1783)*, Cornova: Revue České společnosti pro výzkum 18. století 8 (2018), č. 1, s. 21–52.
- DAVID Jiří, *Nechtěné budování státu. Politika, válka a finance na Moravě ve druhé polovině 17. století*, Brno: Matice moravská 2018.
- DAVID Jiří, *Odvážní moravští stavové a jejich pokus o zásah do Obnovného zřízení zemského*, ČMM 125 (2006) s. 397–423.
- DAVID Zdeněk V., *Nalezení střední cesty: liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, Praha: Filosofia, 2012.
- DECKER Reiner, *Die Päpste und die Hexen. Aus den geheimen Akten der Inquisition*, Darmstadt 2003.
- DECOCK Wim, *Theologians and contract law: the moral transformation of the ius commune (ca. 1500–1650)*, Leiden: Brill 2013.
- DECRUSY-ISAMBERT François-André – TAILLANDIER Alphonse-Honoré (eds.), *Recueil général des anciennes lois françaises, depuis l'an 420 jusqu'à la Révolution de 1789*, t. 14, Paris, Belin-Leprieur 1829.
- DEL RE Niccolò, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici*, Città del Vaticano, LEV 1998⁴, s. 27–38.

- DITCHFIELD Simon, *In Sarpi's shadow: coping with Trent the Italian way*, in: GHIRINGHELLI Robertino (ed.) *Studi in memoria di Cesare Mozzarelli, I*, Milano: Vita e Pensiero, 2008, s. 585–606.
- DITCHFIELD Simon, *Tridentine Catholicism*, in: BAMJI Alexandra – JANSSEN Geert H. – LAVEN Mary (eds.), *The Ashgate Research Companion to the Counter-Reformation*, Farnham – Burlington: Ashgate 2013, s. 15–31.
- Dizionario biografico degli Italiani*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana – Treccani od r. 1960.
- DOSTÁL František, *Valašská povstání 1620/1644. Z bojů východomoravského venkovského lidu po jménem Valachů*, Vsetín, MNV 1966.
- DŘÍMAL Jaroslav, *Biskup Vilém z Kolína*, ČMM 55 (1931) 1-42.
- DŘÍMAL Jaroslav, *Náboženská činnost Karla II. Lichtenštejna v biskupství olomouckém*. Státní disertační práce obhájená na Masarykově univerzitě, Brno 1928 – Archiv města Brna, Fond T7, Pozůstalost Jaroslava Dřímala, kart. 25, i. č. 145 (za poskytnutí kopie práce děkuji Archivu města Brna).
- DUDÍK Beda (ed.), *Chronik des Minoriten-Guardians des St. Jakobs-Kloster in Olmütz, P. Paulinus Zackowic über die Schwedenherrschaft in Olmütz vom 1642 bis 1650*, AÖG LXII 1881, s. 451–611.
- DUDÍK Beda (ed.), *Reformations-Artikeln des Erzbischof's von Prag Anton Brus aus dem Jahre 1564*, AÖG 46 (1871) s. 215–234.
- DUDÍK Beda (ed.), *Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1568*, Brünn 1870.
- DUDÍK Beda (ed.), *Tagebuch des feindlichen Einfalls der Schweden in das Markgrafthum Mähren während ihres Aufenthaltes in der Stadt Olmütz 1642–1650 geführt von dem olmützer Stadtschreiber und Notar Magister Heinrich Flade*, AÖG LXV 1884, s. 307–485.
- DUDÍK Beda, *Beiträge zur Geschichte Mährens. 1. Etwas über die Einführung des Tridentinum in Betreff der Ehen in Mähren*, Österreichische Blätter für Literatur und Kunst IV, 1847, č. 293, s. 1161–1163.
- DUDÍK Beda, *Bibliothek und Archiv im fürstebischöflichen Schlosse zu Kremsier*, Wien, Wilhelm Braumüller 1870
- DUDÍK Beda, *Bibliothek und Archiv im fürstebischöflichen Schlosse zu Kremsier*, Wien, Wilhelm Braumüller 1870.
- EHSER Stephan, *Der Schlußakt des Konzils von Trient*, Die Görres-Gesellschaft im Jahre 1914: Jahresbericht und Abhandlungen 3 (1914) s. 43–53.
- ELBEL Martin – JAKUBEC Ondřej (eds.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města, 1. Úvodní svazek*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010.
- ELBEL Martin, *Slavnostní vjezd kardinála Troyera do města Olomouce*, in: ELBEL Martin – JAKUBEC Ondřej (eds.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města, 1. Úvodní svazek*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010, s. 229–235.
- ELBEL Martin, *Strach z ďábelských sil v kultuře raného novověku*, in: ELBEL Martin – JAKUBEC Ondřej (eds.), *Olomoucké baroko 1/ Úvodní svazek: Proměny ambicí jednoho města*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010, s. 159–165.
- FAJT Jiří – SUCKALE R., *Okruh rádců*, in: FAJT Jiří (ed.), *Karel IV. Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437*, 2006, s. 181–183.
- FANTAPPIÉ Carlo, *Introduzione storica al diritto canonico*, Bologna 2003.

- FANTAPPIÈ Carlo, *Storia del diritto canonico e delle istituzioni della Chiesa*, Bologna: il Mulino 2011.
- FIALA Jiří – KAŠPAR Zdeněk – MLČÁK Leoš – POJSL Miloslav – URBÁŠEK Pavel, *Univerzita v Olomouci (1573–2013)*, Olomouc: UPOL, 2013².
- FIALA Jiří – MLČÁK Leoš – ŽUREK Karel, *Jezuitský konvikt. Sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci. Dějiny – Stavební a umělecké dějiny – Obnova a využití*, Olomouc 2002.
- FLOROVSKÝ Antonín V., *Čeští jesuité na Rusi. Jesuité české provincie a slovanský východ*, Praha, Vyšehrad 1941.
- FOURNIER Édouard, *L'origine du vicaire général et des autres membres de la Curie diocésaine*, Paris 1940.
- FOURNIER Édouard, *Les origines du Vicaire général. Étude d'histoire et droit canon*, Paris 1922.
- FRANÇOIS Wim – SOEN Violet (eds.), *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, 1-3, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2018 (*Refo500 Academic Series*, 35).
- FRIND Anton Ludwig, *Urkunden über die Bewilligung des Laienkelches in Böhmen unter Kaiser Ferdinand I.*, (Abhandlungen der k. böhm. Gesellsch. der Wissenschaften. Classe für Philosophie, Geschichte und Philologie, Folge 6. Band 6, 4), Prag, Verlag der kön. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, 1873.
- GANZER Klaus, *La conclusione dell'edizione degli atti del concilio di Trento*, Annali dell'istituto storico italo-germanico in Trento 29 (2003) s. 389–403.
- GATZ Erwin (red.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648–1803*, Berlin 1990, s. 218–220;
- GATZ Erwin (red.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648–1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin, Duncker & Humblot 1990.
- GAUDEMET Jean, *Église et Cité. Histoire du droit canonique*, Paris, Cerf – Montchrestien 1994.
- GILOMEN Hans-Jörg, *Renten und Grundbesitz in der Toten Hand: Realwirtschaftliche Probleme der Jenseitsökonomie*, In: JEZLER Peter (Hrsg.), *Himmel, Hölle, Fegfeuer. Das Jenseits im Mittelalter*, Zürich 1994, s. 135-148; dostupné online: <https://www.academia.edu/3402560>.
- GOTTWALD Jiří – SULOVSKÝ Jan (reds), *Z dějin arcibiskupství olomouckého. Série pořadů ČRo Olomouc r. 1997*, Olomouc, MCM 1997.
- GROBELNÝ Andělín, *Polští a ruští studenti na olomoucké univerzitě v letech 1576–1663*, Opava 1954.
- HAAG Sabine, *Sammellust: die Galerie Erzherzog Leopold Wilhelms; eine Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien; 17. Juni bis 28. September 2014*. Wien: Kunsthistorisches Museum, 2014.
- HANÁK Jan, *Bratři a starší z Hory Lilecké*, ČMM 52 (1928) s. 39–124, 277–348; 53 (1929) s. 1–44.
- HARAŠTOVÁ Zuzana, *"Kladivo na čarodějnice" Václava Kaplického jako historický pramen?*, *Historica Olomucensia* 41 (2012), s. 285–299.
- HAVLÍK Jiří M., *Contra (duos) Patres Societatis Jesu 1672–1675. Jan Tanner TJ a Vilém Frölich TJ, průběh sporu o jejich teze a jeho dopady*, FHB 26 (2011), č. 1, s. 143–163.

- HAVLÍK Jiří M., *Jan Fridrich z Valdštejna : arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha: Vyšehrad 2016.
- HAVLÍK Jiří M., *Spor českého duchovenstva o imunity církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, ČČH 107 (2009): 769–796.
- HECKEL Martin, *Die katholische Konfessionalisierung im Spiegel des Reichskirchenrechtes*, in REINHARD Wolfgang – SCHILLING Heinz (Hgg.), *Die Katholische Konfessionalisierung* (Münster: Gütersloher, 1995) s. 184–227.
- HENNER Kamil, *O rakouských zákonech amortisačních*, Praha: Fr. Řivnáč 1892.
- HERGEMÖLLER Bernd-Ulrich, *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. Für das Königreich Böhmen von 1355*, München 1995 (=Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 74).
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha 1971.
- HLOBIL IVO – PETRŮ EDUARD, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha, Academia 1992.
- HOFMANN Albert, *Antonio Possevinos Bemühungen um die sogenannten Nordischen Päpstlichen Seminäre 1578–1585. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Pädagogik des 16. Jahrhunderts nach unveröffentlichten Akten*, Koblenz: Görres-Druckerei 1929.
- HOJDA Zdeněk, *Collegia Nordica v Olomouci a Braněvě 1578–1619*, AUC–HUCP 30 (1990)/1, 49–95.
- HOJDA Zdeněk, *Několik poznámek k dějinám collegia nordica v Olomouci*, in: *Historická Olomouc a její současné problémy IV : sborník referátů z celostátního symposia, konaného v Olomouci 9.-12.2.1982*, Olomouc: Univerzita Palackého, 1983, s. 47-63.
- HOLDER Karl, *Beiträge zur Geschichte der Amortisationsgesetzgebung unter der Regierung der Kaiserin Maria Theresia (1740–1780)*, Archiv für katholisches Kirchenrecht 84 (1903) 283–298.
- HOLDER Karl, *Die neueren Forschungen zur Geschichte der staatlichen Amortisationsgesetzgebung*, Archiv für katholisches Kirchenrecht 84 (1903) 22–38.
- HÖRSCH Markus, *Karel a duchovenstvo - biskupové jako opory říšské politiky: k roli vzájemných vazeb ve vývoji "parléřovského umění" za Karla IV.*, In: FAJT Jiří – HÖRSCH Markus (eds.), *Císař Karel IV. : 1316-2016 : první česko-bavorská zemská výstava*, Praha: Národní galerie, 2017, s. 208–217.
- HRABOVÁ Libuše, *Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství ve druhé polovině 13. století*, Praha 1964.
- HRDINA Antonín Ignác, *Tridentský dekret „Tametsi“*, Revue církevního práva č. 11, 1998, 233–237.
- HRDINA Ignác Antonín, *Dokumenty Tridentského koncilu. Latinský text a překlad do češtiny*, Praha, Krystal OP 2015.
- HREJSA Ferdinand, *Česká konfese, její vznik, podstata, dějiny*, Praha, Česká akademie cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1912.
- HRUBÝ František, *Die Wiedertäufer in Mähren*. Leipzig 1935.
- HRUBÝ František, *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, ČČH 40 (1934) s. 265–309; 41 (1935), s. 1–40, 237–268.

- HRUBÝ František, *Nové příspěvky k dějinám moravských novokřtěnců. Jejich význam na poli hospodářské a průmyslové výroby*, in: ODLOŽILÍK Otakar – PROKEŠ Jaroslav – URBÁNEK Rudolf (uspoř.), *Českou minulostí. Práce věnované ... Václavu Novotnému jeho žáky k šedesátým narozeninám*, Praha, J. Laichter 1929, s. 213–229.
- HUBER Kurt Augustinus, *Das Verhältnis der Bischöfe von Prag und Olmütz zueinander*, in: HUBER Kurt Augustinus (Hg. BAHLCKE Joachim – GRULICH Rudolf), *Katholische Kirche und Kultur in Böhmen. Ausgewählte Abhandlungen*, Berlin – Hamburg – Münster, LIT 2005.
- HURT Rudolf, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě, I. 1205–1650*, Olomouc: Akademie Velehradská, 1934.
- HÝSEK Miroslav, *Jan Jiří Středovský*, in: HÝSEK Miroslav – JAKUBEC Jan (reds.), *Z dějin české literatury. Sborník statí, věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám od jeho spolupracovníků a žáků*, Praha, Jan Laichter 1920, s. 115–126.
- CHLÁDEK Oldřich, *Kláštery v ohrožení. Spory o rušení českých a moravských klášterů starých řádů v předbělohorském období*, nepublikovaná disertační práce na KTF UK (vedoucí práce: Jaroslav Čechura), Praha 2016.
- CHLUMECKY Peter, *Darstellung der altständischen Verfassung des Markgrafthums Mähren*, Brünn 1861.
- JAKUBEC Ondřej – PERŮTKA Marek (eds.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780, 2. Katalog*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010.
- JAKUBEC Ondřej – PERŮTKA Marek (eds.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780, 3. Historie a kultura*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2011.
- JAKUBEC Ondřej (ed.), *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2009.
- JAKUBEC Ondřej (red.), *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu: Olomoucký biskup a duchovní aristokrat střední Evropy*, v tisku.
- JAKUBEC Ondřej, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc, UP 2003.
- JANHUBA František, *Církev a stát na Moravě v době rekatolizace před a po Bílé Hoře*, Litoměřice 1987.
- JANIŠ Dalibor (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (Pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení)*, Brno: Matice moravská 2005.
- JANIŠ Dalibor, *Ceremoniál přijímání lén a lenních přísah na středověkém dvoře olomouckých biskupů*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. III. všední a sváteční život na středověkých dvorech*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2009 s. 149–163.
- JANIŠ Dalibor, *K úloze institutu ladfrýdu v moravském zemském právu na prahu novověku (vznik a vývoj landfrýdů a role panovníka)*, FHB 25 (2010) s. 7–28.
- JANIŠ Dalibor, *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*, in: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 347–362.
- JANIŠ Dalibor, *Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství*, in: MIKULEC Jiří (red.), *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha: Nakladatelství Historický ústav 2013, s. 309–360.
- JANIŠ Dalibor, *Lenní systém olomouckého biskupství za episkopátu Dětřicha z Hradce (1281–1302). K problematice lenních a lokačních listin*, ČMM 116 (1997), s. 325–346.

- JANIŠ Dalibor, *Postavení a činnost moravského zemského sněmu po roce 1620 (K institucionálním proměnám českého státu v Obnoveném zřízení zemském)*, in: MALÝ Karel – SOUKUP Ladislav, *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha: Karolinum 2006, s. 80–111.
- JANIŠOVÁ Jana (ed.), *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě (Edice rokové knihy zemského hejtmana Václava z Ludanic z let 1541–1556)*, Brno: Matice moravská 2007.
- JANIŠOVÁ Jana, *Privilegium Rudolfa II. pro olomoucké biskupství z roku 1590. Právní argumentace biskupa Stanislava Pavlovského*, FHB 27 (2012), č. 1, s. 41–70.
- JANSE W., PITKIN B. (reds.), *The Formation of Clerical and Confessional Identities in Early Modern Europe*, Leiden-Boston 2006.
- JIRÁSEK Jiří, *Manské statky olomouckého biskupství ve druhé polovině 16. století*, ČMM 76 (1957) 20–41.
- JIREČEK Hermenegild, *O Obnovením Zřízení Zemském markhrabství Moravského z r. 1628*, ČMM 15 (1891) s. 273–284.
- JONOVÁ Jitka, *Jednání o obsazení uvolněných kanonikátů olomoucké kapituly ve 30. letech 20. století a úsilí o schválení nových kapitulních stanov*, Studia Theologica 19 (2017), n. 4, s. 283–302, doi: 10.5507/sth.2017.066.
- JONOVÁ Jitka, *Otázka obsazování uprázdněných kanonikátů olomoucké kapituly v době episkopátu arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana*, Studia Theologica 19 (2017), n. 1, s. 21–44, doi: 10.5507/sth.2017.002.
- JŮZA Vilém, *K otázce ideového konceptu Květné zahrady v Kroměříži a k časné tvorbě Michala Zürna*, Památky a příroda 15 (1990) s. 458–465.
- KALOUS Antonín, *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku (1450–1526)*, Brno: Matice moravská 2010.
- KALOUS Antonín, *Spor o biskupství olomoucké v letech 1482–1497*, ČČH 105 (2007) s. 1–38.
- KAMENÍČEK František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské, I–III*, Brno, Zemský výbor markrabství moravského 1900–1905.
- KAŠNÝ Jiří, *Uzavírání manželství: historicko-kanonický pohled*, in: KAŠNÝ Jiří, *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, České Budějovice 2006.
- KAVKA František – SKÝBOVÁ Anna, *Husitský epilog na koncilu Tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha, UK 1969.
- KLABOUCH Jiří, *Politický konsens k manželství v Čechách (z novějších dějin manželství v našich zemích)*, Praha 1960
- KNOZ Tomáš, *Pobělohorská konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař – zemský gubernátor*, ČMM 113 (1994) s. 101–114.
- KNOZ Tomáš, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno, Matice Moravská – Filozofická Fakulta MU 2006.
- KOLLMANN Hynek, *P. Bonaventura z Kolína, kapucín, reformátor města Fulneku. Studie z archivu sv. kongregace de propaganda fide v Římě*, Sborník historického kroužku 3 (1894) 87–105.
- KOSTLÁN Antonín – PETR Stanislav – TOŠNEROVÁ Marie, *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. I. Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven*, Praha: Archiv AV ČR, Komise pro soupis a studium rukopisů, 1995.

- KOŠÁK František, *Dějiny české katechetiky, 1-2*, Olomouc, MCM 1922.
- KOTYK Jiří, *Maxmilián z Pernštejna (1575–1593)*, Heraldika a genealogie 30 (1997) s. 189–198.
- KOTYK Jiří, *Maxmilián z Pernštejna (1575–1593)*, Východočeský sborník historický 5 (1996) s. 89–98.
- KOUDELA Miroslav – KAŠPAR Zdeněk, *Švédové v Olomouci (1642–1650)*. Olomouc, Danal 1995².
- KOUDELA MIROSLAV, *Olomouc za vlády stavovského direktoria (Květen–Prosinec 1619)*, Ročenka OAO 9/28 (2000) 70–87.
- KOUŘIL MILOŠ, *Skandinávští studenti na olomoucké univerzitě v době předbělohorské 1*, Sborník k dějinám moravského školství, Přerov 1971.
- KRAFL Pavel, *Moravské diecézní zákonodárství v druhé polovině 15. století*, in: KORDIOVSKÝ Emil – JAN Libor (reds.), *Vývoj církevní správy na Moravě. XXVII. mikulovské sympozium*, Brno: MZAB – SOKA Břeclav – MVS 2002, s. 329–335.
- KRAFL Pavel, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha, AV ČR 2003.
- KREJČOVÁ Jana, *Arcibiskupský kněžský seminář v Olomouci. Data – osoby – budovy*, Olomouc: AKS 2010.
- KRISTEN Zdeněk, *K počátkům vysokého učení v Olomouci*, StřM 1 (1966) 19–35.
- KROESS Alois, *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu*, Wien-Olomouc 1910–2012 (4 sv.).
- KROESS Alois, *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu I.*, Wien 1910.
- KROFTA Kamil, *Dějiny selského stavu (Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě)*, Praha 1949².
- KUBEŠ Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku. České Budějovice, Veduta, 2009.*
- KUBÍČEK Alois, *Monitorium sive instructio brevis*, Časopis katolického duchovenstva 44 (1903) s. 349–353, 463–466.
- KUBÍČEK Joannes Aloysius, *Promulgatio sacrosancti Concilii Tridentini in Moravia, Olomucii, sumptibus propriis 1887.*
- KUTSCHKER Johann, *Sammlung der Vorschriften, nach welchen sich die Kuratgeistlichkeit bezüglich der Verkündigung des Wortes Gottes, der Spendung der heil. Sakramente, der seelsorglichen Geschäftsführung, dann ihres klerikalischen Wandels zu richten hat; mit besonderer Berücksichtigung der in den genannten Beziehungen dem Klerus der Olmützer Diöcese kundgemachten Anordnungen, I-IV*, Olmütz: Hölzel 1847–1850.
- KUX Johann, *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz bis zum Umsturz 1918*, Reichenberg – Olmütz, Anstalt für Sudetendeutsche Heimatforschung 1937.
- KYASOVÁ Věra, *Příspěvek k problematice lenního zřízení biskupství olomouckého*, Věstník musea v Kroměříži, 1960, s. 148–155.
- KYSUČAN Lubor, *Duchařina na barokní způsob aneb spis Karla Ferdinanda von Schertz Magia posthuma a jeho druhý život*, in: DANIEL Ladislav – HRADIL Filip (eds.), *Město v baroku, baroko ve městě*, Olomouc 2012 (= Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 304, 2012, Supplementum), s. 68–73.
- La Sacra Congregazione del Concilio. Quarto centenario dalla fondazione (1564–1964). Studi e ricerche*, Città del Vaticano 1964

- LAMBRECHT Karen, *Hexenverfolgung und Zaubereiprozesse in den schlesischen Territorien*, Köln 1995
- LAPČÍK Stanislav, *Nástin vývoje lenní organizace olomouckých biskupů a arcibiskupů*, Olomoucký archivní sborník 3, 2005, s. 38–55.
- LE BRAS Gabriel, *Dialectique de l'universel et du particulier dans le droit canon*, *Annali di storia del diritto* 1 (1957) s. 77–84.
- LEFÈVRE Joseph, HESLO „Léopold Guillaume“, in: *Biographie nationale ... de Belgique*, Supplément, T. IX/1, Bruxelles 1971, col. 531–538.
- LÍVA Václav, *Jan Arnošt Platejs z Platenštejna. Příspěvek k dějinám pobělohorské reformace*, ČMM 54 (1930) s. 15–78, 293–336.
- LOSERTH Johann, *Bilder aus der Reformationszeit in Mähren: Dr. Martin Göschel, Probst des Frauenstiftes Kanitz*, *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 1 (1897) s. 65–72.
- LOWITZSCH Nadja, *Erzherzog Leopold Wilhelm, Sammler und Erbauer eines Galeriegebäudes: Erzherzog Leopold Wilhelm, Begründer der Gemäldesammlung des Kunsthistorischen Museums in Wien und sein eigenständiger Galeriebau in Brüssel*. Saarbrücken: Südwestdt. Verl. für Hochschulschr., 2009.
- LUTHER Martin, *Kdybych měl nekonečně světů... Výbor z díla I.*, Praha, Lutherova společnost 2008.
- MACEK Josef, *K dějinám Olomouce na konci 15. století. Spory o olomoucké biskupství*, in: *Ročenka SOKA Olomouc 1986*, Olomouc 1987, s. 53–63.
- MACEK Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha: Argo, 2001.
- MACOUREK Vladimír Antonín, *Počátky katolické restaurace na Moravě za biskupa Prusinovského (1565–1572)*, SHK² 28 (1927) s. 42–48, 96–102; 29 (1928) 69–73, 122–128; 30 (1929) s. 59–61, 113–121; 31 (1930) s. 27–33, 102–109, 175–183; 32 (1931) s. 8–13, 79–86, 196–201, 264–268; 33 (1932) s. 19–28, 83–87, 133–138, 199–202; 34 (1933) 28–32, 73–83.
- MAIELLO Giuseppe, *Racionalismus Karla Ferdinanda Schertze a Magia posthuma*, *Slavica litteraria* 15 (2012), 2, s. 215–222.
- MAIELLO Giuseppe, *Vampyrismus a Magia posthuma. Vampyrismus v kulturních dějinách Evropy a Magia posthuma Karla Ferdinanda Schertze (první novodobé vydání)*, Praha, Epocha 2014².
- MALÝ Josef, *Několik poznámek k dějinám manství biskupství olomouckého v letech 1590–1640*, VMOp 38 (1933) 24–28.
- MALÝ Josef, *Příspěvek k dějinám manství olomouckého kostela v letech 1590–1640*, VMOp 37 (1932) 20–42, 76–97.
- MALÝ Tomáš – MAŇAS Vladimír – ORLITA Zdeněk (eds.), *Vnitřní krajina zmizelého města. Náboženská bratrstva barokního Brna*, Brno, Statutární město Brno – Archiv města Brna 2010.
- MALÝ Tomáš, *Smrt a spása mezi Tridentinem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*, Brno, Matice moravská 2009 (*Knižnice Matice moravské*, 24).
- MAŇAS Vladimír – ORLITA Zdeněk – POTUČKOVÁ Martina (eds.), *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*, Olomouc, Muzeum umění Olomouc 2010.

- MAŤA Petr, *Vorkonfessionelles, überkonfessionelles, transkonfessionelles Christentum. Prolegomena zu einer Untersuchung der Konfessionalität des böhmischen und mährischen Hochadels zwischen Hussitismus und Zwangskonfessionalisierung*, in: BAHLCKE Joachim – LAMBRECHT Karen – MANER Hans Christian (Hgg.), *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung: Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag*, Leipzig: Leipziger Universitätsverlag 2006, s. 307–331.
- MATĚJEK František, *Morava za třicetileté války*, Praha, HÚ ČAV 1992 (*Práce HÚ ČAV*, A6).
- MATĚJEK František, *Švédové na Moravě za třicetileté války*, ČmorM – vědy společenské 73 (1988) 127–161; 75 (1990) 141–172.
- MATZKE Joseph, *Die Olmützer Fürstbischöfe*, Königstein/Taunus 1974.
- MAYER VON WALLERSTAIN UND AHRDORFF Max, *Unverzichtbare Rechte*, [als Manuskript gedruckt], Wien [1904].
- MAZZACANE Aldo, heslo „De Luca Giovanni Battista“, in: DBI 38 (1990).
- MEERSSEMAN Gilles Gérard, *Il tipo ideale di parroco secondo la riforma tridentina nelle sue fonti letterarie*, in: *Il Concilio di Trento e la riforma tridentina: atti del Convegno storico internazionale, Trento, 2-6 settembre 1963*, vol. 1, Roma: Herder, 1965, s. 27–44.
- MENČÍK Ferdinand, *Několik slov k válečnému tažení r. 1640*, ČČH 2 (1896) s. 108–110.
- MICCOLI Giovanni, „Vescovo e re del suo popolo“ *La figura del prete curato tra modello tridentino e risposta controrivoluzionaria*, in: CHITTOLINI G. – MICCOLI Giovanni (eds.), *Storia d'Italia, Annali IX. La chiesa e il potere politico dal medioevo all'età moderna*, Torino: Einaudi 1979, s. 881–928.
- MILLER Jaroslav, *Urban Societies in East-Central Europe, 1500–1700*, Oxon – New York: Routledge, 2016².
- MILTOVÁ Radka, *Kroměříž: pavilon Květné zahrady a symbolika vody*, *Dějiny a současnost* 37 (2015), č. 5, s. 26–27.
- MONTANARI Daniele, *L'immagine del parroco nella riforma cattolica*, *Archivio storico per le provincie parmensi* 30 (1978) s. 71–146.
- MOTAL Josef, *Volební kapitulace biskupů olomouckých 1565–1579. I. Stopy v minulosti, dějiny a zevnější forma*, Kroměříž, nákladem vlastním 1928.
- MOTAL Josef, *Volební kapitulace biskupů olomouckých 1565–1579. II. Rekatolizační program. Zvláštní otisk z výroční zprávy arcibiskupského gymnasia v Kroměříži 1929–1930*, Kroměříž, nákladem vlastním 1930.
- MÜLLER Karel, *Privilegium císaře Rudolfa II. pro olomoucké biskupy z roku 1588*, *Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava* 1988, č. 36, s. 11–14.
- NATHER Wilhelm. *Kronika olomouckých domů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci; Opava: Zemský archiv Opava, 2007.
- NAVRÁTIL Bohumil, *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*, Praha, Jubilejní fond královské české společnosti nauk 1909.
- NAVRÁTIL Bohumil, *Jezuité olomoučtí za protireformace I. 1558–1590*, Brno 1916.
- NAVRÁTIL Bohumil, *Příspěvky k dějinám arcibiskupství olomouckého*, ČČH 2 (1896) s. 135–146.
- NEŠPOR Václav, *Dějiny University olomoucké*, Olomouc, Národní výbor Olomouc 1947.
- NEUMANN Augustin Alois, *Paběrky z kapitulního archivu v Olomouci II.*, Brno: vl.n. 1940 (zvl. otisk z Hlídky 1939).

- NEUMANN Augustin Alois, *Z korespondence generálního vikáře olomouckého prel. Ondř. Dirre (Paběrky z kapitolního archivu v Olomouci III.)*, Věstník Jednot duchovenstva, 32 (1939); též zvl. otisk.
- NEUMANN Augustin Alois, *Z paměti preláta Hufnagla*, Sborník historického kroužku 20 (1919) 26–56.
- NITECKI Piotr, *Biskupi Kościoła katolickiego w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Instytut Wydawniczy "Pax", wyd. 2, Warszawa 2000.
- NOVÁK Jan V., *Studijní řád katedrální školy olomoucké*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída fil.-hist.-jazyk., 1898, s. 1–12.
- NOVOSAD Josef, *Počátky olomoucké univerzity*, nepublikovaná disertační práce na CMTF UP, Olomouc [1946], uložena v ZAOPO, UO, knihy, inv. č. 538, ev. č. 490
- O'MALLEY John W., *Le Concile de Trente. Ce qui s'est vraiment passé*, Bruxelles, Lessius 2013.
- O'MALLEY John W., *Trent : what happened at the council*, Cambridge, Mass. – London: Belknap Press, 2013.
- O'MALLEY John W., *What Happened and Did Not Happen at the Council of Trent*, in: *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, 1, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2018, s. 49–68.
- ODLOŽILÍK Otakar, *Jednota bratří Habrovanských*, ČČH 29 (1923) s. 1–70, 301–357.
- OPEL Otto Julius, *Wahl des Erzherzogs Leopold Wilhelm zum Bischof von Halberstadt durch lutherische und katholische Domherrn im Jahre 1628*, Sonderdruck aus dem 18. Bd. der Neuen Mittheilungen d. Thüringisch Sächsischen Geschichts- und Altertumsvereins, Halle: Schwetschke 1891.
- ORLITA Zdeněk, *Poslušná těla – poslušná mysl. Disciplinace v prostředí mariánských kongregací olomoucké diecéze v období raného novověku*, ČMM 172 (2008) s. 283–312.
- ORLITA Zdeněk, *Postní a velikonoční období v praxi olomouckých jezuitských sodalit v druhé polovině 17. století*, ČMM 125 (2006) s. 53–76.
- PAGLIUGHI Paolo, *Carlo Borromeo : i destini di una famiglia nelle lettere del grande santo lombardo*, Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 2006.
- PAJER Jiří, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice: Ethnos 2006.
- PÁNEK Jaroslav, *Moravští novokřtění. Společenské a politické postavení předbělohorských heretiků, sociálních reformátorů a pacifistů*, ČČH 92 (1994) s. 242–256.
- PARMA Tomáš, *„Bishops are not necessary for Reform.“ Religious Orders in the Catholic Reconquista of Bohemia and Moravia: Two Case Studies*, in: GIANNINI Massimo Carlo (ed.), *Papacy, Religious Orders, and International Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Roma, Viella 2013, s. 165–181.
- PARMA Tomáš, *„Raduji se, že se tento Ital stal Moravanem a zvětšil počet věrných Vaší Excellence“*. *Italové v olomoucké kapitule v době episkopátu kardinála Dietrichsteina*, in: SVOBODA Miroslav (red.), *„Morava jako zrcadlo Evropy“*. *Etnické menšiny na Moravě do roku 1918*, Brno 2011, s. 211–226 *politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno, Matice moravská 2011.
- PARMA Tomáš, *Commendants corpus nostrum exanime terrae... Biskupské testamenty kardinála Dietrichsteina a jeho pohřeb v olomoucké katedrále*, *Studia theologica*, roč. 17 (2015), č. 2, s. 203–220.

- PARMA Tomáš, *Cyrlometodějský kult v prostředí olomouckých biskupů raného novověku*, in: JEMELKOVÁ Simona (red.), *Mezi Východem a Západem. Svatí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí*, Olomouc, Arcidiecézní muzeum v Olomouci 2013, s. 48–53.
- PARMA Tomáš, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody*
- PARMA Tomáš, *František kardinál Ditrichštejn – tvůrce mikulovského genia loci*, in: SVOBODA Miroslav (red.), *Mikulov*, Praha, NLN 2013, 309–320.
- PARMA Tomáš, *Jezuitská kolej v Olomouci 2. poloviny 17. století a olomoucký spor o cenzuru*, in: Aleš LEBEDA (ed.): *Jakub Kresa. Život a dílo významného českého matematika 17. století*, Smržice: Tiskárna Jola pro Obec Smržice 2015, 87–94.
- PARMA Tomáš, *La lente réception du Concile de Trente en Moravie*, in Wim FRANÇOIS – Violet SOEN (ed.), *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*, Göttingen 2018, vol. 2, 131–152.
- PARMA Tomáš, *Návštěvy ad limina olomouckého biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcornu a jeho zprávy o stavu diecéze*, *Studia theologica* 19 (2017), N. 4, pp. 141–159, DOI: 10.5507/sth.2017.078.
- PARMA Tomáš, *The Stormy Path to a Single Religion, 1600–1650*, in: KALOUS Antonín (ed.), *The Transformation of Confessional Cultures in a Central European City: Olomouc, 1400–1750*, Roma: Viella 2015, s. 95–120.
- PAVLÍČKOVÁ Radmila, *"Tichý pohřeb" trevírského kurfiřta Karla Lotrinského ve Vídni 1715–1716*, *ČM 127* (2008) 313–333.
- PAVLÍČKOVÁ Radmila, *Der Olmützer Bischof Karl von Liechtenstein-Castelcorn und seine Baustrategie: Zum Mäzenatentum der kirchlichen Aristokratie in der Barockzeit*, *Acta historiae artium* 47 (2006) s. 129–138.
- PAVLÍČKOVÁ Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu–Castelkorna 1664–1695*, Olomouc: UPOL 2001.
- PAVLÍČKOVÁ Radmila, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice, Veduta 2008.
- PEŘINKA František Václav, *Dějiny města Kroměříže, 5 sv. (I, II/1+2, II/3, II/4 a III)*, Kroměříž 1913–1950.
- PIERRARD Pierre, *Le prêtre français du Concile de Trente à nos jours*, Paris, Desclée, 1986.
- PIOPPI Carlo, *I concili provinciali della chiesa cattolica di rito latino dal 1648 al 1914: uno sguardo d'insieme*, *Annales theologici* 20 (2006) s. 393–405.
- PODLAHA Antonín, *Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX., I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694–1710)*, Praha, Dědictví svatého Prokopa 1917.
- PODLAHA Antonín, *Reformační artikule arcibiskupa Brusa z Mohelnice, dané kněžstvu diecese Pražské r. 1564*, *ČKD* 47 (1906) s. 64–67, 136–138, 206–209, 289–292. Přístupné též online: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=1766> (cit. 2011–04–05).
- POJSL Miloslav, *K počátkům soupisu sepulkrálních památek na Moravě*. *Epigraphica & Sepulcralia* 2005, č. 1, s. 147–155.
- POJSL Miloslav, *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*, Uherské Hradiště, Historická společnost Starý Velehrad 2013.

- POJSL Miloslav, *Počátky církevní správy na Moravě, biskupství a arcibiskupství v Olomouci, Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad* 2015.
- POJSL Miloslav, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420. (Monumenta Moraviae et Silesiae Sepulcralia, sv. 1)*, Olomouc, UPOL 2006.
- POKORNÝ Pavel R., *Elekční pečeť olomouckého biskupa Bruna*, in: Heraldická ročenka 1977, s. 62–65.
- PRAŽÁK Jiří, heslo „Amortisační zákony“, OSN 2, 1889, s. 190–191.
- PRODI Paolo, *Il concilio di Trento e il diritto canonico*, in: ALBERIGO Giuseppe – ROgger Iginio (a cura di), *Il concilio di Trento nella prospettiva del terzo millennio*, Brescia, Morcelliana 1997, s. 275–278.
- PRODI Paolo, *Note sulla genesi del diritto nella Chiesa post-tridentina*, in: ALBERIGO Giuseppe (a cura di), *Legge e Vangelo. Discussione su una legge fondamentale per la Chiesa*, Brescia, Paideia 1972 (*Testi e ricerche di Scienze religiose*, 8), s. 191–218.
- PROCHÁZKA Jiří, *Bible lobkovická a tzv. švédská kořist z Prahy, Olomouce a Mikulova*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Počátky knihtisku. Sborník z 8. odborné konference v Olomouci. Sdružení knihoven ČR – SVK Olomouc, Brno 1999, s. 53–56.
- PROCHÁZKA Matěj, *Stručný životopis Stanislava II. Pavlovského, knížete biskupa Olomouckého. Výňatek z „Hlasu“*, Brno 1861.
- PROSPERI Adriano, *Educare gli educatori : il prete come professione intellettuale nell'Italia tridentina*, in: *Problèmes de l'histoire de l'éducation. Actes des séminaires organisés par l'École française de Rome et l'Università di Roma - la Sapienza (janvier-mai 1985)*, Rome : École Française de Rome, 1988. pp. 123–140, dostupné online: https://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1988_act_104_1_3270.
- PROSPERI Adriano, *Il Concilio di Trento: una introduzione storica*, Torino, Einaudi 2001.
- PŘIBYL Stanislav, *Úřad generálního vikáře*, nepublikovaná licenciátní práce na KTF UK v Praze (vedoucí práce: Ignác Hrdina), Praha 2012.
- PUMPR Pavel, *Nižší klérus na barokní Moravě mezi normou a realitou. Příspěvek k prosazování norem pro život kléru v olomoucké diecézi*, ČMM 131 (2012), s. 311–340.
- PUMPRLA Václav, *Odvoz olomouckých knih do Švédska v r. 1647*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 5. odborné konference v Olomouci. Sdružení knihoven ČR – SVK Olomouc, Brno 1996, s. 17–20.
- PUZA R., heslo “Tote Hand”, in: LexMA 8, col. 894–895.
- QUIRINI-POPŁAWSKA Danuta (red.), *Antonio Possevino SJ (1533–1611). Życie i dzieło na tle epoki*, Akademia Ignatianum: Kraków 2012.
- REPGEN Konrad, *Impero e Concilio (1521–1566)*, in: in PRODI Paolo – REINHARD Wolfgang (a cura di), *Il Concilio di Trento e il moderno*, Bologna: Mulino 1996, s. 55–99.
- REZEK Antonín, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha druhá. Vladaření císaře a krále Leopolda I., Část I.*, Praha: I. L. Kober 1893.
- REZEK Antonín, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha první. Od míru Westfálského až do smrti císaře Ferdinanda III. (1648–1657)*, Praha: I. L. Kober 1892.
- REZEK Antonín, *O poměru biskupů Olomouckých k arcibiskupům Pražským v XVI. století*, ČČH 2 (1896) s. 39–42.

- RICHARD Nicolas, heslo „Imunity“, in: Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (reds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, II. (D-J), Plzeň: Aleš Čeněk; Ostrava: KEY Publishing, 2016, s. 787–795.
- RICHTER František Xaver, *Augustini Olomucensis episcoporum series*, Olomouc: A. Skarnitzl 1831.
- RÖHRKASTEN Jens, *Amortisationsgesetze und Wahrnehmung religiöser Orden in Spätmittelalter*, in: FELTEN Franz J. – KEHNEL Annette – WEINFURTER Stefan (Hgg.), *Institution und Charisma*, Köln – Weimar – Wien, Böhlau, 2009, s. 149–158.
- ROSA Mario, *Clero cattolico e società europea nell'età moderna*, Roma-Bari: Laterza 2006.
- ROTHKEGEL Martin (ed.), *Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó. Eine ostmitteleuropäische Humanistenkorrespondenz der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, Hamburg: Lit, 2007.
- ROTHKEGEL Martin, *Nepřátelé-přátelé umění. Obrazoborectví a renesanční sběratelství v mikulovské křtěnecké reformaci (1526–1535)*, RegioM 2008, s. 118–134.
- SÁBA František (red.), *650 let farnosti brumovské 1342–1990. Sborník věnovaný na věčnou památku Jana Jiřího Ignáce Středovského*. Brumov-Bylnice, Farní úřad 1992.
- SAWICKI Jacobus Theodorus, *Bibliographia synodorum particularium*, Città del Vaticano: S. Congregatio de seminariis et studiorum universitatibus 1967.
- SEDLÁČEK František, *K dějinám manství biskupství olomouckého v letech 1590–1640*, VMOp 38 (1933) 18–24.
- SEHNAL Jiří, *Pavel Vejvanovský a biskupská kapela v Kroměříži*, Kroměříž 1993.
- SEHNAL Jiří, *Pavel Vejvanovský and the Kroměříž music collection. Perspectives on seventeenth-century music in Moravia*, Olomouc: Palacký University in Olomouc 2008.
- SCHELLE Karel – TAUCHEN Jaromír (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, v tisku.
- SCHIECHE Emil, *Umfang und Schicksal der von den Schweden 1645 in Nikolsburg und 1648 in Prag erbeuteten Archivalien*, Bohemia (Jahrbuch des Collegium Carolinum) 8 (1967) s. 111–133.
- SCHILLEBEECKX Edward, *Il matrimonio. Realtà terrena e mistero di salvezza*, Cinisello Balsamo, Edizioni Paoline 1993⁵, s. 325–337.
- SCHORN-SCHÜTTE Luise, *Priest, Preacher, Pastor: Research on Clerical Office in Early Modern Europe*, Central European History 33 (2000), s. 1-39.
- SCHREIBER Renate, „ein Galeria nach meinem Humor“. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien – Milano, Kunsthistorisches Museum – Skira 2004 (*Schriften des Kunsthistorischen Museums* 8).
- SKUTIL Jan, *Jan Dubravius. Biskup, státník, ekonom a literát*, Kroměříž, Muzeum Kroměřížska 1992 (edice *Kdo byl kdo na Kroměřížsku*, sv. 13).
- SLAVÍČKOVÁ Pavla, *Soudce Heinz Friedrich Boblig z Edelstadtu*, in: Martin ELBEL – Ondřej JAKUBEC (eds.), *Olomoucké baroko 1/ Úvodní svazek: Proměny ambicí jednoho města*, Olomouc 2010, 174–181.
- SMÍŠEK Rostislav, *Důvěra nebo nenávisť? Obraz Španěla v korespondenci císaře Leopolda I. s knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina*, ČMM 123 (2004) s. 47–76.
- SMÍŠEK Rostislav, *Knihy poznámek Ferdinanda z Ditrichštejna z let 1683-1697. Kritická edice*, In: BŮŽEK Václav (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a*

- španělských historiků* (= Opera historica 13), České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2009.
- SMÍŠEK Rostislav, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, In: BŮŽEK Václav – DIBELKA Jaroslav (eds.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku* (= Opera historica 12), České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2007 s. 65–111.
- SNOPEK František, *Olomoucký kníže biskup Karel z Lichtenštejna a ctihodný sluha boží Marek d'Aviano*, ČKD, ročník 1917, číslo 7+8, s. 749–755.
- SNOPEK František, *Akta kardinála Ditrichštejna z let 1619–1635*, ČMM 39 (1915), 112–114.
- SNOPEK František, *Kotázce poměru biskupů olomouckých k arcibiskupům pražským v 16. století*, ČČH 10 (1904) s. 444–445.
- SOLDÁT Alois, heslo „Amortisace“, in: ČSB 1, 1912, s. 396–398.
- SOVADINA Miloslav, *Lenní listiny biskupa Bruna*, SAP 24 (1974), s. 426–460.
- STEINHERZ Samuel, *Nuntiaturberichte aus Deutschland, II. Abth. 1560–1572, 4. Nuntius Delfino 1564–1565*, Wien: A. Hölder, 1914.
- STEINHUBER Andreas, *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom, I–II*, Herder, Freiburg im Breisgau 1906².
- STRNAD Alfred A., *Wahl und Informativprozeß Erzherzog Leopold Wilhelms von Österreich, Fürstbischof von Breslau (1656–1662). Nach römischen Quellen*, ASKG 26 (1968) s. 153–190.
- ŠANTAVÝ František – HOŠEK Emil, *Organizace, pečeti a insignie olomoucké univerzity v letech 1573–1973*, Olomouc, UPOL 1980.
- ŠIGUT František, *Volba olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna a její zákulisí*, Slezský sborník 68 (1970), 43–52.
- ŠMERDA Jan, *Medaile a žetony olomouckého biskupa Leopolda Viléma*, Zprávy brněnské pobočky ČNS 1984, č. 49, s. 6–8.
- ŠTĚPÁN Jan, *Vývoj správy písemností olomouckých biskupů v letech 1579–1651*, Archivní časopis 58 (2008), č. 1, s. 14–34.
- ŠTĚPÁN Jan, *Zaměstnanci mincovny biskupa Karla II. z Lichtenštejna*, in: *Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbaloovi 1929–2004. Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě*, Ostrava: J. Štefan MARQ 2007, s. 117–126.
- ŠVÁBENSKÝ Mojmír, *Paleografický problém. Edice závěti olomouckého děkana Jana Dambrowského, biskupotravce, z r. 1581*, in: WURMOVÁ Milada – MUSILOVÁ Milada – ŠTARHA Ivan (eds.), *140 let Státního oblastního archivu v Brně: sborník statí*, Praha, Tisková, ediční a propagační služba MV 1979, s. 157–172.
- TALLON Alain, *La France et le Concile de Trente (1518–1563)*, Rome: École Française de Rome, 1997.
- TENORA Jan, *Jesuitské missie na Moravě v letech 1558–1653*, Hlídka 22 (1905) 638–643, 697–704, 772–780, 851–869, 938–944.
- TENORA Jan, *Pokus o odevzdání kláštera Věch Svatých v Olomouci jesuitům r. 1617*, Hlídka 43 (1926) 153–159, 207–213, 262–271, 309–314, 359–363, 410–414, 459–464, 494–502.
- TENORA Jan, *Presentační právo abatyšů tišnovských na proboštví u sv. Petra v Brně*, Hlídka 42 (1925) s. 337–345, 393–402, 441–450, 485–492, 529–534.

- TISCHER František, *K dějinám sporu arcibiskupův Pražských o právo metropolitní nad biskupy olomouckými*, VKČSN, tř. hist. 1906, č. III.
- TOGNER Milan, *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*, Kroměříž: Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži - Arcibiskupství olomoucké 1998.
- TROMP Sebastianus, *De manuscriptis acta et declarationes antiquas S. Congregationis Conc. Trid. continentibus*, Gregorianum 38 (1957) s. 481–502, 39 (1958) 93–129.
- TUFFERY-ANDRIEU Jeanne-Marie, *Un aspect du pouvoir législatif de l'évêque: le synode diocésain, du concile de Trente au Code de 1917*, Revue de droit canonique 55 (2005), 2, s. 355–376.
- TURCHINI A., *La nascita del sacerdozio come professione*, in *Disciplina dell'anima, disciplina del corpo e disciplina della società tra medioevo ed età moderna*, a cura di P. Prodi, Bologna 1994, s. 225–256.
- UHROVÁ-VÁVROVÁ OLGA, *Listář olomoucké univerzity 1566–1946*, Olomouc 1946.
- URFUS Valentin, *Pokus o revisi moravského zemského zřízení na počátku 18. stol. a tzv. "elaboratum Moravicum"*, ČMM 89 (1970) s. 46–65.
- URFUS Valentin, *Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století*, Právněhistorické studie 23 (1980), s. 147–160.
- VACANT Jean Michel Alfred – MANGENOT Eugène (dir.), *Dictionnaire de théologie catholique*, 13, Paris: Letouzey & Ané 1936.
- VACEK František, *Diecéšní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmáctého století*, SHK¹ 5 (1896) s. 25–45.
- VÁLKA JOSEF, *Česká společnost v 15. – 18. století. II. Bělohorská doba*, Praha 1982.
- VÁLKA Josef, *Ctibor Tovačovský z Cimburka – O právě duchovním (K církevněpolitickým důsledkům husitské revoluce na Moravě)*, Z Kralické tvrze 11 (1984) s. 9–13.
- VÁLKA Josef, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Přerov: Muzeum Jana Amose Komenského 1995.
- VÁLKA Josef, *Komenský a nadkonfesijní křesťanství* Studia Comeniana et Historica 24 (1994), č. 51, s. 124–130.
- VÁLKA Josef, *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, in: VOREL Petr (red.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference, konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice, Východočeské muzeum – Historický klub 1995, s. 173–183.
- VÁLKA Josef, *Tolerance či koexistence? (K povaze soužití různých náboženských vyznání v českých zemích v 15. až 17. století)*, Studia Comeniana et Historica 18 (1988), č. 35, s. 64–75.
- VÁLOVÁ Kateřina, *Instrukce biskupů pro olomouckou konzistoř. "Curia episcopalis" v letech 1676–1777*, AUPO Historica 29 (2000) s. 107–114.
- VÁLOVÁ Kateřina, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku*, Olomouc, Katedra historie FF UPOL 2002 (*Verbum*, 5).
- VÁLOVÁ Kateřina, *De vita et honestate clericorum na Moravě v raném novověku*, StřM 17 (2003) s. 83–88.
- VAN DEN GHEYN Joseph, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, 6, Bruxelles, H. Lamertin 1906.

- VAŠKŮ Vladimír, *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636 – 1749*, Brno 1969.
- VIDEMAN Jan – SUCHOMEL Dan, *Mincovnictví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820)*, Kroměříž, ČNS Kroměříž 1997.
- VISMARA Paola, *Il 'buon prete' nell'Italia del Sei-Settecento. bilanci e prospettive*, Rivista Di Storia Della Chiesa in Italia, 60 (2006), n. 1, s. 49–67. dostupné online: JSTOR, www.jstor.org/stable/43051518.
- VITOVSKÁ SLEZÁKOVÁ Monika, *První případy posmrtné magie na severní Moravě a ve Slezsku*, ČMM 134 (2015) s. 55–79.
- VLNAS Vít, *Novokřtění v Münsteru*, Praha: NLN 2002.
- VOREL Petr, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha, Rybka Publishers 1999¹.
- VYBÍRAL Zdeněk, *Stavovská Morava mezi Rudolfem II. a Matyášem (Vztahy mezi českou a moravskou stavovskou reprezentací a konfederace z roku 1608)*, ČMM 116 (1997) s. 347–386.
- WALLNER Julius, *Geschichte des Convictes in Olmütz von der Gründung bis zur Vereinigung mit der k. k. Theresianischen Akademie in Wien (1566–1782)*, Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 6 (1902) 219–262; 7 (1903) 77–162.
- WINTER Zikmund, *Život církevní v Čechách. Kulturně–historický obraz z XV. a XVI. století, 1–2*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1895–1896.
- WOLNY Gregor, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und HandSchriften, Abth. I. Olmüzer Erzdiocese, Band 1*, Brünn, Selbstverlag des Verfassers 1855.
- ZAPLETALOVÁ Jana, *(Art) Agents: Giovanni Petignier and the Network of Agents of the Olomouc Bishop Karl von Lichtenstein-Castelcorno*, Umění Art LXV, 2017, č. 4, s. 347–362.
- ZARRI Gabriella, *Il matrimonio tridentino*, in: PRODI Paolo – REINHARD Wolfgang (a cura di), *Il Concilio di Trento e il moderno – Das Konzil von Trient und die Moderne*, Bologna, Mulino 1996, s. 437–483.
- ZATLOUKAL Ondřej, *Et in Arcadia ego. Historické zahrady Kroměříže/Historical Gardens at Kroměříž*, Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2004.
- ZELA Stanislav, *Náboženské poměry v Olomouci za biskupa Marka Kuena (1553–1565)*, Olomouc, n. vl. 1931.
- ZELENKA Aleš, *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*, Regensburg: Beheim-Verlag 1979.
- ZEMEK Petr, *Konfese moravských (novo)utrakvistů z roku 1566*, Studia Comeniana et Historica 33 (2003) s. 109–149.
- ZEMEK Petr, *Reformace, protireformace a rozvinutí poreformačního katolictví v Uherském Brodě. Křesťanská víra v proměnách času*, Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, 2006.
- ZIMPRICH RICHARD, *Olmütz als deutsche Hochschulstadt in Mähren*, Esslingen am Neckar, Bruno Langer 1974.
- ZUBER Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století, I*, Praha, ČKCh 1987.
- ZUBER Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století, II*, Olomouc, MCM 2003.

ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA

Anotace v jazyce českém

Předkládaná práce je zaměřena především na diecézní legislativní předpisy v olomoucké diecézi v období 16. a 17. století. Série vstupních úvah čtenáře uvádí do komplexní problematiky specifického postavení olomouckého biskupa, jeho diecéze a katedrální kapituly v moravské společnosti raného novověku.

V první části, která úzce navazuje na text předchozí licenciátní práce, je probírán vývoj diecézní legislativy prováděné v důsledku ustanovení tridentského koncilu. První kapitola se proto zabývá tímto rozhodujícím momentem vývoje raně novověkého katolicismu a jeho recepcí i vlivem na vývoj kanonického práva. Kapitola druhá popisuje první pokus o recepci Tridentina na Moravě, jímž byla diecézní synoda, zorganizovaná biskupem Vilémem Prusinovským v roce 1568. Tato synoda se nakonec sice odehrála, ale díky rezistenci okolní společnosti i panovníka de facto i de iure neznamenal oficiální přijetí koncilu a jeho dekretů v moravské církvi. Ani její ustanovení nedošla velkého rozšíření: text synodálních dekretů nebyl v raném novověku vydán, a světlo světa spatřil až díky edici Bedy Dudíka z roku 1870. Proto jeden z nástupců biskupa Prusinovského, Stanislav Pavlovský, zorganizoval diecézní synodu v roce 1591. Tato synoda, již je věnována třetí kapitola práce, již znamenala faktické přijetí Tridentského koncilu moravským katolickým duchovenstvem. Čtvrtá kapitola řeší specifický problém aplikace tridentského dekretu Tametsi, týkajícího se uzavírání manželství, který byl poprvé aplikován ve své specifické formě validity za kardinála Dietrichsteina, v roce 1632. Kardinálovo nařízení ovšem nebylo příliš aplikováno, neboť bylo následně opakováno v letech 1635, 1653 a 1674. Pátá kapitola první části je věnována problematice období episkopátů arcivévodů Leopolda Viléma a Karla Josefa, kdy diecéze byla fakticky bez vedení, neboť tito členové vládnoucího habsburského rodu nikdy nepřijali žádné z vyšších svěcení. Přesto se administrativě svého biskupství nevyhýbali: jejich vedení suplovalo kolegium administrátorů, ale také olomoucká katedrální kapitula. Až volba Karla II. z Lichtensteinu-Castelcornu v roce 1664 znamenala znovu přítomnost duchovního s biskupským svěcením, který v olomoucké diecézi fakticky rezidoval a své diecézi se s velkým nasazením a energií věnoval. Šestá kapitola se po rozboru jeho volby věnuje hlavním pastoračním aktivitám jeho episkopátu, k nimž patří administrativní reforma diecézní správy, publikace četných nařízení, z nichž vyniká především Monitorium pro venkovské děkany a faráře z roku 1666, které bylo jako zásadní pastorační příručka používáno nižším klérem ještě v 18. století. Také biskup Karel II. se věnoval manželskému právu a jeho nařízení o aplikaci tridentského dekretu Tametsi je již poslední. Kapitola také vychází ze zpráv ad limina tohoto biskupa, což je v jeho případě doposud opomíjený pramen.

Zatímco v první části šlo především o výčet diecézních předpisů a stručnou charakteristiku okolností jejich vzniku, druhá část je pokusem o shrnutí vývoje diecézní legislativy ve studovaném období z hlediska jejích hlavních témat. Sedmá kapitola se zabývá různými aspekty vztahu mezi státem a církví. V první řadě šlo o státní předpisy ohledně rekatolizace, vydané na Moravě v období po roce 1620, o změny postavení olomouckého biskupa a jeho manského zřízení, ale také o změny v postavení duchovenského stavu zakotvené v Obnoveném zřízení zemském pro Moravu z roku 1628, a o ekonomické postavení kléru (mimořádné daně, omezení v dispozici s církevním majetkem). Osmá kapitola se zabývá vývojem administrativních struktur diecéze v 17. století: jde zřejmě o jeden z prvních pokusů sestavit úplnější řady světících biskupů, generálních vikářů a oficiálů v olomoucké diecézi

v tomto období. V deváté kapitole je čtenář seznámen s tím, jak diecézní předpisy chápou postavu duchovního ve farní správě z nejrůznějších hledisek. Desátá kapitola je věnována alespoň velmi stručně roli řeholního kléru ve správě diecéze a ve formaci kněžského dorostu: vzhledem k neexistenci diecézního semináře byli diecézní klerikové formováni v jezuitské koleji, která se v prvních několika desetiletích své existence (založena byla roku 1566) stala plnoprávnou univerzitou. Klérus byl formován společně s mladými šlechtici a studenty papežského semináře, tzv. Collegia nordica, uvnitř výchovně vzdělávacích ústavů pod jezuitským vedením. Závěrečná jedenáctá kapitola je pak věnována katechezi jako prostředku předávání víry, jak je popisuje diecézní legislativa.

Ve stručném závěru se autor práce nejprve zamýšlí nad mezemi práce, které jsou dány především kanonistickým přístupem, který neumožňuje uchopit život moravské diecéze v raném novověku komplexním způsobem, a následně se snaží charakterizovat obecné tendence legislativního vývoje v diecéze v průběhu 16. a 17. století.

Práce je dále doplněna seznamem zkratk, citovaných archivních pramenů, použitých edic i citované literatury. Přílohy představují především stručné životopisy olomouckých světících biskupů, obecné přehledy např. synodálních ustanovení a edici některých důležitých dokumentů.

Práce má celkem 621 050 znaků, což představuje 345 normostran. Přílohy mají 199 705 znaků, což představuje 110 normostran.

Klíčová slova v jazyce českém

Olomoucká diecéze; Morava; Raný novověk; 16. století; 17. století; kanonické právo; Diecézní legislativa; Diecézní synod; křesťanský život; Vztah církve a státu; Stanislav Pavlovský; František kardinál Dietrichstein; Leopold Vilém Habsburský; Karel Josef Habsburský; Karel Lichtenstein-Castelcorn;

Anotace v jazyce anglickém

The presented doctoral thesis „**Social and Legal Aspects of the Life of the Catholic Church in Moravia in the 16th and 17th Centuries**“ deals with the particular diocesan legislation in the Olomouc Diocese in 16th and 17th Centuries. The introductory remarks are introducing the reader into the situation of the complex specific position of the Olomouc bishops, diocese and cathedral chapter in the Moravian Society of Early Modern Period.

The first part of the thesis is dedicated to the development of the legislation in the Moravian Catholic Church, which was in a strong relationship with the decrees of the Council of Trent. The first chapter deals with this decisive moment of the history of the early modern church. It is focused on the reception of conciliar decrees and its impact on the development of canon law. The second chapter describes the first attempt at the reception of the Council of Trent in Moravia, organised by the bishop William Prusinovský in 1568. The diocesan synod took place, but in the consequence of the resisting society and the monarch it was not successful. The Council was not received, and the text of the synodal decrees was not published until the early modern period, but only in 1870 by historian Beda Dudík. In consequence, another synod was necessary: in 1591, the Olomouc bishop Stanislav Pavlovský convoked a synod, during which the Council of Trent was formally received by the Moravian catholic clergy (third chapter). In the fourth chapter, the specific effort of Franz Cardinal of Dietrichstein for the reception of particular tridentine decree *Tametsi* on marriage is described. It was first applied in specific conditions of validity by Dietrichstein's ordinance from 1632, which was not really effective, and the prescriptions were reiterated in 1635, 1653 and 1674. The fifth chapter is dedicated to the problematic period of the bishops Leopold William of Austria and his nephew Charles Joseph. Both members of the reigning Habsburg family have not received the episcopal consecration and the diocese in this period (1637-1664) was administered by special administrators selected from the high diocesan clergy, especially Olomouc Cathedral Chapter. The bishop Charles of Lichtenstein-Castelcorno was elected in 1664: the sixth chapter of the thesis deals with his long episcopate (1664-1695). He received the episcopal consecration, really resided in the diocese, with great enthusiasm and energy reformed the diocesan administrative structures, edited many ordinances and decrees. The *Monitorium* for the rural deans and parsons, edited in 1666, is the most important of them. It served as the most influential handbook of catholic parish priests in 17th and 18th centuries not only in Moravia, but also in Bohemia. This chapter uses as a source also the reports *ad limina* of this bishop (conserved in Secret Vatican Archives): this source has been unnoticed until now.

The second part of the thesis is dedicated to the summary of the contents of the diocesan legislation. The seventh chapter is considering different aspects of the relationship between the church and the state in the studied period. Primarily this chapter deals with the state legislation concerning the recatholisation of Moravia after 1620. After, the change of the position of the Olomouc bishop and the development of position of high diocesan clergy in the Moravian Diets due to Renewed Land Constitution for Moravia from 1628 are described. The economic state of clergy (extraordinary taxation of clergy, the limited disposition with the church property) is particularly dealt with. The eighth chapter deals with the development of diocesan administrative structures, and it represents one of the first attempts at reconstruction of the succession of the auxiliary bishops, vicar generals and judicial vicars in the Olomouc Diocese in the early modern period. The ninth chapter introduces the reader to the image of parish priest depicted in the diocesan legislation. The

tenth chapter deals briefly with the role of the regular clergy in the parish service and particularly with the role of Jesuit College in the formation of diocesan clergy in Moravia at this time. The diocesan seminary was non-existent and the diocesan seminarists were educated in the Jesuit College, founded in 1566 and gradually flourished into a regular university, together with the noble students and students of Papal Seminary called Collegium Nordicum, destined to the formation of catholic laymen from the non-Catholic parts of Europe (Russia, Scandinavia). The final eleventh chapter is dedicated to the catechesis as the principal moment of the transmission of Christian Faith, as described in the legislation.

In conclusion, the author considers at first the limits of his work, caused principally by the canonistic approach to the historical matter, which is not able to depict the life of Early Modern Christianity in its complexity. Finally, he attempts to briefly present the general characteristics of the principal tendencies of the legislative development in the diocese in 16th and 17th centuries.

After the main text, the thesis also presents the review of studied archival sources and bibliography and some annexes: the biographical sketches of Olomouc auxiliary bishops and some edited documents.

Klíčová slova v jazyce anglickém

Diocese of Olomouc; Moravia; Early Modern Period; 16th century; 17th century; Canon Law; Legislation; Diocesan Synod; Life of Christians; Relationship between the Church and the State; Stanislav Pavlovský; Franz Cardinal Dietrichstein; Leopold Wilhelm of Austria; Charles Joseph of Austria; Karl von Lichtenstein-Castelcorneo;

Tato práce vznikla mimo jiné v rámci projektů:

- IGA_CMTF_2018_002 *"Česká náboženská a kulturní identita s akcentem na sté výročí vzniku Československa"*;
- IGA_CMTF_2019_004 *„Události let 1949, 1969 a 1989 a katolická církev v Československu“*

udělených Grantovou radou UP v Olomouci, jíž tímto autor děkuje za podporu.

PŘÍLOHY

Příloha 1

Stručné životopisné charakteristiky olomouckých světicích biskupů a generálních vikářů v 16. a 17. století

Melichar Pirnesius z Pirnu

Narozen 25. 1. 1526 jako syn slavného lékaře Pirnesia a jeho manželky Jany, roz. Kutenasové, byl i příbuzným polského kardinála Stanislava Hosia. Mládí prožil na dvoře biskupa Prusinovského pod dohledem kanovníka Daniela Ducia. Studoval nejprve na nově založené olomoucké univerzitě a v letech 1571–1575 byl zapsán jako student římského Germanika.⁷⁴⁵ Roku 1578 byl promován na doktora filozofie v Krakově. Papežskou provizi na olomoucký kanonikát dostal po smrti kanovníka Rippela ještě během římských studií, roku 1574. Roku 1576 byl oltářníkem u oltáře sv. Martina v opavském kostele P. Marie. Po rezignaci Pavlovského na kanonikát vratislavský obdržel r. 1584 provizi i na tento kanonikát, ale kapitula jej odmítla, protože triennium neabsolvoval na těžší fakultě a svědci na absolvovací listině nebyli v pořádku. Proto dostává provizi na kanonikát vratislavský podruhé r. 1589 a je instalován kanovníkem teprve r. 1602.⁷⁴⁶ Od r. 1589 byl arcijáhnem olomouckým, jako apoštolský protonotář byl 19. 7. 1591 zvolen jednomyslně kapitulním děkanem, r. 1602 se uvádí jako probošt kláštera augustiniánů ve Šternberku. V konzistoři 16. 7. 1603⁷⁴⁷ byl jmenován titulárním biskupem nikopolským,⁷⁴⁸ konsekrován 13. 6. 1605. Tehdy byl kapitulním děkanem, olomouckým, vratislavským a brněnským kanovníkem. Zemřel 27. 7. 1607.⁷⁴⁹

Jan Křítel Civalli

Narozen v San Genesio u Maceraty v italských Markách, 1597 kvardián františkánů-konventuálů v Brně a později provinciál české provincie.⁷⁵⁰ Po smrti Pirnesiově byl jmenován 28. 1. 1608 titulárním biskupem nikopolským a olomouckým sufragánem,⁷⁵¹ vysvěcen kardinálem Dietrichsteinem 10. 8. 1608 v kostele sv. Mořice v Kroměříži. Roku 1609 se stal proboštem augustiniánů-kanovníků u Všech svatých v Olomouci a pravděpodobně až v první polovině roku 1615 byl zvolen olomouckým kanovníkem.⁷⁵² Zemřel 29. 1. 1617.⁷⁵³

⁷⁴⁵ Viz přehled studentů Germanica podle matrik koleje v: Peter SCHMIDT, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker: Zur Funktion eines römischen Ausländerseminars (1552–1914)*, Tübingen: Max Niemeyer, 1984, s. 284; Joseph JUNGNIETZ, *Die Breslauer Germaniker*, Breslau: Aderholz, 1906; Andreas STEINHUBER, *Geschichte des Collegium Germanicum et Hungaricum in Rom*, sv. 1, 2. vyd., Freiburg i. Br.: Herder, 1906, s. 104, 324.

⁷⁴⁶ O jeho vratislavském kanonikátu podrobněji viz Gerhard ZIMMERMANN, *Das Breslauer Domkapitel im Zeitalter der Reformation und Gegenreformation (1500–1600): Verfassungsgeschichtliche Entwicklung und persönliche Zusammensetzung*, Historisch-Diplomatische Forschungen 2, Weimar: H. Böhlhaus, 1938, s. 424–425.

⁷⁴⁷ Viz Záznam o tajné konzistoři tohoto dne v: Archivio Secreto Vaticano, Stato della Città del Vaticano (= ASV), *Arch. Concist., Acta Misc.*, vol. 37, fol. 200b; Patricius GAUCHAT, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, sv. 4, (1592–1667), Münster: [b. n.], 1935 a reprint Padova: Il Messaggero di S. Antonio, 1960 (dále jen: *Hier. cath. IV*), s. 295.

⁷⁴⁸ V pramenech uváděno pod různými tvary (*Nicopolitanus, Nigropolensis aj.*): Podle *Hier. cath. IV* 259 jde o více diecézí *in partibus infidelium*, které jsou často zaměňovány. Ani vatikánské prameny dobře nerozlišují mezi Nikopolí v Arménii, v Epiru, v dolní Moesii a u Nestu.

⁷⁴⁹ Viz heslo Wienfrieda Eberharda v: Erwin GATZ, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648: Ein biographisches Lexikon*, Berlin: Duncker & Humblot, 1996 (dále jen: GATZ II s udáním autora hesla), s. 540; ZEMEK *Posloupnost*, č. 704; d'ELVERT Christian, *Geschichte des Bücher- und Steindruckes, des Buchhandels, der Bücher-Censur und der periodischen Literatur, so wie Nachträge zur Geschichte der historischen Literatur in Mähren und Österreichisch-Schlesien*, Brünn 1854 (SchrHSS 6), s. 240; PARMA Tomáš, *Přehled olomouckých kanovníků v době episkopátu kardinála Dietrichštejna a jeho pramenná základna*, *Studia theologica* 8 (2006), 2/24, 62–79.

⁷⁵⁰ ASV, *Arch. Concist., Acta Misc.*, vol. 98, fol. 273.

⁷⁵¹ Viz záznam o tajné konzistoři tohoto dne v: ASV, *Arch. Concist., Acta Misc.*, vol. 38, fol. 98b–99a; *Hier. cath. IV* 259.

⁷⁵² K tomu dopis z konvolutu dopisů, přijatých rodinou Borghese (papež Pavel V., kardinál nepot Scipione Borghese aj.) a uchovaných v Apoštolské vatikánské knihovně: biskup nigropolitánský (Civalli) píše 13. 5. 1615 z Olomouce kardinálu Borghesemu, že byl zvolen kanovníkem olomouckým a že si chce ponechat i proboštství u Všech svatých kvůli

Ignác Hynek Novohradský z Kolovrat

Narozen mezi lety 1575–1577 ve staré české šlechtické rodině. Byl synem luterských rodičů, v deseti letech se stal během svých studií u jezuitů katolíkem. Roku 1596 byl přijat do Germanica papežem Klimentem VIII., kde studoval do r. 1600⁷⁵⁴ a tak absolvoval předepsané triennium. 28. 4. 1600 je zapsán v matrice perugijské univerzity jako „custos eccl. Wratislaviensis et can. eiusdem Salispurgensis et Olomucensis“.⁷⁵⁵ Na olomoucký kanonikát byl prezentován císařem r. 1598, zároveň byl kanovníkem pražským a r. 1601 kustodem katedrály olomoucké. Roku 1603 jej panovník prezentoval i na brněnské proboštsví, r. 1615 byl jmenován scholastikem kapituly olomoucké. Na kněze byl vysvěcen až r. 1612,⁷⁵⁶ po Civallioho smrti byl 3. 9. 1618 jmenován titulárním biskupem nikopolským a sufragánem olomouckým,⁷⁵⁷ téhož roku vysvěcen. Roku 1623 byl zvolen proboštem olomoucké kapituly a byl tehdy i kustodem vratislavským, arcijáhnem brněnským a císařským radou. Zemřel v Brně 24. 10. 1628.⁷⁵⁸

Caesar Nardus z Montopole

Narozen asi roku 1572, františkán, teolog a kanonista. Díky císařské prezentaci jmenován 21. 6. 1621 titulárním biskupem ansarijským.⁷⁵⁹ Roku 1622 byl proboštem kláštera augustiniánů-kanovníků u Všech svatých v Olomouci, r. 1623 dvorským kazatelem ve Vídni a od r. 1629 světicím biskupem olomouckým (od r. 1631 i akvilejským). Roku 1632 rezignoval a stal se znovu dvorským kazatelem ve Vídni. Zemřel asi r. 1633.⁷⁶⁰

Filip Fridrich Breuner (Breiner), říšský svobodný pán na Stubingu a Rabensteinu

Narodil se 6. 9. 1597 jako nejstarší syn císařského dvorního válečného rady Jana Breunera a Alžběty Konstancie Harrachové na sídle dolnorakouské linie Breunerů v St. Margarethen am Moos. Po humanitních studiích ve Vídni a přijetí nižších svěcení r. 1615 studoval v letech 1617–1621 na římském Germanicu.⁷⁶¹ Zde r. 1621 přijal jáhenské svěcení a byl Řehořem XV. jmenován papežským komořím. Byl povolán svým otcem domů a imatrikuloval se na zpáteční cestě v Perugii a v Padově.⁷⁶² Na kněze byl vysvěcen 8. 12. 1621 v Mikulově a přijat do olomoucké kapituly. Po studijní cestě se stává arcijáhnem olomouckým, r. 1623 dostává kanonikát v Řezně. V roce 1625 byl spoluadministrátorem diecéze vratislavské, 1627 tamtéž kanovníkem. Roku 1629 se stává proboštem brněnským⁷⁶³ a v letech 1629–1639 administrátorem olomoucké diecéze. V tajné konzistoři

nedostačujícím příjmům a prosí jej o přímluvu u papeže (Biblioteca Apostolica Vaticana, Stato della Città del Vaticano, *Fondo Boncompagni – Ludovisi*, E 13, fol. 112–113). Text dopisu podáváme v příloze.

⁷⁵³ Viz GATZ II 105 (autor hesla: W. EBERHARD); ZEMEK, *Posloupnost*, č. 778; PARMA, *Přehled olomouckých kanovníků*, s. 62–79.

⁷⁵⁴ Viz SCHMIDT, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker*, 266.

⁷⁵⁵ Fritz WEIGLE, *Die Matrikel der deutschen Nation in Perugia (1579–1727): Ergänzt nach der Promotionsakten, den Consiliarwahllisten und der Matrikel der Universität Perugia im Zeitraum von 1489–1791*, Tübingen: Max Niemeyer, 1956, s. 42, č. 364.

⁷⁵⁶ Při jmenování biskupem roku 1618: *a 6 annis presbyter*, ASV, *Arch. Concist., Acta Misc.*, vol. 98, fol. 286.

⁷⁵⁷ Žádost Dietrichštejna v dopise papeži Pavlu V. psaném z Mikulova 30. 3. 1618 (originál: ASV, *Secr. Stato, Cardinali*, vol. 5, fol. 219) Záznam o jmenování v tajné konzistoři 3. 9. 1618: ASV, *Arch. Concist., Acta Misc.*, vol. 38, fol. 245b; *Hier. cath. IV* 259.

⁷⁵⁸ GATZ II 377 (autor hesla: W. EBERHARD); ZEMEK, *Posloupnost*, č. 758; PARMA, *Přehled olomouckých kanovníků*, s. 62–79.

⁷⁵⁹ *Ansarensis, Auxerensis*, ostrov Osor, Oszero na dalmatském pobřeží. Pro jmenování viz *Hier. cath. IV* 104 podle ASV, *Arch. Concist., Acta Camerarii*, vol. 15, fol. 172.

⁷⁶⁰ GATZ II 494 (autor hesla: W. EBERHARD); PARMA, *Přehled olomouckých kanovníků*, s. 62–79.

⁷⁶¹ Viz SCHMIDT, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker*, 226.

⁷⁶² WEIGLE, *Die Matrikel der deutschen Nation in Perugia*, s. 73, č. 968: *Philippus Fridericus Breiner liber baro Austriacus ss. Domini nostri Gregorii XV camerarius et can. Olomucensis*.

⁷⁶³ Jmenování: MZAB, fond G 140 (Rodinný archiv Dietrichštejnů), kart. 182, inv. č. 582, sign. 251/f.

9. 9. 1630 jmenován titulárním biskupem joppenským⁷⁶⁴ a sufragánem kardinála Dietrichštejna, byl v téže době i kandidátem pro zamýšlené biskupství plzeňské. Roku 1631 byl povýšen do stavu říšských hrabat. Biskupské svěcení přijal až 5. 9. 1635. Císař Ferdinand III. jej 3. 6. 1639 jmenoval biskupem vídeňským, papežské potvrzení je datováno z 5. 9., intronizován byl 26. 12. 1639. Zemřel 22. 5. 1669 ve Vídni a je pochován ve svatoštěpánském dómu.⁷⁶⁵

Jan Gobbar (14. XI. 1613, Saint-Maur v Belgii – 11. III. 1665, Olomouc)

Gobbar se stal olomouckým kanovníkem asi v roce 1639, studoval humaniora a filosofii na olomoucké univerzitě, kde dosáhl magisterské hodnosti, doktorát obojího práva získal na vídeňské univerzitě. Biskup Leopold Vilém jej na sklonku roku 1657 jmenoval kapitulním arcijáhnem^{766 a} v dubnu 1658 byl instalován. Na začátku února 1652 jej arcivévoda nominoval sufragánem olomouckého diecéze,⁷⁶⁷ papež potvrdil jeho nominaci 26. srpna téhož roku a jmenoval jej titulárním biskupem megarským.⁷⁶⁸ Vysvěcen byl ještě v roce 1652. Zemřel v roce 1665.⁷⁶⁹

Bernard Bredimus (nar. před 1606, Trevír – 4. II. 1668, Olomouc).

Bredimus studoval v rodném Trevíru, kde byl v roce 1619 promován mistrem filosofie, doktorátu tam dosáhl až v roce 1652. Na kněze byl vysvěcen v roce 1638, jako kanovník kolegiáty v Xantenu. Biskup Leopold Vilém jej jmenoval nesídelním kanovníkem olomouckým 2. VII. 1648, v roce 1653 se stal kanovníkem sídelním. Roku 1659 se stal kustodem katedrály. V roce 1665 jej biskup Karel jmenoval pomocným olomouckým biskupem, jeho jmenování však Řím nepotvrdil (průběh jednání – viz text článku), takže když v únoru roku 1668 zemřel, světicím biskupem stále nebyl.⁷⁷⁰

Ondřej Dirre (14. XI. 1610, Olomouc – 21. XI. 1669, Brno)

Studoval od roku 1626 na olomoucké akademii, v roce 1630 se stal bakalářem, roku 1631 doktorem filosofie a roku 1634 doktorem teologie. Od roku 1627 byl klerikem (první tonzura), na kněze byl vysvěcen 10. VI. 1634. V letech 1635–1648 byl farářem v Novém Jičíně, pak ve Svitavách. Roku 1653 se stal proboštem brněnské kapituly, olomouckým kanovníkem se stal v roce 1655, kdy jej jmenoval arcivévoda Leopold Vilém, rezidovat začal v roce 1658. V letech 1657–1662 vykonával úřad olomouckého generálního vikáře a oficiála,⁷⁷¹ a protože nebyl původně olomouckým kanovníkem, kapitula se jeho jmenování alespoň formálně bránila. Spory byly ukončeny až 3. února roku 1662, kdy byl jmenován generálním vikářem a oficiálem Klaudius Sorina.⁷⁷² Dirre se roku 1665 stal scholastikem

⁷⁶⁴ Joppe v Palestině; podle ASV, *Arch. Conclst., Acta Misc.*, vol. 39, fol. 227^r byl v té době arcijáhnem a kanovník olomoucký, probošt brněnský, kanovník vratislavský a řezenský a tyto kanonikáty si pro svou obživu směl ponechat.

⁷⁶⁵ Viz GATZ II 47–48, heslo Johanna Weißensteinera, kde je i další literatura. ZEMEK, *Posloupnost*, č. 788; PARMA, *Přehled olomouckých kanovníků*, s. 62–79.

⁷⁶⁶ Olomoucký biskup arcivévoda Leopold Vilém uděluje olomoucké arcijáhenství, uprázdněné smrtí Petra Requesense, kanovníkovi Janu Gobbarovi, Praha 21. 11. 1657, ZAO-O, MCO, listiny, sign. B11a24/3, inv. č. 1242.

⁷⁶⁷ Arcivévoda Leopold Vilém papeži, Brusel 3. II. 1652, ZAO-O, AO, kart. 252, fol. 82–83.

⁷⁶⁸ Papež Inocenc X. jmenuje Jana Gobbara titulárním biskupem v Megaře a podřizuje ho jako sufragána biskupovi olomouckému, orig. bulla [pečeť ztracena], Řím 26. 8. 1652, ZAO-O, AO, perg. listiny, sign. A11b22, inv. č. 297.

⁷⁶⁹ Zemek, *Posloupnost prelátů*, I., n. 827. – HC 4, Monasterii 1935, s. 237, 378. – Aleš ZELENKA, heslo Gobbar, Johann, in: Gatz (ed.), *Die Bischöfe* (pozn. 35), s. 153. Projednání pozůstalosti kanovníka Gobbara: ZAO-O, MCO, aktový materiál, kart. 698, sign. Ia27, inv. č. 4700.

⁷⁷⁰ HC IV, 378. – Zemek, *Posloupnost*, II, n. 1. – Aleš ZELENKA, heslo *Bredimus, Bernhard*, in: Gatz (ed.), *Die Bischöfe*, s. 42. Osobní spis kanovníka Bredima: ZAO-O, MCO, aktový materiál, kart. 96, sign. D1b11, inv. č. 3176. Projednání pozůstalosti tamtéž, kart. 636, sign. Ia10, inv. č. 4642.

⁷⁷¹ Leopold Vilém, jmenovací dekret adresovaný administrátoru Kastellemu, Brusel 21. XI. 1657, ZAO-O, AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 191–193.

⁷⁷² Průběh sporů je zachycen v ZAO-O, AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 186–215.

olomoucké kapituly a po smrti Bredimově byl postulován za světícího biskupa olomouckého. Papež jej konfirmoval v konzistoři 11. června 1668 s titulem biskupa nikopolského, konsekrován byl 16. července téhož roku,⁷⁷³ kdy se také stal olomouckým arcijáhnem.⁷⁷⁴ Zemřel již v následujícím roce v Brně.⁷⁷⁵

Jan Josef sv. p. Breuner (20. VII. 1641, Vídeň – 20. III. 1710, Praha)

Byl jmenován olomouckým kanovníkem na přímluvu svého strýce vídeňského biskupa Filipa Fridricha Breunera již v 17 letech, v roce 1659, kdy se stal také rektorem kostela sv. Anny.⁷⁷⁶ V letech 1659–1665 studoval na římském Germanicu, kde získal doktorát z filosofie a přijal tam i svěcení. V roce 1666 se stal sídelním kanovníkem olomouckým,⁷⁷⁷ v roce 1668 kapitulním scholastikem.⁷⁷⁸ Po smrti Ondřeje Dirreho byl postulován za sufragánního biskupa, papež Kliment X. jej konfirmoval v konzistoři dne 11. VI. 1668 jako titulárního biskupa nikopolského.⁷⁷⁹ Na biskupa byl vysvěcen v Brně biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelcornu dne 1. března 1671.⁷⁸⁰ V únoru 1672 se stal generálním vikářem olomoucké diecéze,⁷⁸¹ dne 7. listopadu 1689 byl zvolen kapitulním děkanem.⁷⁸² Na sklonku roku 1694, po 24 letech činnosti v Olomouci,⁷⁸³ jej císař jmenoval pražským arcibiskupem, papežské konfirmace se mu dostalo 4. VII. 1695, v listopadu byl intronizován. Arcibiskupem byl ještě 15 let, až do své smrti v roce 1710.⁷⁸⁴

⁷⁷³ Koncept notářského aktu o složení vyznání víry a svěcení, ZAO-O, AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 234–235.

⁷⁷⁴ Jmenovací bula (cum filo canapis) Klimenta IX. z 11. VI. 1668, ZAO-O, AO, pergamenové listiny, inv. č. 337, sign. A II c 29. Kliment IX. dovoluje Ondřeji Dirremu, aby se dal vysvětit za asistence dvou infulovaných opatů, orig. breve, Řím 10. VII. 1668, ZAO-O, AO, perg. listiny, sign. Allc31, inv. č. 340

⁷⁷⁵ Ritzler – Serfin, *Hierarchia catholica* (pozn. 35), 288. – Zemek, *Posloupnost prelátů* (pozn. 35), II, n. 13. – Aleš Zelenka, heslo Dirre, Andreas, in: Gatz (ed.), *Die Bischöfe* (pozn. 35), s. 79. Osobní spis kanovníka Dirreho: ZAO-O, MCO, aktový materiál, kart. 99, sign. DId4, inv. č. 3199. Projednání pozůstalosti tamtéž, kart. 641, sign. Ia16/2, inv. č. 4649. Úřední korespondence z let 1647–1669 tamtéž, kart. 640, sign. Ia16/a, inv. č. 4648. Stručně a výběrově zhodnoceno u: Augustin Alois Neumann, Z korespondence generálního vikáře olomouckého prel. Ondř. Dirre (Paběrky z kapitolního archivu v Olomouci III.), *Věstník Jednot duchovenstva*, 32 1939; též zvl. otisk (citují tento otisk).

⁷⁷⁶ Olomoucký biskup arcivévoda Leopold Vilém uděluje rektorát u sv. Anny v Olomouci, uprázdněný úmrtím Klaudia ze Soriny, Janu Josefu sv. pánu Breunerovi, Frankfurt 3. V. 1658, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIa25, inv. č. 1244.

⁷⁷⁷ Revers kanovníka Jana Josefa Breunera při uvedení do kanovnické residence, Olomouc 23. VII. 1666, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIb 9/2, inv. č. 1305, poř. č. 1428.

⁷⁷⁸ Biskup Karel II. oznamuje kapitule, že uděluje uprázdněnou olomouckou scholasterii Janu Josefovi hr. Breunerovi, Kroměříž 6. XI. 1668, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIb17/1, inv. č. 1318.

⁷⁷⁹ Jmenovací bula (cum filo serico) Klimenta X. Řím 15. 12. 1670, ZAO-O, AO, perg. listiny, sign. Alld1, inv. č. 344. (i povolení retence scholasterie)

⁷⁸⁰ Asistovali dva premonstrátské opati, loucký Norbert Pleier a zábrdovický Godefrid Olenius. Notářský instrument o svěcení datovaný 1. III. 1671, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIb 22/2, poř. č. 1451, inv. č. 1326.

⁷⁸¹ Biskup Karel konzistoři, Brno 21. II. 1676, ZAO-O, AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 261–269.

⁷⁸² Protokol o volbě ze 7. XI. 1689, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIII d 4, poř. č. 1530, inv. č. 1406.

⁷⁸³ Při projednávání pozůstalosti biskupa Karla v roce 1696 vznesl Breuner již jako pražský arcibiskup nárok na odškodnění 6000 zl. z pozůstalosti Lichtenstein-Castelcornu. Podle nominační buly za olomouckého sufragána měl totiž dostávat 300 zlatých scudi (dukátů papežské Komory) ročně z menzy olomouckého biskupa, dostával ročně 600 rýnských, ale podle kurzu sděleného Římem (1 scudi = 2,5 zl. rýnských) měl dostávat 850 zl. Rozdíl za 24 let výkonu funkce tedy skutečně činil 6 tisíc zlatých rýnských. Viz ZAO-O, MCO, nelistinná část, kart. 207, sign. Fa9/1c, fol. 34r–41v, 70r–71v.

⁷⁸⁴ Ritzler – Serfin, *Hierarchia catholica* (pozn. 35), s. 288, 323. – Zemek, *Posloupnost prelátů* (pozn. 35), II., n. 19. K jeho činnosti jako pražského arcibiskupa viz Antonín Podlaha, *Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX., I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694–1710)*, Praha,

Ferdinand Schröffel ze Schröffenheimu (28. I. 1639, Olomouc – 23. VIII. 1702, Olomouc)

Pocházel původem ze štýrského šlechtického rodu. Narodil se v roce 1639, již v roce 1656 získal papežskou provizi na nesídelní olomoucký kanonikát, roku 1661 získal doktorát z obojího práva na římské Sapienze, na kněze byl vysvěcen v roce 1662, k rezidenci byl přijat v červenci 1665.⁷⁸⁵ V roce 1665 byl ovšem také farářem v Mohelnici, až v srpnu 1667 se stal farářem u sv. Mořice v Olomouci, jímž zůstal až do své smrti.⁷⁸⁶ V roce 1680 se stal kustodem kapitulních statků a kapitulním notářem, stal se i apoštolským protonotářem a asesorem konzistoře. Roku 1689 se stal scholastikem olomoucké kapituly. Po smrti koadjutora Losensteina hrál podle některých autorů rozhodující roli při volbě Karla Josefa Lotrinského, jehož ostatně při volbě zastupoval. S podporou polské královny Eleonory i koadjutora Karla Lotrinského jej biskup Karel krátce před svou smrtí, v červnu 1695, jmenoval olomouckým sufragánem.⁷⁸⁷ Papežské konfirmace se mu ovšem dostalo až na sklonku roku 1696, kdy byl jmenován titulárním biskupem sebastánským, biskupské svěcení přijal roku 1697. V tomto roce byl také povýšen do stavu svobodných pánů. Po nástupu Karla Lotrinského na olomoucké biskupství byl i administrátorem olomouckého biskupství in temporalibus. Je znám také jako milovník umění, především díky své obnově kostela sv. Mořice, výstavbě svatomořické fary,⁷⁸⁸ péči o tamní bratrstvo Božího těla (i jeho nádherně vyzdobenou matriku) a úpravám olomoucké kanovnické rezidence ve Wurmově ulici č. 13.⁷⁸⁹ Na sklonku života věnoval svou sbírku obrazů klášteru Hradisko, kde byl také pohřben.⁷⁹⁰

František Antonín Losenstein (12. V. 1642, Vídeň – 8. VI. 1692, Vídeň)

Losenstein studoval v Římě jako chovanec Germanika v letech 1659–1661, již v roce 1664 se stal nesídelním olomouckým kanovníkem a kanovníkem v Pasově. V roce 1673 se mu dostalo pasovského proboštví a jako zdatný právník se stal i diecézním oficiálem pro zemi pod Enží a také proboštem v Altöttingu. Biskup Karel požádal v roce 1689 kapitulou⁷⁹¹ a papeže Alexandra VIII. o dovolení nechat zvolit svého koadjutora s právem nástupnictví. Po prozkoumání v Konzistoriální kongregaci papež koadjutorskou volbu povolil,⁷⁹² a tak mohla kapitula začít sestavovat volební kapitulace,⁷⁹³ stanovit

Dědictví svatého Prokopa 1917. – Kurt A. Huber, heslo Breuner, Johann Joseph, in: Gatz (ed.), *Die Bischöfe* (pozn. 35), s. 46–47.

⁷⁸⁵ Reverz při uvedení do rezidence, Olomouc 10. VII. 1665, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIb7/4, inv. č. 1299, poř. č. 1422.

⁷⁸⁶ Bohumil Zlámal, *Dějiny kostela sv. Mořice v Olomouci*, Olomouc 1939, s. 85.

⁷⁸⁷ ZAO-O, AO, kart. 252, sign. A18/10, inv. č. 802, fol. 270–287.

⁷⁸⁸ Upozorňuji mj. na jeho spor s olomouckým magistrátem o nápisy nad vchodem do fary a zvonice. – AMO, Zlomky registratur, kart. 11 a 13. O případu také pojednává Dřímál, *Náboženská činnost* (pozn. 2), s. 62–63.

⁷⁸⁹ Leoš Mlčák, Štukový strop v kanovnické rezidenci ve Wurmově ulici č. 13 v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* LI, 1999, s. 178–180.

⁷⁹⁰ Osobní spis kanovníka: ZAO-O, MCO, kart. 129. Korespondence: ZAO-O, MCO, kart. 157–159, 240–241. Závěť z 28. 9. 1697: ZAO-O, MCO, sign. BIVa19/2. Projednání pozůstalosti: ZAO-O, MCO, kart. 857. Ritzler – Serfin, *Hierarchia catholica* (pozn. 35), 348. – Zemek, *Posloupnost prelátů* (pozn. 35), II., n. 34. – Aleš Zelenka, heslo Schröffel von Schröffenheim, Ferdinand, Andreas, in: Gatz (ed.), *Die Bischöfe* (pozn. 35), s. 451–452. – Slavíček Lubomír, *Inventáře sbírky olomouckého světicího biskupa Ferdinanda Schröffela ze Schröffenheimu (1639–1702). Prameny k dějinám sběratelství 17.–19. století na Moravě II.*, Opuscula Historiae Artium F 45, 2001, s. 83–109 (tam i starší lit.). – Martina Potůčková – Ondřej Jakubec, heslo *Portrét Ferdinanda Schröffela ze Schröffenheimu*, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (eds), *Olomoucké baroko: Výtvarná kultura z let 1620–1780: Katalog*, Olomouc 2010, s. 300–301; Martina Potůčková, heslo *Členská matriba bratrstva Božího Těla v Olomouci*, tamtéž, s. 343–344.

⁷⁹¹ Biskup kapitule, Kroměříž 25. VIII. 1689, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIId3/3, inv. č. 1404, poř. č. 1528.

⁷⁹² Alderano kardinál Cibo jménem kongregace, Řím 19. I. 1690, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIId6/3, inv. č. 1411, poř. č. 1535.

⁷⁹³ Volební kapitulace, Olomouc 16. IV. 1690, ZAO-O, MCO, inv. č. 1413, sign. BIIIId6/4, poř. č. 1536.

datum volby a informovat císaře s prosbou, aby jmenoval volebního komisaře: panovník souhlasil a určil Františka Maxmiliána Mansfelda.⁷⁹⁴ Kapitula přistoupila dne 17. dubna 1690 k volbě, papež jeho volbu potvrdil již v červnu a jmenoval jej titulárním biskupem v Dura,⁷⁹⁵ císař v listopadu a krátce poté jej také povýšil do říšského knížecího stavu.⁷⁹⁶ Losenstein přijal biskupské svěcení dne 11. II. 1691, avšak svého nástupnictví po biskupovi Karlovi se nedočkal, protože zemřel již v červnu roku 1692.⁷⁹⁷

Giovanni Pietro Petrucci (snad 1589 – 28. XII. 1677)

Pocházel z ticinské Maroggie (byl možná spřízněn s rodinou Tencallů), pohyboval se na dvoře Ferdinanda II. a jeho syna Leopolda Viléma. Později se dal do služeb kardinála Dietrichsteina jako jeho latinský a italský sekretář, v roce 1635 jej kardinál navrhl kapitule za kanovníka. Od roku 1644 studoval v římském Germanicu, roku 1655 se stal olomouckým sídelním kanovníkem a již v roce 1658 byl zvolen kapitulním děkanem. Od roku 1664 byl generálním vikářem a oficiálem olomoucké diecéze. Na všechny funkce rezignoval 31. III. 1672⁷⁹⁸ a podržel si pouze sídelní kanonikát.⁷⁹⁹ Odešel do Itálie, kde v roce 1677 zemřel.⁸⁰⁰

Karel Julius Orlík z Laziska (10. IV. 1651, Opava – 24. VII. 1716, Olomouc)

Orlík započal svá studia v Olomouci, kde byl 13. dubna 1663 promován na bakaláře teologie, roku 1666 se stal olomouckým nesídelním kanovníkem, v letech 1669–1672 studoval jako alumnus římského Germanika na Collegiu Romanu. Na počátku roku 1673 byl promován v Římě na doktora teologie a filosofie. 27. března 1675 byl vysvěcen na kněze, roku 1677 se ujal rezidence.⁸⁰¹ V roce 1682 byl prokurátorem olomouckého biskupa Karla pro návštěvu ad limina.⁸⁰² Roku 1689 jej biskup jmenoval Karel kapitulním kustodem,⁸⁰³ v dubnu 1695 byl zvolen kapitulním proboštem⁸⁰⁴ a biskup Karel jej 28. VII. 1695 jmenoval svým generálním vikářem. Po nástupu Karla Lotrinského byl jmenován administrátorem olomouckého biskupství jak v duchovních, tak i v časných věcech, jak tomu bylo v podmínkách papežského uznání volby nezletilého Karla Lotrinského.⁸⁰⁵ 25. května 1696 byl také

⁷⁹⁴ Leopold I. kapitule, Vídeň 4. IV. 1690, ZAO-O, MCO, inv. č. 1412, sign. BIIIId7/1, poř. č. 1537.

⁷⁹⁵ Breve Alexandra VIII., Řím 17. VI. 1690, ZAO-O, AO, perg. listiny, inv. č. 384, sign. AIIId20. Oficiální konfirmační bula Alexandra VIII. je datována 27. XI. 1690 (ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIId11, inv. č. 1421, poř. č. 1547, stejně jako oznámení kapitule, dioecéznímu kléru, biskupským manům a diecézanům.

⁷⁹⁶ Leopold I., povýšení Losensteina do knížecího stavu, Vídeň 20. XII. 1690, ZAO-O, MCO, inv. č. 1426, sign. BIIIId15/3, poř. č. 1552 (opis).

⁷⁹⁷ K jeho osobě, viz Ritzler – Serfin, *Hierarchia catholica* (pozn. 35), 190, 296. – Zemek, *Posloupnost prelátů* (pozn. 35), II, n. 31. – Aleš Zelenka, heslo Losenstein, Franz Anton, in: Gatz (ed.), *Die Bischöfe* (pozn. 35), s. 286. Projednání pozůstalosti: ZAO-O, MCO, kart. 716.

⁷⁹⁸ ZAO-O, MCO, Listiny a listy, B III b 23/3.

⁷⁹⁹ Zřejmě také nerezignoval na oficialát, kterého byl zbaven biskupem roku 1675, jak o tom píše biskupu Karlovi dne 28. I. 1676 z Milána, ZAO-O, AO, kart. 94, fol. 17–18.

⁸⁰⁰ Naposledy Parma Tomáš, „*Raduji se, že se tento Ital stal Moravanem a zvětšil počet věrných Vaší Excelence*“. *Italové v olomoucké kapitule v době episkopátu kardinála Dietrichsteina*, in: Svoboda Miroslav (ed.), „*Morava jako zrcadlo Evropy*“. *Etnické menšiny na Moravě do roku 1918*, Brno 2011, s. 211–226 (tam i starší literatura). Podle náznaků některých pramenů by se mohlo jednat o dvě osoby stejného jména, strýce a synovce, což by vysvětlovalo značné časové diskrepance v životopise.

⁸⁰¹ Reverz při uvedení do rezidence, Olomouc 22. XI. 1677, ZAO-O, MCO, listiny, sign. BIIIId40.

⁸⁰² Parma, *Návštěvy ad limina* (pozn. 70), s. 149. K tomu i instrukce pro kanovníka Orlíka z 9. III. 1682, ZAO-O, MCO, listiny, inv. č. 1380, sign. BIIIId15/5, poř. č. 1505.

⁸⁰³ Kroměříž 6. XII. 1689, ZAO-O, MCO, listiny, inv. č. 1409, sign. BIIIId6/2, poř. č. 1533

⁸⁰⁴ Biskup Karel potvrzuje volbu, Kroměříž 14. IV. 1695, ZAO-O, MCO, listiny, inv. č. 1462, sign. BIVa14/3, poř. č. 1592

⁸⁰⁵ Císařské potvrzení z 12. VIII. 1696, ZAO-O, MCO, listiny, inv. č. 1470, sign. BIVa18, poř. č. 1600.

zvolen dómským děkanem, takže se stal nejvyšším církevním představitelem rezidujícím v Olomouci. Byl rezolutním obráncem církevní nezávislosti a imunity: v případě vynesení exkomunikace proti členům městské olomoucké rady, kdy se Orlík vzepřel i císařskému příkazu a v důsledku jeho tvrdošijnosti byl málem sekvestrován olomoucký církevní majetek, jež to stálo i funkci administrátora biskupství. Papež Kliment XI. jež této funkce zbavil a místo administrátora in spiritualibus dostal přímo nezletilý Karel Lotrinský, jemuž byl dán jako spoluadministrátor kanovník Ferdinand hrabě Lanthieri.⁸⁰⁶ Orlík však zůstal až do své smrti kapitulním děkanem a ve svém postoji ochrany církevních výsad vytrval. V roce 1709 se stal i rektorem kostela sv. Anny. Zemřel v roce 1716.⁸⁰⁷

⁸⁰⁶ Zuber, *Osudy moravské církve* (pozn. 35), s. 95–96. K případu exkomunikace městské rady v letech 1702–1709 viz Státní okresní archiv Olomouc, AMO, Zlomky registratur, kart. 8, sign. 6/I či breve papeže Klimenta XI., Řím 27. VI. 1703, ZAO-O, AO, perg. listiny, sign. AIIId31, inv. č. 405.

⁸⁰⁷ Osobní spis kanovníka: ZAO-O, MCO, kart. 117, inv. č. 3290, sign. DIIIlo8. Projednání a soupis pozůstalosti: ZAO-O, MCO, kart. 782, inv. č. 4771, sign. Ia55.

Příloha 2

Rudolf II. obnovuje titul říšských knížat pro olomoucké biskupy a polepšuje znak biskupství, Praha 10. VIII. 1588

Originál neznámý. Latinský text podle opisu v Saalbuchu editoval ZELENKA ALEŠ, *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*, Regensburg 1979, s. 293-295 (přebírám jeho edici, s drobnými opravami). Český překlad, pořízený nejpozději v roce 1590, ve vidimaci olomoucké městské rady z 9. XI. 1590: ZAOpO, AO, poř. č. 910, inv. č. 860, sign. C II a 1. Edituje MÜLLER KAREL, *Privilegium císaře Rudolfa II. pro olomoucké biskupy z roku 1588*, ZKHGO 36, 1988, 11-14. Z jeho edice text přebírám (bez vidimačních klauzulí městské rady).

Ad perpetuam Rei memoriam: Deus optimus Maximus Autor et Conservator ordinis in rerum natura, universum genus humanum vario multiplicique graduum et ordinum discrimine distinguens, hoc praecipue Imperatoribus et Regibus proprium ac speciale peculiare munus esse voluit: ut subditorum Vitae commodis, atque ornamentis assidua Cura perennique studio invigilarent, et omnes conatus, omnemque auctoritatem ac potentiam ad illorum dignitatem, qui cum generis claritate aliis praestant, tum virtute ac meritis in Republicam se celebriores, Regiaque et Imperatoria gratia, ac beneficentia digniores reddunt, augendam illustrandamque converterent: cum nihil scilicet opportunius, convenientius, magisque necessarium ad retinendam Imperii amplitudinem, eiusque dignitatem gloriose propagandam constitui posse videatur, quam quoties in illos, quibus provinciarum habenae ab ecclesiarum moderamina atque gubernacula committuntur, et ex eis in quam plurimos, et quidem de Regia, Imperatoriaque Majestate ac Republica Christiana praeclare meritos liberalitatis et munificentiae suae partes exercent; quosve verae virtutis sectatores, et clarissimorum facinorum aemulos intuentur, hos sublimioribus honorum dignitatumque titulis claros et insignes efficiant.

Quae nos quidem animo saepius revolventes, maiorum nostrorum D.D. Imperatorum Romanorum, et Serenissimorum Regum Bohemiae praeclarum morem vetusque institutum sequuti, quo nihil prius, nec antiquius

Rudolf Druhý, z Boží milosti volený římský císař, po všecy časy rozmnožitel říše, německý, uherský, český, dalmatský, charvatský, slovenský král, arcikníže rakouské, kníže burgundské, brabantké, štyrské, korytanské, karnyolské, mark rabě moravský, kníže lucemburské a Horní i Dolní Slezí, wirtemberské též i také kníže švábské, hrabě habsspurské, tyrolské, feretské, kyburské a borytské, landhrabě alsatské, markrabě Svaté římské říše, burgovské, Horních i Dolních Lužic, pán Marchiae slavonské portu naonského a salinského etc. K budoucí věčné paměti. Bůh všemohoucí nejdobrotivější a nejsvrchovanější Původ a zachovatel řádu v přirození všech věcí, všecko pokolení lidské mnohejmi a rozličnejmi vyvejšenostmi a stavu rozdílnosti dělíce tu znamenitě císařům a králům vlastní a zvláštní povinnost uložil, aby o poddaných svých živnostech, užitečích a ozdobách ustavičnou péčí a všelijakou bedlivostí dne i nocí se snažili a všecko své chvalitebný obyčej a starožitnou zvyklost následujíc, nad kterou nic přednějšího ani starobylejšího nemáme, jako abychom ty, jenž ušlechtlejmi dary myslí a počestného života též šlechtných mravův a přespanilejmi nejpěknějších cností ozdobami obdařené a ušlechtilé bejti seznáváme.

Ty ovšem (aby cnost povinné své odplaty zbavena nebyla) k vyvejšeného důstojenství vzácností vyzdvihovati.

habemus, quam quos eximiis animi dotibus, spectataeque vitae, moremque integritate, atque praeclarissimis pulcerrimarum virtutum ornamentis praeditos et decoratos esse dignoscimus, illos nimirum (ne virtus debito suo fraudetur praemio) ad eminentioris fastigii culmen evehere.

Quando quidem eo latius nominis Nostri splendorem diffundere videbimur, quo ad plures hoc ipso decore dignissimos nostrae munificentiae largitas dimanaverit.

Nam tanto clarius caesareae liberalitatis fulgor eluxerit, quanto eius insignia latius, longiusque extendentur. Hoc quippe remunerandi ratio, Regium Caesareumque decus magis magisque ad externos propagatur, et subditos ad res egregias prompte et alacriter obeundas his quasi praemiis propositis acrius vehementiusque inflammat.

Quapropter considerantes Reverendissimi in Christo Patris Stanislai Pavlovsky Episcopi olomucensis, Consilarii nostri fidelis sincere Nobis dilecti praeclara indefessaque studia, et obsequia nobis ac Inclytae domui nostrae Austriacae fideliter diligenterque praestita, tum etiam ob ipsius insignem et pietatem et catholicae religionis zelum, ac denique quod priscorum illorum orthodoxorum laudatissimorum antistitum exemplum assidua et accurata imitatione in se exprimere adnitatur adeo, ut in his iisque omnibus, quae ad Nostram Imperii, Regnorum, provinciarum ac ditionum salutem, dignitatem, emolumentum, atque amplitudinem divinique cultus ac fidei promotionem spectant, cum optimo quoque facile conferri possit nullique in legationibus et negotiis ipsius fidei a Majestate nostra commissis, rite, impigre, summo studio et alacritate egregia obeundis inferior apparuerit censuimus ad alia Imperatoriae et Regiae dignitatis, quam divinae Majestatis beneficio obtinemus curas etiam huc

Poněvadž tím šířeji jména našeho blesk od nás rozšiřován seznán bude, čím víceji takové poctivosti dobře hodným Naší dobrotivosti štědrota tyčí a vylívati se bude, nebo tím světleji císařské štědroty blesk se rozšiřuje, čím její štít a zřetel šířeji a dáleji se vztahuje.

Takovej zajisté odplacování způsob královskou a císařskou vyvejšenost více a více v cizích rozmnožuje a poddané věci vzácnejch hotově a ochotně vykonávání takovejmi jako dary a odplatami představenejmi chtěvěji a hmotněji rozpaluje.

A pro tož uvažujíc vysoce důstojného v Bohu Otce Stanislava Pavlovskýho, biskupa olomuckého, rady naší, věrného zvláště nám milého, vzácné a ustavičné snažné upřímnosti služby nám i slavnému Domu našemu rakouskému věrně a bedlivě činěné, tudíž také pro jeho obzvláštní i pobožnost i k katolické religii ustavičnou srdečnou náchylnost, k tomu také, že starožitnejch oněch právě věřících chvalitebnejch biskupův příklad ustavičným a pečlivým jich následováním na sobě tolikěž prokázati se snažuje. Takže v těch i v jinejch všech věcech, které k našemu Svaté říše, království, zemí a panství našich zachování vyvejšenosti prospěchu velikomocnosti, též k Božské cti a víry svatej vzdělání náležejí s každým nejlepších může snadně počten a srovnán býti, ani žádnému v poselstvích a legacích a věcech jemu od naší velebnosti svěřenejch náležitě, udatně, se vsí snažností a čistou ochotností postupujíc nižší shledán není. Uznali jsme k jiným naše císařské a královské velebnosti, kterou z daru Božího

pertinere, ut dictum Stanislavum Pavlovium paterno plane et clementissimo animo complecteremur, illique his quoque in rebus, quae ad ipsum splendidiorem et illustriorem reddendum seu exhibendum spectare viderentur, nullo modo deessemus, verum potius illud omni sedulitate atque diligentia benignissime procuraremus.

Re itaque cum Illustribus, Spectabilibus, et Magnificis Supremis incliti Regni Nostri Bohemiae officialibus, caeterisque lectissimis consiliariis nostris, quorum erga Deum pietatem, et erga nos fidem et observantiam singularem iam pridem cognitam et perspectam habemus communicata, et nostro hoc consilio non solum omnium ipsorum suffragiis valde comprobato: verum etiam summe collaudato: quod felix et faustum sit, illudque Deus omnipotens fortunare pro sua immensa benignitate dignetur: motu Majestatis Nostrae proprio, animo deliberato, et non improvido, de nostra certa scientia, et de plenaria Caesaris Romani, atque Regis Bohemiae, qua praediti sumus, potestate, praedictum Stanislavum Pavlovium, episcopum sanctae olomucensis ecclesiae, quam cum alii antecessores nostri, tum vero Carolus Quartus Imperator, Pater Patriae; tum reliqui Serenissimi Reges Bobemiae summopere dilexerunt, et magnis honoribus prosequentes, amplissimis libertatibus et immunitatibus munifice cohonestarunt, ad ducum ac principum ordinem, gradum, fastigium et pileum de novo clementer evehimus et illustramus: ac ducalis sive principis nomine, dignitate, titulo dignamur et decoramus: Quamquam secundum concessionem Augustissimorum Divae gloriosaeque memoriae Imperatorum, et Regum Bohemiae superioribus temporibus (sicut ex diplomatis illorum, atque aures bullis videre est) praedecessores huius Stanislai episcopos olomucenses eo titulo similiter usos esse constat: tamen, quia postmodum temporum iniuria et per desuetudinem ex usu illud nonnullis de

na sobě máme, přičemž také i tu náležeti, abychom k řečenému Stanislavovi Pavlovskému právi, otcovský a milostivý oumysl prokázali, aniž jeho také vtěch věcech, které by k slávě a vzácnosti osoby jeho náleželi, žádným způsobem jej neopouštěli, nýbrž raději to se vši snažností a bedlivostí milostivě jemu prokázali.

Kteroužto věc My s vysoce a vzácně urozenými nejvyššími slavného království našeho českého ouředníky a sjinejmi obrannými radami našimi, jichžto ku Pánu Bohu pobožnost a k nám obzvláštní věrnost a uctivost již dávno známou a zkušenou máme, společně s nimi v uvážení vezmouce jsouce to naše předsevzetí netoliko jich všech jednomyslně jmi hlasy velice za hodné a slušné uznáno, ale i také nanejvýše schváleno. Což šťastné a prospěšné bud a Pán Bůh všemohoucí z svej nesmirnej dobroty štěstí k tomu dáti rač. Hnoutím velebnosti naší císařské vlastním, s dobrým rozmyslem s naším jistým vědomím a z plnosti císařské římské, též královské české, kterou obdařeni jsme, mocností předřečeného Stanislava Pavlovského, biskupa svatého olomuckého kostela, kterejž jako jiní předkové naši, obzvláštně pak Karel Čtvrtý, císař, otec vlasti, tak i jiní nejjasnější králové čeští znamenitě milovali a v veliké vážnosti jej majíc hojnými a slavnými svobodami a vejsadami štědře obdařili, k knížecímu stavu důstojenství vyvejšeni a kloboučku znovu milostivě vyzdvihujeme a vysvětlujeme a knížecím jménem, důstojenstvím, titulem obdařujeme a ušlechtujeme. Ačkoli podle nadání slavné a svaté paměti předkův našich, císařův římských a králův českých, za starodávných časův (jakožto z majestátův jich a zlatejch bullí viděti jest), že předkové tohoto Stanislava, biskupové Olomučtí, téhož titule knížecího tolikéž jsou užívali, jest neskryto. Všakš poněvadž potomně nepřiležitostí časův a skrze neužívání z obyčeje a zvyku pro některé příčiny vyšlo, nyní tímto majestátem mocí (jak svrchu dotčeno) naší císařskou,

causis abierat, iam per praesentes auctoritate (ut dictum est) nostra Caesarea, utpote Caesaris Romani, et Regia, tanquam Regis Bohemiae gratiose, et clementer insignimus, nec non aliorum principum Nostrorum numero et consortio benigniter aggregamus: decernentes praesenti Nostro Caesareo, et Regio edicto firmissimo et irrevocabili, ut non modo hoc praesenti, sed futuris etiam perpetuis temporibus praedictus Stanislaus, eiusque successores (quod sane habitacione ipsius praeclarissimorum meritorum in illius gratiam, ut sufficientissimum nostrae singularis erga eum voluntatis exstaret apud posteros testimonium, concedimus) qui quidem rite et legitime a capitulo eiusdem ecclesiae olomucensis electi et a Sancta Sede Apostolica ad nostram, successorumque nostrorum Serenissimorum Regum Bohemiae commendationem confirmati fuerint, ab universis et singulis, cujuscunque conditionis, praeeminentiae, status, gradus et dignitatis, etiam regalis, ducalis aut pontificalis existant, pro veris Illustribus Principibus habeantur, teneantur, dicantur, et honorentur: Prout Nos eos principes Nostros, et Regiae Bohemiae Capellae Comites (ut a majoribus nostris hic quoque dignitatis titulus olim illis concessus est) dicimus, appellamus, nominamus et recognoscimus, dicturi, appellaturi, nominaturi et recognituri cum successoribus nostris omni tempore sumus.

Volentes et statuentes eadem auctoritate Nostra, et potestate praefata, Ut omnibus et singulis privilegiis, indultis, immunitatibus, libertatibus, iuribus, consuetudinibus, honoribus, dignitatibus, praeeminentiis, fastigiis, praerogativis, auctuariis, exemptionibus, gratiis et favoribus, Uti, frui, gaudere et potiri valeant et debeant, quibus caeteri nostri Principes tam ecclesiastici, quam seculares in omnibus regnis, provinciis atque ditionibus nostris constituti de iure vel etiam consuetudine gaudent et fruuntur, dummodo Nobis et successoribus nostris Serenissimis Regibus Bohemiae inposterum

jakožto římského císaře, a královskou, jakožto krále českého, laskavě a milostivě za kníže vyhlášíme, tudíž i k jiných knížat našich počtu a společnosti dobrotivě připojujeme nařizujíc tímto našim císařským a královským vyřknutím a dekretem pevným a neproměnitelným, aby netoliko tohoto nynějšího, ale v budoucích také časích veš jmenovaný Stanislav a jeho potomci (což ovšem majíc zůžení na velice chvalitebné jeho zásluhy pro něho samého, aby tím dostatečnější naší obzvláštní k němu náhylnosti při potomcích jeho vysvědčení a památka pozůstávala, činíme a nadáváme), kteříž by však řádně a právě od kapitoly téhož kostela a olomúckého volení a od Svaté Stolice Apoštolské na naši a budoucích potomkův našich, nejasnějších králův českých, přímluvu potvrzení byli, ode všech a jednoho každého, jakéhožkoli povolání, vyvešení stavu, řádu a důstojství, též královského, knížecího aneb biskupského byli, za pravý osvěcený knížata jmíni, držáni, nazýváni a ctěni byli. Jakož i My jich, knížata naše a královské české kapli hrabata, (jakož od předkův našich i tento tolikéž důstojství titul za starodávna jim nadán jest) pravíme, jmenujeme, nazýváme a vyznáváme, praviti, nazývati, jmenovati a vyznávati s potomky našimi po všeckny časy budeme.

Chtíce tomu a nařizujíc touž mnoho vážností a mocí naší svrchu jmenovanou, aby všeckných i každých zvláště privilegií, nadání, vejsadností, svobod, práv, zvyklostí, poctivostí, důstojství, předností, vevešeností, obzvláštností, zvětšení, osvobozeností, milostí a přízni míti, užívati a svobodně držeti mohli a mají, které jiní naši knížata, jak duchovní, tak svěští, ve všech královstvích, zemích a panstvích našich z práva a neb taky z obyčeje mají a užívají. Však tak, aby nám a budoucím potomkův našim, nejjasnějším králům českým napotom tolikéž náležitě a poddané poslušenství

debitam obedientiam praestiterint.

Quo vere hujusmodi ducalis, seu principis gradus et illustratio luculentius clarescat, motu, scientia et potestate, quibus supra, arma sive insignia ab episcopis olomucensibus antiquitus usurpata illustrare quoque, et melioribus exornare ad ditamentis dignum existimavimus: Quae sane hujusmodi sunt:

Scutum in quatuor aequales partes divisum: prima et ultima rubei coloris, et quaelibet earum sex albos pyramides in altum erectas (episcopatus nimirum olomucensis propria insignia) bina serie in se continens. Secunda vero, quemadmodum et tertia pars lutei sive flavi coloris, singulae habentes aquilam nigram dextram versus erecta ore aperto et lingua exerta, insignitam in pectore stellula lutei Coloris.

Scuto imposita est infula a qua dependent vittae ab utraque parte cum pedo, seu baculo pastoralis decorata, prout hac omnia in medio harum litterarum manu pictoris accuratius elaborata, et ad vivum genuinis et nativis suis coloribus expressa et ob oculos posita visuntur.

Volentes et decernentes Augusto edicto hoc nostro perpetuo duraturo, ut saepe nominatus Stanislaus Pavlowsky princeps noster, et Regiae Bohemiae Capellae comes una cum futuris episcopis Olomucensibus legitime et rite illi successuris huiusmodi insignia a Majestate nostra praemisso modo illustrata et aucta (suis gentilicis insigniis in medio scuti superadditis) in vexillis, sepulturis, sigillis, annulis et aliis clenodiis atque actibus ducum et principum ubique locorum et terrarum omni tempore, uti veri principes, deferre et gestare, iisque frui, gaudere et libere uti possint et valeant.

Non obstantibus quorumcunque consuetudinibus, statutis, privilegiis praesentibus et futuris, quae quo quomodo

vykonávali.

A aby pak takové knížecí důstojenství a osvěcenost tím zřetelnější byla, s tímž hnutím vědomím a mocí, jako nahoře, erb od biskupův olomúckých z starodávna užívanej tolikéž vysvětliti a hodnějšími přídanky ozdobiti za slušné jsme uznali. Kterýž ovšem takový ať jest:

štít na čtyry rovný strany rozdělený, první a poslední červené barvy a každá z nich šest bílých Pyramides vzhůru vyzdvižených, totižto biskupství olomúckého vlastní erb, dvojitým řádem je v sobě obsahujíc, druhá pak jako i třetí strana zlaté barvy, každá majíc orla černého rozkřídleného k pravý straně hlavou s otevřenými ústy a vyplazenejm jazykem znamenáného, na prsích hvězdu zlaté barvy,

na štítu postavena koruna biskupská, z kteréž třapce dolů visí z obojí strany, berlou biskupskou ozdobena. Jakožto všecko uprostřed tohoto majestátu rukú malířskou bedlivěji vyřejšováno a vlastně svejmi pravejmi a přirozenejmi barvami vymalováno a před oči postaveno se spatřuje.

Chtíce tomu a stanovujíc to tímto císařským a královským dekretem našim a na budoucí věčné časy trvanlivým, aby často řečenéj Stanislav Pavlovský, kníže naše a královské české kapli hrabě, spolu s budoucími biskupy olomúckými právě a řádně po něm na to důstojenství pocházejícími, takového erbu od jasnosti a velikomocnosti naší nadepsanejm způsobem vysvětleného a zvětšeného každý z nich svůj přirozený erb uprostřed štítu přidávajíc na praporcích, hrobích, sekretích, prsteních a jinech klínotech a činech knížecích všudy a ve všech místech a zemích každého času jako pravý knížata míti, nositi, jich svobodně užívati mohli a moc měli.

A to bez překážky čížkoli zvyklosti, pořádku, statut, privilegií nynějších i budoucích, které by se jakejmkoli způsobem proti tomuto

contra huiusmodi illustrationem et erectionem facere posent, quibus per praesentes expresse derogamus, et derogatum esse pro Nobis, et successoribus nostris Augustissimis Romanorum Imperatoribus et Serenissimis Regibus Bohemiae volumus.

Nulli ergo omnino hominum cuiuscunque fuerit gradus, conditionis et status liceat hanc nostrae creationis, erectionis, renovationis, restitutionis, concessionis, decreti, voluntatis, et gratiae paginam ausu temerario infringere, aut ei in toto, sive aliqua eius parte contravenire.

Si quis vero id attentare praesumserit, Nostram, haeredum et successorum Nostrum Imperatorum Romanorum et Serenissimorum Regum Bohemiae indignationem gravissimam ac poenam mille marcharum auri puri toties, quoties contrafecerit, se noverit irremisibiliter incursum, quarum medietatem fisco nostro, residuam vero partem iniuriam passorum usibus decernimus applicandam.

Harum testimonio litterarum, sigilli nostri Caesarei appensione munitarum. Datis in Regia nostra Praga in festo divi Laurentii constantissimi et santissimi martiris, anno ab Incarnatione Dominica 1588, Regnorum Nostrum etc.

vysvětlení a vysazení vztahovati mohli, kterejm tímto majestátem naším zřetedlně derogujem a derogatum od nás a budoucích potomkův našich nejnepřemoženějších císařův římských a nejjasnějších králův českých, bejti chceme.

Protož žádnému nikoli člověku, jakéhožbykoli byl důstojenství, povolání a stavu, náležité nebude tento našeho způsobení, vyzdvižení, obnovení, navrácení, udělení decretu, vůle a milosti, majestát-zrušiti, aneb jemu bud vcele, neb na díle výtržnou smělostí na odpor se stavěti.

Jestli by pak o to se kdo pokusiti opovážil, v naší, erbův a potomkův našich, císařův římských, nejjasnějších králův, těžkou nemilost a pokutu tisíc hřiven zlata ryzího čistýho tolikrát, kolikrát by se protiv tomu dopustil, má věděti, že neproměnitelně upadne, kterej pokuty polovice do komory naší, druhej pak díl křívdu a ublížení trpícím k užtku, aby obrácena byla, nařizujeme.

Z svědomím toho majestátu pečeti naší císařskej přivěšením stvrzeného. Jenž dán na hradě našem Pražském, den svatého Vavřince, nejstálejšího a nejsvětějšího mučedlníka, léta od vtělení Páně tisícího pětistého osmdesátého osmého, království našich římského třináctého, uherského šestnáctého a českého též třináctého.

Příloha 3

Přehled synodálních konstitucí Pavlovského synody z roku 1591

den	č.	název konstituce	Fasseau
I.	1	De Professione fidei ab omnibus facienda	77
	2	De libris haereticis et prohibitis non legendis, neque retinendis	78–80
II.	3	De sacrosancto Missae sacrificio debite ac reverenter celebrando	87–88
	4	Quomodo et qualiter sacerdos ad altare accedens circa divina se gerere debeat?	88–89
	5	De altari, ciborio, atque omni ecclesiastica suppellectili munde conservanda	89–90
	6	De horis canonicis	90–91
	7	De Agendis et Breviario Romano recipiendo	91–93
	8	De praedicatione verbi Dei	94–95
	9	De sacramentorum administratione	95–96
	10	De sacris liquoribus	96
	11	Ne praelati sacerdotes peregrinos sine commendatitiis propriorum ordinariorum suscipiant	96–97
III.	12	De vita et honestate sacerdotum et aliorum clericorum	105–106
	13	De castitate clericorum et ne cum suspectis mulieribus conversetur	106–107
	14	Ne clerici noctu per plateas vagentur, sed in domibus suis pernoctent	107
	15	De sobrietate a clericis servanda, tabernis non frequentandis et conviviis ac commensationibus fugiendis	107–108
	16	Ne clerici in aedibus suis vina aut cervisiam propinent	109
	17	Ne clerici comam nutriant aut barbam	109
	18	Ne clerici armis offensivis utantur	110
	19	De habitu et tonsura clericorum	110–111
	20	Ut clerici mutuo se se honorent	112
	21	De clericis ad iudicium saeculare provocantibus et institutiones ad beneficia ecclesiastica a saecularibus petentibus	112–113
	22	Ut clerici saecularibus negotiis se non immisceant et illicitas venationes devitent	114
	23	Ne clerici sanctimonialium claustra intrent	115
	24	De constitutionibus praesentis synodi observandis et archidiaconorum circa visitationes peragendas diligentia	115–116

Příloha 4
František kardinál z Dietrichsteina, dekret *Dum inter sollicitudines,*
Mikulov 4. XI. 1632

ASV, Arch. Nunz. Vienna, vol. 71, f. 7r. Tištěný dekret, podepsaný a zpečetěný kardinálem, s podpisem sekretáře.

Franciscus miseratione Divina S. R. E. tituli S. Mariae Transtyberim presbyter cardinalis et princeps a Dietrichstein, episcopus Olomucensis, princeps, Regiae capellae Bohemiae comes, S. C. M. intimus consiliarius, eiusdemque regnorum ac ditionum haereditarium protector et supremus in marchionatu Moraviae capitaneus.

Universis Christi fidelibus in dioecesi Nostra Olomucensi constitutis salutem di Domino sempiternam.

Dum inter sollicitudines episcopalibus humeris nostris incumbentes perpeti cura revolvimus, quomodo iis quae dudum quidem ex Sacrosancta Oecumenica et generali Tridentina Synodo verae fidei ac debitae honestatis magistra, ultimo dioecesano per praedecessorem nostrum convocato ecclesiasticarum caetu recepta, sed partim inundantibus haeresum procellis, partim resistantibus temporum difficultatibus debitam publicationem et exinde necessariam sui observantiam nancisci non potuerunt, opportuno succurramus remedio ea potissimum sui magis impressa specie pastoralis nostrae considerationis aciem percellunt, quae ad usum non redacta et subiectarum Nobis ovium velut iniecto obice, facilem aeternae salutis remorantur cursum et in episcopali Nostro tribunali causarum processus ac in ferendis definitivis sententiis tot et tantis eiusdem iudices implicant difficultatibus, ut quandoque tardior quandoque incertior ex iis emergendi detur facultas, inter quae, cum iure merito primas sibi veditet decretum illud Concilii Tridentini de reformatione matrimonii a dicto celebratissimo sanctorum Patrum conventu, sessione vicesimaquarta, capite primo, inviolabili observationi nostrae propositum. Illud ipsum (quo clandestina matrimonia tolli et exinde emergentia animarum mala penitus eradicari quaeant) omnibus ovibus Nostro pastoralis regimini subiectis hisce Nostris legendum exhibemus et omni meliori via, modo et forma publicamus, cuius tenor de verbo ad verbum ita sonat.

SESSIO VIGESIMA QUARTA, QUAE EST OCTAVA

SUB PIO IV. PON. MAX. CELEBRATA DIE XI. NOVEMBRIS M.D.LXIII.

Doctrina de sacramento matrimonii. Caput I.

DECRETUM DE REFORMATIONE MATRIMONII

Tametsi dubitandum non est clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta rata et vera esse matrimonia quamdiu ecclesia ea irrita non fecit et proinde iure damnandi sint illi ut eos sancta synodus anathemate damnat qui ea vera ac rata esse negant qui que falso affirmant matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse et parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominus sancta dei ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est atque prohibuit.

Verum cum sancta synodus animadvertat prohibitiones illas propter hominum inobedientiam iam non prodesse et gravia peccata perpendat quae ex eisdem clandestinis coniugiis ortum habent praesertim vero eorum qui in statu damnationis permanent dum priore uxore cum qua clam contraxerant relicta cum alia palam contrahunt et cum ea in perpetuo adulterio vivunt; cui malo cum ab ecclesia quae de occultis non iudicat succurri non possit nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur: idcirco sacri Lateranensis concilii sub Innocentio iii celebrati vestigiis inhaerendo

praecipit ut in posterum antequam matrimonium contrahatur ter a proprio contrahentium parochis tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solemnias publice denuntietur inter quos matrimonium sit contrahendum; quibus denuntiationibus factis si nullum legitimum opponatur impedimentum ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur ubi parochus viro et muliere interrogatis et eorum mutuo consensu intellecto vel dicat: ego vos in matrimonium coniungo in nomine patris et filii et spiritus sancti vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum.

Quodsi aliquando probabilis fuerit suspicio matrimonium malitiose impediri posse si tot praecesserint denuntiationes: tunc vel una tantum denuntiatio fiat vel saltem parochus et duobus vel tribus testibus praesentibus matrimonium celebretur; deinde ante illius consummationem denuntiationes in ecclesia fiant ut si aliqua subsunt impedimenta facilius detegantur nisi ordinarius ipse expedire iudicaverit ut praedictae denuntiationes remittantur quod illius prudentiae et iudicio sancta synodus relinquit.

Qui aliter quam praesente parochus vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt: eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat.

Insuper parochum vel alium sacerdotem qui cum minori testium numero et testes qui sine parochus vel sacerdote huiusmodi contractui interfuerint necnon ipsos contrahentes graviter arbitrio ordinarii puniri praecipit.

Praeterea eadem sancta synodus hortatur ut coniuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent.

Statuit que benedictionem a proprio parochus fieri neque a quoquam nisi ab ipso parochus vel ab ordinario licentiam ad praedictam benedictionem faciendam alii sacerdoti concedi posse quacumque consuetudine etiam immemorabili quae potius corruptela dicenda est vel privilegio non obstante.

Quodsi quis parochus vel alius sacerdos sive regularis sive saecularis sit etiam si id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat alterius parochiae sponso sine illorum parochi licentia matrimonio coniungere aut benedicere ausus fuerit: ipso iure tamdiu suspensus maneat quamdiu ab ordinario eius parochi qui matrimonio interesse debebat seu a quo benedictio suscipienda erat absolvatur.

Habeat parochus librum in quo coniugum et testium nomina diem que et locum contracti matrimonii describat quem diligenter apud se custodiat.

Postremo sancta synodus coniuges hortatur ut antequam contrahant vel saltem triduo ante matrimonii consummationem sua peccata diligenter confiteantur et ad sanctissimum eucharistiae sacramentum pie accedant.

Si quae provinciae aliis ultra praedictas laudabilibus consuetudinibus et caeremoniis hac in re utuntur eas omnino retineri sancta synodus vehementer optat.

Ne vero haec tam salubria praecepta quemquam lateant ordinariis omnibus praecipit ut cum primum potuerint curent hoc decretum populo publicari ac explicari in singulis suarum dioecesium parochialibus ecclesiis id que in primo anno quam saepissime fiat deinde vero quoties expedire viderint.

Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos.

Atque, ut huius salutaris decreti saluberrima verba sicut iam dudum a Synodo Dioecessana recepta et ammodo a Nobis publicata tenore sui legentium illapsa sunt auribus, ita nunquam interrupta observatione infallibilem nanciscantur executionem.

In primis, ut illa, tam extra quam in iudiciis, praesertim vero in episcopali concistorio et parochialibus ecclesiis Nostris, nemine penitus resistente a singulis sedulo observetur ex Sedis Apostolicae eiusdemque Concilii Tridentini mandato, autoritate ordinaria in virtute sanctae oboedientiae et sub paenis sacrorum canonum tanto liberius districte praecipimus, quanto securius Urbano octavo Pont. Max. universalis ecclesiae clavum faelicus tenente et Ferdinando Secundo Romanorum monarcha augusta Imperii scepra gloriosius gerent, illa observanda fore Nobis indubitanter pollicemur.

Deinde omnibus et singulis parochis, curatis et concionatoribus, tam religiosis quam saecularibus, serio mandamus, ut quam primum hae Nostrae ad manus eorundem pervenerint, proxima sollemnitate diei Dominicae occurrente et aliis duabus subsequentibus, hoc ipsum Concilii decretum, voluntatem Sedis Apostolicae et mentem Nostram in parochialibus ecclesiis sibi comisso gregi insinuent, publicent iuxta praescriptum eiusdem sanctionis in primo anno quam saepissime, deinde vero toties quoties expedire viderint, enucleate explicent et in una quaque parochia post triginta dies a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos robur suum habiturum ac in singulis clausulis ad praxim redigendum esse, sufficienter declarent, ipsique statim ad effectum omnia et singula reducere non intermittant.

Eo igitur auspice, cuius haec triplex creatae Universitatis Machina potenti manu condita est, eo duca, cuius in Cruce pendentis effigies non omnes animat et eo Adiutore qui continuo stillantibus Divinae gratiae suae guttis arida hominum corda irrigat hocque ipsum tam salutare decretum Patribus illis corpore et animo in unum coactis septiformis flatus sui infusione inspiravit, omnes et singuli tam necessariam et plane Divinam sanctionem velut plenis velis ac remis in hanc Olomucensem dioecesim invectam, ambabus ulnis excipiant, exceptam attente expedant, expensam libenter acceptent, acceptam diligenter exequantur et perficiant quo prout debitam Ecclesiae Matri suae in hoc terrarum ergastulo militanti, obedientiam contestaturi sunt, sic eidem in aeterno coelorum domicilio triumphanti associantur et immarcescibilem obedientiae suae coronam triumphaturi consequantur.

Datae in arce et civitate nostra haereditaria Nicolspurgi, die 4. Novembris, Sancto Carolo archiepiscopo Mediolanensi sacra Anno Incarnationis Dominicae millesimo sexcentesimo trigesimo secundo.

Franciscus cardinalis a Dietrichstain, episcopus Olomucensis

(L.S.)

Henricus Roussilonaeus secr.

Příloha 5

Patent Jana Arnošta Platejse generálního vikáře a oficiála olomoucké diecéze pro děkany, faráře a kaplany diecéze, Olomouc 17. VII. 1629

Originál: ZAOpO, AO, papírové listiny, i. č. 1611, sign. A IV b 25/7.

Tištěný patent s pečetí oficialátu, podpisem vydavatele a notáře Matyáše Tengelotta

Ed.: FASSEAU Arsenius Theodor (ed.), *Collectio Synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae*, Rezii, Ch. J. Hueth 1766, s. 120-122.

Inserováno v dekretu biskupa LIECHTENSTEIN-CASTELCORNIA z roku 1674 (viz příloha 6).

Eminentissimi, reverendissimi et excellentissimi principis S. R. E. cardinalis et S. R. I. principis ac domini, domini Francisci principis a Dietrichstain tanquam episcopi Olomucensis generalis vicarius et officialis Ioannes Ernestus Platais de Platenstain in Gusmansdorff et Orzechau, S. D. N. praelatus domesticus, cathedralis ecclesiae Olomucensis praepositus, metropolitanae Pragensis, ibidem Vissegradensis, et ad Sanctam Crucem Wratislaviensis ecclesiarum canonicus, prothonotarius apostolicus, archidiaconus Brunensis, Comes Palatinus, S. C. M. et praefati Eminentissimi principis consiliarius.

Dilectis Nobis in Christo reverendis ac religiosis decanis ruralibus, parochis, et cappellanis, dioecesis Olomucensis. Salutem in Domino sempiternam.

Quia agnoscit Eminentissimus, Reverendissimus et Excellentissimus princeps, dominus dominus Franciscus, S. R. E. cardinalis⁸⁰⁸, et S. R. I. princeps a Dietrichstain, episcopus Olomucensis, princeps, Regiae cappellae Boëmiae comes, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis intimus consiliarius, Sacri Romani Imperii protector, et in Marchionatu Moraviae supremus capitaneus, gloriosissimi pastoralis sui officii partes esse non tantum ea, quae Marchionatus Moraviae dioecesi proficua sunt et Sacris Canonibus consona, prudentissime ordinare, ac inviolabili observationi subiicere; verum etiam, si nonnulla, aut exortarum difficultatum incommoditatem ingrediuntur, aut praecepta, optatum effectum minus sortiuntur, ea salutaribus remediis complanare, et omissa actuali executioni restituere.

Idcirco Nobis eadem Eminentia sua, tanquam generali vicario et officiali suo clementissime demandare dignata est, quo vobis omnibus et singulis Nomine praefatae Eminentiae suae modum repellendarum difficultatum et resarciendorum defectuum, hisce patentibus literis quantocius praeceptive insinuemus, et ad singulorum viridem observantiam, autoritate Nobis delegata serio adhortemur: cuius episcopalibus mandatis, quia et Nos et vos morem gerere decet, sequentes difficultatum defectuumve articulos, tanto libentius proponimus et illis occurrendi modum praescribimus, quanto certius speramus, cum penes vos sui debitam acquisiturum observantiam.

Publicari et ad effectum reduci fecit, idem Eminentissimus princeps Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo secundo, die quarta Novembris Sancto Carolo archiepiscopo Mediolanensi dicata, Sacrosancti oecumenici Concilii Tridentini decretum de reformatione matrimonii. Et quia nonnulli parochorum ex mala intelligentia, ac aliqui forte, ob privata commoda seu turpia lucra, sponsum sponsamque matrimoniales contractus coram parochis et testibus ineuntes, huiusmodi coniugalium promissionum celebrandorum gratia hactenus vel ad domum parochialem invitabant, vel ad habitationem alterius contrahentis se invitari, lauto convivio tractari et insuper donis pecuniariis remunerari fecerunt. Quo facilius singula rite fiant et praedicti abusus tollantur, praecipit supradictus

⁸⁰⁸ v tištěném dekretu chyba: Cardinalisi

eminentissimus princeps, quatenus huiusmodi matrimoniales coram parcho et testibus emittendi contractus, non alibi, quam (praemissa tribus continuis diebus festivis, de tali matrimonio contrahendo, gratis et sine lucro terna denuntiatione) in ipsa ecclesia parochiali, tempore peragenda sacerdotalis copulationis, ante altare (prout decreto illo reformationis nondum publicato fieri solebat) adscitis tamen duobus testibus, qui contractui intersint, ac eum percipiant, debite celebrentur.

Et quoniam etiam in eiusdem decreti reformatorii capite secundo idem concilium tridentinum, volens incommodo, quod ratione spiritualis cognationis occurrere posset, benignius providere, statuit, ut unus tantum sive vir, sive mulier iuxta Sacrorum Canonum instituta, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant; eam ob causam mandat quoque praenominatus eminentissimus princeps, ut omnes parochi baptismatis sacramentum alicui conferentes, huic salutari instituto ad amissim se conformet et remota exorbitanti patrinorum multitudine, ad summum, iuxta tenorem decreti, duos patrinos baptizandorum, unum videlicet et unam imposterum admittant, atque horum duorum tantum nomina in competenti libro diligenter describant, illosve duos patrinos tantum de ea, quam ipsi soli cognationem spiritualem contraxerunt et quod alii ultra designatos duos etiamsi baptizatum tetigerint, nihil de tali cognatione spirituali participaverint, dilucide informant.

Non oblita etiam commemorata Eminentia sua qualiter ante aliquot annos omnibus et singulis parochis per publicas patentes serio praeceperit, ut quibusvis diebus Dominicis post tempus pomeridianum rudimenta doctrinae catholicae (quae Catechismi nomine nuncupari solent) iuventuti proponant, eam in illis instruant, ac difficiliora debite explanent, ideo, cum hoc tam salutare opus hactenus vix alicubi sui sortitum sit exordium et praeter aliquos, vere Domini lucrandarumque animarum zelo inflammatos religiosos viros, valde pauci parochi, (quibus tamen id ex officio et pastoralis vocatione incumbit) huic se applicarint muneri, denuo omnes et singuli serie admonentur, ut, quam primum tam necessario ac proficuo spirituali exercitio se se accingant et illud nunquam (nisi gravi urgente contrarietate) intermittant.

Insuper, quia facta religionis Catholicae penes hanc dioecesim in integrum restitutione, dolosissimus eiusdem reformationis adversarius diabolus, si non palam, tamen occulte nunc per varias subtilitates, ac inditas hominibus vere haereticas, desumenda ex Calice post laicam eucharistiae communionem ablutione, imaginationes nunc per mirabiles superstitiones vetularumque sub abusu invocationis Divini Nominis aut coelituum, diversas incantationes, ac rerum minus convenientium applicationes, tanquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret; Omnibus et singulis praefatis parochis, Verbi Divini concionatoribus et confessariis demandatur, ut huiusmodi duos gravissimos errores in hac dioecesi frequentissime occurrentes, quantocius et facto et verbotenus radicitus evellere ac funditus extirpare conentur. Iis videlicet, qui post sumptionem sacrosanctae eucharistiae, sub altera specie tantum, utpote panis, sibi non ex quocunque vasculo, sed ex solo calice ablutionem porrigi efflagitant et sola intentione sua, dummodo ex calice bibant se Sanguinem Domini sumpturos, sub errore heretico opinantur, nullo modo ex dicto calice praefatam ablutionem porrigendo. Illis vero, qui vetularum incantationibus, maleficiis seu superstitionibus dediti sunt, aut eas ipsas proprio opere exercent, pro concione vel etiam sacramentali confessione delictum aggravando et ab huiusmodi scelere ferventius dehortando.

Et quoniam ea, quae modum celebrandorum matrimonialium contractuum, numerumve acceptandorum pro baptizando patrinorum, quaeque doctrinae christianae institutionem et

denegandam laicis post sumptionem Corporis Christi in solo calice ablutionem concernunt, sine ulla prolongatione ac tergiversatione quam primum effectivae executioni demandanda sunt, illa singula sub tali praecepto peragenda intimantur, ut si eorundem observantia, saltem in minimo violabitur seu omissione vel variatione aliqua perturbabitur, sciant inobedientes (quos tamen inventum iri non putamus) supradictum Eminentissimum principem, aut nos ex eiusdem mandato contra se de rigore poenali iuris Canonici sententiarum processuros, et, si opus fierit, etiam ad privationem beneficiorum in hac Marchionatus Moraviae dioecesi obtentorum serio accessuros.

Datae Olomucii ex residentia officialatus nostri, die decima septima mensis Iulii anni millesimi sexcentissimi trigesimi quinti.

Příloha 6

Volební kapitulace olomoucké kapituly před volbou arcivévody Leopolda Viléma, Olomouc 10. XI. 1637

Opis notářského instrumentu: ZIEGELBAUER Magnoaldus, *Olomucium sacrum*, tom. II., rkp. MCO 538, pag. 268—85.

Opis prostý: ZAOpO, AO, papírové listiny, inv. č. 1615, sign. AIVb25/5.

Opis: ZAOpO, MCO, listiny, i.č. 1165, poř. č. 1288, sign. B II d 13.

Opis: MZA, fond G 12 Cerroniho sbírka, II, rukopis 2, i.č. 139, f. 64v–70r.

Přepisují z Ziegelbauera.

In nomine Domini. Amen.

Anno a Nativitate Domini MDCXXXVII, indictione V. Pontificatus S. D. N. Urbani divina providentia Papae VIII anno XV die vero X. mensis Novembris per hoc praesens publicum instrumentum notum sit et pateat evidenter universis et singulis, quorum interest, quod cum Venerabile te fidele Capitulum post obitum quondam Eminentissimi, reverendissimi et excellentissimi Domini Francisci presbyteri cardinalis et principis a Dietrichstein episcopi Olomucensis etc. ad electionem novi episcopi procedere, atque ita viduatae ecclesiae suae de alio pastore providere deberet, concorditer congregatum ad bonum et conservationem ecclesiae suae quaedam concordata unanimi consensu ordinavit, fecit et constituit, quorum tenor est, ut sequitur.

1) Quoniam ecclesiae tam in spiritualibus quam temporalibus multa damna atque incommoda ex absentia episcopi plerumque oriri solent, tenebitur episcopus vigore iuramenti in loco residentiae suae solito actualiter residere. Si vero ob urgentes causas praesens esse vel personaliter residere non posset, duos ex gremio Capituli administratores constituat, quorum alterum episcopus, alterum Capitulum nominabit, qui etiam cavebit, ut comitiis et iudiciis provincialibus per suos e capitulo ablegatos personam eis repraesentantes omnino interesse possit, ne praerogativa statui ecclesiastico et clero tam necessaria deperdatur. Similiter efficere conabitur, ut una persona capitularis in provincialibus etiam iudiciis iuxta avitum morem ante haeresim observatum, nomine Capituli sessionis locum obtineat. Quod si vero episcopatum, sive per mortem, sive per resignationem, sive quovis modo vacare contigerit, ita libertati Capituli consulat, ut electionis libertas illaesa permaneat, ac proinde nullum coadiutorem episcopatus sine voluntate et expresso consensu Capituli, assumendi facultatem habeat. Caeterum quia officium episcopi abunde satis Concilii Tridentini decretis et sacris canonibus expressum est, propterea Capitulum hac de re aliquid ulterius statuere supervacaneum esse existimabat. Hortatur tamen futurum episcopum, ut in exequendis tam sacris canonibus, quam dicti Concilii decretis sui iuramenti memor et iisdem se, quantum fieri poterit, conformet.

2) Seminarium cleri secundum decreta Concilii Tridentini, ut antehac iam pie institutum fuerat, sed ob iniuriam temporum intermissum est, de novo fundabit, et in illo alumnos potissimum harum partium bonae indolis adolescentes Bohemicae et Germanicae linguae gnaros alimentabit, quorum numerus sit ad minimum duodenarius; hic logicam ad minus et casus conscientiae audiant, priusquam ad curam animarum admittatur. De pontificiis vero alumnis, qui ex diversis dioecesibus recipiuntur, agatur apud Sedem Apostolicam, quatenus absolutis studiis receptisque sacris ordinibus ad curam animarum tribus vel quatuor annis in Marchionatu Moraviae suscipiendam adstringuntur.

3) Cum haec dioecesis agendis tam ceremonialibus quam sacramentalibus vel maxime indigeat, curabit episcopus infra annum a die suae confirmationis dictas agendas, sicuti et

officia propria patronorum ecclesiae nostrae totiusque dioecesis, postquam correcta fuerint, imprimere, et si quid circa ornamenta supellectilem et vestes sacras desiderabitur, his omnibus adeo necessariis rebus quamprimum exemplo laudatissimo suorum antecessorum occurrere, denique sarta tecta conservare tenebitur.

4) Privilegiorum omnium tam episcopatum, quam Venerabile Capitulum concernentium non solum confirmationem a Sede Apostolica, si necessitas ita postulet, cum praescitu et consensu capituli et Sacrae Caesariae Regiaeque Maiestatis suo proprio aere impetrabit; verum etiam adversus quosvis impugnatores defendet, et tuebitur, nec unquam se a Capitulo seiunget, aut quocumque semper coniunctus, in defendendis eis libertatibus et praerogativis unum corpus constituet.

5) Anticipationes censuum et alias exorbitantes exactiones in bonis episcopalibus a subditis nullo modo faciat, nullasque exemptiones aut privilegia subditis episcopatus et feudatiorum sine consensu capituli concedat. Si quae vero concessa sunt, absque consensu Capituli in quacumque tandem forma emanarint tanquam ipso iure nulla et omnimode irrita revocentur.

6) Capituli iurisdictionem secundum tenorem statutorum ecclesiae nostrae non impediatur, verum potius illius immunitates et laudabiles consuetudines tueatur et conservet.

7) In homagialium conventibus generalibus, ac iudiciis solitis duos pro veteri more canonicos a capitulo deputatos praesentes habeat, quibuscum consilia communicet. In absentia vero sui tertium e gremio capituli personam suam repraesentantem locumque capientem constituat. Nullum vero iudicem feudalis iuris assumat, qui non sit feudatarius et catholicus. Denique cancellarium maneat liberum episcopo propria autoritate constituere, quem voluerit.

8) In administratione feudalium illud ius sive novum, sive antiquum adhibebit episcopus, quod magis pro conservatione suae libertatis et huius regalis conducere videbitur.

9) In praestandis iuramentis vasallorum, sive fuerint in conventu generali post possessione acceptam, sive postea privatim, duo ex capitulo iuramento fidelitatis intersint.

10) Cum his extremis et periculosis temporibus nullum sit ad subitaneos et repentinos casus Capituli paratae pecuniae subsidium, caveat futurus episcopus, ne cuiquam ex suis ecclesiae homagialibus posthac sine consilio, et expresso consensu Capituli in scriptis facultatem testandi sponte vel ultro concedat, qui consensus in literis concessionis exprimi debet. Etsi devolutionem aliquam bonorum homagialium (ut sit interdum) evenire contigerit, et pro eiusmodi bonis aliquam summam acceperit, teneatur futurus episcopus pro necessitatibus communibus Capituli tertiam partem pretio feudi accepto statim in archivo Capituli deponere, idque ex prima pecunia a feudatario accepta et accipienda. Quodsi vero episcopus alicui gratis feudum donaverit, tunc aestimatione feudi facta tertia pars valoris nihilominus (de quo futurus episcopus nullo modo disponere possit tanquam de re supradicto nomine ad capitulum pertinente) in archivum eius inferetur. Conabitur enim, quoad fieri poterit, ut feuda atque bona ecclesiae alienata, vel quasi alienata recuperentur, neque ulla feuda communitatibus et monasteriis conferat.

11) Praefecti possessionum episcopatus non solum iuramento, sed etiam literis et sigillo fide suam Capitulo obligent, idque toties, quoties mutabuntur. Quod decedente, vel (quod Deus avertat) in captivitate existente episcopo nemini nisi soli Capitulo arces, oppida et quasvis alias episcopatus possessiones tradent, vel resignabunt. Quodsi episcopum in extremis esse, vel subito mori contigerit, praefecti possessionum et maxime Cremsiriensis arcem claudi et cubacula obsignari omnino curent, ne quid ex rebus episcopi pereat, idque

statim Capitulo significant. Ad praefecturas autem arcium et alia quoquo modo illae vocentur, nulla debet admitti persona, per quam possit praeiudicium aliquod oriri.

12) Nec in posterum sine consensu Capituli, quisquis fuerit episcopus arcem aliquam aut oppidum in arendam alicui suorum sive externorum dare omnino audeat, nec ulla concordias vel transactiones ratione bonorum episcopatus ineat, si quas vero inierit, ipso facto irritae sunt.

13) Erga clerum sibi concreditum paterne se gerat, praelatos quoque et canonicos aequaliter diligat, debitoque prosequatur honore, nec sit partialis, ut ita simultates et aemulationes tollantur. Humanitatis ipsius quoque erit, ut indigenas potius quam extraneos ad beneficia promoveat ecclesiastica.

14) Cum hisce temporibus status laicalis clericis et sacerdotibus ac Deo dicatis hominibus minus addictus esse soleat, si quando contigerit quod quispiam nobilium aut alterius conditionis homo saecularis sacerdotem seu clericum huius almae cathedralis ecclesiae membra verbo aut per literas accusaverit, nequaquam incognita causa et sine assensu ac praesentia capituli damnandus est.

15) Ante confirmationem futurus episcopus nullo modo se intromittat in administrationem rerum spiritualium et temporalium huius episcopatus, sicuti iura canonica disponunt.

16) Quoniam secundum sacros canones ecclesia episcopo succedit, propterea nullum testamentum aut donationem causa mortis sine consensu capituli faciat. Sin autem intestatus moriatur, omnia bona mobilia ab ecclesia acquisita e solutis debitis remanentia ad capituli membra devolvantur, immobilia vero penes episcopatum maneat. Quod si vero episcopum nulla spolia habere contingat, certam pecuniae summam loco spoliorum inter capitulares dividendam assignabit. Pontificalia autem ornamenta et alia pretiosiora, quibus in sacris uti consuevit episcopus, si quae habuit propria, etiamsi ab intestato non decesserit nihilominus cedant in usum sacristiae ecclesiae nostrae cathedralis. Similiter ea capitulo relinquuntur, quae ultra inventarium reperientur, et de illis in testamento nulla dispositio facta fuerit.

17) Paramenta et insignia pontificalia ecclesiae magis pretiosa apud ecclesiam et in sacrario post eorum usum remaneant; alia vero minus pretiosa si aliquo secum ducat, curet, ut non alienetur, aut deperdantur, sed tempore suo ad ecclesiam reducantur, deperdita vero occasione alicuius itineris alia procurando damnum ecclesiae resarcire tenebitur.

18) Ut in omnibus causis atque negotiis ecclesiarum episcopatum et capitulum communiter concernentibus maxime pro defensione iurium, libertatum, privilegiorum et immunitatum ecclesiae, sicut etiam in expeditionibus militum, sive equitum, sive peditum, si necessitas id exposcat, vel si quae alia fuerint pro communi utilitate, aut necessitate praestanda, episcopus una cum capitulo pro sua rata, coniunctim semper tanquam unum solidum corpus sint, et pariter adunati perseverent, sibi invicem consulant, assistant et sese totis viribus fideliter iuvent, nec se permittant aliqua potentia, aut aliquo adversitatis turbine divelli, aut sinistra suggestionem sive fraudulentam persuasionem scindi ab invicem, ne inconsulta partitio et segregatio execrabilis sit initium dispersionis eorum et origo vastationis, ac tandem causae interitus ecclesiae, cui sese uterque firmo rigidoque iuramento astrinxit.

19) Si quis impugnaverit capitulum, sede vacante ratione bonorum episcopatus immobilium, vel mobilium, id ipsum episcopus postmodum in se recipiat, et coram iudicio causam tanquam ex debito officio tueatur et citationibus factis vel fiendis respondeat et sic omni indemnitati ecclesiae sponsae suae prospiciat. Insuper si quae (quod Deus avertat)

impositiones, aut gravamina ratione imponendi alicuius particularis oneris, aut mutuo dandae pecuniae imminerent, teneatur episcopus omni studio et opera impensis propriis per nuntios, sive rei magnitudo id postulaverit, in propria vel capituli persona apud Sacram Caesaream Regiamque Maiestatem, et ubicumque opus fuerit, causam ecclesiae et capituli fideliter accurateque agere eamque in huiusmodi necessitatibus defendere.

20) Indignum est, eos, qui ut episcopis fratres arctiori illi, et sanctissimo societatis vinculo adstricti, quique eum ad hoc fastigium honoris et dignitatis evexerunt, ut ab eo vilipendantur, aut tanquam alieni ignotique habeantur, vel eis saeculares venientes ad se loco praeferantur. Quapropter quando in iudiciis homagialibus et alias a personis capituli episcopus consulendus, vel conveniendus foret, ne praelati et canonici ad hospitia publica divertere cogantur, curet episcopus, ut Cremsirii in arce cubacula certa et perpetua semper habeantur, ut venientibus confratribus hospitium et locus apud se cum omnibus necessariis exhibeatur, tractenturque benigne et competenter, ut nullos sumptus faciant. Erit quoque eis humanitatis et benevolentiae, quandocumque per alia episcopatus loca, oppida, arces et fortalitia personas capitulares in negotiis ecclesiae vel propriis ire contigerit, ut ab officialibus et praefectis illius cum honore et dignitate recipiantur.

21) Taxas plane nullas contra sacros canones et libertates ecclesiae huius in cancellaria sua pro literis ad capitulum et personas eis spectantibus fieri permittat.

22) Multis rationibus necessariis capitulum inductum statuit ac decrevit, ut pro impetranda electionis suae confirmatione ad Sedem Apostolicam unus vel duo capitulares, si fieri poterit, expensis episcopatus mittantur.

23) Futurus episcopus iuxta statuta istius almae ecclesiae iurata et apostolica auctoritate roborata inventarium rerum omnium immobilium ac bonorum tam mensalium quam feudalium omnium etiam privilegiorum et iurium in archivo episcopali repositorum copias primo quoque tempore confici iubeat atque intra tres menses a confirmatione sibi illata capitulo adferri et praesentari faciat.

24) Episcopus ordiner suo tribunali ecclesiastico idoneum officialem sive vicarium generalem ex gremio capitulari, cui ex canonicis quatuor assessores, quantum possibile erit, adiunget, qui officiali semper assistant; notario etiam eiusdem sedis per officium ordinando salarium constituat. Et ne litigantes supra modum graventur expensis, teneatur episcopus pretium literarum iudicialium et processuum taxare et moderari. Constituet etiam fiscalem et carceres pro delinquentibus fieri curabit. Suffraganeum, si quem habuerit, is sit omnino persona capitularis.

25) Ecclesias collegiatas, parochiales et alia quaevis saecularia beneficia non alienavit, neque regularibus personis ullatenus attribuet.

26) Futurus episcopus literas et privilegia episcopatum concernentes extra provinciam absque consensu capituli et sine iudice earum rerum edito nullo modo efferat.

27) Legationes graviores pro religione commodisve ecclesiae suae aut episcopatus ipse obeat: quodsi magno aliquo impedimento id facere aut praestare prohibeatur partes suas non nisi duobus, ut uni ex capitulo remittet, idque illis, quos et rerum usu et prudentia gravitateque aptiores compererit. Ut vero ea designatio personarum accidat securior alterum episcopo, alterum capitulo eligere licebit.

28) Telonia non amplius Hebraeis, verum Christianis elocentur.

29) Ut foundationem Collegii Societatis Iesu Olomucii de bonis episcopalibus euectam, iuxta tenorem eiusdem foundationis et confirmationis Sedis Apostolicae, prout adhoc usque tempus observatum fuit, cum consensu capituli ratam et gratam habeat.

30) Iurent electus et electores, quod velint electionem suam defendere.

His omnibus concordatis urgente necessitate reservat sibi capitulum dispensationem et moderamen, etsi quod dubium in illis intelligendis oriretur, interpretatio eorum penes solum capitulum maneat, cum solum hoc concordata tulerit.

Haec omnia et singula praelati et canonici infrascripti ante inchoatam electionem se diligenter quicumque fuerit electus observaturum et illis satisfactorum spondeat ac iuret, renuntiando omnibus exceptionibus, iurium et legum auxiliis, indultis etiam et gratiis et dispensationibus quibuscunque contra praemissa facientibus.

Propterea eadem concordata electus in formam publici iuramenti redacta et in pergameno descripta tenebitur sua manu cum expressione sui iuramenti subscribere, et proprio sigillo communire. Sic et caeteri de gremio capituli confratres ante electionem eisdem concordatis propria manu subscribent.

Acta sunt haec Olomucii in loco capitulari ecclesiae cathedralis praesentibus omnibus praelatis et canonicis ad id specialiter vocatis, anno, indictione, pontificatu, mense, die, ut supra. Praesentibus honorabilibus vicariis, huius almae ecclesiae nec non infrascriptis notariis, ad suprascripta omnia et singula testibus specialiter vocatis et rogatis.

Et quia ego Melchior Pollinger Protonotharius Apostolicus his omnibus interfui, iisdem propria manu subscripsi.

Ita testor esse ego Paulus Joannes Baptista Juagii.

Ita testor esse ego Blasius Franciscus Jerystophorsky.

Ita testor esse ego Georgius Joannes Glauditz.

Item ego Andreas Rauscher, quia suprascriptis interfui iisdem propria manu subscripsi.

Ego Joannes Fridericus Breüner liber baro Austriacus, huius Almae cathedralis ecclesiae decanus et nominatus episcopus Rosonensis subscribo, et promitto me singulis satisfactorum.

Ego Philippus Fridericus Breüner liber baro, huius Almae cathedralis ecclesiae suffraganeus et archidiaconus subscribo, et promitto me singulis satisfactorum.

Ego Hieronymus Picinardus canonicus et scholasticus cathedralis ecclesiae huius subscribo, et promitto me singulis satisfactorum.

Ego Ioannes Caesar Stredele de Montani, huius Almae cathedralis ecclesiae canonicus subscribo, et promitto me singulis satisfactorum.

Ego Claudius a Sorina eques, cathedralium ecclesiarum Mantuae archidiaconus et Olomucensis canonicus subscribo, et promitto me singulis satisfactorum.

Ego Rodericus comes de Santhilier, canonicus Passaviensis et Olomucensis subscribo, et promitto me singulis satisfactorum.

Ego Carolus ab Hittendorff, canonicus Olomucensis et Wratislaviensis, subscribo, et promitto me singulis satisfactorum.

Ego Andreas Orlick, liber baro de Laziska, dominus in Sabireti Austriacus, canonicus et custos cathedralis ecclesiae Olomuc., praepositus Omnium Sanctorum, subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Sebastianus Lustrier a Libenstein subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Franciscus de Requesens canonicus Olomucensis subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Omnibus et singulis sese satisfacturum spondet Paulus Pörsius decanus in Mistlbach, canonicus Olomuc. et Serenissimi Leopoldi Guilelmi Archiducis Austriae consiliarius.

Caspar Karas a Rhambstein canonicus Olomucensis et scholasticus Wratislaviensis subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Mathaeus Wenceslaus Hartenek canonicus Olomucensis ac ad S. Mauritium parochus subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Sigismundus a Miutino de Spilimbergho canonicus Olomucensis subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Thomas Sarcander canonicus Olomucensis archidiaconus Znoymensis promitto me singulis satisfacturum.

Ego Bertholdus Kropff ab Allendorff cathedralis ecclesiae Olomucensi et Wratislaviae canonicus promitto me singulis satisfacturum.

Ego Adamus Mauritius Tabernator a Sternfels, canonicus Olomucensis et decanus Wiscoviensis subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Ego Ioannes Petrus Petruccius, canonicus Olomucensis et Brunensis subscribo, et promitto me singulis satisfacturum.

Nos Leopoldus Guilielmus Dei gratia archidux Austriae etc. totius Venerabilis capituli per acclamationem electus episcopus Olomucensis, supradictis omnibus ac singulis concordatis, iuxta obligationem in iisdem comprehensam subscribimus, atque fide Deo amabilis episcopi et virtute iuramenti a Nobis antea praestiti ea in omnibus et per omnia ac singula puncta Nos servaturos spondemus et promittimus. In cuius rei fidem haec propria manu subsignavimus ac sigillum nostrum maius appendi iussimus. Datum Posonii die decima octava mensis Decembris anno millesimo sexcentesimo trigesimo septimo.

Příloha 7

Matyáš Tengelott blíž neurčenému knězi do Vídně [Avancinimu?], Olomouc 23. VIII. 1662

Originál: KBR, Ms. 8476–8479, 54r–57v.

Admodum reverende et eximie domine Pater, patrone colendissime

Gratiosissimas Admodum r. dae Paternitatis Vestrae Viennae 19^a ad me servum suum promptissimum directas, una cum inclusis desideriis reverenter accepi, et sicut ex debito meo non tantum in his, sed aliis omnibus possibilibus ad realia servitia praestanda me obligatissimum profiteor, ita quae ammodo in memoriam recurrunt, praesentibus obsequiosissime communico. Serenissimi archiducis Leopoldi Gulielmi episcopi Olomucensi principis et domini nostri clementissimi solemnitatem, quam anno 1639 in capienda episcopatus possessione hic exceptus fuerat, una cum oratione a moderno reverendissimo et excellentissimo episcopo Viennensi, qua decano habita, ex corde copialiter praesentarem, at hanc nunquam habui, nec hic etiam reperienda, ex eo, quod archivum capitulare anno 1642 in exitu Olomucensium in manus Suecorum devenerit et recollectis ac inventatis fragmentis amplius repertum fuerit nihil. Alias recordor, quod a capitulo obviam Auspicium usque duo capitulares, utpote dominus Karas et dominus Miutini, cum quibus et ego fui, missi, dictam Suam Serenitatem nomine capituli humilime salutarunt et Olomucium usque comitati sunt. Civitati Olomucensi approximans, ab omnibus capitularibus in curribus non tantum, sed etiam ab ipsomet domino capitaneo provinciae comite de Salmis, regio tribunali, aliis proceribus et nobilibus eo adventantibus, pariterque a propriis episcopatus vasallis et feudatariis equis insidentibus ac in occursum euntibus, in campis exceptus et in civitatem Olomucensem, civibus in armis constitutis, ad aulam episcopalem delatus, diebus vero sequentibus habitu episcopali ornatus e aula sua episcopali processionaliter, praeunte congregato clero et capitularibus, superpelliciis et rochetis indutis, ad cathedralem ecclesiam sponsam suam, sequentibus capitaneo provinciae, baronibus et nobilibus una cum populo magno numero congregatis, magnificentissime introductus, ceremoniis consuetis et divinis absolutis decantatoque *Te Deum laudamus*, ad palatium episcopale pari ordine et solemnitatem reductus et ibidem lauto convivio exceptus fuit.

Director[i]um decanorum et parochorum ruralium, uti in dioecesi Passaviensi, si extat, hic nullum est. Hoc tamen vel maxime necessarium foret, ut constituatur, quo dicti decani instructionem habeant, qualiter se erga suos subordinatos parochos et vice versa parochi erga decanos gerere debeant. Ad alia puncta, cum maiorem requirant reflexionem et reminiscenciam, proxime respondebo. Quod autem ammodo plene non satisfecerim, humillimam peto excusationem. Caeterum asseculo admodum reverendam Paternitatem Vestram quod in omnibus et singulis suis mandatis me semper experietur punctualissimum servum et executorem, prout continuo maneo et mansurus perpetuum.

Olomucii 23 Augusti anno 1662

Admodum reverendae et eximiae Paternitatis Vestrae

Obsequiosissimus et devotissimus servus Matthaeus Tengelott

Haec Appendix spectat ad iucundum introitum seu captam possessionem episcopatus Olomucensis anno 1639

Absolutis Olomucii solemnitatibus, contulit se Sua Serenitas comitantibus designatis capitularibus commissariis et praesentibus sui episcopatus vasallis Cremsirium alias residentiam ordinariam episcopalem ibidemque in magna congregatione ecclesiasticorum et

saecularium dominorum nec non citatorum vasallorum bullae pontificiae ad vasallos specialiter expeditae publice lectae, ac homagium seu iuramentum fidelitatis a praedictis vasallis exceptum et desuper investiti fuerant. His peractis Sua Serenitas per Wiscoviam, Brunam et Nicolspurgum Viennam feliciter reversa est.

Příloha 8

Karel II. z Liechtensteina-Castelcorna, dekret *Quamquam saepius* z 10. II. 1674

VKOL, sign. 36.053, pod katalogovým názvem Caroli episcopi Olomucensis renovatio statutorum Francisci principis a Dietrichstein episcopi Olomucensi respectu uniformitatis contractus matrimonium.

Carolus Dei gratia episcopus Olomucensis, dux, S. R. I. princeps, Regiae capellae Bohemiae & de Lichtenstain Comes etc.

Omnibus et singulis dioecesis nostrae Olomucensis decanis ac parochis, nec non aliis tam regularibus, quam saecularibus a nobis approbatis sacerdotibus curam animarum gerentibus salutem in Domino.

Quamquam saepius iam et sufficienter ab antecessoribus nostris in Domino quiescentibus episcopis Olomucensibus observatio Sacri Concilii Tridentini, potissimum vero capitulum primum sessione vigesima quarta de reformatione matrimonii promulgata, dubiaque hinc inde exorta declarata et ad realiter exequendum demandata fuere.

Attamen ex quotidiano abusu dolenter percipimus, salutaria monita, ob temporum iniurias et bellorum intercurrentias in oblivionem devenisse, ita, ut circa matrimoniorum contractus uniformiter non procedatur, sed quivis parochorum aliam et aliam formam pro libitu introducat, ex quibus confusiones et interdum etiam nullitates ac conscientiarum scrupuli oriantur.

Ne itaque haec differentiarum inconcinnitas ulterius serpat et antecessorum nostrorum statuta totaliter evellat, sed ab omnibus et singulis debite observentur, necessarium duximus, illa quae circa hanc materiam publicata et ad rite exequendum demandata fuere renovare, ac denue ad omnium notitiam typis excudi, quorum tenores sunt, utt supra praemisum.

[inserován přepis patentu J.A. Platejse z roku 1635]

[inserován přepis patentu C. Soriny z roku 1653]

Appendix

Cum, sicut accepimus, crebro aqua baptismalis, pro pellendis diversis hominum morbis, sicut et varia sacra supellex, nec non claves ecclesiarum pro reserandis clausis pecorum oris, rasura baptisterii et cordium campanarum pro restitutione incantatorum membrorum et aliis prophanis usibus, a parochis, sacristis et ministris ecclesiarum accommodari desiderentur, et haec, absque ulla inquisitione, in quem finem aut usum applicanda, petentibus ultro concedantur. Eapropter eiusmodi sacrarum rerum ecclesiarum accomodationem, imposterum, omnibus cuiuscunque status, dignitatis aut sexus fuerint, fore indulgendas, stricte inhibemus ac serio interdicimus, secus minime facturi.

Cum itaque ex praemissis luculenter dignoscatur, quomodo et qualiter in futurum circa matrimoniales contractus et alia inserta procedendum sit. Eapropter praesentibus omnia et singula indictis patentibus contenta, non tantum integre et ex toto renovamus, sed sub poena arbitrio nostro reservata universis decanis, parochis et curam animarum in hac nostra Olomucensi dioecesi, de nostra aut officii nostri approbatione, gerentibus et exercentibus, nemine penitus excepto, autoritate ordinaria, serio ac stricte mandamus, ut in futurum ita, uti praefertur, nec aliter aut alias procedatur et uniformitas observetur. Secus, contravenientes ad debitam observantiam, praeter mentionatam poenam arbitrariam, per censuras ecclesiasticas perducturi.

Datum Olomucii in residentia nostra episcopali die X. Februarii anno Domini M.DC.LXXIV.

Carolus.

(L.S.)

G. N. Mimmer

Příloha 9

Monitorium sive instructio brevis, pro decanis ruralibus ac Parochis dioecesis Olomucensis

PRAEFATIO

[3] Quam gravem offensionem populis praebant Sacerdotes, quibus cura animarum incumbit, si, vel integritate vitae, statui suo non respondeant, vel functiones suas, salutem populorum concernentes, negligenter, aut imperite administrent, satis superque comprobant quotidiani fidelium gemitus, et bonorum (qui maiori zelo fidei, et religionis, honorem, cultumque divinum propagatum cupiunt) iustae querelae. Nam incommoda et mala adeo grandia hinc enascuntur, ut in immensam excrescant segetem, non extirpandam, nisi corrupti Sacerdotum, et Parochorum mores, ad probam, ac primaevam vivendi normam inprimis revocentur, atque iidem suis Officiis, circa cultum divinum, et administrationem Sacramentorum, iuxta antiquam pietatem, rite ac decore, uti par est, perfungi sciant. [4] Eos enim potissimum subditi intuentur, atque, ad exemplum eorum, vitam et mores componere solent, ut proinde, si perverse agant, esto bene doceant, oleum atque operam perdant.

Inde namque sit, ut eiusmodi Sacerdotum conciones, seu adhortationes, apud Auditores fidem non invenient, sed, fabularum instar, excipiantur; morum pietas, honestasque vitae sensim deflorescat; reverentia et timor Supremi Numinis procul exulent, scelera indies capiant incrementa; ipseque Ecclesiasticus Ordo, quo dignior et sublimior non est, velut vilissimorum quorumvis hominum coetus, despiciatur, et, quod malorum maximum est, ipsi, qui salutem animarum, omni studio procurare tenebantur, easdem animas deformitate morum, et exemplorum pravitate, in certissimum discrimen ac exitium, una secum trahant.

Et talia quidem malorum, et vitiorum semina, atque germina, per generalem visitationem, tanquam convenientissimum medium sacris canonibus praescriptum, tollenda essent et corrigenda; verum, cum viis pluribus eundem finem persequi, [5] virtus et industria saepe suadeant, dum visitatio eiusmodi instituatur, praemittendae interea videbantur salutare quaedam admonitiones, quibus instructi rurales decani et parochi, in vitae instituto, tum illi praeterea, in directione, ac animadversione subordinatorum sibi parochorum, uterentur.

Quo illud inprimis, praesertim ubi de proba vita, pertinet, quod Sac. Conc: Tridentinum de omnibus universim Clericis dixit, Sess: 22. de reformat: C. 1. in haec verba: Nihil est, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicarunt. Cum enim, a rebus saeculi, in altiorem sublimati locum conspiciantur, in eos, tanquam speculum, reliqui oculos coniiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur. Quapropter sic decet Clericos, in fortem Domini vocatos, vitam, moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus, nihil, nisi grave, modestum, ac religione plenum prae se ferant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem etc. [6]

Idem Titum docuit Paulus, ad Tit. 2. In omnibus, inquit, teipsum praebe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, verbum sanum, irreprehensibile, ut is, qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Adeo tum Apostolus impense, tum sacrum Concilium a nobis desiderat, ut splendeat omnibus, vitae morumque nostrorum integritas, et claris monumentis testata, consignataque vitae sanctimonia, ne, per nos ipsos, nomen Dei et Ecclesiae, blasphemetur, aut exosum fiat.

Quod, haud dubie, sperandum erit, si sequentes monitiones et praescripta, rectores ecclesiarum, uti debent, (si non virtutis amore, saltem formidine poenae) ad amussim observaverint. [7]

INSTRUCTIO PRO DECANIS

I.

Decanus ruralis, qui et Archipresbyter in iure appellari consuevit, intelligitur ille esse, qui non tantum plebibus praeest, et imperiti vulgi sollicitudinem gerit; verum etiam presbyterorum, qui per minores ecclesias habitant suaeque per episcopum inspectioni sunt commissi; ita ut advertere debeat, qua, unusquisque ipsorum, industria, divinum opus exerceat, et quam conformiter statui suo, vitam moresque instituat, atque componat. [8]

II.

Et quia per huiusmodi officium, decani constituti in specula, quasi in signum positi sunt ad sagittam, necesse est, ut circa sibi commissos plebanos, pastoris simul et custodis officium impleant, ut vita, doctrina et moribus, alios, ad bene vivendum, strenue in vinea Domini operandum ac desudandum, suo exemplo provocent, atque inducant.

III.

His ergo incumbit, inferiores curatores, si, vel negligentiores in officio cognoverint, vel exorbitare a vitae suo instituto, animadverterint, fraterne, debiti sui, verbis salutaribus et seriis commonefacere, sine ulla conniventia. Quod si, post unam vel alteram admonitionem, non paruerint, eos quam primum episcopo, seu Officio Episcopali, denunciabunt; nihil autem, eo inconsulto, nec contra eius decreta facient. [9]

IV.

Super matrimoniis contrahendis, si gravior aliqua quaestio ad ipsos deferatur, nullum super hoc instituent iudicium (quamvis extra-iudiciale informationem a partibus accipere possint): cum ista fieri nequeant, absque iurisdictione, quam decani rurales non habent, sed ad officium episcopale, ipsam quaestionem ac informationem, si quam acceperunt, referent.

V.

Inobedientes poenis coërcere iisque mulctas iniungere non possunt, sed Officio Episcopali referre obligantur, ut contra eosdem, prout ipsi visum fuerit expedire, procedat.

VI.

Ipsorum quoque erit, inter sacerdotes sibi subordinatos, iurgia, si quae orta fuerint, suaviter et amicabiliter, sine forma iudicii, componere, amicitiamque fraternam inter dissidentes reintegrare, ne hinc graviore contentiones, aut rixae enascantur. [10]

VII.

Decani exacte noverint, quot et quales habeant sibi subordinatos parochos; ipsorum vivendi modum explorent; nomina, cognomina et patriam in libro descripta habeant; an sint huius vel alterius dioecesis diligenter cognoscant; a quo praesentati, investiti, ac instituti, atque etiam in possessionem parochiae introducti, intelligant; si extranei sint, utrum dimissoriales et formatas a suo loci ordinario habeant; quae omnia in protocollo parochorum sui decanatus distinctim inscribant. Etsi enim ad instituentem eiusmodi examen proprie et principaliter spectet; est tamen utile, ut idipsum etiam decani annotent in suis libris, tum,

quia apud instituentem libri perire possunt, ut experientia docet, tum, quia expedit in ipso decanatu rurali, ob varia incidentia, talium rerum extare memoriam.[11]

VIII.

De vacantibus et non provis parochiis in suo decanatu studiose inquirant, quomodo et a quo tempore, rectore sint destitutae: de iure patronatus earum se informari faciant et super his quamprimum ad officium referant, ne plebes pastore destitutae maneant et ex defectu, qui eis sacramenta ministret, misere pereant.

IX.

Novos parochos, vel ipsi introducant, vel viciniore parochos, si id commode praestare ipsi non possent, vices suas committant; qui ipsum decanum, quo die facta fuerit installatio, certiore facere teneatur. Nullum autem, in quacunque parochia, etiam ad breve tempus, patiantur, qui non sit approbatus et ab officio missus cum investitura, quam parochi decano illico exhibere teneantur; saepe enim periculum subest, ut praeterita tempora docuerunt, ne apostasiae aliorumve criminum rei, aut ipso presbyte- [12] ratus ordine destituti in parochiarum administrationem, cum gravi scandalo et ruina animarum, se intrudent.

X.

Vagos, aut ignotos, aut aliunde suspectos sacerdotes, qui testimonia a suis superioribus exhibere non possunt, vel interdum etiam falsa testimonia obtrudunt, nullibi subsistere, neque ullo modo celebrare, aut sacramenta ministrare patiantur. Quod etiam de regularibus, nisi noti sint, aut alias suspicione careant, intelligendum est.

XI.

Quia vero ipsimet legitimi parochi, neglectis oviculis, sibi commissis, non raro per vicos, nundinas, encoenia, vagari, et diebus pluribus abesse consueverunt, non sine periculo infirmorum, vel recenter nascentium, ut alia incommoda taceantur; advigilabunt decani, ne id, sine gravi necessitate, nisi ad brevissimum tempus, ita tamen, ut provi- [13] deant per alium parochianis suis, ullo modo fiat: sed assidue, uti tenentur, in parochiis suis resideant, parati, in omnem eventum, diu et noctu, sacramenta necessaria, sine tergiversatione et mora, ministrare.

XII.

Cum autem nonnulli perversi sacerdotes et parochi soleant praesentationes a patronis, vel ipsorum ministris, nonnunquam mercari, vel, cum sacrilega pactione, pro parte decimarum, aut cessione aliquorum agrorum, hortorum, pratorum, censuum et proventuum, cum maximo damno ecclesiae et praeiudicio successorum beneficia procurare (qualibus ipsi domini temporales, licet alias inhabilibus et indignis, lucri causa, facile favere et praesentando gratificari consueverunt), quae postea semel occupata, licet cum scelere, inique et impie detinentur; advertant decani, ne quid tali modo, vel alio quocunque, ab Ecclesiis, et Paro- [14] chiis abalienetur, et sic delinquentem, ad officium deferant, graviter puniendum, vel etiam omni beneficio, tanquam sacrilegum, privandum.

XIII.

Cum, ad exemplum Apostoli, serio curandum sit, ne ii, qui aliis praedicant et reliqua salutis media administrant, ipsi reprobis efficiantur, atque eo maxime pertineat, ut salutari poenitentiae sacramento, non subditi tantum populi, sed etiam ipsi populorum curiones, frequenter sese reconcilient Divinae Maiestati: idcirco noverint decani omnes, sibi prorsus incumbere, ut observent cura pervigili, an, ubi, quoties, parochi sibi subordinati

sacramentaliter confiteantur et negligentes statim serioque admoneant, ut minimum semel in mense, pro sacro illo tribunali sese sistant; quod, ut constet, an fiat, decanis suis, singulis mensibus, attestationem a confessario acceptam ex- [15] hibere tenebuntur. Quod si quem, quod absit, suae salutis immemorem, post admonitionem, in hac periculosa negligentia deprehenderit, ad officium deferant, utique puniendum, vel etiam a cura animarum, prorsus amovendum. Quomodo enim saluti aliorum vigilabit, qui suae obliviscitur?

XIV.

Si quem parochorum, in suo decanatu gravius aegrotare contingat, talem invisere pro consolatione et ad sacramentalem confessionem faciendam, aliaque sacramenta percipienda, tempestive ac diligenter hortari et inducere, omni studio conentur.

XV.

Casu, quo periculum vitae, cuiusdam ipsorum instaret, post percepta pie sacramenta, eum moneant, ut mature de sua substantia, si quam habet, pro animae suae salute, in pias causas, per testamentum rite faciendum, [16] disponat, atque provideat, ne a quoquam res suae indebite distrahantur. Quod si quem mori contingat, advigilent decani, ut mox inventarium super relictis, adhibitis viris honestis et fide dignis, si forte vicini parochi praesto non essent, fideliter conficiant, omnia sedulo colligant, contignent et observent atque officium desuper quam primum admoneant, quo citius ultimae voluntati defuncti, satisfieri queat. Hoc ipsum integre, cum iis, quos ab intestato mori contigerit, exacteque observent.

XVI.

Corpus defuncti nequaquam negligant, sed honestam sepulturam, cum officio mortuorum, exequiis, consuetisque caeremoniis, advocatis, quotquot adesse poterunt, parochis vicinioribus, defuncto procurent, sacrificia pro eodem celebrari faciant; a comessationibus autem in funere frugali refectioe contenti, omnino abstineant. [17]

XVII.

Ut viduatae ecclesiae, post obitum pastoris provideri possit, quousque novus a patrono praesentetur et ab officiali institatur parochus, admonebunt officium, consiliumque petent sine mora, ne plebs detrimentum spirituale patiatur.

XVIII.

Quotiescunque patentes ex consistorio decanis fuerint transmissae, ad publicandum per parochias et ecclesias, eas ad singulos sui decanatus parochos dirigant, publicari faciant, et ut effectum habeant, animadvertant.

XIX.

Sacros liquores, quamprimum fuerint ab archidiaconis transmissi, per parochias sibi subiectas fideliter, et caute distribuunt; si quis autem ex parochis, in petendis novis liquoribus, negligentem se praebuerit, eum severioribus verbis corrigant. [18]

XX.

Invigilent omni studio, ne qua haereticorum conventicula, in suis districtibus fiant. Quod si sectariorum praedicantem quempiam oberrare intra dioecesim, suaque inter plebeculam rudem, pestifera dogmata, in angulis et latebris spargere, aut profana sacramenta ministrare, aut aliquos, e circulis sibi commissis, seu aliunde ex dioecesi, ad confinia, vel territoria haereticorum excurrere intellexerint; eos quamprimum Officio Episcopali denunciare non intermittant, ut tam pernicioso malo mature occurratur.

XXI.

Si quid insolitum et contra ordinem Sanctae Romanae Ecclesiae, intra fines suorum decanatum, fieri resciverint, id similiter ad Officium deferre non intermittant. Decet enim, ut omnes veri catholici, tanquam genuini filii Sanctae Matris Ecclesiae, se eiusdem legibus, praeceptis et ritibus per omnia con- [19] forment, atque ab illis longissime sint remoti, quae aliquam discrepantiam, novitatem, et superstitionem sapiunt. Illam vero piam et antiquam consuetudinem, qua fideles, aeris signo, ad memoriam et venerationem Incarnationis Dominicae, excitantur, nunquam, vesperi praesertim, intermittant. Utque eadem occasione et tempore vespertino, defunctorum animae adiuventur et uniformitas per totam dioecesisin servetur, quarto, eoque breviori signo, populum admonebunt.

XXII.

Necessitas quoque et iustae rationes exigunt, ut decani singularum parochiarum, quae ipsis sunt subordinatae, redditus, obventiones, decimas, agros et similia, in libro quopiam, descripta habeant, quatenus parochi, si ea in suis parochiis invenire, ac rescire non possent, saltem a decano super his, instructionem habere queant. [20]

XXIII.

Tandem strictissime mandamus, ut quivis decanus, sui districtus parochos omnes, quolibet anno exacte visitet, ac suae visitationis genuinam relationem Episcopali Officio scripto tradat.

SEQUITUR FORMA VISITATIONIS

Aedificet decanus et visitator, innocentia sua et vitae puritate, eos, quibus praeest et domum suam reformet prius, quam mores vitamque subditorum componere, vel, ad sacrorum canonum normam, reducere attentabit. Ingrediens igitur decanus seu visitator ecclesiam visitandam, invocata Spiritus Sancti gratia, locum, in quo Tabernaculum SS. Eucharistiae reponi solet, considerabit, attendendo, utrum sit commode clausus, an sit Tabernaculum ligneum vel lapideum, in altari supremo, vel alio loco, an humidum, et quomodo ornatum, et clavem quis habeat. [21]

Ex quo metallo, et an mundum vel integrum sit Ciborium.

Qualia sint palliola Ciborii, vel etiam sacculus et capsula pro infirmis.

Monstrantia et Lunula qualis, Corporalia quot et qualia habeantur.

An etiam Venerabili Sacramento ubique Corporale substernatur, atque utrum semper in ecclesia asservetur.

Lampas qualis, et an perpetuo ardeat.

Hostiae Sacrae, maior et minores quot sint consecratae, quando renoventur et micas colligantur.

Olea Sacra, quando et unde accipiantur; an bene signata sint in suis vasculis aut pixidibus, et ubi serventur.

Si Reliquiae adsint, utrum sint nominibus distinctae, quibus thecis inclusae, et an populo quandoque, si notabiles sunt, ostendantur.

Baptisterium utrum sit conveniens et mundum, bene clausum; quoties et quando renovetur aqua baptismalis, et quis claves ad baptisterium habeat. [22]

Altaria quot; an consecrata, in cuius sancti, vel quorum sanctorum, honorem; num habeant tabellas consecrationis, mensas ex solido lapide et integras, mappas necessarias, tobaleas, antependia, candelabra et quidem pro cereo, elevationis tempore, accendendo.

Si altaria sunt fundata, a quo, sub quibus oneribus vel conditionibus; quis patronus, et an foundationibus per possessores satisfiat.

Altaria in medio templi, vel abrogentur, aut, si omnino tolli non possent, altaris tamen maioris et celebrantis conspectum non intercludant, in hoc tamen Officialis et Consistorium prius consulatur.

Circa ecclesiam decanus visitans diligenter inquirat, an (et in cuius honorem) sit consecrata, vel polluta; quales habeat foundationes, quis eas percipiat, et an sit populi capax.

Fenestrae templi num sint integre sufficientes et satis munitae, utrum pavimentum mundum, ianae firmae, suggestus, organum, sedilia, confessionale, imagines, epitaphia, eleemosynarum capsae, bene [23] et ornate accommodatae; an nihil inhonesti vel scandalosi contineant.

Umbella et vexilla num integra.

An sit crux pro defunctorum sepultura; an aqua lustralis ad ingressum templi.

An sepulchrum habeatur pro Sancta Hebdomada, crux et alia tunc necessaria.

Quot sint campanae, utrum benedictae; quando pulsentur ordinarie, num ad salutationem angelicam, et quoties de die; an in turri vel campanili aliquid desit; an tectum ecclesiae vel turris sint ruinosa, et num vitrici subministrent ea, quae in templo sunt, pro fabrica atque aliis utensilibus, necessaria.

An sacristia sit pro sacra supellectile et rebus conservandis apta, fenestrae eiusdem munitae, ianua firma. Quis clavem Sacristiae, an aedituus vel scholae rector, habeat. (Ubi notandum, quod hi fidei professionem catholicam et iuramentum fidelitatis, quando assumuntur, decano districtus, vel parrocho suo infallibiliter praestare teneantur.) [24]

An habeat sacristia mundum semper Gutturium, Pelvim, et Manutergium, Tabellas orationum, Crucem et locum ad induendum se, commodum.

An calices sint mundi, integri, consecrati. Item purificatoria, vela calicum, bursae corporalium.

Urceoli vero et patellae, an ex vitro, stanno, vel argento.

An hostiae et vinum sint recentia pro Sacrificio.

An pro communione habeatur lintheamen, et poculum aut vitrum, non calix.

An, pro incensu, sint thuribulum, navicula, cochlear, thus.

An adsint tintinnabula et crepitacula pro Sancta Hebdomada.

An lucerna, ad infirmos, pro Venerabili Sacramento.

An habeantur casulae cum stolis et manipulis: albae cum amictu et cingulo, tunicellae, dalmaticae, ubi earum usus est; et an haec omnia sint benedicta, neque careat sacristia pluvialibus et superpelliceis. An libri adsint, Missalia, Gradualia, [25] Antiphonaria, Psalterium et Breviarium Romanum, Agenda Sacramentalis et Caeremonialis Olomucenses, Directorium Divinorum Officiorum, Catalogus anniversariorum et processionum, Libri item baptizatorum, contrahentium matrimonia et mortuorum.

An omnium insuper catholicorum, confirmatorum et communicantium, utriusque sexus, nomina specialiter notata habeant curati, simul et haeticorum, ut de omnibus, ad qualemcunque requisitionem superiorum, valeant rationem reddere.

An confectum denique sit inventarium totius sacrae supellectilis.

Notetur in coemeterio, an forte brutis sit obvium et pecoribus aut gallinis commune, an clausum vel muro septum, an prophanatum, vel reconciliatum, aut mundum: nec liceat in caemeteriis siccare linteamina, telas, vel ea, quovis modo, alienis et non sacris usibus applicare.

Num ossuarium sit conveniens, vel ossium bona dispositio et aqua lustrali non carens.

[26]

Utrum infantium non baptizatorum sepultura sit a loco sacro separata et distincta.

Feretrum quale, et quomodo sint reliqua, pro sepeliendis christianis catholicis, disposita.

Examinet porro decanus, quis parochiae ius patronatus habeat, quales sint parochiae proventus; an parochus fruatur omnibus decimis et fructibus, etiam ex agris ad fundos desolatos, spectantibus; vel num saltem in fixo habeat aliquid ab ecclesiastico vel saeculari domino et de cuius licentia id fiat: num desuper papalis vel episcopalis, et qualis exhiberi possit dispensatio vel concessio valida: an sit parochia onerata, in quibus et qualiter; vel, an alia, et quae, habeat gravamina.

An aedes parochiales sint bonae vel defectuosae, aut ruinae proximae, et quibus mediis restaurandae.

An sit verus rector, vicarius aut provisor parochiae; an regularis vel clericus saecularis.

Si regularis, an gestet habitum monasticum, et cuius sit Ordinis; num sit legitime praesentatus, et admissionem ab Officiali in scriptis habeat.

Utrum horas canonicas quotidie diligenter [27] recitet, et iuxta Ritus Romanum; vel, si regularis, ad usum sui Ordinis.

An singulis Dominicis et festis diebus Sacrum dicat; an non cum scientia peccati mortalis.

Quoties peccata sua confiteatur, et cui: omnes enim singulis mensibus, minimum semel, ubi saepius non poterunt, certis et approbatis confessariis confiteantur, et schedas decanis exhibeant confessionis, prout supra num. 13. constitutum est.

An ieiunus celebret, et num sciat caeremonias pro Hebdomada Sancta cum palmis, igne, cereo paschali et aqua baptismali.

Indaget visitator: quot in anno habeat visitatus processiones, et quonam illae, praesertim in diebus Rogationum, tendant.

Omni studio autem, circa has processiones, attendant decani, ut superfluas omnes, exceptis Cellensi, Cremsiriensi, Nicolspurgensi, Wranoviensi, Kireteinensi et quibusdam aliis ex voto fieri solitis, et quae una die peragi nequeunt, abrogent, eas praesertim, qui ex nulla necessitate introductae fuerunt, quando, vel in favorem quorundam [28] minorum, parochi plebem ad hunc vel alium locum evocant, ut ibidem non piis precibus, sed poculis magis dent operam, atque per talem occasionem, nonnulla vini et cervisiae quantitas, quae alias tam cito venalis non fieret, exhauriatur; vel, ut parochi suam tegant ignaviam, praetermissisque Sacro et concione debitis, sub putativa vel praetensa boni specie, puta processions, nil nisi gravissima scelera ac immensa scandala committuntur.

Ubi autem processiones eiusmodi sunt antiquae, devotae, et pro communi bono invaluerunt, parochi prius domi celebrent, vel certe in loco, qui processionaliter visitatur et

honoratur; sed et parochi sub praedictis processionibus, cum cruce seu vexillis domum atque ad propria, cum suis parochianis, personaliter in bono ordine et devote redeant, ni velint ad Consistorium delati, quod a decanis significandum erit, poenam tam enormibus dignam excessibus sustinere.

In concionibus doceant populum, non contumelias vel ridicula tradant et catechismum, [29] seu doctrinam christianam immisceant, cathedram autem nemo ascendat imparatus.

Finita vel pro consuetudine loci, incepta concione: Pater noster, Ave Maria, Credo, et Decem Decalogi Praecepta distincte recitent et reliquis consuetis precibus concludant.

An presto sint omnibus aegris et moram non faciant, et num neglexerint aliquando, ex ebrietate, vel alia insolentia, infantes vel infirmos; vel, an aliorum parochias aut iurisdictionem invaserint, et quomodo.

Examinet ulterius decanus an parochus aliquando in peccato mortali existens administraverit Venerabilia Sacramenta, et qualia.

Super sacramentis in genere et specie visitandos examinet.

Circa defunctos queratur, num sacerdotes funus, maxime adulti, comitentur; an catholicae caeremoniae, uti pulsus campanarum, cerei, cantus et similia adhibeantur, et an defunctorum nomina notentur.

In vitam et mores inquirendo, decanus inda- [30] get, quos parochus domi suae habeat, quis culinae praesit, quot annorum sit foemina, quamdiu famuletur, num sit sine suspitione vel periculo.

An sit parochus concubinarius et quamdiu; quot proles habeat, ubi sint, et cuius sexus. Quibus utatur vestibis parochus, num honestis, nigris, sacerdotali modestiae convenientibus. Nunquam enim, externorum more, coloratum quid, et quod sacerdotes ad vanitatem, lasciviam vel proterviam alliciat, aut inducat, in Dioecesi Olomucensi admittemus: valde enim inconveniens videbatur hactenus, quod inferioris conditionis clerici holosericis, attalicis, dalmaticis aliisque sericis uterentur vestibis, etsi iactabundi quandoque eas solvere possent, cum tamen superiores in venerationem et respectum supremae dependentiae id intermiserint. Nec minus inquirendum est, an Parochi negotiationes exercent; Quae loca quis adeat, vel quibuscum conversetur.

Item an ludis incumbat, et cum quibus; An tabernas frequentet, choreas ducat, conviviis [31] suspectis intersit, An vino se obruat, rixetur et clamet, aliave forsan det scandala.

Beneficiati qualia habeant beneficia, a quo conferantur, an prasentati, et instructi necessariis; quae sint onera vel privilegia beneficiorum; et an possessores foundationibus satisfaciant.

Denique a praefectis, iudicibus et plebe intelligendum est, quomodo parochi sint constituti in vita, moribus, sacramentorum administratione, prasertim catechesis doctrina.

Reliqua prudens supplebit visitator.

XXIV.

Haec potissimum decanis ruralibus, iuxta ipsorum officium, commendanda videbantur. Qui cum in partem sollicitudinis vocati, et speculatores parochorum constituti sint, omni, qua par est, ope laborabunt, ut ea, quae hic praescripta sunt, indefessa diligentia fideliter exequantur. Si secus fecerint, noverint se, non modo Divinae [32] quondam Maiestati, sed in hac quoque vita, superioribus suis strictam rationem esse reddituros: nec dubitent, si nimia

conniventia, aut, quod absit, contumacia praevalente, suo officio defuerint, decanali honore privandos fore.

*Placet hic etiam anectere formulam PROFESSIONIS FIDEI
ex Bulla Pii IV. Pont. Maximi*

Ego N. firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in symbolo fidei, quo Sancta Romana ecclesia utitur, videlicet:

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est, et resurrexit tertia die, secundum Scripturas, et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per prophetas. Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

Apostolicas et Ecclesiasticas traditiones reliquasque eiusdem ecclesiae observationes et constitutiones firmissime admitto et amplector.

Item Sacram Scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione sacrarum Scripturarum, admitto; nec eam umquam nisi iuxta unanimum consensum Patrum, accipiam et interpretabor.

Profiteor quoque septem esse vere et proprie Sacramenta novae legis a Iesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis, necessaria: scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Paenitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium; illaque gratiam conferre; et ex his Baptismum, Confirmationem et Ordinem sine sacrilegio reiterari non posse.

Receptos quoque et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in supradictorum omnium Sacramentorum solemni administratione recipio et admitto.

Omnia et singula, quae de peccato originali et de iustificatione in sacrosancta Tridentina Synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.

Profiteor pariter, in Missa offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis. Atque in sanctissimo Eucharistiae Sacramento esse vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem, una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, fierique conversionem totius substantiae panis in Corpus ac totius substantiae vini in Sanguinem, quam conversionem Ecclesia catholica transubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum verumque Sacramentum sumi.

Constanter teneo, Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuvari.

Similiter et Sanctos, una cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas.

Firmiter assero, imagines Christi ac Deiparae semper Virginis, necnon aliorum Sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem et venerationem impertiendam.

Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse affirmo.

Sanctam, catholicam et apostolicam Romanam Ecclesiam omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque Pontifici, beati Petri Apostolorum principis successori, ac Iesu Christi Vicario, veram oboedientiam spondeo ac iuro.

Cetera item omnia a sacris canonibus et oecumenicis Conciliis, ac praecipue a sacrosancta Tridentina Synodo tradita, definita et declarata indubitanter recipio ac profiteor.

Simulque contraria omnia, atque haereses quascumque ab Ecclesia damnatas et reiectas et anathematizatas ego pariter damno, reicio, et anathematizo.

Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et veraciter teneo, eandem integram, et inviolatam usque ad extremum vitae spiritum, constantissime, Deo adiuvante, retinere et confiteri, atque a meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri et praedicari, quantum in me erit, curaturum, usque ad me curaturum promitto.

Praeterea spondeo ac iuro r.mo et celsissimo principi ac d.no, d.no episcopo Olomucensi et omnibus eius successoribus legitime intransibus, oboedientiam, fidelitatem et submissionem, nec non vobis d.no officiali ac totius consistorio Olomucensi pro nunc, et futuris temporibus existentibus.

Item spondeo, voveo, ac iuro me nihil abalienaturum ab ecclesiis mihi concreditis, aut ab aliis parochis mihi subiectis alienari permissurum, absque scitu et licentia meorum superiorum. Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei Evangelia! [38]

INSTRUCTIO PRO PAROCHIS

I.

Sacerdotes, quibus cura animarum committitur, serio ponderent et quam grave ac formidabile onus portent, tota mente apprehendant. Si enim iactura unius animae pluris aestimatur, quam quaecumque opes, et universa mundi regna cogitent, quanta solitudine gregem Domini custodire et pascere teneantur, ne ovis vel unica, pretioso Christi sanguine redempta, per incuriam ipsorum salutis detrimentum patiat. Adeo nimirum procurationem animarum cordi sibi sumere debent, ut, etsi alias probe ac laudabiliter vivere videantur, ex eo tamen manifestum salutis discrimen se noverint [39] adituros, si vel oves suas non curaverint, vel oscitanter tantum, aut per transennam, ut dicitur, ipsarum periculis invigilaverint; cum certissimum sit, non admitti pastoris excusationem, si lupo oves comedit, et pastor nescit. Trid: sess. 6. de reform. c. 1.

II.

Itaque parochus, ante omnia Dei honore et lucro animarum prae quibusvis bonis fugacibus, sibi ob oculos proposito, pensiculate recolat, quanta cura ac labore, quibusque industriis Salvator noster oves perditas requisierit; putetque suarum partium prorsus esse, ut eodem studio et energia, quantum, adiuvante Dei gratia, poterit suis ovibus quaerendis et conservandis se impendat. Quod ut, cum desiderato fructu, praestet, noverit se probitate inprimis ac sanctitate vitae, tum rerum divinarum scientia, zelo, prudentia, fortitudine, patientia, comitate, vigilantia, instructum esse oportere. [40]

III.

In eam igitur curam toto animo incumbat, ne sese mortiferi sceleris labe contamineat, aut divinum Sacrificium polluto animo per summum sacrilegium offerat, sacramenta indigne suscipiat, aut ministret. In iis, quae ad se pertinent, forti animo ferat, contemni se, ac proscindi maledictis: si vero contemptus, divino honori, suae, aut creditarum ovium saluti noceat, non dissimulet; sed moderato ac sedato animo, iusta remedia adhibeat. Caeterum, quae ad suum universim officium pertinere noverit, constanter exequatur, etiamsi solutioris vitae hominibus displiceret, illud Apostoli intuendo: Si hominibus placerem, Servus Christi non essem.

IV.

Ut autem suis oviculis diligenter invigilare possit, illud cum primis necessarium est, ut penes ecclesiam suam assidue resideat, nec eam, mercenariorum more, deserat, [41] quemadmodum de iure divino pastores animarum tenentur, iuxta mentem Sac. Conc. Tridentini sess. 23. c. 1. de reformat. quod quidem, per publicas patentes, alias parochis serio inculcatum et demandatum est, iam vero iterum atque iterum repetitur et sub poenis gravissimis praecipitur.

V.

Plures parochias, nisi ex urgente necessitate, nemo appetat et procuret; id enim Sacris Canonibus repugnat, et detestabilem avaritiam sapit; sed contentus una, in ea regenda totam suam impendat operam, cum valde felix ille censendus sit, cui unam ecclesiam bene ac fructuose et cum animarum sibi commissarum salute regere contigerit. Sac. Conc. Tridentinum sess. 7. de reformat. c. 2.

VI.

Nemo sacramentorum ministerium, vel curam animarum in aliqua parochia exer- [42] cendam, sive saecularis sit, sive regularis, propria autoritate attentare audeat, etiamsi a patrono, vel alio quopiam invitetur, antequam pro tali loco approbetur et a loci ordinario instituat; id enim non tantum illicite, sed in quorundam insuper administratione sacramentorum invalide fieret, prout satis ex Sac. Conc. Trident. et constitutionibus Pontificiis constat. Caeterum regulares in parochiis, sine ordinarii, vel parochi proprii facultate, administrare praesumentes sacramenta eucharistiae, extremae unctionis et matrimonia solemnizantes, incurrunt excommunicationem iuris ipso facto, ut constat ex Clementina I. de privilegiis.

VII.

Nullus parochus, in alterius, ut dicitur, messem, sive iurisdictionem, falcem immittere potest, sine proprii (saltem probabilissime praesumpta) facultate: cum id eodem modo illicite, ac respective invalide faceret, [43] poenamque incurreret. Id quod specialiter notandum est in confessionibus; item in matrimoniis, quibus qui absque licentia de praesenti, illius, cuius parochiae contrahere volentes subiiciuntur, assisteret, aut confirmaret, non solum irritum actum faceret, sed ipse etiam sacerdos, praeter poenam arbitrio episcopi infligendam, censuram quoque suspensionis ab officio ipso iure et facto incurreret, ut liquide patet ex decreto Conc. Tridentini de matrimonio, sess. 24. c. 1. de reform.

VIII.

Id etiam observandum erit parochis, ut postquam fuerint, pro aliqua parochia legitime investiti ab ordinario, quam primum decanum suum ruralem, ad quem pertinent, de sua promotione certiores faciant, atque installationem ab ipso petant. Si quis autem ipsorum resciverit, aliquem sacerdotem in vicinia, vel sibi propinqua parochia degere, ibique divina officia peragere, qui [44] non sit investitus vel approbatus, id nullo modo taceat, sed ad decanum, sive etiam, si videbitur, ad Consistorium quamprimum deferat.

IX.

Vagos, ignotos et non approbatos sacerdotes, qualescunque sint, nec ad celebrandum, nec ad sacramenta administranda admittant, eorumve opera utantur, siquidem tales ad munia ecclesiastica obeunda, a parochis approbari non possunt.

X.

Fructus, proventus, decimas, et alias obventiones parochiae suae, nullo modo sibi a quoquam subtrahi patiantur, multoque minus ipsi abalienare quoquo modo attentent, gravissimis poenis, si in hoc deliquerint, puniendi. Tales autem redditus ad ecclesiam sive parochiam, de iure vel consuetudine pertinentes, cum omni diligentia et fidelitate, in speciali libro descripta et consignata [45] habeant, fundationesque sibi incumbentes accuratissime perficiant.

XI.

Patronis ecclesiarum, pro cuiusque qualitate, debitum honorem deferre semper satagant; civiliter se in omnibus, ad conservandam unitatem et favorem, iisdem accommodent et officiis eos promovere studeant, tum, quod ita illis iure competat, tum, quod ipsorum subsidio et auctoritate exorbitantes oviculas in officio melius continere possint. Imo magnopere in universum conducit, si cum saecularibus quibusvis dominis concordiam omni studio servare conentur.

XII.

Pacem quoque et benevolentiam cum eorundem ministris et officialibus, ubi non vertitur praeiudicium ecclesiae, sive iuris ac iurisdictionis ecclesiasticae, imo cum omnibus parochianis, habere procurent, omni- [46] bus affabilitatem et mansuetudinem exhibendo. Quod si quid emerit dissensionis, praesertim ex causa, quae officium parochi concernit, illud pacate, prudenter, ac mediis modisque suavioribus componere nitantur, nullamque dent unquam ansam, ut commissarum sibi ovicularum animi, erga se, exasperentur. Inter parochianos quoque, discordias et dissensiones componere, cum debita prudentia studeant.

XIII.

Si petulcorum temeritas (quales saepe reperiuntur) et graviter exorbitantium a disciplina et vita christiana, fuerit poenis coercenda, ipsique parochi privatis ac paternis monitionibus nihil profecerint, id propria auctoritate, ne attentent; sed dominos temporales, sive ipsorum officiales, vel magistratum loci, in consilium et subsidium, tanquam vindices malorum advocent et exorent, ne scelera publica impunita ma- [47] neant, et alii ad peccandum exemplo malorum provocentur.

XIV.

Iuxta morem et consuetudinem cuiusvis ecclesiae, saepius parochi in suis ecclesiis, etiam diebus profestis, Sanctissimum Missae Sacrificium celebrent, ut minimum (nisi alias quotidie

obligentur) bis, vel ter in septimana, idque cum maxima, qua fieri potest, cordis munditia et puritate, atque exteriori devotione et pietatis significatione, ut circumstantes advertant, eum cultum ac venerationem, quam tanti Sacrificii dignitas exigit, re ipsa a celebrante exhiberi. Diebus vero Dominicis, et festis fori, sacrificare nunquam intermittant, cum fideles omnes praecepto missae iis diebus obligentur. Atque tandem pro suis ovis, Missae Sacrificium, ut tenentur, applicare non negligant.

XV.

Verbum Dei, singulis Dominicis festi- [48] visque diebus tenentur parochi, ut ex pluribus decretis Sac. Conc. Tridentini constat, praedicare. Et quidem, in suis concionibus inutiles quaestiones evitabunt, sed commissas sibi plebes, pro sua et earum capacitate pascent, salutaribus verbis, quae scire omnibus necessaria sunt ad salutem, annunciando; idque cum brevitate et facilitate sermonis, ut vitia omnia declinare et virtutes sectari discant; et vias ac modos in promptu habeant, quibus poenam aeternam evadere et coelestem gloriam consequi valeant: unde praecipuum ipsorum munus erit, rudibus praesertim auditoribus, iuxta sanctorum monita, delictorum suorum, quam maximum incutere dolorem, et certissimis sempiternisque infernorum suppliciis, ante oculos propositis, eos a flagitiis detertere: Satanae quoque artes, atque insidias aperire, ac demum pro concione disserere, quae vulgi quoque imperiti intelligentia potius, quam admiratio excipiat. [49]

XVI.

Ne autem vel in concione haereant, vel per diversas materias, absque ordine, vagentur, vel, quod saliva obtulerit, sine fructu, profundant, unde ipsorum aut imperitia, aut in studendo socordia redargui possint, studium debitum pro concionibus impendant, ad easque diligenter et bene se ex probatis catholicis authoribus, in tempore parent.

XVII.

Abstineant publicis detractionibus, aut infamationibus scandalisque disseminandis; nullumque ita depingant, ut facile innotescat aliis, quem designare voluerint. Ipsi autem summopere caveant, ne iisdem vitiis sint dediti, quae in aliis reprehendunt, alias enim audient: Medice, cura teipsum et per se valde turpe est doctori, quem culpa redarguit ipsum. [50]

XVIII.

Et, ne parvuli panem petant, nec sit qui frangat eis, parochis incumbit catechisticam doctrinam et rudimenta, articulosque christianae fidei iuventuti, singulis diebus Dominicis, dilucidis explanare verbis; quemadmodum saepius ipsis inculcatum est. Verum quia non pauci, ob supinam negligentiam, eiusmodi mandatis obedire detrectant, hoc ipsum denuo strictissime omnibus et singulis praecipitur sub poenis, quas, si pensi non habuerint, noverint se per censuras ad hanc necessariam functionem compulsus iri, quemadmodum iubet Sac. Conc. Trident. sess. 24. c. 4. de reform. Quod si id forte non ubique et semper pomeridianis horis fieri posset, saltem in concionibus suis, doctrinas aliquas catechisticas et explanationes rudimentorum fidei, in gratiam iuventutis et rudioris plebeculae de industria proponant, seduloque inculcent. Atque ut huic rei ad catholicam pietatem, tum [51] propagandam, tum conservandam, adeo necessariae, generalius prospiciatur, ac adulti ipsi, qui sane rerum eiusmodi ignorantia, non raro, parvulorum instar, laborant, sufficienter instruantur, parochi quicumque rurales, etiam in oppidis, ad finem quarumvis concionum in suis ecclesiis, praecipuam aliquam doctrinae christianae quaestionem, ut minus per quadrantem medium, catechistice tractare tenebuntur.

XIX.

Ut populus cum maiori pietate, reverentia et fructu ad suscipienda sacramenta accedat, recte Sancta Synodus Tridentina praecipit, quatenus illorum vim, excellentiam et usum pie ac prudenter, lingua vernacula saepius interpretentur; ad quod inservit Catechismus Romanus, ex decreto Conc. Trident. iussu Pii V. editus.

XX.

Quia gravissimi errores in contrahendis matrimoniis, contra praescriptum eiusdem [52] Concilii (quod etiam saepius evenit, vel ex incitia, vel temeritate ac inobedientia ipsorum parochorum) committuntur; idcirco decretum praefati Concilii circa contractus matrimoniales, omnino observandum, saepius suis oviculis, lingua vulgari explanabunt, et quae ad ipsius matrimonii validitatem requiruntur, quaeque illud invalidum reddunt, edocebunt; ipsi autem parochi studiose cavebunt, ne quidpiam a praedicto decreto exorbitent; alias, praeter poenas ibidem descriptas, ob scandala data et inobedientiam severissime punientur.

XXI.

Ieiunia, vigiliis, et festa denuncient plebibus, quando haec denuncianda occurrent, omnique diligentia utantur, ut illis omnibus et iis praecipue sint obsequentes, quae ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus et ieiunia; vel etiam, quae faciunt ad pietatem augendam, ut dierum festorum devota et religiosa celebratio; ad- [53] monentes populos crebro obedire praepositis suis, quos, qui audiunt, mercedem a Deo, qui vero contemnant, Deum ipsum ultorem sentient. Trid. sess. 25. c. de delectu ciborum, ieiuniis, etc.

XXII.

Cum antiquissimae devotiones ab universali ecclesia catholica receptae et usitatae, quae fieri solent in festo Sancti Marci evangelistae et Rogationibus, pene indesuetudinem veniant et ad publicas supplicationes eiusmodi, vix pauci confluere soleant, hortabuntur et excitabunt parochi, nervosis et efficacibus verbis, populos sibi commissos, ut ad avertenda divinae indignationis flagella, quae nostris peccatis debentur, copiosius et libentius publicis processionibus intersint, ferventes tunc ad Deum preces fundant, paulisper eo tempore, quo processiones et supplicationes fiunt, ab operibus domesticis cessent, atque ita priscam devotionem omnibus necessariam ardenti pietate [54] restaurent, si velint, ut nobis redeat antiquorum saeculorum felicitas et bonorum omnium ubertas.

XXIII.

Sed cum plurimae hoc tempore, privata fere autoritate, sint institutae processiones sub praetextu indulgentiarum, quae plurimis ecclesiis a Sede Apostolica conceduntur, illae quidem non improbantur, modo bono fine et intentione fiant, ac simul cum debita devotione et insigni pietatis exemplo peragantur: quia vero multi etiam abusus et scandala intercurrunt, cum non omnes quaerant, quae sunt Iesu Christi, sed ad quaestum ac temporalia lucra sint attenti, ideo sedulam dabunt operam Parochi, ut edoceant populos, qualiter cum fructu eiusmodi devotiones sint peragenda, ne peccata committant in via, quae domi evitassent, pro indulgentiis maledictionem reportent, atque ita deteriores et gravioribus polluti delictis, ad propria revertantur. [55]

XXIV.

Ipsi autem parochi maximopere caveant, ne in tali frequentia et concursu populi scandala committant et comessionibus ac potationibus indulgeant, aut quidpiam eiusmodi agant,

quod aliis occasionem scandali praeberere possit: verum in celebratione missarum, concionibus habendis, confessionibus excipiendis (in locis tamen decentibus) nec non sacramentis administrandis sint seduli et indefessi; Sanctissimum tamen Eucharistiae Sacramentum in eiusmodi peregrinationibus, per campos nullo modo circumferant, quandoquidem cum debita reverentia et decencia praestari id non potest.

XXV.

Quia vero nonnulli parochorum, potius ex recreatione, velut domi in parochiali ecclesia labores subterfugiant, interdum sine populo, interdum cum pauculis parochianis, reliquos omnes, sine sacro et concione, [56] domi deferendo, ad eiusmodi peregrinationes facile currunt, ubi nonnunquam vix Sacrum faciunt, a confessionibus autem audiendis, prorsus se subtrahunt; tales sciant se illicite, et non sine mortalis peccati reatu, scandalose vagari, proprias oviculas officiis divinis defraudare et poenis obnoxios esse.

XXVI.

Illud etiam animadversione dignissimum censetur, quod quidam ipsorum a suis oviculis se segregent, neque in processione eundo et redeundo, easdem comitentur, deducant et reducant. Unde turpis disordo, confusio et querelae emergunt. Id, ne faciant, sub poena gravi prohibetur.

XXVII.

Propriis parochianis, toties quoties opus fuerit, imo et quoties petierint, tenentur parochi sacramenta prompte et sine discrimine ministrare; non enim muneri suo satisfaciunt, si adeo moleste et aegre administrent, ut occasionem suis ovibus praebeant non petendi. Officium enim pastoris non solum est pabulum ovibus non subtrahere, verum etiam deducere ad illud.

XXVIII.

Maxime vero, curam infirmorum habere debent attentissimam; quo enim magis tunc indigent et maius inicit periculum, eo diligentiores paratioresque esse debent, adeoque omnem adhibere vigilantiam, conatumque tenentur, ne infirmi sine sacramentis decedant, sed tempestive iisdem praemuniantur. Sane animas a se neglectas de manibus ipsorum reposcet Deus.

XXIX.

Nullus ipsis tam vilis, et abiectae sortis, ac conditionis videri debet, ad quem statim, quocumque tempore, etiam intempesta nocte vel pluvia, ac frigido coelo, non currant, non tantum dum vocantur, sed etiam [58] ultro, cum sciunt probabile instare periculum, eidemque solatium, cum spirituale, tum temporale, iuxta vires, cum charitate impendant, recepturi pro calice frigidae amplissimam mercedem et pro spirituali obsequio specialem et iustam retributionem.

XXX.

Circa et in administratione sacramentorum se semper gerant modeste, devote, et graviter: verba pronuncient, non raptim decurrendo et absorbendo; sed cum affectu pietatis: Caeremoniis utantur iuxta praescriptum Agendarum cum debita attentione; memores, quod res sacras tractent, quibus populus ad devotionem et aestimationem harum excitari debeat.

XXXI.

In confessionibus excipiendis sint cauti, poenitentes benigne tractent; rudes cum lenitate instruant; imperitos adiuvent et ad constitutionem atque debitam peccato- [59] rum explicationem prudenter, et cum charitate inducant; poenitentes perfunctorie, sine debita dispositione, non absolvant; confessiones in publico audiant, non in angulis, vel sacristia, maxime foeminarum; confessionalia in loco commodo et aperto singuli in suis ecclesiis fieri curent: inter absolvendum, poenitentes manu attingere prorsus caveant.

XXXII.

Infirmis gratis prorsus sacramenta ministrent, nisi ultro quis et sponte ex ditioribus eleemosynam offerat, ne deterriti, maxime pauperes, non habentes quod offerant, sacramenta necessaria, etiam in extrema necessitate, petere non audeant. Si quis contra fecerit, gravissima poena mulctabitur. Recogitent illud apud Malach. c 1. de sacerdotibus dictum: Quis est, inquit, in vobis, qui claudat ostia et incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in [60] vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra.

XXXIII.

Alias pro administratione sacramentorum exigere, ex pacto vel de iure, pretium, nullo modo permissum est. Hoc enim esset gravissimum simoniae peccatum expiandum condigna punitione. Si autem ex consuetudine diuturna, vel ob tenuitatem reddituum ad sustentationem parochi dari aliquid solet, illud, attenta personarum qualitate, ita moderate ac modeste petant et accipiant, ne limites consuetae oblationis excedant et de illicita exactione ansam querelarum praebeant. Non enim absque animi dolore passim audiuntur lamentationes, maxime pauperum, quod parochi, eorum parvulos, absque solutione baptizare, aegris eucharistiam ministrare et corpora defunctorum sepelire omnino recusent. Cum vero sacramenta necessitatis, maxime paupe- [61] rioribus, qui nullibi quicquam possident, sed mendicando vivunt, gratis ministrari ac exhiberi debeant: eapropter parochis serio et stricte mandatur, ut huiusmodi pauperibus praedicta sacramenta et sepulturam ecclesiasticam gratis concedant et administrent; contrafacientes, poena arbitraria, pro merito punientur.

XXXIV.

Funera item fidelium defunctorum, casu quo ea, undecunque demum in dioecesi nostra, per districtus et territoria alienorum decanatum vel parochiarum intra vel extra urbes, ad quascunque ecclesias et loca, seu ecclesiasticorum, seu quorumcunque regularium vehi aut portari contingat, parochi in viis publicis nullo modo detineant; multo minus aliquod vectigal, aut pensionem (sub quocunque tandem titulo, etiam discretionis) ab iis exigant: sed libere, absque ulla interpellatione et remora abire [62] transire permittant. Parochi tamen ordinarii loci, in quo defunctus diem suum obiit, vel ad quem is de iure ordinario spectavit, moderatam exigant pensionem. Similiter si a transeuntibus pulsus campanarum, vel alia solennitas aut caeremonia ecclesiastica petatur, eam humaniter exhibeant, et pro exhibita discretam postulent satisfactionem.

XXXV.

Sacros liquores omnes parochi competenti tempore, combustis decenter veteribus, a decanis propriis petant et accipiant: pro quibus fideles homines, purgatis, et bene emundatis vasculis mittant, atque caveant diligenter, ne per negligentiam effundantur, hosque tandem

in loco decenti, non tamen in tabernaculo penes sanctissimum sacramentum, sub sera conservent.

XXXVI.

Baptisterium habeant mundum et decenter ornatum, sub clavi semper observa- [63] tum, quam clavim ipsi parochi diligenter custodiant, ne quis aquam sacri fontis ad usus illicitos vel superstitiosos haurire possit. Ex eodem fonte sacro, nulli aquam ad quoscunque usus, etiam praetextu infirmitatis, concedant; sed, si quis de aqua benedicta ad pios et licitos usus habere cupiat, illam ante infusionem sacrorum liquorum accipiat, et pro necessitate servet. Quando fons baptismalis renovatur, non quocunque, sed ad sacrarium, in loco decenti, effundatur.

XXXVII.

Tabernaculum, in quo sanctissimum sacramentum pro infirmis asservari solet, sit mundissimum et quantum fieri potest, ornatissimum atque ab aranearum telis purgatissimum; sub ciborio sit substratum corporale: particulae sacrae, quae pro aegris semper sunt asservandae, ad summum intra duas septimanas renoventur, ne corrumpantur, desuper sit bene clausum ciborium et orna- [64] tum palliolo ex materia praestantiori. Sit autem ciborium argenteum; in pagis autem, ubi forte esset periculum a sacrilegis, ex aurichalco ac intus deauratum. Semper autem tabernaculum clausum sit sera firma, et clavis penes parochum maneat.

XXXVIII.

Lampas ante venerabile sacramentum die ac noctu iugiter ardeat, quod pro reverentia et pietate erga tantum sacramentum, omni studio parochus procurare conabitur; nec deerit fidelium pietas, ad eleemosynam in usum tam sacrum subministrandam, modo cura et diligentia parochi collaboret.

XXXIX.

Advertant diligenter parochi, ut templum sit semper a sordibus et telis aranearum expurgatum, omnia in eo nitida, munda et a pulveribus detersa; et is denique ornatus, qui aulam et mensam Dei deceat. [65]

XL.

Altraria, in quibus incruentum offertur sacrificium, sint munde et decenter vestita, mappis, ad minus, binis tecta; sint consecrata, quorum lapis nec fractus, nec suo loco motus, nec sigillum sepulchri violatum.

XLI.

Quod si altaria in quibusdam ecclesiis consecrata non sint, in iis celebrare non licebit, nisi superposito portatili, quod tamen consecratum et sine fractura, ac sigilli sepulchralis violatione esse oportebit.

XLII.

Candelabra in altaribus posita, quantum fieri potest, polita sint, urceoli seu ampullae pro sacrificii Missae usibus necessariae mundaes et tersae habeantur, ne vel pulverum asperginem, vel mucorem, intus aut foris contrahant. [66]

XLIII.

Calices, patenae, ciboria, saepius mundentur et laventur, ne vel rubigine exedantur, vel immundo aspectu nauseam celebranti moveant.

XLIV.

Quemadmodum parochi, suam domi suppellectilem nitidam esse cupiunt, ita, et multo magis provideant, ut corporalia, in quibus divinissimum reponi solet eucharistiae sacramentum, item pallas, purificatoria, mantilia et alia ad usum sacrum necessaria mundissima et nitidissima semper conservent.

XLV.

Casulas, albas et huiusmodi sacras vestes, non minus, quam aliam suppellectilem, concinne factas, et si quandoque ruptae fuerint, decore refectionis mundasque habere studeant. [67]

XLVI.

Ex sacristia decenter induti, alba ad talos aequaliter defluente, ad altare prodeant; oculos, modestiae sacerdotalis indices, non in circumstantes, nec caput ad hanc, vel illam partem indecore iactent; sed demisso ante pectus obtutu, gravitate incessus, muneris quoque sui excellentiam et sublimitatem ac interioris animi moderationem contestentur; teste siquidem D. Hieronymo; oculi tam modesti, quam vagabundi, mentis fatentur arcana.

XLVII.

In ipsa celebratione iuxta praescriptum rubricarum Missalis se gerant quam modestissime; caveant, ne vel ludicra capitis in diversum iactatione, vel impudica fluctuantium, huc vel illuc, oculorum contorsione, aut gesticulationum exorbitantia, hominem minime praesentem sibi, vel histrionem quempiam agere, aut repraesentare, videantur. [68]

XLVIII.

Si non decet, ad ullam sacram functionem quemquam, nisi sancte accedere, certe quo magis sanctitas et divinitas coelestis huius sacramenti viro christiano comperta est, eo diligentius cavere debet, ne absque magna reverentia et sanctitatis cura ad illud accedat; praesertim cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legat: Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Quare quemadmodum communicare, ita vel maxime sacrificare volenti, illud praeceptum in memoriam revocandum est: Probet seipsum homo; circa probationem vero diserta verba Sac. Conc. Tridentini, sess. 13. c. 7. de eucharistia, ex ecclesiae perpetuo usu declarantis, habent, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa sacramentali confessione ad sacram eucharistiam accedere debeat. [69]

XLIX.

Breviarium Romanum omnes habeant parochi, illudque singulis diebus iuxta Calendarium et directorium Olomucensis dioecesis devote, attente et integre persolvant, neque in itinere ab eismodi obligatione se immunes falso existiment. Si qui aliter fecerint, praeter reatum culpae mortiferae noverint se ad restitutionem fructuum beneficii iuxta proportionem omissionis, pauperibus, vel fabricae ecclesiae applicandam secundum decreta canonum obligatos, ac insuper gravibus poenis fore puniendos.

L.

Ut divorum tutelarium ac patronorum nostrae dioecesis digna memoria vigeat et iuxta institutum maiorum iisdem debitus cultus et honor exhibeatur, officia propria sanctorum huius dioecesis, recenter Olomucii recusa, et ante iam a Summo Pontifice Urbano VIII. revisa et correctata, sibi singuli comparabunt. [70]

LI.

Divinam Scripturam et libros sacros diligenter evolvant, ne otio immersi, agente id humani generis hoste, in otii quoque vitia immergantur. Praeter alios libros, tum ad rerum piarum notitiam, tum ad excitandum virtutis amorem, pertinentes, unusquisque Sacrum Concilium Tridentinum sibi comparare studeat, unde, quae ad fidem orthodoxam, moresque recte formandos spectant, saluberrimas haurire poterit doctrinas; et re ipsa ut hauriat, operam dabit, ne sibi quandoque dicatur: Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.

LII.

Circa baptismi, et matrimonii sacramenta, exactissime observent, ut libros conficiant, in quibus baptizatorum, eosque ex fonte Sacro levantium, nec non eorum qui matrimonia contrahunt, simulque testium [71] nomina (prout Conc. Trid. distincte praecipit) diligenter annotent, quo de spirituali cognatione facile constare possit. Patrinos in baptismo plures non admittant, quam unum, vel unam, aut ad summum unum unamque, quemdamodum idem Conc. Trident. praescribit sess. 24. c. 2. de reform.

LIII.

Sacrum baptisma in domibus, sine gravi urgente necessitate non ministrent, sed infantes ad ecclesiam deferri iubeant; similiter matrimoniis contrahendis extra ecclesiam non assistant, nisi ad hoc specialem licentiam, vel contrahentes, vel ipsi parochi obtinuerint. Denunciationes nunquam ante solemnationem matrimonii intermittant; quae omnia sub poena pro culpa excessu infligenda, serio prohibentur.

LIV.

Ecclesiae, cui praesunt, ac domus parochialis, quam inhabitant, sarta tecta con- [72] servare studeant, ne ipsorum negligentia grave aedificiis damnum, postea difficile, nec nisi magnis sumptibus reparandum, inferatur.

LV.

Moderatores scholarum habeant catholicos, minime dehaeresi suspectos, modestos et morigeros, qui pueros diligenter non tantum in literis, sed etiam in pietate instruant, modeste orare, superioribus et parentibus obedire, prima fidei rudimenta memoria tenere, doceant.

LVI.

Cantilenas ab haereticis compositas, quae vel in ecclesiis lingua vulgari, vel in funeribus decantari solent, omnino prohibeant, ac impediunt; e contra vero catholicas, quarum copia non deest, in usum populi inducant.

LVII.

Sacra Synaxi reffectis, ablutionem ex calice non porrigant, sed ex aliquo mundo [73] poculo, vel vitro, ad abolendam persuasionem, quam haeretici spargunt, putantes se

sanguinem et sub utraque sacramentum sumere, si vinum etiam non consecratum ex calice hauriant; poterit autem ablutionem porrigere aedituus vel aliquis alius saecularis.

LVIII.

Casti et ab omni impudicitia puri, omnino debent esse sacerdotes, qui castissimae Virginis Filium et Agnum immaculatum suis manibus frequenter tractant. Quare strictissime sub poenis gravissimis praecipitur, ut quicumque infames in isto genere suspectasve personas penes se retinent, aut alias fovent, easdem velut contagiosum toxicum et dedecus status clericalis, absque omni mora e domibus mox eiiciant, nec ullus unquam audeat, vel in aede propria, vel in aliena, suspectas mulieres, sub quocunque praetextu seu odore retinere, aut cum iis aliquam conversationem, seu familiaritatem [74] inire. Qui secus fecerit (circa quod decani rurales summam vigilantiam adhibeant) non tantum poenis in Conc. Trid. sess. 25. c. 14. de reform. expressis, illico et irremissibiliter punientur, sed si (quod absit) non paruerint, carceribus tetris, in pane et aqua, nec ad satietatem quidem, macerabuntur, et ad ultimum, si incorrigibiles fuerint, ex dioecesi sine ullo testimonio eiicientur, aut aliis arbitrariis poenis subiicientur. Nihil enim magis dehonestat statum ecclesiasticum, nihil saevius corrumpit, quam haec feculenta pestis. Utque foedi huius vitii odium simul, ac sacerdotale decorum, exterioribus signis eo magis exhibeant, nemo parochorum cum cocatrice sua in vehiculo iter facere praesumat et si aliud faciat, eo ipso equos et rhedam amittat; si vero per nundinas cum ipsa vagari, aut per forum, seu plateas incedere visus fuerit, mulctae 30. imperiales toties quoties, absque remissione ulla, penes Officium Episcopale deponere tenebitur. [75]

LIX.

Sciant quoque parochi iis neque licere, neque permitti, ut mulieribus, aut oeconomis, cum quibus turpiter vixerunt, vel suspecti fuerunt, quidquam testamento relinquunt, seu legent: et qui in hoc deliquerit, non tantum tetram suae famae notam inuret, sed occasionem quoque offeret tale testamentum prorsus rescindendi. Idem de prolibus illegitimis intelligendum est.

LX.

Vestitu Sacerdotes decente et ordini statuique ipsorum congruente uti debent, quibus a saecularibus discernantur. Itaque in ecclesia, vel functionibus ecclesiasticis, non nisi oblonga et talari veste utantur parochi, quod etiam in publico et frequentia populi fieri competit. In domo nunquam se sine veste clericali deprehendi patiantur. Pretiosa nimium indumenta ex materia serica confecta, quae praelatis et in dignitate [76] constitutis, ob praeeminentiam solum conceduntur, a parochis vero interdum, ad ostentationem et vanam elationem induuntur, iis omnino non tantum in iure, sed etiam synodali constitutione sunt interdicta. Decet enim differentiam esse inter praelatos et subditos, superiores et inferiores, magistrus [!] et discipulos.

LXI.

Neque tolerandae sunt nimiae brevitatis, ad genua usque decurtatae vestes, et palliola ad ostendendas caligas accommodata; tibialia colorata; ferica ligamina sub genibus dependentia; calcei albi, vel nimium affabre facti, rostrati et in longum protensi; manicae coloratae, vel scissae, ex quibus acu picta indusia promineant; barba aulicorum vel procorum more formata, inflexa et compta; caesaries militaris potius, quam clericalis, ad humeros defluens et similia; his enim suam levitatem et vanitatem pro- [77] dunt, et se potius milites, quam clericos ostendunt; quae omnia nimium deformant et male commendant ordinem clericalem, ac proinde iure reprehenduntur in parochis et iisdem serio et stricte sub poenis

infigendis prohibentur. Revocent in memoriam quid de talibus scripserit S. Bernardus lib. 3. de Consid. c. 11 Forma vestium, deformitas mentium et morum indicium est. Quid sibi vult, quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? nempe habitu milites, quaestu clericos, actu neutrum exhibent; nam neque pugnant, ut milites, neque ut clerici evangelizant.

LXII.

Etsi annulum gestare concessum sit parochis, iis duntaxat, qui in aliqua facultate doctorali seu magistrali gradu sunt insigniti; verum unum duntaxat et non plures, ne ostentationis vanae vitio notentur. Porro sub missa etiam protonotariis esse [78] interdictos, sciant omnes ex decreto Sac. Cong. rituum anno 1623.

LXIII.

Coronam in capite, quod est primum clericis status insigne et spineae coronae Salvatoris nostri gloriolam repraesentat memoriam, semper habere curabunt.

LXIV.

Quam turpe et probrosum sit sacerdoti choreas ducere, ac vili praesertim plebeculae in eiusmodi levitatibus sese immiscere, res ipsa demonstrat. Itaque parochis, sive saeculares sint, sive regulares, sub privatione partis fructuum beneficij, strictissime prohibetur ne ullo in loco, etiam in propriis parochiis, cum foeminis saltus exercent. Quas enim differentia inter stultum et saltatorem, ut adagium habet, nisi quod ille perpetuo, iste ad tempus stultizet?

LXV.

Quanta mala ex ebrietate proveniant, [79] dici satis non potest. Quippe non tantum saeculares, sed etiam clericos, hoc infame vitium ad enormia quaeque perpetranda faciles et pronos reddit. Indubitatum sane est, quod D. Hieronymus asserit: Luxuriosa, inquit, res est vinum et tumultuosa ebrietas; venter enim mero aestuans, cito despumat in libidines; unde Apostolus monet, nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Eapropter sacerdotes, quorum zelum, ad obeunda ministeria sacra, vigere et mentes ad Deum erectas esse oportet, sobrietatis studio, omnibus antecellere, et ebrietatem, quae mentis inducit exilium, libidinisque provocat incentivum, cane et angue peius fugere debent. Quod si qui ebriosi fuerint deprehensi et per superiores praemoniti, non abstinerint, non tantum graviter mulctabuntur, sed etiam, si in ebrietate scelus quodpiam pataverint, omni excusatione postposita, pro gravitate delicti, in duplo poenas luent, imo ex praescripto sacrorum [80] canonum ab officiis et beneficiis suspendentur. c. a crapula: de vita et honestate clericorum.

LXVI.

Tabernas, seu popinas, ubi interdum enormes committuntur excessus, tumultus, ac rixas, ad sonitum fidicinum excitantur, parochorum nulli, potandi, seu vane conversandi gratia, adire licebit. In quo si transgressi fuerint, noverint se congruis poenis esse mulctandos. In conviviis vero licitis et honestis, honestatis ac modestiae meminerint, nec sese, aut convivas alios, ad aequales haustus provocent, grandibusve poculis uno tractu ebibendis obruant, etiam sub praetextu sanitatis cuiuscunque.

LXVII.

Quod si grave est, ac indecorum, sacerdotem inter scurras, ganiones, lurcones, ardeliones, decoctores, Bacchique nepotulos, in publicis tabernis versari, bacchari, et tri- [81] pudiare: quid non erit, si Parochi, in propriis aedibus, cauponas instruant, hederam exponant, saltatores, choragos, potatores, fidicines, lyripiarios, similemque fecem perditorum hominum admittant, et libertatem faciant, agendi, quod lubet? ubi rixas, pugnas,

caedes, scortationes, adulteria, blasphemias, et similia enormia scelera perpetrari, in proclivi est. Itaque strictissime praecipiendo mandatur parochis, ne in domibus suis popinas instituant et vile cauponum ministerium obeant. Qui secus fecerit, pro prima vice sine remissione 100. Fl. pauperibus erogandos deponet; si tali modo castigatus a propinatione non destiterit, pro secunda vice fructibus unius anni privabitur, ecclesiae applicandis; ac tandem si fuerit incorrigibilis, beneficium omnino amittet.

LXVIII.

Aequum est, ut non tantum laici sacerdotibus honorem competentem exhibeant, [82] sed etiam ipsi parochi sibi invicem debitam deferant reverentiam. Attamen nullo modo tolerandum est, quod in titulis recipiendis se compellari sinant ac patiantur: *Hochwürdig*, id est, *Reverendissimos*. Quare, ut discrimen sit inter praelatos et inferioris gradus clericos, dignitates et simplices beneficiatos, severissime prohibentur, ne eiusmodi titulos, sibi minime competentes, decani rurales aut parochi vel usurpent, vel admittant; sed potius omnibus viribus adnitantur, ut iure possint, ob virtutum excellentiam et morum praerogativam *Ehrwürdig*, sive *Reverendi* compellari.

LXIX.

Cum nota sit, quorundam parochorum temeritas ac perfidia, qui dum pro admissis criminibus ad Tribunal Episcopale citantur, freti dominorum saecularium autoritate (quos vel fucatis precibus, vel [83] falsis informationibus, nonnunquam etiam sacrilegis muneribus, ad hoc inducunt, ut pro defensione suae malitiae sese interponant) mandata superiorum contemnere, nefarie audent, factique periuriae rebelles, sub protectione tali, liberius sceleribus indulgent et nequitiae fraena laxant, illicita quaeque impudenter patrant, dignitatem et immunitatem ecclesiasticam prostituunt, omnemque obediendam ordinario debitam contra fidem iuratam et sanctionem Canonum excutiunt: Quapropter ne id imposterum impune facere praesumant, sub censura, et anathematis poena, nec non aliis, pro arbitrio infligendis, severissime prohibetur.

LXX.

Experientia hactenus docuit parochos, dum causas suorum beneficiorum, aut casus occurrentes Officio Episcopali per libellos aut literas exponunt, ita imperfecte, [84] et confuse, ac interdum absque fundamento rei proponere, ut Officio labores et inquisitiones, ac subinde frustra augeant. Ut ergo deinceps exactius ac securius in praedictis procedatur, ordinamus, ut, quicumque parochus casum aut causam Officio Episcopali exponendam habuerit, prius suo decano, cum circumstantiis et fundamentis suis proponat; et ubi is negocium iustum ac fundatum iudicaverit, tunc demum per libellum aut literas, Officio Episcopali comite et munde transcribat, accepturus pro re nata, seu causae exigentia, competentem resolutionem; secus, libelli, et literae reiicientur.

Epilogus

Ex his agnoscent Pastores animarum, quam cautos, attentos, circumspectos, vigiles, atque sollicitos, quibus etiam moribus et virtutibus praeditos, quali peritia [85] et scientia ornatos esse oporteat, ut rite, probe, ac fructuose suo munere in domo Domini perfungantur. Cum enim nobis sit colluctatio, adversus tot potestates tenebrarum et spirituales nequitas, facile perspiciunt parochi, quam grave ac laboriosum munus susceperint, dum ad ecclesiarum curam admitterentur, ut proinde memoria perpetua revolvere debeant, se nequaquam missos esse ad otium et quietem, ut sibi indulgeant, torpore diffluant, secure stertant, laute vivant, atque voluptatibus perfruantur; sed ut indefesse laborent, sudent, vigilent, ministerium suum impleant et pugnent adversus catervas et agmina vitiorum, gentes apostatrices, filios dura cervice et indomabili corde, domum exasperatricem et exasperantem, subversores et scorpiones domus Israël attrita fronte.

Caveant, ne illam obiurgationem severissimam apud Isaiam sibi exprobrari quandoque audiant: Isai. 56. Speculatores, in- [86] quit, eius omnes caeci, nesciverunt universi, canes muti, non valentes latrare, videntes vana, dormientes et amantes somnia et canes impudentissimi, nescierunt saturitatem; ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam, a summo usque ad novissimum. Venite, sumamus vinum et impleamur ebrietate et erit sicut hodie, sic et cras, et multo amplius. Horreant et expavescant ad illa Ezechielis verba, 34. Vae pastoribus, qui pascebant semetipsos. Nonne greges a pastoribus pascuntur? Lac comedebatis et lanis operiebamini, et quod crassum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis; quod infirmum fuit, non consolidatis; quod aegrotum, non sanastis; quod confractum, non alligastis; quod abiectum, non reduxistis; et dispersae sunt oves meae, et factae sunt in devorationem omnium bestiarum agri; erraverunt greges mei, in cunctis [87] montibus, et super omnem faciem terrae dispersi sunt, eo, quod non erat qui requireret. Quas adeo severas sanctorum comminationes, non habebunt, cur, in mortis hora, metuant, aut coram iusto olim Iudice experiantur, qui cum sollicita salutis suae assiduaque alienae cura, salutaria, quae hic tradita sunt, vivendi agendique praecepta, opitulante divina gratia, observare, ac ad amussim implere constanter laboraverint.

FINIS.

Příloha 10
Karel II. z Liechtensteinu-Castelcornu, Relace ad limina za
27. quadriennium, Kroměříž 10. X. 1693

Original: ASV, Congr. Concilio, Relat. Dioec., 597A, nefol.

Eminentissimi, reverendissimi et illustrissimi domini et patroni colendissimi

[Pars introductiva]

Sapientissime profecto Romani pontifices, quos Christus sui corporis, quod est Ecclesia, visibile caput constituit et omnium ecclesiarum potestatis plenitudinem gerere voluit, multos sibi tam immensi oneris adiutores, episcopos scilicet, in partem sollicitudinis advocarunt, quos toto terrarum orbe ad singulos greges pascendos debite constitutos, tam provido subordinatae concordiae nexu sibi, ut supremo pastori copularunt, ut membris capiti suo charitatis glutino connexit, sese mutuo adiuvantibus totius corporis saluti et conservationi divina adiuvante gratia salubriter provideatur. Ut ergo supremum tam vasti corporis caput nihil earum rerum, quae ad eius conservationem, incrementum et propagationem, vel animarum sibi toto orbe subiectarum salutem procurandam necessario scire atque intelligere oportet, omnino latere possit, providentissime etiam ab ipsis apostolorum temporibus statutum et hactenus in Ecclesia **[1v]** Domini ferme semper, vel saltem per multas aetates observatum fuit, ut episcopi etc. certis statutis temporibus se Romam conferrent, sacra apostolorum principum sanctorum Petri et Pauli limina visitarent, et Romano pontifici debitum obsequium et subiectionem per se ipsos, vel legitime impediti, per suos legitimos nuntios, una cum debita relatione status suae diaecesis exhiberent, idque ideo, ut si dicti coadiutores episcopis a potentia saeculari gravarentur, sublevamen in occurrentibus dubiis ad securius in regimine suarum ecclesiarum procedendum, et animabus sibi subiectis providendum, ab ipso Christi vicario elucidationem perciperent, et sic paterno supremi pastoris alloquio et solatio roborati, ad suum gregem pascendum maiori zelo et securitate accensi redirent.

[mandat procuratorem Reharmond]

Et sane nihil mihi charius accidere posset, quam si iuramento, quo Suae Sanctitati me obstrinxi et episcopalis mei muneris nullo modo immemor, Sanctitati Suae et Vestris Eminentissimis personaliter me sistere, et dictae Suae Sanctitatis pedes humillime exosculando, debitam eidem subiectionem et meam Eminentissimis Vestris devotionem coram contestari possem. Verum adversa mea valetudo a multis annis continua, quae me ferme semper lecto afflixit, aetas **[2r]** grandior, in septuagesimum iam annum provecta, praeter continuos tam ab implacabili christiani nominis hoste et rebellibus accatholicis Ungaris, qui meae diaecesi perpetuo insidiantur, quam etiam ex parte Galliarum regis Romano imperio et toti Germaniae pertimescendos belli motus, me a tam longinquo itinere, et mihi impossibili suscipiendo ita legitime excusant, ut sperem Vestras Eminentias has meas relevantissimas causas et legitima impedimenta Suae Sanctitati ita exposituras, ut tam operosa [?], quam Vestrae etiam Eminentiae hanc meam legitimam exculpationem benigne accepturae sint. Meum vero hac in parte iam tertio deputatum legitimum nuntium reverendum Petrum Reharmond,⁸⁰⁹ insignis

⁸⁰⁹ PETR VON REHARMONT (ca 1650 Lüttich – 12. I. 1714 Mikulov), doktor obojího práva, apoštolský protonotář, asesor biskupské konzistoře, biskupský rada, děkan a farář u Panny Marie na olomouckém

Collegiatae ecclesiae meae ad sanctos Petrum et Paulum Brunae canonicum, protonotarium apostolicum, consiliarium meum et officii mei episcopalis assessorem, iuris Utriusque Doctoris, decanum ruralem et ad Beatam Mariam Virginem Olomucii parochum, qui humillimum meum obsequium erga Sanctam Sedem Apostolicam, cum demississimo beatorum pedum osculo et consueta visitatione sacrorum liminum divorum apostolorum Petri et Pauli meo nomine contestabitur, innata sua humanitate excipere, benigne audire, relationem hodierni [2v] status meae diaecesis Olomucensis hisce reverentissime praesentatam acceptare, nec non eundem desideratis consiliis et resolutionibus consolatum ad propria remittere gratiose dignabitur.

[Status spiritualis (formalis)]

Et licet quidem ante hac fusioem status ecclesiae meae diaecesis relationem exhibuerim, et Vestrae Eminentiae ex iisdem luculentius dignoscere potuerint, qualiter a primo suscepti huius mei episcopatus regiminis initio, mihi quam maxime cordi duxerim, omnesque animi et corporis vires, illuc unice intentae fuerint, ut catholicae fidei propagationem, reformationem morum, in clero mihi subiecto observantiam disciplinae ecclesiasticae, necnon eiusdem immunitatis conservationem pro debito mei pastoralis officii procurare, totis viribus conatus sim, ita ut supervacaneum videri posset, haec omnia denuo subtexere. Quia tamen praeteritorum memoria facile excidit et nimis restrictam relationem Vestris Eminentis antehac submisisse videor, ea, quae par est reverentia et brevitate modernum meum ecclesiae et diaecesis statum humillime exhibeo, et a statu eis formali initium faciam.

[Visitatio diaecesis; Monitorium; praedicatio]

Et primo id referendum occurrit, quod quo diutius a [3r] meis antecessoribus omisum, eo magis pro reducenda tam in clero saeculari, quam regulari disciplina ecclesiastica, haeresi penitus eradicanda, et neo conversis in fide confirmandis necessariam iudicavi, visitationem scilicet generalem totius meae amplissimae diaecesis, quam per meum officialem, vicarium in spiritualibus generalem et suffraganeum, omni possibili diligentia, sedulitate et accurata consignatione, correctione et emendatione omnium, quae in eiusmodi visitationibus fieri debere sacrum Concilium Tridentinum praescribit, non sine magnis expensis fieri demandavi. Quae licet visitatio propter continuos belli motus, rebellium Ungarorum in hanc meam diaecesim irruentium pericula et impuni grassantium caedes, nec non gravem pestiferam luem saepius interrupta fuerit, tandem non sine summo animarum fructu et divini cultus incremento, ad felicem exitum perduxi; nam praeterquam quod plurima ad sanam orthodoxam doctrinam expulsis haeresibus inducendam, bonos mores tuendos, pravos corrigendos, populumque cohortationibus et admonitionibus ad religionem, pacem et innocentiam accedendum constituta sunt, occasione dictae [3v] visitationis, in locis a cathedrali hac mea ecclesia longius dissitis, triginta octo millia octingentae viginti quatuor animae et ultra sacramentum confirmationis susceperunt, novemdecim novae ecclesiae et altaria quinquaginta quinque in honorem Dei et sanctorum consecrata fuerunt, aliae plures ecclesiae et coemiteria reconciliata,

Předhradí, kanovník brněnský, od roku 1694 probošt mikulovské kapituly. Pohřben v Mikulově u sv. Anny. Srv. HOFMANN Richard A., *Das Nikolsburger Kollegiatkapitel*, AKGBMS 5 (1978) 422–433: 427; KOUDELA Miroslav – VRBKA Jiří, *Verbo et exemplo. Dějiny Význačné kolegiální kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově*, Mikulov 2007, s. 52.

innumerae campanae benedictae, nec non plurimae aliae salutares functiones celebratae fuerunt, omnes ecclesiae, capellae et oratoria totius diaecesis perlustrata, in vitam et mores parochorum, beneficiatorum et sacellanorum, qui dictis ecclesiis praesunt, debita inquisitio instituta, nec non ii, qui correctione digni reperti, pro demeritis condigne puniti fuerunt. Ut autem omnes scirent, quomodo deinceps suam vitam instituere, parochi et capellani suis decanis subesse debeant, directorium seu monitorium ecclesiasticum imprimi et omnibus consignari feci, quibus non solum demandatur, ut perpetuo in suis ecclesiis apud suas oviculas resideant, sed etiam pabulo verbi divini et bonae vitae exemplo eas pascant, doctrinam catechetica singulis diebus Dominicis et [4r] festis iuventuti praelegant et explicant, quae non solum per totam diaecesim observantur, sed etiam tam dicti parochi, quam omnium fere ordinum religiosi diebus dominicis et festis per totum anni decursum, illi in suis parochialibus, hi in sui conventus ecclesiis verbum Dei diligenter annunciant. In Quadragesima praecipue et Adventu in maioribus civitatibus constituti concionatores, sicut etiam per totam diaecesim singulis festivis diebus per conciones de Passione Domini, vel aliis misteriis populum ad poenitentiam commonent, et ad subsequenda festa dignius celebranda disponunt. Si quae pravae consuetudines, vel ritus superstitiosi alicubi irrepserint, ab iisdem dehortantur, et si quos gravius deliquisse contigerit, debitis poenis coercentur.

[Missionarium labor et conversio acatholicorum]

Quod conversionem accatholicorum concernit, in extirpanda haeretica pravitate et implantanda conservandaque Romanae catholicae fidei puritate, tam per parochos meos, quam missionarios e Societate Iesu, quorum sex, saepius octo, propriis mediis in confinibus Silesiae, Hungariae et Bohemiae ab ipso initio mei regiminis [4v] interteneo, nulli labori et sudori partitur, et tantum auxiliante divina gratia effectum est, ut non solum oviculae illae, quarum ad initium adepti episcopatus curam suscepi et catholicorum quidem sacramentorum capacium quatuor centena millia praeter propter, incapacium vero maiorem numerum adaequabat, in obedientia Sanctae Romanae Ecclesiae et eiusdem fidei obsequio remanserint, et assiduis instructionibus magis et magis in fidei praeceptis confirmatae sint. Sed etiam ex triginta duobus millibus quingentis quadraginta quatuor accatholicis, quos tam in Marchionatu Moraviae, quam duobus Silesiae ducatibus, Oppaviensi et Carnoviensi, meo episcopatu subiectis, hinc inde dispersos et impuni in sua fide grassantes reperi, pauci respective supersint, qui Spiritus Sancti gratia illuminati, indefesso operariorum, tam parochorum quam praedictorum missionariorum sudore in obsequium fidei captivati in sinum sanctae matris Ecclesiae non redierint, imprimis enim amplissima dynastia Sterenbergensis ad principes Württembergenses accatholicos spectans, antehac [5r] pertinacissima et tota fere haeresis labe infecta, victas orthodoxae fidei manus dedit, in qua opera et studio dictorum et missionariorum meis sumptibus intertentorum, sanctae matris Ecclesiae gremio accesserunt plus quam novem millia hominum, nec non insignes quatuor ecclesiae ab ipsis haereticis funditus exstructae, quae ritu catholico expiatae sunt, et primaria quidem Sterenbergae a me in honorem Sanctissimae Trinitatis consecrata, et ita intra breve spatium, solertia et expensis meis magis vero operante Sancti Spiritus instinctu et divina gratia ad ovile Christi reducta est. In ducatibus Oppaviensi et Carnoviensi meae iurisdictioni subiectis, in quibus haeretici non pauci, iique pertinacissimi, eo quod se fundent in tractatu pacis Monasteriensis, quo praetensam eorum conscientiae libertatem firmant, et ideo tam

ad regem Sueciae, quam electorem Brandenburgicum et Saxonicum recursum et auxilium quaerunt, conversionis negotium maiorem difficultatem invenit, quae tamen indefesso operariorum labore paulatim frangitur, anno enim 1675 ex dictis duobus ducatibus duo millia et ultra ad fidem catholicam reducti sunt. Sex ecclesiae [5v] ab haereticis quinquaginta propemodum annis violenter detentae, mea opera ad sacrificandum in iis ritu catholico iterum apertae et reconciliatae sunt. A dicto anno 1675 ad 1681 duo millia trecentae quatuor animae, 1685 ducenta et ultra. Usque 1689 ultra mille demum usque ad currentem annum ex genuinis mihi a decanis et missionariis meis submissis relationibus ad veram fidem patientia et indefesso labore parochorum et missionariorum conversos fuisse reperi. Mille sexcentos et tres residuos adhuc a vera veritate aberrantes reducere indefesse laborant mei operarii praedicando, instruendo, et increpando, donec Deo illorum etiam corda illuminante, abiectis suis erroribus doctrinam catholicam agnoscant, et in unitate verae fidei, Sanctae Romanae Ecclesiae obedientiam debitam praestent, in quo pastoralis mei muneris officium, quoad mihi Deus vires suppeditabit, deesse nullo modo sinam.

[Formatio cleri]

Et licet quidem in amplissima mea diaecesi, etiam messis magna et proportionata sit, ministrorumque qui tanto animarum numero panem frangant, copia magna necessaria, illorum tamen sufficientiam [6r] subministrant seminaria alumnorum ecclesiasticorum Olomucii, tam a Sua Sanctitate Gregorio XIII, quam a Sua Caesarea Maiestate meis praedecessoribus et aliis piis christifidelibus sub continua, vigili et accurata reverendorum Patrum Societatis Iesu inspectione fundata, aluntur enim praeter dictae Suae Sanctitatis alumnos, Suae Caesareae Maiestatis expensis in dicto ecclesiasticorum seminario quatuordecim, meis vero duodecim, et aliorum piorum fundatorum novem, qui omnes, una cum illis, qui apud dictos Patres tam theologiae speculativae et morali, quam iuri canonico student, et ad sacros ordines post absoluta studia ad titulum beneficii vel mensae promoventur, sufficientes ministros pro cura animarum et sacramentorum administratione, suppetunt. Unde Theologalis, quae vigore sacrosancti Concilii Tridentini ab episcopis instituenda decernitur, sufficienter videtur suppleri, nam praeter quod in pia meorum antecessorum fundatione erecta hic Olomucii Universitate meis expensis professores tam theologiae speculativae et moralis, quam iuris canonici, necnon philosophiae [6v] et humaniorum hactenus alantur, canonici etiam meae cathedralis ecclesiae vi statutorum ad fructuum participationem non admittuntur, nisi se in una facultate graduatos esse ostenderint, ut de facto ferme omnes in sacrosancta theologia, vel utroque iure graduati existant, tam in, quam extra hanc civitatem studium theologicum tam morale, quam speculativum apud canonicos Praemonstratenses, Patres Dominicanos et Franciscanos traditur. Novissime etiam ab inclyti huius Marchionatus statibus iuris professor susceptus est, qui hic utrumque ius, tam civile, quam canonicum interpretetur.

[Synodus diaecesana]

Quod diaecesanam synodum celebrare ex subiiciendis motivis non potuerim, Eminentiae Vestrae benigne ignoscent, quantumvis enim in hunc finem visitationem generalem supradictam per totam meam diaecesim instituerim, et decani rurales in suis districtibus ad minimum semel in anno eiusmodi visitationem continent, et sic annuatim tota diaecesis visitatur, hactenus tamen re ipsa, licet paratissimus fuerim, exequi non potui, tum propter lites cum exemptis et eorum parochis, tum propter [7r]

summum periculum, ne neo-conversi absentibus parochis pervertantur. Cum enim circumquaque in Silesia praesertim et Hungaria multi adhuc sint haeretici et eorum praedicantes ita clandestine ad meam diaecesim excurrant, ut etiam invocato brachio saeculari satis nobis praecavere ab ipsis non possimus, facile absentibus parochis in tam ampla praesertim diaecesi in destitutum gregem, uti lupi rapaces involare, et pervertere possent. Accedit, quod haec diaecesis ab ipso ferme suscepti a me episcopatus initio tot calamitatibus, lue etiam pestifera, necnon continuis tam Turcarum, quam rebellium Hungarorum belli tumultibus ita exagitata fuerit, ut vix uno solo anno a periculis securos nos fuisse gloriemur, taceo, quod sine expresso potestatis saecularis consensu, quod prorsus indignum est, eiusmodi convocatio fieri non possit, ubi tamen Deo favente pax et tranquillitas huic ecclesiae restituta, et per summam Eminentiarum Vestrarum auctoritatem exempti, et eorum parochi ad debitam episcopo exhibendam reverentiam fuerint reducti, iuxta gratiosissimam Suae Sanctitatis intensionem, synodum [7v] convocare, et quae emendanda, vel sancienda fuerint, pro totis viribus et pastoralis mea sollicitudine efficaciter in effectum deducere adlaborabo.

Caeterum de gravibus dissidiis vel aliis inimicitiis, quae sedari vel componi non potuissent, nihil mihi hactenus innotuit.

[Cultus divinus et sacramenta]

Cultus Dei et sanctorum, nec non cleri et populi disciplina incrementum notabile accepit, praeter illa enim, quae superius circa conversionem accatholicorum insinuavi, in cathedrali mea ecclesia divinum officium ordinatoris [?], quam antehac et iuxta praescriptum sacri Concilii Tridentini peragi feci, in quem finem multa millia florenorum ad censum perpetuum elocavi, ex obveniente censu distributiones quotidianas, tam pro ipsis praelatis et canonicis, quam vicariis et mansionariis, qui officio divino, horis canonicis et sacro conventuali intersunt, solummodo dividendas constitui.

Sacramentum Chrismatis singulis annis in Pentecoste et sequentibus festis, et urgente necessitate per diaecesim sedulo administratur, et ab anno 1688 hoc sacramento tredecim millia nonaginta et septuaginta sex personae confirmatae sunt.

[Delicta saecularium contra immunitatem ecclesiasticam]

Quod vero impedimenta, qua a iudicibus et magistratibus saecularibus in litibus et [8r] controversiis, tam contra officium et iurisdictionem meam episcopalem, tum contra immunitatem et libertatem ecclesiasticam concernit, sunt sequentia.

Primo in controversiis decimarum et iuris patronatus domini temporales decimas parochis de iure divino debitas et sine contradictione antehac pendi solitas, pro libitu sub variis praetextibus vel minimo etiam erga parochum rancore, pendere passim detrectant, si a parochis iuris assistentia et quieta possessione fundatis, in meo foro ecclesiastico convenientur, eosque pro meo munere debite admoneam, forum meum declinando, me et parochos deludunt et tam decimarum, quam iuris patronatus causas ad forum saeculare trahere attentant, scientes brachium saeculare nullam praebere assistentiam et sumptus ad eiusmodi causam coram iudice saeculari ad finem deducendam necessarios ita in immensam excrescere, ut nullus parochus iis ferendis par sit, si enim dominus saecularis parochus tollat decimas, in quibus tota eius sustentatio consistit, unde expensas in litem faciendas accipiet? Pro pallianda autem

sua hac detrectatione et renitentia, innituntur decretus Suae Sacrae Caesareae Maiestatis Ferdinandi IIIⁱ, qui ad erroneas et importunas laicorum informationes inaudito episcopo sanxivit, iudicium [8v] et causas decimarum et iuris patronatus non amplius ad forum ecclesiasticum, uti antea, sed ad politicum et ipsosmet laicos imposterum spectare debere, tam in petitorio, quam in possessorio, quod licet quidem in illis temporibus accident, quibus sacri canones impune contemnebantur et propter nimiam potentiam haereticorum baronum et nobilium potestas episcopalis deludebatur, nihilominus quamvis post imploratam assistentiam Vestrarum Eminentiarum Sacra Congregatio nuncio apostolico demandaverit, ut suas partes apud Suam Caesaream Maiestatem in hoc puncto interponeret, nullum tamen hactenus fructum experiri potui, imo in dies novae fraudes per dimensionationes agrorum, vel fundorum mutationes, aliisque modis a dominis saecularibus excogitantur, ut miserum clerum sua debita sustentatione privare possint, se securos rati, si forum ecclesiasticum declinent. Et ut ego partes meas nullo modo deesse paterer, anno 1689 Suae Sacrae Caesareae Maiestati hunc minus aequum cum meis parochis procedendi modum debito zelo proposui, pro salutari remedio supplicando, quia vero eiusmodi negotia per saecularia tribunalia et dicasteria, quibus eiusmodi detentores simul assident, et coniudices [9r] sunt, tractantur, desideratum effectum obtinere nequivi, hinc Eminentissimi Patres summi necessarium foret, ut nuncio apostolico hoc negotium denuo committeretur, et Sua Sanctitas apud Suam Caesaream Maiestatem suam auctoritatem operosius interponeret, quatenus dicta decreta contra canones et immunitatem ecclesiasticam lata revocentur, et hae causae decimarum et iuris patronatus tanquam rerum mere spiritualium foro ecclesiastico diiudicandae relinquuntur, quo obtento multae aliae parochiae in summum animarum commodum et cultus divini, catholicaeque religionis incrementum propriis actu residentibus parochis provideri poterunt. Proinde Vestras Eminentias officiosissime rogo, quatenus tanto ferventius hunc passum Suae Sanctitati commendare dignetur, quo remedium ad salutem multarum animarum procurandam eo magis necessarium, et ne tandem iurisdictio episcopalis iam extreme labefactam totaliter eliminetur.

Secundum est, quod domini saeculares subditos sibi colonos adscriptitios in tam arcta servitute retineant, ut si quis illorum alterius domini subditam admet, et in uxorem petat, licet iam post contracta sponsalia, [9v] et saepius etiam subsecuta impregnatione, eam tamen manumittere levissimo saepe praetextu omnino recusent, etsi eiusmodi sponsum domini etiam odio se invicem prosequantur, tales subditi nullo pretio redimibiles sint, et sic matrimonii libertatem contra expressam mentem sacri Concilii Tridentini in mea diaecesi solenniter recepti impediunt. Unde saepissime invenit, ut eiusmodi diversorum dominorum subditi, qui sponsalia de futuro simul contraxerunt, vel nimio amore capti ob denegatam manumissionem ad aliam vicinam diaecesim, vel partes haereticas excurrant, coram non proprio paroco, vel saepius etiam coram praedicantibus lutheranis invalida contrahunt matrimonia et reduces clanculum sibi fornicarie convivunt, vel in partibus haereticorum remanentes, a fide deficiant, cui malo oportunius remederi non potest, quam si per interpositionem nuncii apostolici Sua Caesarea Maiestas severius inhiberet, ne domini temporales in subditorum manumissione se ita difficiles exhibeant.

Tertio iam saepius in anterioribus relationibus status meae diaecesis Eminentiss Vestris humillime exposui, quod duo monasteria cisterciensium [10r] monialium, Tisnovicense et monasterium Reginae prope Brunam, in electionibus abbatissarum et

earum benedictionibus episcopum evocare, minus ad novitias examinandas ante susceptionem habitus, vel professionis emissionem contra expressam decisionem Concilii Tridentini admittere recusent. Abbates etiam monasteriorum dicti Ordinis Cisterciensis gravius iurisdictionem episcopalem contemnant, nam contra dictum Concilium, et emanatas saepius a Vestris Eminentissimis declaratorias, et in una particulari ad me de anno 1686 gratiose rescripta, ubi Vestrae Eminentissimae iterato declarant, quod ego ecclesias parochiales et parochos Ordinis Cisterciensis, licet regulares sint, non obstantibus praetextibus alicuius singularis privilegii apostolici, in concernentibus curam animarum visitare valeam, omnibus his obedire recusant, suos monachos ad curam animarum intrudunt, pro libitu removent eos, qui plerumque scandalose vivunt, nec visitationes meas ordinarias admittunt, imo ipsas correctiones canonicas subterfugiunt, sub praetextu singularis indulti⁸¹⁰ pontificii, quod tamen nunquam exhibuerunt. Cum **[10v]** vero dictis abbatibus terminus congruus a Vestris Eminentissimis assignatus sit, ut coram sacra Congregatione Concilii sua praetensa iura et privilegia deducant, vix autem hactenus factum sit, et tam dictam Sacram Congregationem, quam me in dies magis deludant, pernecessarium foret, ut Sacra Congregatio contra dictos abbates, ut contumaces decisionem finalem emanari faceret et dictorum monasteriorum abbates et abbatissas arctioribus remediis ad debitam observantiam constitutionum sacri Concilii Tridentini et emanatarum in hoc puncto decisionum compellat.

Reliqua monasteria tam religiosorum quam sanctimonialium tam in personalibus quam realibus provisum sunt, in monialium inviolata clausura custoditur, et vitam communem servant, in religiosorum disciplinae ecclesiasticae observantia utcunque viget. Tria sunt monasteria Canonice Regularium sancti Augustini, quae mihi ut ordinario in omnibus subiacent, in quibus disciplina ecclesiastica et statutorum observantia tepescere incipiebat, statim autem in omnibus tribus visitationem institui, ad debitam observantiam adegere, et quae corrigenda **[11r]** inventa sunt, debite mandavi, nec non cultum divinum priori vigore restitui.

[Status materialis diaecesis]

Status materialis meae diaecesis est, ut sequitur.

[Situs topographicus]

Situs topographicus est, quod ab oriente immediate Regnum Hungariae, a meridie Austriam respiciat, ab occasu Bohemiam, a septentrione vero Silesiam et Poloniam ingreditur.

[Cathedralis ecclesia]

Cathedralis ecclesia sancto Wenceslao martyri, et Boemorum duci sacra, pro capacitate populi satis ampla, magnifico modo decorata, hic Olomucii in primaria totius Moraviae civitate, tanquam omnium aliarum ecclesiarum mater et magistra, in eminentiori loco, muris civitatis quasi innixa conspicitur, quae a Suecis civitatem hanc aliquot annis occupantibus, omni suo ornatu quidem et supellectile aurea et argentea, nec non omnibus sacris reliquiis spoliata, et ferme omnino desolata fuit, ammodo vero illam tam aulaeis et pretiosis apparatus pro divino officio a me, vel canonicis meis celebrando, quam aliis necessariis denuo abunde providi. Inter caetera pro maioris

⁸¹⁰ Slovo indulti dopsáno později.

altaris ornamento, quatuor maiores statuas sanctorum diaecesis patronorum, candelabra plurima, lampades, florum urceolos, imagines etc. et omnia haec ex puro argento affabre elaborata, et multas marcas [11v] argenti ponderantia, donavi, ita ut his omnibus et multis sanctorum reliquiis denuo provisa, pristinum decorem receperit.

[Residentiae episcopales]

Domum episcopalem ex fundamentis hic Olomucii exstructam pretiosis imaginibus et picturis ornavi. Canonici exemplum meum secuti, suas domos ita pulchre restaurarunt, ut tam ego, quam illi cum decore et pro status nostri dignitate inhabitare possimus.

Post Suecorum harum provinciarum saevissimorum hostium excessum, omnes fere arces et residentiae tum episcopales, tum canonicas in cineres redactae, desertae et devastatae, omnibusque tam ad victum, quam habitationem necessariis ita destitutae erant, ut ego vix in ulla pro status dignitate vel securitate personae permanere potuerim. Successu vero temporis praeter residentiam Olomucensem, alteram in regia civitate Brunensi, necnon arces episcopales, Wischkoviensem, Kelczensem et Hochwaldensem magnis expensis partim erexi, partim restauravi. Miroviensem arcem vero ad montana in eminentiori loco sitam in commodum fortalitium reduxi, nam aggere vallatam, sex maioribus propugnaculis ita munivi, tormentisque bellicis, et aliis armis, munitionibusque necessariis ita [12r] providi, ut si hostes planitiem (quod Deus avertat) devastare contingeret, mei successores securum asylum inibi sint reperturi. In mea civitate residentiali Cremsirii arcem flammis tempore bellorum absumptam magnificentiorem e fundamentis erigere aggressus sum, quam tamen nisi intra aliquot annos ad finem deducere non potero.

[Capitula canonicorum]

Numerus canonicorum meae cathedralis ecclesiae est triginta et unus, inter quos quatuor praelati, decanus, praepositus, archidiaconus et scholasticus, qui una cum aliis octo senioribus canonicis apud ecclesiam residere tenentur, et sic tantum duodecim ex tanto numero ecclesiae inserviunt. Adsunt etiam duodecim vicarii, qui cum octo choralistis, sive mansionariis, quos propriis expensis fundavi, horas canonicas et missae sacrificia iuxta sacrorum rituum praescriptionem singulis diebus decantant.

Collegiatae ecclesiae sunt tres, in quibus horae canonicae etiam debite perficiuntur. Insignis scilicet sanctorum Petri et Pauli in civitate regia Brunae erecta, et in qua praeter tres dignitates, infulatum scilicet praepositum, archidiaconum et decanum, novem canonici numerantur. Altera est in residentiali mea civitate Cremsirii in [12v] honorem sancti Mauritii et sociorum martyrum ab antecessoribus meis a quatuor abhinc saeculis erecta, cuius ministris per temporum, et bellorum calamitates huc illuc dispersis, omnibusque ferme suis proventibus destituta, diu debito suo servitio caruit, donec tandem dictam ecclesiam vetustate ferme collabentem, non modicis meis expensis, quasi a fundamentis una cum duabus turribus renovatam, novis altaribus erectis, sacris apparamentis, aulaeis, aliisque domum Dei decentibus ornamentis decorassem, per vicarios, sacerdotes et choralistas divinum officium peragi feci, modo vero praeter notabile augmentum, quod ad praepositi reditus adieci, plures canonicos, qui perpetuo una cum vicariis aliisque ministris illius ecclesiae servitio vacent, fundavi, et sufficientes pro cuiuscunque tam praepositi, quam canonicorum et aliorum ministrorum honesta sustentatione perpetuos proventus sine onere mensae episcopalis assignavi. Tertia collegiata ecclesia est Nicolspurgi, ab Eminentissimo

cardinali de Ditrichstein, antecessore meo, in honorem Sancti Wenceslai dotata, cuius praepositus infulatus, cum [13r] canonicis simul curam animarum in illa civitate administrant.

[Divisio administrativa diaecesi]

Archidiaconatus sunt quatuor, qui certis meae diaecesis districtibus praesunt, Olomucensis, Brunensis, Oppaviensis, et Znoymensis. Antehac tota dioecesis in solos viginti septem districtus seu decanatus rurales distributa erat. Ut autem decani eo melius et accuratius sibi subiectis parochis invigilare possint, eorum numerum ad quadraginta usque augmentavi, quorum officium est certo parochorum ipsis subordinatorum numero praeesse et invigilare, decreta et mandata mea vel mei episcopalis Officii iisdem communicare et praelegere, dubia leviora resolvere, si quid vero gravius occurrat, vel in aliquibus delinquant, ad me, vel meum officium deferre et demum dictos suos parochos et eorum ecclesias singulis annis visitare et fusiorem relationem omnium submittere tenentur.

Parochiales ecclesiae in mea diaecesi numerantur circiter mille, quarum tamen tantum sexcentae praeter propter propriis parochis provisae sunt, reliquae ob defectum sufficientis sustentationis, quae per detentionem decimarum et foundationum a temporalibus dominis iniuste subtrahitur, vicinioribus parochis, non tamen sine summo animarum et cultus divini [13v] detrimento in commodam concedi debent, ut illae oviculae omni solatio spirituali et sacramentorum participatione plane non priventur, propter nimiam tamen distantiam a matre ecclesia hyberno praesertim tempore maxima pars eiusmodi parochianorum diebus Dominicis divinis interesse et sacramentis debite provideri non possunt, unde necessarium est, uti ante Vestris Eminentissimis supplicui [!], ut hoc punctum Suae Maiestati ferventius proponatur.

Ex praedictis parochiis 19 novae erectae sub meo regimine fuerunt, in quarum administratione decanos et parochos septuaginta tres capellani adiuvant, qui successu temporis etiam ad parochias promoventur.

[Monasteria]

Monasteria tam religiosorum, quam sanctimonialium sunt sequentia:

Canonicorum regularium sancti Augustini sunt tria, Olomucii unum, Sternbergae alterum, et tertium Fulneii, quae meae iurisdictioni ordinarie immediate subiacent, et visitatio illorum ad me tanquam ordinarium pertinet.

Canonicorum Praemonstratensium quatuor. Primum Gradicense prope Olomucium, quod actu e fundamentis magnifice e novo erigitur. Alterum Zabrdocicense prope Brunam. Prope Znoymam vero Lucense, et quartum Neoraischense.

Benedictinorum [14r] unicum, Rayhradense.

Cisterciensium duo, Wellehradense, et Zarzense.

Carthusianorum itidem duo, unum in civitate Olomucensi, alterum prope Brunam in Campo Regio.

Patrum Minimorum sancti Francisci de Paula, unum Wranovii, et alterum Pnncii.

Patrum sancti Pauli primi Eremitae, unicum Crumlovii.

Ordo sancti Dominici numerat in hac diaecesi septem conventus. Unum Olomucii, alterum Brunae, tertium Znoymae, quartum Iglaviae, quintum Oppaviae, sextum Huno-

Brodæ, et septimum Schömbergæ. Pro octavo Boscovicii erigendo foundationem actu acceperunt, et aedificare incipiunt.

Patres Societatis Iesu vero habent septem splendida collegia, primum Olomucii cum universitate studiorum, secundum Brunæ cum gymnasio et novitiatu, tertium Znoymæ, quartum Iglavie, quintum Hradistii, sextum Oppavie cum suis gymnasiis, septimum Teltschii domum tertiariorum cum gymnasio, et Turzanii hospitium a me erectum, fundatum, et dictis Patribus concreditum.

Eremitarum divi Augustini duo sunt monasteria, Brunense et Gewizense.

Ordinis sancti Francisci conventus plurimi numerantur. Minorum conventualium sunt sex, Olomucii, Brunæ, Iglavie, Oppavie, [14v] Carnovie, et Neo-Stadii. Patrum Franciscanorum strictioris observantiae octo, Olomucense, Brunense, Znoymense, Hradistiense, Cremsiriense, Daczicense, Oppaviense, Lispicense, et nonum, quod Morau-Tribavie de novo cum facultate et meo consensu erigitur. Capucinatorum septem, Olomucense, Brunense, Znoymense, Iglaviense, Wiscoviense, Nicolspurgense et Fulnecense, octavum Trebitschii actu erigitur.

Patrum servitarum unicum, Jaromicii noviter per dominum comitem de Questenberg fundatum.

Patres piarum Scholarum habent domos sive collegia, in quibus iuventutem non solum in moribus et pietate christiana, nec non ab ipsis elementis, usque ad philosophiam in doctrina litteraria indefesse instruunt, sed etiam in concionibus et aliis piis operibus exercendis se summe apud me et totam dioecesim commendabiles reddunt. Quinque nempe Nicolspurgense, Lipnicense, Strassnicense, Cremsiriense, et in Altwasser, quæ duo ultima recenter ex propriis mediis liberaliter fundavi, ecclesias et collegia ex fundamentis extruxi, necnon omnibus necessariis tam apparatus ad cultum divinum, quam aliis ad congruam eorum habitationem sine ullo [15r] onere successorum providi, iisdem Patribus Piarum Scholarum in Altwasser, ubi imago sanctæ matris Annæ miraculis et magno populi concursu celebris, plusquam a duobus sæculis colitur, regimen et curam splendide ecclesiæ in honorem dictæ sanctæ matris Annæ a me exstruitæ commisi, ut peregrinantibus et devotionis gratia illuc concurrentibus in sacramentorum administratione debite provisum sit. Quæ foundationes, et omnes aliæ supra mentionatæ, uti erectiones, dotationes, fabricarum reparationes, sine ullo prorsus successorum meorum, vel mensæ episcopalis onere, aut eius redituum detrimento, sed meis propriis mediis factæ fuerunt.

Sanctimonialium monasteria reperiuntur

Ordinis Cisterciensis duo, unum in suburbio Brunensi, alterum Tisnovicii.

Ordinis Praedicatorum tria, Olomucii unum, alterum Brunæ, tertium Oppavie.

Sanctæ Claræ quatuor, Olomucii, Brunæ, Znoymæ, et Oppavie.

[Loca pia]

Loca pia vero, ubi imagines Beatae Virginis vel sanctorum miraculis claræ devote coluntur, sunt sequentia:

et primum obtinet Mons Praemonstratus prope Olomucium sic dictus, quod canonici Praemonstratenses ex monasterio Gradicensi magnificam ecclesiam, et contiguam habitationem [15v] pro sacerdotibus et ministris, qui illi ecclesiæ inserviunt in honorem B. Virginis Mariae, cuius imago in illo fundo miraculose inventa, pluribus deinceps miraculis patris et ingenti multitudine hominum undequaque confluentium

celeberrima colitur, aedificaverint et illius directionem habeant. In dicto loco sacro ab anno 1679, quo illam ecclesiam solenniter consecravi, missae sacrificia lecta fuisse numerantur quinquaginta duo millia quingentae quinquaginta octo, sacra communione refectae decies centena sexaginta quatuor millia sexcentae et octo personae, conversi ad veram fidem catholicam, qui publice professionem fidei ante sacram imaginem Beatissimae Virginis emisissent quinquaginta sex.

Altera imago Beatissimae Virginis Mariae pluribus miraculis clara est Turzanii prope Brunam, sub inspectione Patrum Societatis Iesu, quibus, ut eo melius populo illuc devotionis gratia confluenti inserviant, residentiam seu hospitium, ut vocant, aedificavi, et propriis mediis fundavi, ubi aliquot Patres continuo morantur.

Tertia Brunae a sancto Luca depicta, in ecclesia Patrum Augustinianorum.

Quarta Nicolspurgi Lauretana, sub inspectione Patrum Capucinatorum.

Quinta **[16r]** Kyritainii sub Praemonstratensium.

Sexta Wranovii sub Patrum Minorum sancti Francisci de Paula.

Septima sanctae matris Annae in Altwasser, sub directione Patrum Piarum Scholarum, et plura alia sacra loca, in quibus divina Maiestas singulares et copiosissimas gratias pie se colentibus per intercessionem Beatissimae Virginis et sanctorum elargitur et in his locis numerantur per decursum cuiuslibet anni multa millia poenitentium et communicantium, qui ex vicinis regnis et provinciis etiam huc confluunt. Innumeri in suis peccatis pluribus annis insordescunt, ad veram poenitentiam, et plurimi adiuvante Sancti Spiritus gratia et meritis Beatissimae Virginis ad veram orthodoxam fidem reducuntur.

[Conclusio]

Et haec sunt, quae Vestris Eminentis de praesenti statu meae diaecesis pro muneris mei debito humillime referenda ammodo occurrunt. Si divina bonitas mihi benigne vitam concesserit, et denuo liminum apostolorum visitationem peragi faciam, spero Vestris Eminentis me relaturum, non solum cleri et populi mihi concrediti pietatem summum incrementum sumpsisse, sed etiam haeresim ex hac mea diaecesi quasi penitus eradicatam esse.

Caeterum cum ab ipso adepti episcopatus **[16v]** initio multis licet calamitatibus et ferme continuis bellorum motibus, cum meis oviculis vix non oppressus, singularem protectionem Vestrarum Eminentiarum cum summa consolatione semper expertus fuerim.

Ita in futuris necessitatibus me imprimis, deinde subiectum mihi clerum et concreditum populum ulterioribus gratiis, favori, ac tutelae Vestrarum Eminentiarum subiicio et humillime supplico, quatenus omnia haec a me relata Sanctissimo Domino nostro Innocentio XII^{mo} Pontifici Optimo Maximo referre, necnon me concreditasque oviculas clementissime eiusdem paternae protectioni et benedictioni commendare dignentur, pro cuius et Eminentiarum Vestrarum perenni incolumitate et felicissimo diuturno regimine divinam bonitatem exorare non intermittam.

Eminentiarum Vestrarum

[manu propria episcopi] Devotissimus et obligatissimus servus
Carolus Episcopus Olomucensis manu propria

Crembsirii die 10ma octobris 1693